MAGYAR
GAZDASÁGTÖRTÉNELMI
SZEMLE

KIADJA
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÉS A NAGYM. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTERIUM
TÁMOGATÁSÁVAL
AZ ORSZÁGOS MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET

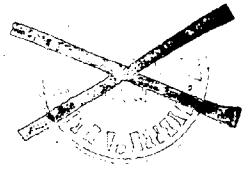
SZERKESZTIK
PAIKERT ALAJOS ÉS TAGÁNYI KÁROLY

IV. ÉVFOLYAM

1897.

BUDAPEST
„PÁTRIA" IRODALMI VÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1897

M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem KÖNYVTÁR SZEGED

Megjelenik havonként, augusztus és szeptember kivételével.

Előfizetési ára: Egész évre 2 forint. — Egyes füzetek ára 50 krajczár.

50458

TARTALOM.

1897. IV. ÉVFOLYAM.

I. ÉRTEKEZÉSEK.

	Lap
ÉBLE GÁBOR: Károlyi Ferencz gróf gazdasági tevékenységéből I. Az ecsedi uradalom megszerzése	97
— II. Nyiregyháza ujraalapitása I., II., III. közl.	145. 201. 269
Dr. ILLÉSSY JÁNOS: A selyemtenyésztés állapota Magyarországon 1771-ben	321
KARLOVSZKY ENDRE: Magyarország kereskedelmi viszonyai 1755-ben. Gróf Haugwitz és Procop egykoru jelentése nyomán	201
MIAVECZ LÁSZLÓ: Husz év a magyar posta történetéből 1622—42-ig I. II.	1. 49
— A posta meghonositása hazánkban	377
Dr. TAKÁTS SÁNDOR: A komáromi vizahalászat a XVI. században I., II.	425. 485

II. ADATOK.

A kassai kereskedők czéhszabályzata 1475-ből. Közli: KEMÉNY LAJOS	190
Kamarai utasitások a gabona-, méh-, bor- és báránytizedszedők részére. 1571—1606. Közli: NAGY GYULA	15
Bocskay István fejedelem biztosainak jelentése a bányák állapotáról. (1606.) Közli: E.	298
A galgóczi uradalmi dézsmás utasítása. (1606.) Közli: E.	124
Utasitás a szepesi kamara részére 1608-ból Közli: K. E.	79
Gróf Thurzó Szaniszló utasitása bajmóczi udvarbirája részére. (1614) Közli Ö.	476
A munkácsi udvarbiró 1616-iki utasitása. Közli: Ö.	510
Rákóczyak egyezsége a jobbágyaik pöreiben való eljárásról. (1627) Közli: Dr.	464
Csanád és Kál falu egyezsége a közös határgyepü felől (1628) Közli: TAGÁNYI KÁROLY	83
A csicsvaári udvarbiráknak Eszterházy és Homonnay részről adott utasitása (1636.) Közli: VIRÁGH ELEK	331
Erdélyi postarendtartás 1641-ből. Közli: B.	262
A brassai posztókereskedés szabályozása 1651-ben. Közli: —e—e.	66
Gyöngyös város 1659-iki rendtartása. Közli: K.	473
Czobor Bálint utasitása holicsi majorosa részére (1660 körül.) Közli: Dr.	470
Az alsó-meczenzéfi sörfőzők 1664-iki egyezsége. Közli Dr. K.	362
Utasitások az erdélyi sókamarák és sókikötők részére 1664/5-ből. Közli: —a.—o.	168
Az abuj,- zemplén,- borsod-, torna-, és gömör vármegyei molnárok közös czéhszabályai. (1670.) Közli: K.	349
Balassagyarmath megtelepitése (1671.) Közli: —nd—	530
Nagyszombati szőlőmivesek czéhszabályai (1673.) E.	479
Bécsi kereskedők panaszai 1680 és 1688-ból Közli: Dr. K.	398
A pozsonyi nádorkert kertészének szerződése 1682-ben. Közli: Ö	266
Egy erdélyi főharminczados utasitása 1685-ből. Közli: K. K.	130
Kassai kereskedők czéhszabályai 1686-ból. Közli: —e.—e.	42
A budai kamarai jószágkormányzóság jövedelme és kiadásai 1686—1700-ig. Közli: T. K.	285
A nagybányai szekeresek czéhszabályai (1695 körül.) Közli: —re.	314
Sedgewick Zakariás angol-perzsa kereskedőtársaságának szabadalomlevele 1699-ből. Közli: Dr. K.	305
Tokaji bortizedelés módja (1700.) Közli: E.	525
Erdély áruforgalma 1701-ben. közli: T. K.	383
Örmény keleti társaság szabadalomlevele 1703-ból. Közli: Ö	344
A magyar réztermés s az erdélyi higany elzálogositása Hollandiának. Közli: Ö.	521
II. Rákóczi Ferencz utasitása a máramarosi jószágigazgató részére. (1704.) Közli: — —a—e	69
Az aranyolvasztás leirása 1705-ből. Közli: —y.	528

Lap

A kassaiak száma s adózóképessége II. Rákóczi Ferencz alatt (1705. körül.) Közli: —re 533
II. Rákóczi Ferencz utasitása az országos gazdasági tanács részére (1705.) Közli —e—e. ... 115
Utasitás II. Rákóczi Ferencz fejedelem sörházainak felügyelője részére. (1706.) Közli: P. J. ... 260
Utasitás a csernabányai vashámor kezeléséről. (1710.) Közli: K. E. ... 126
Eszterházy herczeg 1710-iki utasitása csobánczi és keszthelyi tiszttartójához. Közli: Dr. Merényi Lajos ... 310
Légrádi sajkások czéhszabályai (1717.) Közli: Ö ... 466
A temesvári kereskedelmi társaság alapitólevelei 1723—25-ből Közli: K. ... 446
A csallóközi juhászok czéhszabályai (1725.) Közli: K. E. ... 253
Magyarország ki- és beviteli forgalma az 1741. évben. Közli: Sz. ... 356
Erdély ipari, kereskedelmi és foglalkozási statisztikája 1839-ből. Közli: Sz. ... 365

III. IRODALOM.

Erdélyi Gazdaságtörténelmi Szemle. Ismerteti: A—y ... 136
Dr. Fenyvessy József. Az egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár ötvenéves története 1846—1896. Ismerteti: Dr. Berényi Pál. ... 45
Dr. Karácsonyi János. Békésvármegye története. II. III. Ismerteti: A—y ... 137
Szávay Gyula. Győr. Monografia a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével. Ismerteti: Castor ... 43
Dr. Vargha Gyula. A magyar hitelügy és hitelintézetek története. Ismerteti Dr. 87
Wiener Moszkó. A magyar czukoripar története. Adalék a gazdasági növényipar történetéhez Magyarországban. I. Ismerteti: —a—b ... 89

IV. VEGYESEK.

Az uzsora történetéhez a középkorban. C—r. ... 46
Az 1786. évi urbéri tabellák összegezéséhez. Z. ... 48
Jobbágyok házassági kényszere. Z. ... 48
A vizaknai sóbányászat történetéhez. C—r. ... 91
Hidvámok a Hernádon 1409-ben. C—r. ... 92
A szerémi bor történetéhez. C—r. ... 92
Gömörmegyei juhászok szabadalmai. T. K. ... 92
A máramarosi sóbányák II. Lajos trónraléptekor. C—r. ... 139
Dalmácziai erdőbérlet 1562-ből. J. J. ... 141
Dobó István lovai. —a—u— ... 142
Pápa város fölmérése 1555-ben s a régi magyar királyi mérték. T. K. ... 193
Marhakereskedésünk szabályozása 1605-ben. —a—o— ... 193
Az osztrák és morva handgrófság. —a—o— ... 196
A Moldvából Velenczébe hajtott marhák utja 1545 körül. —a—o— ... 316
A neo-acquistica javak becsütarifája. T. K. ... — ... 317
Gabonakiviteli tilalom 1585. és 1587-ben. Sz. ... 372
Borkivitelünk Angliába. T. ... 372
A kincstár szürete a Hegyalján 1748-ban. ILLÉSY JÁNOS ... 373
Erdély és a részek nemessége 1642-ben. —rl— ... 410
A budai kamarai jószágkormányzóság hivatalai 1686—98-ig T. K. ... 411
Erdély iparosai az 1702-iki védvámokról. KARLOVSZKY ENDRE ... 419
Kassai kereskedelmi társaság 1518-ban. KEMÉNY LAJOS ... 482
XVII. századbeli napszámbérek. KEMÉNY LAJOS ... 482
Morva posztócsinálók letelepedése Puchón. T. ... 536
Két adat régi mértékeink ismeretéhez. ILLÉSY JÁNOS ... 538

V. KÖNYVÉSZET.

A magyarországi középiskolai értesitőkben megjelent gazdaságtörténelmi értekezések 1850—1885-ig. I—II. Összeállitja: BARCZA IMRE. ... 143. 199
Az 1860—1875-ig megjelent magyar gazdaságtörténeti könyvek. Összeállitja: BARCZA IMRE ... 540

HUSZ ÉV A MAGYAR POSTA TÖRTÉNETÉBŐL 1622—42-IG.

Irta Miavecz László,
magy. királyi posta-táv. főtiszt.

(Első közlemény.)

Az elmult télen, a kereskedelmi ministérium által az ezredéves kiállitás postapavillonja részére a magyarországi posták történetére vonatkozó becsesebb okiratok felkutatásával bizatván meg: kutatásaim közben az Országos Levéltárban *Bornemisza István* pozsonyi postaprefektus és magyarországi főpostamester müködéséről sok érdekes, irodalmunkban eddig ismeretlen adatot találtam, melyek postánk történetét 1622—1642-ig a legfontosabb korszakok egyikévé avatják.

A magyar postának is kijutott a része azon küzdelemből, melyet a magyar hazafiak az alkotmány védelmében bár különböző utakon, de egy czélra törekedve folytattak. A magyar posta is küzdött önállóságért s ki is vivta hogy a bécsi igazgatástól független külön magyar postánk legyen, legalább bizonyos időre.

E küzdelemnek hőse Bornemisza István, midőn pedig a viszonyok ugy alakultak, hogy az osztrák befolyás elvégre mégis felülkerekedett ő maga is áldozatul esett, s utánna lassankint a magyar posta önálló magyar jellege is foszladozni kezdett.

I.

A megelőző korszakban a Paar család játsza a főszerepet. Paar Péter 1543 táján nyerte el a pozsonyi postamesterséget s 1555-ben két lótartás helyett hármat kapott. Ez a hivatal firól fira öröklődött a Paar családban egészen 1613-ig.

A Paar család után 1619-ben[1]) Magni Károly bécsi udvari postamester nevével találkozunk, mint aki a magyar posták felett rendelkezik. Ebben az évben ugyanis a pozsonyi magyar arra kérte Lipót főherczeget, hogy mivel a nádornak a felsőmagyarországi zavarok miatt legtöbbnyire Érsekujvárt kell tartózkodnia és szüksége volna biztos

[1]) Orsz. levéltár, III. sor. XVII. század. Lymbus. 15 csomó.

postákra[1]) kik közte, a Felség s a kamara között a levelezést közvetitsék, parancsolná meg Magninak, hogy azon postások közül, kik Kassa felé vannak elhelyezve, nehányat a megfelelő helyeken alkalmazzon.

Az is kitünik ebből, hogy ekkor külön pozsonyi postamester alig volt, de már 1621-ben azt látjuk, hogy e postamesterség betöltése terveztetik. Pázmány Péter primás is, május 21-én kelt levelében[2]) valami Székely Andrást ajánl a kamarának, ki „kegyelmeteknél az pozsonyi kamara postaságát" akarja elnyerni.

Az 1621. évi augusztus 3-iki királyi leirat szerint azonban[3]) a pozsonyi postaprefektusság Stokmayer Péter bécsi postaprefektusnak adományoztatott. Maga Bornemisza is azt irja az ő hires „Replicá"-jában[4]) „Egy Stokmayer nevü eretnek ember dirigálta az bécsi és pozsonyi postamesterségeket; hogy azon kiadhassunk, ugy transferálta ő Felsége az posták directióját az magyar kamarára". A bécsi és pozsonyi posták prefecturája tehát közvetlenül Bornemisza előtt egy kézben volt egyesitve és a kettéválasztást valószinüleg megkönnyitette az, hogy Stokmayer nem volt katholikus, ami az akkor dühöngő eretnek-hajszában, a 30 éves háboru idején, hivatalvesztésre elég ok volt.

II. Ferdinánd 1622. julius 9-én Sopronban kelt kir. leiratával Stokmayert elmozditván, Bornemisza Istvánt tette meg pozsonyi postaprefectusnak. E leirat azon a nevezetes soproni országgyülésen kelt, melyen a magyar alkotmányos jogok a hozott törvényekben uj biztositékot nyertek és a bécsi befolyás kénytelen volt háttérbe szorulni.

Bornemisza kinevezése az 1622. évi 24. törvényczikknek köszönhető, mely az idegeneknek a hivatalból való elmozditásáról intézkedett. Az idézett leiratban maga a király igy okolja meg Bornemisza kinevezetését. Stokmayert — ugymond — mivel hivatalában soha sem volt jelen, s azt a szabályellenességet is elkövette, hogy a postamesterségeket önhatalmulag bérbe adta — elmozditandónak találta. Ennek helyére azonban nem Sckia Miklóst teszi, a kit a pozsonyi kamara javasol, mivel az nem magyar nemzetbeli; Ő fölsége pedig a jelen országgyülésen a Karoknak és Rendeknek ujból megtette az engedményt, hogy ilyen hivatalokra csupán született magyarokat kiván alkalmazni; ennélfogva Bornemisza Istvánt, a kit neki mint hü embert és katholikust ajánlottak,

[1]) Meg kell jegyeznem, hogy a „posta" szó alatt a régi magyar nyelv nemcsak a hivatalt, hanem a személyt is értette, ki a postát vitte vagy kezelte. Egy nyugtán pld. ez áll: „Én Horváth Péter posta".

[2]) Orsz. levéltár. Kamarai levelek 1620—1629. F. csomó.

[3]) U. o. Benigna Resolutio 1621. aug. 3. és 1622. szept. 17.

[4]) U. o. Kamarai levelek 1630—39. B. csomó. „Replica contra collectas collaterales attestationes contra Stephanum Bornemisza praefectum postarum Posoniensium. Anno 1634."

miután a hadi postaprefectusságot is jól vezette, teszi meg pozsonyi prefectusnak.

És hogy a király a hozott törvényt maga is lelkiismeretesen végrehajtani iparkodott, azt az is bizonyitja, hogy Bornemiszán kivül ugyancsak 1622-ben Andaházi Lőrinczet rózsahegyi, Roseman Jánost eperjesi és Soldner Jánost lőcsei postamesterré nevezte ki, kik mind magyar honpolgárok voltak.

Bornemisza István ama jómódu magyar nemes családok egyikéből származott, kik a mohácsi vész után birtokukat elvesztvén, a királyi udvarnál kerestek s találtak menedéket. Őse,[1]) Bornemisza Tamás, kinek minden vagyonát (a mi I. Ferdinánd kiváltság-levele szerint „nem vala kevés") elvették, magát és gyermekeit török rabságba hurczolták; ő azonban hiven kitartván I. Ferdinánd mellett, veszteségé némi kárpótlásául, az 1555. jun. 1-én kelt adomány-levél szerint, évi 400 rhénes forint évdijat kapott.

Maga Bornemisza István már kora ifjuságában mint katona részt vett a Básta György erdélyi hadjáratában, onnan visszatérve, Pozsonyban telepedett le, hol a Paar-családdal rokon gazdag Kamper családból nősült. Jólétnek örvendett tehát, de a Bethlen-féle 1619. évi hadjárat következtében vagyonának nagy részét elvesztette. Ekkor nyilt ugyanis először alkalma jelentékenyebb szolgálatokat tenni a királypártiak javára.

Ezeket s további élete folyását maga igy adja elő: „Mihelyt Bethlen fejedelemnek megadta magát Pozsony városa és császár urunk ő Felsége Hamburgba és Marhekre presidiumot szállitott, az két német kapitánynyal Pekkerrel és Haubtmann Stierrivel minémü titkos correspondentiát tartottam. Kezemnél most is vannak titkos levelei; és netalántán ha Hamburgban meg nem irtam volna Pekkertnek, oltalmazza magát, Bethlen megszállja Hamburgot, ahhoz képest készen várták az ellenséget."[2])

„Végtére kinyilatkozott valamennyi cselekedetem. Bethlen fejedelem meghadta volt, titkon kútban vessenek. Tudják most is némelyek Pozsonyban, mindazonáltal nem tettek egyéb bosszuságot rajtam, hanem maga bejárója és fő szolgái Erős Mihály és Mikó Ferencz és egyebek éjjel Kecskés uram háza avagy kapuja alatt megfosztottak, ugyannyira, meztelen szaladtam el kezökből. Azután Bécsbe kellett szöknöm, itt (t. i. Pozsonyban) valamim volt, megkérték az fejedelemtől és oda lett. Ottfönn laktam Bécsben feleségestől mindaddig, mig ő Felsége Ujvár

[1]) Mindezekre főforrásunk a Benigna Resol. 1638. 26. jan. mellett Bornemisza István felségfolyamodványának mellékletei.

[2]) Nyilván Bethlen első hadjárata 1619-ban. Hamburg = a mai Hainburg.

(Érsekujvár) alá küldött, hogy az *tábori postamesterség*[1]) gondját viseljem. Ugy viseltem magamat, mind Ausztriában, Morvában, hogy mikor elbúcsúztam, Feldt-Marschal herczeg Maximilian von Lichtenstein[2]) és von Stadion uram recomendáltak Császár Urunknak ő Felségének és jámbor hiv szolgálatomért contra informationem camerae Hungaricae et voluntatem Supremi Magistri Postarum Aulici a császári udv. kamara a pozsonyi postamesterségre mások mellőzésével elöléptetett."

Magából a kinevezési rendeletből is kitetszik, hogy Bornemisza hivatala nem postamesterség, hanem „postaprefectusság" volt. Egy 1623. jan. 12. kelt királyi leiratban pedig „magyarországi főpostamester"-nek nevezik (Supremus per Hungariam postarum Magister). Bornemisza tehát egészen jogosan nevezte magát postaprefectusnak, miután hivatali felebbvalói is igy nevezték.[3]) Ezt megállapitani azért fontos, mert ellenfelei — a kiknek törekvésök, a magyar postáknak a bécsi udvari főpostamester alá rendelése volt — ezen czim viselése miatt utóbb vádat is emeltek ellene.

Mikor kezdték a pozsonyi postamestereket hivatalosan is postaprefectusoknak és magyarországi főpostamestereknek nevezni, arra nézve bajos határozott választ adni, mert a szokás még Bornemisza idejében

[1]) Az érsekujvári császári táborból 1621. junius 29. Bornemisza István a pozsonyi kamarának. (Kam. levelek 1620—9. A. csomó) az ő tábori postamesterkedéséről a következőket irja: „Ide az ő Felsége táborába ejöttömben az minemü lovas legényeket fogadtunk Csallóközön által, minemü állapotban legyenek láttam őket, és hogy fogyatkozás ne essék miattok, ha ez a havok kimúlnék, tovább is megmaradjanak, kértem őket; de mivelhogy kettejének, ugymint Körmöndy Pálnak és Lengyel Balázsnak igen félő útjok vagyon, különben nem szolgálnak, hanem öt forintot kérnek hóra; ezek pedig mindenike két lóval szolgál, az utolsó postának négy mértföldig kell postáskodni, és az ballonok miatt felette félő utja van szegénnek, nagyot is kell kerülni, mert az postások miatt igen félelmes az általút. Ezeknek havok ma két hétre telik, hogy tovább is szolgáljanak, kérem fölötte igen kegyelmeteket, fizetéseket jó idején rendelje meg nekik, kettejének 4 forint jár hóra, kettejének, kik két-két lóval szolgálnak öt forint hóra stb." Ezen érsekujvári tábori postamesterség költségeit Bornemisza csak 1626-ban kapta meg, midőn az 1626. aug. 29-én a pozsonyi kamarához intézett kegyelmes kir. leirat elrendeli, hogy az Érsekujvár felé felállitott tábori posták költségeinek még hátralékos 695 forintnyi része, Bornemiszának, a hadi és udvari hadi fizetőmester közvetitésével fizettessék ki, mivel neki a jelen hadjáratban ismét az ország nádorát, Eszterházi Miklóst kell kisérnie. Hogy e költség kifizetésére Bornemisza négy évig várhatott: abból az tünik ki, hogy akkor már ismét jó módban lehetett, s máskülönben is elökelő állást foglalt el.

[2]) Kamarai levelek 1630—1639. B. csomag. Bornemisza egy német leveléből. Lichtenstein magyar főrend lett az 1608: XXVII. t.-cz. értelmében.

[3]) Replicájában irja: „Ő Felsége cum titulo prefecturae adta nekem kegyelmesen az tisztet, azután közel 20 éve, ő Felsége kegyelmes resolutióiban mindenkor annak is titulált ő Felsége maga".

is ingadozó volt. Annyi bizonyos, hogy az első, Paar Péter, magát haláláig egyszerüen „postamester"-nek irta, ámbár hivatalának hatáskörét tekintve, már ő is prefectus volt, sőt mivel az uralkodóval mindig közvetlenül érintkezett, osztrák vagy idegen hatóságnak alávetve nem volt, magyarországi főpostamesternek is bátran nevezhette volna magát. Ha tehát utódai e czimeket felvették, azzal csak a fennálló tényleges viszony kapta meg az őt megillető nevet. Különben Stokmayernak is hivatalosan szintén nem a „postamesterséget", hanem a pozsonyi postaprefectusságot (Posonii postarum Prefecturam) adományozták.

Bornemisza erről és a Paar családnak a magyar posták irányában való viselkedéséről ugy nyilatkozott, hogy Paarék a magyar postával nem sokat gondoltak, mert Magyarországon kevés a regália és az accidentia; s ha szükség esetén hozzájuk fordult, bosszús vagy semmi választ sem kapott tőlük.

A mi pedig azt illeti, hogy a főpostamester czimet viselte „nem én kezdtem, — ugymond — hanem valamennyi elődöm a pozsonyi postamesterségben élt vele, azért utódaimra is rá akarom hagyni . . . Ő Felsége is ezen postát a többi postamesterektől való megkülönböztetés végett postaprefektusi és nem postamesteri czimmel adta nekem . . . én tehát azt nem elbizakodottságból vagy könnyelmüségből teszem, hanem mivel az engem megillet".

De ha a magyar postaintézmény már Paar Péter idejében is független volt, nyelvében és alkalmazottjaiban még sem volt magyar. Bornemisza alatt ez is megváltozik s a posta az ő vezetése alatt teljesen magyar jelleget ölt. Alkalmazottjai magyar emberek, kik hozzá mint főnökükhöz mindig magyarul irt [1]) levélben fordulnak, s ő maga is feljebbvalóihoz tett jelentéseit legtöbbször magyarul irja. S ha ez nem is annyira a Bornemisza, mint inkább korának érdeme, mégis följegyzésre méltó, mert utána — kivéve közvetlen utódának Ekkernek müködését — a magyar posta szinte a legujabb ideig német volt.

Miután Bornemisza mint pozsonyi postaprefektus és főpostamester Paarék örökébe lépett, természetes hogy magát az ő jogaik örökösének tekintette. E tekintetben sem a nádor, sem más magyar hatóság részéről ellenkezésre nem talált, kik bizonyára örültek, hogy e fontos hivatalra olyan magyar embert sikerült nyerniök, a ki az uralkodónak is hüséges és kegyelt embere volt.

Bornemisza tehát minden törvényes tényezővel teljes öszhangban kezdte meg hivatalos müködését. Akadt is elég tennivalója. Thurzó

[1]) Lymbus. Paxy András és Abel Jakab szerdahelyi és ekecsi postások, Oroszlán János bajmóczi, Gaffor Marco Antonio rudnói és Miticzky István veszteniczi postamesterek levelei Bornemisza Istvánhoz.

Szaniszló nádor 1622-ben [1]) a pozsonyi kamarához a postákról ezeket irta: „Kevés jobbitást veszünk eszünkben, jobbak is találkoznának a mostaniaknál, kik mikor ő Felsége és az ország dolgában irott leveleket kellene hordozni, akkor az postalovakat kocsi eleiben fogják és feleségekkel Nagyszombatban sétálnak, az mint magunk is tudjuk és láttuk."

A fegyelem teljesen meglazult. Az előbbi főnök Stockmaier, hivatalában soha jelen nem lévén azt egészen elhanyagolta. [2]) Bornemisza az e fajta visszaéléseket erélyesen igyekezett megszüntetni, a mint „Replicá"-jában irja: „a hol mi vétket vettem eszemben, azt corrigáltam, volt is arra való hatalmam . . . . . Hanem az szolga és jobbágy azt akarná, mindannyi urat választhatna magának, főképen ezek a posták, kiket gyakran büntettem és fenyegettem, hogy ugy nem szolgáltak, az mint kellett volna." [3])

A pozsonyi kamarához irott egyik levelében pedig jelenti, hogy: [4]) „az pertoldi posta-verbalder is sine ratificatione et donatione Suae Majestativ van az tisztben, maga nem is lakik tisztiben és az minemü régi jámbor vén posta viseli gondját, az fizetést, nem az veszi föl, az ki szolgál, hanem az kinek Hofman [5]) uram adta az tisztet; *tartozom azzal* is ex officio *olyat oda rendelni, az ki maga gondját viseli tisztinek és maga eljár hivataljában*".

De mig a hibát szigoruan büntette; alárendeltjeinek sorsa is szivén feküdt. A szegény postások pártolására szükség is volt, mert rendes és megállapitott fizetésüket alig tudták megkapni s az akkori pénzszük világban mindig rendetlenül fizették őket. Igy 1624-ben a bajmóczi postamester folyamodik a kamarához, hogy miután a részére a turóczi dikáaz iránt tornál (adószedőnél) már egy félesztendeje kiutalványozott 50 forintját nem birja megkapni, az neki legalább buzában kiadassék. Bornemisza, kinek a folyamodvány informátio végett kiadatott, ezt irta rá: [6]) „Én is könyörgök nagyságtoknak az supplicáns mellett, Bajmócz nem messze lévén Oroszlánhoz [7]) méltóztassék neki buzát deputálni. Ha az officina rationaria adóssá teszi ezt a dicatort, perceptor uram megveheti rajta azt az 50 frtot, de az szegény postának módja nincsen, hogy az fizetésre erőtethesse".

Bornemisza közvetetlen hivatali feljebbvalója a pozsonyi kamara

[1]) Kamarai levelek 1620—1629. C) csomag.
[2]) Benigna Resolutio. 1622. Jul. 9.
[3]) Kamarai levelek 1630—1639. B) csomag.
[4]) Hoffmann György volt a szepesi kamara prefektusa.
[5]) Kamarai levelek. 1620—1629. A) csomag.
[6]) Kamarai levelek. 1620—1629. A) csomag.
[7]) Oroszlán = a trencsénmegyei Oroszlánkő vára és uradalma.

volt, a kinevezéséről szóló királyi leirat is rendeli, hogy „az ezen postához kiutalt pénzekről és harminczadokról a kamarának tegyen számadást, legyen attól való függése és azt ismerje el". [1]) Bornemisza eleinte szorosan ehhez is tartotta magát, viszont a pozsonyi kamara is postaügyekben informátiókért [2]) mindig csak hozzá fordult.

Hatásköre a postákra kiterjedt Magyarország mindama részében, a hol akkor a Habsburg-ház uralkodott, tehát Pozsonytól egész Lőcséig, s midőn Bethlen Gábor halálával a felső megyék is visszakerültek, egész Eperjesig, sőt Szathmárig is.

Kivételt képeztek a dunántuli posták, melyek nem tartoztak szorosan a pozsonyi prefektura alá. Igy például 1623. okt. 16. kelt leiratával II. Ferdinánd király, a győri és komáromi posták restaurálására 200 magyar forintot rendel báró Paar Kristóf János bécsi udv. főpostamester kezéhez kifizettetni.

A fizetések a posták részére részint közvetlenül készpénzben a pozsonyi postaprefektus, részint a harminczad hivatalok által, hol egyenesen az uralkodó, hol a pozsonyi kamara, hol a pozsonyi postaprefektus utalványára fizettettek ki. [3]) A pozsonyi postaprefektura javára a turdosini, szent-jánosi és később az ujhelyi harminczad jövedelme köttetett le. [4]) A baj csak az volt, hogy a harminczadoknak se volt mindig pénzük. Például a bajmóczi és rudnói postamestereknek folyamodására adott informatiójában azt jelenté Bornemisza hogy: „az turdosini harminczad jövedelméből szoktam volt nekik fizetni, de ugy értem, alig van ott is annyi proventus, hogy a harminczados és contra (azaz ellenőr) magok fizetéseket vehessék." [5])

A fiók-posták fizetése azonban másképen történt. Erre nézve Bornemisza „Replicá"-jában a következő felvilágositást adja: „Ölejétől fogvást miulta postákat rendeltek ő Felségek Magyarországban és egyéb orszá-

[1]) Benigna Resolutio. 1624. Jul. 9.

[2]) Kamarai levelek. 1620—1629. C) csomag. Az Érsekujvár felé fekvő posták folyamodnak a pozsonyi kamarához, hogy miután őket az esztergomi érsek, a nádor, Eszterházy az érsekujvári generális és többen privát leveleik szállitására is felhasználják, 2 lótartást kérnek. A folyamodvány kiadatott Bornemiszának informátió végett ki a folyamodványra vezetett 1624. Jul. 12. kelt jelentésében a kérés teljesitését ajánlja.

[3]) Kamarai levelek. 1630—1639. G) csomag:

„Anno 1630 ex Comissione Inclytae Camerae a Tricesimatore Trencséniensi die 29. Apr. levavi fl. 32."

„Anno 1630. ex commissione Generosi Domini Postarum Prefecti a Tricesimatore Thurdossin die ultima Junii levavi 38 fl. 40 d."

Oroszlán bajnóczi postamester számadásából,

[4]) Benigna Resolutio. 1626. Jul. 14.

[5]) Kamarai levelek. 1630—1639. F) csomag.

gokban is, az filiálisok sajátok a postamestereknek, szabadok velek, ha magok szolgájokat, lovakat tartják is az filiális helyekben. Az pozsonyi postamesterség alatt szolgáló köz-postamesterek, kik veredáriusoknak neveztetnek, magok szolgájokat és lovaikat tartják az filiális helyeken, azok soha Pozsonban fizetésért nem jártak, sem járnak, hanem az uroktul várják fizetéseket. Egyedül én engedtem meg nevezett filiális postáimnak néha bizonyos okbul, mikor az fizetésünk ki nem telhetett, hogy ők is instáljanak közönségesen az fizetésért". Maguk is „azt vallják, addig volt jó dolgok, nem voltak ily rongyosak, nem is tekergettek 2, 3, hétig Pozsonyban fizetésekért, mig az urok avagy postamesterek fizetett nekik, hanem miulta ex perceptoratu avagy egyéb deputatiókból fizetnek nekik, azulta nyomorodtak el. Kész vagyok számot vetni velek, kitudván az fél curirpénzt, az mint magok is tudják fele az uroké". Ez volt tehát viszont a prefektus jövedelme a kisebb posták után.

II.

Az 1624. év nagy jelentőségű a magyar posta történetében. Ekkor történt ugyanis a szeptember 4-iki kir. leirat értelmében, hogy báró Paar Kristóf s általa a Paar család az osztrák tartományokra az örökös főpostamesterséget elnyerte, ki azután azt ezen adománylevele értelmében kezdettől fogva Magyarországra is ki akarta terjeszteni. Elkezdődött tehát az ostrom a magyar posta függetlensége ellen.

Csakugyan három nappal ezen adomány után a király ebben az értelemben leir a pozsonyi kamarához[1]). Tudatja, hogy az örökös tartományok és egyéb országok főpostamesterévé báró Paar Kristóf Jánost, kir. kamarást nevezte ki, minek következtében tehát valamennyi országban a postának gondját ő viseli és minden változtatásnak az ő rendelkezése szerint kell történnie. „Mégis — ugymond — azt halljuk, hogy a pozsonyi posta kezelője (provisor) Bornemisza István a posták összes igazgatását egész Magyarországunkban vakmerően magának akarja tulajdonitani azt hivén hogy ő senkitől, csakis a magyar kamarától függ, holott a kamara arra nem is illetékes, s egyéb hatásköre nincs, mint a kamara jövedelmeiből e postakezelő részére fizetéseket teljesiteni, ki azonban hivatalára nézve a főpostamesternek, a király által ráruházott hatalomnál fogva van alávetve."

„Ennél fogva — igy folytatja a király — kegyelmesen rendeljük és szorosan parancsoljuk, hogy Bornemiszát illetőleg (kivéve egyedül a fizetését, a mi a ti dolgotok marad), a mi hivatalos teendőit illeti, abba magatokat ne avassátok, vele ne rendelkezzetek, sőt a posták

[1]) Benigna Resolutio. 1624. 7. sept.

egész ellátását és igazgatását nevezett főpostamesterünknek szabadon és minden akadály nélkül gyakorolni engedjétek. Bornemisza fizetésénél pedig arra ügyeljetek, hogy neki addig semmiféle pénz ki ne fizettessék, mig arra a főpostamestertől irásbeli rendeletet nem kaptatok".

E leirat határozottság tekintetében valóban nem hagy semmi kivánni valót. Úgy látszik, a kik fogalmazták, maguk is érezték, hogy ebbeli szándékuk keresztülvitele Magyarországon egykönnyen nem fog menni, s talán a határozott fellépéssel akartak imponálni. De bizony az nem használt. Bornemisza még sem lett alárendeltje a bécsi főpostamesternek, a pénzek azután sem a Paar, hanem Bornemisza kezén mentek keresztül, legfeljebb ha megboszantották, Bornemisza ezen kir. leiratra hivatkozva, felmondotta a pozsonyi kamarától való függését. „Az fizetésen kivül semminemü jurisdictiója sem dispositiója nincs az magyar kamarának", — mondja „Replicá"-jában, de hozzá teszi — „azt sem mondottam volna netalántán, ha néha extra officium nem háborgattattam volna és perceptor uramék magok hasznokért nem molestáltak volna, kik contra conscientiam egynehány esztendő alatt nem kevés, nemcsak száz, de ezer forint káromra is voltanak, kik isténtelenül fizettenek".

Viszont ami a Paar családnak a magyar főpostamesterségre formált jogigényeit illeti, arról Bornemisza mint „Replicá"-jában irja ilyen véleményben volt: „Von Paar uram azt akarja és pretendálja privilégiumja szerint, hogy sine prescitu Suae Majestatis, pro libitu, proprio authoritate legyen libera dispositiója sicuti in aliis Suae Majestatis haereditariis regnis et provinciis [1]) az soha nem volt Magyarországban és ezután is palatinus uram ő nagysága azt meg nem engedi von Paar uramnak. Azt is kivánja von Paar uram, az posták fizetése egész Magyarországban ő nagysága által legyen, az is soha nem volt, nem is lehet".

A Paar család ezen igényeinek érvényesitése közjogunkba ütközött, s mint ilyennek, első sorban az alkotmány őre: a nádor (1624-ig Thurzó Szaniszló, 1625-től Eszterházy Miklós) állta utját. Különös is lett volna midőn a soproni országgyülés azt rendelte, hogy külföldiek hivatalt nem viselhetnek, ugyanakkor egy idegen, osztrák hatóságnak megengedni, hogy az a magyar posták felett Bécsből rendelkezzék. Eszterházy Miklós nádor, kinek hazafias gondolkozásmódja a történelemből eléggé ismeretes, a pozsonyi kamarához intézett egyik levelében [2]) e merénylet

[1]) „Hogy Ő Felsége előleges tudta nélkül kénye-kedve szerint saját tekintélyénél fogva legyen szabad rendelkezése, mint Ő Felsége többi örökös országai és tartományaiban" — ez a feudum liberum, az örökös postahübérjog!

[2]) Kamarai levelek. 1640—1649. D) csomag.

Kr. Horthy Miklós-Tudományegyetem KÖNYVTÁRA SZEGED

ellen a leghatározottabban tiltakozott: „Elvettem az kegyelmetek levelét, — úgymond — melyet megvallom, hogy csudálkozva olvastam, hogy ő kegyelmek az Aulica Camara akarja a magyarországi privilégiumokat forgatni s discutiálni, holott én azt hiszem, hogy ehhez ő kegyelmeknek ideje nincsen, s nem is tudom ha értik-e törvényes dolgainkat s egyébiránt is mást tartanak az iránt is az nemes ország constitutiói".

Igy vélekedett a nádor és vele együtt az ország. Bornemiszának és az ő magyar postásainak nem kellett tehát valami nagy biztatás arra, hogy az idegen és törvénytelen befolyásnak ellentállva, az ez irányban megjelent rendeletet „böcsülettel" félretegyék.

Az első támadás tehát a magyarországi posták önállósága ellen meghiusult s maga az uralkodó is — bizonyára a mértékadó tényezők részéről nyert felvilágositás után — a pozsonyi kamarához intézett 1625 márczius 4-iki rendeletében kijelentette, hogy: „kegyelmesen megemlékezve arról, hogy a soproni országgyülés alkalmával kibocsátott leiratunk értelmében elrendeltük, hogy a pozsonyi postaprefektus nem más, csakis ezen kamara által intalláltassék és csakis ettől legyen függése . . . . . kegyelmesen akarjuk, *hogy ezentul az összes postai ügyek Magyarországunkban tekintet nélkül arra a leiratra, melyről irjátok, hogy udvarunk rendelete gyanánt érkezett hozzátok, a régi állapotban maradjanak és egyedül a mi magyar kamaránknak legyenek alávetve*".

Bármennyire nekirontott tehát a Paar család jogát érvényre juttatni akaró előbbi kir. leirat Bornemiszának, azért még sem lett kegyvesztett, sőt az uralkodó bizalmát oly mértékben birta, hogy — mint a történelemből is tudjuk — a király két izben küldte őt követségbe az erdélyi fejedelemhez. Ez mindjárt a következő 1625. évben történt, először szeptember 12-én, másodizben deczember elsején. Ezen utakra különben 210 forintot előleget,[1]) vett fel Hofman Györgytől a szepesi kamara prefektusától, felszámitott 317 forint költséget, a mely részére ki is utalványoztatott,[2]) de még 1629-ben sem volt kifizetve.[3])

De a Paar család ezek után sem szünt meg azon dolgozni, hogy igényeit Magyarországon is érvényesitse, egyelőre azonban semmi eredménynyel.

[1]) Benigna Resolutio 4. Mart. 1625. „Postquam perbenigne recordamur, quatenus vigore resolutionis nostrae sub diaeta Sopronienси nuperis anni emanatae vobis clementer injunximus, ut Prefectus Postarum Poson. non aliunde quam a Camera isthac installetur et dependentiam suam habeat . . . . . clementer volumus, ut in posterum universa res postaria Regni Hungariae, — non obstante resolutione illa, quam vos ex nostra expeditione Aulica emanasse scribitis — in pristino statu permaneat et a sola nostra camera Hungarica dependeat".

[2]) Kamarai levelek. 1620—1629. F) csomó. Hoffmann Gy. levele 1625. Szept. 29-ről.

[3]) Ben. Res. 1626. 16. Martii.

A kinevezéseknél Paarék befolyását Bornemisza azzal játszotta ki, hogy a postamestereket egyenesen az uralkodónak terjesztette fel kinevezésre, és a mikor egyizben panaszt emeltek ellene, hogy több postamesterséget önhatalmulag töltött volna be, bátran mondhatta, hogy „az nem általa, hanem ő Felsége legkegyelmesebb resolutiói és irásbeli decretuma által történt".[1]) Később pedig Ferenczffy udvari titkárhoz irott levelében már mint valami egészen különös dolgot emliti, hogy Paar János, „in Regno Hungariae oly authoritással akar élni, mint Ausztriában"[2])

Maga az uralkodó is a magyar postaügyekben nem Paarhoz, hanem Bornemiszához fordult ezután is. Egy 1625. márcz. 4-én kelt királyi leirat például rendeli, hogy ahová a Bethlen Gáborral való béketárgyalások végett kiküldött bizottságok utaznak, oda „a pozsonyi postaprefektus postákat állitson fel s az azoknak fentartására szükséges költség megadassék, hogy a leveleknek ő Felségétől és ő Felségéhez való hordozásában késedelem ne történjék."[3])

De hogy a magyarországi postákat legfelsőbb helyen sem tekintették az osztrák postákhoz tartozóknak, annak legfényesebb bizonyitéka a II. Ferdinánd király által 1626 julius 20-án *kizárólag Magyarország részére kibocsátott postapátens.*

Ez a legelső magyar postapátens. Kiváló fontossággal bir tehát nemcsak e korra, de általában Magyarország postatörténetére nézve. E tudatban annak felkutatása végett a m. kir. kereskedelmi miniszterium utján a cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumhoz folyamodtam, hogy azt, az annak kezelése alatt álló volt udvari kamarai levéltárban nyomoztassa ki. Fáradozásainkat siker nem koronázta, mert a beérkezett hivatalos értesités szerint e nevezetes okirat sem a volt udvari kamarai, sem az általuk önkényt megkeresett bécsi cs. kir. udvari és állami levéltárban, sem az osztrák postamuzeumban nem volt feltalálható. Annál nagyobb volt tehát örömöm, midőn a magyar országos levéltárban annak egy — ha nem is teljes — példányát megtalálnom sikerült;[4]) mert e csonka példány ezek szerint eddig unikum volna.

[1]) Lymbus III. sorozat. XVII. század. 15 csomó. „Die Einlegung und Disposition der Posten ist nicht durch mich, sondern wie obgedacht durch Ihr Majest. allergnädigste Resolution und schriftliche Decrete beschehen." Bornemisza levele. 1624. Okt. 15. Kamarai levelek 1620—1629. C) csomag.

[2]) Kanczelláriai osztály. Litterae privatorum Nr. 224. 1634. május 1.

[3]) Benigna Resolutio 1625. 4 Martii.

[4]) Történelmi emlékek. Pénzügy nemzetgazdászat 1620—1640. Act. Publ. fasc. 48. Nro. 52.

A pátens nyomtatvány, háromrét van hajtva és belőle a harmadik végső rész leszakadt és elveszett, ugy hogy most minden egyes sornak a vége hiányzik. Ennek daczára tartalmának legfontosabb része a két-harmadrészből is kivehető és a következőket foglalja magában:

A bevezető rendes királyi üdvözlet után — mely minden pátensnél körülbelül ugyanaz — ilyen értelemben folytatja, megjegyezvén, hogy a zárjelbe tett szavak csak a magunk föltevése.

„Miután az előző időkben előfordult különféle zavargások miatt, Magyarországon csaknem minden dologban különféle bajok és helytelenségek kaptak lábra, a posták is a mi és országunknak nyilvánvaló kárára szétszóródtak és csaknem megsemmisültek. Postaprofektusainkat, postamestereinket és közpostáinkat, vagy azok embereit lakásukban, mind a szabadban megtámadták s megkárositották, lovaikat akaratjuk ellenére minden fizetés nélkül elvitték s azokat a postautakon kivül lovaglásra használták, a postakocsisokkal önkényüleg bántak el stb.“

„Hogy tehát országunkban végre erre nézve is bizonyos rendtartás állapittassék meg és az ennekutána állandó maradjon: az itt következő, Magyarországunkban, s annak felső, Erdély felé fekvő részeiben követendő postarendtartást rendeljük el s azt minden rangu, rendü s nemzetiségü alattvalónk által szorosan megtartatni kivánjuk és parancsoljuk.“

„*Elősször*: A postamester (posta-alkalmatosságot) senkinek se adjon, a ki vagy királyi udvarunktól, vagy azon hely főkapitányától, a hol az a posta van, melyre felszállani akar, utlevelet nem tud felmutatni.“

„*Másodszor:* Hogy mindenki bármily rendü és rangu legyen is, aki a mi közpostásainkat elfogná és a maga dolgaiban a posta rendes utjáról eltéritené, vagy egyébként a maga tetszésére használná, az illető helyhatóság által e szolgálmányok megfizetésére szorittassék.“

„*Harmadszor:* Hogy mindennemü hatóság, a mely a postákkal érintkezik, azoknak megsértői, háborgatói és kárositói ellen, az illető posta megkeresésére, minden igyekezettel és oltalommal segitségére lenni, azt megvédeni és oltalmazni tartozzék.“

„*Negyedszer*: Mindenki, mielőtt a lóra felszállna, a rendes és szokásos postadijat, azaz minden ló vagy személy után egy félkoronást (dimidium Coronatum) és az ujabb statusban 1 (forintot?) vagy 80 magyar denárt lefizetni tartozzék. A lovaglásnál pedig, a postáknál régtől divó szokásokhoz tartsa magát, hogy (a ló) a nagy gyorsaság miatt ki ne düljön. Ha pedig ez megtörténnék, köteles legyen, bárki legyen is, a ló árát a postának megfizetni.“

„*Ötödször:* Egy postamester se legyen köteles több, mint 40 vagy 50 font sulyu terhet vinni, vagy fuvarozni. Ha pedig a postakocsis, hogy magának borravalót (ad asportandum) szerezzen (több terhet

elfogadna), akkor az, a ki ilyet elkövetni merészel, nemcsak a sulyért járó dijat tüstént lefizetni tartozzék, hanem a visszaélésért is kérdőre vonandó."

„*Hatodszor:* Hogy minden ur vagy nemes, ugyszintén minden város, vár vagy falu, a hol Magyarországunkban posta volt vagy van felállitva és ezen (postákhoz) valamely házak tartoztak, melyek az elmult mozgalmas és zavaros időkben tőlök elvétettek vagy elidegenitettek volna, azokat minden tartozékaival együtt, a törvények s azonkivül is kibocsátott királyi leirataink értelmében visszaadni és helyreállitani tartozik."

„*Végül hetedszer:* Egy posta se legyen köteles, a mi kedvelt hivünk, a főpostamester, vagy annak rendeletére, a neki alárendelt pozsonyi postamester czédulája nélkül bárkinek is lovat rendelni vagy stafétát küldeni. Azoknak szállásairól a régi mód és rend szerint, a mint az még néhai megdicsőült Ferdinánd császár és király, a mi boldog emlékezetü legkedvesebb ősünk által meg volt állapitvá, mind a városokban, mind a falvakon büntetés terhe alatt gondoskodva legyen. Azonkivül az élelmezésre és a lovak eltartására szükséges dolgok mindenkor illő és méltányos árért kaphatók legyenek" stb.

Ez volna e postapátens lényeges tartalma. Végre lett-e hajtva ezen postapátens egészen-e vagy részben? Arra való hivatkozás az egész általam feldolgozott anyagban nem fordul elő. Csupán egyszer Ekker Lukács, Bornemisza utóda kivánkozik egy ily tartalmu pátens után, a miből az látszanék, hogy ő annak létezéséről nem tudott,[1]) de természetesebb a föltevés, hogy inkább e régit elavultnak tartván, jobbat kivánt. A magyar törvényhozás, tudjuk, hogy a postával akkor nem foglalkozott, postatörvényt nem hoztak, mert azt felségjognak tekintették és más dolgokkal lévén elfoglalva, a postát elég jónak tartották ugy is, a mint volt. Annyi bizonyos, hogy miután ezen pátens a posták védelmére hathatós intézkedéseket tartalmaz, annak az érdekelt hatóságok mindenütt érvényt szerezni igyekeztek.

Látszik a pátensből, hogy a postáskodás akkor sem volt valami kényelmes és kellemes foglalkozás nemcsak háboruban, de békében sem. A posták minduntalan erőszakot szenvedtek, panaszuk pedig nem mindig talált orvoslásra. Ez már helyzetükből folyt, mert a posta akkor, mint az egyetlen közlekedési közintézmény birt leginkább fontossággal s lóháton való személyszállitással, fuvarozással foglalkozott. Maguknak a leveleknek szállitása a postai óralevelek, vagy mint Bornemisza nevezi: „postaczédulák" kiséretében történt. Van az országos levéltár-

[1]) Kamarai levelek 1630—1639. E) csomó.

ban 1626. és 1627-ből három ilyen óralevél[1]) Eperjesről Pozsonyba továbbitott levelezésekről németül kiállitva.

Ezekből látszik, hogy a posta éjjel-nappal és elég gyorsan — lóháton — közlekedett; az egyirányba szóló leveleket már akkor egy csomóba kötötték és mint csomagokat továbbitották, mint az ma is a levélkötegekkel történik.

A lóért fizetendő dij a pátensben meg van határozva, a levelek vagy csomagok dijazásáról azonban szó sincs benne, mert akkor még egyáltalán nem is volt szokásban. A lónak használatáért befolyó dijak sem az államnak jártak, hanem a postamesterek jövedelmét képezték. Igy aztán, ha hivataloskodásuk koczkázott volt is, a hivatal szépen jövedelmezhetett és a postamesterség keresett állás volt.

[1]) Nem lesz érdektelen ezen óralevelek tartalmáról és alakjáról is bővebben megemlékezni. Nyomtatványról még szó sincs, irott az egész. Egy féliv papiroson az egyik oldalon pusztán ilyen czim áll: Posonium.

Cito ius.
Cito ius.
Cito ius.
Cito issimo.
Posonium.

Belül az inditó postamester (ez esetben az eperjesi) irja: mikor, hány csomaggal küldte el a postát, melyet mindenkinek oltalmába ajánl. Az egyik pl. indult 1626. aug. 20-án este 8 órakor, Lőcsére ért és onnan mindjárt továbbittatott aug. 21-én déli 12 órakor (a mint a lőcsei posta irja: laut postzettel richtig), ugyanannyi csomaggal (értsd levélcsomag), mint a mennyit hozott, Rózsahegyre ért és tovább küldetett 22-én d. e. 11 órakor; ugyanaz nap este ért Turócz-Zsámbokrétra és mindjárt továbbittatott 2 csomaggal Pozsony, egygyel Galgócz és egygyel Gerencsér részére. 24-én ért Vágujhelyre; több feljegyzés rajta nincsen.

Egy másik szintén Eperjesről Pozsonyba indult 1626. aug. 25-én 8 órakor d. e. csatolva: egy csomag Pozsony, egy csomag Bajmócz részére, egy csomag „an die Frau Forgáchin gen Tapolcsán". Lőcsére ért 26-án 8 órakor reggel; innen hozzácsatoltak egy csomagot Pozsony részére; ezt azonban a másik pozsonyihoz köthették, mert Rózsahegy ezt irja: Vettem és tovább küldtem 27-én 8 órakor reggel. 1 csomag Pozsony, egy csomag Bajmócz felé (tehát a harmadikat már másfelé inditotta). Bajmóczra ért 27-én éjfélkor, itt hozzáadtak 4 csomagot Pozsony részére. A Pozsonyba való megérkezés egyiken sincs jelezve.

(Folytatása következik.)

ADATOK.

KAMARAI UTASITÁSOK A GABONA-, MÉH-, BOR- ÉS BÁRÁNY-TIZEDSZEDŐK RÉSZÉRE 1571—1605.

Az egyházaknak fizetett tized, tudvalevőleg, Szent-Istvánnak azon a törvényén alapult, hogy „a kinek Isten egy évben tizet adott, a tizedikét adja Istennek.“ E rendeléshez képest eleinte kivétel nélkül mindenki minden terméséből tartozott tizedet adni. Az Árpádkor végén azonban, a nemesi rend teljes kifejlésével, e kötelezettség egyedül a jobbágyokra hárult s ezalul még a legszegényebb sem vonhatta ki magát, mert a kinek tized alá eső jövedelme nem volt, annak helyében *keresztyénpénz* czimén egypár dénárt kellett fizetnie; viszont azonban a ráczok, ruthének és oláhok a tized alól fel voltak mentve. A tized alá tartozó objektumok köre is megszükült, főleg midőn Mátyás király 1481. évi törvénye kimondotta, hogy tized csakis *borból, bárányból, méhrajból, tavaszi- és őszi gabonából* szedhető, ezenfelül az 1525-iki törvény a *sertések* tizedéről is megemlékezik. A tizedszedés ideje a bárányokra nézve junius 24-ig, a gabonára augusztus 20-ig a méhekre szeptember 29-ig, végül a borra január 6-ig volt megszabva, s a jobbágynak csakis ezen határnapok elmultával volt szabad illető termését elhordani, a szabályszerü tizedet kivül hagyván.

Az egyháznak járó tizedek mindig azt az egyházfőt illették, a kinek egyházmegyéjéhez az illető hely tartozott, de viszont köteles volt mindenütt a helybeli plébánosnak azokból negyedet, vagy nyolczadot vagy tizenhatodot adni.

De a mohácsi vész után, a török hóditások következtében a legtöbb püspöki szék vagy betöltetlen maradt, vagy a püspöknek székhelyétől távol kellett élnie s miután ilyen módon a püspöki kar legnagyobb jövedelmétől elesvén, honvédelmi kötelezettségének nem tudott megfelelni, a tizedek kezelését a pozsonyi és szepesi kamarák vették át s azoknak jövedelmét a várak fenntartására s a katonaság élelmezésére forditották.

Ezen kamarai kezelésnek lehet köszönni, hogy a kamarai dézsmások által behajtott tizedekről szóló összeirások az Országos Levéltárba

kerültek. Mezőgazdaságunk történetének ezen elsőrangu forrása a XVI. századtól nagyjából, a mult század közepéig terjed és százakra menő iratcsomókat képez.

Az egyes tizedlajstromok — a melyekbe minden faluban *minden jobbágy termését* följegyezték — megyék és azon belül évek szerint vannak csoportositva. Azok a vármegyék, a melyeknek tizedlajstromai a legtöbb évről fenmaradtak a következők:

Abauj	1557—1721-ig.	*Sáros*	1538—1736-ig.
Bereg	1556—1696-ig.	*Szabolcs*	1560—1716-ig.
Bihar	1569—1695-ig.	*Szathmár*	1552—1729-ig.
Borsod	1567—1700-ig.	*Torna*	1565—1700-ig.
Gömör	1551—1700-ig.	*Ugocsa*	1570—1716-ig.
Heves	1549—1678-ig.	*Ung*	1538—1696-ig.
Máramaros	1571—1708-ig.	*Zemplén*	1549—1717-ig.
Nógrád	1550—1616-ig.		

Ezeken kivül, több vagy kevesebb lajstromot *majdnem minden vármegyéről* találhatunk a hátralévő iratcsomókban, melyeknek, valamint általában az egész gyüjteménynek modernebb, szakszerü rendezése folyamatban van. A gyüjteményt szépen kiegészitik azok az iratcsomók, a melyek 1559—1739-ig majdnem minden évből a *tizedlajstromok összesitő kimutatásait* tartalmazzák. Végül a *plébánosoknak, espereseknek* és *iskolamestereknek* nagy számmal fönmaradt *nyugtatványairól* is meg kell emlékeznem a kifizetett negyedek, nyolczadok stb. felől, melyek a reformáczió földrajzi elterjedésének ismeretéhez is nagybecsü adatokat nyujtanak.

Hadd álljon itt most már néhány mutatvány a kamaráknak a tizedszedésről kiadott utasitásaiból a tizedelés technikájának közelebbi megértéséhez.

I.

Gabona- és méh-tizedszedők részére. 1572—1605.

a) Egyik formában.

Instructio

Paulo Farkas decimatori frugum unius processus Vngh 1572. data.

1. Legelőszer megemlékezzék az dézmás az ő hitiről és hívségéről az ő reája bizott tisztben és másod magával az egyik Ung vármegyei járásnak buza dézmálását el végezze egy holnapig vagy mentül hamarébb

lehet, nagy szorgalmatossággal és hívséggel; mely dézmásnak az ő munkájáért és addig való szolgálattyaiért, míg az dézmáláson leszen, az kamarától illyen fizetése leszen: tudni illik az ő maga személyére három forint és az ő szolgáiéra kettő.

2. Minekelőtte penig ki megyen az dézmálásra, először lellye meg az munkácsi udvarbirót avagy az ő heltartóját és tüle mellé társot kérjen, kivel az ő reá bizott vármegyének dézmálását elvégezze és minden faluban gyüjtett őszi és tavaszi morhát, rajt, raj-pénzt és keresztyén-pénzt cathedraticum pénzzel egyetemben ő kezébe adja, róla menedéket vévén.

3. Mikoron penig az dézmálást el akarja kezdeni, először az ő járásában minden faluban az birónál szállyon meg és az falubelieket mingyárást az biróval behivassa és mindeniktül, kinek mennyi buzája vagy morhája vagyon, meg értse, és nem csak azt, hanem az dézmálás előtt ki mennyi gabonát vitt be kenyérnek; intse penig őket szép szóval, hogy igazán meg mondják, hogy azután kárt ne vallyanak; ez hogy meg leszen, mingyárást az ő regestomában be irja, kinek mennyi morhája vagyon és osztán erről az birónak, ki ő mellette leszen, ravást adjon bizonságnak okáért.

4. Minekutánna immár felirta az regestomban az dézmás, kinek mennyi őszi és tavaszi morhája vagyon, ki mennyen az mezőre kész szekerekkel és az biró mellette legyen, és el kezdvén az dézmát az elsőn, annak morháját meg dézmállya és ugy cselekeggyék mind végig az mig az dézmálást el végezi; az morhát penig, ki immár ő Felsége számára az dézmában jutott, mindgyárást az szekérre rakassa és egy embere mindenkor az mezőn forgódjék az szekerek mellett, az másik penig a faluban az asztag mellett egy hiv emberrel, kit az biró ő maga képében ott hagy; ezek megszámlállyák az be vitt marhát és vagy csürben vagy asztagban nagy hiven és igazán be rakassák.

5. Ne mulasson továbbá az dézmás a mezőn csak azért, hogy hizlalhassa és ő magát az biróval tartathassa, hogy két nap végezze el azt, az mit egy vagy fél nap el végezhetett volna és igy mind ő Felségének, mind penig az szegénységnek kárt tegyen az ő késedelmével; hanem inkább siessen az mint lehet, de ugy azért, hogy szertelenségével ő Felségének kárt ne tegyen, hanem mihelt egyik faluban az dézmálást elvégezi, mingyárást az másik faluban mennyen.

6. Hogy ha penig az meg maradott és be irt morha felett talál valamit az dézmás, mingyárást contrabandállya és be vitesse és az asztag mellé rakassa külön, mely contrabandnak két része császáré lészen, az harmadik részét az ő vigyázásáért az kamora az dézmásnak engedi.

7. Miért penig hogy az dézmást az birónak kell tartani minden faluban, ő rajta az dézmát meg ne vegye; az birótul meg válva penig az dézmát meg vegye mindenen nagy hivséggal, és az ki keresztyén leszen, az az kinek semmi vetése nem leend, hanem zsellyér, azoktul keresztyén pénzt vegyen.

8. Mértékletessen éllyen penig az dézmás dézmáláskor és az szegény birót felettébb való költséggel ne terhellye, de elégeggyék meg minden ebéden, vacsorán mind szolgástul, az mit az biró adhat; lovai is azonképpen az abrakkal, kit ugyan azon biró ad.

9. Ne kénozza penig az szegénséget az dézmás penna-kévével vagy czédulapénzzel vagy barom behajtással, ki az bíróhoz illik, és azon legyen, hogy minden faluban csak egy birót hagyjon szabadságon vagy az biró helyett egy soltészt; az többin, valamennyin lesznek, mindenen igaz dézmát vegyen és senkinek semmi engedelmet ne tegyen még csak egy kévében is, nagy erős büntetés alatt; sőt még abból is dézmát vegyen, mellyet az dézma előtt kenyérnek be vitt volt az szegénység; és somma szerént senkit dézmálás nékül ne hagyjon, hanem csak azokat, kik vagy egyház földet szántottak vagy valamely nemes udvarhoz való földet, kitől még az földesuroknak sem adtak nonát.

10. Mikor penig az mezőre ki megyen az kepéknek meg számlálására, nemcsak az kepét számlállya meg az dézmás, de még az kévéket is fel irja, kik egy kepét nem tennének és mivel hogy nem mind egyaránt való az kepe mindenütt, meg jegyezze, minden faluban egy kepét hány kéve teszen.

11. Az dézmáláskor szorgalmatos gondot visellyen arra az dézmás, hogy mikor az morhát az csürben vagy asztagban rakattya, egy kéve héával se legyen az dézma és meg lássa, hogy az szegénségnek ewoltése[1]) alatt az kévékben el ne lopjanak, mikor az asztagot rakják, mert ha valami fogyatkozás találtatik benne, csépletésnek idején ő rajta veszik meg.

12. Meglássa penig az dézmás, hogy az dézmamorha, vagy asztagban leszen vagy csürben, ugy sövényeztesse és csináltassa be mind alól felül, hogy se esse miatt, se barom miatt kár ne legyen benne, mert ha valami kár leszen az asztagokban, tehát ő neki kelletik az kárt megfizetni.

13. Az hordást is meg ne ereszsze addig az kezségnek, mig nem az dézmamorhát be horgyák, és jól meg födjék az asztagot és sevényegzzék.

14. Az papoknak is, a hol vagy szokás szerint quartát adtak ezkédig, meg adja az ő quartájokat, és a hol octava illik, octávát adjon,

[1]) Másutt: *ivoltése alatt*, azaz üvöltése alatt.

mindeniktül elegendő menedéket vévén az meg adott quartárul avagy octavárul.

15. Továbbá minden faluban az dézmás levélbeli bizonságot vegyen az birótul az dézmáról, mennyi dézmamorha lött legyen abban a faluban; vagy ha levelet nem vehetne, vegyen egy ravásfőt, kinek felét az birónál hagyja, felét penig az kamorára hozza és az felől adjon az birónak egy öreg czédulát az dézmáról, hogy ottan az cséplető, mikor annak ideje leszen, az dézma-morhának számát könnyebben meg érthesse.

16. Eladja az dézmás az rajt is mennél nagyobb áron eladhattya és az pénzet az udvarbirónak adja Munkácsra.

17. Történik penig ez is gyakorta, hogy az tavaszi morha az őszivel egyszersmind el nem készül; ha annak okáért valahol efféle dolog esik, tehát először az dézmás dézmállya meg az őszi morhát, azután osztán térjen az tavasz morhának dézmálására, hogy ekképen se egyikben se másikban valami fogyatkozás ne essék.

18. Végezetre az dézmás idején kimenynyen az dézmára, hogy az ő késedelmessége miatt az szegénység valami kárt ne vallyon, kiért az kamorának panaszollyanak, és azon igyekezzék, hogy kicsin asztagot ne rakasson, hanem öreget, egyik szomszéd faluból a dézmát másikban hordatván.

19. Meg lássa azt is a dézmás, hogy az mely gabona alá hull, mikor az asztagot rakattya, szépen az asztag rakóval össze sepertesse és azt is ő felsége számára hagyja.

20. Mikor penig immár a dézmálást el végezte, két hét mulva, mingyárást azon regestromot tartozzék az kamorára be adni az ő hivsége szerint, jargalása el vesztése alatt. Azonképpen az pénzt, ki az dézmán jutott, mind kathedraticom pénzzel egyetemben az megmondott udvarbiró kezében adja és semmit magának meg ne tartson benne az ő rendelt fizetésénél, az öt forintnál többet.

Datum Cassoviae, 19-a Julii, 1572.

Joannes Paczoth s. k. (p. h.) *Michael Sycelius* s. k. (p. h.)

Utóirat.

Szokták az dézmások dézmáláskor minden kicsin dologért meg tartóztatni az embereket, és tervint rejájok láttatván nagy birsággal meg birságolni; mely dolog miért hogy gonosz szokásbúl hozattatott be, és az dézmásnak az ő tiszti dézmálás legyen és nem tervény tétel, — akarjok, hogy ezféle szokatlan dolog ezután mindenestől fogva el vettessék, és az dézmás a birónak tisztében magát ne elegyítse, hanem az dézmálásnak hiven gondját viselye.

Ugyanezen szöveget találjuk a későbbi utasításokban is, mindössze egy-két új ponttal megtoldva. Igy az 1591. július 30-iki utasításban a betoldott új pontok ezek:

a) Az dézmálás el végezésse után azonnal egy kepe búzát el csépeltessen, és az mennyi köböl abból leszen, regestomában be irja és az bírónál hagyja osztán, hogy az cséplető ott meglellye.

b) Miért hogy penig az asztagot nem mindenütt fizetés nekül rakják, az dézmás négy körösztyén pénznek, tudni illik den. 24. az asztagrakónak adja (így), ha penig avval meg nem elégödnék, az dézmás úgy végezzen vele, az kit ő Felségének nagyobb hasznára arányoz lenni; igen igyekezzék penig, hogy az hol lehet, ajándékon rakassa az asztagot.

A liszkai tizedkerület gabonadézsmásainak 1597. augusztus 4-én adott utasítás igy kezdődik:

Bocsáttuk mi ti közitek az vitézlő Chyzy Miklós és János deákot ez jelen való esztendőbeli búzának, rajnak és tavasznak megdézmálására.

Az utasítás egyezik az előbbeniekkel; megjegyzendők azonban a következő pontok belőle:

c) Mikor penig az mezőre ki mennek kepének vagy kalongyának megszámlálására, nem csak az kepét számlállyák meg az dézmások, de még az kévét is meg számlállyák, kik egy kepét avagy egy kalongyát nem tennének, és mivel hogy nem mind egy arányú az kepe, megjegyezzék, minden faluban hány kévét teszen.

d) Ez felette penig jól eszekben vegyék az dézmások, hogy az mely helyen nemes emberek laknak, nemes udvarokban szokták ezt cselekedni: hogy az nemes udvarföldet az paraszt embernek adják szántani és ű magok vesznek kilenczedet, tizedet belőle; az paraszt emberek háza után való földet peniglen ű magok szántják; abból sem adnak dézmát, mert azzal oltalmazzák magokat, hogy ük nemes emberek, nem tartoznak dézmával; ezféléken meg kell venni az dézmát, ha penig nem akarják meg adni, nem kell azon veszekedni, hanem irják meg az regestomban, azután mi az szent székre citállyuk üket és meg veszszük rajtok avagy más okot is találunk azoknak megvételére, csak hogy ti cselekedjetek híven és kedvezés nélkül, hogy bizonyos legyen az dolog.

e) Továbbá eladják az dézmások az rajt mentül jobb áron eladhatják, egy forinton vagy fellyebb, és az pénzt ű Felsége számára hozzák; de semmiképen alább ne adják 75. pénznél. Az hol penig tizedraj nem esik, minden váltó rajtúl két két pénzt vegyenek.

f) Nagy gonosz szokások vagyon az dézmásoknak, hogy mikor az instructio kivül penna-kévét vesznek az szegénységen, az dézma asztagban rakják, osztán mikor vége leszen az dézmálásnak, meg computállyák, mit tött volna az penna kéve, és az hol ű nekiek tetszik, a hol szeme-

sebb és szebb buza vagyon, úgy választanak magoknak az penna kévéjért asztagot. Parancsollyuk azt ti nektek tisztességtek veszlése alatt, hogy ezt ne mívellyétek, mert mind tisztességtekben meg gyalázódtok és mind személyetekben meg büntettettek.

Végül az 1605. július 10-iki utasításban az összes eddigi pontokon kívül, még ezt is találjuk:

g) Azt is hagyjuk az dézmásoknak, hogy az tavalyi dézma búzárúl minden faluban inquirállyanak, az bírákat és az falubelieket hit szerént meg kérdezvén, hova lött el?, ki cséplette és ki hordatta el? Mely inquisitiót igazán hitik szerént az dézmások peragálvan, egy peculiaris magán álló irásba adják be; melyben ha igazán el nem járnak és írásba be nem adják az kéncstartó háznál az számvevőnek, fizetések vesztésével büntettetnek meg.

b) **Másik formában.**

Instructio

Decimatorum frugum vernalium et examinum, anni 1578.

1. Miért hogy mi az ti emberségtekben hittönk és biztonk, meg tekintvén az ti szorgalmatosságtokat, kiket értettönk és hallottonk felőletek, biztuk ti rejátok az mostani buza dézmálásnak gondját; meggondolván azt, hogy ti minden hivségvel és szorgalmatossággal eljártok benne.

2. Mindeneknek előtte az mi akaratonk és parancsolatonk ez, hogy senki közületek az szegén nép közé az dézmálásra több lóval és szolgával ne menjen, hanem csak az mint mi elrendeltük és elvégeztük, hogy az szegén népnek olyan sok költsége ne legyen rejátok, mint ennek előtte egy nehány esztendőben volt, mely dolog miatt mi rejánk[1]) nagy sok kiáltás volt. Annak felette, mint annak előtte egy nehánszor mielték, senki közületek más ember lovát, szolgáját ne vigye, hogy azokot ott hizlalja, hanem mindenitek az ő maga emberivel szerivel menjen ki, úgy' az mint mi el intéztük mindeniknek ki menéssét.

3. Ennek utánna, mikor valami falura azvagy városra be mentek, az birónál megszállyatok, az birót előtökben hivassátok és hit szerént meg kérdjétek, mennyi ember legyen ott az faluban vagy városban, mind ott való, mind vidéki, és kinek buzája vagyon és az mellett méhe, és mennyi ember legyen az kinek buzája nincsen és csak sarlajával él?

4. Ezt meg értvén, azután rend szerént az embereket elő hivassátok és azokot meg kérdjétek, mennyi buzája, árpája, zabja vagyon és

[1]) *Ez előtt való kapitánokra*; igy van egy másik példányban.

egyéb is, az miből dézmával tartozik, vagy mennyit cséplettetett és nyomtattatott el benne az dézmálásiglan? Meg tudván, rend szerént be irjátok és semmi halasztásban, meg lássátok, ne maradjon. Mikoron mindeneket beirtok, azontul lovatok hátára üllyetek, az birót mellétek vegyétek és az mezőre ki mennyetek, az buzát, árpát, zabot rend szerént meg kérdezvén, ott is be irjátok. Igen eszetekben vegyétek, hogy valaki az övét nemes emberének ne mondja, mert ebben is fogyatkozás eshetik. Ha penig az biró ebben ellent tartana és nem akarna ki menni az mezőre, ti azért ki mennyetek, meg tudakozván az faluknak határin és dolgotokban eljárván; és az mi tagadott morhát találhattok, annak módja vagyon, mint kell el venni; az igaz dézmát először nekönk belőle ki adván, az többi tietek legyen.[1])

5. Ugy okoskodjatok penig, hogy semmi rendbeli paraszt ember, sem szabados, sem szolga az dézmától nem exemptus, minden tartozik vele, valaki nem nemes ember; mert az nemes ember nem tartozik dézmával, hanem ha más ur földén leszen vetése.

6. Az nemes ülésnek után való földekből semmi emberen dézmát ne vegyetek, de az faluk biráit, a hol azféle földekben vadnak, erőssen meg esküssétek, hogy az paraszt földet nemes üléshez való földnek ne mondják.

7. Egyéb földekből az igaz dézmát meg vegyétek mindenyütt; de minek előtte az dézmáláshoz kezdetek, az kilenczedet, mellyet az földesurának ad az paraszt ember, ki tudjátok buzájából és tavasz morhájából; azt ki tudván, annak utánna az mi meg marad, mindenestől meg dézmállyátok, minden tizedik kalongyának egyikét el vegyétek, és az kiből tizedet nem adhatna, kévére oszszátok és az kévéből vegyétek ki az dézmát. Mindeneknek menedéket adjatok, melyben meg irjátok, mennyit adnak az dézmában, hogy[2]) azután senki többet ne mondhasson, hogy adott. Az kiknek penig vetéssek nincsen, azokon a keresztyén pénzt meg vegyétek és nekönk igazán be szolgáltassátok. Az arató részt is ki ne tudja az dézmás.

8. A hol penig ugyan mostan az mi buzát és tavaszt el kell adni, azt mi tinektek meg jegyeztük, mellyet az mint legjobban lehet, ugy adjátok el kész pénzen; az az, minden buza kévét két-két pénzen, az tavaszt másfelen. A hol penig meg nem akarnák váltani, erővel is rejá vessétek.

9. A hol penig el nem kell adni, az mi irásunkból azt meg érti-

[1]) Másik példányban: „az többiből az harmada tietek, annak felette mienk az többi."

[2]) Ide a másik példányban ez van betoldva: „az czirkálásnak idején senki többet ne mondhassson" . . , stb.

tek, és ott szépen, jó és száraz üdőn be rakassátok, hogy esső miatt kárunk ne következzék belőle; be rakatván szépen asztagokban, addig ki ne jöjjetek az faluból, miglen valami jó móddal szépen be fedessétek és ha szükség leszen, be kerittessétek.

10. Ezt is eleiben adjátok az bíráknak, hogy ha valaki oda menne, ugy mint ha cséplető, avagy hogy ha azt mondaná, hogy meg vötte az asztagot, vagy egyéb módon hozzá akarna nyulni, senkinek az biró ne engedjen ebben, hanem csak azoknak, az kiknél az mi levelünk leszen.

11. Az keresztyén praedikatoroknak az quartát, az az minden nyolczadik kalongyát és kévét ki adjátok, de csak ott, a hol laknak, avagy több falu is ha vagyon, ki mind örökké az egy harang alatt hallgatott, ott is meg adjátok. De az, mely oda nem hallgatott, hanem azután fogadták oda a praedikatorok szük voltájért, onnét semmit ne adjatok, mert az vissza az pispökhöz jár avagy tér; kiről ő tőlök oly menedéket vegyetek, hogy kiben szám szerént meg legyen, hán kalongyát adtatok és mely falukból adtatok, kinek ismét az végén meg legyen az esztendő szám és az nap, az mely nap adtátok. Annak utánna az cathedraticumot rajtok megvegyétek és nekönk be szolgáltassátok; a hol laknak, attól az helytől egy forintot, az filialis faluktól ötven-ötven pénzt.

12. Továbbá, mért hogy esztendőnként az dézmásokra felette sok kiáltás volt, hogy csuda és halgattatlan füzetéssel (igy) sarczoltattyák az szegén népet, ki miá nekönk is sok busulásunk volt: mondják, hogy az falukban az birónál meg szállottak és az több falubeli birákat oda hivatták, kiken az ő magok tartásokat [illegible] forintot, kin hármat, kin annál is több[illegible] ...gyárást meg nem adhatták, azokot lánczozták, kalodázták, ugy is vöttek rajtok. Efféle méltatlan dolgot és sarczoltatásokat akarjuk és hagyjuk, hogy semmiképpen ezután ne legyen és ugyan semmire ne erőltessétek őköt, hanem meg maradjatok az régi törvényben. Az erővel való penna-kéve szedés semmi képpen sohol ne legyen, senkit ezzel meg ne bántsatok, hanem megelégedjetek az mi tülönk rendeltetett salariumval.

13. Az dézmálásval penig semmit ne mulassatok, hogy az jó száraz üdőn mindeneket be rakassatok idején. Ne cselekedjetek ugy, mint ennek előtte valók; egy nehányan efféle méltatlanságval csak magokot, lovokot tartatták az szegén népen.

14. Ezt is akarjuk, hogy minden falukot el járjatok; ne ugyan, mint azelőtt mivelték, egy faluban meg szállottak és az több falukból oda hivatták az birákat, mely dologból az ott való biráknak nagy költséget töttenek.

15. Mihelt az dézmálást el végezitek, azonnal be jöjjetek szemé-

lyetek szerént és itt nekünk igáz számot adjatok; annakutánna, számot adván, az regestromra kezetek irását és pecsétteket vessétek; ha mi fogyatkozás az regestromban volna, arról számot adjatok mi előttünk. Az instructiót is, kit mi kezetekben adtonk, in specie esmét kezönkben hozzátok, magatoknál ne maraszszátok.

16. Ezt is kivánjuk és ugyan hagyjuk, hogy senki ott kün az dézmán szolgálattyában semmit ne vegyen, hanem mikor megjö, akkor mi számot vetvén vélek, mindent az ő szolgálattyokról meg elégitünk.

17. Sallariumban rendeltünk, egy járásban valahányan lesznek dézmások, egyenlőképpen kivel osztozzanak, harminczkét kalongya buzát; ennek felette senki többet ne vegyen, mert ha ki többet veszen, szolgálattyában tudjuk.

Datum Agriae, 5. Augusti, anno 1578.

Joannes Bartholomeus
a Kolonit s. k.

Hasonló szövegü az 1583. jul. 25-én szintén Egerben kelt s az egri kapitány által adott utasitás.

II.

A gabonatized-csépletők részére. 1571.

Instructio

Christophoro Sarctori de Hethas, trituratori frugum in processu Veres-Alma data.

1. Legelőször az cséplető mikor az mely faluban be megyen, az bírónál meg szállyon, és az dézmástúl hagyott rovást tüle elő kérvén, az ő Felsége gabonáját cséplетni kezgye; meg számlálván nagy hiven, minden *kéve*, *kalongya* vagy *kepe* számot, mind az meg ódott kévékkel egyetemben, hogy igy meg tudhassa, hogy ha az kéve számban avagy kepében valami fogyatkozás vagyon és azt mind az megrothatt kévékkel megjegyezze és számadáskor az kamorára aggya.

2. Miért hogy penig mostan az gabona szükön termett, az búzát tizennegyedén aggya az cséplőknek, azonképpen az tavaszi marhát, és ha úgy nem találna . . ., az cséplést tizenkettedén aggya; meg lássa penig szorgalmatosson, hogy az cséplők nagy hívséggel járjanak el az cséplésben, mert ha mi kárt tesznek, ő fizetője leszen.

3. Az cséplетést el végezvén, az birótúl minden faluban levélbeli vagy rovásbeli bizonságot vegyen, melyben meg legyen az kepe szám, mennyi volt mikor az cséplетést el kezdette, és viszontag mindenütt

mennyi köből gabona lött belőle, mennyi jutott csépletö részben? mellyet osztán az számadáskor az kamorára hozzon az ő számadásának bizonságára.

4. Szorgalmatossan tudakozzék penig minden faluban, hogy ha az dézmás az dézmáláskor valami gabonát eladott avagy meg engedett volna, és ha mit az ő instructiója és hiti ellen cselekedett volna, mellyet irva az kamorára be hozzon.

5. Mihelt az csépletést el végezi, azonnal fizetése vesztése alatt tartozik regestomát az kamorára behozni minden halladék nékül.

6. Végezetre miért hogy abban az járásban vagyon ennyi[1]) asztag, leszen munkájaért illyen fizetése, tudni illik (üres hely) lóra, minden holnapra (üres hely) forintya, melyet az kamora ő neki kész pénzül meg ad.[2]) — Annak felette az szalmának harmadát az biráknak aggya, két része ő magáé leszen, és mindenféle gabonát ennek kivüle mind ocsóval egyetemben az kamorára szolgáltasson, tisztessége vesztése alatt.

Actum Cassoviae, decima Octobris anno etc. septuagesimo primo.

Ugyanegy ezzel az 1589. október 20-iki és a N. R. A. fasc. 1033 nor. 17. alatt őrzött 1591 évi utasitás.

III.

Bor-tizedszedők részére. 1571—1605.

a) Egyik formában.

Instructio

pro Andrea Morvay decimatore vini oppidi Liszka data.

1. Először m(egemlékezz)ék az dézmás az ő hüségéről, kivel ő Fölségének tartozik, és az ő reá bizott tisztben magát úgy visellye, hogy minden csalárság (így) nekül az ő Felsége hasznát keresse, nem magáét.

2. Minekelőtte penig az dézmálást el kezdi, keresse meg az udvarbirót és melléje kérjen elegendő személt, kivel dézmállyon, azután az birónál meg szállyon, kitől mingyárást meg tuggya, egy cseberben hán köbel vagyon és köbölben hán pint vagyon? mellyet ennekutánna bizonnyal meg értvén, az dézmálást el kezgye; és mindentől meg kérgye, mennyi bora vagyon, és az dézmát, ki ő Fölsége számára jut, híven és igazán belőle ki vegye és mingyárást az ő regestomában föl irja és az hordónak fenekén meg irja, mint az regestomban, minden embert, mennyi bort adott, hán csebert, *és minden hordóban hán bécsi akó vagyon.*

3. Gongya legyen penig az dézmásnak erre, és hogy az dézmát

[1]) A latin példányban: „220 *capecia*".

[2]) A latin példányban: „*pro suo labore talis illi curret solutio: videlicet a singula capecia denarius unus hungaricus*".

ne vegye ki minden borból válogatás nekül, hanem kinek szőlője bévében vagyon meg lássa, és az melliknek borát jobbnak aránzza, az dézmát abból vegye; mindazáltal ebben úgy cselekeggyék, hogy az szegínségnek bosszút és kárt ne tegyen; meg lássa penig szorgalmatossan, hogy az borért lőrét ne vegyen avagy vizes bort, mert ha valami efféle esik, tahát kétség nekül kelletik ő neki arról számot adni.

4. Szoktak az kivül valók[1] ..... az szőlőnek váltságaért, tudni illik kap(pant), kalácsot, zabot avagy árpát; annak okáért az ajándékot szám szerint az ő regestomában föl irja, renddel, az kivől valóknak nevek szerint, hogy innen meg tessék, ő Fölsége számára mennyi ajándékot vett be.

5. Bor váltságban és aztagvám[2] pénzzel tartoznak sok helen; azért a hol szokás, tahát azt is meg vegye az dézmás és az udvarbiró emberének adja, ki osztán az udvarbiró kezében szolgáltassa.

6. Jól eszében vegye penig az dézmás, hogy ő neki hatalma nincs arra, hogy az dézmában valakinek engedelemmel ne legyen (így), annak okáért érte legyen, hogy az dézmával senki el ne mennyen, avagy kevesebbet az dézmában ne adjon, hogy nem mint köllene, mert ha valami fogyatkozás történendik, tahát az övéből kölletik meg fizetni.

7. Mindazáltal az birón az dézmát meg ne vegye asztal tartásaért; de úgy cselekeggyék, hogy sokáig ne mulasson az birónak kárával és az szegínségnek, és csak ajándékért ne dézmállyon, hanem siessen jó móggyával kár nekül, hogy az kamrának ebben való hívségével ez után es kedves legyen, és nagyobb tisztre vegye érette.

8. Némellyek az dézmások közzől el feletkezvén hívségekről, az ő Fölsége számára jutott bort el titkollyák[3] vendégségekkel, és hogy tellyesek legyenek az borok, az héját vizzel töltik meg; azért meg lássa az d(ézmás ..... csele)keggyék, mert nem ..... de hírét nevét és tisztességét el veszti.

9. Történik gyakorta, hogy az dézmások cseber számot egésszen be nem írják regestromokban, hanem csak valami részét, és az többit ön magok számára meg tartyák; annak okáért hogy az dézmás okot ne agggyon ezféle kétségre, ezt kivánnyuk, hogy az bíráktól valahol dézmál az csebernek számáról bizonságot vegyen levélben pecsét alatt, vagy ha úgy nem lehet, tehát raváson, kit osztán számadáson az ő regestoma mellett be hozzon.

10. Ezt is eszében vegye az dézmás, hogy az megtagadott bort ő Fölsége számára köll foglalni, kinek harmada övé leszen; azért gondot visellyen reá, hogy efféle csalárdság miatt ő fölségének kára ne

[1]) Extranei.
[2]) talán: *ászok-vám*?
[3]) talán: *tékozolják*?

essék, mert ha azután is megérti azt az kamora, restsége miatt efféle esett, ő nekie kelletik róla meg felelni.

11. Nem csak az városban vigyázzon penig az dézmás, hanem az kerölőkkel az szőlőket őriztesse és ő maga is meglássa, hogy ha valahol el rejtett bort talál, kiből dézmát nem attak volna, azfélét mingyárást contrabandállya, de törvényével, hogy senkinek bosszúságot ne tegyen.

12. Némel heleken meg szokták sajtolni az törkelt és az kádnak fenekét meg fúrni, hogy az törkelyen bor ne legyen; ezfélét a mit talál, kölen írja, és az mint az helnek szokása, megértse, az előtt, ő is meg mivellye, ha penig nem, tehát el hagyja. Keményen ..... az dézmás az szegénységet fortélylyal és maga ..... patvarral ne gyöterje, mert ha ez ka (marár) a panasz jő érette, nem csak jargalását veszti el, de még testében is meg bíntetik.

13. Végezetre jól tudja az dézmás, hogy az dézma föl kelvén, ő neki számot köll adni; azért ezt akarjuk, hogy először az udvarbíróktól menedéket vegyen mind az borról, mind pénzről, zabról és kappanról, és annak is az ő regestomát az kamrára hozza az ő jargalásának el vesztése alatt.

14. Továbbá meg lássa és föl írja az dézmás, az várhoz való szőlőkből ő Fölségének mennyi bora jutott, és az dézma el végeződvén, abban az jószágban mennyi bora lőtt mind szegínnek bódognak és mind ő Fölségének; mely regestomát az udvarbírónak adjon, ki minket az után felőle informálhasson.

15. Az quartát, avagy ha octava illik, tahát meg adja, és az praedikátortól quietantiát vegyen, kit osztán az ő regestoma mellett be hozzon.

16. Utolszor, ha valamit az kamra ebben nem foglalt volna, ki az ő tisztihez való volt volna, tahát azt az ő hévségére és gondviselésére bízza, remélvén, hogy az ő felőle való várásnak eleget tegyen.

17. Lészen p(enig az déz)másnak szolgálattyáért hat forintja, kivel most meg elégeggyék, és ennek utána nagyobb tisztet az kamorától várja, Cassoviae ultima Septembris, anno etc. septuagesimo primo.

Georgius Hoffmann mppr. *Nicolaus Orlle* mppr.

(p. h.)

Joannes Paroth mppr. *Joannes Förstetterus* mppr.

b) **Másik formában.**

Instructio

Demetrio Abaffy decimatori vinorum comitatus Thornensis data. 1572.

1. Az ő felsége szepesi kamorája bízván az nemes Abaffy Demeter hivségéhez, ötet Thorna vármegyében bordézmásnak választotta, és az

szendrei, szárdi és krasznahorkai udvarbiró és kapitányok embere mellé atta az dézmálásban illyen okkal és móddal, hogy ő császár ő Felsége méltósága az udvarbiró és kapitánok emberénél fellyebb legyen, de egy értelmek és akarattyok legyen az bor dézmálásban.

2. Mihelt penig az ő Felsége dézmása Torna vármegyében valamely faluban jut, mingyárást az főbirónál meg szállyon, és az biró tanácsával éllyen mindenben, a mit ő Felségének javára arányoz lenni.

3. Az dézmálást penig az biró tanácsából így kezdje el: az dézmálást kiáltassa meg, és először azt az hegyet szedesse meg, az mellyet lát hogy igen meg ért és immár rothadni kezdett, az többit penig mind addig halaszsza, az míg szedni jó leszen. Azt penig tulajdon önnen maga az meg nevezett uraim személyek emberivel meg lássa és mindenütt az dézmáláshoz úgy kezdjen az ő Felsége hasznára.

4. Mivel penig hogy csak az dézmát adják ott az helyen ő Felségének, tezedét vegye az bornak, [1]) az az minden tezed bornak egyenlő mértékünek egyikét: téz köböl bornak avagy téz péntnek egyikét, *mellyeket osztán bécsi akóra csinállyon,* és valamennyi akó egy hordóban leend, nem csak regestomában külön írjon az dézmás, de még az hordó fenekére is czédulában meg jegyezzen.

5. Az sajtó bort is az mely helyek enszokás volt, az dézmás meg vegye és regestomában mingyárást be írja; azonképpen az embereknek neveket és kinek kinek mennyi bora volt és az dézmában mennyi bort vett legyen.

6. Az dézma borokat penig az mellik jobb leend, az hitványával egybe ne elegyitse, de külön rakja, hogy az jobba több ideig megállyon és jobb áron el kellyen.

7. Az dézmás penig az hegyek őrzését ne bízza csak az kerülőkre avagy szolgáira, de ő maga es gyakorta meg kerüllye az hegyet, hogy valami csalárdság bornak titkon való el vitelével az dézmálásban ne essék; hogy ha penig vagy az hegyen vagy az falukban tagadott bort talál, azt mingyárást contrabandállya, igazán meg értvén és bizonyos jelekből meg esmervén az contrabandot, kinek két részét ő Felsége számára hagyja, az harmadikat penig ő magának meg tartsa.

8. Summa szerént az ő hívsége szerént azon legyen, hogy az egész dézmát ő Felségének hasznára nagy híven el végezze, az jövedelmet penig négy részre oszsza minden accidentiájával ha mi volna, és két részét az szenderői udvarbiró embere kezében, az harmadát szárdvári kapitán embere és az negyedét az krasznahorkai kapitán embere kezé-

[1]) A hol *mind a tized, mind pedig a kilenczed ő felségét illette,* ott a tizedszedők *a kettőnek fejébe ötödöt szedtek.*

ben adja, mindenekről az meg mondott udvarbirótúl és kapitánoktúl elegedendő menedéket vegyen.

9. Az dézmát el végezvén az dézmás, mingyárást az kamorára jőjjön, tisztiről számot adjon, egyetemben az ő regestoma mellett quietantiáit el hozván, mely regestomot keze irásával és pecsétivel meg erősítsen, sőt hogy nagyobb bizonysága legyen, még az ott való birótúl is levélbeli bizonságot vegyen az dézmás az falu pecséte alatt, mennyi jövedelmet vett légyen be ő Felsége számára.

10. És mivel hogy méltó az munkás az ő bérire, lészen az ő munkájaért ő neki, míg az dézmálásban foglalatos leszen, öt forintja, az biráknál az hol dézmál mindenütt szabad asztala, mind ő magának s mind szolgájának és lovainak; ha penig az biró asztalt nem akarna tartani, tahát az dézmás rajta meg vegye ő magának az dézmát és osztán önnen költségén éllyen.

11. Vadnak penig némellyek, kik az városban vagy faluban az dézma helyre borokat nem örömest vitetnek, hanem inkább az hegyen dézmáltatni akarnak: annak okáért az dézmás, az biró vagy birónak embere mellette lévén, ha egész bor esik az dézmában, ollyan hellyütt meg dézmállya, csak hogy minden csalárdság és kár nélkül legyen.

12. Ezt penig erőssen meg tiltjuk, hogy az dézmás ez fellyül meg mondott jövedelemben el ne költsön, de egészen és épen az ő felsége dézma borait négyfele osztván, az mint fellyül is meg vagyon mondván, az szendrői udvarbiró és szárdvári, krasznahorkai kapitán emberi kezekben adja minden faluban, és az dézma borokat meg ne veszesse vagy vízzel vagy egyébképpen, se penig az ő saját pénzén vött borokon el ne változtassa, hanem azt külön rakja és az ő Felségejét épen és minden bántás nekül el ossza, róla quietantiát vévén.

13. Leszen az dézmásnak az vele valókval egyetemben itala az birótúl, kivel az biró neki tartozik; evvel meg elégedjék, és az dézma el végeződvén, mingyárást számot adni tartozzék az kamorán, hogy ez után nagyobb tisztre vitessék.

14. Hogy ha peniglen az czirkálásból [1]) ki teczczik valamiképpen, hogy az dézmás ő felségének valami kárt tett, jól eszében vegye az dézmás, hogy evvel ez instructióval köteles leszen számadása után is az kárért ő Felségének eleget tenni.

Datum Cassoviae, 29. Septembris, 1572.

J. Paczoth mppr. *Michael Syccius* mppr.

[1]) Czirkálás = inquisitio decimatorum post decimationem.

c.) **Harmadik formában.**

Instructio

super decimatione vinorum processus Kazon-Vary pro egr. Francisco Bégányi et Stephano Botth. Anno 1605.

1. Elsöben megemlékezzenek az dézmások az ő hitökről és ő Fölségének tartozó hívségekről, az reájok bízattatott tisztben híven, igazán és szorgalmatossan forgolódjanak. Az ő Fölsége jövedelmét fogyatkozás nekül ki szedjék, és hova illik, mentül hamarébb be szolgáltassák. Kiért ő Fölsége is minden kegyelmességgel leszen nekik.

2. Másodszor, mikor ki mennek az dézmások és valamely városban avagy faluban jutnak, az bírónál meg szállyanak, és hiti szerint az birótul meg tudják, mind ott valóknak és mind kiföldieknek, azok akár urak, akár nemesek, akár mi renden valók legyenek (így). Mert minden rendbéli emberek, az kiknek nem saját földeken vagyon szőlőjek, tartoznak az dézma fizetéssel. Sőt ha még ott valami puszta falu föld szőllő hegye volna is, kinek az bor dézmája oda járt volna, kiknek volna szőlőjek, és micsoda jövedelemmel tartoznának ő Fölségének, azokat fel írják. Annakutánna mindeneket eleiben híván, meg kérdezzék, kinek mennyi bora lött volna; hiti szerint abból az tizedet, az hol tized, az hol penig quinta avagy undecima illik, azt igazán kedvezés nekül ő Fölsége számára meg vegyék; de meg lássák, hogy magokat csalni meg ne hagyják, rossz bort el ne vegyenek, hanem jót vegyenek. Az hol törvénye városnak avagy falunak, hogy az sajtó bort is megdézmállyák, abból is igazán meg vegyék. Ha valamely érsekséghez, püspökséghez avagy káptalomhoz valami bor jövedelem volt, az birótul annak is igazán végére menjenek és azt is ő fölsége számára kedvezés nélkül mindenütt meg vegyék.

3. Harmadszor, az dézmások arra is vigyázzanak, hogy ha ujonnan plántáltatott szőlőben mondja, hogy bora termett, és abból tizedet adni nem akarna valamely ember, tehát megbizonyítsa az ember, mennyi üdei hogy plántálta az szőlőjét; ha hat esztendőt meghaladott, rajta az dézmát meg vegye. Azonképpen, ha földes ura szőllőiben vagy nemes emberében termettnek mondja, hüti szerint az birótul menjenek végére, ha az szőllő eleitől fogván szabados szőllő volt, avagy nem?, és ha nem szabados volt az szőllő, az dézmát rajtok meg vegyék.

4. Negyedszer, találkoznak ollyak is, kik az szegény emberektül szőllőjeknek termését meg veszik, avagy az urok valami kis vitekért szőlőjeket ugyan el veszik, és abból, ki annak előtte dézma fizető szőlő volt, dézmát fizetni nem akarnak. Azért azokon is kedvezés nekül meg

vegyék az dézmát. Vagyon az is, hogy jobbágya szölöjét az nemes ember mívelteti és az maga szabados szőlőjét jobbágyának adja, abból magának ötödet veszen, és az jobbágya szőlőibül ő Fölségének semmi dézmát nem akar adni, ő Fölségének nem kevés kárával. Azért annak is jól végére menjenek az dézmások az birótul és az olyan dézma fizető szőlőibül az dézmát ő Fölsége számára meg vegyék kedvezés nekül.

5. Ötedszer, vadnak oly helyek, kik az szőlőhegyen szoktak dézmálni; azért ott a dézmások felette vigyázzanak, az hegyeket szüntelen önnön maguk kerüljék, ne bizzák csak szolgájokra avagy kerülökre, hogy éjjel az ő vigyázatlanságok miatt az szegény ember borát el ne lopja onnét hordóstul. Mert ha ezféle vigyázatlanságok miatt ő fölségének kárt tesznek, az ő fizetőjek lészen. — Némely helyeken penig az penczéből szoktak dézmálni. De mindenütt erős hittel tudják meg mindenektül: mennyi bora termett volt, abban mennyit költett el, az ura foglaltatott-e el tüle, avagy másnak pénzen adott-é el benne, avagy bor fejében kit fel vött volt, abban adott-é meg?, és az igaz kilenczeden kivül, az hol az jár előbb, semmit ki ne tudjanak, hanem az többitől igazán meg vegyék az dézmát. Az hol penig az földesura jövedelme jár utól, onnét semmit ki ne tudjanak, sem foglalt bort, sem egyebet, hanem éppen meg dézmállyák, még ha meg itta avagy el ajándékozta volna is.

6. Hatodszor, sem úrnak, sem nemes embernek, sem azon kivül senkinek, valakinek elegedendő exemptiója szőlőiről nincsen, melyet az ő Fölsége kincstartója kezéhez kell fel igazítania, az dézmát meg nem kell engedni, hanem ha az ő Fölsége avagy ő Fölsége kincstartója levelét viszik, úgy kell meg engedni.

7. Hetedszer, minden tehetségekkel azon legyenek, hogy egész hordó bort vegyenek dézmában azoktúl, az kiknek felésben lészen, hogy ha szintén annyi nem jutna is, másunnét fordítsanak az olyan embernek mást érette; kit szép szavakkal véghez vihetnek az dézmások.

8. Nyolczadszor, mindenütt az hol praedicatorok vadnak, azoknak az octavát igazán megadják, tülek menedéket vévén; az hol praedicator nincsen, ott semmit ki ne adjanak az praedikatorok számára, hanem azt mindenestül fogva ő Fölsége számára tartsák meg.

9. Kilenczedszer, az dézmások szabad akaratjok szerint sohul birót választani ne merjenek, hanem az kit az város avagy falu választott, azzal elégedjenek meg. Szokatlan bírsággal és fizetéssel az szegénységet ne terhellyék. Az ő fölsége jövedelmében is semmit se bibitára se töltelékre ne tudjanak, mert azféle mind ő fizetések lészen.

10. Tizedszer, minden districtusban avagy processusban penig az dézmás azon mértékkel vegye be az dézmát az minővel ott élnek; ha tinnával élnek, tinnával, ha köböllel, köböllel vegye; de azért ő osztán

regestomában be írja, ott minemü mértékkel vette be, az mennyi itczét avagy péntet tött budait? Azt annak utánna egri köbelre computálván, mind az hordókra az czédulákot s mind regestomában az szerint adja be. De meg lássa, hogy az hordók czédulázásában valami fogyatkozás ne essék, mert annak utánna ő fizetések leszen, reversalisok continentiája szerint.

11. Tizenegyedszer, az dézmások valami kárt vagy szánszándékkal vagy gondviseletlenség miatt ő Fölségének tenne (így) és az ő Fölsége jövedelmét magának tartaná meg, ki meg bizonyosodnék, azok ellen ő Fölsége és az ő Fölsége kincstartója procedál, reversalisok continentiája szerint.

12. Tizenkettődszer, ezeken kivül, ha mi oly dolgok volnának, kiket itt be nem írtanak volna, mellyeket az üdő, alkalmatosság és az helynek szokása mutat meg, mindeneket az dézmások industriájukra, hüségekre és gondviselésekre bízunk, kiben úgy visellyék magokat, hogy ő fölsége vehesse kegyelmessen tőlek. Mely hüséggel való forgolódásokért leszen illendő fizetések.

Más irással: Id: Cub. 12. Tizenkét egri köböl bor.

13. Utolszor, tartoznak az dézmások igaz regestumokat instructiójokkal egyetemben az dézmálás el végezése után két héttel fizetések vesztése alatt be adni és elegendő számot adni.

Datum Cassoviae, 16. Oct. 1605.

Ezzel az utasítással élnek 1612-ben és 1620-ban is.

IV.

Bárány-tizedszedők részére 1571.

(Bánó Andrásnak[1]) az Sáros vármegyében való bárán dézsmásnak adatott instructio 1571 esztendőben.

1. Miért hogy az ő Felsége kamorája bízik az nemes (Bánó András)nak hívségéhez és tökélletességéhez, őtet az Sáros vármegyében bárán dézmássá választotta, remélvén azt, hogy az ő felőle való reménségnek eleget teszen.

2. És legelőször: minekelőtte az bárány dézmálást elkezdi, az sárosi kapitánnak emberét melleje vegye, és miért hogy az dézmának fele az kapitánnak jut, az ő emberével együtt dézmállyon és együtt végezze el is; az ki penig az kapitán részére jutna, mindenütt az ő embere kezében bocsássa, mind az pénzzel egyetemben, ki az bárány váltságbul az ő részét illeti. — Mellyet hogy jobb móddal el végez-

[1]) A név ki van törülve.

hessen, minden falut és minden helyeket meg járjon, és mingyárást az falukban való biráktúl, hit alatt, nagy szorgalmatossággal meg értse és tudja az juhos embereket, kinél mennyi bárán légyen. Ki mennyen penig az mezőkre, az erdőkre, berkekre és völgyekre; hogy ha szükség leszen, az juhokat meg keresse, meg lássa és nagy szorgalmatossággal meg számlállya. És azon hit alatt mind az bírótúl és mind az pásztortul tudakozzék meg az el adott báránrúl.

3) Mellyet hogy el végez, azután mindentül a kinek juha vagyon és a kitül dézma illik, mind soltésztúl, biráktúl és egyéb jobbágyaktúl az dézmát igazán meg vegye, tudniillik minden tíz báránbúl egyet, és ha tiznek alatta lészen, attúl váltságot vegyen, mindentül két-két pénzt, a mint ez ideig való szokás tartya.

4. Az dézmás ő hiti szerént peniglen, kit már az kamara előtt letött, senkinek se az dézmábúl se penig az pénz váltságbúl engedelemmel ne legyen, de mind az dézmáját, mind penig az pénzét ő Felsége számára meg tartsa; az sárosi kapitán részitül megválva, az mint előbb is megmondottuk.

5. Az dézmált bárant, ki ő Felsége számára jut, a mennél jobb áron el adhattya, el adja; ha lehet, tahát hármával egy forinton; és az ő mentségejért, a min el atta, bizonyságot vegyen azon embertül a kinek el atta. Annak utánna az árrát mind az váltság pénzzel egyetemben az perceptor kezéhez szolgáltassa, semmit ebben ő magának meg nem marasztván.

6. Az quarta felől is tudakozzék szorgalmatosan, és meg értse, hogy ha ez kamora idejében az papoknak az báránbúl quartát attanak, és micsoda helyen. Ha peniglen bizonnyal meg érti, hogy ez előtt is attanak, minden halladék nekül azon falukban való papoknak meg adja. És a mely faluban pap nem lakik, semmit ott ne adjon.

7. Hogy penig az ő hívsége ebben ez szolgálatban inkább ki tessék, meg írja rend szerént, egy nap mennyi falut járt el, és egyik az másiktúl hány mérföldön vagyon.

8. Továbbá minden falunak nevét, kiválképpen peniglen a hol dézmára való bárant talál, holott dézmálásnak okáért meg száll, az ő regestomában be írja; azonképpen az birónak is nevét a hol meg szállott az dézmás, és az biró juhának az számát meg jegyezze, hogy innét ki tessék, mennyit engedett legyen meg az birónak az báránokbúl az dézmásnak tartásaért, hogy igy minden vélekedést el távoztasson az dézmás. Az biráktúl peniglen avagy az soltészoktúl, a hol meg nem szállott, az dézmát és az váltság pénzt meg vegye ő Felsége számára. És minden faluban mennyi bárant el adott legyen, és az váltság pénz mit tött legyen, arrúl az falunak birájátúl bizonság levelet vegyen. —

Ha peniglen deákot nem találna és levelet nem vehetne, tahát csinállyon *két ravás föt,* és annak egyikét hagyja az birónál, az másikát ő maga mentségejért az kamorára hozza, megjegyezvén az raváson az falunak nevét. — Annak fölötte az faluknak és az embereknek nevöket, az kik dézmát attak és váltság pénzt, nagy hívséggel regestomába be írja.

9. Megjegyezze az napot is, a mely nap dézmálni kezd, és az dézmálást éppen egy holnapig el végezze, felettébb mindazáltal ne siessen, hogy ő Felségének valami kára az hertelenködésbül ne következzék.

10. Leszen penig Bánó Andrásnak az ő szolgálattyáért egy holnapig, két lóra, illyen fizetése: tudni illik az ő maga személyére három forint, és az szolgájára két forint. — Továbbá az falu csorda pásztorin, ha juhok vagyon, a mi bárán dézmát veszen, mind váltság pénzzel egyetemben övé leszen. Annak felette az ajándék a biráktúl és ihászoktúl az dézmásé legyen. — Ezekkel az dézmás megelégedjék; ezek kivül valami jövedelem jut az bárán dézmán, ő Felségejé legyen; hívséggel ki szedje penig az dézmát és az perceptor kezéhez szolgáltassa egészen, és az felül megmondott dolgokat meg tartson az dézmás az ü letött hiti szerént, az oda fel meg mondatott Bánó András.

11. Az többit az ü hívségére és szorgalmatosságára bízza az kamora, ha mit ebben az instructióban be nem foglalt volna, ki az ő tisztihez tartoznék, hogy ő Felsége számára nagy hívséggel meg tartsa. Cassoviae, 7. May, anno etc. septuagesimo primo.

12. Mihelt penig az dézmálást el végezi, azonnal tartozzék regestomával az kamorára jünni és minden késedelem nekül számot adni *jargalása* el vesztése alatt és egyébféle nagy büntetés alatt.

Joannes Paczott mppr. Johannes Förstetterus mppr.

Ezen instructióval teljesen egyezik az »Instructio nobili Christophoro Helt, decimatori agnellorum cottus Saarosiensis 1571. data«, mely nem egyéb, mint a föntebbinek latin fordítása, vagy, ha úgy tetszik, eredetije. Csupán egy ponttal foglal többet magában, mely így hangzik:

Aiunt opiliones plures praesertim in cottu Saárosiensi hac fraude uti, quod audito decimatoris adventu, oves suas cum agnellis inter rutenos ad tertium vel quartum territorium pellere et . . . . . solent, si nullus oves in . . . . quem inhabitant . . . . . Quare decimator oculatus et auritus esse debebit, et judice . . . . . de huiusmodi fraudibus diligenter . . . . . Et si quid tale . . . . . oves in alia territoria pulsas . . . . et agnellos earum iusto modo decimare debebit omni favore, dono et amicicia his praetermissa.

Eredetijök az Orsz. Levéltár kamarai osztályában az utasítások között.

Közli: Nagy Gyula.

A KASSAI KERESKEDŐK CZÉHSZABÁLYAI 1686-BÓL.

Nos Michael Demeczky judex, Ladislaus Jászay, Georgius Schneider, Stephanus Bosyts, Samuel Wahl, Christophorus Menczel, Joannes Colosvari, Emericus Ujfalui, Martinus Schvertel, Mathias Isaakovics, Paulus Kemenczey, Joannes Grasz et Stephanus Hluboky jurati cives et senatores regiae aç liberae civitatis Cassoviensis memoria commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis et singulis: quod coram nobis in frequenti senatu consedentibus prudentes ac circumspecti Petrus *Czetto*, Georgius *Schneider*, Samuel *Wahl*, Jacobus *Carove*, Joannes *Grasz*, Stephanus *Hluboky* et Joannes *Schobert* concives nostri nominibus scilicet ipsorum ac in caeterorum simul universorum negociatorum ac mercatorum in civitate nostra habitantium et commorantium personis comparentes, exposuerunt nobis, qualiter ipsi forenses et extranei mercatores et negociatores, extra et ultra civitatem nostram, ad diversas regni Hungariae partes civitates, oppida et villas, a proxime praeteritis disturbiorum temporibus res suas mercimoniales vehere et portitare solerent, atque contra manifestum civitatis nostrae libertatem et privilegium per divos quondam felicis reminiscentiae regni Hungariae reges nobis benigne collatum et indultum (quo antea in tranquillo temporis statu, ipsi scilicet nostri mercatores penes civitatem nostram pacifice gaudebant et utebantur) libere negociarentur, adeoque omnes hujus regni utilitates, proventus et commoda in maximum tam totius regni, quam civitatis nostrae incolarum instar sanguisugarum sugentur, sese et aliena regna ditarent. Unde hactenus nonnisi damnosa adulterinarum monetarum in hoc regnum inductio, et e converso bonarum monetarum aurique et argenti ex hoc regno eductio, per huncque modum totuis regni incommoditas et expilatio, necnon regiorum proventuum minoratio et derogatio causatae sunt. Quocirca quod paulatim in majorem contra libertatem et privilegia nostra non erumperet licentiam, atque adeo etiam ipsa dictorum concivium mercatorum nostrorum fraternitas certa lege, methodo et ordine dirigeretur et moderaretur: praesentaverunt nobis consstitutiones seu articulos quosdam, de et super societatis eorumdem ritu et ordine noviter editos et confectos, supplicantes nobis debita cum instantia, ut ejusmodi constituti-

ones et articulos, libertatem nostram ac ipsorum etiam insimul morem et bonum inter eosdem ordinem observandum concernentes, acceptare, gratos et ratos reddere, eisdemque concedere, constitutaque inter eosdem mercatores hoc modo fraternitate seu societate literis nostris insertos placide confirmare et ratificare ne dedignaremur. Quorumquidem articulorum tenor talis est:

(1.) Mivelhogy első s kiváltképen való fő vége embernek az Istennek imádása, tiszteletének megadása, s az örök életnek keresete legyen, végeztük, hogy vasárnapokon, és más innepnapokon is, ez mi társaságunkbéli kereskedő rend közül senki boltjának megnyitásával kereskedését ne üzze, és ne áruljon, az örög uraimnak érdemes büntetések alatt; hanem kiki kereszténi hivatalja szerint az isteni tiszteletre rendelt napokat megszentelvén, azután Isten segitségével exerceálja hivatalját.

(2.) Látván, hogy az idegen országokbul ide kijáró kereskedő emberek, nemcsak ez mi társaságunkbélieknek veszik el kenyereket, de sőt ez városnak lakosait, s ez darab földnek indigenáit is teljességgel nadályképen szijják, sőt még az mi kegyelmes urunk ő Felsége jövedelmének is sokképen derogálnak; tetszett azok ellen ilyen rendet szabnunk: hogy, a modo imposterum az magyar korona kivül való idegen országokból és provinciákból idejáró s marhával kereskedő emberek, kik ide városunkban vagy hóstátjában marhát, s akarmi árut hoznának, azok, primum et ante omnia, élsőben az mi kegyelmes urunk koronás királyunk ő Felsége harminczadjának satisfaciálván, azután statim et de facto marhájoknak confiscatioja alatt tartozzanak ez mi társaságunkból arra rendelt személyeknek, idehozott marhájokat megmutatni, és azután úgy s nem másképen legyen szabad ez mi társaságunkban levő atyánkfiainak és az itt lakos conciviseknek ez alól megirt mód és dispositio szerint marhájokat eladni. De az purgareitlen[1]) és idegen embereknek szabad sokadalmokon kivül ne légyen szabad sem adni sem venni, az adóknak marhájok elvesztése alatt: melynek fél része a nemes tanácsnak s fél része viszont ez mi társaságunkban lévő kereskedő rendnek cedáljon.

(3.) Az idegen országbéli embertől vejendő marháknak eladásának és vitelének módja és rendi itt ezután így légyen:

Fél vég bársonynál kevesebbet akárminémü légyen sem eladni sem venni szabad ne légyen; 60 avagy 50 sing selyem marhánál kevesebbet; 10 vég gallos, akár numerós, s akár közgyolcsnál kevesebbet; 10 vég sléziai gyolcsnál és 3 bokor lengyel gyolcsnál; 10 vég hernácznál, 2 vég velesznél kevesebbet; 5 vég bécsi avagy akárminémü

[1]) Azaz „burgerrecht"-len = nem városi polgári joggal bíró.

muharnál kevesebbet; 4 kötés lengyel patyolatnál, 1 font arany fonalnál alább; 4 levél skófium aranynál s 4 vég singes fedelnél kevesebbet; két font avagy 1 kártya spreng, cuzier, atlacz selyemnél; 4 nyitra török selyemnél, 1 kártya baaka selyemnél alább; 4 kötés plauernél, 2 kötés varrott és szőtt vegcsonél kevesebbet; fél mázsa gyömbérnél, s fél mázsa nádméznél kevesebbet; 1 mázsa borsnál, 2 font sáfránynál kevesebbet; 4 font szerecsendióvirág, szekfü és fahéjnál kevesebbet; 1 fertály mázsa kék, avagy más néven nevezendő fonálnál, s 1 fertály mázsa galesnál kevesebbet.

Ezeken kivül penig akármi névvel nevezendő fontos marha legyen, egy fertály mázsánál kevesebbet szabad ne légyen venni, sem penig az idegen kereskedő embereknek eladni.

Az mi penig az több aprólékos kalmármarháknak dolgát illeti, afféle aprólékban akármi névvel nevezendő légyen, kevesebbet eladni avagy venni 25 forint áránál szabad ne légyen.

Az olasz posztóban, angliai, fajlondis, baratlacz és egyéb azokhoz hasonló posztókban fél végnél kevesebbet az idegen áros-ember el ne adhasson. Item 3 vég karasia, 2 vég meyxner, 5 vég morvai, baller, igler és baraszlai posztóknál kevesebbet eladni sem venni szabad ne légyen. Valakik penig, ez felől megirt rendelés kívül, marhájokat adni és vásárolni comperiáltatnak, mind az adók s mind az vevők érdemek szerint megbüntettessenek.

(4.) Ha penig itt ez nemes városban lakó valamely érdemes purgareites[1]) ember szükséginek mívolta szerint ez felül megirt selyem, posztó és egyébféle marhákból sing avagy font és vég számra kevesebbet akarna vásárolni az olyan idegen áros embertől, az olyan concivis tartozzék azt az örög uraimtul kikövetni és az örög uraim is láttassák meg, kinek s mit kell megengedni az ő szüksége és követése szerint.

(5.) Az magyarországi korona kivül való idegen országok és provinciákbeli kereskedő emberektül, observálván plenarie, városunknak arról való privilegiumit, tilalmas légyen, hogy egyszer idehozott marhájokat sine speciali judicis et senatorum indulto vel licentia el ne vihessék, hanem itt tegyék le, s adják el; sem penig ez nemes Kassa városán alól és kivöl semminemü helyekre még sokadalmokban is semminémü marhájokat vinni, árulni s kereskedéseket semminémü praetextussal egyéb helyekre járván exerceálni, s akképen az ország hasznával idegen országokat gazdagitani szabad ne legyen. Ezek ellen cselekedőknek penig marhájok confiscáltassék és két részre partiáltassék, melynek két része a nemes Kassa városáé ha az városban avagy terri-

[1]) Azaz „burgerrecht"-es — polgári joggal biró.

toriumján találtatik, s harmadrésze ez mi kereskedő társaságunké legyen, ha penig kivül találtatik egy ő Felségéjé s más ez mi társaságunké s harmadrésze az helynek földesurájé legyen.

(6.) Holott penig az városoknak nem utólsó jóságának és dicséretének tartatik, ha melyben az közönséges szükségre mindenféle marháknak neme bőséggel megtaláltatik, rendeltük, hogy ennekutána ez mi társaságunkbéliek mindenféle török marhákkal is szabadon kereskedhessenek, mivelhogy eféléket mind idegen országbéliek, s mind ez országbéli indigenák gyakorta ugyan kivánsággal s szükségesképen is keresnek.

(7.) Ez mi becsületes kereskedő társaságunknak rendi szerint valakik ezideig itt ez nemes Kassa városában életeket kereskedések által táplálták, azok ezután is ez mi fraternitásunknak rendi szerint minden szabadságunkkal élhessenek és kereskedhessenek, de azokon kivül valóknak, kik ezideig itt nem kalmárkodtanak, avagy ezen mi rendünken inas-esztendőt sem töltöttenek, ez mi rendünk szerint való kereskedésre szabadságok különben ne légyen, hanem az örög uraimnak és az társaságnak akaratjából s engedelméből érdem szerint való bizonyos fizetés által váltsa fel ez társaságunknak igazságát, eredetérül jó nemzetséglevelet praesentálván.

(8.) Ha penig valahonnét oly idegen találkoznék idejönni, ki jó nemzetséglevelével együtt inas-esztendejének igazán kitöltésérül is testimoniálist praesentálhatna, és ez mi társaságunkba akarná magát adni, nem különben acceptáltassék, hanem elsőben az város igazságát felváltván, az böcsületes társaság ládájában, ha szegényebb, adjon 25 forintot, az ki penig értékesbb az örög uraimnak keresztyéni ítéletek szerint fizessen, és így mindenféle natióbul, kik mostani fegyverét az mi kegyelmes felséges urunknak az keresztyénség közül segitik, becsületes kereskedő rend, ez társaságban acceptáltathassék.

(9.) Senki ez mi társaságunkbeli gazdák közül, egyedül, maga személye előtt, s maga authoritásábul, sem boltos legényt sem kalmárkodáshoz való inast magához be ne szegődtessen, hanem az örög uraim avagy arra rendelt személyek jelenlétekben, az legények is az kereskedésben való tanuságokra nézve az végezés szerint bizonyos esztendőkig, de magok hasznára kereskedniek szabad ne légyen.

(10.) Az inasok penig 8 avagy 7 és legalább 6 esztendeig vétessenek és szegődtessenek be urokhoz és gazdájokhoz. Az inasoknak penig ruházatjok morvai vagy meixner posztóból avagy uroknak viselt ruhájokbul légyen.

(11.) Midőn penig apród-esztendejét valamely inas jámborul kitölti s urától is szabadon mondatik, arrul ez mi társaságunkbéli örög

urainknak nevek alatt testimoniálist vegyen, és igy szabadon-mondatásának örömèjért adjon az társaság ládájában 2 aranyat, s az levélváltságért viszont 1 tallért, az ura penig tartozzék oly inasának, ha apród-esztendejét jámborul kitöltötte, egy tisztességes öltözetet adni, és ha azon inas urájátul el akarna búcsúzni, tartozzék még urájánál 2 avagy legalább 1 esztendeig fizetéséért megmaradni, ha penig maradni nem akarna, máshoz városunkban ne állhasson, hanem az városról elmenjen.

(12.) Mivel gyakorta az legényeknek és inasoknak másutt való szállástartásokból sokféle inconvénientiák, uroknak, gazdájoknak kárvallások szoktanak következni, ez okbul decernáltuk: hogy sem az legényeknek, sem az inasoknak másutt szállást tartani, sem ruhájokat, pénzeket és egyéb akármi néven nevezendő marhájokat is, urok házán és boltján kivül tartani szabad ne légyen, az legényeknek fizetések elvesztése, s az inasoknak erős büntetések alatt; hasonlóképen sem fizetéseket kivenni, sem semminémü ruházatot magoknak csináltatni urok hire, s akaratja nélkül ne merészeljenek.

(13.) Valaki ez mi társaságunkbéliek közül az másiknak kereskedéshez való cselédét, szolgáját akármi szín, ok és mód alatt elhitetné, avagy urától elidegenitené, az olyan 10 forinttal mulctáltassék.

(14.) Kivánjuk azt is, hogy valamint itthon az városban, annál inkább úton és kivül minden helyeken, ez mi fraternitásunkbéliek között, kik akár posztó, s akár egyébféle marhákkal sokadalmokban járnak, az jó rendtartás és egyezség megtartassék, és mind innét hazul az útra (kiknek szándékok egy scopusra vagyon) mind másunnét hazafelé bizonyos órában, maguk között való nyil szerint, együtt s egymás hírével indúlván, az úton egymást el ne hagyják, sem egyik az másikat bosszúságból nyargalással meg ne előzze. Hanem az uti társaságban, kiki kölcsön jóakarattal élvén egymás között, ha kinek avagy szekere akadna meg, avagy egyéb akármi akadálya lenne is, az olyannak atyafiképen közönségesen egyiránt segitsenek egyszer, kétszer, harmadikszor is, hogy velük együtt elmehessen. Mert ha az olyan, afféle társaságnak szánszándékkal, mód nélkül és könnyen való elhagyása miatt tolvajok és lopók által valami kárt valland, az olyan kárnak felét, azt elhagyó társaságok tartoznak megfizetni. De ha maga gondviseletlensége miá olyan akadálya történnék, tartozik maga magáról provideálni.

(15.) Helyben penig az sátorokat azon nyil szerint rendeljék és épitsék 20 tallér büntetés alatt. Hogyha penig valaki bizonyos szükségéhez képest elébb érkezhetnék oly sokadalmas helyre, tartozzék az több kereskedő embereket az sátorépitéssel megvárni, marhájában is valamit elébb eladni szabad ne legyen az felülemlitett büntetés alatt.

(16.) Mivelhogy történhetik, az mint előbb is történt, hogy ez mi kalmárkodó társaságunkbélick közül, némelyek az tolvajoknak felverések és megfosztatások miatt nem kevés kárban jutottanak, azoknak felkeresésekben való gyámoltalanságok miatt; annakokáért ha ezután valamely atyánkfián ez szerencsétlenség történnék, tartozzanak az örög uraim, hirekkel lévén, mindjárást illendő segítséget afféle latroknak és tolvajoknak felkeresésekre az kárban esett személynek költségére adni és rendelni.

(17.) Ha valakik ez mi társaságunkbeliek közül egymás között valami okbul és történetbül megháborodnának, és egymást gyalázatos szókkal és szitkokkal illetnék, avagy ugyan meg is verekednének, avagy jámbor emberséges emberhez illendő formán magokat nem viselnék, effélének valaki, ez mi fraternitásunkbéliek közül, látója avagy hallója volna, 10 forint büntetés terhe alatt tartozzék az örög uraimnak, avagy arra rendeltetett személyeknek, vagy ugyanott, ahol az efféle dolog esik, avagy itthon megjelenteni; és az örög uraim is, ha az dolog oly kicsiny, hogy az ő személyeket s authoritásokat nem excedálja, affélék ellen érdemesen animadvertáljanak, ha penig oly dolog volna, úgymint lopás, paráznaság, vérontás, tisztességben való megmocskolás, és egyéb ezekhez hasonló vétekben esnék valaki, mely nem az mi társaságunk forumát illetné, tartozzanak biró uramnak értésére adni, és az nemes tanács büntetésére relegálni.

(18.) Valaki ez mi fraternitásunk közül, idegen purgareitlen és társaságunk kivül való kalmárkodó embert marhástul szekeren hordozna, azt kötelessége szerint tartozzék megjelenteni, azt nem cselekedők penig érdemesen megbüntettessenek.

(19.) Mind az idegen országbul ide kijáró kereskedő emberek, az jó pénznek, aranynak és ezüstnek ez országbul való kihordásával nemcsak városunknak és minékünk, de sőt az egész országnak is megszégyenitő fogyatkozást hoztanak, és az ő Felsége jövedelmének is felette igen derogáltanak, kivántatik annak okáért, hogyha ennek utána afféle aranyat, ezüstöt vásárló, pénzváltó, s afféléket innét kihordó s azokkal idegen országokban kereskedő idegen országbéli emberek itt találtatnának, affélékre való szorgalmatos vigyázás szerint, az olyanokat, személyekben is arestálván, minden véle lévő pénzek és marhájok confiscáltassék, és három részre partiáltatván: egyik a mi kegyelmes urunk koronás királyunk ő Felsége számára, másik az nemes város számára, s harmadik ez mi társaságunknak cedáljon. Tartozzanak penig affélékre, ez mi társaságunkbeliek is szorgalmatosan vigyázni és afféléket örög uraimnak mindjárt megjelenteni, hogyha penig azon arany és ezüst ez társaságunkbéli facultást excedálná, ő kegyelmek jelentsék meg az nemes tanácsnak, az nemes tanács penig az nemes camerának.

(20.) Végeztük ezt is, hogy ezután ez mi fraternitásunknak ez négy terminus szerint, ugymint primo: husvét negyednapjára; secundo: Sarlósboldogasszonynap után való napra; tertio: Szent Mihály napja után való napra; quarto: farsang táján annuatim congregatiója legyen; mely congregatiókban az egymás között való jó rendtartásrul, az társaságot illető dolgokrul, s az társaság között való inconvenientiákrul, s az közjórul discurálván, azokrul decernáljanak, s aprólékos differentiákat, melyek az társaság itéletét nem excedálják (azmint feljebb is megmondók) eligazitsák. Mely congregatiókból ha ki magát absentálná, 1 frttal büntettessék. Efféle begyüléskor penig, az társaságnak javára nézendő közönséges szükségre, minden személy mindenkor, ha többször lenne is efféle communis congregatió, 15 pénzt tegyen az ládában.

(21.) Hogy penig ez articulusok mindeneknek elméjekben inkább inhaeráljanak, publice az 4 congregatióban elolvastassanak.

(22.) Az társaság ládájának gondviselésére annuatim bizonyos hites személyek választassanak suffragium szerint.

(23.) Ez mi társaságunkat illető dologban valaki az örög uraimnak engedetlen lenne, és szavokat meg nem fogadná, az olyan contumax az társaság által conscientiose megbüntettessék.

(24.) Hogy az ifjúságnak az lövésben is valami kicsin exercitiuma és tanulásra való multasága (igy!) légyen, végeztük, hogy ez mi társaságunk minden esztendőben kétszer, ahhoz illendő ajándékokkal bizonyos terminusokban, s arra alkalmatos napokra szabad tárgylövést celebráljon afféle exercitiumnak módja és szokott rendi szerint.

(25.) Ehhez azt is kellett annectálnunk. Ha ez mi városunkban, avagy ezen kivül más sokadalmas helyekben sokadalmi alkalmatossággal oly kalmárkodó ember találtatnék, aki még vagy nem kereskedett volna, avagy ezen az országon és városunkban kereskedésével még nem volt volna, az olyat tartoznak fraternitásunkbélienk, ez mi nemes városunknak nemes tanácsának, avagy ahol történhetik, azon helynek magistratusának megjelenteni, s egyszersmind assistentiát kérni, hogy az olyan uj kalmárkodó embert megkeresztelhessék, (igy!) az mely által magát társaságunkban és az szabad kereskedésben incorporálja, ha penig ezek ellen engedetlenkednék, marhájának rész szerint való elvesztésével adja meg annak büntetését.

(26.) Hogy ez mi társaságunkbéliek között felettébb való uzsora és Isten ellen való nyereségüzés ne találtassék, decernáltunk: hogy az örög uraim affélékre hivataljok és conscientiájok szerint szorgalmatosan vigyázzanak, s mindeneket mind publice s mind privatim meg is intsenek, hogy kiki marháját Isten és jó lelkiismeret szerint adja, s felebarátját meg ne csalja. Alioquin az kik marhájokat érdemes és

illendő áránál feljebb adni comperiáltatnak, afélék ellen érdemes büntetéssel, ezen dolgot az magistratusnak is értésére adván, conscientiose és igen serio animadvertáljanak, hogy igy másoknak kárával az magok hasznának felettébb való illetlen keresése Isten s felebarátjok szereteténél feljebb ne légyen.

(27.) Végezetre, mivel halandó emberek vagyunk, történhetvén fraternitásunk közül, egyikünknek vagy feleségünknek, gyermekünknek halála, mely holttestnek utolsó becsületinek kiszolgáltatására és füldben való tisztességes eltakaritására decernáltunk, és kivánjuk, hogy az egész társaságbéli rend arra compareáljon, aki elmarad, 1 forinttal megbüntettessék. Azomban ha más rendbéli, társaságunkon kivül való emberek, jelen való létünket afféle temetési alkalmatosságokra kivánnának, elébb compareálni nem tartozzunk, még 3 forintot le nem teszik, kihez képest a testnek házbul való kivitelére is, ez fraternitásunknak fele fog applicáltatni, az több végbenvéendő pompát penig más becsületes czéhek vigyék végben.

Nos itaque hujusmodi supplicationibus praenotatorum mercatorum, videlicet prudentum ac circumspectorum Petri Czetto, Georgii Schneider, Samuelis Wahl, Jacobi Carove, Joannis Grász, Stephani Hluboky és Joannis Schobert concivium scilicet nostrorum nominibus et in personis ipsorum, coeterorumque simul universorum ac singulorum in civitate nostra degentium mercatorum modo et ordine supra expressato nobis factis et expositis, attenteque exauditis, placide et admissis, sano super ea re habito consilio maturaque deliberatione adhibita, fraternitatem seu societatem ipsorum admittentes et acceptantes (cum et alias sciamus ordinem reipublicae animam et bene vivendi methodum esse) praeinscriptos dictorum mercatorum articulos, insimul libertatem et praerogativam civitatis nostrae, ac morem etiam et ritum eorumdem tangentes et concernentes (prout loci et authoritas nostrae ratio et conditio permisit) acceptavimus, gratos et ratos reddidimus, concedimus, literisque nostris insertos roboravimus, ratificavimus, perpetuoque valituros confirmavimus harum nostrarum majore civitatis nostrae sigillo impendenti communitarum vigore et testimonio literarum. Datum in libera regiaque civitate Cassoviensi die tertia mensis Februárii anno domini millesimo sexcentesimo octuagesimo sexto.

Megerősítette I. Lipót király 1686 július 29-én, melynek hiteles másolata az Orsz. Levéltár helytartótanácsi osztályában őriztetik. Mechanica fasc. 63. n.° 1.

Közli: — *e.* — *e.* —

IRODALOM.

Győr. *Szávay Gyula.* Monografia a város jelenkoráról, a történelmi idők érintésével. *I. könyv. A régi Győr 1848-ig s Győr 1848—49-ben. Győr szab. kir. város megbizásából. 1896.*

E czim alatt a millénium alkalmából nemrég egy 30 ivnyi, számos képpel és rajzzal diszitett csinos kötet jelent meg. Szerzője, a győri kereskedelmi- és iparkamara titkára, nem szak-történetkutató, de a város régi történetéért lelkesülő kiváló tollú iró, a ki nem is kiván tudományos szak-munkát adni, hanem adatokat és olvasmányt a város hajdani viszonyairól. „A város állapotát tiszta képben óhajtván feltüntetni", — mondja az előszóban — „különös súlyt helyez a *közgazdasági állapotok* hü megirására" s e végre szükségesnek látja, hogy a mai állapotok gyökerét: a multat is feltárja.

Ily módon létrejött emez első kötetében aránylag nagy tért szentel a politikai viszonyok mellett a város művelődési állapotainak és ebben közgazdasági történetének is. Nem kész feldolgozás ez, hanem csak egymás mellé helyezett adatok sorozata, melyeket a törvénykönyvből, oklevél-kiadványokból, a város és megye levéltárából s feldolgozott munkákból szedett össze és állitott egymás mellé. Legfőbb kutfője: Villányi Szaniszlónak két, alapos kutfőtanulmányok után készült terjedelmesebb értekezése, melyeket a kiváló tudós Győrmegye és városnak Árpádok korabeli s XVI—XVII. századi anyagi müveltségéről, erődítéséről és helyrajzáról 1882-ben adott ki.

Az I. 6. fejezet (216—225. l.) „a kereskedelem történetéhez" közöl adatokat. Először a Corpus Juris-ból szedi össze a város kereskedését megszabó törvényes intézkedéseket 1556-tól 1807-ig, miután az V. Istvántól, II. Mátyástól és Mária Teréziától eredő kiváltságleveleket föntebb a történelmi és művelődés-történelmi részben már megbeszélte. Aztán röviden a vámokról, az e városban fennállt harminczadról és árumegállitó-jogról értekezik, s külön kis czikkben tünteti föl a Győrön át vezető régi kereskedelmi utvonalakat, s a város vagyonosságának állapotát (mindenütt Villányi után), bár utóbbi rész kevéssé illik ép e helyre. Végül „A kereskedés rendszabályaiból" czimen közöl apró adatokat, s a győri sapkakereskedők perét adja elő a XVII. század közepéről.

A 229. laptól kezdve a 246-ig „Az ipar történetéhez" czimen

következik a IV. fejezet. Itt sem kapunk összefüggő feldolgozásokat, hanem leginkább a régi győri czéhekre vonatkozó különféle adatokat, milyenek az ötvös czéh magyar nyelvű szabályai 1529-ből (mely a legrégibb győri czéhlevél); a német vargák (német nyelvű) czéhszabályai 1582-ből; a borbély czéh (magyar) szabályai 1593-ból; a csizmadia czéh (magyar) szabályai 1604-ből, a szücsmestereké (magyar) a XVII. századból. Végül az iparczikkek hivatalos árszabása következik az 1813-ik évből.

A közgazdaság történetére kiválóbb érdekű közleményeket találunk még a IV. 8. fejezetben („A népesség történetéhez") is, a hol szerző a győri régi nemes családokat sorolja fel, s az 1567., 1617. és 1703. évi városi telekkönyv részletes adatait közli; végül pedig „A ráczok Győrben" czimen a városba telepedett ráczok jogi és gazdasági állapotára vonatkozólag nyujt adatokat.

Mennyiben lett volna még egyéb, esetleg értékesebb adat található ezenkivül a szerző ur által ki nem aknázott más levéltárakban, — nem kivánom kutatni ez alkalommal. Tény, hogy eme minden nagyobb igény nélkül, tisztán az ügy iránt való hazafias buzgóságból közzétett gazdaság-történelmi emlékeknek is van értékük ugy a város, mint általában hazánk közgazdaság-történetére, s részemről helyesebbnek is vélem, hogy ha már alkalomszerüleg nem szakférfiak vállalkoznak ily munkára, inkább nyers anyagot, mint érték nélkül való elmefuttatásokat adjanak. *Castor.*

Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár ötvenéves története 1846—1896. *Az igazgatóság megbizásából irta* ***Dr. Fenyvessy József.*** *Budapest, 1896.*

Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár, a mely a mult hó 18-án ünnepelte meg alapitásának félszázados évfordulóját, nem tartozik azon intézetek közé, a melyek az egész országra szóló tevékenység keretében keresték áldásos munkásságukat. Még a főváros népességének sokféle irányban elágazott gazdasági tevékenységének előmozditásában és istápolásában sem töltött be irántadó vagy bármily tekintetben úttörő szerepet. Szerény alaptőkével, a mekkorával manapság harmadrendü vidéki városainkban alakulnak takarékpénztárak, kezdette meg 1846. október 1-én müködését a Budai Takarékpénztár, a melyből fejlődött a manapság 3·6 millió részvénytőke, 3·37 rendes tartalékalap és 1·61 millió különféle tartalékok és alapok felett rendelkező Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár. Nem csinált sem kereskedelmi-, sem finánez-politikát. Minden gondját az képezte, hogy a főváros folyton fejlődő kereskedelmének és iparának hiteligényeiből kielégitse azt a részt, a melyet a maga erejének túlfeszitése nélkül olyképen elégithet ki, hogy ki ne kelljen lépnie a hitelmüveleteknek ama

köréből, a melyet az intézetnek megalakitója, Wodiáner Sámuel József tüzött eléje. Tanulságosan személyesiti azt az irányzatot, a melyben az 50-es évek konzervativ gazdasági tendenciája ölelkezik a modern és kissé ideges, gyakorta türelmetlen pénzügyi törekvésekkel. Mintha meglátszanék rajta, hogy a bölcsője Budán ringott, ott a hol a kereskedelem és a vállalkozás egyáltalán alig fejlődik, a hol az emberek nem szeretik az izgalmakat, a hol még a pénzügy terén is nagy ereje van a nyárspolgáriasságnak, szemben a székesfőváros fiatalabb felével, Pesttel, a hol lázasan dolgozik a kereskedelem és az ipar, a hol évtizedek mulasztásait pótolja egy év alatt a vállalkozás. Bölcs mérséklet, csendes munka, a politikai és hitel-viszonyok kellő mérlegelése jellemzik az intézetet, a mely félszázados életének felét Budán töltötte el.

1869. április 29-én lett a Budai Takarékpénztárból, a Pest-Budai Fővárosi Takarékpénztár részvénytársasággal megejtett fuziója után Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár, a melynek székhelye már Pest volt, de a melynek igazgatósága felváltva Pesten és Budán tartja üléseit. Az egyesülés teremti meg az intézet uj részvénytőkéjét egy millió forintban, miután az eredeti részvénytőkét 1859-ben a tartalékalapnak 95 ezer forinton túl való felszaporodása folytán a részvényeseknek visszafizették és 9 évig részvénytőke nélkül, vezetett, milliókra menő forgalmat feltüntető intézetet a részvénytársaság.

Az a derék munka, a melyet az intézet jubileuma alkalmából, *Dr. Fenyvessy Józseffel* iratott meg, jellemzően a legnagyobb aprólékosságokra kiterjedő gonddal festi az intézet munkásságát és azokat a gazdasági viszonyokat, a melyek megteremtették az 1873-iki válságot, melynek romjait az Egyesült Budapest Fővárosi Takarékpénztár segitett eltakaritani. Egyébként nem az 1869—1873. évek közé eső évek voltak a jubiláló intézetre a megpróbáltatás évei. Jóval előbb, a szabadságharcz kitörése, annak leveretése, a győző hadseregnek Budára való bevonulása és utóbb a provizórium vaskalaposság eléggé éreztette a Budai Takarékpénztárral, és közvetetlen közelségénél fogva ezzel az intézettel jobban, mint bármelyik másikkal, azokat a nehézségeket, a melyek a legrégibb hazai pénzintézeteket gyermekkorukban érték.

Dr. Fenyvessy József, müvészi gonddal irta meg az intézet történetét, beszédes rajzát adja annak a változatos sorsnak, a melyet az Egyesült Budapest Fővárosi Takarékpénztárnak végig kellett küzdenie. Müve gazdasági irodalmunkban azt a szerepet tölti be, a mit a jubiláló intézet a főváros pénzintézetei között. Méltó hatásköre egy olyan áldásos munkásságnak, a melyet 50 év folyamán fejtett ki a helyi érdekek és szükségletek iránt nagy érzékkel biró intézet.

Dr. Berényi Pál.

VEGYESEK.

Az uzsora történetéhez a középkorban. Ismeretes a zsidók helyzete a középkori társadalomban. Vallásos okok miatt megvetették őket s ennek megfelelőleg birtokjogi tekintetben is a legmostohábban bántak el velök. Ezért a zsidók fő foglalkozásává és megélhetési eszközévé a pénzkölcsönzés vált, ami pedig ez időben már csak azért is kényes foglalkozás volt, mert a pénz szük volta miatt általában igen magas kamatot kellett fizetni.

Minő helyzetek támadtak e miatt egyes vidékeken, — mutatja az alábbi három XV. századi oklevél-kivonat (az azokban szereplő városok levéltárából) egyszersmind a középkori közgazdasági, politikai és jogi felfogás jellemző emlékei.

I. V. László király 1453. február 6-án tanácsosai elhatározásából (ex deliberatione consiliariorum) a következő rendeletet bocsátotta ki.

A nemrég mult zavaros idők alatt Pozsony város polgárai és lakói, mivel hozzá, a királyhoz állandóan hivek maradtak, sok kárt, sérelmet és elnyomást szenvedtek, s ennek következtében nagy adósságokba verték magukat és szükölködésbe jutottak. Ezért, egyszersmind a királynak Magyarországba való mostani bevonulása, helyesebben visszatérése emlékére, mivel ez alkalommal e város szolgált első pihenőjeül, a polgárok eme tartozásainak, sérelmeinek megszüntetésére és orvoslására abban a különös kegyben részesiti e várost a király, hogy lakóinak elengedi az egész uzsorát (kamatot), a mely az ország bármely részében lakó zsidóktól általok fölvett tőke után még járna; oly formán azonban, hogy az illető adósok a kölcsönvett tőkeösszeget, a melylyel a szokásos törvényes kötelezvények szerint tartoznak, Ker. János születése napjáig (junius 24.) teljesen megfizessék. Egyszersmind meghagyja a király az e városban és bárhol egyébütt lakó zsidók bíráinak (iudicibus et rectoribus), véneinek (senioribus) s az összes zsidóknak (judeis nostris), hogy e rendelethez tartsák magukat, s elégedjenek meg a kifizetendő tőke-összeggel. E rendelet eredetije pedig maradjon a városnál, a polgárság e jogának igazolására.

II. Mátyás király 1475-ben, április 28-án Pozsonyban tartózkodván, rendeletet intéz e város előljáróságához. E rendelet válasz a városnak a király elé terjesztett panaszos kérvényére.

Ámbár jog szerint (a jure) tilos dolog — mondja a király — hogy keresztény ember zsidókkal üzletbe keveredjék, még is vannak a város lakói közt, a kik zsidóknak örök-birtokokat: házakat, szőlőket, szántóföldeket, legelőket stb. vetettek zálogba, s bár a zsidók e zálogos birtokokból hasznot huznak, ezenkivül még uzsorát (kamatot) is szednek, minek következtében a birtokok olykor évek mulva sem válthatók ki, máskor pedig az igazi birtokosoktól örökre elidegeníttetnek; az elzálogositók lelkének veszedelmére, az örökösök végromlására s az egész kereszténység nyilvánvaló megbotránkozására. A király tehát, szivén viselvén alattvalói érdekeit, s nem türhetvén meg ily botrányokat és megkárositásokat, meghagyja a város elöljáróságának, hirdesse ki a városban, hogy jövőben ki fog kutattatni, kik azok, a kik ilyféle örökbirtokokat, a melyeknek igazság szerint a törvényes örökösre kellene szállaniok, zsidóknak zálogba vetnek, hogy méltó büntetésüket elvegyék; azok a zsidók pedig, a kik ily jószágokra kölcsönt adnak, mind a kölcsönt, mind a zálogos birtokot el fogják veszíteni. Mire nézve a király a város elöljáróságát egyidejüleg felhatalmazza.

III. Mátyás király 1488-ban deczember 10-én Bécsből Czobor Imre pozsonyi vár- és megye-ispán (comes castri et comitatus Posoniensis) ellenjegyzésével a következő rendeletet bocsátotta ki.

Hiveitől értesült, hogy Nagyszombat városa és tartománya (pertinentie) nagyon megpusztult, különösen mivel sok lakosa, a zsidóktól felvett kölcsönök illetve a kölcsönök uzsorájának (kamatjainak) felhalmozódása miatt innen megszökni és más helyre költözködni volt kénytelen. A király e pusztulást alkalmas intézkedéssel jóvátenni és megakadályozni kivánván, Nagyszombat városa mindama polgárainak és lakóinak, a kik az utóbbi időben ez uzsora-tartozások miatt e városból vagy tartományából akár külföldre, akár pedig bent az országban más helyre menekültek és e városban lakó zsidóknak tartoznak s most a városba avagy ennek tartományába visszatérni szándékoznak, kegyesen megengedi, hogy ha e zsidóknak a tőke-összeget, melyet készpénzben vettek fel, visszatértükkor megfizetik, a felhamozódott uzsora-kamatok megfizetése alól teljesen mentesek legyenek. Egyszersmind meghagyja nevezett Czobor Imre pozsonyi ispánnak, a ki egyszersmind Nagyszombat kir. városnak is kapitánya, valamint e város birájának és esküdtjeinek is, hogy az uzsora-kamatok fejében az ottani zsidók netaláni kérésére a város és tartománya lakóit sem személyökben, sem vagyonukban háborgatni ne merészeljék. *C—r.*

Az 1780. évi urbéri tabellák összegezéséhez. A „Magy. Gazd. tört. Szemle“ 1895. évi folyamában a 242. lapon közöltük a Magyarország jobbágyainak kezén levő szántóföldek kimutatását az 1780. évi urbéri

tabeliák alapján. E nagyfontosságu kimutatásnak az a nagy hiánya, hogy a *Sopron, Vas, Zala* és *Veszprém*megyékben lévő jobbágyföldek megyénkint részletezve nincsenek, hanem csakis az e négy megyéből akkor alakitott soproni kerület összegezése ismeretes. Abban a helyzetben vagyunk, hogy ezt a hiányt a kimutatásnak, az Orsz. Levéltárban az 1802. évi országgyülési iratok közt található másik példányából kipótolhatjuk.

Megye	Szántóföld holdakban	Rétek kaszálókban azaz holban	Szőlők holdakban (16 kapás csik 1 holdra)	Összesen
Sopron	135.197	24.631	$5142^{1}/_{16}$	$164.970^{8}/_{16}$
Vas	149.370	43.056	$2216^{7}/_{16}$	$194.642^{14}/_{16}$
Zala	131.040	62.940	$8987^{1}/_{16}$	$202.967^{8}/_{16}$
Veszprém ...	87.801	24.880	$1120^{3}/_{16}$	$113.801^{3}/_{16}$

tk.

Jobbágyok házassági kényszere. A vajdahunyadi uradalomnak 1681. évi urbáriumában (Orsz. Levéltár. Urbar. et Conscr. fasc. 79 n^{0} 54.) olvasom ezeket az érdekes sorokat:

„*Az jobbágyok fiainak esztendejek azért iratott le az urbáriumban*, hogy ha látna az officiális, hogy valamely legény házasságának idejét nem csak elérte, hanem ugyan el is mulatta, hogy azért az olyanok necsak az rosz életben ne éljenek, hanem hogy istenes házasságok által terjedjenek, *reá kell erőltetni;* ha könnyü intéssel nem fogadna, a *tömlöczből* is terminältatni kell róla, hogy házasságát nem halasztja; melyet az özvegy asszonyok és a jól megnőtt leányok is *tudom helyben hagynak.*

Z.

HUSZ ÉV A MAGYAR POSTA TÖRTÉNETÉBŐL 1622—42-IG.

Irta MIAVECZ LÁSZLÓ,
magy. királyi posta-táv. főtiszt.

(Második befejező közlemény.)

III.

Az 1626-iki postapátens ismét „főpostamesterről és az annak alárendelt pozsonyi postamester"-ről beszél, a mi ujból a Paar-család befolyásának tulsulyát jelenté. Még jobban kitünt ez, az 1627. jan. 17-én kelt királyi leiratból, melyben mind Bornemisza, mind a pozsonyi magyar kamara kemény rendreutasitásban részesültek. A király teljesen megfeledkezve 1624. márczius 4-iki leiratáról, megütközését fejezte ki, hogy — noha a posták összes igazgatását Paar Kristóf János örökös hübérbe kapta — mégis, Magyarország összes postáinak igazgatását, „a pozsonyi posta administratora", Bornemisza István bitorolja, azzal a megokolással, hogy ő senki másnak, csak a pozsonyi kamarának van alárendelve. Ennélfogva parancsolja a kamarának, hogy ezen a téren minden beavatkozástól tartózkodjék és Paarnak mindenben teljesen szabad kezet engedjen, sőt a posták fizetését se máskép, hanem csakis Paarnak nyugtájára folyósitsa.

Bornemisza főpostamesternek a nemzeti muzeumban lévő számadásai 1627-től 1632-ig azonban azt mutatják, hogy a pozsonyi kamara a fizetéseket, e leirat daczára továbbra is, Paarék nyugtája nélkül Bornemisza kezéhez fizette ki és hogy azokat aztán ő osztotta szét a többi magyar postaalkalmazottak között. Szóval minden a régiben maradt és ezért sem a pozsonyi kamarának, sem Bornemiszának bántódása nem történt.

Ellenkezőleg a kamara sem hagyta magát, főleg midőn a pozsonyi kamara prefektusának, Veglai Horváth Gáspárnak halálával, 1625-ben utódja gróf Pálffy Pál lőn. E rendkivül tevékeny és erélyes ember a kamarának a postára való régebbi befolyását nemcsak visszaszerezni, de azt még kiterjeszteni is törekedett. Nézeteiről egy a pozsonyi kamarához intézett leveléből[1]) nyerünk tájékozást: „Tudjuk mi azt

[1]) Kamarai levelek 1640—1649. A) csomó. 1649. szept. 21-iki levele.

Horthy Miklós-Tudomány... KÖNYVTÁR

— igy irja — s talán kgtek között is lehetnek olyak, az kik emlékeznek arra, hogy az pozsonyi postamesternek semmi dependentiája nem volt az kamarától, hanem csak az udvartól, de mivel fizetését onnét vötte és az tisztet is egynehányoknak mi szerzettük, mi tétettük az juramentumok formájában azt, hogy onnét dependeáljon, s tudtuk is öket tractálni, a ki megérdemlette, grátiát is fizettünk neki s a ki penig roszul viselte magát amoveáltuk, kiben, értvén az udvarnál is az olyannak rosz és comprobált magaviseletét, nem tettek difficultást".

Ez a felfogás azonban, amig egyfelől a magyar posta függetlenségét Paarral szemben biztositotta, Bornemiszára nézve nem lehetett valami kedvező, aki a kamarával szemben is önállóságra törekedett.

Ennek az lett a következménye, hogy Pálffyval örökké baja volt. A surlódásra, a kamara és a főpostamester közötti viszonynál fogva akadt is alkalom elég. A postákat rendetlenül fizették, Bornemisza pedig, mindig „nagy lármával, veszékedéssel ő Felsége kamarájának legnagyobb botránkozására kéri azok számára a fizetéseket." A kamara pedig vagy nem birt, vagy tán a követelő modor által is felingerelve nem akart fizetni. Az ilyen esetekben azután, Bornemisza panaszt emelt az uralkodónál s a nádornál a kamara ellen, mire az aztán egyre-másra kapta a fizetésre utasító rendeleteket, melyek az országos levéltárban igen nagy számmal találhatók. A posták fizetésére rendelt harminczadok jövedelme sem volt elegendő. A nádor az ő fizetésére szánt vágujhelyi harminczad jövedelméről a posták javára lemondott,[1]) — de már a következő évben neki is szüksége lévén pénzre, azt ismét a maga számára foglalta le.[2]) Bornemisza különben olykor tekintettel is volt a kincstár szorult helyzetére és gyakran megelégedett, ha postásai számára a kamara legalább a hátralékok egy részét kifizette. 1630. márcz. 12-én kelt levelében felsorolván a sok hátralékot, azt irja: „Ha erre a számadásra még ő Felsége kamarája provideálhat, de restantiis annorum 1628. et 1629., könyörgések szerint ex proventibus tricesimae Zolnensis 100 frtot méltóztatik nekik rendelni nagy irgalmasságot cselekszik kgtek nekik," sőt Bornemisza 1632-ben a saját követeléséből 360 forintot engedett el.

A másik összeütközési pont a postahivatalok betöltése körül forgott. Erre nézve például szolgálhat Bornemiszának az eperjesi postamesterség[3]) ügyében való viselkedése. 1623-ban Rosemann János lett az eperjesi postamester, kit Hofman György 1628-ban az „posta-tisztből kivetett, mert az levelek nála fel voltak nyitva." Erre Horváth Péter Bornem-

[1]) Benigna Resol. 1626. julius 4. és 1627. szept. 24.

[2]) Ben. Resol. 1628. márcz. 18.

[3]) Kam. Levelek 1620—29. A cs. Bornemisza felelete a kamarához 1628. márczius 2-áról.

iszához és a pozsonyi kamarához fordult az eperjesi posta elnyerése végett. Ekkor Bornemisza a maga álláspontját igy adta elő:

„Az mint császár urunk ő Felsége kegyelmesen ujonnan resolválta magát és énnekem hivatalvesztés terhe alatt egy német rendelettel megparancsolta, hogy az régi szokás szerint von Paar uramhoz hallgassak és onnan legyen dependentiám, mely ő Felsége parancsolatja ellen lehetetlen, hogy véthessek, hanemha ujonnan viszont másképen resolválja ő Felsége magát. Von Paar uram pedig engemet ő Felsége parancsolatjából Bécsben fölcitált és mind per decretum mind szóval meg van nekem parancsolva, *mihelyt valamely postaság üresedésbe jön, a supplicánsokat az régi szokás szerint ő Felsége udvarához és ő nagyságához dirigáljam*; ha pedig az szükség kivánná, most messze lévén ő Felsége és ő nagysága, jó modalitások és feltételek mellett ő Felsége jóváhagyásáig, hogy időközben valami fogyatkozás ne történjék, *bizonyos személyt rendelhessek akármelyik postahelyen is, az hova kivántatik*. Eperjesre pedig fölötte igen kivántatott." Miután pedig „nagyobb fogyatkozás eshetnék, holott viszont alkalmas országos titkos levelek kezdenek folyni, mely defectus nem Hoffmann uramnak, hanem énnekem tulajdonittatnék, az inspectio és directió minthogy reám vagyon bizva. Azokáért látván Horváth Péternél egy hirtelen alkalmasabbat erre az tisztre nem találni, ki mind az *nyelveket, tisztnek állapotját és correspondentiát* immár érti és tudja, ily tanácsurak commendátiójára és *erős reversálisára* kellett reábiznom, az mint von Paar uramtól énnekem meg volt engedve; ily okkal is, mihelyt valami vétekben és fogyatkozásban esnék, nemcsak jószágát, ki néhány ezer forintot ér ott Eperjest, de magát is személyében, Hoffmann uram megfogattathassa és büntethesse; azonkivül teljes életét az ausztriai ház hüségére kötötte, az erdélyi állapotot tudja, ösmeretsége vagyon, azelőtt is nem kevés titkokat irt ide ki,[1]) mig Rosemanra való bosszuságában az erdélyi fejedelem szolgálatjára nem adta volt magát; most viszont ide köteles lévén, nem kicsin módja vagyon és lehet az hiv szolgálatban. Holott pedig énnekem Hoffmann uram azt irja, libera dispositiója vagyon ő kegyelmének az posták disponálásában, azt, ő kegyelme meg nem gondolja, hogy ő Felsége, se von Paar uram meg nem engedné. Cardinál a Dietrichstein uram ő nga azszerint akart Morvában procedálni, de von Paar uram

[1]) A postamestereknek akkor kötelességükben állott az országos érdekü hireket, melyek az uralkodót vagy annak hadseregét érdekelhették, megirni oda, ahol annak hasznát vehették. Igy tett Bornemisza is a Bethlen-féle hadjárat alkalmával. Danetius Fridrik kassai postamesternek 1642. jul. 4-ről kelt irásbeli esküformájában (reversalis) ez is áll: „és ha mi olyat hallanék, az ki urunk Ő Felsége ellen volna, azt idején Ő Felsége generális urának ő nagyságának és az Ő Felsége kamarájának hirré adom."

semmiképpen sem engedte. És ő Felsége nekem fölötte erősen parancsolja, hogy csak egy lóra való postaságot se engedjek von Paar uram hire nélkül változtatni, azért énnekem abban kell eljárnom, az mit ő Felsége parancsol. Megirtam és felküldtem Prágába Horváth Péter dolgát együtt az urak commendatoriáival és bizonyos okait is adtam, miért kellett ennek igy lenni."

Bornemisza taktikája tehát az volt, hogy rendelkezéseit mindig azzal indokolta, hogy a postákért őt teszik felelőssé, ennélfogva a rendelkezés is őt illeti; a hol pedig ezzel sem boldogulhatott, ott „Paar uram"-at s annak a magyar postákra való hübérjogát tolta előtérbe.

Mikor 1629-ben Hoffmann halálával Pécsi Zsigmond lett a szepesi kamara prefektusa, akkor is már előre figyelmeztette a pozsonyi kamarát:[1]) „Pécsi Zsigmond adminisztrátor uram levelét vettem ezen órában, melyben ő kegyelme azt irja, hogy ő Felsége kamarája még ő kegyelmének nem intimálta, hogy az postáknak directióját ő Felsége von Paar uramnak engedte volna, ez okáért ő nga, ő Felsége kamarájának elöleges tudta nélkül semminemü dispositiót és directiót meg nem engedhet. Hogy azért én miattam valami fogyatkozás ne essék, kegyelmeteket kérem, Pécsi uramat idején informálja, lehet-e ő kegyelmének abban módja, hogy ő Felsége kegyelmes resolutiója ellen contrariálkodjék és interim ilyen félelmes állapothoz képest egy meghitt catholicus posta-officialisa se legyen az felföldön. Most is szolgámat elküldtem volt inquirálni, az lőcsei posta-verbaldert rajtakapta, leveleimet titkon felszaggatta, eltuttmálta és az eperjesi posta is teljes számmal lovait meg nem tartja. Efféle nagy fogyatkozások, ha rá nem vigyázok, mind nekem tulajdonittatnak."

A fizetésekkel a szepesi kamaránál sem állt a dolog jobban, mint a pozsonyinál. Igy az 1629. jul. 24-én kelt kir. leirat[2]) szerint, Bornemisza panaszkodik, hogy mikor Hofman György az ő és alárendelt postásai részére a fizetést tallérokban adta ki, a tallért 1 forint 80 denárjával számitotta, mi által Bornemisza 355 frt veszteséget szenvedett. E fizetéseket különben a szepesi kamara területén is Bornemisza kezelte és osztotta szét. Igy irja a pozsonyi kamarához intézett levelében:[3]) „adjon commissiót kegyelmetek Pécsi Zsigmond uramra, ki az restantiát 740 frt 54 denárt ad meam quietantiam percipiálja: mert énnekem kell számot

[1]) Kamarai levelek 1620—29. *F)* csomag 1629. szept. 30-iki levele.

[2]) Benigna Resol. 1629. 24. jul.

[3]) Lymbus III. sorozat, XVII. század, 15. csomó. Bornemisza Isván 1629. okt. 13-iki levele.

adni a bevételek és kiadásokról". És tovább: „Pécsi uram megadatván a 740 forintot, mint a harmadik negyedről való hátralékot rendről rendre az én emberem által közikben osztatom az deputátomot és engem kiki quietáljon róla, ki mennyit veszen fel, mert egynek több fizetése van hátra, hogysem az másiknak, az posták pedig sokan vannak. Bizonyos emberek által közikben osztatom az deputátiót, tolláltassanak minden fogyatkozások, csak Pécsi uramon el nem mulnék a pénznek megadása, mert pénz nélkül lehetetlen megjobbithassam az postáknak állapotját. *Csak én hozhassam rendbe az posták állapotját én azután von Paar uramra nem várakozom, meg is irtam császár urunknak*» stb.

Bornemisza tevékenységének eredményeit szâmokban is ki tudjuk fejezni. Egy a kamarai számvevőség által összeállitott kimutatás a pozsonyi posta gyarapodását a következőkben tünteti fel.

1622-ben, midőn Bornemisza kineveztetett, volt neki 13 lótartása, a lovak Pozsonyban, Cseklészen, Sárfőn, Gerencséren és Rippényben voltak elhelyezve. Járt érettük lovanként 8 rhénes forint, vagyis magyar pénzben 6 forint 40 denár. Ehhez jött 1623-ban még kettő, ugyanazon év juliusától Érsekujvár felé ismét kettő; 1624 november 20-ától 4 uj lótartás, 1626 julius 27-től a nádor kérelmére Kismarton és Gáta felé 1 ló, végül 1627 május 20-tól idecsatoltatott a petronelli postamesterség 3 lóval; 1630-ban tehát a lótartások száma 13-ról 25-re emelkedett.

Fizetendő volt neki 1622-től 1629 végeig összesen 12.106 frt 60½ denár; tényleg azonban kifizettetett csak 11.082 frt 6½ denár; hátralékban maradt az 1629. év végével 1024 és 54 denár, — a mi bizony elég tekintélyes összeg volt az akkori időben.[1]) Voltak azonban Bornemiszának rendkivüli megbizatásai is, melyekért külön kapott fizetést és költséget. Egy levelében[2]) a következőket sorolja fel: „ezen kamara nagyságos prefektus urának parancsából külön futárt küldtem Eperjesre levelekkel Hoffmann György urhoz, kinek utiköltségre 12 császári tallért adtam. Ugyanazon prefektus úr megbizásából egy másik futárt küldtem Bécsbe, ennek utiköltségre adtam négy tallért; Partinger Gáspár ő Felsége consiliáriusának parancsára a palatinus uram ő nga leveleivel egy harmadik futárt küldtem Dietrichstein és Lichtenstein cardinális és herczeg urakhoz, ennek adtam utiköltségre 4 tallért» stb. Az ily előlegeket természetesen a maga zsebéből kellett fizetnie és bizony sokszor csak évek mulva kapta vissza.

[1]) Kamarai levelek 1630—1639. G. csomó. Computus Salarii Egr. Dni. Stephani Bornemisza. Actum in officina rationaria Camerae Hung. die 22. Mart. 1630.

[2]) Kamarai levelek 1620—1629. F. csomó. 1626. aug. 6. levele.

De az összes magyarországi posták állására a legfontosabb kutfő magának Bornemiszának egy kimeritő dolgozata[1]) 1632 április 28-ról, melyet a bécsi udvari kamara kiküldöttei számára német nyelven állitott össze.

Az 1632. évben fenállott magyar posták és fiókposták kimutatása, a régi s az uj fizetési rendszer szerint.

A posta-hivatal neve	Ennek fiókja	A régi szokásos fizetési rendszer szerint					Az uj limitátió szerint					Észrevételek
		Hány ló engedélyezve?	Egy ló után egy hóra magyar frt	Egy ló után egy hóra magyar den.	Összesen egy évnegyedre magyar frt	Összesen egy évnegyedre magyar den.	Hány ló engedélyezve?	Egy ló után egy hóra magyar frt	Egy ló után egy hóra magyar den.	Összesen egy évnegyedre magyar frt	Összesen egy évnegyedre magyar den.	
Az alsó magyarországi posták. (A pozsonyi kamara postái.)												
Pozsony város		5	6	40	96	—	5	6	40	96	—	Megmaradt a régi fizetés, az 1631. okt. 13. kir. rend. értelmében, mivel egy órakor 2 postaszolgát kell tartani, az összes postákra felügyelni, számadásokat vezetni, lizetéseket közvetiteni.
Pozsony Érsekujvár felé		1	6	40	19	20	2	4	—	24	—	
	Cseklész	3	6	40	57	60	1	4	—	12	—	
	Sárfő	3	6	40	57	60	1	4	—	12	—	
	Gerencsér	3	6	40	57	60	1	4	—	12	—	
	Rippény	2	6	40	38	40	—	—	—	—	—	
	Tardoskedd	2	6	40	38	40	1	4	—	12	—	
	Sopornya	2	6	40	38	40	1	4	—	12	—	
	Kismarton	1	6	40	19	20	1	4	—	12	—	Naponként a nádorhoz oda és vissza
	Petronell felé	3	6	40	57	60	3	4	—	36	—	
Galgócz		3	6	40	57	60	2	4	—	24	—	
	Tapolcsán	1	6	40	19	20	2	5	—	30	—	
Bajmócz		4	6	40	76	80	4	4	—	48	—	
	Zsámbokrót	1	6	40	19	20	1	4	—	12	—	
	Vesztenicz	1	6	40	19	20	1	4	—	12	—	
Rudnó		2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
	Turócz Zsámbokrét	2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
	Mosócz	2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
Rózsahegy		2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
Szen tmiklós		2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
	Hibbe	2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
	Lucsivna	2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
Pozsony a győri uton	Járendorf	—	—	—	—	—	2	4	—	24	—	
	Moson	—	—	—	—	—	2	4	—	24	—	
	Öttevény	—	—	—	—	—	2	4	—	24	—	
	Győr	—	—	—	—	—	2	4	—	24	—	

[1]) Alte Ordnung und neue Limitation der postofficier Besoldung im Königreiche Hungarn. Anno 1632 den 28 April presentirt der hung. Cammer und den 29 ist denen khayserlichen abgesandten Herren Commissaren der hochlöbl. Hofkammer aus als Herren Jacobo Bertholdten und Herren Jacobo Bartholomeo Schelkhardten beide Hofkammer Räthe von gedachter Kammer pro ratificatione Suae Majestatis übergeben worden.

A posta-hivatal neve	Ennek fiókja	A régi szokásos fizetési rendszer szerint					Az uj limitátió szerint					Észrevételek
		Hány ló engedélyezve?	Egy ló után egy hóra magyar		Összesen egy évnegyedre magyar		Hány ló engedélyezve?	Egy ló után egy hóra magyar		Összesen egy évnegyedre magyar		
			frt	den.	frt	den.		frt	den.	frt	den.	
A felső magyarországi posták. (A szepesi kamara postái.)												
Kassa		—	—	—	—	—	5	6	—	180	—	
	és fiókjai	—	—	—	—	—	8	5	—	120	—	
	összesen	13	6	40	249	60	13	—	—	300	—	
Eperjes		3	6	40	57	60	4	6	—	72	—	
	Somos	2	6	40	38	40	2	4	—	24	—	
Lőcse		2	6	40	38	40	2	5	—	30	—	
	Svábócz	2	6	40	38	40	2	5	—	30	—	
	Koritna	2	6	40	38	40	2	5	—	30	—	
Bertót		2	6	40	38	40	—	—	—	—	—	
Tokaj		2	6	40	38	40	2	6	—	36	—	
Keresztur		2	6	40	38	40	2	5	—	30	—	
Kálló		2	6	40	38	40	2	5	—	30	—	
Bátor		2	6	40	38	40	2	5	—	30	—	
Vada		2	6	40	38	40	2	5	—	30	—	
Majtény		2	6	40	38	40	—	—	—	—	—	
Szathmár		2	6	40	38	40	2	6	—	36	—	

E nevezetes kimutatás egyszersmind a magyar posták új fizetés-rendezését (limitatio) is föltünteti, melyet azonban egyenesen a pozsonyi kamara kezdeményezett és Bornemisza csak foganatosittatott. A reformer Ebeczky Imre kamarai tanácsos volt; Bornemisza „Replicá"-ja szerint „minden confusiókat, új találmányokat Ebeczky Imre hozott be a kamarára. Az posták fizetését is nem egyéb senki, hanem Ebeczky Imre zúrta, zavarta fel." Bornemisszának méltó oka volt e kifakadásra, mert most először történt meg vele az, hogy a kamara, a magyar postákra nézve ilyen nagyfontosságu reformot, megkérdezése nélkül vitt véghez s azt a király is 1633-ban[1]) helybenhagyta. „Azért is neheztel von Paar uram énreám — irja Bornemisza „Replicájá"-ban — hogy az uj limitatióra és a posták fizetéseknek leszállitására mentem, arról nem tehettem, holott prefektus uram ő nga ellen nem cselekedhettem."

Az ujitás oka és czélja az volt, hogy egyrészt a kevesebb kiadás mellett a hátralékok megszünjenek, másrészt, hogy a postáknak, ha kevesebb is, de évnegyedenként pontosan kiszolgáltatandó biztos fizetésök legyen, melyre biztosan számithatnak. Bornemisza ehhez még azt hozta inditványba, hogy a szepesi kamara által jobban fizetett posták, melyeknek kevesebb dolguk van, mint az alsó-magyarországiaknak (értsd

[1]) Kamarai levelek 1639. D csomó. febr. 1. 1636. Informatio super computum Salarii Egr. Dni Stephani Bornemisza.

a pozsonyi kamara postáinak) ezekkel egyforma fizetésben részesüljenek, — szóval az ujitás az örökös hátralékokból származó mizériákon kivánt segiteni.

IV.

Az uj fizetési rendszer czélját nem érte el, mert a kamara a postákat ezután is rendetlenül fizette s e miatt a kamara és Bornemisza között a surlódások egy perczig sem szüneteltek. A hátralékok egyre növekedtek, a posták egyre panaszkodtak és sürgették Bornemiszát, segitsen rajtok. Igy az 1630. év végén[1]) a hátralékok összege már 3189 frt 60 dénárra rugott. Bornemisza minduntalan a királyhoz fordul panaszával, sőt mikor alárendeltjei szoritják, azt a tanácsot adja nekik, hogy ők is a Felséghez folyamodjanak.

A kamarák viszont ezért Bornemiszára boszankodtak s őt igyekeztek bemártani. Azzal vádolták, hogy önhatalmulag jár el a postahivatalok felett való rendelkezésben[2]) és hogy a postások mindenféle kihágásokat követnek el. Erre Ő Felsége elrendelte,[3]) hogy e panaszokat Paar Kristóf János udvari főpostamester vizsgálja meg; addig is azonban figyelmezteti a kamarát, hogy a postákat pontosan fizessék, nehogy az esetleges fogyatkozások s a postamesterek hanyagsága, a járandóságok ki nem fizetésének tulajdonittassék.

Az öreg Paar Péter annak idején ilyen esetekben a maga zsebéből fizetett postásainak. Bornemisza szintén követte e példát, de ugylátszik, kifogyott a pénzből.

Későbbi felségfolyamodványában fel is emliti, hogy mind a maga vagyonát, mind felesége hozományát a postákra költötte rá. Midőn az erdélyi követségéről szóló költségeinek kifizetését kilátásba helyezték, első dolga volt a posták számára „posztót vásárolni az áros emberektől" hogy ne járjanak rongyosan Ő Felsége postái.

De hiába volt minden erőlködése, — pénz csak nem akart jönni. Alárendeltjeinek folytonos zaklatásai elől ugy igyekezett szabadulni, hogy ráküldte őket a kamarára. Innen azonban a legtöbbször üres kézzel mentek el, sőt még elcsapatásukkal[4]) is fenyegetőztek.

[1]) Ben. Resol. 1631. 10. Jan.

[2]) A kamara egyes hivatalnokai magok szerettek volna az állomások betöltésénél rendelkezni. Bornemisza Replicá-jában igy ir: „Vesztenicziy, Corbelius és Lethenyei Imre annyi practicát és correspondentiákat exerceáltak esztendő által az harminczadosokkal, hogy eluntam esztendő által az ő sok irkálásokat, ugyannyira, megirtam és hagytam az postáknak, se leveleket, se egyéb portékájokat az posták el ne vegyék. *Ha egy tiszt valahol kezdett vacálni, 3—4 és több személyeket kezdtenek az tisztekkel biztatni és igy kufárkodtanak a tisztszerzéssel.*"

[3]) Benigna Resolutia 1629. 24 Julii.

[4]) O. L. Kam. Lev. 1630—39. F csomó. Bornemisza 1632. okt. 13-iki levele.

A királyi leiratok is egymást érték. Igy az 1632. szept. 24-iki kir. leirat[1]) elrendeli, hogy Bornemisza István „magyarországi főpostamesternek" és alárendelt postásainak (Supremo in Regno Hungariae Postarum Prefecto, veredariisque ipsi subjectis) a fizetések rendesen kiszolgáltassanak, s az 1633. ápr. 11-ki leiratnak ismét ez a tartalma.

1633. julius 12-én Bornemisza megint kénytelen volt Ő Felségénél, a nádornál és a bécsi udvari kamaránál panaszt emelni. A kamarai számvevőség e panaszra adott véleményében[2]) azt irja, hogy Bornemiszának „nincs nyugta, hogy nem átal alkalmatlankodni Ő Felségének, az ő udvari kamarájának s a nádornak."

Viszont a számvevőség is bepanaszolja Bornemiszát. Igy, hogy 6 lótartást csak a háborus időkben rendkivüli utazásokra engedélyeztek neki, a mire tehát most már nincsen szükség, ő azonban a postások számát növelni s fizetéseiket nagyobbitani akarja. Kismarton-Gáta felé a merre 1 lótartása van, nem tart lovat, hanem a leveleket gátai jobbágyokkalvagy más idegen személyekkel hordatja, minek következtében a levelek vagy elvesznek, vagy késedelmet szenvednek. Azután azt is állitja Bornemisza, hogy *az uj fizetésrendezés kedvéért ő s többi társai fizetésöknek egy részét elengedték* pedig nemhogy valamit engedne, de még három lótartással szaporitotta meg fizetését, miről eddig a kamara nem tudósitotta ugyan ő Felségét, de ezentul le fog leplezni mindent ugy a mint van.

E panaszokkal mindjárt tisztába jövünk, ha azt látjuk, hogy magának a kamara számvevőségének 1632. febr. 1-én adott[3]) véleményében is bennfoglaltatik egy 360 frtos tétel, „melyet fizetéséből Bornemisza ur 1632-ben önként elengedett." A kamara tehát annyira fel volt már ingerelve, hogy még nyilvánvaló ferditésektől sem riadt vissza. Mondja is „Repliká"-jában Bornemisza, hogy Pálffy Pál gróf kamarai prefektus „megesküdött, valahol árthat, ártani fog és kivet az tisztből."

Ezt nyiltan ki is fejezte Pálffy, a bécsi udv. kamarához irt levelében[4]) ahol Bornemiszáról igy ir: „már én megpróbáltam gyakori intéssel és korholással megjavitani. Nemrég is magamhoz hivattam, mondván, ha meg nem javul és hivatalát jobban nem viszi, kellő módon meg fogom fenyiteni, elzáratom a várba és ő Felségénél azon leszek, hogy mint méltatlan, hivatalától elmozditassék és más által helyettesitessék." Nyilvánvaló, hogy az ilyen eljárás egy ő Felsége által kinevezett, fontos állást betöltő tisztviselővel szemben nagyon

[1]) Benigna Resolutio 1632. 24. szept. és 1633. 11. április.
[2]) Kamarai levelek 1630—1639. F csomó.
[3]) Kamarai levelek. 1630—39 D. csomó.
[4]) Benigna Resolutio 1634. 19. Maii melléklete: Pálffy Pál levele.

is magán viselte a hatalmaskodás bélyegét, és ugy látszik, hogy mikor a kamara pénzhiánya miatt már a postaszolgálatban is fogyatkozások kezdtek mutatkozni: elérkezettnek látta az időt, hogy bünbakul Bornemiszát állitsa oda s hivatalától megfossza.

Emlitett levelében formálisan fel is jelentette őt az udv. kamarának. De annyira elzüllött, pazarló, részeges, hanyag, szóval minden gonoszságban leledző embernek festi le, hogy tekintve Bornemisza multját, tevékenységét s azt a bizalmat, melyet mind a nádor, mind az uralkodó részéről élvezett, — ezt a képét, csak Pálffy gyülöletének kell betudnunk.

Különben Pálffy maga is, legmerészebb vádaskodásai közepette sem feledkezett meg kibuvó ajtóról, levele telve van az „ugy mondják"-kal, sőt a végén egyenesen kéri a kamarát, hogy kamaraprefektusi tekintélyét tartsák tiszteletben „ha t. i. Bornemisza magát szóval kimenteni akarná, az ő hamis állitásainak hitelt ne adjanak".

A bécsi udvari kamara erre azt felelte, hogy ezt a dolgot Paar Kristóf János udvari főpostamesterrel, „a kitől — ugymond — nevezett Bornemisza e postahivatalt kapta s a kinek alá van rendelve" közölte fölhivja egyszersmind a kamarát, hogy Bornemisza ellen vizsgálatot inditson és ha csakugyan olyan rendkivüli dolgokban találtatnék vétkesnek, ellene a kellő módon járjon el[1]) s az eredményről jelentést tegyen.

A kamara azonnal május 28-án a pozsonyi káptalan hites embere által, a nádori ember előtt Modorban tanubizonyságokat is kezdett gyüjteni ellene, s a Bornemisza alá rendelt veredáriusokat, a cseklészi, sárfői és gerencséri postákat kihallgatták.

Az igy összegyüjtött tanuvallomások[2]) alapján aztán, a nélkül hogy Bornemiszát megidézték, kihallgatták és valamit rábizonyitottak volna 1634. julius 6-án őt a pozsonyi kamara hivatalától fölfüggesztette és helyetteséül Kecskés Jánost, a kamara egyik tisztjét nevezte ki.[3])

Az ellene felhozott vádak, a következőkbe foglalhatók össze:

1. Postaszolgáit nem fizeti rendesen, azoknak sokkal tartozik.

2. Magát főpostamesternek nevezi s azt állitja, hogy nem függ Paar udvari főpostamestertől.

3. Fiát a pozsonyi örökös postamesterségbe akarja behozni.

4. A postán egy izben 10, máskor 4 meg 6 tallér veszett el, ezenkivül nyusztbörök is.

[1]) Benigna Resolutio 1634. 18. Maii.

[2]) Kancz. osztály Particulare. Nr. 6 Anni 1634. A Bornemisza ellen gyüjtött tanukihallgatások jegyzőkönyve.

[3]) Kamarai levelek 1630—1639. B. Csomó,

5. A nádor nevében postaczédulákat szokott kiállitani.

6. A kereskedőknek tartozik.

7. A pozsonyi kamarát s a többi nagy urakat szidalmazta.

8. Sógora Kamper György pedig azt vallotta: hogy Bornemisza a mosonmegyei Járendorfban fekvő nemesi kuriáról szóló okleveleket anyósától elvette és nem akarja visszaadni.

9. Gróf Pálffy Pál egyik levelét fölbontotta.

Ezek a tanuvallomások valóban, egyáltalán nem igazolják azt a sötét képet, melyet Pálffy idézett levelében Bornemiszáról és müködéséről festett; pedig képzelhető, hogy ami vádat csak tudtak, mindazt felhozták ellene, vádlói pedig bizonyosan inkább személyes ellenségei mintsem barátai voltak.

A főtanuk mind kamarai tisztviselők: Szilva Mihály, Ekker Lukács, Ozmicz Miklós, Ebeczky Imre, Corbelius János, Veszteniczy Ignácz János, Kecskés János, Lethenyei Imre, Persics Miklós; — természetesen, mind gróf Pálffy Pál kamarai prefektus hivei voltak.

Az ellene tanuskodók között ott szerepel sógora Kamper György is, a ki Bornemisza felfüggesztése után két izben is folyamodott a pozsonyi postamesterségért,[1]) továbbá Kecskés János és Ekker Lukács kik Bornemiszának csakugyan utódai is lettek.

De maguk a felhozott vádak is menten összezsugorodnak, mihelyt azokat Bornemiszának terjedelmes védőiratával, az ugynevezett „Replicá"-val[2]) hasonlitjuk össze.

Az *első pontra* nézve tagadja, hogy alárendelt központásainak tartoznék, kész velök számot vetni s tudja, hogy abból ki fog tünni, hogy még azok adósok neki.

2. A mi Bornemisza főpostamesteri czimét és Paar udvari főpostamesterhez való viszonyát illeti, arra e „Replica" alapján már feljebb bővebben kiterjeszkedtem. A magam részéről csupán még azt kivánom kiemelni, hogy a magyarországi főpostamesteri czimet Bornemisza utódai is mind sorban viselték, Paarékhoz való viszonyuk is sokáig ugyanaz maradt.

3. Hogy Bornemisza a főpostamesterséget családjában örökössé igyekezett tenni és ez iránt fia részére lépéseket is tett, ebben semmi különös nincsen. Az ő korában ez megszokott dolog volt s ebbeli tervének a nádort is meg tudta nyerni. „Ha palatinus uram ő nagysága nem látta volna érdemlett állapotomat — irja Bornemisza — ő nagy-

[1]) Benigna Resolutio 1635 3. et 26. Martii.

[2]) Kamarai levelek 1630—1639. B. csomó. „Replica contra collectas collaterales attestationes contra Stephanum Bornemisza Praefectum Postarum Posoniensium. Anno 1634.

sága nem méltóztatott volna ő Felségének commendálni. Lám én előttem az von Paar familia Pozsonyban eretnekek lévén, majd 70 esztendeig firól-fira birták az pozsonyi postamesterséget, most is nem katholikusok lévén az bajmóci és rudnói veredáriusok jure hereditario birnak 6 posta — verbalderságot."

4. Hogy a postákon 12 év alatt mindössze 20 tallér veszett el, ezt a kicsinyes vádat jól jellemzi Bornemisza, midőn azt mondja: „hogy magamat 6—7 avagy ennehány hitvány tallérral megjegyzettem volna, gyermek dolog ugyan csak meggondolni is, holott nehány esztendeig az harminczadok jövedelméből nem kevés ennehány ezer forintot vettem fel, mindenekért mindenkor teljesen számot adtam és soha gyanuba nem ejtettem. Az németországi postákon nem ily kevés elveszéseket tudok, jó volna ha mind az főpostamesternek tulajdonitanák efféle aprólékos mocskolódásokat."

5. A nádor részéről egészen biztosnak érezte magát, s a felhozott vádra, csak azt mondja: „Ha én, palatinus uram ő nagysága ellen vétettem, ő nagyságának van módja benne, hogy megbüntessen."

6. Hogy a kereskedőknek, vagy mint mondja „az áros embereknek" imitt-amott adós maradt, ama rendetlenség mellett, mellyel a fizetéseket kapta, nincs mit csodálkozni. Adósságait — ugymond — nem tagadja, de „nekem is ennehány ezer forint követelésem és keresetem lévén, ehhez engem se ő Felsége kamarája, se más egyéb nem segithet, azért kinek mi gondja én reám! Én miattam ő Felsége soha egy pénz kárt sem vallott, csak mások ne tékozolják az ő Felsége jövedelmét."

7. Vádolták, hogy a kamarát szidta, de ő viszont kimutatja, hogy éppen azokkal együtt, sőt azoknak provokálására szidta, a kik most ezt ellene felhozzák. „Hogy néha — bevallja őszintén — titkon nem morgottam volna, nem tagadom, főképpen ittas koromban, de hogy sacrament pernehajter és sussanitereknek formaliter szidtam volna az urakat, hamisan és nem igazán mondták, mert afféle szóval való morgás nem szokásom".

8. Kamper panasza magándolog, a mi a postával semmi összeköttetésben nincsen.

9. Végül a Pálffy leveléről bevallja, hogy tévedésből beszakitotta, de azt a „kis fölszakadt koczkát spanniorviasszal" mindjárt becsinálta.

Bornemisza azután ezen „replicája" kiséretében folyamodott az udvari kamarához, az uralkodóhoz s többi pártfogóihoz. Ennek tulajdonitandó a 1634. aug. 14-én kelt kir. leirat, mely szerint mivel Bornemisza nemesi szabadsága megsértésével, jó hirnevének megcsorbitásával s anélkül, hogy megidéztetett, kihalgattatott s elmarasztaltatott volna,

hivatalától elmozdittatott ő pedig magát ártatlannak és ilyen eljárásra érdemetlennek tartja s ügyében birósági eljárást kér, ennélfogva a pozsonyi kamarát jelentéstételre utasitotta.

A pozsonyi kamarának erre adott jelentése[1]) mindenekelőtt megütközésének ad kifejezést, hogy Bornemisza ártatlanságot szinlelve nem átal ő Felségénél panaszkodni, s azt meri kérni, hogy a nádor jelenlétében rendes törvényszék elé állitassék. Hiszen ha bíróság elé állitatnék, a tanuvallomásokban beigazolt kihágásaiért a legnagyobb büntetést vonná magára, holott igy a királyi ügyek igazgatójának tanácsára csak hivatalától lett felfüggesztve, egyébiránt nincs kizárva, hogy a károsult felek ellene per utjára is léphessenek.

Megidéztetésére nem is volt szükség, mert nem nemesi személye hanem a fizetést huzó szolga ellen inditottak vizsgálatot.

Nem is a maga, hanem ő Felsége nevében tette ezt a kamara. Teljes tanácsülésében és egyértelmüleg itélte őt hivatalára érdemetlennek és függesztette fel.

Végül figyelmezteti ő Felségét, hogy ha ezen ügy a nádor jelenlétében ujból felvétetnék, az csak ő Felsége tekintélyét ásná alá, mert „mióta Magyarország felett a dicső ausztriai ház uralkodik, arra még nem volt példa, hogy amit ő Felsége nevében ő Felsége kamarája eldöntött, azt bárki is megmásithatná. Hová lenne ő Felsége abszolut hatalma, mellyel a népjog szerint minden szolgái fölött rendelkezik, ha az most a nádor itéletének vettetnék alá."

A kamarának ezen, a király abszolut hatalmára appellálló jelentése Bécsben nem tévesztette el hatását. Egy 1635. ápr. 27. kelt kir. leirat[2]) Bornemiszát hivatalától végkép elmozditotta és helyére a pozsonyi kamara javaslatára Ekker Lukácsot nevezte ki.

A leirat meghagyja a kamarának, hogy Ekkert a hivatalba bevezesse, neki az 1632-ki uj limitátió szerint járó fizetéseket, melyeket aztán Ekker alárendelt központjai közt kiosztani tartozik, évnegyedenként pontosan fizesse és csak a kamarától legyen függése, a Paar udvari főpostamesterhez való viszonyára nézve pedig előbbi rendeletéhez tartsa magát. Megtiltja a kamarának, hogy a postások kinevezésébe ártsa magát, csupán azt rendeli, hogy üresedések esetén a kinévezés iránt előterjesztést tegyen. Végül Bornemisza ügye az ellene tett tanuvallomásokkal együtt tétessék át a törvényszékhez és ennek itéletéhez képest, vélemény adandó.

[1]) Lymbus III. sorozat XVII. század 15. csomó. A pozsonyi kamara felterjesztése ő Felségéhez 1634. aug. 28-ról.

[2]) Benigna Resolutio 1635. 27. április.

Királyfalvi Ekker Lukács kamarai tanácsos, pozsonyi postaprefektus és szempczi harminczados, Bornemisza sógora, 53 éves volt midőn a pozsonyi postaprefekturát elfoglalta.[1]) Előéletére nézve egyik felségfolyamodványában[2]) előadja, hogy már 38 éve szolgál a felséges ausztriai háznak, a Bocskay-féle felkelés alkalmával, mint a császári ház hive Kassán 12 havi fogságot szenvedett, s a Básta, Belgiojoso és Dampierre alatti hadjáratokban ugy Erdélyben, mint felső Magyarországon több izben ontotta vérét. Bethlen hadjárata alkalmával, élete veszélyeztetésével három izben lopódzott át Bethlen táborán, hogy Pozsonyból Bécsbe tudósitásokat vigyen, mely érdemeiért 1621-ben szempczi harminczadossá lett.

Ekker uj állása mellett harminczadosi hivatalát is megtartotta. Ilyesmi akkor ugyan szokásban volt, igy például Bohus Dániel a turdósini harminczados is, egyszersmind postamester, sőt az ő hivatalos ellenőre viszont rózsahegyi postamester volt. De hogy oly fontos állomást, mint a pozsonyi főpostamesterség, a pozsonyi kamara a szempczi harminczadosra bizott, mégis annyira abnormis, hogy lehetetlen mást hinnünk mint hogy ezt a kamara szántszándékkal tette.

Czélzata kétségtelenül a főpostamesterség függetlensége ellen irányult. Ekker mint harminczados teljesen a kamara kezében volt s ezen a réven befolyása főpostamesteri hivatalára is kihatott. A kamara tehát ha nyiltan nem is mert ujjat huzni a Paar család hatalmával, azzal hogy a saját közvetlen alantasát tette meg főpostamesternek, közvetve a postaügyet is a maga hatáskörébe vonta. Ezt a feltevést még inkább megerősiti mindaz, amit Bornemisza utján Ekkerről tudunk. Állandó hátralékosnak (restantiariusnak) nevezi, ki mióta Szempczen a harminczadhivatalt elfoglalta, soha el nem számolt s csak annak fizetett, a ki már föl akarta jelenteni, de másrészt békességes s a mellett gazdag ember volt. Világos, hogy a kamara őt az erélyes Bornemiszánál alkalmasabbnak tartotta.

Eszterházy Miklós nádor Ekkert már 1629-ben el akarta mozditani a szempczi harminczadosságból, mert nádori fizetése fejében már 25.000 forintjával tartozott, de Ekker kifizette[3]) és szent volt a békesség.

Ekker hivatalba lépésével a helyzet egészen megváltozott. Annyi bizonyos, hogy a kamarának most már nagyobb nyugalma volt, mint azelőtt. A hátralékos fizetések kiegyenlitését sürgető kir. parancsok többé nem fordulnak elő. A postáról egyáltalán alig lehet valamit hallani, annyira a kamara hatalmába került.

[1]) Missilisek. Bornemisza István levele Ekker Lukácshoz 1636. febr. 6. melyben Ekkert „Herr Schwagernek"-nek czimezi.

[2]) Benigna Resolutio 1640. 23. oct. melléklete.

[3]) Benigna Resolutio 1629. 2. Maii.

Az 1636. febr. 22-iki kir. leirat[1]) azonban szemére vetette a kamarának, hogy olyan tisztviselőket, kiket ő Felsége nevezett ki, állásukból önhatalmulag elmozdit, és ismét önhatalmulag másokat tesz helyükbe; ezt rosszalja s megparancsolja, hogy az elmozditottakat azonnal helyezze vissza s ha valamelyik ellen kifogása van, arról véleményt adjon.

Magának Ekkernek levelei közül is mindössze egyet ismerünk, mely a postával foglalkozik[2]) 1638-ból. „Mennyi bajom van nap-nap mellett — ugymond — ezzel a főpostamesterséggel, alig birom megirni. Annyira jutottak a posták, hogy már az utakon való postálkodásnak sem hagynak békét s a mágnás urak, a postásokat, szolgáik által, a postaházakból lovaikkal együtt kidobatják, minden, hivatalukra való tekintet nélkül.» Azért arra kéri a kamarát, eszközölje ki Ő Felségénél, „hogy a postások személyének és házainak védelmére Ő Felsége nyilt parancsot bocsásson ki, vagy még helyesebb volna, ha erről az országgyülésen külön törvényczikk alkottatnék, büntetést szabva azokra, kik a postásokat személyükben vagy házukban megtámadnák."

Ezek a szavak az 1626-iki postapátenst juttatják eszünkbe, melynek bevezetése csakugyan ezekkel indokolta a pátens kibocsátásának szükségét. Ha már most ennek, az Országos Levéltárban fönmaradt nyomtatott csonka példányát vizsgálat alá vesszük, mindjárt feltünik, hogy a nyomtatásban tintával több rendbeli latin javitások láthatók. Igy például a 7. pontnál e szavak *„a főpostamester vagy ennek rendeletére a neki alárendelt pozsonyi postamester"* ki vannak huzva s *„pozsonyi főpostamester"*-re van kijavitva. Legnevezetesebb azonban a pátens keltének: *„die 1. Januarii 1641"*-re való kijavitása. Minthogy pedig ezek a javitások egykoru kézzel hivatalosan történtek, alig lehet kétség az iránt, hogy a régi pátenst abból a czélból igazitották ki, hogy azt a szükséges javitásokkal mint uj királyi nyilt parancsot közzé tegyék. Ekker felszólalása tehát ha az ügyet nem is juttathatta törvényhozás elé, 1641. jan. 1-én némi változtatásokkal a feledésbe merült *postapátensnek másod izben való kihirdetését* eredményezte.

Ekker sorsára nézve azonban ez már közömbös volt, mert akkorra már megbukott. Bukásának azonban főpostamesterségéhez semmi köze sincs, mert az ő szempczi harminczadosi hivatala szegte nyakát. Tizennyolcz év óta nem számolt el a harminczad pénzéről s ezt talán — gazdag ember hirében állván — még tovább is türték volna, de mikor egyszer gróf Pálffy Pál kamarai prefektussal valami összeütközésbe keve-

[1]) Benigna Resolutio 1636. 22. febr

[2]) Kamarai levelek 1630—1639. E. csomó, Ekker Lukácsnak 1638. febr. 5-iki latin levele.

redett,[1]) a kamara azonnal sürgősnek találta az ügyet. Ekker számadásainak megvizsgálására bizottságot nevezett ki, felhiván őt, hogy számadásait annak 1640. október 1-ig mutassa be. Ez az ügy aztán sok fordulat után ugy végződött, hogy miután 63.915 frtnyi hátralék állapittatott meg, Ekker börtönbe került s 1643-ban talán ott is halt meg.

És most ujból Bornemisza Istvánra kell visszatérnünk. Mióta hivatalát elvesztette jóformán csak abban fáradozott, hogy azt az összeget, amivel a kamara adósa maradt, megkaphassa, ez pedig sok küzdelmébe került. A kamarai számvevőség eleinte azt bizonyitgatta, hogy már nem tartoznak neki semmivel, mire Bornemisza az ellenkezőt mutatta ki, és 2300 forintnyi hátralékának kifizetését kérte s végül az 1641. aug. 9. kelt kir. leirat[2]) is szigoruan meghagyta a kamarának, hogy miután a becsatolt okiratokból kiviláglik, hogy a kamara számvevősége hibás számadást készitett, az ügyet végre valahára hozza rendbe. A dolog azonban igy is elhuzódott 1649-ig, midőn arról értesülünk[3]): hogy Bornemisza követelését ő Felsége is jóváhagyta és a szepesi kamara által rendelte kifizettetni. Bornemisza tehát öregségére Pozsonyból valahová a szepesi kamara területére költözött, 1641-ben[4]) Regensburgban is járt ő Felségénél, ki részére az 1641. szept. 20. kelt leirattal 400 forintot egyszer s mindenkorra utalványozott.

Mikor aztán Ekker is megbukott, a megürült főpostamesteri állásra két izben is[5]) folyamodott a királyhoz. Folyamodása mind a kétszer sikertelen maradt. Ezekben ujból érdemeit sorolja elő, majd kimutatja, hogy állásától igazságtalanul fosztatott meg, de ennél érdekesebb az, a mit Ekkernek főpostamesteri hivataloskodásáról mond: hogy t. i. a postatisztséghez való tudnivalókhoz nem értett, ugy hogy az egész postaügy Magyarországon a megsemmisülésnek megy elébe „és egészen másképen vezettetik, mint mikor én azon tisztet a haza hasznára és tekintélyére 12 évig viseltem.“

Nevezetes, hogy ugyanezt később III. Ferdinánd királynak egy leirata[6]) is bevallja. „Értésünkre esett — ugymond — hogy a postáknál Magyarországunkban nagy rendetlenségek és zavarok kaptak lábra, a postások alig felelnek meg hivataluknak. Vannak, a kik magok nem

[1]) Benigna Resol. 1642 26 Junii.

[2]) Benigna Resol. 1641. 6. Mart. és 9. Augusti.

[3]) Kamarai levelek 1640—1649. A csomó. Gróf Pálffy Pál levele 1649 szept. 21-ről a kamarához.

[4]) Kamarai levelek 1640—1649 B csomó. Bornemisza levele 1654 ápr. 12-éről a kamarához és Benigna Resol. 1642 30. Maii.

[5]) Benigna Resolutio 1642. 28 maji. 1643. 25 ápr.

[6]) Benigna Resolutio 1643. 3. nov.

lévén képesek a hivatal viselésére, azt bérbeadják, innen van aztán, hogy a levelek vagy nagy késedelemmel érkeznek rendeltetésök helyére, vagy felnyittatnak, sőt el is vesznek."

Ekker halála után a kamara mégis megtett annyit, hogy a pozsonyi posta vezetésével ideiglenesen Bornemisza Istvánnak szintén István nevü fiát bizta meg, a kit már azelőtt Ekker Lukács adoptált volt, ki azonban e hivatalt csak egy negyedéven át[1]) viselhette. A pozsonyi főpostamesterség ezután is még sokáig betöltetlen maradt, mig végre az 1645. nov. 8-iki leirattal Angarani Tamás neveztetett ki.

Az öreg Bornemisza István még egyszer megkisérlette valami álláshoz jutni.

Még egy, már reszkető kézzel irt felségfolyamodványára akadtam 1645-ből[2]), melyben a rajkai harminczadosság elnyeréséért folyamodik, „mert — ugymond — Ő Felsége kegyes szárnyai alatt óhajtana megpihenni", de — most is sikertelenül. Mikor és hol fejezte be a magyar posta történetében annyira emlékezetes pályafutását, nem tudjuk.

A magyar posta lassanként mindinkább az osztrák igazgatás alá került, mig végre 1691-ben a Paar-családnak postahübéri joga végérvényesen Magyarországra is kiterjesztetett. Postánk német lett és német volt a legujabb időkig. Ez okozta aztán, hogy csaknem általánosan az a hit terjedt el, hogy magyar posta sohasem is volt, a mi pedig, a mint kimutattam, többé meg nem állhat.

[1]) Kamarai levelek 1640—1649. D. csomó.
[2]) Benigna Resolutio 1645. 3 sept.

ADATOK.

A BRASSAI POSZTÓ-KÉSZITÉS ÉS KERESKEDÉS SZABÁLYOZÁSA 1651-ben.

Articuli et conditiones, quibus mediantibus controversiae et difficultates inter prudentes et circumspectos magistros cehae sartorum ac pannificum reliquosque eorumdem artium magistros in civitate nostra degentes et commorantes ratione privilegiorum suorum exortae coram spectabili ac magnifico Johanne Kemény de Gyerő-Monostor, comitatus Albensis Transilvaniae comite, illustrissimi domini domini principis consiliario, arcis et praesidii Fogarasiensis, ut et aulicae militiae equestris ordinis capitaneo supremo, ac exercituum campestrium generali etc. nec non prudentibus et circumspectis Michaele Ötvös primario, altero Michaele Hermány pro-judicibus Laurentio Berglero jurato notario praefatae civitatis Brassó complanatae sunt Albae Juliae die vigesima quarta Februarii anno domini 1651.

Primo. Hogy kétszer ványolt dupla fodorillyér posztót legyen szabad a brassai posztócsinálóknak, mennél jobban és szebben lehet, kikésziteni, megnyíretni és Brassó városában indifferenter akármi időben szabadosan mind vég s mind sing számra adhassák akárkinek, magok is pedig, ha akarják, szabad sokadalmokra kivihessék, s adhassák mind vég s sing számra kiki mint akarja közülök. A közönséges brassai posztónak is csinálását és készítését az szerint mint eddig tartozván ők is continuálni meg nem fogyatkozván azoknak eladásával és kivitelével a mi kegyelmes urunk fejedelmünk és a regnicolák szükségére való posztót is.

Secundo. Mivel pedig az olyan kétszer ványolt dupla posztó kétféle szokott lenni, az jobbik dupla posztónak czimere legyen kettős, fekete ónból öntetett, az középszerünek egy czímere, ugyan fekete ónból öntött, akármi szinü légyen. Valamely posztón pedig ilyen czimer nem lészen s dupla posztó gyanánt akarná eladni valaki, eo facto amittálja posztóját, melynek két része a város birájáé, az hol afféle ember deprehendáltatik, az harmadrésze pedig az posztócsináló czéh számára legyen. Ezen

posztó, avatlan,[1]) egy végben legyen 30 sing, avatva 28 sing, szélessége pedig 1½ sing. És hogy a fraus és dolus inkább eltávoztathassék, ezenféle posztónak minémüségének és a pecséteknek vagy czimereknek reáverésének bizonyos jó lelki ismeretü oculátori legyenek magok közül olyanok, kik személyválogatás nélkül az egy közönséges igazságot kövessék, a posztónak megpecsételésében, alioquin ha comperiáltatik, hogy avagy ex injuria, aut favore, nem igazán pecsétlenének meg valamely posztót, eo facto az a posztó elvétettessék pénz nélkül, melynek két része a biróé, harmada a posztócsináló-czéhé légyen, az posztónak pedig igaz árát az oculátorok tartozzanak megfizetni, et insuper in amissione honoris et officiorum convincáltassanak, az brassai biró és tanács recognitiója nélkül az czéhbe is be ne fogadtassanak. Azon posztót pedig a maguk oblátiója szerint adják, ugymint: a jobbik posztónak singit 1½ forinton, aut ad summum egy forinton 60 pénzen, az alábbvalónak pedig egy forinton, alább sem szállitván az posztónak jóságát.

Tertio. Azon specificált dupla fodorillyér-posztó-kereskedés sem sing, sem pedig vég számra meg nem engedtetik senkinek Brassóban az posztócsináló czéhen kivül valóknak. Magok között pedig a posztócsinálók, egymástól, mind egész véggel singszámra is szabadosan vehessenek és adhassanak mind az város piaczán, házokban és egyéb külső helyeken is; úgy mindazonáltal, hogy magok szükségére Brassó városának minden rendbéli lakosi vehessenek, signanter az ottvaló szabók is felmivelésre, de nem sing vagy végszámmal való kereskedésre, sub poena in articulo secundo expressa.

Quarto. Az egyszer ványolt pecsét nélkül való közönséges posztóval való kereskedés, akármi szinnel festett posztó legyen az, Brassó városának minden rendbéli lakosinak s nevezet szerint az ott való szabó mestereknek is szabados légyen mind Brassóban, s mind pedig külső helyeken szabados sokadalmak idején mind singgel s végenként is, kiki mint akarja, aszerint. Mindazonáltal afféle közönséges egyszer ványolt posztó, minekelőtte mindenképen jó módjával el nem készül, ne legyen addig szabad megvenni senkinek a posztócsinálókon kivül, akármi szinü festékre való posztó legyen is; ha ki pedig megvenné, elvétessék tőle pénz nélkül, melynek két része a biróé, harmada a posztócsináló czéhé legyen.

Quinto. A posztócsinálók a közönséges egyszer ványolt posztót a limitátio szerint készitsék, úgyhogy egy végben legyen az: 36 sing,

[1]) azaz avatlanul; az *avatni* szó a régi magyar nyelvben áztatást, beitatást is jelent, tehát itt talán festetlen posztóról van szó, ellentétben az avatott-festett posztóval.

szélessége legyen 1 fertály héján 2 sing. Mindazonáltal mikor néha a téli hideg, avagy más alkalmatlan idő miatt jól meg nem száradhatván az posztó, vagy $^1/_2$ sing héjával találtatnék lenni és ugy adná el valamely posztócsináló egész vég gyanánt, in tali casu: tartozzék az eladó csak az defectust suppleálni, az emptorral conveniálván felőle, alioquin az posztót amittálja, az melynek két része a város birájáé, harmadrésze az emptoré legyen. E contra, ha afféle posztó superálja az 36 singet, conveniáljon az emptor is az posztócsinálóval véle. Hogy pedig annyival inkább egy vég afféle közönséges posztó 36 singre kiteljék, az melyeknek hosszuságát a posztócsinálók 51 singre csinálják, ennekutánna, sub poena unius floreni, az mesterségeszköznek pedig légyen 39 járása, egy járásnak 30 szála és az bordának szélessége is légyen 3 sing.

Sexto. Mindenféle posztót jó s illendő gyapjuból csináljanak a posztócsinálók, valamely posztót annakokáért, nem illendő s temérdek gyapjuból csinál, avagy gyéres szőrű comperiáltatik valamely posztócsináló (az posztócsináló-czéhnek recognitiójára) az a posztót amittálja az olyan posztócsináló, melynek két része a város birájáé, harmadrésze a posztócsináló czéhé legyen.

Septimo. Valamely posztócsináló a városból elmégyen idegen helyen kontárkodni, mindaddig az olyant czéhekbe visszafogadni ne tartozzanak, miglen denuo bé nem szerzi magát.

Octavo. Valamely posztócsináló legények a mesterséget nem Brassóban tanulták vagy tanulják és ott akarnak megtelepedni, elsőben nemzetségekről producálják igazságokat, annakutánna 4 esztendeig míveljenek az ottvaló mesterségnél, aszerint mint az brassai posztócsináló czéhben tanult legények felől is eddig observáltatott. Ha pedig az legény brassói posztócsináló fia lejend, csak két esztendeig tartozzék ezt praestálni, akár nőtelen, akár házas allapotjokban, alioquin a czéhben bé ne fogadtassanak.

Nono. Az posztócsináló mesternek meghagyatott özvegye egész esztendeig szabadosan exerceálhassa mívét özvegységében, de tovább meg nem engedtetik.

Actum et datum die anno locoque supranotatis et subscriptum erat: coram Johanne Kemény m. pr. Michaele Ötvös judice Coronensi et Michaele Hermanno, nec non Laurentio Bergler m. pr.

Eredeti bejegyzés I. Rákóczy Györgynek XXV. Liber Regiusának 369—373. lapján az Orsz. Levéltárban, mult századi hivatalos másolata pedig az Orsz. Levéltár erdélyi főkormányszéki osztályának czéhiratai közt G. 18 fasc. 7. n^0 37 alatt.

Közli: —*e*— *e*—.

II. RÁKÓCZI FERENCZ UTASITÁSA A MÁRAMAROSI JÓSZÁG-IGAZGATÓ RÉSZÉRE.

Instructio pro spectabili ac generoso Stephano Kálmanczai universarum fiscalitatum Máramarosiensium praefecto.

Primo. Mivel Máramarosban, amely fiscalitások, sóaknák, harminczadok vannak, azoknak minden jövedelmek administrati (!) Kegyelmed inspectiója alá bizattatnak, azért elsőben is az egész fiscalis jószágokat, sóaknákat, ahoz tartozó jószágokat s minden alkalmatosságokat *conscribáltassa* hiteles hiveink által, és a mostani conscriptiót a régi urbariummal conferálván, csináltasson valóságos igaz *urbariumot*, s azt háromszor leiratván, egyiket hozzánk küldgye, másikat magánál tartsa, harmadikat az tiszteknek pro directione eorundem adgya ki. Projectizáljon azonban instructiót investigálván az régi *instructiókat* is alattá való tiszteknek, melyet is ad ratificationem hozzánk külgyön desumálván azon instructiót maga instructiójábul, ugy azon régi tiszteknél található instructiókbul, observálván azt, hogy kinek-kinek esztendeje ujesztendő napján tellyék, hogy számadások is annakutánna együtt lehessen.

2. Az *conventionalis könyveket* az alattavaló fiscalitásokban szorgalmatossan megvizsgállya és amely tisztségeknek fizetések, szolgálattyoknak érdemét fellyül haladná, az ollyanokat a jó kertész példájára, mint a gyümölcsfának haszontalan száraz gallyait, ha tellyességgel amputálhatandók, tollálja, ha penig szolgálattya szükséges, tehát ahoz érdemes jutalmat is szabjon, s minden tehetségével azon legyen, hogy az jövedelem a kelletlen tisztségek s hasznot nem hajtó szolgákra és cselédekre ne distraháltassék, hanem tisztinek administratiójával palpabiliter augmentáltassék, azt vizsgálván ezekben, hogy azelőtti időkben, amidőn azon fiscalitásokban az uraság bennlakott, afféle tisztségeknek s cselédeknek bővebben kellett lenni, most penig azok nélkül teljességgel ellehet, és az egész fiscalitásokban, aknák s harminczadon lévő szolgáknak mennyire extendálódik annuális fizetések, azt extractizálja s bennünket informáljon, küldvén egyébiránt is universális extractust azon egész fiscalitás, sóaknák s harminczad jövedelme esztendő által menynyire extendálódnék, aminthogy ezt annakutánna is minden angarián cum perceptionum et erogationum specificatione megküldgye perceptorunk s több tiszteink pecséttyek alatt.

3. Szorgalmatossan investigállya ezekben az változásokban, micsoda *fiscalitások* voltak s vannak az tiszteknek keze alatt és azokat administrállyák-é mostan is, vagy kinek, mikor és ki commissiójára, miképen eresztették ki kezükből s a commissiókat is jól megvizsgállya s viszont azoknak inventált consriptiójukat s urbariumokat is perlustrállya, és ha ad tempus resignationis a proveniálandó fructust avagy proventust számunkra ki nem szedték volna, ez ilyen defectusok felől az odavaló exactort, s ugy bennünket is informállyon. Amely fiscalitások penig talán eddig sem confiscáltattak volna, vel per supinam, negligentiam vagy quoquo modo omittáltattanak, azt szorgalmatossan mediante etiam inquisitione, hová hamarébb igyekezzék kitanulni és kikerestetni, kirül viszont hasonlóképen genuine bennünket tudósitson, inseráltatván urbariumban azon jószágokat is.

4. Minthogy az urbarium egészben megtanitja tisztinek administratiójára, abbul csináljon legelsőben is directionális extractust magának, melybül azonnal esziben veszi, ha tiszteket, a tisztek, tisztségekben érdemlő megmarasztással viselték-é. Az *majorság földeket* minden nyomásban egészben bevetették-é, s azonnal utánna vesse, azon perceptió mennyit fructificált és ha lassu termése volt, kit sem égiháboru, sem egyébb történhető ok nem okozott, azonnal esziben veszi, hogy csak simplex mercenáriusi és nem szorgalmatos gazdai módon administrálta tisztségét, nem lévén az elég, hogy csak akármikor, későn vagy hamar szánttasson, vettessen, de mindennek az ő szokott idejét kell tudni.

5. Ha azért ily káros here restségét tapasztallya, hogy kárt kárral ne toldgyon, helyében nála serényebb, és az jószág oltalmazására *alkalmatosabb gazdát keressen* és szerezzen, kit a mi consensusunkkal helyben surrogállyon.

6. Lévén a mostani hazának szükségére feles *praesidiáriusaink Huszt várába*, kiknek menstrue et annuatim mennyire extendáltatik pénz, kenyérbeli fizetések, s szoldgyok, vesse meg és ahhoz képest ugy procurállya azt, hogy az eddig való praxis szerint fogyatkozás nélkül lehessen meg az ő fizetések.

7. Azoknak és tiszteiknek a várban magok számára *korcsomát* és *mészároszéket* erigálni ne engedgyen, hanem az udvarbiróval ugy folytassa, hogy abbul is evidens hasznunkat szaporitsa. Amely *vágókat* az jószág urbarialiter szokott praestálni, ugy vétesse be a tiszttel, hogy fadgyát, bőrét pro lucro administrálhassa.

8. Minthogy majorság-szőlők azon várunkhoz aligha vannak, azért tempestive vizsgállya meg az egész fiscalitásokban, hány *korcsoma* folyt tavaly, s ahhoz képest most, mig a bor olcsó, az közelvaló boros helyeken annyi számu *borokat vétessen* meg, hogy egész esztendő által

beérhesse vele és azután aratáskor vagy ujév előtt, amikor a bor megszokott drágodni, akkor ne kellessék alábbvaló vagy gyengébb borokat venni drágábban.

9. Az mely árpa, zab, a jószágban terem, minthogy zabbal elegyes árpábul nevelik itt azt a sert, ha *sernevelők* vannak, azokban fogyhatatlanul neveltessen, és az *pályinkát* is rozsbul, árpábul nem megvető jövedelemmel égetheti a tisztek által és az jószágokban szerteszéllyel árultathattya, aminthogy bor, ser, pályinka-korcsomákat a jószágokban, kamaraházaknál, várainkban szüntelen árultasson, vigyázván szorgalmatossan az ál-korcsomákra s tiszteink ebbenvaló csalárdságokra, kit ha comperiál, azt orvosollya, meg nem engedtetvén egyébiránt senkinek a jószágokban bor, ser, pályinka árultatás, hanem ha arrulvaló igaz, helyes privilegiuma s szabadsága lészen.

10. Az jószágokban szorgalmatossan tanullya ki a *szekereknek* és *ekéknek* mennél több számban való s lehető megszaporitását, melyet is az igaz urbariumbul könnyen eruálhat, mivel az udvarbirák telhetetlenségek miá, ha a felső tiszt nem vigyáz szorgalmatossan reájok, ebben szoktak magoknak urak kárával mesterségesen oeconomizálni, pallérokat, kerülőket, erdőbirákat és több ezekhez hasonló praetextuális collegákat ajándékért a legmarhásabb emberekbül állitanak, sőt a faluk biráit is mind ilyen ekék és szekerek diminutiójával szokták tenni, azért ezekre is szorgalmatos gondgya legyen, a magános haszonért az ország hasznát distraháltatni, röviditeni meg ne engedgye, melyet is a serény vigyázás által viszen véghez.

11. Az jószágnak conservatióját azzal is fogja terjeszteni, ha személyválogatás nélkül az hatalmasul injuriált személyt panaszában nemcsak meghalgatya, de elégséges törvényes satisfactióval indilate consolálya és az *igazság kiszolgáltatásában* maga és alattavalóival serénykedik.

12. Az nemes *vármegyék gyülésiben* igyekezzék maga jelenlenni, ha penig maga jelen nem lehetne, alattavaló udvarbirák el ne mulasszák, hogy inproportionális felvetésekkel a jószág ne aggraváltassék, és ha mi oly interveniálna, az jószág ereje felett aggraváltatnék, s a nemes vármegye nem orvoslaná, kirül bennünket is szükséges volna informálni, azt serio el ne mulassza.

13. Az *majorkodtató helyeknek* situatiójához képest, minthogy mindenütt az igen kivántató, azért ugy szorgalmatoskodgyék, hogy az jószágbul most elsőben Husztra bárcsak 29 fejős *teheneket*, Bocskóra annyit hováhamarébb mind elöhasú, fiatal, borjas teheneket szereztessen.

14. *Méheket, juhokat* dézma-és sztronga — alkalmatosságokat hasonlóképpen fogja szaporitani, s hogy a tisztek erszényben ne köthessék szaporitó számokat, arra szorgalmatosan vigyázzon.

15. Vannak feles mesteremberek, szabadosok és az *adózástul*, szolgálattul a tiszteknél kereskedő kéréssel magokat substrahálók, azért azokat is megvizsgállya és kikeresvén censusokat urbarialiter vegye rendben, és a proventust afélékkel is bővitse.

16. Az exemptionális *immunitásokkal* sokan abutálnak. Sokan azok közül non quoad haereditariam successionem élnek azon exemptionálisokkal, hanem a fundust megvévén, a jószágbeli jobbágyok per acquisitionem et emptionem fundorum magok személyekben is az előbbi ugy mostani tisztek annuentiájokkal is abutálnak. Azért az olyakat is minden helységekben jól megvizsgállyon és azzal depraehendáltatnak, tudósitson felölök bennünket, s régi jobbágyságokra s szolgálattyokra redúcáltassák.

17. Az haszontalan *épületek* tételét, valamint szükséges eltávoztatni, ugy viszont igen szükséges az erigált és most quoquomodo negligált káros structurákat reparáltatni. Igyekezzék mindazonáltal a jószágban talált mesteremberekkel, ácsokkal, kovácsokkal pénz profusiója nélkül is, amennyiben az eltávoztatható költség engedi, ha penig a jószágbul azoknak reparatiójára valamely materiale ki nem telhetik, abban az szükség és az jószág proventusához képest kitelhető dexteritásának concredáltatik.

18. Az helyeknek és alkalmatosságoknak mivoltához képest maga az alattavaló tisztekkel hüséges szorgalmatosságához képest, hasznokat importáló *malmok*, *üvegbányák* és ugy más akármivel obveniálandó emolumentumok szaporitásával magokat teszik előttünk commendátusokká, s ugy várják a mi kegyelmességünket is.

Ami penig a sóaknák, s ahhoz tartozandó jószágok s egyéb accessoriumokat illetik.

19. Az regnicoláknak megengedtetvén az *sóval való szabad kereskedés*, mindazonáltal a mostani hadakozás miatt feles kölcségben lévén az haza, hogy az sóaknabeli jövedelmek is némely részében érezhetőképen alleviáltassék, az országnak továbbvaló dispositiójáig elvégeztetett, hogy az máramarosi aknán egy-egy kő só adassék denar. 50. Az szigethi portuson penig denar. 55; aminthogy a midőn alkalmatos út lészen, hordasson az szigethi portusra elegendő sót, hogy az kereskedőrendek mindenkor ott elégséges sót találjanak, rendelvén oda is alkalmatos tisztet annak inspectiójára szoros instructiót adván tisztségéhez képest ki azon tisztünknek is.

20. Az *aknán szolgáló* tisztek, ugymint kamaraispán, számtartó, máglások, lovaslegények és hajduk az szigethi portuson szolgáló connumerátorral és egy hajduval együtt, a melyek általunk fognak confirmáltatni, azoknak kiadott instructiójuk szerint tisztségeknek hüséges administratiójokra ugy vigyázzon, hogy azirántvaló serény vigyázásával

az ország hasznát augmentálhassa alattavalóival, és ha valaki titkon az aknán casu quo kamaraispán, számtartón kivül sót adna el, azt sub capitale poena elsőben is törvényt láttatván reá, irremisibiliter büntesse meg in terrorem et exemplum aliorum.

21. Az kamaraispántul és a számtartótul angariatim *mennyi sót jártattak ki* hebdomadatim és menstruatim az aknalyukbul pure et authentice sub duplici extractu azért vegye ki, hogy az egyik originális extractust nekünk, a másikat penig pro sui directione magának tartsa meg.

22. Minthogy az aknán lészen azon egy-egy kősónak 20 pénzen való adatása szükséges azért primum et ante omnia *sótartó* és abban lerakó *pajtákat* mindenik akna mellett oly nagyot és alkalmatost épiteni, hogy legalább 30.000 kősó capacitásu legyen. A szigethi Tisza parton erigáltatott *só-officinához képest* hasonlót, ha szintén nem oly nagy lészen is, de annak a formájára erigáltassék, ugy penig, hogy mindakét oldalán ajtók legyenek, hogy mind az aknárul behordhassák a sót, mind penig a tulsó oldalán hasonlókép az szekeresek a sót belőle kihordhassák absque omni impedimento salicidarum.

23. Az *harmadik akna* is, amely Ujbányának neveztetik, kinek a torok-lyuka, hogy hamarébb egyben vágattassék, abban szorgalmatoskodjék emlitett comissarius hivünk, melyet is hasonlóképen felépittessen tempestive és be is sindelyeztesse hováhamarébb, hogy az eső be ne csorogjon az aknában, az hová is mennyi gyépellyes ló és egyéb szükségek fognak kivántatni, tempestive informályon bennünket s leszen az iránt resolutiója. Amely pedig eddig is azon aknákbul az eddig való praxis szerint az oly sóvágóknak obveniálna, azt is tiz pénzével váltsa fel tőllök.

24. Az akna körül való *hidlásokat és utakat* ugy reparáltassa, hogy az sóvevő embereknek gondviseletlensége ellen semmi panaszok ne lehessen, és az só annál szaporábban megvétetvén számosabb számban az jó utakon elhordathassék.

25. *Az málha darabokat* hetenként, amint a géra — lyukakból kijártattyák, azokat az hites máglásokkal igazán beirattassa és hogy a csalárdság eltávoztathassék, az máglásokkal és az sóvágókkal oly öszvejáró *rovást* tartasson, mely, mikor, mennyi darab málha jön ki az aknábul, felirja, egyik rovás a máglásoknál más penig az sóvágóknál legyen, s igyekezzék azon, hogy az sóvágók fizetéseken, ha nem mindenkor is, de gyakrabban jelen legyen, tudhassa, ha nem tétetett-e rövidségek a sóvágóknak, egy málha darabot penig fr. 1 denar 30 adasson, kit is rátiójokban a tisztekkel menstruatim feltétessen, hasonlóképen az eladott mille-sót is, hogy aziránt számadásokban alattavaló tiszteinknek dificultások ne emergálhasson.

26. Az aknákbul a *mille-sót* nagy szorgalmatossággal megszünés nélkül az kerekesekkel kijártassa, hogy az sóvágók munkája a mille-sónak benrekedése miatt, a sóvágást ne akadályoztassa, mivel azelőtt is az ilyen vigyázatlanság miatt mind az költség sokkal inkább megbővült, s mind penig az sóvágók szaporán nem vághattyák az sót, ezt az kerekesek magok hasznáért nem szokták szorgalmaztatni. Azért az máglásokat gyakran megintse, sőt a géra-lyukban maga is bemennyen, hogy mindeneket ujabban megvizsgálhasson, és ha az máglások meg nem jelentették volna az observált defectust, eo in casu priválhattya tisztektül őket, mint hitetlenségben ért hiti szegetteket. Az régi szokott árán az millének zsákját, aki akarja venni, eladhattya.

27. *Aczélyt*, *vasat* az hol olcsóbban találhat, itt az országban, az hámorokban és boltokkan venni, az alatta való fiscális szekereken, vagy ha jó szánút lészen, szánakon, melyeket is sóval megrakatván, külgye az hámorokban, azon, elégséges vasat, s aczélyt vehet, cserélhet, a vectura sem esik ingyen, s fogyatkozás nélkül is elég vasa lészen.

28. A midőn a Tisza a jégtül felszabadul, observállya a dominium régi privilegiuma s praxisa szerint, hogy minekelőtte mások megindítanák a *sószállítást*, elsőben az fiscus sója szállittassék le Tokajban, addig ne is engedgye meg másoknak a vizen való szállítást, a szárazon penig lészen akármikor is szabad.

29. Azomban azon fiscális jószágbul, mely urbarialiter az *só kiszállitásáért* tartozik készpénzt fizetni, prae alios praestandos labores fr. 222 denar 10. Azért, minthogy szük a pénz, s jó szánuton per denar 5. szállittasson a portusig az aknárul egy egy kő sót, salium lapides Nrum 4442. Azomban Visk városa is tartozik urbarialiter a portusig kiszállitani.

salis lapides Nrum	6500
Técső ... ... „	2500
Hosszu-Mező „	1500
Szigeth ... ... „	1500
Öszveséggel tészen salis lapides Nrum	16442

Ezeknek kiszállitását ad ultimum martij szorgalmaztassa inspector hivünkkel, ki is remissus volna, azon inspector hivünkben, a kárt, cum cessante lucro fogja resarciálni, hogy ha elégségesképen edoceállya ebben való causák defectussát. Hogy azért a nemes ország számára az urbarialis 50 szálakon kivül akin 6000 kősót szállittat, marad még urbarialiter Szigethi passzusra kiszállitott só 10442, akiket készpénzen tartozik szállitani emlitett commissarius hivünk 33558 kő sókat, hogy in summa 50 ezer kő sókat szállittathasson, oly consideratióval, hogy az várakban lévő praesidiumok és táborunk szükségére onnat lehessen provisiót tenni,

a mely só penig azon szükségre nem kivántatik, illendő áron eladattathassa a kereskedőknek, mely végre is tartson egy oly számtartót Tokajba, aki azon sóra vigyázzon, és a mely szükségre kivántatik erogállya, és a mely szükségre nem kivántatik, illendő áron eladhassa. A Tisza mellett rendelt só-commissáriusokkal penig Tokajig az mostani áru szerint alkudjék sokszor emlitett kamara-ispán tisztünk, avagy ha azon az áron nem akarnák a szálakat leereszteni, amint közönségesebben itt többen fognak fizetni, hasonló fizetést adjon nékiek. Azért ebben oly diligens industriáját adhibeállya, hogy a jó uton az szigethi portusig per denar 5. kiszállittathassa a felyebb megirt 33558 kő sókat, akikkel együtt a 10442 kő sók alá is, tempestive annyi szálakat szerezzen és vegyen, a melyen Tokajig a jó árvizen leszállittathassa, vigyázván arra igen szorgalmatosan a kő sókat meg ne hasogassák a kormányosok, mely okra nézve mindenkor hiteles tisztünket küldgye le az oly Tokajban szállitandó sókkal.

30. Az *szálakat* pedig amikor igy véteti, kitül, mikor, és min vétette authentica pecsétes testimoniálisa légyen azon kamara-ispántul. Viszont arrul is légyen oly testimoniálisa, hány és hová való kormányosok, kiknek neveket is föltétesse, és kifizetések felöl is annexa pecsétes recognitiója légyen, hogy tisztit de integro et accurate administrállya.

31. Propter evitandam suspitionem a *sóvágóknak* obveniálandó *sóbeli fizetéseket* denar. 10 egyszóval akárkik legyenek, azok akiknek sóbeli fizetések jár, ezután is felváltsa, vagy ha az eddig is fizetésekben imputáltatott, továbbra is az ő fizetéseket készpénzül kiadassa és senkinek is tiszti jószága elvesztése alatt meg ne engedgye titkon vagy akármely praetextus alatt is csak egy kő sót is eladni vagy adatni, hanem minden nap valamennyit eladnak a máglások, a számtartó percipiálván az árát, hebdomatim erga sufficientes et authenticas quitantias perceperit, kamara-ispán és számtartó hiveink administrálják a preceptornak, a ki is in loco tutiori Huszt várában conservállya instructiója szerint. kamara-ispán és számtartó tiszteink, mely nap, hány darab kő sót, málha darabot, és mille-sót, dietim mennyit adott el, azt is rátiójában a tisztekkel tétesse fel, melyről irott regestumit gyakrabban insperate is vizsgálja és tekintse meg, hogy annál hamarébb esziben vehesse negligentiájokat, vagy penig diligentiájokat. Azomban amely edukáltatik vizen vagy szárazon a kamara-ispán schédája nélkül, sőt azonkivül is in locis vicinioribus a szigethi portusrul vagy az sóaknákrul sót lop, vigyáztasson, hogy valakiket alattomban rajta érnek czédula nélkül az harminczadon vagy az harminczadot elkerülvén regia vagy propria nélkül Máramarosbul kiviszik, azokat contrabontáltassa marhájokkal, sójokkal és

szálokkal edgyütt, mélyeknek két része az fiscusé, az harmadik penig az contrabontáknak cedállyon, serio injungálván ezt harminczadosainknak.

32. Néhai fejedelmektül az huszti, urmezei, remetei, hosszu-mezei, szigethi *ecclésiák praedicátorinak* és az szigethi, hosszu-mezei *schólákra* ugy azokban *tanuló deákoknak* erga quietantias eorumdem ez alább megirt mód szerint fog exolváltatni:

Huszti praedicatornak pro salis lapides	2000	200	frt
Urmezeinek „ „ „	500	50	frt
Hosszu mezeinek „ „ „	400	40	frt
Két szigethi praedicatornak pro salis lapides	3000	300	frt
Szigethi schólamesternek „ „ „	300	30	frt
Hosszumezei schólamesternek pro salis lapides ...	200	20	frt
Szigethi, hosszumezei, técsei tanuló diákoknak per annum pro salis lapides	400	40	frt
Floreni hung	—	720	frt

33. Minden holnapban hány kő sót, málhadarabot és mille-sót jártatnak ki a géra-lyukbul tiszteinkkel accurate tétesse rátióban, és azt per venditionem való exitussával viszont az angariális extractusában külön rubrikában tétesse fel véle.

34. Az *szigethi portus officinájában* is tartson egy connumerátort és egy hajdut, a ki az odaszállitandó sót connumerállya és erogállya, az szálak terheltetésekre, az hajdú penig az épületre is vigyázzon, hogy az inventátió szerint esztendeje eltelése után hasonló épséggel resignálhassa. Másként, ha gondviseletlensége miatt az épületben kár esik, tartozik annak refusiójával azon tiszt.

35. Valami *reparátióra* való lészen az rónaszéki aknán és az szigethi portus officinában, ugy kötelek és egyéb *szerszámok csináltatásában* bialbörök vételébe, mentül jutalmasabban vétetheti ugy igyekezzék megvétetni, hasonlóképen a gyépelyes lovakat is (ha mikor azoknak megvételek szükséges volna) kamara-ispán és számtartóval mindenkor hiteles recognitiók szerint mind árultassa, mind penig ki is fizettesse.

36. Minthogy az *tokaji só-rationistának* is Kegyelmedtül lészen dependentiája, azért annak adgyon instructiót, hogy primum et ante omnia megszakadás nélkül táborunk szükségére elégséges sója légyen, kit a hadi commissariatus commissiójára erga quietantiam erogállya. Azomban pénzen is cum evidenti lucro, mikor, min adgya, és ha fogja tapasztalni hasznos folyamattyát, az 50 ezer kő-sókon fellyül többet is szállithasson.

37. Hogy *számadástul ment lehessen* perceptiókban és erogatiókban magát ne ingerállya, lévén tiszti mindenekben az serény vigyázás, az oeconomiának felállitása, abban való szorgalmatoskodás és az ország

hasznának minden rendes, igazságos kigondolható utakon való szaporitása a tisztek directiója nem az interessentia.

38. Mivel némellyeknek privilegiumok szerint a Tiszán járó száloktul *vám-sójok* szokott járni, kit is szorgalmatosan investigállyon, netalám tán sokan (sem privilegiumok, sem penig régi abban való ususok nem lévén) abusive exigálnak, s az oly helyeken a vámot exigálni, s azzal az kereskedő rendet kedvetleniteni meg ne engedgye, mivel az *só ára még fellyebb menvén*, mintsem azelőtti időben, azért azhol valamit adni tartoznék is a sóbul, avagy régi ára szerint az sónak, tiz pénzével fizettessék a sóért, avagy ha sót adnak a mostani válorában acceptállyák az kereskedőktül, annyi sót vevén ki az oly sókból, amennyi a sónak mostani válorát adaequállyane többet, melyet Kegyelmed aszerint is publicáltasson, az kereskedő rendeknek is adgya értésére, sőt ha kik valamelly kereskedő rendektül ezen resolutiónk ellen ugyancsak az régi árában akarják az sót acceptálni, s ugy vámollyák, azokat a nemes vármegyéken manuteneállya, holott nem manuteneálhatná, recurállyon hozzánk, orvoslása iránt.

39. Mivel az *perceptornak* is Kegyelmedtül lészen dependentiája, arra is szorgalmatosan vigyázzon, igaz perceptiókat s erogátiókat tégyen, mivel a cassának edgyik kulcsa kegyelmed kezénél, másik az perceptornál lészen. Kegyelmed praesentiájába tegye be s vegye ki az cassábul a pénzt, kiknek is instructióját, hogy kegyelmed magát informálhassa, kegyelmednek elküldöttük.

40. Amely tiszteinknek esztendeje eltelik, mivel búcsuzni tartoznak, ha hasznos *tisztek*, *bucsuzások* alkalmatosságával adgya értésünkre magok viselését, akik penig alkalmatlanok, azok helyébe alkalmatos, igaz jó haza fiaibul álló három személlyeket candidállyon minden tisztségekre, amely közülök (vagy más) resolváltatik, tisztiben annak rendi szerint állitsa be.

41. Találtatnak Máramarosban valamelly privátus nemes emberek határán *büdöskö-bányák*, mellyeknek a fiscus számára való megvételét biztuk vala nemzetes Szalai Pál és Darvai Ferencz hiveinkre, kik ha parancsolatunkat eddig is véghez nem vitték, kegyelmed első alkalmatossággal is azon igyekezzék, hogy azon fundust készpénzen, vagy ha ugy nem aequivalens, jószágon megvegye és ott officinát erigáltatván, abbul is a nemes ország haszna megismertessék. Vagy ha modis praemissis meg nem vehetné, s másat, az fiscus jószágában, oly fundust nem találna, keressen módot benne, hogy per arendam, vagy quoquomodo a fiscus számára azon fundust megárendálhassa, s az fiscus legközelebb való jószágában azon követ általhordatván, azon intentiónkat ugyancsak effectusban vehesse.

42. Az *harminczadokon* lenni szokott abususok, hogy ne practicáltassanak, hanem az rendes vectigal szerint follyon az harminczadlás, kegyelmed arra vigyázzon, mely okbul is kegyelmed az harminczadot visitállya, ugy ottan, az kereskedő rendeket az harminczadosnak magaviselésérül examinállya.

43. Azmelly tiszteknek eltelvén esztendejek számot nem adtanak, exactor nemes Eördög Dániel hivünk által *számodásokat* investigáltassa, ki is az replicát kétszer kiadott difficultásra vévén, kegyelmed pro censura azon nemes vármegyébül hiteles, érdemes személyeket convocáltatván, maga praesentiájában censeállya számadásokat, és amivel liquidáltatnak, exigáltassa rajtok, tudósitván bennünket is azon censurának folyásárul. Akiknek absolutió kivántatik, dolgokat nálunk representállya, hogy ha érdemeseknek találtatnak, tőlünk absolutiójok kiadathassék.

44. *Harminczados* hiveinknek *regia* nélkül expediálni meg ne engedgyen, hanem ha oly csekély állapotokban, melyekben propria kivántatnék, aminthogy quietantiájokra adgyon kegyelmed regiát ki kezekhez, melyet cancellariánkrul kegyelmednek kezéhez küldöttünk, mely is ha elfogyna, recurállyon több regiák vétele iránt cancellariánkra.

45. Minden postai alkalmatossággal az occurrentiákrul bennünket *tudositson* és ha mit az oeconomia auctiójában maga prudentiája s dexteritása szerint feltalál, arrul adgya maga opinióját, hogy azokrul vehesse resolutiónkat. Datum ex castris nostris ad Leopoldiopolim positis, die sexta mensis Decembris anno millesimo septingentesimo quarto. Franciscus Rákóczi s. k. (P. H.) Joannes Pápai s. k.

Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályának utasitásai között.

Közli: —*a*—*e*.

UTASITÁS A SZEPESI KAMARA RÉSZÉRE 1608-BÓL.

Memoriale et instructió, az mellyet adunk mi Illiésházy István és Vizkelethy Tamás ő fölsége Mátyás herczeg urunk idebocsátott commissiáriusi az ő fölsége kassai kamarájának, kihez köteles legyen magát tartani, mindaddig, mig ő fölsége mást nem parancsol nekik.

1. Szathmárban, Szenderőben egy egy udvarbirót tartani, képes fizetéssel. És az két udvarbirónak az kamara tartson minden végházban egy kulcsárt, ki mind frumentárius mind kulcsár legyen, és egy szolgája legyen.

2. Szathmárban, Kállóban, Tokajban, Szenderőben, Ónodban bort, buzát hordassanak és takarjanak be, désmákbul és rovásra s pénzen is, az vitézlő népnek azt adgyák fizetésekben. Az, mi készpénz jön penig az korcsmán, azt az kamara híre és akaratja nékül senkinek az udvarbirák ne fizessék. sőt ha désma-borok nem volna, pénzen is vegyenek. Senkinek az korcsmát az végházakban ne engedgyék, mert avval tarthatják az végbelieket.

3, Az harminczadosoknak fizetések legyen az új limitátió szerént.

4. Azonképen az végbelieknek is, és az kassai porkoláboknak is az új limitatió szerént legyen fizetések.

5. Az désmákban az kiket eladtak, csak az Lónyayét hadgyák meg mostan, az többit foglalják el.

6. Báthory Gábor reáfelelt, hogy eligazétja az gyülésben az dézmák dolgát. Mindazonáltal végére mennyenek mennyi kepe lészen benne. Az bor-désma az gyülésben elválik, arra is gondjok legyen.

7. Az helmeczi processust Bocskay oda nem adhatta szegény Nyáry Pálnak, ergo azt is idefoglalják.

8. Decimam possessionis Oswa, azt is visszafoglalják, mert azt is Bocskay nem adhatta póroknak.

9. Az désmákat az kiket az commissáriusok elkötöttek jószágostul, az désmáját visszafoglalják.

10. Decimam oppidi Tokaj, ő fölsége nem tudgya, hogy odakötötték volna, azért mutassák meg az donátiót, és ha az donátióban ott vagyon, tehát ne bántsák.

11. Az tavalyi esztendöbéli désmák és egyebek is hova lettenek, arrul most semmi számot nem adtanak, azért jól végére mennyenek, hova lettenek, mennyi veszett künn és ki miatt, azt fölkülgyék ő fölségének.

12. Az ki restantiák kivöl vadnak, azt beszedgyék, és ez jövö gyülésig mind eligazitsák.

13. Orlé Miklósnal kétféle pénzben restál fl. 1500, azt is megvegyék töle.

14. Diligenter meglássák az számadó tisztbelieket, mert az fizetömesternél és egyebeknél is exitusok vadnak, az ki in percepto sincsen, azokat felkeressék diligenter, és ő fölségének fölküldgyék.

15. Országul végezés vagyon róla, hogy minden ember harminczadot fizessen, az mit kiviszen az országbul, azért végére mennyen jól az kamara, mennyi bort vittenek ki ez esztendöben, mert igen kevestöl fizettenek harminczadot. Megtaláltatik pedig bizonyosan, hogy sok bort vittenek ki, kitöl semmi harminczadot nem fizettenek, azt az kárt, kit harminczad nékül kibocsátanak, fizessék meg az harminczadosok. Ezután penig senkinek ne engedgyék harminczad nékül kivinni.

16. Az désmásoknak ne szintén hidgyenek, hanem megcircáljanak némellyeket bennek. Mert bizonnyal mondgyák, hogy az bornak javát magoknak veszik, és az alját adgyák az kamarára. Az penna-bor mellett sokat vesznek maguknak.

17. Per primam occasionem Tokajbul elhozassák az álgyukat ide Kassára helyére.

18. Forgách Zsigmond uramnál is, és Segnyey Miklósnál is vadnak taraczkok, kiket innét vittenek Kassárul, azt is kérjék és hozassák vissza.

19. Az proventust ha valaki bántaná, az kapitán tartozik oltalmazni, instructiójában vagyon.

20. Az salétromot az fejedelem hasznával engedgyék Raynernek igy: hogy ebben az esztendöben 50 mázsa salétromot adjon eo precio az mint végeztek vele. Melyet tegyék be az czaigházba, hogy kikeletben port csinállyanak belöle. És penig legyen pro hoc anno tantum, ezután hogy több haszna legyen ő fölségének, azon legyenek, ő fölségetöl informátiót vegyenek, mit kell vele mivelni.

21. Az erdélyiekkel való végezés hogy megtartassék azon igyekezzenek, és semmi háboruságra ok ne adassék, föképen ez gyülés alatt ő fölsége hire nékül.

22. Az sóvári sóbánya felöl gondja legyen az kamarának, hogy esztendönként annak jövedelme öregböljön s meglássak mint fogják épiteni az sóbányát. És most is mindgyárast azon legyenek, valaki megadja az 500 frt árendát, annak adják.

23. Az végeknek fizetéseket ugy rendeljék minden esztendőben, hogy az fizetés 10 hónál feljebb ne mennyen ő felsége hire nékül.

24. Lisibonát el ne bocsássák, addig míg meg nem fizet mindenestől fogva, azmivel adós, minden esztendőre 2000 forintot. Annak felette, az *hamis pénz verése* felöl elegendőképen mentse magát, vagy 500 flor. vegyenek rajta, mert kezében tapasztalták az hamis pénz verést.

25. Ad simplicia mandata suae serenitatis erogationes maiores non fiant, hanem először informálják ő fölségét és secundaria resolutiót kérjenek.

26. Az désmákat az végházaktul el ne szakasszák, mert hogy az ország is végezést tött felőle.

27. Az czaigházban mennyi munitió volt, arrul adtunk inventáriumot kezekben, azt is meglássák és comportálják, mennyi héával vagyon és hová mit adtanak belöle. Az czaigházat gyakorta meglássák mint tartják, hogy ne pusztuljon és az szerszám el ne vesszen.

28. Az porházat és annak eszközit azonképen meglássák, hogy el ne pusztuljon.

29. Tokajban az ki borokat hagytak volt, abban egynihány hordó bort elköltöttenek, annak jól végére mennyenek és számot vegyenek felőle.

30. Tokajban inventáltak buzát cub: 211½, vasa vini Nro: 60, aceti vasa 1, löre vasa Nro: 20, kösó 200, üres hordó Nro: 72, és egyebet is, kiröl adtunk inventáriumot. Ennek jól végére mennyenek hova lett.

31. Szathmárban vagyon liszt cub. 870. Ezt jól meglássák, hogy meg ne vesszen, és osszanak ki benne az vitézlő népnek fizetésekben.

32. Zagyvay uramnak deputáltak volt az commissáriusok tokaji harminczadosnál flor. . . . Azt prohibeálják, hogy meg ne adgya neki, mert keveset szolgált, hanem vegyék be ő fölsége számára.

33. Leveleket mikor akarnak küldeni ő fölségének, Szendrőbe küldgyék, onnét Filekbe viszik, Filekröl az több végházakra, mig az postákat helyére állatja ő fölsége.

Circa erogationes.

34. Hoffmann uram és az több consiliáriusok, azkik ide vadnak, fizetésekben sine speciali commissione suae serenitatis semmit ne vegyenek, mert ott fönn is, in tanta necessitate regni, consiliariis regni mostan semmit nem adnak.

35. Lészen az kamarán két consiliarius, Hoffmann uram és Daróczy Ferencz uram, Hoffman uramnak az előbbi szokás szerént fizetése fl. 800 Daróczy uramnak... ... ... fl. 600

36. Legyen egy perceptor, azki minden jövedelmet beszedjen és ki is erogáljon, egy magister rationum, egy coadjutor, scribae tres, postarii duo, ezeknek is az előbbi salárium ok járjon.

37. Kapronczay uram is maradjen az mustra-mesterségben, és ez mostani annonae magister is, cum moderata solutione.

38. Personis artellaricis vagyon conventiójok, az szerént fizessenek nékik.

39. Az mostani rovás szerint az vármegyékben az füstszám tészen ad minus 8000-et, per flor: 2 facit ... fl. 16000
Kassa, Lőcse, Bártfa, Szeben adnak ... fl. 5000
Késmárk ... fl. 300
Nagybánya ... fl. 150
Szathmár-Németi mostani contributióban ... fl. 300
Ez in summa teszen ... fl. 21750

Mostan fizettünk az magunk idehozott pénzből, és ezüst marhájul, és borul, ugymint 28 hordó bor, ki az fejedelemé volt, ismég 14 bor, ki Illiésházy uramé volt, itten Tokajban 42 hordó bor.

Szatmár-Németi census ordinarius flor: 600 és egyéb, kiről az perceptornál particularis signatura vagyon, in summa tészen ... flor: 12133 den 39

És igy már marad az kamaránál mostan ... flor: 33883 den 39

Melyet suis terminis diligenter beszedgyenek, és azt imide-amoda való költségre, postákra hova el ne költsék, hanem praecise csak ad confiniorum conservationem és praesidiariarum militum solutionem tartsák.

Ha kémekre vagy egyéb ország szükségire valami szükség találtatnék, az ország-kapitán parancsolattyára moderate, azmikor látják, hogy az szükség kivánnya, megmíveljék. Actum in civitate regia Cassoviensi 24 augusti, anno domini millesimo sexcentesimo octavo. Stephanus Illiésházy s. k. (P. H.) Thomas Vizkelety s. k. (P. H.)

Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályának utasitásai között.

Közli: *K. E.*

CSANÁD ÉS KÁL FALU EGYEZSÉGE A KÖZÖS HATÁR-GYEPŰ FELŐL.

Mi Toldalagi Mihály Ercséből, Marosszékben, Szent-Benedeken lakó és ugyan marosszéki főkirálybiró, és Bakó Imre Marosszékben Jobbágytelkén lakó nemes személy; Somodi András Maros-Járában Torda vármegyében lakó nemes személy, és Szabó alias Horváth András Vajda-Sz-Iványon lakó és ugyan Torda vármegyének egyik főszolgabirája, úgy mint ez, oda alá megirt dologban közbirák lévén, adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik, az mi levelünknek rendiben. Hogy in anno praesenti 1628. die 23-a Julii, hivatának bennünket, egyfelől az nemzetes Erdélyi István uram Torda vármegyének egyik főispánja, urunk Ő felségének egyik tanácsa, Szengyel Ferencz de eadem, Szucsáki Balázs és János, és Nagy István Csanádról, mindnyájan Torda vármegyében lakó nemes személyek, úgy mint Csanádfalvának patronusi és az csanádi Fülöp Pál falusi biró, Szabó István és Fodor Mihály hites polgárok az biró mellett, mindhárman Erdélyi István uram jobbágyi. Másfelől Maros székben Kálban lakó: nemzetes Kun János és Benedek uraimék, Nagy Pál és Kovács Péter nemes személyek, Kovács Miklós drabant ugyan káli falusi biró és Hegedüs Péter mindnyájan Kálban Marosszékben lakó személyek; az *csanádi és tüsedi**) *határközbeli gyepühöz*, mely mondatik Kurta-Pataknak, kik vadnak Torda vármegyében; az végre, hogy az minemő veszekedések voltanak egymás között, az csanádiaknak és káliaknak, az fennmegirt csanádi és tüsedi határközben lévő régen elpusztult gyepü felől, *az mely elpusztult gyepüt ennekelőtte is az káliak csináltanak, tartottanak és bévágtanak, az porgolátkapun alul* Erdő-Szengyel felől, mely vagyon Torda vármegyében; az porgolátkapun felül penig Illye felől, mely vagyon Torda vármegyében, az csanádiak csinálták, tartották és vágták bé: hogy ez felől való veszekedéseket közöttök törvény szerint eligazitanók.

De minekelőtte ez dolognak törvénytételéhez akartunk volna kezdeni, ezen felül megirt gyepü felől, így alkudának meg ez fenn megirt Torda vármegyebeli főnemes személyek Csanádnak patronusi és

*) Eredetileg Tövisednek hívták.

csanádi fenn megirt falusi biró polgáraival együtt Csanádfalva képekben; és ez fenn megirt Kálban, Marosszékben lakó főnemes személyek és falusi biró társával együtt, ugyan Kálfalva képekben. Tudniillik mivel az káliakra nézendő gyepü régtül fogván elpusztult, ugyannyira, hogy csak helye alig tetszik meg mostan, annak okáért mostan az csanádiak az káliaknak segitsenek az ő rájuk nézendő gyepüt megcsinálni és bevágni. Annakutánna penig mindörökké az káliak csinálják és vágják be és övéknek tartassék az porgolátkaputól fogván az Alsó-Erdő-Szengyel felől való gyepü.

Az másfelől való felét penig, tudniillik az felső részét, Illye felől valót, az porgolátka putólfogván való gyepüt: az csanádiak tartozzanak megcsinálni és bevágni és övéknek mondassék és tartassék, mint ennekelőtte.

Az gyepü penig oly légyen mindenfelől, hogy sem egyik felől, sem másik felől barom rajta el ne mehessen.

Az *porgolátkaput* penig mindörökké az csanádiak csinálják és tartsák. Az *kapu* penig oly légyen, hogy ha valaki kinyitná és nyitva hagyná is, ömagától bémenjen és bétevődjék.

Ha penig ez megnevezett két falubeliek valamelyik, vagy szolgájuk, vagy háznépük a kaput kinyitnák az végre, hogy az marha, avagy barom az kapun bemenjen az tilalmasba, hogy ehessék, ez penig, ha megbizonyultatik, melyik cselekedte: tehát az két falu Csanád és Kál együtt három forintra büntessék azt, azki azt cselekedte, kedvezés nélkül; és ha türhetetlen kárt tétetne, az kárt is az káros ember megvehesse az kártétető emberen.

Ha pedig útonjáró ember hadná nyitva az porgolátkaput, és úgy szaladásképpen menne be az barom az tilalmasban, és az marhát behajtanák, tehát ország törvénye szerént büntessék: nappali hajtás egy-egy pénz egy-egy marhától, éjjeli hajtás két-két pénz; de ha kárt tészen az marha, ki türhetetlen lészen, tehát az káros ember az kárt megvehesse az kártétető emberen; az behajtó pénzt penig az káros ember adja meg az behajtónak.

Másodszor, hogy ha valamelyik falu részén való gyepün, *rés* találna lenni, azmelyről az marha az tilalmasban bémehetne, és azt az megromlott avagy káros gyepüt, ha valaki, valamelyik abból az két falubeliek közül, eszében venné és meglátná, tehát az olyan ember tartozzék azon falusi biró által, azt az falut certificálni az rosz gyepü felől, azkin az rés vagyon és az falus biró és az biró gondot reá viselni és harmad nap alatt az gyepüt megcsináltatni azzal, azkivel illik, mert ha meg nem csinálná az, azkié az rosz gyepü, tehát az két falu együtt büntesse három forintra azt, azkinek meg kellett volna az gyepüt csi-

nálni és meg nem csinálta. Ez felett, ha kinek türhetetlen kára lenne az rosz gyepüről, az kárt is azon vehessék meg, azkié az rosz gyepü volt, azkiről az kár lött; marhájokat penig szaladásképpen az melyik tilalmasban ment volna és bé találnák hajtani és türhetetlen kárt nem tett volna az marha, tehát az felül megirt mód szerint büntessék: nappal egy-egy pénzre, éjjel két-két pénzre egy-egy marhát. Az apró marhát is penig hasonlóképpen ország törvénye szerint büntessék.

Mivel penig az káliak nem az ő határukon való gyepüt csinálják itt ez helyen, hanem az tüsedi határról valót, *azmely Tüsed sok időtül fogván, lakó-emberek nélkül és pusztán állott*, azmelynek az határát Kun János uraimék több másutt lakó patronusokkal együtt birnák, ha *mikor nyomásban lészen, akár bongort*,[1]) *akár egyéb, az melyet kerttel tartottanak is, mikor az magok marhájoknak szabad lészen, akkor az káliak marhájoknak is felszabaduljon és szabad legyen odahajtaniok marhájokat.*

Hasonlóképpen az csanádi határig olyan szabad legyen az káli marhának, mint az csanádiakénak. Erre is Kun János uraimék mind az több patronusok képekben, kivánságok szerint, szabadságot igére és ada, avagy engede, csakhogy az fenn megirt gyepüt közönségesen csinálják meg az káliak. Azmely gyepü-csinálásban és tereh-viselésben az Kun János és Benedek és több Kálban lakó nemes uraiméknak is, káli jobbágyaik egyenlőképpen tartozzanak az gyepü-csinálásban való terhet viselni; excepto azmely jobbágy, vagy azmely személy az nemes uraiméknál, az magok udvarházoknál lakik, és az magok kenyerét eszik, immunisok legyenek ezféle szolgák, az gyepü-csinálástól és annak terheviselésétől.

Mely dolognak nagyobb bizonyságára mind az fenn megirt két rendbeli személyek obligálák magokat, úgy mint ez fenn megirt Csanádnak patronusi és az csanádi biró ez fenn megirt polgárival egyetemben Csanádfalvának képekben; és ez fenn megirt káli nemes uraim az fenn megirt Kál falusi bíróval és társával egyetemben, Kálfalvának képekben, száz arany forintra ilyen conditióval, hogyha ez végezést valamelyik fél vel in toto, vel in parte nem prestálná, vagy meg nem állaná, tehát az megálló fél Torda vármegyéből egy viceispánt, Marosszékből egy vice-királybirót melléje vévén, ezen levélnek erejével az száz arany forintot az megálló fél, az meg nem álló félen megvehessen.

[1]) *Szinnyei J.* Magyar Tájszótára szerint „*bongor* = apró vad fákkal és bokrokkal sürün benött hely." De eredetileg itt is valószinüen *gyümölcsös* volt (a német „*baumgarten*", délnémet „bungert"-ből), mert megvan mondva, hogy *kert*-tel azaz *kerítéssel* tartják.

Mely dolognak nagyobb bizonyságára és erősségére mind az kétrendbeli fenn megirt személyek, *minekünk közbiráknak, mindnyájan kezeket beadák,* mely executio ellen semminemü törvénybeli remedium, se contradictio, inhibitio, repulsio, se birókérés, avagy tilalom ne obstálhasson, mely dolognak nagyobb bizonyságára és erősségére adjuk az mi pecsétes levelünket, scripta fide nostra mediante. Datum ex possessione Csanád eodem anno et die supranotato. Correcta per eosdem, qui supranotati.

Eredetije 4 pecséttel ellátva a gróf Teleki család marosvásárhelyi fölevéltárában 4976. sz. alatt.

Közli: Tagányi Károly.

IRODALOM.

Dr. Vargha Gyula. **A magyar hitelügy és hitelintézetek története.** *Budapest 1896.*

Hazánk gazdasági viszonyai nem egy irányban mutatnak fel nagy haladást, de talán egy téren sem nagyobb a haladás, mint a hitel és hitelintézetek terén.

Még hatvan éve sincs, hogy hazánknak tulajdonképi első takarékpénztára: a pesti hazai első takarékpénztár megalakult. Még kevesebb idő folyt le azóta, hogy a pesti magyar kereskedelmi bank megkezdte müködését. Közbe esnek az 1848/9. évi események és az abszolut uralom, melyek bénitólag hatottak a megalakult hitelintézetekre és ugy szólván megakasztották az uj intézeteknek keletkezését. Az első jelzáloghitelintézet: a magyar földhitelintézet 1863-ban keletkezett. Az uj alkotmányos korszak első éve (1867) látta hazánk első vállalati hitelintézetének (credit mobilier): a magyar hitelbanknak alapitását. Körülbelől ebben az időben indult meg nagyobb arányokban a hitelszövetkezeteknek alakitása is. Az 1867—72. évek a tulbizalom lázas évei valának, különösen a hitelintézetek alapitása öltött nagy arányokat. Nem maradt el a visszahatás, mely évekig tartott. A hitelintézetek ujabb fejlődése az 1880-ik évvel indult meg. Legujabban a hitelintézetek alapitása terén ismét mutatkoznak némely beteges tünetek.

Ezekben nyujtottuk röviden hitelintézeteink fejlődésének vázlatos képét.

Vargha Gyulának az ezredévi országos kiállitás pénz- és hitelügyi bizottságának megbizásából irt könyve nemcsak hitelintézeteink, hanem általában hitelügyünk fejlődésének történetével is foglalkozik. Sőt ezzel sincs még előadva a munka tartalma. A hitel fejlődése szoros kapcsolatban áll a gazdasági állapotokkal. Bizonyos gazdasági állapotokban fordulhatnak elő kölesönök, de hitelről, a szónak igaz értelmében, szó sem lehet.

A hitelgazdaság már lényegesen előhaladt gazdasági állapotokat jelez. Hogy mily kezdetlegesek voltak gazdasági viszonyaink a hitelintézetek keletkezésének első éveiben, a negyvenes években erre a legjel-

lemzőbb tényül szolgál, hogy hitelintézeteink csaknem állandóan *pénzbőségben* szenvedtek, a náluk letett pénzek értékesitési nehézségeivel küzködtek.

A hitelügy fejlődését a gazdasági viszonyok vázolása nélkül helyesen előadni és kellően kifejteni nem lehet. Vargha könyvében fővonásokban ugyan, de még is részletesen előadja gazdasági viszonyainkat a mult században és fejlődésöket a jelen században.

Vargha müvének egyes részleteire áttérve az első fejezetben hazánk gazdasági viszonyait a mult században ecseteli. Rövid vonásokban világos képet nyujt a mezőgazdaságnak, iparnak, kereskedelemnek, közlekedésnek és forgalomnak akkori állapotáról, a vámpolitikáról, a társadalmi osztályok és azoknak vagyonosságáról. Már a hitelügy keretébe tartozik a hitelpénztár, melyről Mende Bódog közlései nyomán közöl egyes adatokat. S itt mellékesen akarnók megemliteni, hogy ezen az 1772. évi november 15-én kelt kir. leirattal alapitott hitelpénztárról érdemes lenne részletesebb adatokat közölni a közös pénzügyminiszterium levéltárának és esetleg más levéltári adatok felhasználásával.

Már a második fejezet egyenesen a hitelügy, a hitelügyi törvényhozás, a hitelügygyel szorosan összefüggő pénzügy történetébe vezet bennünket. Papirpénzt Mária-Terézia királynő bocsátott ki először 1762-ben. Az 1796—1811. évek a papirpénzzel való elárasztás korát alkotják. A 49. lapon közölt táblázatból láthatjuk, mint növekedik folytonosan, némelykor rohamosan a bankczédulák összege és velök együtt mint emelkedik az ezüstpénz és száll le a papirpénz árfolyama. 1811 márcziusban 1.060,798.000 forint bankczédula volt forgalomban, az ezüstpénz árfolyama 833%, a váltójegyeké ellenben 12% volt. A pénzforgalmat még roppant mennyiségü rézpénzzel is rontották. Természetes, hogy ezek tarthatatlan állapotokat teremtettek. A kibonyolódás eszközei sem valának éppen czélszerüek, csak uj tarthatatlan állapotokat létesitettek.

Fölösleges lenne a többi fejezetek részletezésébe bocsátkozni, melyekben már a hitelintézetek viszik a főszerepet, Csak azt kell kiemelnünk, hogy nem csak a tényleg alakitott és müködött intézeteknek, nem csak az osztrák nemzeti banknak, ma: osztrák-magyar banknak jut ki a saját részök, hanem a hitelintézetek alapitása terén felmerült nagyobb horderejü tervek is részletesen előadatnak.

Csak vázlatosan mutattuk be Vargha Gyula müvét. De ez a rövid vázlat is talán elég arra, hogy a szives olvasó meggyőződjék arról, hogy igazán becses munkáról van szó, a melyről még csak azt kell kiemelnünk, hogy az nem csak szerkezete, hanem stylje miatt is valóban érdekes olvasmány, ami pedig tudományos dolgozatnál irodalmunkban nagy ritkaság. *Dr.*

Wiener Moszkó. **A magyar czukoripar története. Adalék a gazdasági növényipar történetéhez Magyarországban.** *Első rész. Kezdettől a szabadságharcz idejéig. Budapest 1897.*

Nem befejezett munkával van dolgunk, de a megjelent rész is eléggé érdekes arra, hogy olvasóinknak bemutassuk. A czukoripar története hazánkban a czukornád meghonositásának kisérletével kezdődik. Ily kisérletekről említés tétetik Bechernek egy 1682-ben megjelent müvében és egy a mult század közepéről kéziratban fenmaradt utleirásban.

Marggraf András Zsigmond gyógyszerész és vegyész, a berlini akadémián 1747-ben tartott értekezésében hivta fel a figyelmet a czukorrépára. Tessedik szarvasi lelkész volt az első, ki 1790 körül Németországban tett tanulmányutjából hozott magával burgundi répa-magot, s azt ő a maga kertjében elvetette. Ez időtájt kezdtek czukorrépamagot Pozsonyban is árulni. Tessedik volt egyszersmind az első, ki nejével Zachariä asszony utasitása szerint répából czukrot és szörpöt készitett. Répából nagyobb mérvben, szerző szerint gyárilag Gerstinger J. Sámuel eperjesi gyógyszerész készitett először czukrot. Kisérletezéseit 1801-ben kezdte. Az első kisérletet Götling módja szerint tette. Már a harmadik kisérletnél Achard eljárását: a kilugzást alkalmazta. A czukornak nagyobb arányu előállithatása érdekében Ferencz királyhoz 1803-ban segélyért folyamodott, de sikertelenül. Éppen ugy nem vezetett eredményre, midőn a nyilvánosság utján próbált gyáralapitási tervéhez tőkét szerezni.

Mig igy a mult században, sőt a jelen század elején is a czukortermelés terén csak kisérletezésekkel találkozunk, már a czukorfinomitás terén Fiumében nagy vállalatot látunk, melyet 1752-ben „Urban Arnold és társai“ czég alatt főleg antwerpeni kereskedők alapitották. A munkában a gyárnak részletes leirása közöltetik. Szintugy megismertetett bennünket az akkori finomitási eljárással s az előállitott termékekkel. A fiumei czukorfinomitót 1794-ben a soproni követte, mely azonban csak 1804-ben kezdett eredményes müködést kifejteni, de csak rövid ideig.

Behatóbban foglalkozik szerző a juhar-, a szőllő- és kukoriczaczukor-termeléssel és kisérleteivel, melyek azonban nem bizonyultak eredményeseknek és ismét csak a répaczukor előállitására vezettek.

A tulajdonképi első czukorgyárakat hazánkban folkusfalvai Lacsny Miklós Nagy-Födémesen és Bátorkesziben 1830-ban, Ritter testvérek Záhonyban 1832-ben, báró Jósika Jánosné Csáki-Gorbón 1831-ben létesitették. Ezeket a gyárakat a kisebb-nagyobb gyárak egész hosszu sora követte. A müben *62 gyárat találunk megemlitve, melyek mind az 1830—41. évek közt keletkeztek*, melyeknek nagy része azonban hosszabb-rövidebb ideig tartó fennállás után ismét megszünt, igy az 1832—48. évek közt nem kevesebb, mint 44 gyár szünt meg.

Szerző müvében sulyt fektet a technikai haladásra, a gazdasági és társadalmi viszonyokra, az üzleti eredményekre, árakra, termelésre és pedig nemcsak a czukor, hanem a répatermelésre. A czukorgyártással kapcsolatban vázolja a czukorfinomitást.

A munka a szerzőnek első dolgozata, ennek kell felrónunk tehát a rossz stylt s a helyenkint érthetetlen előadást. Még egy hibára utalunk, de a mely már nem a szerző, hanem a nyomda rovására esik. A 102., 103., 106. és 107. lapon a nyomás oly kuszált, hogy alig lehet elolvasni.

Különös dicsérettel kell azonban kiemelnünk a szerzőnek fáradhatlan szorgalmát, a mult és jelen század *gazdasági irodalmában* való bámulatos jártasságát. Ez azonban nem zárta volna ki, ha szerző, müvének ezen első részéhez egyszersmind *levéltári forrásokat* is használ, mert a czukoripar történetéhez mind Bécsben a közös pénzügyi levéltárban, mind az Orsz. Levéltár helytartótanácsi, főkormányszéki és fiumei osztályában fontos anyagra talált volna. Egyébiránt azt a pártolást, melyben szerzőt a földmivelésügyi miniszter ur és a magyar czukorgyárosok országos egyesülete részesitették, határozottan meg is érdemelte, és ez által egyszersmind gazdaságtörténeti irodalmunk egy becses tanulmánynyal lett gazdagabbá.

—*a.* —*b.*

VEGYESEK.

A vizaknai sóbányászat történetéhez. Mint II. Ulászló király 1491. május hó 7-én Budán kelt oklevelében elbeszéli, eléje járultak Vizaknai Ferencz (egregius) és a vizaknai plébános, — az ottani biró, esküdtek, vendégek és a *királyi sóvágók* (*incisores salium*) nevében, s előadták, hogy ők és elődeik a régi királyoktól (divi reges) az alábbi, általok és elődeik által ember-emlékezetet meghaladó idők óta élvezett kiváltságokat kapták, kérvén a királyt, hogy azokat számokra ujra erősítse meg.

E kiváltságok a következők: 1. hogy a vizaknai királyi só-ispánok és kamarások (comites et camerarii) minden sóvágónak ezer kivágott sótól egy arany-forintot, avagy egy arany-forint értéket, Szent-Mihály napja táján pedig minden évben 8 rőf kölni posztót (octo ulnas panni Colonicalis) fizessenek és adjanak.

2. A város minden vendége vagyis lakosa (hospes seu inhabitator) hetenként 100 sót tartozzék vágni, s ha e mennyiség megvan, több só kivágására semmikép se kényszeríttessék, és senkit más valakiért, a ki t. i. hetenként a száz sót ki nem vágta, a kamarások vagy a városi biró ne háborgassanak, hanem az utóbbit a biró, vagy albiró a száz só vágására minden módon kényszerítse.

3. A sóispánok és só-kamarások a plébánosnak és birónak (villico) évenként sallárium fejében 12 rőf ipperni (de ypri) posztót, egy egész vég barchetet, egy-egy róka-prémből készült nagy subát (unum barchanum integrum, unum pellicium magnum de pellibus wlpinis), ezer sót avagy husz arany forintot adjanak és fizessenek, olykép, hogy a plébános minden nap egy misét mondjon vagy mondasson, a biró pedig a kamarának ügyeit (facta camere ad suum officium spectantia) hanyagság nélkül végezze és intézze el.

Végül 4. a kérelmezők (exponentes, t. i. a városnak fent elősorolt lakossága) a kamarások által nékik eladott vagy adott törmelék-sót (sales miliatos per camerarios ipsis exponentibus venditos aut datos) a hét szász székben és Selyk s Medgyes két székben egész a Kükülőig régi szokás szerint elszállíthassák és eladhassák.

A király e kiváltságokat elősorolván, megerősíti, birói pecsétjével látja el s ezen rendeletét különösen a vizaknai királyi sókamarák ispánjaihoz és kama-

rásaihoz intézi. A Vizakna város levéltárában eredetiben meglevő ezen oklevél alján Ozsvát (családi néven: laki Tuz vagy Tusz Ozsvát) zágrábi püspök kir. kincstartó ellenjegyzése áll. *(C—r.)*

Hidvámok a Hernádon 1409-ben. Perényi Péter egyebek közt mármarosi főispán s volt székely ispán 1409-ben a király rendeletére Zemplén vármegyében Terebes mellett gyülést tartván, Krompachi Dániel, a kit a király saját (birtok-) jogainak kikutatására küldött ki ide, a király nevében felszólalván, azt állitotta, hogy a Hernád (Harnád) folyón *Csalános, Gesztel(y), Hernád-Németi, Bölcs* (ma: Böcs), *Hidvég, Keren* (ma Köröm) helységekben jogtalanul szednek hid-vámot, s e részben a megyei alispánra, szolgabirákra és esküdtekre hivatkozott.

Perényi kérdezésére utóbbiak hit alatt vallották, hogy csupán azok az utasok, a kik ezen hidakon átkelnek, kötelesek hidvámot fizetni, azok ellenben, a kik a hidakat elkerülik s magán a Hernád folyón kelnek át, semmiféle vámmal nem tartoznak, s általában *az utasoknak szabadságukban áll akár az emlitett hidakon, akár pedig magán a vizen átkelni.*

A kérdéses öt hidvám meglehetős sürün következik egymásután a Hernádnak Zemplén vármegyén átfolyó ama részén, mely e megyét Abauj és Borsod vármegyétől elválasztja. Köröm különben már inkább a Sajó mellett fekszik. (Br. Perényi cs. llt.) *Cr.*

A szerémi bor történetéhez. Ismeretes dolog, hogy a középkorban a legédesebb, legzamatosabb és egyszersmind legdrágább magyar bor a szerémi (ma ugy mondanók: karloviczi) volt.

Ime egy ujabb, más tekintetben is érdekes adat az e borral való kereskedés történetéhez, a br. Perényi család levéltárából.

1522-ben Károlyi Lancz László (a gróf Károlyiak egyik őse) panaszt tett a nádor (Báthory István) előtt.

Nemrégiben — ugymond — két károlyi szolgáját a tisza-varsányi országos vásárra (Külső-Szolnokmegyében) küldte, hogy számára bort és más, a háztartáshoz szükséges czikkeket vásároljanak.

A két kiküldött *két nagy vasalt szekérrel* érkezett Tisza-Varsányba, a melyek *mindenike elé 24 ökör volt fogva* (duobus magnis curris ferratis, viginti quátuor bobus *ipsum currum* trahentibus); s mikor a *szerémi borokat* megvásárolták, kállai Lőkös János (a Kállayak egyik őse, Tisza-Varsány egyik földesura) inasaival és jobbágyaival fegyveresen rájok rontott s a két nagy szekeret 4 hordó borral, 100 frt értékben, s 50 frt készpénzzel együtt elvette tőlük, s ezenkivül elfogta és bilincsbe verte őket. A szerémi bornak tehát Tisza-Varsányt is volt piacza. *Cr.*

Gömörmegyei juhászok szabadalmai. Ezekről először a megyének, egy, tanuvallomások alapján 1606-ban kelt bizonyitványából értesülünk, mely szerint a krasznahorkai és csetneki uradalmakban lakó juhászok

emberemlékezet óta dézsmát se bárányaik, se vetésük után nem fizettek, hanem „a király dézsmásainak minden juhász ember 2—2 sajtot adott és egy hevedert, avagy azt nem adhatván, 6—6 pénzt adtanak helyette". Nevezetes, hogy 1635-ben a krasznahorkai és csetneki juhászok, már *társulatot* alkotnak, kiknek részére a vármegye ama bizonyságlevelet hiteles alakban kiadja. Lassankint hozzájuk csatlakoztak a megye többi juhászai is, ugy hogy 1659-ben már az *összes gömörmegyei juhászok egy testületet* (tótul: valaská szloboda) képeztek a legujabb ideig, alighanem 1848-ig.

Magáról e juhásztestületről csak annyit tudunk, hogy mindnyájan ugyanazzal a tizedszabadsággal éltek, midőn egyszerre csak az 1659. évi 54. t.-czikk kimondotta, hogy ezentul ők is tizedet fizetni tartoznak.

A törvényczikknek ezen pontja, semmivel sincs megokolva, mint a hogy ezt régi törvényeink rendesen tenni szokták, kétségkivül azért, mert az egész csak az ország nádorának, Vesselényi Ferencznek machinácziója volt, a juhászok megkoppasztása czéljából. Mikor ugyanis ezek aztán az ő pártfogásához folyamodtak, a nádor, legelőször is «e zavaros időkben szükségtől kényszerítve a közjó (?) előmozdítására» 1000 birodalmi tallért rakott tőlük zsebre s azután 1661-ben a maga és felesége Széchy Mária, a „murányi Vénus" nevében részükre szabadalomlevelet állított ki. Ez az oklevél jellemzi legjobban az említett törvényczikket, melyről nyiltan megvallja, hogy az ország rendei az ő kérelmére alkották, most pedig a nádor „az alkotmány őre" az ország törvényét, a juhászok javára örökre megsemmisíti, visszavonja, elengedi, mintha ez csak az ő privát dolga lett volna! A feltételek ezek voltak, hogy:

1. ezentul a juhászok a tizedváltságért járó 2 sajtot és hevederpénzül 2 polturát fejenként neki, mint Murány urának és utódainak fizessék.

2. Hogyha pedig Murány vára a fiscusra vagy kir. adomány folytán másra szállna, a juhászok tizedmentessége akkor is sértetlenül megmaradjon.

3. Ha pedig őket a fiscus vagy más adományos e szabadalmukban mégis megháborítaná, akkor előbb a juhászoknak vagy azok utódainak 1000 birodalmi tallért lefizetni tartozzék.

4. Végül a nádor a juhászok tizedmentessége iránt magára és utódaira nézve szavatosságot vállal oly módon, hogy ha őket e jogukban bárki ellen meg nem védelmezhetné, akkor ők vagy az ő földesuraik, a nádornak, vagy utódainak javaiból 1000 tallér erejéig, maguknak elégtételt vehessenek.

Ezt az oklevelet azután 1676 augusztus 7-én I. Lipót király megerősítette és jóváhagyta s az, mint királyi kiváltságlevél, Gömör vármegyé-

nek Rozsnyón 1676 november 3-án tartott közgyülésén ki is hirdettetett.

Szegény juhászok nem sok hasznát látták e drágán szerzett szabadalomlevélnek. A murányi uradalom a fiscusé lett. A juhászoknak ujból jogaik elismeréséért s megerősítéséért kellett könyörögniök, a mibe a szepesi kamara csak úgy egyezett belé, ha fejenkint 8 tallért lefizetnek. A szepesi kamara 1686 szept. 7-iki oklevelében: 69, 1688 julius 31-én pedig 41 juhász részére adott ki szabadalomlevelet, a mi tehát azoknak ismét 880 tallérukba került és sorsuk felől most sem lehettek biztonságban, mert a kamara kijelentette, hogy a fiscus a tizedmentességet bármikor megtagadhatja tőlük, mihelyt a fizetett pénzt nekik visszaadja. Ennél még rosszabb sors várt rájuk.

Rövid idő mulva, 1702-ben csakugyan gróf Koháry, mint a gömörmegyei tizedek bérlője, a tized megtagadásáért perbe is fogta őket és ugyanazon I. Lipót király, a maga 1676-iki kiváltságlevelét megtagadva, kimondotta, hogy a Vesselényi-féle kiváltság az 1659-iki törvénynek nem prejudikálhat. Ilyenek után, a juhászoknak pör-egyezségre kellett lépniök, mely szerint 1 az 1702. és 1703. évi tized fejében 600 frtot kellett lefizetniök; 2. megigérni, hogy a tizedmentességre jogosult juhászok nevét és telkeit pontosan összeiratják; ha azonban 3. ezt az egyezséget a gróf 2 év alatt nem hagyná jóvá, a pör megujíttatik. Úgy is történt, de a pört csak 1716-ban ujitotta meg a gróf, a juhászok el is vesztették és a fizetni elmulasztott tizedek fejében 1560 frtban elmarasztaltattak s ezentul a tizedet ők is minden évben megadni tartoztak.

Összesen tehát 4380 frtot zsaroltak ki rajtok, s most azután még az a látszólagos szabadság is elveszett, a mivel eddig kecsegtették. Csak II. József kormányzása alatt éledhetett fel reményük és 1787-ben most már maguk a juhászok indítottak pört a Kohárvak ellen régi szabadságuk vagy legalább a fizetett váltságösszegek visszaszerzése végett. Ennek a pörnek fordulatairól már mit sem tudunk, csak azt, hogy ügyüket egy táblai ügyvéd vitte, kinek a 40-es években történt halála után, összes okleveleik előbb a kir. tábla s azután az Orsz. Levéltárba kerültek s ott a táblai ügyvédek után maradt iratok közt fasc. 104 № 41. alatt őriztetnek. Ebből azt következtetjük, hogy pörük 1848-ig folyhatott, a mikor aztán már a tized országos megváltása folytán idejét multa.

A gömörmegyei juhászok belső szervezetéről mit sem tudunk. Czéhszabályaikat nem ismerjük, mert bármilyen hihetetlenül hangzik is, a juhászok Magyarországon több helyen külön czéhet képeztek és ilyen szabályokkal is birtak, a melyekből alkalom adtán szemlénk is fog néhányat közölni.

Ismerjük azonban a gömöri kiváltságos juhászok lakóhelyeit és névsorát a szepesi kamarának 1686—88-iki okleveleiből, a mit a Gömörmegye által 1794-ben tanuvallomások alapján készített összeírással összehasonlítani, demografiai szempontból sem érdektelen.

Rhedová-n az egész falu juhászokból állott, 1686-ban 20 juhászcsalád volt, 1794-ben pedig 23 házhelyet írtak össze.

Berdarká-n szintén, az egész falu juhász volt, de míg 1686-ban 10 család, 1794-ben már csak 8 házhely volt. Pecsétje is, szabadsága megerősítésének évéből 1686-ból való.

Hanková-n, a régi 7 család (Sándor, Tobiasoviech, Orthein, Farkas, Matussow, Hricz, Oravecz) 1794-ben mind megmaradt és „mái napiglan az helységben levő házhelyen az régi nemzetségeknek nevét megtartották"; a Farkas család pedig nemessé lett.

Fekete-Lehotá-n is a régi 13 család (Pukanszky, Holovka, Kral, Holovár, Sopka, Andráskin, Michalikuv, Miklusoviech, Helpen, Benkó, Poposik, Fedorkoviech, Spirkó) 1794-ben meg volt.

Nagy-Szlabos-on, a régi 13 családból (Laczkó, Kozár, Jakobei, Valint, Kristofovics, Steller, Balczó, Seszták, Teslár, Lacsny) 3 kihalt, 1 máshová költözött, a Laczkó család pedig megnemesedett s Ladiszlaidesz nevet vett föl.

Rahócz vagy *Rohfalvá*-n, a régi 3 család (Varga, Paluczka, Gencsenszky) megmaradt.

Markuská-n, a régi 2 család (Lipták, Maxi) szintén megmaradt.

Puszta-Kis-Szlabos-on, a régi 4 családból (Regulyi, Ádám, Szarka, Blaskó) a Regulyi család kihalt.

Pétermanfalvá-n, a régi egyetlen juhászcsalád (Laczó) megmaradt.

Gencs-en, a régi 2 családból (Gencsy, Gyurman) 1 élt.

Sebespatak-on, a régi 2 család (Filó, Kartalik) megmaradt.

Bekenye-Ujfalu-n, az egyetlen régi juhászcsalád (Kozár) megmaradt.

Körös-ön, a régi 2 család (Gyenes, Imre) szintén megmaradt.

Szalócz-on, a régi 4 családból (Csunó, Lőrincz, Ferencz) egy kihalt.

Jólész-en, a régi 7 családból (Bató, Keszely, Gécz, Jobbágyi, Grecs, Biridla) 5 halt ki.

Hosszúréth-en, az egyetlen juhászcsalád (Pál) megmaradt.

Kis-Veszverés-en (Kis-Polona) a régi 7 családból (Zatroch, Hanasz, Vrankó, Uhrák, Likó máskent Urtakó, Usvák, Brendzár) 5 halt ki.

Nagy-Veszverés-en (Nagy-Polona) a régi 3 családból (Vaskó, Kvaszni, Kochel) 1 halt ki.

Heńczkó-n, a régi 6 családból (Belus, Vrankó, Szlovák, Valach, Kovács) 3 halt ki.

Felső-Sajó-n (Felső-Szlana) az egyetlen juhászcsalád (Schebek) is kihalt.

A gömörmegyei kiváltságos tót, magyar és német juhászok tehát 20 faluban laktak szétszórva. Sok család már kihalt, többen megváltoztatták nevüket s 1794-ben már csak a házhely jogán vitathatták régi szabadságukat.

T. K.

KÁROLYI FERENCZ GRÓF GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉBŐL.

Irta: ÉBLE GÁBOR.

(Első közlemény.)

Károlyi Ferencz gróf életéről irt munkám I. kötete évek óta a befejező részt várja. Csak töredékek vannak a II. kötetből készen; alig merem reményleni, hogy egészségi állapotom és elfoglaltságom megengedjék a hiányzók kidolgozását. Már-már belenyugodtam abba, hogy a munka töredéknek marad. De abba nem tudnék belenyugodni, hogy a kidolgozott részletek elzárva maradjanak a történetirás elől s a müvelt közönség ne ismerje azt a nagy tömegét a becses adatoknak, mely a kidolgozott fejezetekben egy érdekes korszak elképzelésére, megértésére van hivatva. Ezért tökéltem el magamat arra, hogy a kidolgozott töredékeket önálló rendeltetésnek adjam át s az időszaki szemlék közönségének bocsássam rendelkezésére.

A jelen töredék Károlyi Ferencz gróf életéből az ország gazdaközönségére érdekes részleteket tartalmaz, bemutatván e lelkes főurban a nagybirtokost s az ő birtokpolitikáját. Különösen két nagy mozzanatot véltem ez értekezés keretébe fölveendőnek: *a hires ecsedi uradalom megszerzésének és Nyiregyháza ujraalapitásának* történetét. Mindkettőre vonatkozólag a legilletékesebb helyről: a gróf Károlyi nemzetség levéltárából gyüjtöttem össze tájékoztató és bizonyitó adatokat.

A két dolog tárgyánál fogva összetartozik, a mennyiben Nyiregyháza egykoron része volt a hires ecsedi uradalomnak, s azzal együtt került a Károlyi család birtokába. De egyuttal sietek figyelembe ajánlani a két történet különbségét is. Az ecsedi uradalom megszerzésének története az ország politikai történetének egykoru lapjaival tart összeköttetést; mig Nyiregyháza története inkább helyi jelentőségü fejezetét töltheti be a kulturtörténetnek.

Az ecsedi birtokok hajdan Rákóczy Ferencz fejedelemé voltak; s a tájékozatlan történetirók saját tájékozatlanságukból erős vádakat kovácsoltak a Károlyi nemzetség ellen, mintha a birtokszerzés részükről inkább politikai, mintsem gazdasági természetü transactió eredménye

lett volna. Egyes történetirók, köztük első sorban Szirmai,[1]) nyiltan kimondja rettenetes vádját, hogy az ecsedi uradalom II. Rákóczy Ferenctől Károlyi Sándor gróf tulajdonába politikai szolgálatok jutalma gyanánt, mint császári adomány került.[2]) Több mint másfélszáz év óta türi a grófi nemzetség e vád sulyát önmagán s nagynevü elöde emlékén, holott a levéltári adatok napnál világosabban bebizonyithatták volna, mennyire igaztalan a vád s minden alap nélküli. Nem a védekezés a czélom, a mi másfélszáz év után bizonynyal fölösleges is volna, — tisztán az a föladat lebeg szemem előtt, hogy a történetirás megismerje a való tényeket, melyeket eddig nem ismert s ezek alapján vonhassa meg helyesebb, igazságosabb következtetéseit.

Az alábbi adatokból meg fog győződni minden elfogulatlan történetiró, hogy néhai Károlyi Sándor gróf az ecsedi uradalmat semmiféle politikai szolgálat fejében nem kaphatta ajándékul, mert azt soha nem kapta s mikor fia megszerezte, az atya már nem élt; fia sem ajándékul kapta, hanem becslési áron, s a királyi donatio-levél csak akkor lett kiállitva, mikor már ő sem élt; végre a megvásárolt birtokért még az ő fia is nagy és bonyolódott igénypereket volt kénytelen végigharczolni, melyek végső fokon részint egyezménynyel, részint birói itélettel csak a a jelen század elején fejeztettek be. E szerint azt a vádat, hogy az ecsedi uradalom szerzése Rákóczy politikai szereplésével és Károlyi Sándor majtényi fegyverletételével bármi összefüggésben állana, a tények egyszerüen tarthatatlanná teszik.

E birtokszerzési müvelet történetének mintegy epizódja az a külön történet, mely Nyiregyháza város ujraalapitásáról szól és Szabolcs vármegye mai gazdag, tekintélyes székhelyének föllendülésére az első elhatározó lökést megadta. Ugy közmüvelödési, mint nemzetiségi politika szempontjából nagyon érdekesek az intézkedések, melyekkel Károlyi Ferencz gróf a város ujabb történetét bevezette s mai virágzásának első alapjait lerakta. Róla bővebben megemlékezni napjainkban nemcsak érdekes, hanem alkalomszerü is, mert hisz Nyiregyháza ép most törekszik föllendült ereje tudatában a törvényhatósági városok diszes sorába fölemelkedni.

Ezekben előadván értekezésem tárgyát, áttérek annak anyagára s adatkincsének részleteire.

[1]) Szathmár vármegye esmérete II. rész 73. lap.

[2]) Szirmai az idézett helyen igy ir: „Az Ecsedi uradalmat II. Rákóczy Ferencz pártütése miatt mint uraveszett jószágot, VI. Károly császár, gróf Károlyi Sándornak ajándékozta, 1712-ben."

I.

Az ecsedi uradalom megszerzése.

Az ecsedi uradalom nem először cserélt gazdát akkor, midőn azt Károlyi Ferencz gróf megvásárolta. A mily bonyolódott ügy volt ez a vétel, majd oly viszontagságos volt az uradalom egész története.

Kezdődik Róbert Károly király idejében (1307.), mikor az uradalom a hires ecsedi Báthoryak ősének: Báthory Bereczk két fiának, Jánosnak és Lőkösnek jutott királyi adomány gyanánt. Ugyanők kaptak e királytól[1] 1334-ben királyi engedélyt, hogy az ecsedi láp közt saját védelmükre várat épithessenek s azt hüségükről *„Hivség várának“* nevezhessék.

A Báthoriak 1624-ig birták Ecsedet; ez évben a Ferdinánddal kötött béke értelmében az ecsedi uradalom Bethlen Gáborra szállott. 1647-ben ismét gazdát cserélt a birtok; ekkor Ferdinánd adománya következtében Rákóczy György fejedelem vette birtokába. II. Rákóczy Ferencz és nővére Aspremont grófné az örökség utján reájuk szállott birtokot felosztották egymás között. 1698-ban Rákóczy Julia (Aspremont grófné) a maga részét mintegy 50 ezer forintért elzálogositotta Bánffy György grófnak.

Rákóczy a maga részét szintén zálogba helyezte Bánffy Györgynél. Összesen mintegy 53 ezer forintot tett ki a zálogösszeg. De ezt az összeget nem kapta a fejedelem teljesen a kezéhez; mert az 53 ezer forintba bele volt számitva a Károlyi Sándornak elzálogositott Majthény fejében 6666 frt. Azután pénz helyett barmokat is adott neki Bánffy, s ezek árát is 3 ezer forintra tette. (Az 1747-i felszámolás alkalmával a zálogösszeget mégis 53 ezer forintba vették föl s csak a pócsi birtok megterheltetése fejében vontak le abból 3190 frt 15 krt.[1])

A szathmári békekötés után az ecsedi uradalomnak Rákóczyt illető részét a *kincstár* lefoglalta maga számára; a másik rész az Aspremont nemzetség birtokában maradt. 1724-ben fölbecsültetvén az egész uradalom, annak értéke 384,829 frt 18 denárban állapittatott meg. E becslés alapján történt meg 1728-ban a tényleges felosztás *az Aspremont család és a kincstár között*, még pedig oly ügyetlenül, hogy még három pusztát sem kapott egy tagban egy-egy fél a hat vármegyére terjedő uradalomból. Igy aztán nemcsak a rendszeres müvelés vált

[1]) Mária Terézia 1747. aug. 6-án Bécsben kelt oklevele szerint: „Summam 50 mill. florenorum Georgius Bánffy Francisco Rákóczy non statim deposuisset, sed partim pro redemptione possessionis Majthény, et certarum portionum imputata, partim vero aliis deponenda assignata, partim denique per praestandas certas oves complananda fuisset etc.“ Ezért rendelte el a vizsgálatot annak megállapitására, mennyit kell a fiskus részéről fizetni Bánffy örököseinek.

lehetetlenné, hanem magának a birtoknak értéke is jelentékenyen csökkent.

Minthogy a kincstárnak alig volt jövedelme a lefoglalt s elzálogositott birtokból, igyekezett azon tuladni. Ilyenformán gondolkozott Bánffy György is, a ki szintén szivesen szabadult volna a nála elzálogositott birtok egyes részeitől. Fel is szólitotta a vételre Károlyi Sándort, de az nem nagy kedvet mutatott a vásárlásra. «Gróf Bánffy György öcsém is — irja 1722-ben feleségének — köti rám az ecsedi jószágbeli portióját: Szaniszlót, Szent-Miklóst, Tagyát, Gyülváczot, Dobot etc. Nem hiszem 26 ezer forinton meg nem vehetnők, s jó is volna az szomszédban, de nincsen az eb verte! (t. i. pénz.) Én ugyan találnám módját, de minek. Elég példa előttem, reá megyen már 300 ezer forintra az aquisitióm; ha jó successor lesz, kerül hét abból, ha rossz, azt is elvesztegeti, mint mások.»[1])

Miután Károlyi Sándor visszautasitotta Bánffy ajánlatát, ez maga igyekezett megszerezni a kincstári részt. A sikert e tekintetben annál inkább remélhette, mert — mint emlitettük — ez a kincstári rész is nála volt elzálogositva ötvenezer forintig. 1731-ben már formális ajánlatot is adott be a kincstárnak. «Az ecsedi dominiumot — irja Fischer Mihály báró kamarai tanácsos Károlyi Sándornak — igenis kivánja a Mlts. Bánffy familia, a királyi fiskusnak igérvén auctiojul kész pénzül harminczezer rénes forintokat pro rata medietate fiscali, jure perennali obtinenda; de a királyi fiskus részéről azon lennénk, hogy a plus offerensnek adatnék, azért is licitáltatott azon dominiumnak hasonfele ugy mint a fiskális rész, mely licitatióra nem ártott volna Excellentiádnak bizonyos emberét rendelni. *Bár katholikus urra szállana, hacsak a fiskus rész is, mert a mostani possessorok éppen kiirtják az igaz hitet és semmi progressus nem lehet az hitünk elterjesztésében.*»[2])

Fischer báró ugy látszik jól tudta, hogy ha valamivel ugy a vallás kérdésével hathat leginkább Károlyi Sándor grófra. Különben a dominium ára is oly kicsiny volt, hogy Károlyi szerint «ily alkalmatosság nem mindenkor adja elő magát seculumokban is»! Károlyi Sándor tehát ujra megfontolóra vette a már egyszer elvetett eszmét. S nehogy a birtok elárverezése esetében magának kellemetlen szomszédokat s esetleg egy sereg pert szerezzen, elhatározta ugy a kincstári, mint az Aspremont rész megvásárolását, — noha — mint fiának irja — *se testének, se lelkének*

[1]) Károlyi Sándor levele feleségéhez, Barkóczy Krisztinához 1722. nov. 18. Pozsony.

[2]) Báró Fischer Mihály magy. kamarai tanácsos s kassai cameralis administrator levele Károlyi Sándor grófhoz 1731. febr. 3-án, Kassa.

nem kell s többi birtokát is megunta;[1]) *mert „bizony százszor könnyebb jószágot találni s venni, mint gazda embert belé“.*

A vásárlásra nézve kikérte fiának Ferencznek véleményét is, de még mielőtt annak válaszát vehette volna, ujra irt neki s tudtára adta végleges elhatározását, nehogy késedelmezése kárt okozzon. «Hiszen Isten — ugymond — arra is reá segit s téged is kisegit belőle s nem lesz károtokra».

Károlyi Ferencz gróf 1731. április 7-én válaszolt atyja levelére. Levelét a terebesi mezőn, a gyepen irta. Ő az ecsedi jószág megvásárlásában nem lát egyebet, mint a példátlan atyai szorgalmat, melyet alig képes meghálálni.[2])

Hét nappal később kelt levelében már némi aggodalmaknak ad kifejezést. Károlyi Ferencz szerint az ecsedi dominium «képtelen pusztul actu is», Apa, Misztótfalu, Sikalló s Várallya egészen puszták, Gyarmaton csak nemesség maradt, Matolcs is kezd néptelenné lenni. Attól tart, hogy jó hosszas idővel is nemhogy a tőkét, de még az évi kamatot sem lehet abból bevenni s igy e mostoha időkben más jószágaikat kell majd megterhelniök, vagy eladniok. Nézete szerint az lenne leghelyesebb, ha megvásárlandó birtok távolabb fekvő részeire előre szereznének vevőket s maguk csak a szomszédos földeket tartanák meg. Különben az egész dolgot atyjának bölcs belátására bizza.[3])

Ugylátszik fiának ezen aggodalmait az apa is osztotta, mert egy időre ismét abbahagyta az alkudozást. Azonban azok, a kik szerették volna, ha az ecsedi uradalom katholikus ember kezébe kerül, nem hagyták abba a dolgot. Először is *Kelemen Didák*, Károlyi Sándor kedves papja

[1]) Levele fiához 1731. márcz. 24. Csábrág. „Az ecsedi dominium villámlott elméjében, kirül bizony bánom, hogy Eötvös urammal nem szólhatok. Nekem se testemnek, se lelkemnek nem kell, az többit is meguntam az felyebb megirt causalitásért, hogy embert nem kaphatni. De elgondolom, hogy az Camara kótya vetyére vetvén, az szép dominium (ki egyeleg vagyon egész jószágimból) szélyel szaggattatik, per partes jó s rossz embereknek egyaránt jure perennali eladattatván, urok által jövendőre talán még magamnak is, ha pedig magamnak nem is, de teneked és utánnad Isten kegyelméből leendőknek örökös bajoskodásaink, pereink etc. okoztathatnak. Arra nézve annak meggátlására..... resolváltam, hogy az miként már ezelőtt, mind az fiskussal, mind Aspremont házzal megalkudtam volt iránta, reassumálom s Istenem segítségével continuálván, consummálom is“.

[2]) 1731. április 7. „Az ecsedi jószág iránt értett Nagyságod resolutiója nem mutat egyebet annál az atyai példátlan szorgalmatosságnál, melyet Nagyságodban eleitől fogva majd álmélkodva szemléltünk, tapasztaltunk s meghálálására méltatlanságunkat fájlalva érezzük. Isten legyen jutalmazója Nagyságodnak mind azokban, kárunk talán nem foroghat benne“.

[3]) Károlyi Ferencz gróf levele atyjához. 1731. április 14. Nagy-Károly.

s a tiszai részek apostola lépett közbe s rávette Károlyit, hogy az alkudozást ujra megkezdje. S nehogy időközben a Bánffyak megvásárolják, Fischer bárónak is tudomására hozta a gróf vásárlási tervét. Nevezett báró igy ir ez ügyben Kassáról Szentiványi főispánnak: «Az ecsedi dominium eránt nékem irván Pater Provinciae Kelemen Uram, hogy Mlts. Generális Uramat ő Excellentiáját disponálta, azonnal az Mlgos Gróf Generálisnak (t. i. Károlyi Sándor grófnak) irtam és vettem válaszát, hogy ámbár letette egyszer teljességgel szándékát, *de Isten dicsőségére nézve, kész ujabban azon dominium megvételére*".[1])

Hogy a vásárlás minden akadály nélkül megtörténhessék, Fischer báró Bécsbe is irt az illetékes körök véleményének kipuhatolása végett. Károlyi Sándornak pedig megigérte, hogy segitségére lesz a vásárlásban. Mert három okból is kivánja, hogy a dominium a gróf kezébe jusson. Először vallási szempontból, másodszor a kincstár érdekében, harmadszor személyi indokokból. «Tisztelendő Pater Kelemen Uram leveléből értem — irja a báró — Excellentiád jó szándékát, hogy ujabban méltóztatnék gondolkodni az ecsedi dominium megvétele iránt, mely szándékát Excellentiádnak én teljes tehetségem szerint kivánom secundálni három okból: Elsőben, hogy a Catholica Religiónknak nagyon használna Excellentiád földes urasága. Másodszor: Ő Fölsége aerariuma a perennalitás iránt contentáltatnék. Harmadszor: inkább kivánom Excellentiád Mélts. Házának, mint akárkinek másnak» stb.[2])

Igy állván a dolog, Károlyi Sándor először is fia véleményét akarta tudni, mert annak tudta nélkül nem akart a vásárlásba fogni; azért megirta neki az ügy ujabb fázisait s elküldé Fischer báró levelét. «Nekem — irja érdekes levelében — sem az előtt nem kellett s nincs is semmi szükségem reá, de tudván Isten, mi végre akartam, hihető, Isten is azokat akarja általam effectuáltatni, s ime ujabban Báró Fischertül minemü levelet vettem, *most magok járnak utánnam*, copiáját accludálom, consideráld s akaratodat aperiáld, én addig suspendálom az dolgot, s ha kedved leszen hozzá, én megveszem, perennalitásában is stabiliálom magamat, *nem gusztusomért, sem hasznomért, mert az többiben sem lehet, hanem Istenem nevének dicséretiért*, Catholica Religiónak azon földön lehető extensiojáért, s az Anyaszentegyháznak gyarapodásáért Istennek segitségébül minden dolgát annak igazgatásábul végben viszem, mind Fiscustól, mind Aspremonttul egészlen, mellyel temporaliter magunknak sem lesz kárunk, mert az interesét csak igy is behozza, per industriam *dohányoeconomia* által duplumra is reá vihetjük. Extra-

[1]) 1733. julius 25-én.

[2]) Fischer báró levele Károlyi Sándor grófhoz 1733. junius 11. Kassa.

neusokkal populálván, avval augeáltatik mind az privatum, mind az publicum. Pokol szomszédtól megmentjük magunkat, villongó határinkat, stabiliálhatjuk magunkat Majtényban, másokban perennalitást nyerünk». [1])

Megegyezvén fiával a vásárlás ügyében megkezdte az alkudozást az Aspremont családdal. Ez könnyen ment, mivel már 1730-ban elkészitették az adás-vevési szerződést s most csak végre kellett volna azt hajtani. E szerződés szerint Aspremont Gobert Károly gróf és nővére Johanna, az ecsedi uradalomnak őket illető részét, melyet Bánffy György Erdély gubernátora tart zálogban, örök áron minden joggal és kiváltságokkal együtt eladják Károlyi Sándornak kilenczvenezer rénes forintért. [2]) Az Aspremont részhez ekkor a következő községek tartoztak: részben vagy egészen: Ecsed, Fábiánháza, Gyarmat, Szent-Márton, Márk, Vállaj, Ar, Tarpa, Mánd, Szalka, Zárony, Geberjén, Poresalma, Gilvás, Görbed, Tagy, Józsefháza, Bartfalu, Tivadar, Majtény, Ebesir, Kántor-Jánosi, Nábrád, Ó-Fejér-tó, Király-Darócz, Jenitse, Apa, Matócz, Börvej, Dob, Kálmánd, Hatvan, Károly, Kaplony, Bessenyő, Fény, Pórtelek, Penyige. Ezeken kivül több kisebb puszta, melyeket az 1723. conscriptio részletesen fölsorol.

Bár a vásárlás végrehajtásához már csak a kölcsönös aláirás hiányzott, az még sem történt meg. Az időközben kitört franczia háboru s azzal járó gondok ugyanis másfelé vonták Károlyi Sándor figyelmét és tehetségét. A vásárlásból tehát nem lett semmi; az ecsedi dominium továbbra is a Bánffyak kezében maradt a régi zálog fejében s 1746-ig minden háborgatás nélkül birták.

Az osztrák örökösödési háboru bevégzése után azonban maga a kincstár kisérli meg a saját részének eladását. Ez a dolog ujra fölszinre hozta az egész uradalom ügyét. Aspremont Károly gróf a maga és nővére nevében felajánlja saját részüket Károlyi Ferencz grófnak. [3]) S mivel az ajánlat jóval kedvezőbb volt annál, mint melyet egykor Károlyi Sándornak tett, Károlyi Ferencz gróf elhatározta az Aspremont rész megvásárolását. Az előzetes tárgyalások befejezése után már 1746. decz. 24-én Zborón aláirták az adás-vevési szerződést. Ennek értelmében Aspremont Károly gróf és nővére örök áron eladják az

[1]) 1733. junius 17-én Pozsony.

[2]) A szerződés, melyből csak az aláirás hiányzik 9 pontból áll. Az utolsó pont szerint jogában áll a vásárló grófnak a zálogot megszüntetni s a birtokvásárlásra királyi beleegyezést kieszközölni. Az ötödik pont szerint addig is, mig a birtokot zálogban birja, épithet kénye-kedve szerint. Visszaváltás esetében a befektetések meg fognak neki téritetni.

[3]) Károlyi Sándor gróf már nem élt. Meghalt 1743. szept. 8-án.

ecsedi urodalomnak azt a részét, mely őket illeti s mely részint a Bánffyaknál, részint Károlyi Ferencz grófnál és más földes uraknál van elzálogositva. Ez a rész Szabolcs, Szathmár, Bereg, Bihar, Közép-Szolnok és Kraszna vármegyékben feküdt. A teljes vételár *nyolczvanezer* rénes forint volt. Ez összegbe természetesen nem volt beleszámitva az 50 ezer forintnyi zálog, melyet a vevőnek külön kellett fizetni a zálogosok részére. Az eladók kötelezték magukat, hogy — ha netán a vásárló grófot háboritanák jogos birtokában — többi magyarországi jószágaikra igényt tarthat. Egyuttal fölhatalmazták, hogy ugy a zálogosokkal, mint a fiskussal szemben jogait és követeléseit érvényesithesse, ha netán a fölosztás alkalmával rövidséget szenvedett volna részük. [1])

A 80 ezer forintnyi vételárt Károlyi 1747 május 6-án fizette le.[2])

E közben a kincstár is keresett vevőt az ecsedi urodalom másik részére. Károlyi szintén érdeklődvén az eladás iránt, Batthyány Lajos gróf kanczellártól kért az eladásra vonatkozólag fölvilágositásokat. Batthyány szerint „azon jószág iránt többen is szorgalmatosan forgolódnak", de főkép Teleky gróf és Mattyasovszky József ledniczei földbirtokos mutatkoznak komoly vevőknek.[3])

A kamara királyi resolutio alapján Mattyasovszkynak, mint legtöbbet igérőnek adta el az ecsedi uradalom kincstári részét. Az ár, melyet Mattyasovszky József ajánlott 100 ezer forintot tett ki, ezenkivül 50 ezer forintot tett le a zálogosok kielégitésére, illetve a birtok visszaváltására. A szerződés szerint a fiskus lett volna köteles az elzálogositott részeket visszaváltani, a szepesi kamara pedig a vételárból letett összeg után kamatot tartozott volna fizetni a vevőnek. S bár Mattyasovszky az 50 ezer forinton kivül még 72 ezer forintot tett le, sem kamatot nem kapott ezután, sem a zálog meg nem szüntettetett. Pedig a vásárló ez összegeket kölcsön vette s ő maga jelentékeny kamatot fizetett utána.

Az ügynek ilyetén állását az okozta, hogy a zálogosok jogaikat részben másokra ruházták, részben pedig egyes birtokrészeket elidegenitettek. Az 1728-iki fölosztás alkalmával pedig nem határozták meg, mennyi zálogteher háramlik az Aspremont s mennyi a kincstári részre. Maga a vásárló, Mattyasovszky, a kassai ferenczrendieknél letett 50 ezer

[1]) A szerződést Gáspár Sándor, Károlyi Ferencz gróf plenipotentiariusa kötötte meg Aspremont gróffal.

[2]) Quietantia Caroli Goberti comitis ab Aspremont Zboró 1747. 6. a. mai. A fizetés a szerződés értelmében két részben történt; először 20, azután 60 ezer forint fizettetett ki.

[3]) Batthyány Lajos gróf levele Károlyi Ferenczhez. 1747. márczius 18-án, Bécs.

forintnyi zálogösszeget pedig nem akarta addig a kamarának átadni mig a kérdést nem tisztázzák.

Ilyen zavaros körülmények között Károlyi Ferencz minden igyekezetét arra forditotta, hogy pör nélkül s minél hamarább juthasson az Aspremont rész birtokába. Ezért a zálogosok közül többet egyes birtoktestek cessiojával is megkinált. A zálogosok ekkor öten voltak; ugymint Teleky Ádám gróf, Bánffy Dénes, Bánffy Klára, Bánffy Mária és „Hochenpoch" báróné. A két Bánffy leány közül az egyik (Klára) Bethlen Ádámhoz, a másik Gyulay Ferencz grófhoz ment nőül.

Károlyi összehiván ezeket, 1747. jul. 1-én Nagy-Károlyban, megtörtént köztük az egyezség. Mivel azonban a visszaváltott területek között kincstári rész is volt, szükség lett volna a Mattyasovszky-féle 50 ezer forint letétre, de a fiskus nem juthatott ehhez. Hogy tehát az egyezség semmivé ne legyen, Károlyi Ferencz gróf a saját pénzéből letette a szükséges 38.346 frt 59⅕ krajczárt. Igy aztán a királyi ügyek aligazgatója a további királyi intézkedésig Károlyinak assignálta a következő birtokokat: Bátort, Szaniszlót, Szent-Miklóst, Gyöngyöt, Felső-Alsó-Kegyé-t, Misztótfalut, Szoldobágy-Terem-et, Dobot, Dédát, Széplakot, Vasvárt, Nyiradonyt, Nagy-Sikárlót, Kis-Sikárlót, Busákot, Nagy- és Kis-Ecsedet, Börvelyt, Kálmándot és Fábiánházát.[1])

Ugyanez alkalommal jul. 7-én megállapitották a teljes zálogösszeget is, melyért ugy az Aspremont, mint a kincstári rész visszaváltható. A liquidatio szerint a Rákóczy Ferencz tulajdonában volt s a kincstár által lefoglalt rész 53 ezer frtban, az Aspremont rész pedig 47.683 frt 20 kr.-nyi összegben volt elzálogositva s ugyanannyiért váltható vissza.[2])

Ennyire haladván az ügy tárgyalása, Károlyi fölszólitotta Mattyasovszkyt, hogy a birtokrészek egységesitése s igy értékesitése czéljából cseréljék el a messze fekvő részeket egymással; mert e cserével mindkettejük része sokat nyerne értékben. Ámde Mattyasovszky ekkor már elhatározta, hogy visszalép az ecsedi uradalom megvásárlásától. A királynéhoz benyujtott folyamodványában elpanaszolja, hogy a kamaránál letett 72 ezer forintja után a kincstár nem fizetett kamatot s a birtokot sem váltotta vissza a zálogosoktól. Arra kéri hát ő felségét, hogy Ecsed helyett inkább a liekavai urodalom engedtessék neki át 212 ezer forintért.[3])

[1]) Resignatio Dominii Ecsed ex parte fisci regii, et super pecuniae depositione quietantia utpote 38.346 flr. 59⅕ kr.

[2]) Liquidatio Dominii Ecsediensis ex parte illustrorum successorum comitis quondam Georgii Bánffy.

[3]) Mária Terézia válasza és leirata 1748. január 27-én.

lly módon a királyi kincstár ujra vevő után nézett. Ugy látszik maga a kamara is azon meggyőződésben volt, hogy Károlyi Ferencz gróf volna a legalkalmasabb vevő; mert a kilátásban levő zürzavaros perek és viszálykodások csak az esetben voltak elkerülhetők, ha ő veszi meg az uradalom másik részét is. Ez annál inkább kivánatos volt, minthogy Mattyasovszky visszalépése után nem akadt senki, a ki bele mert volna menni a kényes vásárlásba.

Ne gondoljuk azonban, hogy Károlyi valami nagyon óhajtotta a birtok megszerzését. Mint Batthyány Lajos gróf kanczellárhoz intézett levelében irta, még nem határozta el magát. „Én megvallom — ugymond — akár csongrádi, akár megyeri jószágomat nem adnám azon egész ecsedi dominiumért, noha amaz mind a kettő sem került kétszázezer forintunkban. Ugyanis oly haszontalansága tudva lévén nálam, kétséges vagyok benne, hogy egész megszerzését resolválhassam, hacsak az Isten meg nem akar vele verni"![1])

A szepesi kamara 1747. november 10-én adta tudtára a grófnak, hogy az ecsedi urodalom kincstári része eladó s a grófnak arra elsőbbségi joga van; mert saját buzgóságából, jelentékeny összeget, már több zálogost kielégitett s mert a fiskusi részre is jelentékeny összegeket ruházott be s végül mivel az uradalomnak felét már ugyis birja. Kéri hát a kamara, tudósitsa őt végső elhatározásáról. Egyuttal azt is tudomására hozza, hogy Mária Terézia oly vevőt óhajt, a ki 150 ezer forintot, vagy annál többet ad a birtokért.[2])

Károlyi hosszas fontolgatás után végre is elhatározván magát a vásárlásra, megtette ajánlatát. A kamara már csak azon okból is kénytelen volt ez ajánlatot elfogadni; mivel a többszörös kihirdetés daczára sem jelentkezett kivüle egyetlen vevő sem.[3]) Igy hát hamarosan meg is kötötték az előzetes egyezséget Károlyi meghatalmazottaival: Rácz Demeterrel és Gáspár Sándorral.

Az egyezség szerint Károlyi ugyanazon föltételek alatt jut az uradalom birtokába, mint Mattyasovszky. Vagyis az általa már előre letett s a zálogosok kielégitésére szolgáló 53 ezer forinton kivül tartozik még százezer forintot fizetni a kincstárnak. A kamara ennek fejében kötelezi magát, hogy az ecsedi uradalom kincstári részét minden joggal és

[1]) 1747. márcz. 24.

[2]) Cam. Scepusiensis intimatum ad Com. Franc. Károlyi, quo eidem Dom. Ecsed pro 150,000 perennaliter offertur.

[3]) Conventus cum fisco regio quoad Dom. Ecsed: „quoad emendendam totam praedeclaratam Dominii Ecsed medietatem *nemo alter praeter Excellentissimum ac Illustrissimum Comitem Franciscum Károlyi semet insinuasset.*

kiváltságokkal együtt átadja Károlyinak s rajta lesz, hogy annak óhajai kiváló érdemei és szolgálata fejében a legfelsőbb helyen teljesittessenek.[1])

A szepesi kamara fölterjesztvén emez egyezséget az udvari kamarához, 1748. április 6-án megjött rá a királyi beleegyezés. E szerint ő felsége a 153 ezer forint fejében átengedi — Vedres-Ábrány és Felső-Ábrány kivételével; mert ezek már királyi adomány utján más kézbe kerültek, — az ecsedi uradalom kincstári részét még pedig a fiuágnak örök joggal, a leányágnak pedig zálogjoggal 153 ezer forint erejéig. A százezer forintnyi vételárból 27.200 frtot, Vedres-Ábrány és Felső-Ábrány fejében pedig, melyek a királyi fiscust illetik 1630 frtot, vagyis összesen 28.830 frtot és 18 krt azonnal, a többit pedig szeptember elsején tartozik a vevő megfizetni. A királyi consensus engedélyt ad Károlyinak, hogy az ecsedi urodalomhoz tartozó összes elidegenitett, elzálogositott vagy eladott területeket visszaszerezze. Kivételt e tekintetben csak a királyi adományozások képeznek.[2])

A 28.830 frtot 1748. április utolsó napján, a 72.800 forintot és az azután járó 533 frt 86$^{2}/_{3}$ kr kamatot pedig 1748. május 15-én fizette le Károlyi.[3])

Az ekkép érvényesen megkötött szerződés értelmében Károlyi Ferencz gróf a következő birtokok és puszták birtokába került: Szaniszló, Kis- és Nagy-Ecsed, Fábiánháza, Szent-Miklós, Gyöngy, Alsó- és Felső-Kegye, Szoldobágy-Terem, Vasvár, Báthor, Gyulai, *Nyiregyháza*, Déda, Péér, Usztató, Kávás, Tőke-Terebes, Tasnád-Szarvad, Uj-Némethi, Szent-Király, Csánd, Magyar-Csaholy, Desér, Vedres és Felső-Abrány, Széplak, Nyiradony, Lugos, Mező-Terem, Vezend, M.-Petri, Pilis, Piricse, Peneszleg, Hodász, Ököritó, Baromlak, Radvány, Tunyog, Nagy- és Kis-Sikalló, Misztótfalu, Busák, Pócs, Nagy-Ar, Börvely, Kálmánd és Dob. Ezen községekbe természetesen nincsenek felvéve az elidegenitett területek. A kincstári becsü szerint az itt felsorolt területek értéke 193.118 frt 25 krra tétetett.

[1]) Contractus inter Cameram ex una, et plenipotentiarios Károlyianos ex altera partibus super medietate fiscalis Dominii Ecsed initus. 1748. jan. 8. Kassa.

[2]) Decretum seu resolutio E. Cam. Aulicae, qua rata medietas fiscalis Dominii Ecsed Com. Franc. Károlyi confertur in et pro 153 flor. summa 1748. ápr. 6. Viennae.

[3]) L.: Quietantia super flor. 28.830 Posonii die ultima Aprilis Anno 1748; quientantia super flor. 72.800, quietantia super 533 flor. 86$^{2}/_{3}$ cr., quos Excell. Franc. Károlyi ad officium Solutorium Camerale Regium administrari fecit Posonii die 15. a. Maii 1748. Ezuttal tehát összesen *102.163 frt 86$^{2}/_{3}$ krt fizetett.*

Az uradalom roppant kiterjedéséhez mérten Károlyi szerfölött olcsón jutott annak birtokába. Az akkori viszonyok között azonban, főkép ha a jövedelmezőséget tartjuk szem előtt, elég jól megfizette a birtokot. A hivatalos és magán-tudósitások ugyanis egyhanguan azt állitják, hogy az urodalom teljesen desolált, szánandó állapotban volt. Nagyobb arányu müvelésről pedig szó sem lehetett; mivel jobbágy alig volt az egész birtokon. Maga Károlyi igy ir a vásárlásról Püspöky nevü tisztjének: „Sok pénzt adtam a puszta és jövedelmetlen jószágért, mert *minden akkor kezemhez vett jobbágyom ezer forintomban esett*; holott az nekem, ha taksáltattam, hét márjásnál többet nem fizetett, ha szolgáltattam, 12 napnál többet nem szolgált. *Nincs azért, mit irigyelhetne valaki vásárlásomban*".[1])

A kir. kamara is inkább áldozatnak, mint nyereségnek tartá a vásárlást Károlyi részéről; azért nyilván ki is jelentette, hogy a gróf e cselekvésével is nyilvánvaló szolgálatot tett a királyi kincstárnak.[2])

Megtörténvén a vásárlás, — a mint Károlyi előre sejtette, — megkezdődtek a perlekedések és a villongások.

A vásárlás alkalmával Károlyi nem rendelkezett annyi pénzzel, mint a mennyibe az ecsedi dominium került. Hisz köztudomásu dolog, hogy a dusgazdagnak tartott Károlyi Sándor, nagy kiterjedésü birtokai mellett, félmilliónál jóval több adósságot hagyott fiára,[3]) a mi akkor majdnem egyenértékü volt a birtokaival. Károlyi Ferencz tehát ujabb kölcsönöket vett föl s a megvásárolt ecsedi uradalom egy részét azonnal eladta. A vevő Bethlen Ádám gróf volt, ki felesége, Bánffy Klára révén az ecsedi uradalom egy részét amugy is zálogban birta. Az 1747. julius 7-én és 8-án kötött szerződés értelmében Bethlen Ádám 100 ezer forintért, melyből 30 ezeret mindjárt kifizetett,[4]) a következő birtokokat szerezte meg: Tarpa, Geberjén, Görbed, Fejér-Gyarmat, Matolcs, Kis-Ar, Nagy-Ar, Tivadar, Mánd, Bártfalva, Józsefháza, Apa, Nábrád, Penyige, Kécz, Déda, Széplak, Genyéte, *Nyiregyháza*, Nyiradony. Mivel azonban

[1]) Hadnagy Püspöky uram instrukciója Károly 1757. decz. 1.

[2]) *Quemadmodum omnia acta et facta Károlyiana a principio instituta ita et hanc bonorum apprehensionem non (uti sive invidi, sive malevoli ne fors indigne oggerere possint) in praejudicium, sed in manifestum servitii regis promotionem et emolumentum intervenisse patet.*" Representatio ad Suam Majestatem post apprehensionem juris fiscalis Dominii Ecsed.

[3]) 596.018 forintot tett ki az összes teher.

[4]) Ez csak a szerződésben áll igy; a dolog, valójában ugy történt, hogy Bánffy Klárának és nővérének Károlyi tartozott volna megfizetni a zálogösszeget s most az eladásnál ezt mint készpénzfizetést vettek fel s igy hát Károlyi tulajdonkép alig kapott készpénzt.

ezekből öt község, köztük Nyiregyháza is, akkor még a kincstár birtokában volt, a szerződő felek ugy egyeztek meg, hogy addig, mig ezeket Károlyi meg nem szerzi, 22 ezer forint után nem kell a vevőnek kamatot fizetni s ha Károlyi egyáltalán nem lesz képes azokat megszerezni, akkor a 22 ezer forintnyi követelés érvénytelen.

A szerződés megkötése után Károlyi azonnal átengedte a keze közt lévő birtokokat. A következő évben a *kincstári részt is megvásárolván, Nyiregyházát és a többi kikötött területet* is azonnal Bethlen kezére bocsátotta. Ez alkalommal azonban kikötötte, hogy eladás esetében fenntartja a maga számára az elsőbbségi jogot.[1]) S bár a vevők ez alkalommal semmit sem fizettek, Károlyi még a termést is átengedte nekik.

Mikor a fizetés ideje eljött, Bethlen nemcsak hogy a tőkét nem fizette, de még a kikötött kamatokat sem tette le, úgyhogy Károlyi a kincstári rész vételárának kifizetésére kénytelen volt 75 ezer forintot kölcsön venni. Mivel azonban Bethlen Ádám meghalt, Károlyi Ferencz „mind atyafiságtúl, mind keresztényi szánakozásbúl viseltetvén" az özvegytől nem követelte a tartozást. Történt azonban, hogy az özvegy és Gábor nevü fia 50 ezer forintnyi adósságukat a Károlyitól vásárolt birtokra tábláztatták be.[2]) A nemes gondolkozásu gróf még ekkor sem követelte a kamatokat, jól tudván, hogy a kedvezőtlen időjárás miatt a birtok a kamatoknak még felét sem hozta be, s az özvegy a tőkét is alig birván törleszteni, napról-napra jobban elmerült az adósságokba. Sőt abba is beleegyezett, — nem sejtvén a csalárdságot, — hogy a nádori szék előtt a három Bethlen fiuval uj szerződés köttessék. A vételnél az elsőbbségi jogot azonban ujra fenntartotta maga számára.[3])

E szerződésről, mint később kitünt, az özvegy grófné semmit sem tudott; pedig fiai csak az ő halála után intézkedhettek volna birtokaikról. Különben a szerződésben kikötött 87 ezer forintnyi vételárból ők se fizettek le semmit.

Eközben az özvegy grófné, látván, hogy adósságaiból ki nem vergődhetik, tudtára adta Károlyinak, hogy a megvásárolt uradalmat hajlandó visszaadni s Károlyi erre elküldé meghatalmazottját a grófnéhoz a birtok visszaváltása végett. Az ifju Bethlen Gábor azonban kijelenté, hogy ő nem engedi a birtokot visszavenni. Mivel azonban a hátralékos

[1]) Quo casu M. atyám uram ő nagyságának vagy successorinak eladó szándéka lenne, tehát ő Excellentiáját tartozik elsőben is megkinálni vele s mindeneknek előtt praeemtiója leszen." (Az 1748. jun. 25-i átengedési okmány 7. pontja.)

[2]) 1748. márcz. 1-én.

[3]) Literae fassionales testimonales 1751 24 augusti. in libera regiaque civitate Posoniensi. A vételár ez alkalommal 87 ezer forint volt.

összeget sem akarta megfizetni, Károlyi megbizottja 1753. jun. 25-én a királyi tábla előtt megkötötte az özvegy grófnéval a szerződést. Ennek értelmében a 100 ezer forint vételár visszafizetése esetében visszaadja a birtokot, melyből — szerinte — a befektetett tőke kamatainak felét sem tudta bevenni. Nem csak neki, de fiainak sem kell a jószág — irja a szerződés harmadik pontjában — csak Gábor szeretné megtartani, de annak meg nincs pénze.[1])

Károlyi Ferencz erre visszafizette Bethlen Ádámnénak a vételárt, s kiküldötte teljhatalmu megbizottját, Rácz Demetert a birtok átvételére.

Bethlen Gábor azonban, jólehet sem pénze nem volt a vásárláshoz, sem joga a birtok megtartásához,[2]) erővel meg akarta azt tartan i Tisztjeit s jobbágyait tehát föleskette saját hüségére, s a parasztokat. föltüzelte Károlyi megbizottja ellen. Majd mikor ez sem használt, perrel támadta meg Károlyit.

Károlyi Ferenczet mód nélkül bántotta ez az eljárás, éles szavakkal ítéli el Bethlen Gábor háládatlanságát, s kiméletlenül leleplezi csürését és csavarását.[3])

A terjedelmes pör kezdettől fogva úgy folyt, hogy Károlyi Ferencz bizton számithatott győzelemre, noha Bethlen Gábor minden összeköttetését felhasználta ügyének szerencsés eldöntésére.

Midőn Károlyi Ferencz meghalt, fia, Antal gróf ellen is folytatta a pert. A hétszemélyes tábla azonban a Károlyiak javára döntötte el az ügyet. Ekkor Károlyi Antal, hogy a további viszálykodásnak elejét vegye, békés egyezséget ajánlott Bethlen Gábornak, a mit ő szivesen el is fogadott. A nádor előtt 1760. november 10-én kötött egyesség szerint Bethlen hatezer forint fejében lemond minden jogáról, s megnyugszik Károlyi békés birtoklásában.[4])

A többi Bánffy-örökösöktől szintén csak per útján lehetett visszaszerezni az elzálogositott részeket, mert az általa fölajánlott békés egyezséget nem fogadták el a zálogosok.

Évek hosszu során át tartott per keletkezett az Aspremont rész megvásárlásából is. Aspremont Károly gróf ugyanis fölvette a 80 ezer forintnyi vételárt, de a növérét megillető 40 ezer forintot nem adta át neki, hanem az egész összeget megtartotta maga számára. Aspremont

[1]) Comitissa Clara Bánffy, Com. Adami Bethlen relictae viduae fassionales quibus bona ad Dominium Ecsed spectantia marito quondom suo sibique a Com. Károlyi pro 100 m fl. passa, reddit et denuo revendit Anno 1753.

[2]) Mert az uradalmat édes anyja pénzén vették egykor.

[3]) Levelei a kamara elnökéhez 1752. márcz 29-én. Nagy-Károlyból Lad. 51. Nr. 30

[4]) Az idevágó ügyiratokat lásd Lad: 51. Nr. 48, 49.

Johanna grófkisaszony tehát[1]) Károlyi Ferenczen követelte a 40 ezer forintot, még pedig per utján. A hatalmas per, melynek végzései egész kötetet tesznek ki, 1758. január 30-án ért véget. A végső forum akkép ítélt, hogy a kérdéses 40 ezer forintot Aspremont Károly gróf és nem Károlyi tartozik megfizetni.[2])

E perek bosszuságain kivül más kellemetlenségek is vártak Károlyi Ferenczre. Miután a vásárlás ugy az Aspremont örökösökkel, mint a kincstárral megtörtént, Károlyi folyamodott a királynéhoz, hogy a királyi donatiót a magyarországi és erdélyi kanzelláriá által adassa ki s azt mindkét ágon leszármazó utódaira is terjessze ki, Folyamodványában felhozza, minő zavarba hozta a Mattyasovszky-féle vásárlás s mennyi kára és kellemetlensége támadt volna abból, ha ő el nem fogadja a kamara ajánlatat. Ősi birtokaitól, jogaitól — melyek mindkét ágon leszármazó utódait is megilletik — volt kénytelen megválni, csakhogy a kamara részére megszerezhesse a vételárt. Kötelessége tehát utódait kárpótolni. De ez csak ugy történhetik meg, ha ő felsége a donatiót ugy a fiu-, mint a leányágra kiterjeszti.[3])

Az udvari kamara 1751. jul. 26-án mutatta be ő Felségének Károlyi folyamodványát. Válasz azonban csak 1756. április 8-án érkezett reá. Eszerint Mária Terézia elrendelte, hogy a donatio „gratis" adassék ki Károlyinak, *de csak a férfi ágra*![4])

Ez a végzés mondhatlanul bántotta Károlyi Ferenczet. Neki ugyanis csak egy fia volt, s nem lehetett tudni, lesz-e annak fiutóda? Bántotta azért is, mert a királyné az országgyülés alkalmával szóval megigérte neki, hogy a donatiót mindkét nembeli utódaira kiterjeszti.[5]) Ennek daczára sem történt az meg. Pedig az ecsedi uradalom másfélszáz év óta mindig mindkét nemre adományoztatott. S mikor Károlyi megvásárolta, nem is gondolhatta, hogy a birtok eme régi tulajdonságát ő fel-

[1]) Pálffy János gróf 1747. jul 12-én figyelmeztette Károlyit, hogy a grófkisaszony részét, ne fivérének, hanem magának a grófkisaszonynak fizesse ki. Ez a figyelmeztetés azonban késő volt, mert Aspremont Károly már május 6-án felvette a 80 ezer forintot.

[2]) Sententia super revisionalis in processu Domicillae Aspremont contra fratrem suum de Bonis Ecsed suscitato per Excelsam Curiam pronunciata authentice expedita.

[3]) C. Francisci Károlyi instantia pro obtinenda ad utrumque sexum super Dominio Ecsed donatione.

[4]) E. Camerae. Hungaricae intimatum significans Suam S. Majestatem ad Instantiam C. Francisci Károlyi resolvisse Donationem super Dominio Ecsed ad sexum tantum masculinum gratis expediendam.

[5]) Károlyi F. levele fiához 1756. decz. 16. Nagy-Károly.

sége megváltoztassa.[1]) Méltán mondhatta hát a jogaiban sértett gróf: „Nemcsak kegyelemből, de igazságbul is tartoznék ő felsége az kamarával költ alkumat, melyet bona fide, praemisso supposito, ineáltam, ratificálni restrictio nélkül. Ugyanis micsoda disordinatio következik abból, hogy maradékom által fele azaz Aspremont része az jószágnak ad utrumque, az másik ad masculinum hivattassék?“ [2])

Károlyi Ferencz nem akarván ujra folyamodni a donatióért, az udvar körül időző ezredes fiát bizta meg, hogy informálja a dologban az illetékes forumokat. Mivel pedig fiának közbelépése sem hozta meg a kivánt sikert, nem vette ki a donationalis levelet, habár e miatt jelentékeny károkat szenvedett.[3])

Mennyire bánthatta ez a dolog a grófot, kitünik a halála előtt másfél hónappal Munkácsi Jánoshoz irt leveléből. Midőn a királyi consensus — irja — megjött, „csak elhültem bele, hogy csupán fiuágra szoritotta ő felsége, én aztán megcsökkentem annak szorgoztatásától, gondolván, az idő megemészt mindent, s majd reménységem szerint az leányágnak is fogja ő felsége conferálni. Sokan csudálkoztak, miért nem veszem ki a donatiót, s most két esztendeje megmondottam aztán okát.“ Erre elmondja családja állapotát, hogy csak egyetlen fia van, egyik leánya klastromban él, a másiknak csak egy lánykája van, lesz-e több gyermeke vagy nem, Isten titkában vagyon. Majd a következő nyilatkozatot teszi: *„de ha lesz is, nem reménlek olyast, az ki feltett czélomnak megfeleljen. Mert én ugy intéztem, sőt tettem is rendelésemet, hogy gyermekeimből, véreimből éltemben ha nem tapasztalok s nem reménlhetek olyast, az ki ő Fölsége, a Haza és kivált ezen föld szolgálatját hasznosan és elömenetesen üzhesse, idegenre is mindazáltal elégségesre és alkalmatosra hagyom jószágomat. Az én unokáimból pedig, ha lesz is, olyas nem telik, mert tudom ezen a földön nem neveltetik, az ki pedig itt nem neveltetik, ennek az földnek természetét nem tudhatja s alkalmatlan ő Felsége szolgálatjára,* pedig itt oly szükséges az jó ember, mint a darab kenyér, mind ő Felsége mind a haza szolgálatjára!“ Ilyen czél lebegvén szemei előtt, fölkérte a kamara elnökét, lépne közbe a királynénál, s eszközölné ki, hogy a fiuág kihaltával annak adhassa a birtokot, akinek tetszik; mert nem szeretné, ha a fiuág kihaltával az ura-

[1]) „Az Rákoczy jussát bona fide ily ismert jussal alkudtam meg s vásároltam meg azt a jószágot, álmomban sem tünvén, hogy Ő fölsége változtassa régi tulajdonságát természetinek ad masculinum restrictiojával.“ (Levele fiához 1756. deczember 16).

[2]) U. o.

[3]) Mert az elidegenitett részek visszaszerzéséhez addig nem foghatott.

dalom szétosztatnék, maradjon az annak a kezében, a ki a király, a haza és azon föld javát a legszerényebben előmozdithatja.[1])

A nemeslelkü gróf e fenkölt sorok irása után nem egészen másfél hó mulva meghalt, anélkül, hogy megtudta volna, mi sorsa lesz az ecsedi uradalomnak. Ennek eldöntése és rendezése tehát fiára, Károlyi Antalra szállott.

Károlyi Antal több tekintetben szerencsésebb volt atyjánál. Ő először is befejezte az Aspremont örökösökkel folytatott pert, mely tulajdonkép még atyja életében 1748-ban kezdődött. Aspremont Károly ugyanis miután aláirta a Károlyi Ferenczczel kötött szerződést és fölvette a 80 ezer forint vételárt, 1748. máj. 4-én protestatiót tett le a szepesi káptalan előtt. E protestatióban azt állitotta, hogy az ecsedi uradalomnak ő csak azon részét akarta eladni, melyet Rákóczy Julia zálogositott el Bánffy Györgynél, holott a szerződésbe mindazokat a területeket felvették, melyek valaha a Rákóczy uradalomhoz tartoztak. Meghalván Aspremont Károly, fia és leánya a fentebbi protestatió alapján bepörölték a kir. táblánál Károlyi Sándor grófot. A kétes kimenetelü pörnek Károlyi Antal azzal vetett véget, hogy az Aspremont testvéreknek egyezséget ajánlott, a mit azok készséggel elfogadtak, maguk is beismervén perük kimenetelének kétes voltát.[2]) Az egyezség értelmében Károlyi 78 ezer forint fizetésére kötelezte magát. A kikötött összeget öt részletben hiány nélkül ki is fizette.[3])

Ezután kivette a donationalis oklevelet is. E terjedelmes okirat 1776. november 21-én kelt Bécsben, s magában foglalja az ecsedi uradalom részeinek pontos leirását is, melyet az előbbi adás-vevési szerződésekben csak hiányosan találunk meg. A donationalis levélben Mária Terézia különbséget tesz az Aspremont-féle és a kincstár tulajdonában volt részek között. Az ecsedi uradalom kincstári részét ugyanis a fiuágon leszármazottaknak örök joggal, a női ágon leszármazottaknak pedig csak zálogjoggal és czimmel adományozza.

Mivel az ecsedi uradalomnak számos oly területe volt, mely még a zálogbavetés előtt idegen kézre került, Károlyi Antal ezek visszaszerzésére is királyi engedélyt eszközölt ki. Ugy ezen 1778. szept. 21-én kelt királyi „consensus"-ban, mint az előbbi donationalis levélben Mária Terézia élénken vázolja ama ritka érdemeket, melyeket Károlyi Antal gróf a haza és trón szolgálatában szerzett. Ámbár — irja a

[1]) Károlyi Ferencz gróf Munkácsi Jánoshoz 1758. jul. 3. Nagy-Károly.

[2]) Az eredeti szerződés szerint (Viennae Die Trigesima Decembris 1785.

[3]) Az eredeti nyugták szerint 1785. decz. 31-én fizetett 18,000, 1786. január 16-án 10,000, márczius 3-án 20,000, márczius 21-én 20,000 és április 6-án 10,000 forintot.

királyné — ősi nemzetségének egyetlen élő férfitagja volt, mégis kora ifjuságától kezdve fegyverrel szolgált, s a legközelebb lefolyt porosz háboruban élete koczkáztatásával is kimutatta uralkodója iránt hüségét. Alig üdült föl a csatákban kapott sulyos sebeiből, erőtlensége és gyöngélkedő állapota daczára bámulatos gyorsasággal ujonczokat toborzott, s azok élére állott. Midőn Magyarország készséggel sietett terményeivel a Csehországban kitört éhinség csillapitására, elannyira, hogy maga is szükséget szenvedett, Károlyi Antal nem tévesztvén szem elől a közjót, a nagybányai bányahivatalba három éven át 12 ezer köböl buzát szállitott mérsékelt árért. E nemes tettével az éhhaláltól mentette meg a bánya munkásait. Mint *a Szamos folyónak hajózhatóvá tételére* alakult társaság elnöke, s mint az ungvári és nagyváradi kerület iskolai és tanulmányi királyi főigazgatója egyaránt nagy érdemeket szerzett. Ezen érdemek és az apja által a kincstárnak fizetett összeg fejében a királyné megengedte, hogy mindazon birtokokat és jogokat, melyekkel egykor a szent királyok az ecsedi uradalmat felruházták, egyezmény utján visszaszerezhesse. Kivételt e tekintetben csak a királyi donátiók révén elidegenitett részek képeznek.

E legfelsőbb engedély alapján Károlyi részint barátságos egyezségek, részint pedig perek révén visszacsatolta az ecsedi uradalomhoz az elidegenitett részeket és jogokat.

Ez az ecsedi uradalom megszerzésének története. A Károlyiak tehát nem ajándékozás, hanem rendes vétel utján jutottak annak birtokába. Az a sok mende-monda, melyeket egyesek — jobbára érdekelt felek — e birtokszerzéshez füztek, mind a mesék országába tartoznak s nagyobbrészt annak az irigységnek kell betudnunk, melylyel sokan a napról-napra hatalmasabb s gazdagodó család törekvéseit kisérték.

ADATOK.

II. RÁKÓCZI FERENCZ UTASITÁSA AZ ORSZÁGOS GAZDASÁGI TANÁCS RÉSZÉRE.

Instructio pro consilio oeconomico.

A midőn Isten ő szent felsége segedelme által, nemzetséges igaz ügyünknek előmozditására s boldogulására fölkötött fegyverünket forgatjuk, tudván azt, hogy akármely ország dolgainak is, a jó rendelés, rendtartás légyen lelke s ereje, és hogy az hadakozásnak is boldog s hasznos előmenetele, megszünés nélkül ugy lehet, ha egyszersmind annák elősegélésében a szükséges mediumok s modalitások, fogyatkozás nélkül kiszolgáltatnak, igyekeztünk azon, hogy nemzetünk minden dolgaiban a jó rend inducáltassék, tartassék. De azt kiki általlátta, midőn nemzetséges felháborodásunknak zurzavara annyira involvált az hazában minden dolgokat, hogy hamar egyszersmind a jó rendre nem hozattathassanak, hanem amint időben élünk, idővel is köll a maga jó rendire, s folyamattyára hoznunk s igazgatnunk. Ahhoz képest, amennyire azon, mind országos sokféle distractióink, mind a mostani conjuncturák engedik, lévén hadakozásunknak ereje kiváltképen való az oeconomiának a jó rendekre való hozatása és állitása, és abbul jöhető mindennemü jövedelmeknek, szükséges concursusoknak, a jó industria és serény vigyázás által való szaporitása, tetszett *a confederált statusoknak* megegyezett akarattyokbul *az oeconomiának dolgait is oly állandó rendre hozni*, hogy abbul ennekutánna a nemes ország sok szükségének tellyesitésére lehetne tapasztalható succursus, mely jó rend elsőben is megkivánván azt, hogy *erigáltatván Consilium*, abban az oeconomiának dolga bizattatnék oly érdemes haza fiaira, akik minden tulajdon magok hasznok, s interessentiájok considerátiója nélkül, adatott authoritások, s instructiójok szerint a rendes hasznos dispositió által mindazt fogják elkövetni, valamellyek, magok becsületinek nevekedésére, minden practicábilis utakon s módokon az ország hasznának örögbitésére, az haza közönséges terhes hadi szolgálattyának, fogyatkozás nélkül való elősegélésére jónak s hasznosnak, illendőnek és alkalmatosnak itélnek lenni.

Azmint hogy azon consiliumban declaráltatnak:

Praesesnek: tekintetes nagyságos Klobusiczky Ferencz ur; *Aerary conservátornak* tekintetes nemzetes Radvánszky János ur.

Consiliáriusoknak: Tiszteletes: Krucsay Miklós kassai kanonok, Spáczai Gábor nyitrai kanonok. Nemzetes: Keczer Sándor, Szirmai Péter, Horváth Zsigmond, Plathi Sándor, Szentpéteri Imre, Szepessi Pál, Pápai János, Prileczky Pál, Izdenczi Márton, Fodor László, Pálóczi Horvát György.

Secretáriusnak: nemzetes Olasz Ferencz, ugy mindazonáltal, hogy a secretariusnak is szabad voxa lehessen.

Causarum födirectornak: Okolicsányi Mihály, *vicedirectorának:* Dolinai Gábor.

Rationum exactornak: Bulyovszky Dániel, s Kovács János. *Registrátornak:* Pankotai Ferencz, *Expeditornak:* Okolicsányi Imre, *Cancellisták*: hatan, *Janitor:* egy.

1. A consiliumokat annak rendi szerint a praeses által denominálandó időben tartván Beszterczén (vagy amidőn a mezei operátiók megszünnek: Kassán) azhol is kelletik continuo a consiliumnak resideálni.

2. Amely dolgoknak rend szerint vagy parancsolatunkbul kelletik agitáltatni, prothocoláltassák.

3. És ha történik a voxokban külömbség s megszakadoznak a voxokban, amelyik több lészen, a concludál.

4. Holott penig paritas vocum leszen a praeses voxával együtt, amelyben a praeses voxa leszen, a concludállyon; és ha a voxok egyenként külömböznének, kiki maga voxát prothocoláltassa, transmittáltassék hozzánk, vagy a mi absentiánkban a *senátushoz*, amidőn kivánnya, aminthogy a voxra való bocsátás nemcsak a praesestül függjön, hanem a consiliariusok is adurgeálhassák.

5. A praesesnek, s aerary conservátornak és secretáriusnak változások nem lehet, a több consiliariátusság penig, hogy a maga változását (kölletven cántoronként: háromnak változni) rendesebben observálhassa, annak rendi feltétetett a következendő modalitás szerint.

Első változás: Tiszt. Krucsai Miklós, N. Plathi Sándor, N. Izdenczi Márton.

Második: Tiszt. Spáczai Gábor, N. Sz. Péteri Imre, N. Pálóczi Horváth György.

Harmadik: N. Keczer Sándor, N. Szepessi Pál, N. Prileszky Pál.

Negyedik: N. Szirmai Péter, N. Horváth Zsigmond, N. Pápai János.

6. Sőt ha oly dolgok interveniálnának, melynek decisiójában meg-

akadnának, a mi resolutiónktul várjanak. Némkülömben, ha mit extraordinarie az ország jövedelmének szaporitására feltalálnak, azokat egész declaratióval repraesentállyák előttünk.

1. Extendáltatik penig authoritások, az egész országban lévő, található minden névvel nevezendő *fiscalitásokra*, azoknak minden rendü tiszteire, az arany, ezüst, réz, ón, vas *bányákra*, *pénzverőházakra*, sóbányákra, *harmincadokra*, *vámokra*, *salétromos helyekre*, *portörő házakra*, s azoknak tiszteire, az ország számára erigálandó *kereskedésekre*, azokban forgó tisztekre, egyszóval minden haszonvévő fundusokra. Ide mindazonáltal nem értetnek, s foglaltatnak az egész bányavárosi a nagy- és felső-bányai pénzverő házak, azon bányák adminisztratiója, mellyet is különös inspectiók alá restringáltunk. Hogy azért tudhassák magokat fundamentaliter a fiscalitásoknak directiójában radicálni hasznosan, s rendesen, a kivántató dispositiókat tenni, a nemes ország hasznát megtudni, előttünk angariánként repraesentálni, szükséges az egész fiscalitásokat, a valóságos, avagy industria által jöhető jövedelmeket conscribáltatni. Megkülömböztetvén a conscriptióban a valóságos fiscalitásokat, azoktul, mellyek a mostani revolutiónak alkalmatosságával confiscáltatnak, extendáltatván azon conscriptiók az oly jószágokra is, ha mellyek a mi engedelmünkön kivül elfoglaltattanak, s birattatnak. És ha oly magános hatalombul elfoglaltatott jószágok comperiáltatnak, nem csak visszafoglaltassák, sőt azoknak possessorin az eddig exigált jövedelmet is, ha külömben nem, törvény szerint, qua violentusokon exigállyák, s exigáltassák törvényes birák által; és hogy az oly általunk vagy engedelmünkből méltóságos generális gróf *Bercsényi Miklós* ur által, adattatott jószágok iránt, egész informátiójok lehessen, az collationálisoknak extractusi cancellariánkrul kiadatnak.

2. Az confederatus status végezésébül articulariter adatván authoritásunk az eddig conferált jószágoknak elvétele, meghagyások vagy egyéb meghatározások iránt, mivel annakutánna leendő donátiókat bizonyos summákra akarjuk redigálni, s az szerint is inscribálni oly móddal; hogy collatiókban inserált summához képest, kiki 10 pro cento interessit vehesse, ha az olyatin jószágban superflue több haszon találtatik, virtute conscriptionis, az több fiscalitásokhoz applicáltassék továbbvaló dispositiónkig, kit az nemes statusok authoritásunkra hagytanak.

Amely jószágok administrátiójuk alá adattatnak, vagy ennekutánna deveniálnak, azoknak elébbi mostani s következendő statusát, s proventusát ruminálván, aszerint is conscientiose aestimállyák, s transmittállyák hozzánk, azoknak minden proventusinak extractusával együtt.

3. Ha comperiáltatnék a fiscusnak, a mostani hadakozásnak kezdetitül fogva, (annál killyebb nem is terjesztvén a processust) jussa valamely jószágok s res mobilesek iránt, melyre legyenek is szorgalmatos vigyázással, azt egész declaratióval representálván elöttünk, procedállyának annak megnyerésében, a fiscalis director által törvényesen addig is, még resolutiónkat veszik, annakutánna magokat ahhoz alkalmaztatván mindenekben.

4. Nem kevés kárával tapasztaltatott az ország jövedelmének az sok és haszontalan tiszteknek a fiscalitásokban való létek, s azoknak szolgálatyok, érdemen kivül való fizetések. Szükséges azért elsőben is, a fiscalitások rendben való vétele alkalmatosságával, hogy az fiscalitásokban a sok haszontalan szükség nélkül forgó tisztek megvizsgáltassanak és kevesebb számra hozattassanak, bizván kinek-kinek gondviselésére oly s annyi fiscális jószágokat, fundusokat, amelybe mind hasznos, mind munkás szolgálatokat tehessenek, tisztségeknek is megfelelhessenek.

Aminthogy a praefecturákat, melyek nem szükségesek, administrálván azonkivül is az oly jószágokat alkalmatos értelmes udvarbirák által, tollálják; meghagyván praecise csak: a szomolnoki, esztergami érsékséghez tartozó, és más odaapplicáltatott jószágok a Vágon túl, és Trencsény vármegyei praefectusságok és ispánságok, tisztiteknek is gondviselések s directiójok alatt lévő jószágoknak, természetéhez, s alkalmatosságához képest adattassék ki instructiójok, és amennyire industriájok után a jövedelem extendálódik, ahhoz approportionáltatott fizetést rendellyenek subsistentiájokra, ezt értvén az harminczad-contraság és vámosok iránt.

5. Holott penig valamely tisztnek alkalmatlanságát, tudatlanságát, s egyéb erkölcstelenségét, az ország hasznának kárára lenni tapasztalnák, állitsanak usque ad nostri ratificationem, érdemes hasznos alkalmatos jószágos személyeket helyekben, repraesentálván elöttünk annak alkalmatlan, ennek penig alkalmatos voltát elégségesképen, külömben ok s parancsolatunk nélkül, valamely hasznos alkalmatos tiszt, szolga ne revocáltassék, és ha ok nélkül amoveáltatik, lehessen regressusa hozzánk akármely senátorunk által; pro majori autem securitate fisci, a fiscális tisztektül és harminczadosoktul, akinek kezénél notabilis summa szokott lenni, reversálist vegyenek.

6. Az országnak kiváltképen való szüksége lévén a buzára, s egyéb gabonára, minthogy a fiscalitásokbul ki nem telik, amely király-dézmák, a fiscus dispositiójan kivül, a clerus dispositiójában vannak, azokat ha arra a fiscusnak szükségét láttyák, illendő árán, annak idejében, a fiscus lucrumával megárendálván, exigáltassa; mindazonáltal a fiscális és más megárendált dézmák exactiójában, a dézmások által törvényesen proce-

dáltassanak és semmiképen a szegénység oppressiójára elkövetett abususokat a dézmálásban elkövetni meg ne engedjék, és ha mely excessans dézmások ellen panasz menne, azt orvosollyák.

7. A commissariátusnak kelletvén ottan-ottan oda recurrálni, szükség, hogy a commissariátussággal correspondenter legyenek a prófontházoknak erectiójában, és amidőn a commissariátus requisitióját veszik, amely naturálék, dispositiójok alatt találtatnak, s a commissariátus, a szükséghez képest deputállya valamely prófontházhoz, azoknak odaszállitása felül, dispositiójok alatt lévő fiscalis tiszteknek committáljanak, citra tergiversationem, erga recognitionem commissariatus, praestállyák a kivántató naturálékat és azon prófont-házoknak erectiójára kivántató concursust. Sőt azon prófont-házokban, melyek az operatiókhoz közelebbek lesznek, egész informátiójok lévén, a provisióknak szállitását, annál jobb modalitással alkalmaztathassák, instructiójokban lészen a districtuális commissáriusoknak, hogy amely naturálék a Consilium dispositiójából kezek alá szállittatnak, azokrul a consiliumnak adjanak angáriánkint extractusokat.

8. A mostani revolutió alkalmatosságával, a jobbágyság szarvat emelvén, kiváltképen a Tiszántul való földen, a fiscusnak rendes szolgálatot, censust, taxát, dézmát, kilenczedet és egyéb accessoriumokat nem praestáltak; a midőn azért ennekutána valamely tisztek a jobbágyok szófogadatlanságárul panaszkodnának, magok nem orvosolhatják szófogadatlanságokat, a számadáskor magok menthetetlenek legyenek, adandó assistentiáért recurráljunak odavaló generalisunkhoz, kapitányokhoz a Tiszántul s a Tisza körül, vagy jelen nem létekben, közelebbvaló várbeli kapitányunkhoz, s kemény büntetések által is compelláltassák az engedelmességre, azokon kivül, akik általunk eximáltatván exemptionálisukat producálják. Mivel azokat is, akik a jobbágyság körül, feleséges cselédes gazdák lévén, táborunkon szolgálnak, semmi szolgálattal, census, taxaadással nem terheltetnek, az is specialis instructiójában legyen fiscalis tiszteknek, ők is az olyanoknak otthon maradott cseléd-jeiket ne terheljék.

9. Amidőn valamely instánsok, fiscus kezénél lévő jussok iránt, pro informatione relegáltatnak ő kegyelmekhez, azt szorgalmatosan vizsgálják meg, sőt in casu dubietatis exmittáljanak avégre hiteles tisztet, ki is in locis debitis, investigálván az instáns jussának valóságát s egyszersmind abban occurráló difficultásokat egész informatiót az iránt adnectált opiniójukkal együtt transmittáljanak.

10. Holott valamely érdemes személynek valamely jószágbul hüséges hasznos szolgálatjáért remuneratiót akarunk tenni, oda relegáltatik az instantiában specificált jószágnak declaratiója, azon jószágnak pro-

ventusát, válorát becsülvén minden jószágot úgy, hogy annak jövedelme a capitalis summának, amelyre becsültetik legale interesét importálja in statu quo, aszerint adják magok opiniójokkal illustrált informatiójokat.

11. Amidőn a fiscalitásokban lévő szegénység pusztulása, szegénysége, elégése vagy egyéb kárvallási miatt, a szokott census, egyéb szolgálatnak praestálásában való elégtelenségekről előttek instálnak, comperta rei veritate, az oly helynek s szegénységnek állapotjához képest, legyenek alleviátióval a szegénységnek, és hogy azon fiscalitásban lévő szegénység, a vármegyében ultra proportionem, ne terheltessék, opprimáltassék, azoknak manutentiójokban concurráljanak s vigyázzanak, a fiscális tiszteknek is légyen instructiójukban, és az oly, sőt akarmely instánsokat sokáig ne tartóztassák.

12. A bányavárosi, nagybányai officinákon kivül, az arany- és ezüst-, réz-, só-, ón-*bányák* lévén az ország kiváltképen való kincsének fundusi, investigálják, s investigáltassák mind magok, mind ottlevő főtiszteinknek serio injungálják, valamint a már történt csalárdságok által el ne titkoltassanak a metallumok; és amidőn olyat észrevesznek, azok ellen törvényesen procedálván, exempláris büntetés által, az oly kárnak tovább való eltávoztatását praeoccupálják, observálván ebben is, hogy ottan is a tiszteknek a mostani időhez alkalmaztassék fizetések.

Azon bányákban penig, minémü és micsoda formára verettessék a pénz, alkalmaztassák dispositiónkhoz magokat.

13. Szomolnoki bányákon nem kevéssé szaporodik azzal is a jövedelem, ha idejében a kivántató buza, bor, vágó és más naturálék odaszállittatnak és tartatnak készen; legyen azért ezen oeconomiára is szorgalmatos gondjok, hogy az oly naturálék idejekorán és megszünés nélkül való vásároltatásával és odaszállittatásával nevelkedjék a nemes ország jövedelme.

Az urburáriusoktul, kik ezen bányák körül bányákat magok kötelességével excoláltatnak, mivel a metallumok praeemáltattanak és máshová az olyakat nem szabad volt adni, azért jó vigyázással legyenek, hogy deputato pretio, afféle praeemptiót ezután is, szomolnoki tisztek által continuáltassák.

14. Mivel amely *réz* készül a bányákban, az egészben az ország szükségére nem erogáltatik pénzverésre, élvén azért annak eladásában, vagy más elkelő portékáért való cambiumában, szomolnoki s más inspectorink opiniójokkal, holott jó áron el nem adhatni, az országban elkelő egyéb portékáért kiváltképen posztóért, amennyi a commissáriátus requisitiója szerint kivántatik s egyéb hadi eszközökért cseréltessék el, mentül jobb móddal lehet.

15. Az hamis pénzverők a vigyázatlanság miatt, az *hamis pénzverést* elkezdvén az országban, mostan folyó pénzt ne adulteráljak, mindenfelé az harminczadokon, s egyéb fiscalitásokban ő kegyelmek erre szorgalmatosan vigyázzanak, akik tudva azzal élnek, vagy annak verésének okai comperiáltatnak, az ország törvénye szerint procedáljanak büntetésekben.

16. Az országban levő fiscalitásokban amely *salétromos helyek* s officinák vadnak, azokat is vegyék jó rendben, szaporitsák, s arra rendelt tisztünk által szaporittassák.

Minthogy a pénznek azon tisztek keze alá szállitásának késedelme, nagy károkat causál tegyenek oly dispositiót, hogy a pénz fogyatkozás nélkül administráltatván kezekhez, a salétromos gazdák ne kéntelenittessenek, ne is merészeljék a salétromos officinákon kivül, senkinek is, a salétromot eladni.

17. Ha kik comperiáltatnak a lött tilalom ellen cselekedni, kiadott szoros parancsolatunk szerint, marháit, szekereit és salétromát confiscáltassák, hagyván két részt a fiscusnak, harmadát penig a confiscátornak. Igyekezzék is ezen salétromos fundust ugy ampliálni, hogy industriájok által, elégséges por készülhessen, és légyen a mostani hadi operátiókra, melyeket is már erigált s erigálandó *portörő-malmokban*, a fiscusnak megcsalattatása nélkül, szorgalmatosan szállittassanak, megszünés nélkül port készittetvén.

18. Nem kevés abususok történnek a *harminczados helyeknek* kelletin kivül való erectiójával, melylyel inkább a tisztek, mintsem az ország jövedelme szaporodott. Minthogy hadakozásunkkal, mindenekben a törvényes dolgoknak helyreállitására czélozunk, ország törvénye szerint, azért az harminczados helyek az hol szoktanak lenni, azokat ő kegyelmek továbbra is tartsák meg, amelyek per abusum inducáltattak, az ország törvényeinek praejudiciumára, a kereskedőknek s hazafiainak opressióval s kárával, azokat tollálják, meghagyván csak azokat azhol inductiók és eductiók szoktak lenni. Sőt ott is oly rendes instructió mellett exigáltassák az harminczadot, hogyha instructiók ellen, valamiben impingálnak az harminczadosok (amint gyakran megtörténik), az abusivus harminczadosokat, érdemek szerint büntessék, és amidőn valamely contrabandák esnek az igaz harminczadnak eltagadása vagy elkerülése alkalmatosságával, determinálják a contrabontot, megtartván a fiscusnak, a mi a fiscusé, és kiadván a contrabontálóknak, a mi őket illeti, a már kiadott és eddig observált contrabontálásnak módja szerint; ugy mindazonáltal ha valamely notabilis summára menendő contrabont tanálna lenni abbul az harminczadosnak kiadandó rész függ determinatiójoktul.

Az harminczadokra kívántató régiákat, a praeses, aerarii conservatora vagy consiliariusok subscribálják, aszerint adassék ki az harminczadokra a ratiocináriábul.

19. Sok törvénytelen *révek s vámok* erigáltatván, mellyel a kereskedők s más úton járok taxáltatnak s angáriáltatnak, investigáltassák és amelyek vagy magános authoritásbul erigáltattak, a törvény s szükség kivül, annak orvoslásában procedáljanak törvény szerint.

20. Az lublyai harminczad törvényes lévén ugyan, de mivel régtül fogva comperiáltatott, hogy azon dominiumnak gubernátori, a tizenhárom városi lakosokat protegálván, rendes harminczadot odavaló harminczadosnak exigálni nem engedtek, sőt azon tizenhárom városi lakosok nagyobb szabadságot magoknak vindicálván, az harminczadok defraudálásában, számtalan csalárdságokat committáltanak, hasonlóképen azon városokon és környékben lakozó nemesség is, maga borait sub praetextu securitatis odaszállitván, annakutána az igazságos harminczadbeli proventusnak nagy diminutiójával, alattomban borait Lengyelországban kiiktatta, azért legyenek azon, hogy a lublyai harminczad körül az ilyen csalárdságok eltávoztatására, valamely mód adinventáltassék, ki által szomszédságbeli jó correspondentia se offendáltassék, az ország is azonban igazságos proventusiban fogyatkozást és rövidséget ne szenvedjen, sőt ha a tizenhárom városiak továbbra is meg nem szünnek azon csalárdságtul, s orvoslását nem effectuálhatják, recurráljanak hozzánk, hogy hathatósan megorvosolhassuk és az ország jövedelmét ott is öregbítessék.

21. Amely proventusok dispositiójok alatt lesznek, mi parancsolatunk nélkül, semmit is ne erogáljanak s erogáltassanak, az aerarii conservatora, úgy az egyéb naturálékbül a fiscalis tisztek által, azokon kivül, melyek a conventiókra exolváltatnak, s erigáltatnak, vagy az oeconomiának s proventusnak szaporitására kivántatnak.

22. A fiscalitásokban lévő számadásoknak censurájára exmittáltatván: gróf Szent-Iványi László úr, úgy ex consiliariatu: nemzetes Plathi Sándor és Prieleszky Pál; legyen szorgalmatos gondjok arra, hogy azon censurákot mentül hamarébb vigyék véghez, az convictióknak exactiójával együtt és amely jószágot exigálnak s exequálnak, azokat tartozván resignálni, a consilium dispositiója alá redigálják a több fiscalitások számában.

A mely tiszteknek penig számadások mindeddig is véghez nem ment, vagy most telvén esztendejek, számadásokat ennekutánna praetentálják, úgy amelyek ennekutánna számadásra kötelesek lesznek, azt a számvételben observálni szokott modalitások szerint, az exactorok által revideáltassák, ruminálttassák, kétszeri kiadandó difficultásokra leendő

replicájok után censeálják, és amiben a számadó tisztek convincáltatnak, jószágokon azt irremissibiliter desumáltassák vagy annyi érő jószágok nem lévén, személyeken is, legaliter a büntetést desumálják. Mindazonáltal akármely számadó tisztnek hosszas időre ne prorogáltassék számadása s censurája, hanem esztendeje eltelése után következendő első angárián menjen véghez, végső absolutiójok penig azon tiszteknek tőlünk függvén, ha kik a censurán absolváltatnak is, literalis absolutionálisoknak vételéért relegálják hozzánk s a senatusra, summarie repraesentálván előttünk annak censurájának s absolutiójának processusát.

Akik penig számot nem adnának, vagy adni nem akarnának, procedáljanak törvényesen post admonitionem ellenek, s megfogatván usque ad plenariam satisfactionem tartassák detentióban.

23. Hogy egész informatiónk lehessen az egész kezek alatt levő fiscális jövedelmekrül, s az erogatiókrul való commissiók is jobb móddal alkalmaztathassanak, az előszámlált fiscalitásokbul jövő pénzrül s egyébb naturálékrül angariánként sőt az administratiónak esztendejének telésével generális extractust küldjenek hozzánk vagy a senatushoz. Datum in castris nostris ad Szécsény positis, die septima mensis octobris anno millesimo septingentesimo quinto. Rákoczi s. k., Paulus Ráday s. k. 1705 okt. 7

Fejedelmi pecséttel ellátott eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályában. Instructionum fasc. 6 n. 169.

Közli: —*e*. —*e*.

A GALGÓCZI URADALMI DÉZSMÁS UTASITÁSA.[1])

Instructio pro generoso domino Emerico Witéz decimatore bonorum arcis Galgócz die 22 July anno 1607.

1. Először mihelyen valamely helben avagy faluban bemennek, az birót megkeressék, és behivatván mind helyeseket, lakos-sellyéreket, azonképpen másnál lakos sellyéreket is, kiknek házok nincs is; neveket rend szerént regestomokban beírják, és kinek-kinek mennyi buzája, rozsa, árpája, zabja és tönkelye volna, valamelyből dézmával tartoznának, hit alatt megexaminálják, annakutánna penig ha valaki mit megtagadna, contrabanddá tegyék.

2. Az dézmálásban senkinek személyét ne tekintsék, hanem mind szegénytől, gazdagtól egyaránt, az kinek mennyi leszen megvegyék, sőt még az, kinek egy kepe buzája volna is, pénzül az dézmát magoknak ne vegyék, mert drága pénz ára az dézma.

3. Arra is szorgalmatos gongyok legyen, hogy szép tiszta buzát vegyenek, jó és öreg kévéket, kik szemmel avagy magval teljesek, nem meglozáltat, az eső miatt megcsirezettet, avagy hogy rész szerént az szemet belőle kiverték volna, mert ha külömben cselekesznek, az kárért az ő magok fizetése deputáltatik.

4. Az mikor immár asztagban akarják rakatni, szorgalmatosak legyenek abban is, hogy másra az kévéknek számlálását ne bizzák, hanem tulajdon ő magok megolvasni és számlálni tartozzanak, hogy az parasztság által meg ne csalattassanak.

5. Az kinek mennyi méhe vagyon, igazán regestomban felírják, mindazonáltal az méhes ember tartozzék az dézmában jutott méhnek avagy rajnak gongyát viselni bizonyos ideig.

6. Az mi penig az salló-pénzt avagy keresztyén-pénzt illeti, azt is regestomokban felírni tartozzanak, kiről azután tanuságok leszen mit kellessék cselekedni.

[1]) A tizedeket régen egyes uradalmak vagy városok szokták bérbe venni és így aztán maguk is hajtották be.

7. Mikor immár mindeneket elvégeznének, regestomokot pure, azaz tisztán és igazán beírni tartozzanak, minden kétség tőlek távol lévén, igazán számot adjanak.

8. Vadnak nemes emberek jószágunkban, kiknek szegénységnek öldiben vetések vagyon, annakokáért az ollyan földből nemes ember is hogy megadgya az dézmát ugy, mint paraszt földből kévántatik.

9. Bíráknak az tartásért, azonképpen asztagrakóknak képes szerént füzessenek, és az füzetést, kinek mennyit adnak, igazán beírják.

10. Az bírákat sok lóval és szolgákkal ne onerálják és azzal nagy költséget bírónak ne szerezzenek, mely tartásért és költségért hogy az bírónak solito több buzát ne deputáljanak, magokat megoltalmazzák az dézmások.

11. Mivelhogy ez mostani szük időben sok buzát, kenyérnek valót az szegénység behozott és cséplett, minden szorgalmatossággal érte legyenek az dézmások, hogy az falu bírájától hit alatt végére menjenek, kiből az dézmát megadgya az szegénység sub poena és ne pénzül, kévántatik.

12. Irtott földekre avagy kopaniczákra hogy vigyázzanak, kévántatik, és az kikről ennekelőtte dézmát szedtek, most is hogy megvegyék, akarjuk.

13. Végezetre mindenféle dézmának exactióját dézmásokra bizván, parancsoljuk, hogy magokat suspectussá ne tegyék, mely suspicio által gyalázat és poena fejekre hogy ne száljon, praecaveálják. Datum in arce Sempthe, die et anno ut supra.

Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályának utasításai közt.

Közli: *E.*

UTASITÁS A CSERNABÁNYAI VASHÁMOR KEZELÉSÉRŐL.

Vashámorok alkalmatosságiról.

Ide tartoznak a vashámorok minden ahhoz kivántató szükséges alkalmatosságokkal együtt, melyeknek procurálását az alább megirt punctumok szerént szükségesnek itéltük eleiben terjesztenünk:

1. A vashámorok lévén terjesztő alkalmatossági ottvaló jövedelmünknek, az mostani bévett rosz szokás szerént meg szokott történni gyakorta: a tisztek magok hasznok keresésével, ottan-ottan körülöttek lévő tiszteinket, ajándék, vagy másoknak elöttünk felőlök tehető jó emlékezet szine alkalmatosságával, hasznos szolgáinkat változtatni szokták, kötelességének ismerje, magunk dispositiónk ellen semminémü rendbeli szolgáinkat változtatni ne merészelje, tudósitván esetleg kisebb hasznunkra vagy kárunkra nézendő dolgokról is praefectus hivünket, s ő kegyelme által bennünket is, nagy oka lévén jövedelmünk csonkitásának az ilyen rendeletlen cselekedet, sok példák mutatásából tapasztaltuk meg.

2. Minthogy ottvaló hámorunk szükségére feles *erdeink* vadnak, az *favágatás* iránt oly szükséges gondot viseljen, azon szükségre, az mely jobbágyokat rendel, mindenik személylyel egy-egy héten 5—5 öl fát vágasson, melynek széle és magassága is 1—1 öl légyen, melyet az sáfár hiteles testimonialisával doceáljon, rátiója mellett sub poena f. 40; ugy egyéb oda kivántató munkatevő személyekről és percipialandó s erogálandó bonumokról is, melyek nélkül maga rátiója is liquidáltatik mindenekben, annyi számu jobbágyokat, s oly üdőben rendeljen pedig favágni, amennyi a szükséghez képest kivántató favágást, egyéb dolgaink hátramaradása nélkül, végben viheti, de derék dolognak idején a favágást eltávoztassa sub poena damni in illis negotiis comperienda. Az erdőt pedig károson ne vágjak, az szénégetést is károson ne kövesse abbéli kárunknak duplás büntetése alatt.

3. Minden egy öl fából jó munka és gondviselés által 1—1 tereh *szénnek* kelletvén kitelni, vigyázzon az iránt is, káros fogyatkozásunk ne következzék, sub poena fl. 200 toties quoties arról hitelesen ratiocináljon.

4. Mivelhogy az szén lelke az vas-fútatásnak és megpróbált rendi is, és annak modjának, hogy 1—1 sust-ra 125 tereh *szén* elégséges legyen, a tereh mértékét doceálván, reá vigyázzon és vigyáztasson is, azon heti fizetése és egyéb jöhető vagy lehető jövedelme elveszése alatt, a chó-mester ne vegyen, az sáfár is többet ne erogáljon, mert ha maga az iránt való gondviseletlensége comperiáltatik in poena fl. 40 incurrál toties, quoties.

5. Idevaló már az matériáknak is mivolta, mely nélkül vas nem készittethetik; megpróbált dolog azért ez is: csináltasson 1 kőmerő tekenőt, melynek hosszasága 1 igaz singnyi, szélessége $^1/_2$ singnyi, mélysége pedig 1 arasznyi legyen, meglévén az két széle és feneke pecsételve és azzal minden egy *fúvásra* adasson 12 tekenő követ, sőt reá vigyázzon, mások iránt való kárunk ne következzék sub poena fl. 12 toties quoties comperienda; 1 sustnak pedig kiverésére a verő-mesternek 3—3 mérték szén adassék, ha kevesebb szénnel végbenviheti, annál jobb, senkinek vasat nem fútatván sub poena articulorum fl. 200.

6. A *kővágók* is fizetett szolgáink lévén, az ő szokott idejében, hivataljokat hüséges szorgalmatossággal kövessék, mert ha mi kárunk az ő mesterségek, vagy üdötöltések miatt esik, felcircáltatván, hetenként mennyi követ vághatnának, rendszerint duplás kárára fordittatik.

7. A szénégető is fizetés nélkül nem szolgál, hogy a fát el ne vesztegesse, sőt az *szénégetésre* kivántató jó gondot viseljen, abbéli kárt eltartóztasson, reávigyáztasson sub poena fl. 12 toties quoties comperienda.

8. Mivelhogy az *viz-fuvók* és kemencze, kő nélkül, azokhoz tartozó szükséges eszközekkel együtt, az *vas-fútatás* nem viseltethetik, szükséges gondja legyen mindazokra, és egyéb szükséges eszközöknek fogyatkozásával, vasbeli fogyatkozásunkra okot ne adjon, mert maga kárának tulajdonittatik.

9. Urbarium szerént minden héten 1—1 sus vasat, mely áll 12 mázsából és 25 fontból, effélet Csernabányának rendtartása szerént 1—1 bokor szántó vasat percipiáljon. Ezen 12 mázsa vasnak peniglen 5 mázsája pántvas, 2 mázsája rúdvas, 25 fontja pedig rúd-aczél légyen, fogyatkozás nélkül. Ezenkivül percipiáltatva a szántó-vasak, az urbarium szerént, tisztek számára járó fertály és lapos vasakon kivül.

10. Az urszt a kemenczéből kivonván meg szokták az kofárok rudakkal körülütegetni, sőt a verő alatt is, mikor eldarabolják, sok eszőlékje, salakja szokott a vasnak lenni, melyet is hüségesen reá kell vigyázni, mert azzal is nagy kárt tehetnek; legyen azért annak is tilalma fl. 12; és noha az olyan eszőléket tőlök mind el nem vehetni, mindazáltal hogy csak magok hasznára forditsák azt sem lehet, minden

héten azért efféle esölékkel adjanak 50 patkót szegestől, melyről is hitelesen ratiocináljon.

11. Mindennap az vasat ki szokták venni, ki is verik, mert annak elmulatása igen káros; szenet adatván az sáfár nekik, az fenn megirt mód szerént, a vasat pedig valamennyi lészen, minden hiba és fogyatkozás nélkül hányják bé az *vastartó-házba*, semmit benne ki nem hagyván, mert ha valámit benne kihagyni megtapasztaltatnak, az chó-mester életével fizeti meg, vagy ad fl. 40, büntetődik toties quoties; mások ha kik vélek efélében megegyeznek, vagy részesülnek, similiter büntetődnek. Erre az sáfárnak hüséges gondja legyen, alioquin ha avagy vigyázatlansága miatt, avagy afféléhez közös volta megtapasztaltatik, hasonló büntetésbe esik. Két lakat legyen pedig a vastartó-kamarán, egyiknek az kolcsa a chó-mesternél, az másiknak pedig számtartónál álljon; minden szombaton felmenvén, avagy küldvén a vasat, vegye számba, és kinek-kinek illendő fizetését akkor adja ki, de ugy, hogy a mi vasunk fogyatkozás nélkül kiteljék, senki azalatt az házba ne menjen, se különben az vasból semmit el ne vegyen, ne is adjon el semmiképen sub poena fl. 40 toties quoties comperienda.

12. Mivelhogy ottvaló bányászink azok körül kivántató conventiós szolgáinknak fizetésekbe járni szokott *vasnak eladása* gyakorta károsan, és az mázsa-vasaknak nem árok vagy böcsök szerint szokott kivitetni, eziránt is nagy hüséggel és szorgalmatos vigyázással legyen, az üdőnek mivoltához képest megtilalmazván 12 forint birság alatt, hogy jövedelmünknek csonkitására okot ne szolgáltassanak, proventus lévén kezénél, bevegye számunkra az olyan szolgáknak járandó vasakat is szokott árán, az mi dispositiónk szerént, adja el is, kiről is cum testimonio hitelesen ratiocináljon.

13. Megtapasztalt kárunk az is, hogy ha ki hámorunkra vagy maga mulatságában, vagy vas vásárlani, vagy penig valami élés eladásának alkalmatosságával felment, kinek-kinek bizonyos kedveskedéssel szoktak lenni az hámori szolgák és mívesek, élést és italt is, vassal vásárolván, holott azért mi az mienket méltán megkivánjuk, az övéket penig fogyatkozás nélkül megadatjuk, senkinek azért az velünk *közös vasból* se ne kedveskedjenek, se semmi élést vagy italt, sőt egyebet is ne vásároljanak sub poena fl. 40.

14. Az *bányászlovak* tartására való legelő helyeknek nagy gondviselés kivántatván, ugy cselekedjék, a sáfár pedig maga is hüségesen rávigyázzon, senki hámori szolgánk, mívesek közül ott az hámor körül semmit marhát ne tartson sub poena fl. 12, másutt penig az szomszéd faluban aki tartani akar szabadságában hagyatik. Az bányához szolgáló lovakra penig télben és nyárban hűséges gondja legyen, sem a munka,

sem egyéb gondviseletlenség miatt el ne vesszenek, azoknak duplás megfizetése alatt, lovat penig vagy vásznat, abrakot és szénát is pénzen venni, praefectus hivünk hire nélkül ne merészeljen, hanem takarittasson az ő idejében, vagy ha a szükség különben kivánja, sollicitáljon kivántató dispositiót, mint egyéb folyókról is, etc., különben azokra erogálandó pénzt maga fizeti meg.

Végezetre ide tartozik már az is, hogy akikre mi bizattatnak, azokról és egyéb hüséges szorgalmatoskodása által szereztetett jókról és jövedelmekről hitelesen ratiocináljon, megkivánjuk azért mi is megirt mód szerint, esztendeje eltelése (tartozván esztendeje előtt egy hónappal búcsúzni) vagy változtatása után is, 3 holnappal számadását praefectusunkkal exhibeáltassa és exactorainknak beadja, hanemha hiteles mentségi lehetnének, sub poena fl. 50 minden supradeclaratum requisitumokkal, sőt az urbariummal, instructióval, resolutióval, dispositiókkal és conventionálissal együtt; azonban végképen való eligazitását és absolutiót is solicitáljon sub poena fl. 40. De ha censurára kelletik menni difficultásinak, az praefigálandó helyre és terminusra, sub poena articulata, tartozzék compareálni in persona, holott ha mi liquidum itéltetnék, vagy egyébiránt is adósíttatnék, azok iránt való satisfactiót effectuálni mox et de facto, sőt ha számot nem akarna adni, modo quo supra declarato, vagy nem adhatna, vagy ha mi judiciumra engedetlenségével okot adna, reversalisoknak ténora szerént leendő executiónak, oka maga lészen, minden menedék nélkül. Datum Cibinii die 5. Mai 1710.

II. Apaffy Mihály herczegnek, rétyi Antos Máté, a vajdahunyadi és hátszegi udvarbiró részére adott utasitásból. Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályának instructiói közt.

Közli: *K. E.*

EGY ERDÉLYI FŐ-HARMINCZADOS UTASITÁSA 1685-BÖL.

Instructio pro egregio domino Joanne Batizi de Alba-Julia tricesimarum Marosváradgyensium, Szászvárosiensium, Dévensium et Brádiensium supremo tricesimatore anno 1685 die 13. Julii extradata.

1. Minthogy a harminczadosoknak sokfelé kell vigyázniok, melyek mind fiscusunk s mind penig országunknak közönséges hasznát nézik, annakokáért a mi harminczadinknak jövedelmének bészolgáltatásá, hogy jobb móddal s hasznosabban lehessen, kivántatik, hogy a harminczados az ő hüségéről, s hozzánk való kötelességéről megemlékezzék, és az igaz vectigal szerént mindenféle kereskedő rendeken, kik marhájokkal az reábizott harminczadok alatt alá- és feljárnak a *harminczadot* igazán és híven exigálja. Hogyha peniglen *a vectigalban* nevezet szerént *valami marha nem találtatnék* megírva, az áros emberek hit szerént tartozzanak megmondani: hány forint érő marha legyen és minden forintból ötödfél-félpénzt exigáljon és regestumában diligenter inseráljon, sub poena fidefragii.

2. A *harminczad megvételében* penig ilyen módot tartson, hogy sem úrnak, sem nemes embernek, sem egyéb akármiféle renden valóknak, valakik akármelyféle marhát kereskedésnek okáért a harminczadra visznek, harminczadját meg ne engedje, hanem mindeneken indifferenter megvegye. Söt minden megharminczadlott marhát nevezet szerént felirjon, úgy is vegye be rátiójában. Hogy penig az urak és nemesek közül jobban végire mehessen, kik küldjék magok majorságát a harminczadon által, vagy kiknek legyen kereskedésre való marhájok, aziránt tartsa magát az 1632. esztendőben Fejérvárott emanáltatott articulushoz, art. 30.

3. Megkévántatik, hogy mindenféle marhától, melyet keze alatt levő harminczadunkra visznek, *czédulát* adjon róla, hogy azt a czédulát a szomszéd harminczadokra elvivén az áros, vagy kereskedő emberek, annak a szomszéd harminczados mássát vagy magát elvegye, a kereskedő embernek mást adván, békével el is bocsássa. Hogy penig a sus-

piciót távoztathassa és a harminczadon járókat jobban megzaboláz-hassa, a harminczadlótól keze irása és pecsété alatt, minden har-minczadló marháiról igaz regestumot vegyen; ugy aszerént a harmin-czadlónak ő is adjon, melyet rátiójának comprobálására, tempore exa-minis suae rationis, exactorinknak beadjon, a megharminczadlott mar-hának fele büntetése alatt.

4. A kereskedő emberek, restségét és vigyázatlanságát látván a harminczadosnak, a *harminczadot elkerülik* és elszökik fiscusunknak nagy kárával. Azért éjjel-nappal szorgalmatos vigyázása légyen, a ne történjék. Ha penig valamely kereskedő ember marhájával elszöknék, s megkap-hatja, minden marháját egyedül fiscusunk számára egészen elvegye, magát bocsássa békével, mert ha vigyázatlansága miá fiscusunk kárt vall, bátor annakutánna tudódjék is ki, maga cum duplo fizeti meg.

5. Amely kereskedő ember a harminczadot marhájával elszöki, bátor akkor meg nem kaphatják is, szabadsága legyen a harmincza-dosnak azután is, ahon reá talál, a szöktető embert megfogni, és az elszökött marhának két harminczadját megvenni, melyet egészen a mi tárházunkban tartozik administrálni sub poena fidefragii. Hogyha bün-tetlennek mondja magát, ki efféle dologban találtatik, a harminczados böcsületes értelmes embereket convocáljon, és a *harminczados zászló* alatt törvényt láttasson, hogy ha bünös lészen büntetődjék, ha nem, békével maradjon, törvény előtt penig az ilyen kereskedő emberrel ne concordáljon sub poena 200 florenorum.

6. Reávigyázzon a harminczados és megtiltsa, hogy a kereskedő emberek az ő marhájokat, melytől még nem harminczadoltak, se házok-hoz, se szállásokra ne vigyék, hanem elsőben a *harminczadló-házhoz* men-jenek vélek, és ott beirassák, cédulát vegyenek róla, és eképen vigyék ahová akarják vinni, mert ha valaki különben cselekszik, marhája elvé-telivel büntetődjék.

7. Az ország járta *utakat* és egyéb ál-utakat, a harminczados igen *őriztesse*, hogy a kereskedő rendek marhájokkal a harminczadot el ne szökjék és ha valamely kereskedő vagy egyébféle embert megkaphat, ki ez országból, a mi, és országunk articulusi s edictumink continentiái és végezési ellen, valami *megtiltott marhát* vinne, ugymint aranyat, ezüstöt, kénesőt, vadbőrt, lábas marhát, ökör- és tehén-bőrt, mézet, viaszat, dutkát, tallért és egyéb jóféle pénzt, rezet, ónot, salétromot, puskaport, töltést, s akármi lövőszerszámokat is, és fegyvert ki ne engedjen vinni, amint arról való edictumink contineálják. Az olyanokat megfogja, és minden marháját elvégye, juxta articulum.

8. A harminczadokról és sókamarákról kibocsátott *schédákot, régiákot*, melyek kezéhez mennek, mindenféle kereskedő emberektől elvegye, és

colligálván hiven megtartsa, szomszédjai harminczadosoknak vagy vámosoknak s e kamara szolgáinak annál inkább portusi diákoknak ki ne adja, hogy rátiókat ahhoz képest conformálják. Ilyenekben collusiója ne légyen, mert ha megtudódik, tisztit s minden javait amittálja, hanem, amikor tőle exactorink kivánják, igazán, kezekhez, fogyatkozás nélkül beszolgáltassa.

9. A kamara fiai és portusi deákok is szoktanak ilyen fraudulentiával élni: a szekereseknek, vagy hajókra, *czédula nélkül*, egynehány számú *sókat* el szoktanak adni, de azért lábó-czédulákban elbocsátott sók közé nem szokták beirni, melyeknek árokot magok számokra tartják. Hagyjuk azért, hogy efféléket minden szekereken és hajókon felkeressen, ha a fél sónál több só találtatik, elvégye, és a lábó-czédulák hátára felirja, sub poena fidefragii ratiocináljon róla, az ilyen lábó-czédulákot, rátiója mellett, fiscalis exactorinknak tartozzék beadni.

10. *A kereskedő embereket* maga számára *megsarczoltatni*, huzással-vonással, articulus felett, czédulapénz-exigálással erőltetni ne merészelje, avagy per contractum et compositionem elbocsátani meg ne próbálja, hanem akihez kételkedik és valami sorsot ismér hozzája, hogy valami marhát megtagadott volna, azt semminémü igéretért, adományért, barátságért meg ne engedje, hanem a marhát meglátogassa (mindazáltal kár nélkül). Aki jámbor és kétség nincsen hozzája, vagy marhájához nem lehet, sőt békével, egynehány harminczadokon marháját egyszer meghányván, igazságosan eljött, az olyant ne háborgassa, hogy a *kereskedők el ne idegenedjenek* keze alatt való passusról, se penig őköt ne böcstelenitsék, külömben cselekedvén, kemény büntetésünköt fogja magán tapasztalni.

11. Szokták követni a kereskedő és egyéb rendbeli emberek, megvészik a jó hátas és egyéb szekeres *lovakot* az országban és nyereségre kiviszik eladni, sőt magok mennek ki rajtok, mintha ott künn más országban nem akarnák eladni, de azért ugyan eladják és kereskednek véle. Az olyan emberekre azért szorgalmatosan vigyázzon, hogy *ki ne vihessék*, azoktól megválva, kiknél levelünk lészen, a kivitelének megengedéséről, nem külömben értsen egyéb akármi lovak felől.

12. A harminczados és rationista is, se magok, se mással társalkodván, semminémü *kereskedést* ne merészeljenek inditani, se a harminczadoknak jövedelméből, pénzéből másnak sem magoknak, *kereskedésre adni*, sub poena amissionis capitis et omnium bonorum; hanem ahová rendeljük vagy tárházunkba beszolgáltassa, cántoronként, helyes commissiók és quietantia mellett, rátiójának igazitására.

13. Propria schédáival egy forinton felyül ne éljen sub poena fl. 12; hanem a mi számvevőinktől vegyen harminczadra való *regia*

schédákot, melyeken egy pecsét lészen: a mi czimerünk és nevünk alatt. Omissákot is ne tegyen sub poena eadem singulari fl. 12 et earum continentiarum duplici solutione. A maga tisztiben penig continuus legyen, szolgájára ne bízza, se semminémü cselédire, sub amissione officii et honoris, hütös reversalisos rationistáján kivül, proventusunknak percipiálását és harminczad exigálását.

14. Semmiképen magának s másoknak is barátot, hasznot, a mi kárunkkal ne szerezzen, annál inkább a már felvett rosz szokás szerént: másoknak való *ajándékozódást*, rendeletlen dolgainak szinezésére, jövedelmünknek csonkitásával, böcsületinek vesztése alatt, hagyjuk és parancsoljuk ne cselekedje; hanem praefectusunk által az megtörténhető káros fogyatkozásokról, jövendőbeli kárunknak eltávoztatására bennünköt kötelessége szerént voltaképen tudósitani él ne mulassa. *Rationistákat* penig, praefectusunk consensusából, jó residentiás nemes embereket, hittel köteleseket, kik is nékünk reversálissal légyenek kötelesek, parancsoljuk, melyektül vött reversálist is, in paribus, praefectusunknak béadjon.

15. Szoktanak sokan ilyen cautióval is élni a *lábas marháknak kivitelében* és harminczadjának elkerülésében, hogy szekerek eleiben feles számú marhákot fogatván, valami szabados kereskedés alatt levő marha kivitele praetextusa szinivel, odaki eladják, és igy is a harminczadbeli proventusunkot defalcálják, mind penig az országnak arról való constitutióit és edictuminkot általhágják. Reávigyázzon szorgalmatoson, valakik ilyen praetextus alatt lévő kereskedő emberek találtatnának, az olyanokot arestálja, és nékünk vagy praefectusunknak tudtára adja, törvény szerint meg is büntesse. Melyet ugy vehet eszében, hogyha kinek-kinek, mind kimeneteliben, mind penig bejöveteliben szorgalmatos vigyázása lészen, és neveket, s a marháknak is számokat registrálja.

16. Ha mikor *nyestet*, nyusztot vagy hiúzbőrt akár gereznában, akár egyenként találnak hozni, avagy egyébféle *fejedelmeknek való marhákot*, az olyanokat addig másfelé el ne bocsássa, hanem igyenesen hozzánk dirigálja, és küldje, vagy megírja: micsoda marhákkal érkeztenek, és ha nékünk szükségesek lesznek, tudósítjuk, annakutánna úgy adhassák el, akinek akarják. Hasonlóképen ha *jó lovat* találnak hozni vagy *lövő-szerszámokot* és egyéb *fegyvert* is, azokban is azon módot observálja.

17. Az ösvényeknek és *álutaknak bévágatások* felöl, a tiszteket, mi mandátomunk mellett, hiteles nemes emberek által, szorgalmatoson requirálja, admoneálja és az ország articulusára emlékeztesse; azoktól hitek és pecsétek alatt való testimonialist vegyen, specifice denominálván, ahol végére mehet afféle csinált utaknak, melyek a mi harminczadunknak

ártalmára valók volnának, és az ország articulusival ellenkeznének, melyet ha a tisztek posthabeálnának, tudósitani felőle minket el ne mulassa.

18. Akik *marhájokot legeltetésnek okáért a török határában hajtják*, különben meg ne engedje, hanem a harminczadra betérni kénszerítse, ahol marhájoknak igazán számát felírhassa, és arra szorgalmatosan reávigyázzon, ha azonszerént hajtják vissza marhájokot, mint elvitték. És ha comperiáltatik igazán, hogy a legeltetésnek praetextusával, valaki eladta, nem lévén különben mód a megbüntetésben, az ország articulusa szerént, citáltassa a vármegye székére és prosequálja törvénynyel, ha penig valami részét adta el és a többit visszahajtja, azon marhákot confiscálja.

19. A kereskedő emberek szoktanak olyan mesterséggel élni, hogy amikoron árú-marháért egyfelé is, másfelé is kimennek, ha csak mi kevés vásárlások bizattatnak is reájok, országunkbeli főúri, nemes és közrendbeli hiveinktől, kik magok pénzeken, házok szükségére holmi egy más vásárlásokot szoktak a kereskedő rendek által hozatni, *aminémü vásárlástól harminczad nem szokott járni*, az olyan vásárlásoknak praetextussa alatt a harminczadból való jövedelmünkben nem keveset tartanak magoknak, holott némelyek közülük, tizannyi vásárlást is mondhat harminczadunkon, mintsem valamely lakos híveinktől reábizattatott, és igy nem kevéssel lophatja meg fiscusunk jövedelmét. Hogy azért ebben is ezután ilyen szabados útjok ne lehessen, szükség a harminczadosnak *testimoniálist* kivánni az áros emberektől, melylyel comprobáltassék az olyan vásárlás. A testimoniális penig, hiteles állapottal, a vásárlásra pénzt adott embereknek kezek irások s pecsétek alatt és hitek szerént légyen irva, mennyi pénzt adtak? s mikor? aloquin, ha sufficientibus documentis, jó és teljes testimoniálisokkal nem comprobáltathatik a harminczados előtt az ilyen vásárlás, megvegye a harminczadot az olyan marháktól is, különben se cselekedjék, böcsületinek vesztése alatt, hagyjuk és parancsoljuk.

20. A *lovas legények*, nekünk, erős reversálissal, hittel legyenek kötelesek, haszontalan voltok ne légyen, kikkel szorgalmatoson mindenfelé s minden járó és álutakra s ösvényekre *vigyázzanak*, azoknak forgolódásoknak fructusiról, rátiót tartson, és számot is adjon; hasonlóképen *a contrabontokról* is, melyek szoktak lenni minden harminczadokon. Ha mely instructióját illető szükséges dolgok punctumok szerént, nem irattattak eleiben, mindazáltal hozzánk tartozó kötelességére parancsoljuk, rést és utat magának ne keressen, annálinkább mellette lévő *számtartókkal* jövedelmünk csonkitásával, akármi kigondolható szinek alatt is, ne kerestessen hogy nem iratott instructiójában, azt a mi

jövedelmünköt, magoknak vagy másoknak, akármi szinek alatt ne forditsák, engedjék vagy magok kedveltetésekért ajándékozzák, mert ha olyan dolgokban tapasztaltatnak, halállal fizetnek és minden javoknak elvesztésével.

21. Esztendejének eltelése után, particuláris regestumával együtt, *generális regestumát* super perceptis et erogatis, commissiókkal és quietantiákkal, praefectusunk exhibitája alatt, exactorinknak, ad decimum quintum Januarii anni sequentis, személye szerént compareálván, béadja, finaliter rátióját decidáltassa, elegendő számot adjon sub poena 200 florenorum.

Observatiók.

A marosváradgyai harminczadunktól provenialó proventust más ususra ne forditsa, hanem tudván maga is, hogy *konyhánk tartására*, marhák vételére rendeltetett, azért mihelyt valamennyire gyült, egészen administrálja.

A dévai harminczad proventusából penig a praesidiumnak kell fizetni, erről is bennünket, gyülvén, tudósitson.

A szászvárosi és brádi harminczadokat is egyiket az másikkal öszve ne elegyítse.

Conventionalis.

A marosváradgyai, szászvárosi, dévai és brádi harminczadosságról való fizetése magának:

Készpénz fizetése lészen	fl. 100	
Buzája 30 kis köböl, cubuli saxonicales		30
Rationistának	„ 12	
Vámosnak	„ 18	
Szászvárosi rationistának	„ 12	
Egy lovas legénynek	„ 10	
Dévai rationistának	„ 16	
Egy lovas legénynek	„ 12	
Brádi rationistának	„ 12	
Lovas legénynek	„ 10	
Korcsomárosnak gyertyával együtt	„ 12	
Buzája öt kis köböl, cub. saxonicales		5
Minden veder bortól apadásra egy-egy pénz	denar 1/1	

Datum in thermis nostris Algyógyiensibus 13 July anno 1685.

I. Apaffy Mihály fejedelemnek utasitása az orsz. Levéltár kincstári osztályában.

Közli: *K. K.*

IRODALOM.

Erdélyi Gazdaságtörténeti Szemle. Az «Erdélyi Gazda» rendes külön rovata, Kolozsvár.

Az erdélyi gazdasági egylet hivatalos közlönye, a már huszonkilenczedik évfolyamát élő «Erdélyi Gazda» czimü havi folyóirat a mult év végén azon dicséretes határozatot hozta, hogy állandó külön rovatot nyit a gazdaságtörténelem számára. A folyóirat szerkesztője: Tokaji László azon helyes elvből indul ki, hogy a régi idők gazdasági viszonyaira vonatkozó közleményeknek a modern gazda is hasznát veheti, sőt gyakorlati kérdésekben is tanuságos utmutatást merithet belőlük. Ez tökéletesen igaz s a szerkesztő csakugyan nem egyedül a tudomány, hanem a gazdaközönség érdekeit szolgálja, midőn a mult gazdasági állapotairól a jelent tájékoztatni igyekszik. A legőszintébb örömmel üdvözöljük tehát a szerkesztőt s régi, jeles folyóiratának ez uj rovatát, mely természetesen első sorban a Királyhágón tuli országrész közgazdasági multjának megvilágitását tüzte ki feladatául. Őszintén kivánjuk, hogy minél nagyobb sikert érjen el, hisz épen Erdély az, a hol e téren roppant munkakör kinálkozik, mert a történelmi fejlődés ott egészen sajátos közgazdasági viszonyokat hozott létre. A szászok e viszonyok földeritése terén is régóta nagy sikerrel müködnek s a királyföldet illetőleg, kétségkivül számottevő eredményt értek el. Ellenben az ottani magyarság idevonatkozó viszonyainak ismerete körül, sajnos, eddig még vajmi kevés történt, pedig ezek is rendkivül érdekesek s megvilágitásuk nemzeti történelmünk számos, igen nevezetes mozzanatát fogja megértetni s azon okokat is felfogja tárni, melyek Erdély mai szocziál-gazdasági és nemzetiségi állapotait előidézték. Leginkább gazdasági okokra vezethető vissza, hogy Erdélyt az oláhság annyira ellepte s hogy még a székelyek földjének bizonyos részeiben is tulsulyra emelkedett. A székely kivándorlás szintén gazdasági kérdés nemcsak ma, hanem réges-régóta. Különben is magyaroknak és székelyeknek mindig főfoglalkozásuk volt a földmivelés vagy a talajviszonyokhoz képest az állattenyésztés. A bányákban ősrégi idők óta ássák az aranyat-ezüstöt, a hegyek telvék értékes érczekkel, a drága sóval; a bortermelés mindig

igen jó hirben állt. Úgy látszik a dohánytermelés előbb lett általánossá az erdélyi, mint a magyar részekben. Elég az hozzá, hogy e bérczes országnak igen érdekes és fölöttébb tanuságos gazdasági multja van, melyet legeslegnagyobb részében még teljes homály borit. Van tehát az uj vállalatnak elég nagy tere a müködésre s habár itt nem is uj vállalatról, hanem csak egy régi, közhasznu folyóirat uj rovatáról van szó, mely egy-egy számában csak 6—8 oldalt szentelhet a multnak, mégis melegen üdvözöljük az uj kezdeményezést. Bármi szükre van tere szabva, bármi csekély anyagot fog felszinre hozni, ezzel is mindenesetre szolgálatot tesz a tudománynak, mely eddig épen ez irányban aránylag kevés tájékozást merithet történelmi kutfőinkből. Eddig a vállalatnak három füzetét kaptuk az uj rovattal, mely mindegyikben nagyon tanuságos közleményeket tartalmaz. Dr. Szádeczky Lajos, egyetemi tanár Gyergyó-Ujfalu székely község 1581-iki szabályrendeletét (akkor törvénynek nevezték) a mezei kártételekről, továbbá Bethlen Gábor fejedelem 1623-iki utasitását, fogarasi uradalmának udvarbirája számára (különösen érdekes az *istállók épitéséről* szóló rész) közli, Veress Endre a Szamosfalván 1589—90-ben folyó gazdálkodásról ad egykoru feljegyzéseket, ifjabb Lészai Ferencz pedig a mult századi jobbágyviszonyok ismeretéhez nyujt adalékot, mig Barabási István kétszáz éves béreskönyvet mutat be Marosszékből. Mindegyik közlemény a mult egy-egy nagyfontosságu mozzanatának megvilágitását segiti elő s őszintén kivánjuk, hogy e derék folyóirat állandóan s minél nagyobb sikerrel folytassa e téren müködését. Anyagnak bizonyára nem lesz hiányában, mert nemcsak a köz-, hanem a magánlevéltárak is töméntelen értékes kincset rejtenek magokban, melynek megismertetése, vagy közzététele a nemzeti tudománynak nagy hasznára fog szolgálni. *A—y.*

Békésvármegye története. Magyarország ezredéves fennállásának ünnepén Békés vármegye törvényhatósági bizottságának megbizásából irta Dr. *Karácsonyi* János. Második és harmadik kötet. Kiadja Békés vármegye közönsége 1896.

A jeles munka első kötetéről még a mult évben megemlékeztünk s megérdemlett elismeréssel emeltük ki, hogy szerzője nem csupán az általános politikai történelem szempontjából gyarapitja tudásunkat a multról, hanem a nemzeti polgárosodás minden mozzanatára kiterjeszti figyelmét s a gazdasági élet menetét is fölötte tanuságosan világitja meg. Azóta — még a millenium évében — megjelent munkájának két befejező kötete is, melyek egyike a vármegye területén levő összes — habár ma meg is szünt — községek történetét, másika meg a vármegye élő vagy kihalt nemes családainak multját ismerteti. Hangya szorgalommal szedte össze szerző a kiadott kutfőkből, kivált azonban a legkülönbözőbb levéltárakból az anyagot. Kutatásait

nem mindenütt kisérte kellő siker. Itt-ott csak arra kell szoritkoznia, hogy megállapitsa, hogy az okiratok ekkor vagy akkor valamely község vagy birtokos család létéről emlitést tesznek. Néhol azonban bővebbek a források s a hol az anyag megfelelő, ott szerző rendkivül érdekes képet rajzol az illető község vagy család egész történelméről. A gazdaságtörténelem szempontjából a megye nemes családaira vonatkozó kötet, — a harmadik — sem minden haszon nélküli, mert legalább a birtokosokról s a hol lehet, birtokaikról nyujt több-kevesebb tájékozást s ezzel megkönnyiti a régi szocziál-gazdasági szervezet némely mozzanatának ismeretét. De a községek története legalább némely községnél igen sok, egyenesen gazdaságtörténeti anyagot is nyujt, mert szerző a tudós szakértelmével és lelkiismeretességével jegyez föl mindent, a mi tájékozást adhat arról, hogyan éltek, hogyan dolgoztak a régi emberöltők. A legfontosabb adatokat már az első kötetben közölte ugyan s ott dolgozta föl áttekinthető képpé. De az egyes községekre is sok részlet maradt s némelyik község helyi története valósággal önálló kisebb monografia, mely a lakosok anyagi és szellemi állapotairól, munkájáról, közterheiről, a földes urakhoz való viszonyáról igen szépen megirt és tanuságos tájékozást nyujt. Milyen óriási változásokon ment át a vármegye az utolsó negyedfélszáz esztendőben, bizonyitja az, hogy 1550-ben 3 város és 68 község volt területén s igy a lakott helyek száma 71-et tett. Ellenben 1715-ben ez a szám 9-re (2 város 7 község) csökkent s a régi magasságot sohasem közelitette meg többé, mert a községek száma ma is csak 28. Hogy az ilyen változások az anyagi életben, a gazdasági szervezetben, a lakosság számában és megélési viszonyaiban is gyökeres változásokat okoztak, az természetes. Karácsonyi mind e mozzanatokra kiterjeszkedik s a magyar gazdaság-történész dusan fogja szépen megirt munkája ezen befejező részeiben is az uj és értékes anyagot használni.

A—y.

VEGYESEK.

A máramarosi sóbányák II. Lajos trónraléptekor. II. Ulászló király Huszt várát és Róna vagy Rónaszék kastélyt, melyek előbb a Beatrix királyné birtokában voltak, a máramarosi sókamarákkal együtt Perényi Gábornak adta volt árendába, *helyesebben* (bizonyos összegért) *zálogba.* II. Lajos király aztán, atyja halála után, 1516-ban, ugy látszik, a nyár folyamán leszámolt Perényivel mint királyi kamarás-mesterrel és a máramarosi sókamarák ispánjával. Ez alkalommal többféle nehézség merült fel, a melyet a királynak 1516. szeptember 12-én kelt oklevele szerint egyezség utján háritottak el. Ez egyezség (megvan a br. Perényi cs. levéltárában) a középkori sóbányászat történetének egyik legkiválóbb érdekü okmánya, mert beenged pillantanunk a só-monopolium kezelésénél követett hivatalos eljárás részleteibe. E szerint a király *csak* 10,000 aranyforinttal (és nem többel) tartozik Perényinek s ez összeg megfizetését igéri következő módon és kikötésekkel:

1. Perényi Gábor *(a már Mátyás király, Beatrix királyné és II. Ulászló király idejében összetartozó)* Huszt-vár, Róna-kastély, ezek uradalmai és a máramarosi sókamarák felét a királynak, László váczi püspök, kir. kincstartó vagy az ő embere kezéhez Máté apostol napjáig (1516. szeptember 21.) visszaadja, a másik felét pedig megtartja mindaddig, a mig ama 10,000 forint vagy a kezén levő felerészből, vagy más királyi jövedelmekből ki nem telik.

2. A máramarosi kir. sókamarákból, Huszt várából, Róna-kastélyból, illetve uradalmaikból befolyó mindennemü külső és belső királyi jövedelem fele a Perényi Gábor vagy emberei kezébe folyjon be, az emlitett 10,000 forint törlesztésére, levonva mégis az emlitett vár, kastély, valamint a sókamarák fentartására és kezelésére szükséges költségeket, melyek különben közösen, az egész jövedelemből fedezendők.

3. Perényi Gábor ugy Huszt várában, mint Róna-kastélyban és a máramarosi sókamara-hivatalokban ugy kint, mint bent a reá néző felerészben tiszteket tarthasson, még pedig ugyanazon fizetéssel (sallarium) és természetben kiszolgáltatandó élelmezéssel (victualia), a mennyi és a mi a másik felerésznél a kir. kincstartó tisztjeinek jár.

4. A király és a Perényi huszti porkolábjai, vagyis várnagyai (castellani) megesketendők, hogy hüséges társak lesznek, egyik a másikat a várból ki nem rekeszti és hogy egyforma számu tiszteket és szolgáló népeket (servitores) fognak tartani.

5. A kamarák jövedelmét a kir. kincstartó és a Perényi emberei igazságosan és közösen kezeljék, de Perényi ne legyen köteles külön számadást vezetni és a kamarák terheit viselni.

6. Perényi Gábor azokat a sókat, a melyeket eddig a máramarosi sókamarákból árenda czimén kapott, de eladni még nem tudott, szekereken vagy hajókon elszállittathassa, s akár a sókamara-helyeken, akár másutt a máramarosi kamarák területén (in cursu camerarum Maramarosiensium) eladhassa.

7. A bányákban, a belső vagy külső kamarákban eladandó vagy hitelbe adandó (in credentiam dare) sók árait közösen szedjék be, s egy két-zárú ládába zárják el és őrizzék meg, melynek egyik kulcsa a kir. kincstartó, a másik pedig a Perényi embereinél legyen; ebből a pénzből fedezzék a sóvágásnál fölmerülő és a kamara egyéb czéljaira szükséges költségeket, a fenmaradó összeget pedig oszszák kétfelé.

8. A Perényi ügyvivőjének (factor) tudta nélkül a kir. kincstartó ügyvivője élelmiszereket ne vehessen magához, hanem az élelmiszerekkel mindig csak közösen rendelkezzenek.

9. A Perényi és a kir. kincstartó irnokának (scriba) *egy* (közös) ládája legyen, két kulcscsal, és mindazokat a czédulákat (scedulas), a melyekre sót adtak ki, ebbe a ládába zárják el, hogy aztán ezek alapján lajstrom legyen vezethető; azokra a czédulákra pedig, a melyeket a szekereseknek (curriferis) a huszti, vagy a rónai bányában, avagy bárhol másutt levő pecsételő (sigillator) kezéhez leendő szolgáltatás czéljából adnak, szintén mindenik irnok czirografumot tegyen, az ilyen czédulákat hasonlókép közösen egy két-kulcsos ládába tegyék s mindenik czédulára mindegyik irnok saját pecsétjét üsse rá.

10. Perényi Gábor azt a kétezer forint ára sót, melyet a király néki kiszolgáltatni rendelt, ugy szedje be, hogy az első évben ezer, a másodikban szintén ezer forint árát kapjon.

11. A hajókat a kir. kincstartó és a Perényi ügyvivője ugy Huszton, mint Szigeten és Becsen[1]) egyetértőleg (unanimiter) terheljék meg; mindketten hajózzanak le e hajókkal s a külső (forensis) kamarákhoz e sókat egyforma számban oszszák és küldjék szét.

[1]) Beech. — Bizonyára a Tisza-Ujlakkal szemben fekvő szatmármegyei mai Tisza-Becs falu értendő, a hol a középkorban állandó rév volt (a Beckeké) a Tiszán. (Dr. Csánki. Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában. I. 471.)

12. A kir. kincstartónak ugy Huszt várában, mint a rónai kastélyban s a belső és külső kamarákban (intus et foris) alkalmazott tisztjei esküvel kötelezzék magukat a Perényi Gábor, illetve az ő halála után a felesége iránti hüségre, az összes jövedelmek felerészének kezelése tekintetében; végül

13. a régi királyok által bizonyos egyházaknak adott sót a kir. kincstartó és Perényi tisztjei készséggel szolgáltassák ki.

(*C—r.*)

Dalmácziai erdőbérlet 1562-ből. Ösmeretes ama hirlelés, hogy a mai kopár dalmácziai partvidéket erdőségeitől a velenczeiek fosztották volna meg. Velenczei részről azt felelték, hogy hajóik épitő fáját, valamint az épületeikhez való követ is Istriából vették, s hogy ép Velencze kormányzata volt a legelső, mely a XVII. században rendeletben tiltotta meg az erdő kiméletlen irtását és bizonyos schémák szerint vágatta az állami erdőket. Hivatkoztak arra is, hogy éjszaki Dalmácziának a tengerre néző szirtes partján sohasem is volt, nem is keletkezhetett szálerdő, legföljebb árva cserje, mert azt az éjszaki szél, mely tetőirányban csap le a sziklára, már gyökerében elfojtotta.

Ez a mit mondanak, igaz. Igaz azonban az is, hogy a parttól befelé a kisebb humusú talajban védett helyeken, igen szép erdőségek valának s ezeket a velenczeiek hacsak szerit ejthették, vágatták szorgosan. Hiszen éppen a nagy pusztulás miatt kellett a zárai velenczei provveditorenak közbelépni.

Kétségtelen, hogy Zengg, ez a uszkók fészek, 1526 után valóságos karsztlyuk volt, de Obrovazzo felé a nagy ut mentén igen szép erdők valának. 1562-ben egy velenczeiekből álló konzorcium ezeket a Zengg és Obrovazzo közti mintegy 16 magyar mértföldre terjedő erdőségeket épület és tüzifa vágása czéljából huszonöt évre ki akarta bérelni. Az alsó-osztrák kamarához fordultak tehát ebbeli kérelmökkel s haszonbérképen megajánlották a tretinát, a harmadot, miből Zenggre egy tized jutott volna.

Tudni kell, hogy 1527 után a régi Felső-Dalmáczia osztrák kormányzás alá jutott. Első sorban a krajnai illetőleg belső-osztrák gráczi kamara volt a fölöttes hatóság, de mindenben az alsó-osztrák kamara döntött. Ekkor is vesztette el Dalmáczia a jelentőségét. Mert mig Magyarországot uralták, Zengg volt a főkikötő, onnan ágaztak el befelé az országutak, ezután vége lett ennek a százados iránynak, mert Dalmácziának a vonzó köre a Duna alsó folyamvidéke lőn, nem pedig Középeurópa.

Nevezett vállalkozóknak azonban nem volt valami befolyásos ügynökök, mert Lenkovics a krajnai grániczkommandáns azt mondta, hogy mivel a

vállalkozók egyike genuai s inkább török mint keresztény, gyanuba vette, hogy hátha csak velenczei-török trafikálás az egész, másrészt pedig hátha káruk lesz a községeknek.

Bécsből aztán Krajnába s a fiumei és zenggi felügyelőséghez küldték a kérést, hogy ott fontolgassák meg, mit tévők legyenek. Az iratnak (eredetije a cs. és kir. közös pénzügyi levéltár krajnai iratai közt) külsején 1562. márcz. 28 kelettel ezt olvassuk: a *királynak* (Miksának) ezen előterjesztés tetszik, de egyszersmind kérdezzék meg, hogy az a fa beválik-e hajóépitésre. Ebből látszik, hogy az udvar azt az erdőterületet hajók épitésére szándékozott felhasználni. Ilyen módon bár az ügynek lefolyását nem is tudjuk, a bérlet aligha létesülhetett. Sajnos, hogy mind a bérlők kérvénye, mind a hatóságok véleménye elveszett s azoknak tartalmát közelebbről nem ismerjük. *J. J.*

Dobó István lovai. Az egri hős, mint erdélyi vajda 1554 február 7-én Szamosujvárról ezeket (Orsz. Levéltár. Missilisek) irja Dobó Ferenczneknek: «Az mén lúirt Terek Demetert küldettem Havaselfeldibe, de nem tudom, ha talál vagy nem, mert Bay Ferencz onnét jeve, de nem talált, azt mongya; mostan csak azírt kültem esmég, de kd. azírt tellességgel ezre ne bízzik, hanem minap is irtam vala kdnek, hogy az kemleiekre vessen kd. egyet vagy kettét is, mert vadnak ott kereskedő legínyek, kik törekek közé járnak és marhával kereskednek, azok egyebet nem mernek tenni.

Énnekem is vagyon itt ben vagy harminczhat számu ménes lovam, de lopott marha, az kincstartóé fele, bizon az jova, és mind hasasok; öremest nem szánnik ötven hatvan meg hetven forintot is egy kézigybe való mén lúirt adnom ha találnik, azírt kegyelmed csak reá gondollyon, onnét szerit tehetik, mert bizon nem jó az ménes ha válami hitván mén lovat bocsát kd. kezikbe. Kéz-ívnek bizon soholott szerit nem tehetém, Havaselfeldibe sem találtak, Constantinápolból hattam hogy hozzanak.»

Április 20-iki leveléből viszont megtudjuk, hogy Török Demeter vett is ménlovat 50 forintért, de előbb meg kell hogy gyógyuljon, mert nagyon letörte a hátát a nyereg. —*a—u.*

KÖNYVÉSZET.

A MAGYARORSZÁGI KÖZÉPISKOLAI ÉRTESITŐKBEN MEGJELENT GAZDASÁGTÖRTÉNELMI ÉRTEKEZÉSEK 1850-től—1885-ig.

Közli: BARCZA IMRE.

Adalékok Szász-Sebes város történetéhez Mátyás és Ulászló alatt. (1876. Szász-Sebes ev. gymn.)

Ádám Iván. Adatok Sümegh történetéhez. (1877, 1880. Sümeghi reáliskola.)

Ágoston Károly. Eperjes alakulása és hajdani jogi szervezete. (1889. Eperjesi kir. gymn.)

Bakó J. Léva város multja. (Történelmi jegyzetek.) (1885. Lévai r. k. gymn.)

Bencsik János. Mutatvány Krassó vármegye 500 év előtti földrajzából. (1884. Lugosi r. k. gymn.)

Csáka Károly. Nemzetgazdászati nézetek Magyarországon Mária-Terézia korában. (1885 Trsztenai kir. gymn.)

Cserhalmy József. Visszapillantás Tata multjára. (1874. Tatai r. k. gymn.)

Czirfusz Ferencz. Adatok Baja városának mult és jelen életéből. (1859. Bajai r. k. gymn.)

Demkó Kálmán. Lőcse sz. kir. város legrégibb irományai 1600-ig. (1880. Lőcsei reáliskola.)

— Tisztujitás Lőcsén a XVI. és XVII. században és vonások a városi hatóság hajdani életéből. (1881. u. ott.)

— Lőcse város erődítése és védelmi rendszere. (1885. u. ott.)

Dorner József. A magyar alföld, különös tekintettel Szarvas vidékére. (1860. Szarvasi ev. gymn.)

Franzen Alajos. Szakolcza város multjára vonatkozó levéltári adatok. (1881. Szakolczai kir. gymn.)

Grosz Ernő. Késmárk városa elnyomatási korszakának vázlatos története. (1883. Késmárki ev. gymn.)

— Késmárk és Lőcse városok versengése a XVI. században. (1885. u. ott.)

Gunde Henrik. Hazai selyemtenyésztésünk multja és jelene, különös tekintettel Bácsmegyére. (1885. Ujvidéki kir. gymn.)

Gyulay Rezső. Felső vasmegyei várak (Léka, Szalonak, Borostyánkő) története (1874, Köszegi r. k. gymn.)

Hlatky József. Czéhtestületek és iparosélet Körmöczbányán, a 15., 16. és 17. században. (1885. Körmöczbányai reáliskola.)

Imets Fülöp. A székely nemzet mozgalmai a hazai fejedelmek alatt. (1871. Csik-Somlyói r. k. gymn.)

Iványi Ede. Vázlatok Mosonyvármegye multjából. (1882. M.-Óvári r. k. gymn.)

Iványi István. Szabadka városának viszonya földesurával. (1882. Szabadkai r. k. gymn.

Janky Károly. A máramarosi korona városok ősi okmányáról. (1879. M.-Szigeti r. k. gymn.)

Kiss Rezső. Adalék Szabolcs vármegye művelődésének történetéhez. (1883. Nagy-Kállói reáliskola.)

König Pál. Adalékok Erdély XVIII. századbeli statisztikájához. (1880. Dévai reáliskola.

— Bulgárok betelepedése Dévára. (1882. u. ott.)

Kreitscher Ignácz. Zombor városáról. (1860. Zombori reáliskola.)

Laky M. Anyagi és szellemi művelődésünk Zsigmond király korában. 1387—1437. (1871. N.-Kanizsai r. k. gymn.)

Lasztokay László. Adalékok Eperjes egykori kézmű ipar és kereskedelmi történetéhez. (1880. Eperjesi kir. gymn.)

— Eperjes sz. kir. város levéltárában nevezetesebb okiratok ismertetése. (1881. u. ott.)

— Adatok Eperjes sz. kir. város hadi történetéből a legrégibb időktől 1711-ig. (1879. Eperjesi kir. gymn.)

Magyary Szulpicz. Rév-Komárom törekvései a sz. kir. városi jog elnyeréséért. 1692—1745. (1882. Komáromi r. k. gymn.)

Nyulassy Antal. Esztergom város története. (1855. Esztergomi r. k. gymn.)

Radics György. Bács-Bodrogmegye leirása. (1873. Szabadkai r. k. gymn.)

— Bácsmegye történetéből, a II. József alatti betelepüléshez. (1874. Zombori áll. gymn.)

— Szabadka multjából. (1871. Szabadkai r. k. gymn.)

Solcz Frigyes. A szepesi szászok bevándorlásáról. (1876. Késmárki ev. gymn.)

Szabó Cyril. Kassa a közművelődés egyik kiváló központja hazánknak a multban és most. (1882. Kassai reáliskola.)

Szaiff János. Tata mint volt és van. (1856. Tatai r. k. gymn.)

Szilágyi Sándor. Nagy-Kőrös városa töröklevelei. (1859. Nagy-Kőrösi ref. gymn.)

Szombathy Ignácz. A vágvidéki székelytelep. (1873. Sz.-Udvarhelyi reáliskola.)

— Győrvidék hajdankorából. (1879. Győr, r. k. gym.)

— Udvarhelyszék és Udvarhely város története. (1874. Sz.-Udvarhelyi reáliskola.

Talapkovics Antal. Erdély önállása és ennek következményei. (1883. Nagyváradi reáliskola.)

Tamásovits Timot. Érsekujvár története. Korszaki jegyzékekből. (1876. Érsekujvári r. k. gymn.)

Tapody Tamás. Szilágy-Somlyó multja és jövője. (1882. Sz.-Somlyói r. k. gymn.)

Vajda Gyula. Városaink befolyása a közmüveltségre 1000—1301. (1878. Budapesti kegyesr. gymn.)

Villányi Szaniszló. Győrmegye és város anyagi müveltségtörténete, kiváló tekintettel a szorgalmi néposztály társadalmi helyzetére 1000—1301. (1881. Győri r. k. gymn.)

— Győr vár és város helyrajza, erődítése, háztelek és lakossági viszonyai a XVI. és XVII. században. (1882. u. ott.)

Dr. Wagner Lajos. Pozsonyvármegye helyneveinek magyarázata. (1883. Pozsonyi reáliskola.)

Weiser Frigyes. A régi Sirmium hatszázados története. (1882. Kalocsai r. k. gymn.)

Zsilinszky Mihály. Szarvas hajdan. (1869. Szarvasi ev. gymn.)

KÁROLYI FERENCZ GRÓF GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉBŐL.

II.

Nyiregyháza ujraalapitása.

Irta: Éble Gábor.

(Második közlemény.)

Nyiregyháza és határa, az ecsedi uradalom megvétele alkalmával jutott a grófi család tulajdonába. E község, az uradalom kettéosztásakor, felerészben a kincstár részéhez csatoltatott, másik felét a Károlyiakkal rokon Palocsay-család birta.[1])

A község multja messze benyulik a középkori történetbe. Régi oklevelek tanusága ékesen szól Nyiregyháza régi jelentősége mellett, de a mult század derekán, jóformán teljesen kihalt és elhagyott tanyává sülyedt le: a törökvilág, kurucz mozgalmak, ismételt tatárbeütések és pestisjárványok szétriasztó áradata folytán. Változó földesurainak az volt a föladatuk, hogy tótok, svábok, rusznyákok és hasonló idegen telepesekből szervezze meg a földmivelő erőt s teremtse meg a község jövőjét.

Az ecsedi uradalom átvételekor a Károlyi grófok azt az egész területet rettenetes állapotban találták. Hat vármegyére szóló terjedelemben, néptelen falvak romjait találhatta az elhanyagolt utakon bandukoló vándor. Az igazi földesur e területen az ecsedi lápban lakó nyerstermészet volt; az vette a müveletlen parlag földet, az ingoványok világában csudálatos vad növényzetével és állatvilágával a birtokába.

[1]) Nyiregyháza ezen felerésze, a 16-ik század második felében, Szaniszlófi Báthory Katalin révén, mint annak hozománya, ugyan Szabolcs vármegyében Király-Telek és Szent-Mihály helységekkel együtt szállott a Lónyayak birtokába. Lónyay Zsigmond 1633-ban II. Ferdinándtól nyert adománylevél erejénél fogva örök tulajdonjogot kapott rá. Ugyanez a Zsigmond 1648-ban kelt végrendeletében Margit leányának hagyományozta. Lónyay Margitot elvette feleségül Csáky István gróf országbiró. Ezek gyermekei atyjuk halála után 1696-ban Tokajban történt osztály szerint, az anyai (vagyis Lónyay) birtokokon megosztozván, Nyiregyháza részjószág az előbb emlitettekkel együtt Csáky Borbála grófnőnek jutott. Csáky Borbála grófnőt nőül vette Palocsay István báró. Ezeknek fiuk: Palocsay Zsigmond báró feleségül vette gersei gróf Petheő Rozáliát, mely házasságból két leánygyermek származott: Klára és Rozália; az elsőt Dessewffy Sámuel báró, a másodikat Sennyey Imre báró vezette oltárhoz.

Másfélszáz éven át tartó folytonos háboruság nyomdokaiban fejlődik ki a tespedésnek ez az uralma. Betetőzték azt az egymást követő elemi csapások: tiszai árvizek, marhavész, hallatlan szárazság, aszály, mérges rovarok pusztitása s főleg az 1739-iki pestis, mely ezen a vidéken a megmaradt lakosság nagyobb felét ragadta el.

Az igy letiport Nyiregyháza vonagló testét ezenfelül idegen zsoldos katonaság lába taposta meg folyton. Ezek bitorolták a vámszedést, a hus- és bormérést s erőszakoskodtak nemessel és parasztal egyaránt. A föld népét kiszipolyozták adóval s a jobbágyok százával szöktek tova az ősi fészekből. Igy szegényedett le az egykor népes és boldog Nyiregyháza. Erdőtlen, homokos földjét különben is nehéz volt müvelni; a föld az elemi csapások miatt nem fizette meg a müvelésére forditott munkát; s ami jövedelem nagy ritkán jutott volna, azt elszedte a kincstár adóban és katonatartásban. A község quantumbeli hátraléka már évekre kezdett visszanyulni. A nyiregyházaiak kétségbeesésökben pártfogót kerestek maguknak, a milyen csak elibök akadt: Pálffy János grófot, Csáky Imre bibornokot, kik azonban a nép baján nem sokat mozditottak. Fölkeresték a Felvidék legoszloposabb tekintélyét, kinek jótékony és emberszerető érzelmei országszerte ismeretesek voltak: az öreg Károlyi Sándor grófot is, a ki legalább annyit megtett haladéktalanul, hogy megnyittatta az uradalmi csüröket és utasitotta feleségét, Barkóczy Krisztina grófnőt, osztana ki elég vetőmagot a nép közt.

Nyiregyházán a mult század közepén tartott hivatalos összeirás csak 24 gazdát és 1 jobbágyot talált, a Károlyiak birtokába jutott részen. Maga a gróf sógora és megbizottja: Rácz Demeter 1754-ben igy irt Nyiregyházáról: „Egészlen respective *puszta* volt, pápista lakos gazda egy sem volt benne, egynéhány kálvinista, s holmi dib-dáb orosz“ ![1])

A pusztulófélben levő községgel és földekkel Károlyi Ferencz gróf nem tudván mit tenni, már 1752-ben Rácz Demeternek ajánlotta fel *ingyen*. Rácz Demeter azonban *nem* fogadta el az ajándékot. „Nem vagyok méltó annyi gráciájára Excellentiádnak — irja válaszában — hogy Nyiregyházával ingyen méltóztatik kinálni, véteknek tartanám pénzen is elvenni Excellentiádtól, mert nagy szükségit látom Excellentiádnak is reája“! Hogy a visszautasitást érthetővé tegye, Nyiregyháza gazdasági előnyeit igyekszik kimutatni s mintegy látnoki erővel azt irja a grófnak, hogy „igen jó hely támadhat Isten kegyelméből belőle.“ [2]) Ez a biztatás ujra fölélesztette a nemes grófban azt a régi eszméjét, hogy *uj telepitésekkel* népesiti be elhagyott nyiregyházi pusztáját.

[1]) Rácz Demeter levele Károlyi Ferencz grófhoz. 1754. okt. 6. Nagy-Károlyból.
[2]) Rácz Demeter levele Károlyi Ferenczhez 1752. márcz. 21-én.

Nem könnyü dolog volt ez! Az akkori politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok ugyanis fölötte megnehezitették a nagyobbszabásu telepitéseket. S ha olykor minden nehézség nélkül sikerültek is azok, a telepitöknek mindig jelentékeny áldozatába kerültek s munkájuk gyümölcsét nem ök, hanem csak a szerencsésebb utódok élvezhették. Károlyi Ferencz, a mély belátásu politikus, igen jól ismerte a telepitések közgazdasági jelentőségét. Ép azért igyekezett roppant birtokait még áldozatok s temérdek kellemetlenség árán is benépesiteni. E tekintetben különben nagynevü atyja példáját követte. „Ifjuságomtól — irja a helytartótanácsnak — semmit ő felsége s hazánk szolgálatjára, minden részben is ugyan az hazának, de kivált azon elpusztult Tiszán tul való tartományon hasznosabbat nem tanálván az impopulationál, annak gyarapitásában idvezült édes uram atyám nyomdokát mindenütt, valahol csak jószágom vala, teljes tehetségemmel üzvén"! Ilyen czél lebegvén szemei előtt, Nyiregyháza benépesitését is tervbe vette. Ide katholikus vallásu népet szeretett volna telepiteni; de minden igyekezete daczára sem kapott, habár ugy itthon, mint a külföldön hosszabb ideig kuttattatott megbizottaival ilyenek után. Végre is belátván fáradozásainak sikertelenségét, azon elmélkedett: „hogyha ugyan méltó-e azért az földet pusztán tartani a közjónak sérelmével, hogy pápistákat nem kaphatni, vagy pedig jobb volna szomszéd valláson levőkkel is ezen közjót segélteni, kivált azon vármegyében, az hol ugyis oroszokon kivül az szomszéd reformátusok vallása uralkodik"![1])

A kérdést ugy döntötte el magában, hogy lutheránus tótokkal népesiti be Nyiregyházát. Nem volt ez uj és szokatlan dolog a telepitések korában s Károlyi sem talált semmi különöset abban, hogy mint katholikus főur s Mária Teréziának kedvelt embere lutheránusokkal népesiti be jószágát. Voltak azonban, kik máskép fogták fel a dolgot s a következmények csakhamar kimutatták, hogy Károlyi darázsfészekbe nyult e telepitéssel, mert oly ügy gyámolitójává lön, mely neki éveken át hihetetlen kellemetlenségeket s boszuságokat okozott, sőt legközelebbi rokonaival is meghasonlásba hozta. Ki hinné, hogy a jelentéktelen Nyiregyháza benépesitése oly forrongást idézett elő, hogy Károlyi a belső titkos tanácsos, szeptemvir, tábornok, főispán, ezredtulajdonos, a tiszántuli kerület hadi főparancsnoka stb. minden befolyását és összeköttetését kénytelen volt latba vetni Nyiregyháza lakosságának megmaradása érdekében? S még igy is csak nagy nehezen sikerült a községet a pusztulástól megmentenie! Ki hinné, hogy ez az egyszerü telepités kérdése mozgásba hozza az udvart, a kanczelláriát, a helytartótanácsot, a vármegyét, a püspöki udvart stb.! Ki gondolná, hogy

[1]) Károlyi Ferencz levele gróf Nádasdy Lipóthoz 1753.

Nyiregyháza telepitési ügyét Róma legkiválóbb theologusai vitatták s hogy a „Propaganda fidei“ is itéletet mond a kérdés fölött?

E mozgalmas, váratlan fordulatokban gazdag telepitési történetet. mely meglepő világot vet Károlyi Ferencz gróf kimagasló alakjára s nemes jellemére, adjuk az eredeti okiratok alapján, minden részrehajlás nélkül, ugy, ahogy történt.

I.

Mielőtt Károlyi a telepitéshez fogott volna, Szabolcsmegye támogatását igyekezett megszerezni. Ez nem is volt olyan nehéz, mivel a főispán, Barkóczy Imre gróf közeli rokona, a helyettes alispán, Szunyoghi Ferencz pedig belső embere volt.

Az 1753. év elején már megegyezett a vármegyével, mely a települők részére *három évi mentességet* engedélyezett,[1]) azonkivül — mint Károlyi irja — „az n. megye maga részről is minden segedelmet nyujtani nem terheltetett.“ Igy hát 1753. május 23-án kiadta pátens levelét, felszólitván mindenkit, akinek kedvére van, Nyiregyházán és a Cserkesz nevü szomszédos pusztán való letelepülésre. A jövevény lakosok számára elegendő földet, a maga és a vármegye részéről (a megyével kötött megegyezés szerint) három évi mentességét és *házépitésre elegendő fát* igért. „Templomot — irja a patens levélben — épithetnek magoknak a micsodás tetszik, papot is tarthatnak, a mennyivel beérik.“ Ezenkivül igéri nekik, hogy idővel a szomszéd dominiumokat is kibéreli számokra, ha saját pusztáin el nem férnének. A három évi mentesség elteltével minden gazda egy aranyat tartozik fizetni „ad quantum palatinale,“ azaz „közönséges denominatio szerint *aranyosak* lesznek“; a megye részéről egyébbel nem fognak terheltetni. A földesurral a három év elteltével „általjában végezhetnek mindenféle dominale beneficiumokról, s maguk birhatják erga censum annualem, több vagy kevesebb esztendőkre, amint magoknak az lakosoknak fog tetszeni.“[2])

Még e patens levél kiadása előtt történt, hogy Károlyi Békésmegyén keresztül utaztában szóba ereszkedett az ottani települőkkel s megemlitette nekik Nyiregyháza benépesitésére vonatkozó tervét. A békési tótok azonnal ajánlkoztak a Nyiregyházán való megtelepülésre. Ez az ajánlkozás azonban nem azért történt, mintha földesurok báró Harruckern rosszul bánt volna velük, hanem inkább azért, mert Harruckern méltányos

[1]) Károlyi először *hat évi* mentességet igyekezett a vármegyétől kieszközölni az e tárgyban irt fogalmazványa tanusága szerint.

[2]) Hasonló pátens levelet adott ki Rácz Demeter, Károlyi sógora és plenipotentiáriusa 1753. május 16-án. A két pátens levél tartalma majdnem szórul-szóra megegyezik.

föltételeire annyi település gyült össze Békésmegyében, hogy igen sokan *nem kaphattak művelésre való földet.*[1]) Ezekre tehát valóságos áldás volt Károlyi ajánlata.

A pátenslevél kiadása után Petrikovics János szarvasi csizmadiát bizta meg a gróf a telepités keresztülvitelével. Ez az ügyes ember aránylag nagyon rövid idő alatt nagyszámu települőt vitt Nyiregyházára. Békésmegye és a földesur, miután a lakosok kötelezettségüknek eleget tettek, nyugodtan nézte távozásukat.

A Békésmegyéből jött települők igy oszlanak meg: Szarvasról jött 134, Berényből 39, Csabáról 18, Orosházáról 3, Komlósról 19, Gyuláról 1. Békésen kivül Zólyommegyéből is jött 44 szabad költözési joggal biró gazda. Ezek jobbára Véghlesről valók voltak. Borsodvármegyéből jött 28, Gömör és Nógrádmegyéből mintegy 20, Hontból 25, Szepes, Liptó, Pest, Tolnavármegyékből egy-kettő. Hevesvármegyéből szintén jöttek többen. Igar nevü község ugyanis hallván valamit a nyiregyházi telepitésről, embereiket küldték Károlyihoz, aki számukra külön pátens levelet adott ki 1753. jun. 24-én. Ez oklevélben a földeken kivül az épitésre annyi fát igér nekik, a mennyire szükségük lesz. Különben adózásban és egyéb terhekben ugyanoly föltételeket enged nekik a gróf, mint a többi településnek.

A települők száma az 1754. év végeig folyton növekedőben volt. Az ekkor történt összeirás szerint gazda volt 561, feleség 523, fiu 798, leány 561, szolga 42, vagyis összesen 2485.[2]) E nagyszámu nép nyelvére nézve tót, vallására nézve legnagyobbrészt lutheránus volt. Nyiregyháza *régi lakosai* jobbára *szétoszoltak*, vagy Károlyi tisztjei által *elbocsáttattak*[3]) s igy az uj települők maguk birták a földeket. Mindjárt letelepülésük alkalmával hozzáfogtak a lakókázak épitéséhez is s oly serényen munkálkodtak, hogy 1754. nyarán közel 200 nagy ház állott készen.[4])

Mivel a nyiregyházi határ felerészének Palocsay báró özvegye, Petheő Rozália grófnő volt a tulajdonosa, Károlyi 1754. jun. 16-án

[1]) Károlyi maga irja: „Volt uroktól többszöri instantiájokkal sem nyerhettek földet; őszi vetés nélkül maradniok károsnak láttatott, annak távoztatására elsőben pusztámon szántogatni, azután szállongani is Nyiregyházára kezdettek.“ Lásd erre vonatkozólag „A Harruckern és a Károlyi-család“ czimü munkámat, melyben közölve vannak a páratlanul kedvező föltételek a békésmegyei települők számára.

[2]) Szaplonczay Jánosnek, Károlyi udvari kapitányának jelentése, Kálló, 1754 deczember 5.

[3]) Károlyi igy ir ez ügyben 1754. ápr. 9-én: „Noha egész szándékom s rendelésem az vala, hogy nyiregyházi földemről mindenféle régi ott lakos embereket amoveáljak, melyet mostani ottlétével inspektoromnak ujra is kihagytam, mégis mindazonáltal megengedtem ott levő orosz pap atyám uram magános megmaradását.“

[4]) Szaplonczay János levele Károlyi Ferenczhez 1754. decz. 5-én.

szerződést kötött vele a telepités ügyében. E szerződés értelmében a földeket közösen adják a településnek; a befolyó jövedelmen, ugymint a taksán, a korcsma, mészárszék, serház és a boltok bérén, továbbá a vásár és vámjövedelmen egyformán osztozkodnak. A szükséges épületeket közösen emelik.

Ilyenformán rendben lett volna már a telepités ügye. Károlyi illően megjutalmazta „az impopulatio agilis vezetőjét", Petrikovics uramat, s örömmel hallotta tisztjeitől, hogy az uj lakosok fölöttébb szorgalmas, igyekvő nép. A nemes gróf öröme azonban nem tartott soká. Már 1753-ban közeledő vihar jelei mutatkoztak. A szomszéd földbirtokosok közül ugyanis többen, kik irigy szemmel nézték a nyiregyházi puszta virágzásnak indulását, titokban bujtogatni kezdtek az uj gyarmat ellen. A klérus is mozogni kezdett, sérelmesnek találván ennyi lutheránus ember letelepitését.

Az egyenes lelkü Károlyi nem sejtvén, hogy fáradozása, s a közjónak világos előmozditása is ellenzésre fog találni, előzetesen mit sem tett annak elháritására. Különben legjobb emberei sem tanácsolták neki, hogy előzetesen Nyiregyházára terelje a figyelmet. „Ámbár — irja neki Szunyoghi Ferencz helyettes alispán — ex parte venerabilis cleri hirlelődik is, hogy ottan való megmaradások impediáltatni fog ex ratione praetensae innovationis, de mig az dolog világos repraesentatióval ki nem nyilatkozik, mindaddig az magistratuale patrociniummal csak hallgatni kell, és semmi repraesentatióra fakadni nem szükség, ugyanis ha valami csendesen és cum dissimulatione megkészülhet, mit is kellene ott sokféle bajoskodást maga után hordó kérdésekre fakadni, hahogy penig ad fractionem panis mégyen a dolog, már in tali casu, nem találok rendesebb módot az már is odajötteknek és ezentul is odajövendőknek megtartásokban, mint az magistratualis protectiót, mely ex politicis et statisticis rationibus fog depromáltatni!"[1]) Tudtára adja ezután Károlyinak, hogy az alispán is egy értelemben van vele, s nem fog semmi rendeletet foganatositani, „hanem az nemes vármegyére fogja relegálni, ott penig, nem csak az mi felekezetünk, sőt, ha nem mind egészlen is, de majori ex parte az katholikus uri rendek is velünk egy értelemben lesznek, nem is ok nélkül." Azt is megigéri Károlyinak, hogy mihelyt valami „zördülést" hall, azonnal tudtára adja. De nem hiszi, hogy belőle valami lárma legyen; „miért is kellene oly viszálykodásnak miatta lenni, okát nem látom."

E biztatás daczára Károlyi jónak látta az esetleges kellemetlenségek elkerülésének czéljából az udvar nézetét kipuhatolni. Ő ugyanis nem akart sem a papsággal, mely iránt őszinte s nagy tisztelettel

[1]) Szunyoghi levele Károlyi Ferenczhez 1753. okt. 13. Fejértó.

viseltetett, sem az udvarral, melyhez a legmélyebb hódolat füzte, összeütközésbe keveredni. A mint tehát jóakarói sejtetni engedték, hogy a nyiregyházi telepitést több helyen helytelenitni fogják, azonnal irt Bécsbe, s a kir. cancellár előtt részletesen kifejtette elveit, melyek Nyiregyháza betelepitésénél vezérelték.

A terjedelmes levélben elmondja, hogy már édes atyja be akarta népesiteni birtokait, ő, mindenben atyja nyomdokain akarván haladni, folytatta a telepitéseket. Nyiregyházára kerülvén a sor, mindent megtett, hogy alkalmas, katholikus vallásu településeket kaphasson. De bár Szabolcsmegye is teljes erejével támogatta őt fáradozásában, terve nem sikerült. A közjó sérelmével nem akarván pusztán hagyni az egykor virágzó község területét, elhatározta, hogy más vallásu településekkel népesiti be. „Akadtak oly szabad emberek — irja — hazánknak némely távol fekvő, népesebb vármegyéiből, kik az ott levő földesurak és vármegyéknek sérelme nélkül, Nyiregyháza nevü falumat, ugyan hogy már de olyat, kin csak egynéhány orosz és magyar lakik, ugy hogy *tized és huszad részét* is nem élheti meg tágas, de puszta határának, nem különben egy Cserkesz (vagyis Mánd) nevü praediumomat, melyen ember emlékezetétől fogva lakosok nem voltak, sőt templomuknak sem tapasztaltatik csak nyoma is, még ezen összel megszállani kivánnák s assecuráltak is iránta. Nincsen egyéb gátlásom benne, hanem lutheránusokból állván a településendő nép, az iránt, hogy prédikátorok lehessen és hacsak sárbul vagy fábul is oratoriumocskát állithassanak magoknak, kivánnak tőlem securitást. Nem titkolhatom el azt is Excellentiád előtt, hogy még eddig mi ezen a földön az ilyetén circumstantiákban az clerus által nem szoktunk vala tiltatni, s azért voltunk oly szerencsések, hogy mivel mi a szomszéd atyafiakat nem háborgattuk exercitiumokban, az hol népesek voltak, ugy viszont ők is, ha templomjukat visszavettük, nem neheztelték, s ő Felségek elejébe sem futottak unalmas panaszokkal, mivel mi is, az hol templomjukat visszavettük, viszont oratoriumot önönmagunk csináltattunk számokra oly előmenetellel, hogy az én emlékezetemre idvezült uram atyám és magam csak ezen vármegyebeli jószágainkban ezen szép móddal tiz vagy tizenégy kötemplomokat, s azonkivül is egynémelyeket mások jószágában visszafoglaltunk minden legkisebb lárma nélkül.[1]) De mivel egyszer gerjedtebb az papi

[1]) Igy vette vissza Károlyi Sándor a reformátusoktól 1723-ban az ősei által századok előtt épitett nagykárolyi templomot, ősei temetkező helyét. A visszavételbe a kálvinisták szives örömest beleegyeztek; mert Károlyi uj templomot, papházat és iskolát épitett számukra. A baktai templom visszavétele szintén ilyenformán történt. A kálvinista község irásban adta, „hogy az baktai pusztulásban levő templomot minden kényszeritès nélkül adták és engedték át praedikátorjuk jelenlétében."

rendekben is, mint máskor az buzgóság, hogy minden alkalmatlanságot megelőzzek, nem kivántam benne megindulni, hanem járulok előbb Excellentiád bölcs tanácsához, vezérléséhez, engedelmesen kérvén, méltóztassék nekem kegyes itéletét kinyilatkoztatni és egyszersmind hathatós s csalhatatlan segedelmemre is járulni, hogy ezen közjóban boldogulhassak, nyerhetnék-e s mi módokkal ő Felsége kegyelméből oly decretumot, mely mellett lehessen őket assecurálnom, hogy azon megszállandó helyeken sárból vagy fából imádkozó házat készithessenek s praedikátort is vihessenek, általam szokásom szerint megvizsgálandó békességes erkölcsüt magoknak. Ez, azon az minden emberi emlékezettül fogva levő pusztán mit és kinek praejudikálhatna? Nyiregyházán pedig annyival kevesebbet, az hol unitus oroszaink is csak fatemplommal élnek, az régi kőtemplomunk ellenben most is azon csak egynéhány kálvinista lakos birodalmában vagyon."[1])

Kényes természetü lévén az ügy, a kanczellár (Nádasdy Lipót gróf) nem adott határozott választ Károlyi levelére. Lehet különben, hogy akkor már más oldalról is irtak hozzá a nyiregyházi telepités ügyében. Annyi bizonyos, hogy Nádasdy 1753. szept. 14-én irt levelében személyes találkozásuk esetére tartotta fent adandó válaszát. „A mi a tudott pusztának megszállását illeti — irja Károlyinak — mivel rövid idő mulva szerencsém lészen Excellentiádat itten tisztelnem, azon alkalmatosságra reserválom magamnak olyatén dologrul való itéletemnek bővebb kinyilatkoztatását!"[2])

A személyes találka nemsokára meg volt. Mit végeztek ott, nem tudjuk. De minden valószinüség szerint Nádasdy kanczellár jó eredménnyel biztathatta Károlyit; mert hisz a telepitést a találka után is az eredeti föltételek mellett folytatták Károlyi megbizottai. Maga Nádasdy meg egy későbbi levelében azt irta, hogy neki „ugy tetszett, mintha ő Felsége azon principiumoktól, melyeket kifejeztem, nem irtózna!"[3])

Azonban a telepités ellenségei, (főkép egyházi részről) bőséges informáczióval szolgáltak ugy az udvarnak, mint a helytartótanácsnak. És ezek az információk Károlyira nézve nemcsak kedvezőtlen szinben irták le a telepitést, hanem egyenesen törvénytelennek mondották azt, s vádat emeltek a megye ellen is, mely a telepitést támogatta.[4])

[1]) Károlyi Ferencz grófnak Nánasdy Lipót gróf kanczellárhoz 1753. nyárutóján irt levelének conceptusa.

[2]) Nádasdy Lipót gróf kanczellár Károlyi Ferencz grófhoz. Bécs 1753. szept. 14-én.

[3]) Nádasdy Lipót levele Károlyi Ferenczhez. Bécs 1754. nov. 1.

[4]) Grassalkovics Antal 1754. aug. 8-án Komjáthiból igy ir ez ügyben Károlyinak: „Irhatom mindazonáltal vigasztalására Excellentiádnak, hogy M. Palatinusunk különösen fogta pártját Excellentiádnak; mert rossz informatiói valának!"

II.

Nyiregyháza betelepitése egész kis *kulturharczra* adott alkalmat a katholikus papság és a földesur között.

Három tulbuzgó és Károlyi Ferencz gróf iránt ellenséges érzületü pap: a tokaji, tarczali és fényi, fölbujtotta az egri püspököt a nyiregyházi lutheránus telepesek ellen. A püspök e papok egyoldalu jelentése alapján fölötte veszélyesnek látta annyi lutheránus betelepitését oly vármegyébe, melyben eddig ezen vallásnak hivei nem voltak. Fölhivta tehát a veszedelemre a helytartótanács s az udvar figyelmét. Ugyanily fölterjesztést tett e dologban három vármegye, melyeket a papság ferde tudósitásai szintén félrevezettek.

Eger püspöke ez idő szerint Barkóczy Ferencz gróf volt, Károlyinak anyai nagybátyja, egy nagymüveltségü, jótékony és humánus főpap, kit Mária Terézia is fölötte kedvelt, s ki utóbb mint Magyarország herczegprimása és oktatásügyének protectora nagy érdemeket szerzett a haza szolgálatában. Az egri egyházmegye élén lelkes támogatója volt minden nemes törekvésnek, nyájas és engedékeny szivvel mindenki iránt, de a vallás dolgában kérlelhetlen szigor s a végsőig menő szilárd akarat jellemezték őt. Károlyi Ferencz grófot őszintén szerette, becsülte s mindig legkedvesebb rokonának tartotta, azonban még vele is képes volt szakitani, midőn ez vallás dolgában neki nem tetsző kiméletet s türelmet tanusitott. Kétségtelen dolog, hogy a püspök Nyiregyháza ügyében oly térre lépett, a melyen különben rokonszenves alakja sokat veszitett népszerüségéből, de mentségére szolgál, hogy a kényes kérdésben bizalmas embere és tanácsadója, a kinek vakon hitt, többszörösen félrevezette őt.

Ez a bizalmas ember Gerstocker Antal alesperes és fényi plébános volt. Az egykoru levelek kivétel nélkül durva, erőszakos és veszekedő embernek mondják, ki azonkivül vallás dolgában a türelmetlenségnek és elfogultságnak mintaképe volt. Ellensége volt minden ujitásnak, sőt még oly dolgok elé is akadályokat igyekezett gördíteni, a melyek egyedül a közjó előmozditását czélozták. Ilyen volt a többi között a Károlyi Ferencz által Nagy-Károlyban berendezett könyvsajtó, melyet a nemes gróf nem kis áldozatok árán a népnevelés és az értelmi fejlesztés emelésére alapitott. A fényi esperes ezt a hasznos intézményt is szerette volna mégsemmisiteni. „Az fényi pribék — irja Rácz Demeter, Károlyi sógora — valamit csak observál, mindent hirré teszen. Az typographiában is bément, s azt mondotta, hogy akasszák fel, ha ő kegyelme aztat el nem pusztitja! Már tartok tőle, ha csak valami elejét az méltó-

ságos cancelláriusnál nem veheti Excellentiád, itten pediglen olyan szükséges volna, mert csak ábéczés könyvet sem kaphatnak az tanuló gyermekek számára.[1])

Jellemző a fényi papra, hogy még Károlyi Ferenczet is, kegyurát annak saját asztalánál „bárdolatlan terminusokkal illette, s ebéd után az ő Excellentiája szobájában még annál is vastagabban kezdett ő Excellentiájával bánni,"[2] mire a gróf kénytelen volt őt lakásából kihajtani! Nem hiába irta tehát róla Szaplonczay János udvari kapitány: „rettenetes ember ez a fényi pap!" Valóban az is volt ő, s még halála is erőszakos volt: mert saját inasa gyilkolta meg.

Ez a fényi pap, mihelyt meghallotta, hogy Nyiregyházára lutheránusok települtek, s papot is hoztak magukkal, megkezdte az izgatást a települők ellen. Először is püspökét, Barkóczyt bujtotta fel tulzott és hamis jelentéseivel, azután meg Szabolcs vármegye főispánját, Barkóczy Imre grófot igyekezett a települők ellen fölizgatni. Buzgó fáradozásának az lett az eredménye, hogy három vármegye és az egri püspök tulzott és ferde információt terjesztett be a helytartótanácshoz, illetve az udvarhoz. A három vármegye: Abaujvár, Gömör és Hont, a nélkül, hogy előbb biztos tudomást szereztek volna a dologról, egyenest a helytartótanácshoz fordultak, s kérték, rendelné vissza a nyiregyházi települőket eredeti lakóhelyükre.[3]) 1754. junius 26-án Barkóczy Ferencz gróf, egri püspök is benyujtotta fölterjesztését. A haragos iratban elmondja, hogy Nyiregyháza földesura a telepités előtt elbocsátotta összes kálvinista, katholikus és görögegyesült vallásu jobbágyait, s ezek helyett tisztán lutheránus vallásuakat telepitett le, a kik eredeti lakóhelyüket titokban hagyták el, csalogattatván a három szabad esztendő igérete által. Az uj lakosok oratoriumot is épitettek, papot is hoztak magukkal. E pap a szomszéd vidékeken is egyházi szolgálatokat végez. Kéri a helytartótanácsot, hogy a vallásgyakorlatot akadályozza meg, az oratoriumot rontassa le, a törvények áthágóira szigoru büntetést szabjon, a telepeseket pedig vezettesse vissza régi lakóhelyeikre.

[1]) Rácz Demeter Károlyi Ferencz grófnak. Károly, 1754. nov. 28.

[2]) Mede Ferencz levele Károlyi Antalhoz 1756. ápr. 22. Nagy-Károlyból.

[3]) Gömör, 1754. márcz. 18-án. Hont, márcz. 20-án. Abauj jun. 11-én adta be a helytartótanácshoz keresetét. A törvényes eljárás szerint előbb meg kellett volna győződniök, vajjon tényleg vannak-e ott jobbágyaik, s ha igen, akkor a földesurhoz, Károlyihoz kellett volna fordulniok jobbágyaik visszabocsátásáért. S csak ha Károlyi nem teljesitette volna kérésüket, fordulhattak volna a helytartótanácshoz.

A helytartótanács alig tudván valamit a telepitésről, a vármegyéhez és Károlyihoz fordult fölvilágositásért, a nélkül azonban, hogy a püspök vádjait tudatta volna vele.[1])

Károlyi tehát a helytartótanácshoz benyujtott jelentésében nem is foglalkozott a püspök vádolásaival — noha könnyü lett volna azokat megczáfolnia — hanem egyedül a telepités körülményeit fejtette ki, „Az impopulatio — mondja jelentésében — nem tiltott dolog, sőt törvényeink egyenest parancsolják azt a földesuraknak"! Ő tehát helyesen járt el, midőn az önként ajánlkozókat — akik kötelezettségeiknek régi lakóhelyeiken eleget tettek, a néptelen és elpusztult Nyiregyházára telepitette. „De abból, hogy senkinek in privato, annyival publicumnak sérelme nem következett, kitetszik ex subsequentibus: mert én senkinek nem adtam engedelmet az odaszállásra, hanem csak törvény szerint szabad migratióju embereknek!" A vallásgyakorlatot — mondja tovább — ő az uralkodó akaratától tette függővé; később azonban megizente nekik, hogy ez a kérdés nehézségekbe fog ütközni. A lakosok ennek daczára is ott maradtak, de a vallásgyakorlatra vonatkozó engedélyt tudatlanságból elfeledték kieszközölni. A jövevények nagy része Békésmegyéből jött; a panaszszal előállott vármegyékből: Gömörből, Hontból és Abaujvárból ő senkit sem hivott. Gömörmegyéből idáig összesen heten jöttek, de nem jobbágyok, hanem csavargók, akik már az ő pátens levelének kibocsátása előtt voltak utban. Abaujvármegyéből egy sincs Nyiregyházán. Akik más vármegyékből jöttek, mindnyájan szabad költözési joggal fölruházott emberek, kik kötelezettségeiknek teljesitése után jöttek Nyiregyházára. Innét van, hogy egyetlen földesur sem állott elő panaszszal. Különben lehetséges, hogy egyesek élvén törvényes jogukkal, hivás nélkül is Nyiregyházára jöttek, de ő ezeket nem szándékozik ott tartani. „Isten templomában is, noha jó keresztények számára épittetik, de a tolvaj is bejár!" Igaz az, hogy ő a települőknek 3 szabad esztendőt igért, de enélkül senki sem szállott volna ama puszta földre. Mindezekből kiviláglik, hogy a nevezett három vármegye jogtalanul tett ellene följelentést, különben is „senki addig nem panaszkodhatik képzelt jobbágyának törvénytelen megtartása ellen, miglen csak kérve sem kérte emberét!" Végül váratlannak „közhiren fundáltnak" és méltatlannak mondja a három vármegye följelentését; mert hisz a jobbágyok ott „oly boldog résziben laknak édes hazánknak, a honnat bottal sem üzettethetik el az lakos ami sovány földünkre, ha csak helyt tanál a lakásra!"

Károlyi eme fölterjesztése nem elégitette ki a helytartótanácsot; mert hisz maga a gróf is bevallotta a szabad esztendők és a szabad

[1]) A Károlyihoz küldött intimatum 1754. jul. 9-én kelt.

vallásgyakorlat igéretét, már pedig e kettő, a helytartótanács nézete szerint törvényeink értelmében nem volt megengedhető. A vármegyével és annak eljárásával még kevésbé lehetett megelégedve a helytartótanács. Szabolcsvármegye ugyanis Nyiregyháza ügyében vagy egyáltalán nem vette figyelembe a helytartótanács rendeleteit, vagy csupán szinlelte azoknak végrehajtását, valójában pedig megtett mindent, amit a kényes szituációk között megtehetett, az uj telepitvény megmentésére. Szükséges is volt ez az eljárás, mert ha a vármegye végrehajtja a felsőbb rendeleteket, Nyiregyháza lakossága a közjó nem kis kárára azonnal szétoszlott volna.

Szabolcsvármegye ezen eljárása nem volt szokatlan abban az időben; más vármegyék is megtették, hogy a helytartótanács káros intézkedéseit nem foganatositották. Azonban Szabolcsvármegye eljárását Nyiregyháza ellenségei tudomására hozták a helytartótanácsnak és az udvarnak, a miből aztán igen éles összeütközés támadt, az udvar előtt már régen rossz hirben álló vármegye és a helytartótanács között.

Mikor 1754. április havában megérkezett a helytartótanács első intimatuma, mely a vármegyének meghagyta az investigatio elrendelését, a főispán és a vármegye urai nem kis zavarba jöttek. Barkóczy Imre főispán, kit egyforma rokoni kötelék füzött az egri püspökhöz[1]) és Károlyihoz, tudta, hogy mindakettőnek nagy befolyása van az udvarnál, a jelentésekből látta, hogy egyik Nyiregyháza fenmaradását, a másik elpusztitását akarta, s mivel sem Károlyit, sem Barkóczy püspököt nem akarta megbántani, nem kis aggodalommal nézett a történendők elé. E körülmények megmagyarázzák Barkóczy főispán folytonos ingadozását. „Neki szegénynek — irja Szaplonczay — elől tüz, hátul viz; mert az papok mindenkor unszolják.“ Azt azonban kellemetlen helyzete daczára is belátta, hogy Nyiregyháza fenmaradása mind a vármegyére, mind a közjóra nézve fölötte fontos. S igy, ha nem is állott egészen Károlyi részére, de nem ellenezte, hogy a vármegye megtegye a szükséges lépéseket Nyiregyháza megmentésére. Az uj lakosság ugyanis, amint meghallotta, hogy a szabad vallásgyakorlatot el fogják tiltani, az uj településeket meg adókivetés és katonatartás czéljából össze fogják irni, el akarta hagyni uj otthonát. Ilyen körülmények között lehetetlen volt a helytartótanács rendeletét szóról-szóra végrehajtani. A vármegye urai tehát leghelyesebbnek a szinlelést tartották. „Noha most — irja Szunyoghi Ferencz helyettes alispán — keményen premáltassék is ezen nyiregyházi dolog, én csakugyan most is abban a hiedelemben vagyok, hogy dissimulatio lesz a vége Excellentiád nagyméltóságu tekintetéért! Hogy pedig quo

[1]) „Ha Imre is, ugyancsak Barkóczy ő — irja Szaplonczay János.

ad lutheranam ecclesiam noviter inductam valami kis innovátió láttatik, az csendes hallgatással superáltatik; mert a jövendőt tekintve, a publicumnak nagyobb haszna az idejöttekkel, mintsem a régi lakosokkal".[1])

Szunyoghi alispán biztatása jól esett Károlyinak. Ő maga is remélte, hogy „amennyiben belébotolván, már kevés tekéntete is forog benne, a vármegye bölcs munkálkodásával istenes és a publicumra nézve kedvező fáradozásait támogatni fogja."

Az alispánnak adott válaszában azt is megirja Károlyi, hogy a helytartótanács rendeletének azon czikkelyei kedvetlenek előtte, „az melyekre azon belső személynek (t. i. a püspöknek) általa soha nem álmodhatott, más tallójára terjeszkedése adott okot; azt — ugymond — sajnálja nagyon, de az ellőtt nyilat vissza nem vonhatja többé. Ami a vizsgálatot illeti, az szerinte jó jel, kivált ha május közepén tul is tartana; addig — irja — tudom az időnek melegedése több kecskét, legalább ha nem juhot is hajtana az esztrenga alá!" Különben ismétli, hogy a telepitésnél a közjó lebegett szemei előtt. „Az én praemissáim szerint az publicumot vévén czélul, más tekintetből bizonyára nem üzöm, mi abból is kitetszik, hogy csak mostan tentált egyezéseimmel is több hasznát fogják szomszédaim önönmagamnál venni ezen villámlásomnak!"

Több hónap telt el a helytartótanács rendeletének leérkezése óta, de Szabolcsvármegye — amint az alispán azt előre megirta — semmi komolyabb intézkedést nem tett a parancs foganatositása körül. Mivel azonban az egri püspök nem nyugodott, s attól lehetett tartani, hogy a helytartótanács szigorubban fog föllépni, a vármegye végre többszörös sürgetés után jul. 9-én fölküldte a kivánt jelentést. A jelentés azonban olyan volt, hogy a helytartótanács tulajdonképen semmire sem kapott határozott választ. A megyegyülés, amelyen a nyiregyháziak ügyét és a helytartótanácshoz küldendő jelentést tárgyalták, igen viharos volt. Szunyoghi alispán, hogy a gyülés tagjait megnyerje a települők számára, ő maga szerkesztett a nyiregyháziak számára egy hatásos folyamodványt, melyet a jegyző a maga és a nyiregyháziak nevében benyujtott. Midőn a főispán a folyamodványt fölolvastatta, nagy lárma és vitatkozás támadt a gyülésteremben. „Mennyi discursus — irja az alispán Károlyinak — nem discursus, hanem kiáltás volt, le nem irhatom; én mit tettem azon szegény jövevények mellett mások oppugnátiójára, magamnak irni illetlen, inspector Szaplonczay Kristóf uram idővel fogja Excellentiádnak alázatosan reportálni." Hosszas és heves vita után a főispán elfogadta

[1]) Szunyoghi levele Károlyi Ferenczhez 1754. április 6., Fejértó. „Már ugy látom, ad fractionem panis ment az dolog; az investigatio meglesz" stb.

nyiregyháziak folyamodványát. Az alispán és Niczky Ferencz ajánlatára a gyülés egyelőre aztán a katonatartás alól is fölmentette a nyiregyháziakat.

Ilyenformán az uj települők ügye egyelőre dülőre jutott. Azonban derék szószólójukat, Szunyoghi alispánt, akit a nyiregyháziak maguk is védőjüknek s atyjuknak mondanak, a helytartótanács titkos föladásra magistratuális actióval sujtotta. Az állitólagos ok az volt, hogy Szunyoghi visszaélt hatalmával, dirigálta a vármegyét s 45 nyomorba sinylődő embert fölmentett a köztehertől. „Nem fiscális actiót, hanem prémiumot érdemelnék" — irja az alispán — mert a legszomorubb időkben „a nemes vármegye szegénységét (magamat mindenfelé exponálván) utolsó pusztulástól preserváltam, felséges asszonyunk szolgálatjának promotióját, szegénység megmaradását, éjjeli-nappali fáradozásommal, nyughatatlanságommal munkálódni tartoztam." Harminczkilencz évi munkásságának — ugymond — ez a gyümölcse! „Hétszer megesküdt ellenségemnek is, hacsak a lelkiismeretén erőszakot nem akar tenni, meg kell azt vallani, amikor két viczeispán volt is, semminemü dolog láthatóbb tökélyetességgel nem folyt." Az alispánnak fiscális actióval történt sujtása nagy visszatetszést szült a vármegyében. Még ellenségei is mellé állottak s a gyülésen kimondották: „nincs mód benne, hogy magistratuális actió erigáltassék!" A helytartótanács ennek daczára csak később függesztette föl a magistratuális actiót.

Ekközben megérkezett a helytartótanács válasza a vármegye jul. 9-iki fölterjesztésére. Mondanunk sem kell, hogy a helytartótanács hiányosnak s meg nem felelőnek találta a vármegye jelentését. Azért tehát jul. 29-én ujból és szigoruan elrendelte az inquisitiót. Követelte a vármegyétől annak megállapitását, honnét s mely vármegyéből jöttek az uj lakók, mit hoztak magukkal, kik voltak azelőtti földesuraik? Össze kell irni a régi katholikus, ruthén és kálvinista lakókat, akik az uj lakosok letelepülésekor más vidékre költöztek. A vizsgálatkor azt is meg kell állapitani, mikor telepedett le valamennyi uj lakos. Mind e kérdésre szigoru, pontos és sürgős választ kér a tanács.

A vármegye e rendeletre az 1754. aug. 12-én és a következő napokon tartott gyülésében állitotta össze a választ, mely igy hangzott: „ujra kitör igazságos fájdalmunk, midőn ez alkalommal visszaemlékszünk, mennyien költöztek el földünkről az elmult években *a jászok, kunok és hajduk községeibe;* mindezeknek a terhe a visszamaradottakra nehezedik, ugy, hogy majdnem leroskadnak alatta. A helytartótanácsnál sokszor jelentünk meg könyörgéseinkkel, de hiába, mert idáig egyetlenegy szökevényt sem vezettek hozzánk vissza. Nem találunk módot, miképen kutassuk ki, honnét jöttek az uj lakók s mit hoztak magukkal.

írásuk nincs, s ha volna is, eltagadnák, nehogy vissza kelljen térniök régi uraikhoz. Hogy a régi lakosok innét hova távoztak, azt már kimutatták. Különben alázatosan kérjük a helytartótanácsot, ne kényszeritsen bennünket arra, hogy többet tegyünk, mint amennyit más vármegyék részéről tapasztalunk." [1])

Egy éleshangu válasz fölküldését jó ideig halogatták. Rácz Demeter még aug. 8-án is azt irta Károlyinak, hogy a válasz fölküldése még nem történt meg. A vármegye ugyanis még augusztusi gyülésén is folytatta a tárgyalást a nyiregyháziak ügyében s csak e gyülés bevégzése után ment föl a válasz a helytartótanácshoz.

III.

Mig ezek Szabolcsban történtek, az egri püspök — nem boldogulván a vármegyével — mindent megtett, hogy a legfelsőbb helyen rossz hirbe hozza a nyiregyházi telepitést.

Károlyit fölötte bántotta ez az eljárás s Rácz Demeterhez intézett levelében élesen kikel a püspök «machinátiói» ellen. [2]) De a püspököt meg nem akadályozhatván eljárásában, kénytelen volt szintén Bécsbe menni, hogy az ügynek valahogy jobb fordulatot adjon. Ekkor azonban már Barkóczy elvégezte dolgát. És «felséges asszonyunk képzelt lelki terhe (melyet a nm. püspök látszatott tenni) könnyebbitésére» Nyiregyháza ellen fordult. Pedig Károlyi érdekében a nádor és a kanczellár mindent megtettek.[3]) Sőt Grassalkovics Antal még magát a püspököt is igyekezett meglágyitani, noha eredmény nélkül. «Az egri urnak — irja 1754. szept. 30-án — tudva levő dologról bőven szólottam, menti magát mindenképen s azt mondja, hogy a consiliumhoz tett irásában nem is nevezte Excellentiádat, s ő felsége előtt sem hozta elő, hanem maga ő felsége értekezett a dologról!» [4])

Az egri püspök föllépésének első következménye a helytartótanács ujabb leirata volt. 1754. okt. 3-án tudtára adja a vármegyének, hogy az 1715. évi 101. törvényczikk alapján köteles az investigátiót megejteni. Ki kell tehát kutatnia, honnét jöttek Nyiregyháza uj lakói, mit hoztak

[1]) Egykoru másolatban a Károlyiak levéltárában.

[2]) „Az egri ur — irja Rácz Demeter aug. 8-án kelt válaszában — kimutatta foga fejér:t, az szives barátságnak megmutatta virágát (melytül az ország ijesztette Excellentiádat)."

[3]) Grassalkovics Antal ezt irja Károlyinak a nyiregyházi ügyben: „irhatom mindazáltal vigasztalására Excellentiádnak, hogy m. palatinusunk különösen fogta pártját Excellentiádnak ő felségénél; mert rossz informátiói valának."

[4]) Grassalkovics Antal gróf levele Károlyi Ferenczhez.

magukkal, s mennyiben tettek eleget régi kötelezettségeiknek? Ezekre, valamint a többi körülményekre is sürgősen terjeszsze föl a jelentést. Különben pedig — mondja a rendelet — mivel bizonyos, hogy a lutheránus pap még a mult év október havának 8-án Nyiregyházán letelepedett, s a lakosok imaházat emeltek, a melyben a pap mostanig nyilvános vallásgyakorlatot merészkedik folytatni, még pedig királyi engedély nélkül, a törvények értelmében e papot szigoruan meg kellene büntetni. Azonban ő fölsége királyi kegyelemből ez alkalommal eláll a büntetés végrehajtásától, de meghagyja a vármegyének, hogy a nevezett papot azonnal üzze ki a vármegye területéről s elfogatás terhe alatt tiltsa meg neki a visszatérést; az imaházat a vármegye meg azonnal alapjából rontassa le!

A helytartótanács e rendeletével egyidőben a püspök is átirt a vármegyéhez, s hivatkozván az 1691-iki törvényre és a «Carolina resolutióra», követelte a pap eltávolitását és az oratorium lebontását. Azonban az alispán e kettős fölszólítás daczára sem üzte el a papot. «Ámbár — irja ő maga Károlyinak — mind az felséges királyi consilium, mind mlgs. gróf egri püspök uram ő excellentiája nyiregyházi oratoriumnak demolitióját és praedikátornak amótióját kegyesen parancsolni méltóztattak légyen is; mindazonáltal mi okon nem lehetett énnekem ily subtilis, és az publicumnak nagy kárt okozható materiában egyvelitenem, azzal mind magamat, mind publicumot praecipitálni, mlgs. gróf egri püspök uramnak ő excellentiájának alázatosan megirtam.» [1])

A szomszédos papok, főleg a fényi plébános, kiváncsian várták a püspöki és helytartótanácsi rendelet végrehajtását, «s hogy magok előtt — irja Szaplonczay János — s gusztusokat nem teljesithették, majd elvesztek mérgekben.» [2]) A fényi pap föl is ment azonnal Egerbe, s onnét azzal a hirrel jött vissza, hogy a püspök kijelentette: «mihelyest a generalis gyüléssel nem effectuáltatik akaratja, mindgyárt megyen Bécsben s újabban fogja mozgatni az dolgot!» [3])

Ekközben Károlyi, mivel a helytartótanács részéről másnemü veszedelem is fenyegette Nyiregyházát, elhatározta, hogy a vármegye határozatát nem várja meg, hanem maga fogja a helytartótanács és a püspök óhaját teljesiteni. Ez elhatározásra egyéb körülményeken kivül

[1]) Szunyoghi Ferencz levele Károlyihoz 1754. október 28. Rácz Demeter szintén irt ez ügyben Károlyinak. Levelében ő is azt mondja: „hogy az viceispán nem engedte véghez vinni, s magokra vállalták az feleletet, hacsak a mostani gyülésben el nem rontják." (1754. nov. 28.).

[2]) Szaplonczay János levele Károlyihoz 1754. decz. 11-én.

[3]) Ugyanannak levele 1754. nov. 24.

döntő befolyással volt Szaplonczay tanácsa, a ki azt ajánlotta a grófnak, hogy az esetleges szégyent csak ugy kerülheti ki, ha maga rontatja le az imaházat. «Inkább mintsem más által essen azon gyalázat Excellentiádon — irja neki ez ügyben — inkább minden gyalázat nélkül vigye véghez Excellentiád s igérje meg ő Felségének!» A dolog igy is történt. Károlyi megirta udvari kapitányának, hogy kellő óvatosság alkalmazásával bontassa le az imaházat. Szaplonczay erre megjelent Nyiregyházán, magához hivatta a lutheránus papot, elmondta neki a tényállást, s rábirta őt, hogy mig a körülmények kivánják, rejtőzzék el. Egyelőre pedig megparancsolta neki: «hogy az községnek beszéljen, mindennap tanitsa, s magának helyt keressen, hogy ha rájutnak, lehessen hová recipiálni magát, minden legkisebb eshető lármáról pedig tudósitsa.» Ez megtörténvén, az oratoriumot «eltörölte egészen». «Nehezen esett szegényeknek, irja Károlyinak — mert már szénát raktak alája. Az harangjokról semmi kérdés nem vala, el is rejtették magok között igen jól . . . . . Az mesternek is megmaradhatását az főispán parancsolta, mivel semmi sincs felőle az parancsolatban. Megparancsoltam ellenben nékiek, hogy semmi könyörgést, vagy praedikátiót, vagy akármely exercitiumot kemény büntetés alatt ne merészellyenek, az temetést megteheti minden ceremonia nélkül».

Ilyen szelid és okos eljárás mellett a nyiregyháziak belenyugodtak a történtekbe. «Istennek hála — mondja Szaplonczay — eleget biztatván, könnyen szenvedik már most, mert szeretik Excellentiádat!» Elmaradt tehát a lutheránus pap ünnepélyes kiüzése, mely után annyira vágyakozott a fényi plébános. A Nyiregyházára jött papok pedig «nagy szégyennel s testimonium nélkül, de bezzeg morgással oszlottak el onnat, mivel az törvényt csak tették, csinálták, miképen fogják az határbul s az egész vármegyéből kihajtani a pásztort, e sem succedált az egri basának!»

Vallás dolgában eszerint megtörtént már, a mit a helytartótanács kivánt. Ekközben azonban valaki felküldötte Károlyi ama pátenslevelét, melyet a nyiregyházi telepités ügyében adott ki. Ez a körülmény ujabb bonyodalmakat idézett elő. A helytartótanács ugyanis, mielőtt még október 3-iki rendeletére a vármegye részéről választ kapott volna, október 31-én ujabb intimátumot menesztett a vármegyéhez. Erősen kifogásolja ebben, hogy az emlitett pátenslevelet a községekben kihirdették. E vétkes, törvénytelen és a királyi rendeletekkel ellenkező tettet — ugymond — a lehető legkeményebben helyteleniti. Szigoruan meghagyja, hogy a vármegye az uj lakosokat azonnal adózás alá vesse, a telepités vezetőjét Petrikovicsot pedig kihallgassa, kinek a parancsára és megbizásából hirdette ki a pátenslevelet, s csalogatta a jobbágyokat?

Végül fölsorolja a pátenslevélben foglalt — szerinte törvénytelen — igéreteket, s a vármegyétől mindezekre sürgős fölvilágositást kér.

Ha már a vallásgyakorlat eltiltása is forrongásba hozta az uj településeket, képzelhetjük minő érzelmekkel fogadták a rögtönös megadóztatásukra vonatkozó rendeletet. A kezdet nehézségeivel küzködvén, eddigi terheiket is csak nagy nehezen tudták elviselni;[1]) az ujabb adókivetés, katonatartás és összeirás elrendelésében pedig egyenesen romlásukat látták. Nyiregyháza ellenségei tehát jól számitottak, mikor a föntebbi rendelettel akarták az uj településeket szétüzni. Azonban Károlyi emberei is résen állottak, s az uj telepitvény megtartására mindent megtettek.

A vármegye elrendelvén az inquisitiót, hivatalos küldöttség ment Nyiregyházára. Mivel azonban a vizsgálat végrehajtásával megbizottak jobbára Nyiregyháza ellenségei voltak, az inquisitio hamisan esett meg. Károlyi emberei, nem akarván a vármegyét hirbe hozni,[2]) uj vizsgálat elrendelését kérték. Az uj vizsgálat Károlyi előnyére ütött ki. A püspök és a helytartótanács ama kérdésére: «igaz-e, hogy Károlyi a telepités előtt 48 katholikus vallásu jobbágyát kiüzte Nyiregyházáról», valamennyi tanu azt vallotta, hogy a telepités előtt egyetlen katholikus vallásu lakos sem volt Nyiregyházán. A vizsgálat megállapitotta a települők számát és illetékességi helyét is. Petrikovicsot, a telepités tulajdonképpeni végrehajtóját nem lehetett kihallgatni, mert Rácz Demeter elrejtette öt Király-Daróczon.[3])

E közben a nyiregyháziak az alispán buzditására beadták a vármegyéhez és Károlyihoz intézett kérvényüket. Az elsőben előadják, hogy Károlyi elüzte papjukat és lerontotta imaházukat; esdve kérik a vármegyét, lépjen közbe értük ő felségénél, hogy feléjök forditván kegyes tekintetét, irgalmazzon rajtuk nyomorultakon, s engedje meg papjoknak a visszatérést s az imaház fölépitését. Csakis igy szolgálhatnak teljes odaadással, s igy mozdithatják elő hazájuknak rég óhajtott boldogságát.

Károlyi Ferencz grófhoz intézett folyamodványukban Isten áldását kérik a grófra ezen és a más világon; hálatelt szivvel köszönik ezernyi jóságát és bökezüségét s könyörögnek, ne hagyja el őket ezuttal se.

[1]) „Annyira terheltetik az szegénység — irja RáczDemeter Károlyihoz — hogy széjjel kelletik oszlaniok, s az földes urak vallják keserves kárát". (1754. okt. 6-án a nyiregyháziak ügyében.)

[2]) „Nem egészséges — irja Szaplonczay erre vonatkozólag — a vármegyét becstelenségbe hozni."

[3]) „Petrikovics persecutióban esett — irja Károlyinak — Király-Daróczra dugám, ha az tyuk ki nem vakarná." 1754. decz. 4.

Papjukat elüzték, imaházukat lerontották, Isten irgalmára, Jézus vérző sebeire kérik, eszközölje ki, hogy papjuk visszatérhessen, s legalább a halottakat legyen szabad neki eltemetnie, az ujszülötteket megkeresztelnie és a haldoklókat vigasztalnia. Minden egyéb szertartástól tartózkodni fog.

Meglehetős hosszu időt vevén igénybe a nyiregyházi vizsgálat és a tanuk eskütétele, az ügy csak november vége felé került a vármegye gyülésén tárgyalás alá. A főispán, a kit Barkóczy püspök erősen befolyásolt,[1]) nem akarta megengedni, hogy a vármegye a nyiregyháziak érdekében ő felségéhez folyamodjék. Azt állitotta, *„hogy törvénytelen, sőt törvény ellen való eretnekek mellett instálni“*. Egyesek, főképpen Szaplonczay János fölszólalása után azonban mégis beleegyezett a folyamodvány elkészitésébe és fölküldésébe.[2]) Nagy nehezen arra is rávették, hogy a nyiregyháziak conscribálása[3]) és adó alá vetése ellen a vármegye felterjesztést intézzen a helytartótanácshoz.

A nyiregyháziak e nem várt eredményt Dobozi, báró Horváth és Szunyoghi alispán hathatós támogatása mellett főleg Károlyi ügyes udvari kapitányának, Szaplonczaynak köszönhették. Ő szerkesztette a nyiregyháziaknak föntebb ismertetett két folyamodványát; ő birta rá nézete megváltoztatására a főispánt s az ő fáradhatlan buzgósága szerezte a legtöbb párthivet Nyiregyháza számára. Méltán irhatta hát Károlyinak: *„a mennyi ebek harminczadján mentem által, minden napról egy-egy árkus papirost betölthetnék . . .* Reggeltől fogva éjszakai 11 óráig hol egynél, hol másnál, sessióba pedig legelsőnek mint jó deák, megjelentem, félvén, hogy valami nálam nélkül ne essék rajtunk; rávágynak pedig, hogy az ember magát megalázza, kérje, udvarolja, nálam pedig feltalálták; mert valamit csak észrevehettem kedvekre forgattam magamat“ ![4])

A vármegyének a helytartótanácshoz küldendő föliratát is ez a Szaplonczay szerkesztette. *„Az consilium conceptusát* — irja ő maga — *négyszer is concipiáltuttam s csakugyan többet nem szurhattunk belé.“* Az alaposan megirt fölterjesztésben a vármegye a helytartótanácsot értesiti, hogy a nyiregyházi imaházat Károlyi Ferencz lerontatta, a papot pedig eltávolitatta. A mi a helytartótanács ama kivánságát illeti, — irja a vármegye — hogy kutassuk ki, honnét jöttek az uj települők s kik voltak előbbi uraik, arra vonatkozólag már megirtuk, hogy az 1715-iki

[1]) Szaplonczay János szerint „Eger vize megáztatta a főispánt“ !

[2]) Az elkészitésben ismét Szaplonczay, Károlyi udvari kapitánya fáradozott.

[3]) A conscribálás ekkor már tényleg megtörtént, de a megye nem tartotta tanácsosnak a conscriptió felküldését. *A lakosság összes száma 2485-re rugott.*

[4]) Szaplonczay levele Károlyihoz 1754. deczember 11., Nagy-Károly.

101. törvényczikk eddig sohasem alkalmaztatott s mi sem kaptuk vissza a dögvész idején elköltözött jobbágyokat, habár többször kérelmeztük a magas helytartótanács előtt. A mire tehát más megyék nem kötelesek, minket sem lehet kényszeriteni. Különben is az uj lakosok nem titokban és csellel hagyták oda régi lakóhelyeiket, hanem előzőleg eleget tettek háromévi kötelezettségeiknek és engedélyt kaptak a kiköltözködésre. A vármegyének és a kincstárnak egyaránt szüksége van az uj telepitvényre. Az adózók tulnyomó része ugyanis e vármegyében szabad költözési jogu ember; ezek, ha nagy teherrel sujtják, elköltöznek, terheik pedig a megmaradottakra nehezednek, s ha uj települők nem könnyitik terheiket, nem birják elviselni. Nyiregyházára már fekvésénél fogva is szüksége van a kincstárnak; mert Tokaj felé Nagy-Kálló és Rakomaz közt négy magyar mértföldnyi távolságban *ez az egyetlen község!* S ha ennek lakóit szétüzik, a katonatartás és adózás terheit a másik két község kénytelen viselni.

A mi a helytartótanács amaz állitását illeti, hogy mi háromévi adómentességnek, annak letelte után pedig csupán egy arany fizetésének igéretével csalogattuk a lakókat Nyiregyházára, kijelentjük, hogy e vármegyében régi szokás már, a települők számára bizonyos ideig tartó mentesség engedélyezése. Az erdőtlen, homokos és terméketlen vidék miatt okvetetlenül szükség van erre, máskülönben a települők nem volnának képesek házakat épiteni és az első beruházás költségeit fedezni. De olyan határozatot mi nem hoztunk, még kevésbbé hirdettünk, hogy a nyiregyházi települők háromévi mentességet kapnak s azután is csak egy aranyat fognak fizetni.[1]) A helytartótanácsnak ama kivánságát, hogy Petrikovicsot hallgassuk ki, nem teljesithetjük, mert Petrikovics ismeretlen helyre távozott. Végül fölemlitjük, hogy Nyiregyháza uj lakói régi tartózkodási helyükön, távozásuk előtt, háromévi kötelezettségüknek előre eleget tettek s igy méltányos dolog volna, hogy ez éveken át uj lakóhelyükön mentességet élvezzenek. Ennek daczára Nyiregyháza régi lakosainak terheit magukra vállalták s a többi közterhet is hüségesen viselik.[2])

A királynéhoz intézett fölterjesztéshez a vármegye mellékelte a nyiregyháziak folyamodványát, melyben azok a magán vallásgyakorlat megengedését kérelmezték s egyszersmind kijelentette, hogy ama kérelem teljesitése nélkül nem remélhető az uj telepitvény megmaradása. A lakosok távozása pedig ő felsége nagy kára nélkül meg nem történ-

[1]) Ebben igaza van a vármegyének; mert ez igéreteket *nem ő, hanem Károlyi publikálta.* Előzetesen azonban a vármegye adta meg neki erre az engedélyt.

[2]) Szúnyoghi alispán sajátkezü másolata.

hetik. Kérik tehát ő felségét, kegyeskedjék a nyiregyháziaknak alázatos kérését teljesiteni.

A helytartótanácshoz és ő felségéhez fölterjesztett folyamodványokon kivül az érdekeltek Károlyihoz is irtak; mert az ő befolyásától többet vártak mint folyamodványaiktól. „Excellentiád pedig — irja neki Szaplonczay János — az Istenért dolgozzon, mert ha tavaszig el nem nyeri Excellentiád", (t. i. a vallás-gyakorlatra vonatkozó engedélyt) épen nem remélhető megmaradások . . . Petrikovicscsal sem tudom, mit csináljak és ha ujabb parancsolatok érkeznek, mittévő legyek, méltóztassék Excellentiád kegyelmesen parancsolni; mert *szép szóval, tyukkal, kalácscsal igen sokat lehet véghez vinni ebben a vármegyében, de bezzeg dir-durral ippen semmit!* [1])

Érdemes fölemlitenünk, hogy maga a főispán erősen nyugtalankodott a fentebbi fölterjesztések miatt. Hogy tehát magát biztositsa a felülről jöhető dorgálások ellen, a megyegyülés bevégzése után azonnal irt Károlyinak. „Minekutánna — ugymond — Nyiregyháza, mostani gyülésünkben a legnagyobb kérdéseken menne által, annak folyamatjáról, és megmaradására czélozó különösen tett munkálódásomról is Excellentiádat udvari kapitánya szóval bővebben fogja informálni. Egyedül azon kérvén Excellentiádat: hogy ha, és amennyiben akár az iránt, akár más egyéb iránt Bécsben subsummáltatnám, maga atyafiságos kegyességivel védelmezni méltóztassék Excellentiád". [2])

Ezalatt az egri püspök, megtudván mi történt a vármegye gyülésén, igéretéhez képest ujra a helytartótanácshoz és ő felségéhez fordult panaszával. Ugylátszik ez alkalommal ismét sikerült a különben is betegeskedő Károlyit megelőznie. 1754. december 30-án ugyanis maga a királyné intézett a vármegye főispánjához egy szigoru hangu leiratot. A királyi leirat válasz volt a vármegye részéről, a királynéhoz és a helytartótanácshoz decz. 5-én fölterjesztett folyamodványokra. Ő felsége ebben tudomására hozza a főispánnak, hogy a felküldött folyamodványból és a helytartótanács reláczióiból *kedvetlenül és nagy visszatetszéssel kellett megértenie*, hogy a nyiregyháziakra vonatkozó vizsgálatot, honnét jöttek az uj lakók, kiknek szolgáltak azelőtt s mit hoztak magukkal — ugyszintén Petrikovics kihallgatását a vármegye mindeddig nem teljesitette. Szigoruan megparancsolja a főispánnak, hogy a fentebbi rendeleteket minden késedelem nélkül foganatositsa.

A vizsgálat, melyről a királyi rendelet szól, Petrikovics kihallgatásán

[1]) Szaplonczay János levele Károlyihoz 1754. dec. 5., Nagy-Kálló. Ugyanő egy másik levelében igy ir: „ha fel nem mehet is Exc., bizza valakire s minél hamarább, mig meleg az vas, veresse Excell. valakivel".

[2]) Gróf Barkóczi Imre főispán levele Károlyihoz 1754. dec. 5. Nagy-Kálló.

kivül — mint emlitettük — megtörtént, de a vármegye a nyiregyháziak érdekében halogatta annak felküldését. A királyi rendeletnek tehát nem volt nehéz megfelelni. A vármegye azonban nem találta sürgösnek a dolgot; annál kevésbbé, minthogy a helytartótanács válasza még nem érkezett le.

Ezalatt a nyiregyházi települők komoly aggodalommal nézlek a jövő elé. Bár a vármegye nem vetette ki rájuk a rendes adót, a főispán önhatalmulag fölemelte terheiket, jóllehet ők maguk önként elvállalták a régi nyiregyházi lakosok terheit, oly feltétel alatt, hogy nyolcz évig nem nagyitják terheiket. Sok bajuk volt Palocsayné jobbágyaival is, kik folytonosan akadályozták őket a mezei munkákban, s különféle boszantásokkal illették őket.[1] A települők nagy száma miatt, az átengedett földterület is elégtelen volt eltartásukra, s kénytelenek voltak újabb terület átengedését kérni.[2] E bajokhoz járultak még vallási sérelmeik is. Imaházukat lebontották, papjuk Wandlik Mátyás, kénytelen volt Debreczenben meghúzni magát, a hol Károlyi segitségéből éldegélt. A jobb idők reménye és Károlyinak négy biztató levele arra birta, hogy hiveit folyton kitartásra és türelemre buzditsa. Minő odaadással csüggött hivein, mutatják Károlyihoz intézett sorai: „A fölfeszitett Üdvözitő példájára — irja egyik levelében — önként elhatároztam magamat a szenvedések elviselésére; igy hát ügyemnek — mely Excellentiádra és reám is gyülöletet hárit — elhagyására sem számkivetéssel, sem börtönnel, sem bilincscsel, sem halállal való ijesztéssel nem engedem magamat kényszeriteni, támogattatván Excellentiádnak további hathatós oltalmával, atyai védelmével és legkegyesebb pártfogása reményével.“[3])

Azonban a jobb idők reménye, melylyel Wandlik vigasztalta hiveit, nem igen mutatkozott. Sőt a hivők sorsa naponkint rosszabbra fordult. Voltak, akik a bizonytalan jövő miatt a házépitést is abbahagyták, s minden pillanatban készen állottak az eltávozásra. „Az szegény nyiregyháziak is — irja Rácz Demeter — rajta vannak; s ha egy két hónap forgása alatt nem végezhet Excellentiád papjok, s oratoriumok felől, nem sokat számlálunk márcziusban közülök.“[4])

Pedig Károlyinak ez idő alatt nem sikerült a vallásgyakorlatra vonatkozó engedély megszerzése.[5]) Igy hát a vármegye, illetőleg az

[1]) A nyiregyháziak folyamodása Szunyoghi alispánhoz.

[2]) A nyiregyháziak folyamodása Gáspár Sándorhoz, Károlyi inspektorához, 1754. szept. 16.

[3]) Wandlik Márton levele Károlyihoz 1754. nov. 4-én.

[4]) Rácz Demeter levele 1754. decz. 4-én. Nagy Károly.

[5]) Levele Koch báró kabinet-titkárhoz: „Quia tamen notum erat mihi non sola Suae Excellentiae opera, sed benignis Suae Majestatis nomine ad Comitatum Szabolcsensem positive expeditis mandatis privatum etiam eorundem religionis exercitium impeditum extitisse“ etc.

alispán igyekezett a településeket némi engedményekkel maradásra birni. „Eléggé biztatva vannak általam az nyiregyháziak — irja az alispán Károlyinak — hogy csak patienter legyenek, sok nyomorúságok és szorongattatások után vigasztalásokat el fogják érhetni.“ Hogy e biztatás csak üres igéret volt, kitetszik ama kedvezőtlen határozatokból, melyeket a nyiregyháziakra nézve felsőbb helyen hoztak. Először is Barkóczi püspök irt a vármegyéhez és a királyné nevében kijelentette, hogy a nyiregyháziaknak még a magán vallásgyakorlatot sem engedheti meg. Aztán kora tavaszszal a helytartótanácsnak végzése is megérkezett. A consilium ujra és szigoruan elrendelte a rendszeres conscriptiót, s ezzel együtt a közterhek és a katonatartás viselésének kötelezettségét. [1])

(Folytatása következik.)

[1]) 1755. márczius 13. A helytartótanács azt is követeli e rendeletben, hogy a megye mutassa ki, mennyi a jövevények vagyona, s mily adót vetettek ki rájuk. A Petrikovicsra vonatkozó vizsgálatot is ujra elrendeli. Egyuttal szemére veti a megyének, hogy háromszori felszólitására sem kapott eddig kimeritő választ.

ADATOK.

UTASITÁSOK AZ ERDÉLYI SÓKAMARÁK ÉS SÓKIKÖTŐK RÉSZÉRE 1664/5-BŐL.

I. A sókamarák és kikötők felügyelőjének utasitása.

Instructio pro generoso Stephano Alvinczi de Deés, salisfodinarum Thordensium, Colosiensium, Székiensium, Vizaknensium et portus Maros-Váradgyiensis, Dévensisque inspectore, anno praesenti 1664. die 12 mensis Junii emanata, in castris ad campum Tövis positis extradata.

Az mi kegyelmes urunk ő nagysága, az elmult nagysinki gyülésben, az aknákat és az portust kezéből kibocsátván (plenárie 12 ezer tallérokon érő just reserválván magának) az *nemes országnak* assignálta. Nem akarván azért az nemes ország gondviselő nélkül hagyni, *országul, három nemzetől,* kellett rendelnünk fenemlitett atyánkfiát: inspectorul ez alább megirt instructiónk szerént:

1. Az aknákon mostani kamara-ispánokat, rationistákat, és máglyásokat [1]) diligenter felcircálván, eleikben adott instructiójok szerént, mint procedáltanak tisztekben, és azmelyiket közülök aránzza nem hasznos szolgának lenni, annak tisztiből való kitétele, álljon arbitriumjában, hogy igy ne causáltassék, hogy azoknak megváltoztatások arbitriumjában nem lévén, ha mi defectust országul kezdenénk vallani, excipiálhatna, hogy arra való authoritása nem volt, hanem tegyen olyakat, az minémüeket maga szeret, és hasznos szolgáknak is tud lenni, úgy mindazonáltal, hogy fizetésért, s ajándékért tisztet senkinek ne adjon, sub amissione officii et solutione 500 tallerorum imperialium.

2. Instructiójokat szorgalmatosan megolvasván, ha mi defectust találhatna azokban, azokat is meliorálja; söt penig senkinek is, orszá-

[1]) Máglya = rákás, máglyás = sórakásoló mai nyelven mázsáló, latinul magulator, tisztére nézve ellenőr. V. ö. *Szinnyei J.* „Magyar Tájszótár" I.

gunk kárával, vágatni se aknákban, se egyebütt ne engedjen, azokra penig oly vigyázással legyen, hogy millyével,[1]) darabokkal és vizzel fel ne teljenek.

3. Mindenik kamara-ispánoktól vegyen igen erős reversálist.

4. Az aknás helyekben lévő lakosok eddig micsodás onust subportáltanak, azt is diligenter felcircálván, ha többekkel tartoznának annál, arra reá erőltesse őket, hogy prestáljanak, úgy mindazonáltal, hogy keménysége miatt, azon aknás helyeken való lakosok el ne pusztuljanak.

5. Az aknákra, s azoknak megépitésekre szorgalmatos gondja legyen, és ha mi megbontakozása lenne az aknáknak, azt idejekorán megorvosoltassa, ugy hogy gondviseletlensége miatt az aknák el ne vesszenek, alioquin az országnak abbéli káráról, magának kell satisfactiót tenni, ha maga mentségére való illendő okokat nem adhatna. Eddig fa dolgából, kötelek csináltatásáról, és egyéb dolgokról, s szükségekről, az kiket requiráltanak eddig, tudniillik az *szász* atyánkfiait, hasonlóképen ezután is ramlók és kaszások dolgából is ő kegyelmeket requirálják és tartozzanak praestálni az országnak eddig arról való articulusi szerént.

6. Azon aknás helyeken lévő réteket, szántóföldeket, kerteket, tókat és egyéb határokat, az kik abalienáltattanak volna, visszareducálja. Az tókat megépittesse, kiváltképen az vizaknait, melynek malma lévén, abból is szép proventusa lészen annuatim, ha gondot visel reá, azokat penig forditsa aknák coláltatására, s só leszállittatására.

7. Mindenik aknán gébelyes[2]) lovak számokra annyi szénát kaszáltasson és takartasson, hogy pénzen ne kellessék venni.

8. Mivel jószág nincsen egyik aknához is, szükség, hogy mindenik aknán 2—2 jó béres szekereket tartasson, azkik szántást és egyéb munkát is cselekedhessenek, ne kellessék mindenhez pénzzel jutni.

9. Praefectus atyánkfiát requirálja az aknák szükségekre, az dézsmákról, kendert is kötelek csináltatásokra adasson, hogy azt is ne kellessék pénzen venni. Ugyan praefectus atyánkfia az dézsmákról, az melyek aknákra kivántatik, suppeditáljon, és buzát, bort abrakot is az gébelyes lovak számokra.

10. Legyen azon, mindenik kamaraháznál valami majorságot is tartsanak, mindenik félét, kerti vetemények is legyen. Azhol korcsomáló helye vagyon, arra is szorgalmatos provisiója lévén, continuáltassa.

11. Mindenik aknán, az sónak százát frt 12 adattassa el, azmelynek proventusával az aknákat coláltassa, az aknai szolgáknak fizettessen, és sónak leszállitására, tehetsége szerént, azmennyiben lehet, igyekezzék pénzt küldeni portusi számtartó kezében.

[1]) Müllye = só-törmelék, por. „Magyar Nyelvtörténeti Szótár."

[2]) Helyesebben *gépelyes*, azaz a fölhúzó *gépnél* alkalmazott lovak.

12. Nagy szorgalmatossággal annyi sót szállittasson az portusra, hogy soha fogyatkozása sóból ne legyen, maga is, ottan-ottan az portusra odateköntsen. Azmely akna sovának nagyobb kedvessége lészen, azt szállíttassa bővebben, sőt ha szűki kezdene lenni az sónak, hogy semmint az portus, sóból megfogyatkoznék, az aknákon olyankor sót ne adattasson el az bagariczásoknak,[1]) azmikor adandanak penig, igaz lábó[2]) czédulákkal, az kamaraispánokkal bocsáttassa, egyébaránt, az kiknek igaz lábó-czédulájok nem lészen, az olyanoknak sovok, szekerek, marhájok confiscáltassanak, azmint az harminczadosok instructiójokban [3]) is meg van parancsolván.

13. Posztós sóvágókon kivül, mentől több vendég-vágót tarthat, azon legyen, kiknek is fizetésekre igen provideáljon, az ő napi sóvokat, igaz lábó-czédulákkal bocsáttassa le az portusra, hogy valamiképen hamis czédulákkal az portusi számtartót meg ne csalják; sőt az sóvágók, magok fizetésekben, illendő sót vágjanak, ne nagyobbat, hanem csak annyi quantitásút, mint az ország sovát szokták vágni, ezt penig ne előbb, hanem Szent-János nap után engedje leszállitaniok, az régi observált usus szerént.

14. Az portusi számtartónak instructiója lévén, azt is megláthatja, legyen oda is inspectiója, azt is meliorálja, ha kévántatik, országunk javára, s hasznára correspondeáljon is vele.

15. Déván is portus engedtetvén, hogy az ottvaló praesidiumnak is legyen honnét fizetni, oda is egy emberséges embert collocáljon számtartónak, azki ilyen modalitással procedáljon annak az portusnak igazgatásában. Thordai, kolosi és széki sóknak váltson be százát per fl. 32, s adja el talleris nro 22; 4—4 sót is adván fél sóra, mindenik százra. Vizaknai sót penig váltsa be pro fl. 25 százát, és adja el tall. 16. Thordai, kolosi és széki sóknak százáról lucrumot adjanak tall. 6; vizaknaitól peniglen tall. 4. Ez számtartónak penig fizetése legyen pénz fl. 40, buzája saxonicalis cub. nro 10. Azki is igaz lábó-czédulákkal bocsássa el az hajókat, az harminczadosokkal correspondentiája nem lévén. Mind az két portusi számtartók alkalmaztassák úgy magokat, hogy ha feljebb limitált ároknál, adhatják az sót, úgy adják; ellenben penig, ha mégis nem kelne, mostani árán is, requiráltatván, az mi kegyelmes urunk felőle, tanács úr hiveivel, tehessen dispositiót, ő nagysága az sónak ára felől.

[1]) „Bogarica" a székelyföldön = bogárszarvú tinó vagy más marha. Ugy látszik tehát, hogy itt ilyen marhával fuvarozó sókereskedőket kell értenünk. Lásd *Szinnyei J.* „Magyar Tájszótár". I.

[2]) Lábó, vagy lábbó = talán olyan tutaj, amin sót szállittanak *Szinnyei J.* i. m.

[3]) Lásd erről Szemlénk f. é. 132. lapján a 9. pontot.

16. Ezeken kivül, mindenek, maga industriájára bizattatnak, oly serénységgel procedáljon, hogy az fiscalis exactorokkal együtt, mindenik kamora-ispántól, portusi számtartótól, hasonlóképen dévai számtartótól is, annuatim igaz számot vegyen, és osztán minékünk, országul, maga tartozzék számot adni. Insuper, ha pénzből fogyatkozása kezdene lenni, annak szerzésében mint kellessék procedálni, annak is modalitását keresse fel, hogy aknák coláltatásában és só szállittatásában fogyatkozás ne légyen.

17. Az pénznek is administrálásában tartson ilyen modalitást. Az dévai portus proventusából fizettessen az ottvaló praesidiumnak. Az váradgyai portusról az mi kegyelmes urunknak administráltasson 12,000 tallérokat. Az porta contentátiójára kiadott pénznek refusiójában, mennyi restál, fizettessen meg az haza fiainak, ugy mindazáltal, azmig az adó meg nem indittatik, kitelvén, addig ezeknek semmit ne fizessen avagy fizettessen. Mivel penig az ország pénzében, most is 6800 tallér érő pénzt erogált az számtartó, ezenkivül is lévén, anticipative felvött pénzben, meg fizetésre való restantiában, kiknek is első alkalmatossággal megfizetődni kell, azmi pénz azután gyül, mind az adóra adattassék.

Mindezekért az szolgálatokért, magának lészen fizetése, per annum:

Készpénz, ruházatjával együtt	tall. 144.
Buzája	min. cub. 50.
Zabja	min. cub. 35.
Bora veder	nro. 100.
Báránya	nro. 20.

II. A marosváradjai sókikötő számtartójának utasitása.

Instructio pro egregio Georgio Lipcsei de Alba-Julia, rationista portus Váradgyaensis die 14. Mensis Junii 1664. extradata.

1. Megemlékezvén kegyelmed, kötelességéről, reversálisának continentiája szerént, mindenekben az ország hasznát és proventusát szaporitani igyekezzék. Számtartókat vagy deákokat, mellette, olyakat tartson, azkik igaz haza fiai, nem magok hasznok keresők.

2. Az tordai, kolosi és széki sónak százát, mivel most az nemes ország tall. 20 rendelte, az vizaknait penig tall. 15. Látván penig az sónak derekas keletit lenni, azt meliorálja, ha kévantatik, kegyelmed.

3. Azmely sókat penig meghagynak, azt, bizom az kegyelmed kötelességére, mentől jobban eladhatja, úgy adja el.

4. Szokás szerént, minden 100 sóra 4 fél sót adjon, pro fractis: egyet juxta antiquum usum.

5. Az szállitó-bér ordinarie ez szerént legyen:

Thordai sónak	százától	fizessen	fl. 8
Kolositól	„	„	„ 10
Székitől	„	„	„ 12
Vizaknaitól	„	„	„ 7

Ha peniglen, szekeres dolgából fogyatkozás lenne, látván az országnak kárát sóbeli fogyatkozását, kegyelmed tempestive adja értesemre.

6. Mind az öt akna savát ne feljebb, hanem csak cum den 15. redimáltassa, singulos sales.

7. Lucrumra azmely sókat elbocsát, azokat ilyen modalitással bocsássa el:

Thordai sónak	százától	adjanak	tall. 11
Kolosi „	„	„	„ 10
Székinek	„	„	„ 9
Vizaknaitól	„	„	„ 7

Az daraboknak is lucrumát, alkalmaztassa ő kegyelme, juxta suum valorem.

8. Az sóvágók iratása után járandó napi sovokat, kamoraispánok, igaz czédulájoknak continentiája szerént, sine lucro bocsássa el, de jól meglássa ő kegyelme maga, az czédulákat, hogy régiek ne legyenek, 2—3 esztendőről valók, mivel ezfélékben sok fraus találtatik.

9. Az sóhordó-szekerekre derekas vigyázása s vigyáztatása legyen, és ha kamoraispánoktól igaz lábó-czédulájok nem lészen s másuvá akarnák vinni az sót, nem az portusra beváltásra, az olyanokat confiscálja, sine omni discrimine personarum, az vonó marhákkal egyetemben, melynek tertialitását vegye ki industriájáért.

10. Az portusi deákoktól erős reversálist vegyen, hogy az országnak igaz szolgái lesznek, az váltó-sót, kit? honnét? és mennyit? igazán, rátiójokban beirják, azkik mellett penig, lábó-czédulákat hoznak, azt is rátiójok mellett beadják, kamoraispánokkal, számtartókkal, máglásokkal nem colludálnak, hanem mindenekben az ország hasznát szaporitani igyekezik.

Datum Alba-Julia die et anno praenotatis.

III. A dévai sókikötő számtartójának utasitása.

Instructio pro egregio Paulo literato Kibéldi, rationista portus Dévensis anno 1664 die 18 junii Albae Juliae extradata.

1. Ország végezése: Déván alól, szám-sót levinni, sem lábó-czédulával, sem peniglen anélkült szabad nem volt, ezután se legyen, hanem ott dévai portuson váltsa be, ha penig beváltásra nem adnak, rontsa el *darabba*, s ugy engedje meg az levitelét.

2. Mivel itt az váradgyai portuson ugy rendeltük ez esztendőben, hogy az thordai, kolosi és széki sókat den. 25 váltsák be, ugy ott is, keze alatt, nem különben, hanem den. 32 váltsa be, mely beváltott sónak százát, adja el pro tall. 22, minden 100 sóra fél sót penig adjon sales 4—4.

3. Az vizaknai sónak száza az itt való portuson is tall. 25 járván, annak beváltása is den. 15-re megyen. Ez okáért, ott dévai portuson, nem különben hanem, den 25. váltsa be, százát penig adja el tall. 16, erre is fél sót minden százra sales 4—4 adjon.

4. Az thordai, kolosi és széki sónak lucruma százától légyen tall. 6. Vizaknainak légyen százától tall. 4. Ezenkivül, senkinek csak egy sovát is el ne bocsássa, hanem ha mi arról való annuentiáját az országnak, valakinél látná, különben cselekedvén kemény büntetésünket el nem kerüli.

5. Minden rendbeli sót, juxta species superius scriptas, igaz lábó-czédulával bocsássa el, hogy annak idejében, az ott való harminczadossal, az lábó-czédulákat felhozatván, ne találtassék valami fraus az dologban; praecaveálván azt is, hogy valami correspondentiája ne legyen az rakott hajóknak, lábó-czédula nélkült való elbocsáttatásában, az harminczadossal.

6. Váradgyai portusunkon alól, Déváig, Déván alól peniglen egész az török határig, azkik az hajókra sót raknának, s el akarnák vinni, (az illyei vám-sót ide nem értvén, annak szabados lévén levitele) az olyanokat, sine omni respectu personarum, confiscálja, ha penig nem birna velek, minékünk kötelessége szerént vagy inspectorunknak, idejekorán adja értésünkre, gondot viseltetünk mi reájok.

7. Ez proventusról, valamikor kévánni fogjuk, probabiliter adjon számot inspectorunknak, fiscalis exactor előtt, egyébaránt cselekedvén elmulatásában, maga fogja kárát eszében venni.

8. Mindezek után, maga is szorgalmatossággal industriálkodjék, minden hasznos jó utakon és módokon jó magaviselésében.

Ebbeli szolgálatjára lészen:

Fizetése per annum	fl. 40
Buzája saxonicales	cub. 10

Anno praesenti 28 Julii, inspector uram Lipcsei György uram által, poroncsolta adatni az sót az helyben:

Tordainak, kolosinak és székinek százát	tall. 27
Vizaknainak penig százát	„ 22
Item lucruma tordai, kolosi és székinek	„ 7
Vizaknainak	„ 5

IV. A vizaknai sókamara-ispán utasitása.

Instructio pro egregio Francisco Papolczi salisfodinarum Vizaknensium camerario, anno 1665 die 20 mensis Januarii extradata.

1. Szolgálságáról reversálist adván, az aknákot és kamara-házat, benne való bonumokkal, inventárium szerént, vegye kezéhez, melynek páriáját, az inventátorok hozzák bé az praefectórián lévő conservatóriumban; mellette penig, jó lelkiismeretü számtartót, máglásokat és kulcsárt tartson, melyek is nemcsak néki, de nekünk inkább, erős reversálisokat adván, legyenek kötelesek.

2. Senkinek Vizaknán, sem a városban, sem az aknán sót eladni nem szabad, hanem csak a camerariusnak, az fiscusét, az ki is, igaz lábó-czédulával bocsáttassék el. De az eladást ugy értse: hogy a portusra imprimis elegendő sót szállitván, meg ne fogyatkoztassa sóból, annakutána onnan, inspector és rationistáinktól vegyen a só eladásra annuentiát, nem magától, annak áráról is hasonlóképen. Hogyha penig, az időnek mivolta miá, annyira való sót el nem adhatna, kinek proventusával az aknákot sufficienti modo nem coláltathatná, olyankor tempestive inspectorunkat requirálván, mely is, portusi számtartónk által elegendő pénzt tartozzék adatni, hogy az aknák coláltatásában, fiscusunknak semminémü kára ne essék és következzék.

3. Mivel penig az ottvaló aknák, a víz miatt veszendők, azért szükséges, hogy minden esztendőnként próba-lyukokat ásatván, uj aknát erigáljon és annak munkájától az alább megirt mód szerént fizessen az régi szokás szerént:

a) Mikor próba-lyukot ásnak, ölitől fizessen den. 50—50; és mindenik personának, aki ássa, hétre adjon: egy-egy véka buzát, husravaló pénzt den. 6.

b) Mikoron azon új aknának torkát, kezdik alább-alább, gárgyával [1]) épiteni, mind ölitől 1—1 forintot fizessen, és az gárdgyának bokrától den. 8—8, az míg az sót elérik; az legalsóbb gárdgyát, mely *fő gárdgyafának* hivatik, mikor a só ajakára teszik, a sóajakon függő bőrrel együtt, fizessen attól fl. 1.

c) Mikor azon új akna annyira épül, hogy sót vághatni benne, azon aknacsináló mesterek, 3 hétig sót vághatnak benne magok számokra, régi usus szerént.

[1]) Gárgya, vagy gárd = káva, korlát. *Szinnyei J.* Magyar Tájszótár I.

d) Mikoron az aknának mélysége, egy ember magosságánál nagyobb lészen, minden fertálytól, két fertály sóért fizessen a sóvágóknak.

e) Mikoron az új aknának, annyira való bősége lészen, hogy már a sóvágó, minden héten 2—2 fertelt kivághatna, mit, akármelyik aknában is ugy fizessen akkor a sóvágónak, mint az öreg aknákban való vágóknak.

4. Az aknák körül való épületeket, és minden defectusokat, éjjel-nappal restauráltassa, melyektől a mesterembereknek ez szerént fizessen: Az ácsnak, a ki jó mesterember, adjon per diem: den. 25, husra den. 3, czipót nro. 6, egy ejtel borért den. 6, avagy ha az bor olcsóbb 6 pénznél, adjon egy-egy ejtel bort. Egy bokor új kötélnek felvonásától: adjon fr. 1. Ugyanegy bokor kötélnek megforditásától: adjon egy veder bort. Egy lajtorja-fogtól: adjon den. 2. Egy új lajtorjának megcsinálásától és béeresztésétől: adjon den. 50. Egy istrángnak a lajtorjára való felkötésétől: adjon den. 2. Egy jó öreg nyil-fától:[1]) adjon fl. 1. Egy fa- vagy vaspánttól: adjon den. 50. Pántban járó minden szegtől: den. 2. Egy gárdafának bécresztésétől: adjon den. 4. Mikor egyik aknából, az lajtorját kivonszák, és az másikba eresztik bé, attól: fizessen den. 50.

5. Vizakna városa ab antiquo[2]) sót vágni tartozott, most is azon onust supportáljanak. Mindenik sóvágó tudniillik: posztós, az régi szokás szerént, esztendő által vágjon: 4200 kő-sót; item: fél-sót is, minden százra: 10—10-et; karácsontól fogva kezdetvén esztendejek. Olyan modalitással penig, hogy minden héten: mindenik sóvágó posztós 2—2 fertályt, *mely áll 12 sóból* tartozzék kivágni, azmely sókért fizessen az dominus camerarius: den. 14; melyet negligálván, maga az camerarius, supleálja azon defectust. De mivel az mostani időnek mivoltát, szemünk előtt viselnünk szükséges, megengedtük, ez esztendőn, Vizakna városának, hogy sine omni expensa fisci nostri, vágjanak 45,000 kő-sót ki; 30,000-et Szent-János napig, 15,000-et karácson napig. Ily conditióval, hogy, ha az tanácsurakkal végben vihetjük, melyen igyekezünk, de ha nem, az 50,000-et tartozzanak kivágni. 2. Conditió: hogy ács: nro. 2, kovács nro. 2, új aknások: nro. 8, gébelyesek: nro. 5, mágláló: nro. 3, millyéresek: nro. 20, molnár: nro. 1. — mivel ezeknek, continuuskodniok kell az aknai szolgálaton — ingyenesen az camerariustól dependeáljanak; nem erőltetvén az város birája semminémü onusoknak supportálására és szolgálatra, az egyházi és honlétekkor éjjeli circálás-

[1]) Nyilfa, azonos a kolosi utasitásban emlitett „akna torkába feljáró nyillal", melynek megvasalásáról és felszegezéséről is van szó.

[2]) V. ö. Szemlénk ez é. 89. lapját, a honnan a sóvágók: „posztós" elnevezése is kiviláglik.

béli szolgálatokon kivül. 3. Conditio: hogy 20,000 sót szállitsanak le az portusra, fizetésért, Szent-János napig. Mely sóknak kivágatásokra és le is szállitásokra, modo supra declarato, az kamara-ispán reá is erőltesse őket és cogálja, tudniillik az városiakat. Az advena[1]) sóvágók penig, valamennyi sókat vágnak, egészen rátiójában feltégye, megemlékezvén reversálisáról.

6. Se maga az kamara-ispán, se penig utánna levő tisztek, az szekerekre, magok számokra, fiscus sovát eladni ne merészeljenek, se magokét, különben cselekedvén, fr. 50. büntettessenek meg. Hanem azmely só onnan kikél, annak igaz lábója legyen: micsodás só? és mire viszik? hogy a suspiciót magáról elvethesse, és az praeponált muletát, (valamennyiszer impingál ellene az camerarius, vagy alatta valói) comperta rei veritate, inspectorunk exequáltathassa, az impingáló félen. Az napi sónak béváltásában, az időhöz alkalmaztassa magát, mint az sónak keleti lészen.

7.[2]) Minthogy minden *iratásra: mely 110 sóból áll*, 12 sót szabad minden sóvágónak kivágni maga számára, és akár az portusra leszállitani, akár penig másnak eladni akárkinek, igaz czédulája lévén az kamara-ispántul, az portuson szabadoson eladhatja, másutt is sine ulla solutione, solutiója penig ez iratásra lészen frt. 1. den. 10. De igy: hogy ezenkivül, magának, candelárisnak vagy 6 sót vágjanak. Az sóvágó ezt penig, senkinek el ne adhassa, hanem fiscus számára beváltsa, minden sót 10 pinzért azért, hogy a sóvágók ne pusztuljanak el az aknáról. Azkik penig, 2 pinzre sót vágnak, nem kivánván 100 só után 12 sót, ha olyak találkoznak, inkább úgy vágassa, 2—2 pénzzel fizetvén 1—1 sótul, mely acceptáltatik rátiójában.

8. Mivel minden aknás helyeken, az szekereseknek bizonyos utok voltanak, most is azokon az szekeresek, hogy szabadon járhassanak, observálja. Az szállitó-bérre penig, reá vigyázzon, senki az ordinarián felül ne fizessen, ha ki comperiáltatik affélében, sovát amittálja.

9. Legyen azon, hogy ennekutána jó 2 béres szekereket és 2 ekéket, azok eleiben való vonó marhákat: legalább 6—6 ökröket és azok mellé jó 4 béreseket állasson, haladék nélkül; kikkel úgy majorkodtasson, hogy az kamaraház szükségére, semmi leguminákat, buzát, abrakot, kölest, borsót, lencsét és egyebeket is pénzen ne kellessék venniek, mert nem acceptáltatik rátiójában. Fiscus számára jutandó

[1]) Azaz idegen, napszámos vendég-sóvágók, ellentétben a törzsökös, benszülött, posztós sóvágó polgárokkal szemben.

[2]) Ezen pont nagyrésze, az eredetiben ki van törülve, azon okból, hogy az, a 20. pontban is meg van, de mi meghagytuk, hogy a kettőnek összevetésével, tartalma könnyebben megérthető legyen.

minden mezei leguminóknak is dézmáját, igazán percipiálja, hütös emberek által, kiről is vegyen igaz testimoniálist, partiále regestuma mellé, melyet rátiójának béadásakor producáljon. Mely leguminákból magoktartása is, az limitátió szerént, nemcsak kiteljen, hanem maradjon is insuper, hogy jó serény industriája is azaránt az camerárius nak kiláttassék. Légyen penig fizetések az béreseknek, personatim úgy, mint ott a városiak szoktanak fizetni.

10. Az aknák és kamaraházak épitésén, szorgalmatosan rajta legyen, mivel igen pusztult állapottal vadnak, kihezképest derekasan megkivántatik az diligentia és vigilantia, ha penig miatta valami kár és fogyatkozás lészen, vagy per aliquam fraudulentiam találna lenni és esni, comperta rei veritate, nem másnak, hanem magának tulajdonitsa, mi fogja követni. Az malomra is úgy vigyázzon, hogy gondviseletlensége miatt, abból is fogyatkozás és kár ne legyen, se következzék, és annak proventusiról is, igaz rátiót tartson. Ugyanazon malom felett lévő tóra is, szorgalmatos provisiója légyen, nemkülömben gátjára is, hír nélkül penig, meg ne halásztassa.

11. Szénahordásnak, és egyéb onus supportálásának idején, az régi szokás szerént, minden ökörtől fizessen den. 2.; de jól megrakják a szekereket, czigányul üresen ne járjanak, és mivel az aknákon lévő lakosi veszik hasznát és zsirját a sónak, ezokáért ha szeretik a hasznot, szeressék a szolgálatnak praestálását is, azmikor az camerárius kívánja.

12. Szénakaszálásra az Szelistye-szék szokott kaszásokat adni, ottvaló fiscus réteinek lekaszálásokra. Az universitásról is, mikor tanulókat vagy ramlókot adnak, azokkal, hogy magának dolgoztasson, interdicáltatik, azért igen jól meglássa.

13. Mivel vizaknai aknáknak *földes sova* szokott lenni, ezokáért minden 100 sóra terrozitásra 2 só acceptáltatik.

14. Valaki *só-padot* vágván és felforditván azt, mely *tulkónak* hivattatik, abból darabokat csinál, értésére esvén a dolog az camerariusnak, az olyan cselekedetért megölettessék a sóvágó.

15. Mentől több sót szállithat a portusra, azon legyen éjjel és nappal, hogy gondviseletlensége és vigyázatlansága miatt, az portus, odavaló sóból meg ne szüküljön, hanem continue elégséges legyen.

16. Az sóvágóknak, és egyéb aknabéli szolgáknak, fizetésekben, azmely sovok jár, legyen azon, igaz lábó-czédulával ne máshuvá, hanem az portusra beszállitsák beváltásra.

17. Régi szokás szerént, ha nemes ember sóért küld, tartozik most is adni, úgy mindazáltal, ha az nemes ember is contribuál minden 2 táska darabokért: 1 köböl zabot az gébelyes lovak számokra, és az tisztek számokra is 1 tyúkot.

18. Az táska-darabrul is, mennyit, esztendött által elád, rátiót tartson.

19. Az táskadarabok dolgát ami illeti, hogy a sóvágóktól elvétettessék, nem látjuk igazságosnak lenni, mert az aknáknak veszedelmére lenne, mert mind nemes embereknek, mind akna körül való szolgálatjokért, azzal szoktak fizetni. Hanem azmely szám-sókot, az pajtákban fel szoktanak máglálni, és tempore exportationis, vagy azonkivül is az máglyákban eltörvén, *darabokban* esnek, azokat tartozzanak az tisztek *külön* rakatni, és ha az portuson való szükség úgy kivánja, szám-sóra öszvecomputálván, az portusra leszállitani, fizetésért, úgy, mint a számsóért fizessenek. De akkor a darabokért ne tartozzanak a tisztek más sót leküldeni, hanem acceptáltassék rátiójokban.

20. Legyen azon continue, nemcsak 100 vendég-sóvágókat, de minél többet lehet, tarthasson és szerezhessen, kiknek ez szerént fizessen: mindenik iratásra, mely áll ex salibus nro. 100 item sales superflui nro. 10 fizessen fl. 1; *gyertyára* is adjon den. 20; és minden iratásra sales nro. 12. Mely sókat, az sóvágó maga, egyenlő quantitásban az fiscuséval, kivágván, attól az fiscus semmit nem fizet, azmely sót minden iratásra adja ki nékik, különben maga az camerarius fizeti meg, ha negligálja. Annak idejében, mindenik sóvágónak, iratásokról való lábó-czédulát adván, azmely iratás után való sóval, bízvást, az portusra leszállithatja és ott el is adhatja, az régi usus szerént.

21. Annuatim, gébelyes lovak számokra, elegedendő szénát, abrakot, szerezzen, hogy ne kellessék pénzen venni, mert nem acceptáltatik rátiójában. Hasonlóképen, az béres ökrökre is úgy provideáljon, hogy azoknak is, elegedendő szénájok legyen. Gébelyes lovakat, elegedendőket s jókat tartson, azokra penig oly provisiója legyen, hogyha, gondviseletlensége miatt, megrüheződnek és elállanak, maga pénzén kelletik mást helyettek állatni. Az aknák szükségére, mindenféle eszközöket, azkik kivántatnak, suppeditáljon idején korán, az kamaraházra is nagy vigyázása légyen. Az gébelyes lovokon senki ne postálkodjék, sub amissione honoris.

22. Az fiscusnak nyilvánvaló kárával, se magának, se utánnavalóknak, se penig másoknak, hasznot ne szerezzenek.

23. Kerti veteményekre is úgy provideáljon, hogy semmit affélét is, pénzen ne kellessék venniek, mert nem acceptáltatik rátiójában. Mindenféle majorságot is igyekezzék tartani, mivel felette is kivántatik.

24. Egy jó gébelyes lóért adjon fl. 20 pénzt, nem sót. Az mostani szükséghez képest, Isten ad pristinum forditván az időt, régi usus szerént, egy jó lóért sales nro. 200 adjon.

Szolgaságának esztendeje eltelvén, minden perceptumokrul, és erogátiókról, igaz számot adjon, cum probabilibus testimoniis. Az egyéb dolgok is, kik itt nincsenek felirva, maga industriájára bizattatnak.

Mindezekért a szolgálatokért mind magának az camerariusnak, s mind penig utána levő szolgáknak ez legyen fizetések:

Magának az camerárius nak készpénz ... fr. 100
Ruházatjára gránát posztó ... ulna 10
Számtartónak ... fr. 40
Egy máglásnak ... fr. 32

(Ha több is, personatim aszerént.)

Egy lovas legénynek ... frt. 24

(Ha más kévántatik, annak is aszerént.)

Egy öreg gébelyesnek ... fr. 12
Kisebb gébelyesnek ... fr. 6

(Más rendbelieknek is, similiter annyit, az mennyin vadnak, mivel egynehány aknában vágnak sót.)

Egy sütőnek ... fr. 12
Egy szakácsnak vagy szolgálónak ... fr. 12
Egy kulcsárnak ... fr. 25
Két kovácsoknak egy hétre ... fr. 2
Egy máglásnak ételére egy hétre ... den. 50
Mindenik gébelyesnek egy hétre ... den. 40
Két kovácsoknak buzát ... minor cub. 26
Mindenik öreg gébelyesnek ... minor cub. 12
Mindenik kis gébelyesnek ... minor cub. 6
Viszontag, gébelyeseknek és két kovácsoknak, az elébbeni szokás szerént:
új sarut, fejelést fizetésekben megadjon, avagy azért singulis personis: fr. 3
Az maga asztalára peniglen, és az több feljül megirt szolgáknak táplálásokra,
az régi usus szerént: húsra és egyéb coquinára, járjon hetenként ... frt. 2
Buza ... minor cub. 100
Zab ... minor. cub. 50
Negyvenes hordó bor ... nro. 6
Az vizaknai praedicátornak szokott annuatim, saláriumában járni, só ... nro. 800
Ad singulos sales centum superflui ... nro. 8
Az schólabéli deákoknak annuatim sales ... nro. 300
Millyéreknek ad personam, in diem, kell adni ... den. 16
Az város birájának, régi usus szerént ... sales nro. 500

Ugy mindazonáltal, hogy segitséggel legyen, mind az posztós sóvágókra vetett sónak kivágatásában, s mind penig, egyéb onusoknak supportálásában, azmikor az camerárius kévánni fogja, különben egy sót se adjon.

Az vendég-sóvágók *kapitányának*, ha jól viseli magát, annuatim szokott
járni sova ... nro. 200

Engedje is kivágni és az portusra szállítani igaz czédulával.

Hasonlóképen a vendég-sóvágók *communitásának* is annyit.

Egy máglálónak per diem járjon ... den. 14
És minden napra is ... sales nro. 6

Melyet az iratással, az portuson eladhat, régi szokás szerént akkor, mikor máglál csak scilicet.

Mindenik milyéres tartozzék, minden nap 1—1 sót, fiscus számára beadni, azkiről is, tartozzék rátiót, az rationista tartani, magának is az milyéresnek egy sova járjon.

Mindenik aknabeli *dékánnak*, az régi usus szerént, az *sóvágók birájának* is, 100—100 kő sovok járjon, melyet magok vágjanak ki, és azért, az fiscus semmit sem fizet, melyet ott helyben eladhatnak.

Sátoros innepekben is, 2—2 táska darab sovok járjon még, csakhogy ők is, igazán és hiven járjanak el tisztekben.

Szénégetőknek kell fizetni ezszerént per septimanas:

Buzát nigr. cub. saxon ... ... nro. 1
Húsra, dictim... ... ... den. 6
Item minden szekér szénül... ... ... fr. 2

Éjjeli milyéreseknek is, azmennyin kévántatnak, posztózzon fel (mivel azért az aknák mostan tiszták, nem fog kévántatni) kiknek, úgymint egyik-egyik personáknak, juxta usum antiquum, 10—10 sovok járjon fizetésekben, melyeket magok vágjanak ki, és erről ratiót tartani igen szükséges.

V. A széki sókamara-ispán utasitása.

Instructio pro egregio Samuele Vizkeleti de Benedik, salisfodinarum et camerae Székiensium camerario anno 1665. die 1. mensis febr. facta.

1. Az aknákat, inventárium szerént, és egyéb bonumokat is, vegye kezéhez az camerarius, és annak páriáját, az inventátorok pecséti és subscriptiójok alatt, az prefecturián való conservatóriumban beküldje. Szolgaságáról penig reversálist adván, mellette is jó lelkiismeretü jámbor számtartókat, máglásokat és kulcsárt tartson, melyek nemcsak neki, de nekünk inkább, erős reversálisokat adván, legyenek kötelesek.

2. Senkitől Széken, sem az városban, sem az aknákon, sót venni szabad ne légyen mástól, hanem csak az kamaraispántól, az fiscuséból, sub amissione eorum. Ha peniglen, valakinek valami meritumáért, onnan sót deputálnak az ország statusi, az cisurát megfizesse, ha az commissióban specifice meg nem lészen engedve az cisurája és fél-sova. Sót penig vágatni, annál is inkább senkinek is szabad ne légyen, fiscuson kivül, hir nélkül is, valami marhákért, sohuvá ne erogálja, sub poena fl. 200.

3. Az akna bontakozása miatt, azmely földes só onnan felkél, és az sóvágóktól szintén ugy vesznek számban, mint az jót, és úgy is fizetnek tüle, de csak földes, s el kelletik vetni, az exitusban is accepta légyen, ha annyira el nem adhatni, hogy mást vágathassanak véle.

4. Mivel ennekelőtte való időkben, azmint eszünkben vöttük, és bizonyos atyánkfiai relátiójokból értjük, sok abususok estenek, melyeket nyilvánvaló fogyatkozásunknak, és fiscusunknak nagy kárára itéljük lenni, elakarván azért távoztatni kárunkat, injungáljuk kamaraispánunknak serio,

hogy ennekutána, ne úgy, mint eddig, hanem mivelhogy az posztós sóvágók kötelesek minden héten, és minden napon, az aknákat frequentálni, minden sóvágó, minden héten, egy egész fertált, az régi usus szerént, eresszen fel az aknából, in pretium vero candelarum, minden fertályra, az 2—2 sót feleressze.

5. Az sóvágó birák és dékányok peniglen, kötelesek legyenek arra, tisztességek vesztések alatt, hogy az virginisről számot és igaz rovást tartsanak, az kamaraispán rátiója mellett, számadásának idején ők is, ravásokat az exactorok későbben beadni tartozzanak.

6. Aknán lévő számtartók és máglyások, minden szekerekre szoktak egy sót, avagy kettőt, néha hármat, s négyet is adni, az magok számokra fel, azmely felől meghagytuk harminczadosinknak, hogy diligenter invigiláljanak az szekerekre, és ha comperiáltatnak afféle dologban, s az kamaraispán nem vigilál, in vitio et damno sibi invertitur.

7. Az gyertyát, ha pénzen, mástól veszi is az sóvágatásra, avagy az faggyat mázsa számra, és maga csináltatja, s mártatja is, lássa azmint hasznosabb fiscusunknak, nékünk tartozó kötelességek szerént cselekedjenek.

8. Az mi számunkra való tókra szorgalmatos gondviselése légyen, nehogy maga számára halásztassa, hanem inkább szaporítsa, és számunkra az halat megtartsa, avagy pénzt teremtsen belőlük esztendőnként, kiről is számot adjon. Ezek felett azhol keze alatt való határon, alkalmatosságot talál tóhelynek, több tókat is miszámunkra igyekezzék építeni, hasonlóképen azt halasítani.

9. Mivelhogy jószág, keze alatt nincsen, kikkel valami majorkodásokat cselekedtethetnék, szükséges azért legalább 2 jó béresszekereket, ekéket, azok eleiben, vonó ökröket jókat szerezzen, mellejek, béreseket is jókat, kik által bővön majorkodhathasson, mindenféle őszi és tavaszi veteményeket, legkiváltképen buza, zab, rozs, köles, árpa, borsó, lencse, kender és len-vetéseket, melyekben is, úgy industriálkodjék, hogy nemcsak kamaraház szükségét érje meg vélek, hanem egyik esztendőrül is másikra is maradván is bennek, ha odavaló menetelünkkor asztalunk, s konyhánk szükségére is mik kivántatni fognak, adhasson mindenik félét, eleget, büségesen; pénzen semmit is azféléket, ne kellessék venniek, mert rátiójokban nem acceptáltatnak.

Béreseknek personatim fizetések úgy leszen, mint ottvaló hely kivánja, s az időnek is mivolta hozza magával. Kerti veteményekre is mindenfélékre, idején szorgalmatos gondja légyen, azoknak jó idejekben, hogy azok közül is semmiket, pénzen ottvaló szükségre, ne kellessék venniek, mert nem lesznek azokra való expensák acceptálk. Borjus-tehenek, juhok, sertések, ludak, pujkák, tyúkok és réczékbéli majorságokat is

tartson, kiknek szépen szokott gyüjtemények lenni és foeturájok, kikről is számot tartozzék adni.

10. Az majorság- és dézma-buza, zab, rozs és egyéb leguminákuak, s boroknak is percipiálásoknak, igazán való exigálására és bétakaritására, szorgalmatos gondja légyen; s azoknak perceptiójokról, pro sui cautela futura, az hites biráktól testimóniumot vegyen, melyekről, külön számot adni paratus legyen; az bornak ároltatásáról is hasonlóképen; az korcsomárosoknak penig, minden hordó és veder számról, melyik? hány pénzes bor volt? az hordóknak vízzel való megméretések szerént, czédulát adjon, maga is az hites hordóméröktől, testimoniálist vegyen abbéli rátiója mellé.

11. Sóvágókat mentől többet, az ő solertiája szerént, adhibeáljon és minden fertály-sóból, mely 34 sóból áll, (az candelarissal 36, a virginissel 38), 20 pénzt fizessen. Az millyéreseknek, azszerént fizessen, mint az praedecessor camerárius, minden fertályról: 10—10 sót tartozzék felereszteni, de többet ne.

12. Az akna körül való épületeket, diligenter investigálja, és ha mi defectusok vadnak benne, primo quoque tempore et occasione rectificáltassa és restauráltassa, és azokra való költség és fizetés, az régi mód szerént legyen. Egy próba-lyuknak ásásától, ölétől, fizessen az aknabiráknak: den. 50., minden nap, azmig ássák: 1—1 személyre 1 font hust, és 1 hétre 1—1 véka buzát, minden személyre. Egy gárgya-fától, mind faragásától és bérakásától: 4 pénzt. Mikoron az aknának torkát csinálják, ölétől fizessen: fr. 1. Ó kötél-fordítástól, egy száltól: vini urn. 1. Új kötél felvetésétől: vini urn. 2. Egy vaskapocs felvetésétől: den. 50. Egy öreg nyil-fa felszegezésétől: fr. 1. Egy bőrnek felszegezésétől: den. 50. Egy lajtorja-fogtól: den. 2. Egy istráng felkötözésétől is: den. 2. fizessen. Ezenkivül is, mind aknákban, belső és külső, akna körül való, minden szükséges eszközöknek csinálásától való fizetések, az régi mód szerént legyenek.

13. Szénát penig büségesen kaszáltasson, és takartasson, ugyannyira, hogy az gébelyes lovak, béres ökrök, tehenek és juhok, elégségesképen megérjék vélek, sőt más esztendőre is maradjon benne, hogy pénzen szénát is ne kellessék venniek, mert nem acceptáltatik arra való expensájok.

Gébelyes lovakat is, pénzen inkább, hogy sem són végyen, az legjováért 20 forintot adhat, de fellyebb nem. Azok penig jók, öregek legyenek, nem aprók és rosszak, mert maga fogja kárát vallani, ha rosszakat veszen. Azokon penig, sub amissione honoris, sem máglyások, sem lovas legények, de mások se postálkodjanak, hogy alkalmatossabbak legyenek, az előttek való munkákra.

14. Mivelhogy minden aknás helyeknek, szekereseknek, kik azokra mentenek és pénzen sót vittenek, bizonyos utak voltanak, az régi utat követték, azmelyre mindenik aknáról az sót hordották és vitték, mostan is, hogy azon usus observáltassék, az kamaraispán diligenter provideáljon.

15. Azt akarjuk, hogy angáriánként ennekutánna, mely sót vágat, és az portusra mennyit leszállittat, s mennyi készen olyankor lészen, külön-külön extractusban csinálván, inspectorunknak kezéhez adja mindenkor, fogyatkozás nélkül, hogy helyesebben és szorgalmatosabban invigilálhasson az sóknak meg nem fogyatkozások felől, alioquin salárium nélkül lészen az camerárius.

16. Az nemes emberek, az régi mód szerént, táska-darabért szoktanak az aknákra szekérrel küldeni, és zabot is az gébelyes lovaknak számokra küldeni, minden 1 málha darabért: cub. 1; máglyásoknak tyúkot nr. 1; hogy azért, az olyan darabról és zabról, rátiót tartson, kívántatik.

17. Ezeken kivöl csak 10 sót is, lábó nélkül el ne bocsásson, se portusra, se egyéb helyekre, mert harminczadosinknak, hogy confiscálják, megparancsolván vagyon, ha az só mellett, igaz lábójok nem lészen.

18. Mi kárunkkal, magának, semminémü hasznot ne keressen, semmi pretextusok alatt, se utánalévőknek meg ne engedje, hogy fiscusnak kárával, magoknak hasznot keressenek.

19. Az vendég-sóvágóknak is, neveket, ki? hová valók? is regestumban felirja; ki? mikor áll bé az aknában? s mikor mégyen el onnét? annakfelette: mikor mégyen bé az aknában? s mikor negligálja? diligenter nótálván, külön rátiót tartson róla. Ezek penig szoktak vágni iratást, mely iratás, egy tudniillik: áll 100 sóból, ahhoz superfluitus: 10 só kivántatik, in summa sales 110 tészen minden 1—1 iratás, kitől kell fizetni fr. 1. Gyertyát is, ezen egy iratásnak kivágatására: nr. 18. adjon nékik, és sót is: nro. 10, melyet maga vágjon ki, egyenlő quantitásban, az fiscus számára vágott sókkal, azmelyet, igaz lábóval, bocsásson le, annak idejében, az portusra, mikor rendek fogja tartani. Azki penig, sót nem kíván, pro singulis salibus: den. 2 adjon. Arra is reávigyázzon szorgalmatoson, az limitátió feljül, az szekér-bért fel ne verjék, sub amissione salium suorum. Sópajtákot elegendőket csináltasson, hogy kár az sóban ne következhessék, s jókat is.

20. Mivel már sóval senkinek kereskedni nem szabad, minden industriáját arra fordítsa, mentől több sót szállíthat le, mi pénzünkkel, hogy odavaló sóból az portus meg ne szüköljön. Aknai ára az sónak, mennyi légyen, és mikor adhasson el is ott sót, inspectorunk és portusi rationistánktól értsen ezekről. Igy viselvén magát, megláttatik industriá-

jának hasznos szolgálatja, s tűlünk is úgy vészen érdemet. Esztendeje eltelése után penig, generális rátióját, ad summum egy hónap alatt, minden difficultásival s debitumokkal, finaliter eligazítsa és decidáltassa, inspectorunk és exactorunk által, hogy ennek is negligálásával, magának kára ne következzék.

Mindezekért az szolgálatokért az kamaraispánnak magának fizetése leszen per annum ... fr. 100
Ruházatjára is kész pénz ... fr. 50
Maga asztalára, és több mindnyájan utánnalévőknek, az régi szokás szerént, húsra és egyéb parvalia coquinára: minden hétre fr. 2—2 adván, facientes pro integro anno ... fr. 104
Buzát az maga asztalára, és több hozzátartozó szolgáknak sustentálásokra, rendeltünk kolozsvári köblöt idest majores ... cub. 60
Zabot, az gébelyes lovak tartásokra, maga, és több szolgák lovaira is, kolozsvári köblöt idest minores ... cub. 50
Bort, 3 öreg hordóval, mely tészen 240 veder bort idest ... urn. 240
Verő disznókat ... nro. 4
Számtartónak fizetése per annum ... fr. 40
Két máglásoknak, ad personas fr. 32, fac. ... fr. 64
Két öreg gébelyeseknek, singulis fr. 12 fac. ... fr. 24
Két lovas legényeknek, ad singulas personas dando fr. 24 fac. ... fr. 48
Két kissebbik gébelyeseknek, singulis fr. 6 dando fac. ... fr. 12
Az 4 gébelyeseknek ruházatjokra mindeniknek, den. 40 40 dando facit fr. 83 den. 20
Két máglásoknak ételekre, singulis den. 50 dando fac. ... fr. 52
Egy kulcsárnak, per annum fizetése ... fr. 25
Egy szolgálónak ruházatjával, sarujával ... fr. 16
Egy kovácsnak minden héten fr. 1 adván fac. ... fr. 52
Buzát is, saxonicales ... cub. 3
Millyéreknek napjában, singulis personis ... den. 16
Máglásoknak, mikor kelletik, per diem singulatim ... den. 12
Talyigásnak, per diem, mikor kivántatik ... den. 16
Az 4 gébelyeseknek, buzát minden hétre 1—1 vékát adván, fac. per annum saxonicales ... cub. 52
Az sóvágó-bírónak és dékánoknak, az régi szokás szerént való sovok, fizetésekben kiadassék. Azonkívül, az szekeres ember is, az ki oda be, házunkhoz szolgál, kinek az aknából fizetésében szokott járni: sales 200, adja meg.
Egy kertésznek, fizetésében per annum járván sava nro. 200, maga vágatván ki, adja meg.

Minden rendbéli szolgáknak, szabott és rendelt fizetéseket, annak idejében adja meg, panasz nélkül; de szolgaságoknak, kiki meg is feleljen, hogy fizetések meg nem adatván, jövendőben, magáéból ne kellessék suppleálódniok.

Következendő szükséges hasznos dolgokra is, reá vigyázzon, és instructiója kívül is elkövesse, kötelessége szerént, valamiben az fiscus hasznát látja.

Datum in oppido Székiensi die et anno supranotatis.

VI. Kivonat a tordai sókamara-ispán utasításából.[1])

Instructio pro egregio Michaele Vas de Alvincz, salisfodinarum et camerae Thordensis camerario, quomodo officium suum fideliter peragat, anno 1665 die 28 mensis januarii facta.

4. Az aknákra ugy viseljen gondot, ottan-ottan próba-lyukat ásatván, és új aknákat épétvén, sóból valami fogyatkozást ne szenvedjen, különben cselekedvén, az élete is elfogy érette és minden bonumitól is priváltatik. Az sót peniglen, jó igaz quantitásban vágattassa mind az fiscus számára, s mind az sóvágok, és egyébféle szolgák számokra valókat, s egyenlőveket is. Millyével az aknákat megtelni ne engedje.

5. Minthogy az posztós sóvágók igen elszegényedtenek, elannyira, hogy egy héten, 2 fertály sónak kivágatására alkalmatlanok, ehhez képest, az kamaraispán magok tehetségeket esmérvén, amodo in posterum, másfél fertály sónak kivágatására eröltesse üket. Azhol penig, szegénységek miatt reá nem érkeznének, kötelessége szerént, pro suo industria cselekedjék, az egy fertály só is talán elég lészen, melyre adjon az camerarius 10 gyertyát. Az sóvágó bírák penig, az virginisről igaz testimoniálist adjanak az camerárius nak, kit rátiója mellett, beadjon az exactor kezéhez; avagy 3 hétre mindenik posztós sóvágó, egy iratás sót kivágván, azzal is contentus legyen, azkiket csak reá is kénszerétsen.

10. Minthogy az mi kegyelmes urunk ő Nagysága, sokszor azon alá s feljár, néha ott is mulat 2 s 3 napig, ezokáért, és hogy egyébféle szükségeket is bételjeséthessen, az camerárius mindenféle majorkodásra való marhákat, ugymint: borjus teheneket, juhokat, sertéseket, tyukokat, ludakat, pulykákat és réczéket is szerezzen és tartson, kiktől is szép gyüjtemény szokott administráltatni, jól reájok vigyáztatván stb.

14. Az aknabiráknak is, az régi mód szerént fizetések járjon meg, egyiknek egyiknek 100—100 kősó és 2—2 málha darab.

16. Az bagariczásoknak, akkor sót el ne merészeljen adni, azmikor az váradjai portus, sóból meg kezdene szükülni, hanem értekezvén inspector és portusi számtartónktól, és ha ő kegyelmek felszabadítják és az aknai sónak is árát limitálják, azután mindeneknek úgy adhat, hogy aziránt is, fiscusunknak nyilvánvaló kára ne következzék.

21. Számtartónak, máglásoknak, napi sóval kereskedni szabados ne légyen, mert nagy fraus láttatik benne, holott ők ülvén az mód

[1]) Csakis azokat a pontokat adjuk, amelyek az előbbi utasításokban foglaltaktól eltérnek.

között, olyan sípot csinálnak, az micsodást szerethetnek, ha comperiáltatik eziránt való cselekedetek: fr. 200 büntettetnek, et amissione honoris et officii.

22. Pajtákat az sók számokra, illendőket, jókat és elegendőket csináltasson, jó fedelek alatt tartván, hogy az fiscus savaiban semmi károk ne következzenek, mert maga negligentiája miatt azokban következhetett és esett károkat maga bonumiból fogja suppleálni.

Mindezekért az szolgálatokért, lészen magának az cameráriusnak fizetése, per annum ... fr. 100
Ruházatjára 10 sing gránátért ... fr. 50
Számtartónak fizetése, per annum ... fr. 40
Az 4 aknákon lévő 4 máglásoknak, mikor lesznek, singulis fr. 32, tészen ad personas 4 ... fr. 128
Az 4 aknákon lévő 4 öreg gébelyeseknek, mikor lesznek, singulis fr. 12 adván fac. ... fr. 48
Ugyan az máglásoknak ételekre, per septimanas, ad personas den. 50 dando, fac. ... fr. 2 den. 40
3 lovas legényeknek, per annum singulis fr. 24 dando, fac. ... fr. 72
2 kisebb gébelyeseknek, fr. 6 dando, fac. ... fr. 12
Mind az 6 gébelyeseknek ruházatjokra, egyiknek-egyiknek fr. 3 dando, fac. fr. 18
Az szakácsnak, per annum ... fr. 12
1 kulcsárnak, per annum ... fr. 25
1 szolgálónak, ruházatjával ... fr. 16
1 máglálónak, per diem ... den. 16
1 majorosnak, per annum, pénze ... fr. 12
Buzája, saxonicales ... cub. 3
Az kertésznek, mikor lészen ... fr. 6
1 kovácsnak, 1 hétre ... fr. 1
Buzája is per annum, saxonicales ... cub. 3
1 millyéresnek, per diem ... den. 16
6 gébelyeseknek, buzájok singulis cub. sax. 3 fac. ... cub. 18
Az uj aknásoknak hétre, singulis personis, 1—1 véka buza szokott járni.
Az városbélieknek fizetések, mikor az mezőről, szénát, zabot és buzát hordanak, az helynek messze- és közel-voltához képest, az régi mód szerént fizessen. Hasonlóképen az épületre való fák hordásától is.
Az maga asztalára, és az több felülmegirt szolgáknak mindnyájan, az régi szokás szerént, húsra és egyéb parvalia coquinára, minden hétre fr. 2 per integrum annum fac. ... fr. 104
Buzát az maga asztalára, és az felülmegirt szolgákra, leválhat sax. ... cub. 120
Bort öreg hordóval nro. 3 faciendo ... urn. 240
Verő disznókra ... nro. 4
Zabot az gébelyes lovak tartásokra, és az maga, s több szolgák lovaira is, saxonicales ... cub. 50
1 major-asszonynak annuatim, mikor vagyon pénz, fizetése lészen ... fr. 6
Buzája saxonicales ... cub. 3
Saruja, par ... nro. 2
Patyolatja ... nro. 1

Minden rendbéli szolgáknak fizetéseket, annak idejében megadja, hogy jövendőben, magáéból ne kellessék suppleálni, csakhogy ők is szolgaságoknak is megfeleljenek.

Datum in oppido Ó-Thorda die et anno in praenotatis.

Anno 1671 die 20 jan. addáltatott.

Senkit is kamaraispán, számtartó és máglás híveink, az aknában ne bocsássanak, hogy ott sót adjanak nékik, annuentiánk nélkül, sub poena fr. 200.

Az sót, az camerárius iratásra ne vágassa, hanem 2—2 pénzre.

A mészárosokkal úgy alkudjék, hogy eziránt is, az fiscusnak proventust szerezzen, s az 2 mázsa olvasztatlan fagygyat, tőlük okvetetlen exigálja.

VII. Kivonat a kolosi sókamara-ispán utasításából.

Instructio pro generoso Thoma Sárvári de Kolosvár salisfodinarum Colosiensium camerario, quomodo, officium suum peragat, anno 1664. die 7. Augusti facta.

3. Mivel Kolos városa, ab antiquo, fiscusnak sót vágott, ezután is azon mód observáltassék, de mivel az mostani romlott állapot, azt meg nem engedi, az jég is minden gabonájokat elvervén, ideig megengedődött, hogy minden posztós sóvágó, iratás után való sót, hetenként: 25 sót eresszen fel, az kitől lehet többet, de kevesebbet 25-nél ne; fizetések a szerént lészen, mint az több idegen vendég-sóvágóknak. Ezt így értvén most, míg más dispositio lészen.

Fizetések.

Mindezekért a szolgálatokért, lészen magának az dominus camerariusnak fizetése, per annum	fr.	100
Ruházatjára	fr.	50
Maga asztalára, és több mellette lévő szolgáknak, az régi szokás szerént, húsra és egyéb parvalia coquinára, járván hétre fr. 2, mely per integrum annum, tészen	fr.	104
Buzája, az maga és mellette lévő szolgák asztalokra, jár per annum, cub. major.	nro.	60
Zab, magok lovai sustentálásokra, jár per annum cub. minores	nro.	50
Bora is, asztalokra járván 3 öreg hordóval, continentes urn.	nro.	240
Verő disznaja ugyan maga konyhájára:	nro.	4
Utánnavaló tiszteknek is:		
Számtartó fizetése	fr.	40
Két máglásoknak, külön-külön angáriatim járván fr. 8, facit perannum ...	fr.	64
Ugyanezen két máglyásoknak, hétre járván, sustentálására, külön-külön den. 50, fac.	fr.	1

Egy kulcsárnak, per annum ... ... fr. 25
Egy szolgálónak, ruházatjával együtt ... ... fr. 16
Egy kovácsnak, minden hétre fr. 1, fac. ... ... fr. 52
Egy máglálónak, mikor kévántatik, napjára ... ... den. 16
4 gébelyeseknek, minden hétre, adván mindeniknek 1—1 véka buzát, fac. cub. major. ... ... — 26
Pénzbeli fizetés is járván mindeniknek, per annum, két öreg gébelyesnek külön-külön ... ... fr. 12
Heti pénzek is, mindeniknek külön-külön ... ... den. 20
Ezek mellett lévő 2 kisebb gébelyeseknek, heti pénzek den. 20, esztendei fizetések singulatim ... ... fr. 6
Az akna bírákot, dékányokat, kovácsokat, milyéreseket, képelyeseket és egy szekerest *posztózza fel*, a régi szokás szerént mindeniket, fr. 2 adván nekik.

Az ottvaló aknán szolgálatokért ez szerént fizessen:

Mikor uj aknát csinálnak, ölétől: adjon fr. 1, egy bokor gárdától: den. 8. Mikor a gárgyafát bérakják, a só gárgyától: adjon fr. 1. Mikor romlott aknából, fát szednek ki, 1—1 darab fától: adjon den. 2. Mikor uj aknát csinálnak, míg öszve nem lyukasztják, ha mi darab esik, azoké, azkik vágják azon darabokat, úgy mindazonáltal, hogy a számsóból, darabokat ne csináljanak. *Akna torkába feljáró nyilakat*, hogyha vassal és vasszeggel szegeznek, attól adjon: fr. 1; azhová, fával nem férnek, hanem vassal szegeznek, attól adjon: den. 25. Kereszt-nyil felszegezéstől adjon: fr. 1. Az akna ajakára egy börök felszegezésétől adjon: den. 50.

Az aknában egy öreg lajtorja megkötésétül és csinálásától: fr. 1. Egy ostor-kötél felkötésétől: den. 2. Mikor az akna torkát bécsinálják ősszel, adjon urn. vini 1. Mikor ismét kinyitják, hasonlóképen. Minden lajtorja-fog bécsinálásától adjon: den. 2. Egy faragó levételétől adjon: 1 szekér darabot. Egy ácsnak, per diem den 25. *Mikor sóvágókat posztóz*, adjon mindeniknek fr. 1. Az hites aknabíráknak, mindeniknek, Szent-Antal napjára: adjon 100—100 kösót, melyet magok vágjanak ki, és igaz lábó-czédulával vigyék el. Egy öreg kötél felcsinálásától adjon: urn. vini nro. 1. Orsófát, ha más helyben tesznek, attól is urn. vini 1. Egy kötél fordításától: urn. vini 1. Az kötél ha elszakad, gébelyes és milyéres kösse és kulcsálja meg. Fő pad hajtásért: adjon fr. 1. és egy szekér darabot.

Consvetudo oppidanorum.

Az Királyrétnek megkaszáltatásától, adjon az városiaknak: fr. 12. Egy szekér széna behozásért, ezen rétről: adjon den. 8. Az másik rétről adjon: den. 12; ha penig, az mezőn rakják bé, adjon den. 4. Ha erdőre mennek, akárminek vagy fáért, akármely messze: adjon den. 25. Az

kamaraháznál, mikor gyalogszeresek dolgoznak: adjon den. 8, mindenik personára. Buza-rostálást a szolgáló vigyen véghez. Pénzes szekerest ne fogadjanak, hanem a dolgot győzze el a posztós szekerés. Mivel penig Szent-György napjától fogva, Szent-Mihály napig, az koresoma fiscus számára jár, arra oly gondviselése legyen, hogy az idő alatt, senki is más, ott bort ne árulhasson, sub poena fr. 12, hanem arra az szükségre, elegendő bort szerezzen. Mikor az dézmálás véghez megyen, és az dézmát, asztagokban szépen bérakják, akkor adjon az dominus camerárius, az városiaknak sales 100, de úgy, hogy fedjék be (t. i. az asztagokat) pózmával.

Az kamaraházhoz való 2 jégvermet, mint másutt, úgy Koloson is, tartozzanak az városiak megtölteni. Mikor egymás között vadnak, vendégeskednek, adjon elegendő jeget nékik.

Datum in Kolos, anno dieque ut supra notatis.

Valamennyinek eredetije az Orsz. Levéltár erd. fiscális levéltárának utasitásai közt.

Közli: — *a* — *o* —

A KASSAI KERESKEDŐK ELSŐ CZÉHSZABÁLYZATA 1475-BŐL.

Wir Johannes Müszikgannk auf die Zeit richter, Hanns Thocklar, Hanns Wogmayster, Johannes Weyszer, Hanns Villach, Czotmar Francz, Hanns Henckel, Johannes Rvsdorfer, Johannes Waickhart, Hanns Colman, Petir Seghart, Sabranczy Janusch und Stephan Brunner, gesworne ratmann der stadt Cascha, bekennen offenlich, mit disem unseren offen briefe, allen und jeczlichen, da und es noth würde sein zu sehen odir leszen, das vor uns kommen seynt die fürsichtigen und erbarn lewte der *brudirschaft der steyncrome*[1]) und haben vorbracht ire anleginde noth, irczelinde (= erzählende) und sunderlich gebeten en ire freiheit und gerechtikeit, so sie mit denselben cromen, die sie denn vor langen zeiten, von eynem erbaren rate diser stadt gekauft haben und von alter bisher auf sie geerbt und kommen seynt, und noch vorczinsen jerlich mwszen, auf eyn newsz zubestetigen und zuconfirmiren, öber das sie auch durch merklicher notdorft willen mit etlichen stücken der cremerey hocher zubegnaden und zu begoben, und sie des mit eynem briefe sulicher bestetigung zuversorgen wir all zeit gutwillig seyn, mit gantczem fleys gemaynen nwcz allenthalben zubetrachten denselbigen in der küniglichn unsern stadt zu erheben und für dern mochten, dadurch eyn ieczlicher in unsrem mittel in seynem weszn bey uns sich aufhalden und besseren möchte, haben wir en eyntrechtiglich aus wolbedochtem mwtte mit reifem rate und guttem willen mitgeben vorlichen und auch sie begnadet mit den *artickIen*, als denne in mosze und weisze von wort zu worte clarlich begriffen hernoch volget, darnoch sich eyn jeczlicher kaufman, beide, fremde und eynwoner mit seynem handel wisse zu halden und zu richten.

Zu dem ersten das alle awslender oder die nicht burgerrecht dieser stadt haben, nicht sullen awslegen odir feilhaben awsschneiden, awsmessen, hinwegen odir verkaufen auf dem markte an keynem tage, awsgenommen in dem freien jarmarkte, sunder in iren herbringen sullen sie und mügen verkaufen noch awssatczung der stadt gerechtikeit noch den artickIen, die hernoch begriffen und awsgeczaichent seynt. Aws-

[1]) Talán a *kőboltokban* áruló nagyobb kereskedők társulatát kell itt értenünk.

genommen all andere pfemert, welcherlei und wie die genant möchten werden, die alhie nicht bestympt odir awsgedrukt seint, der soll eyn gast dem andern nicht verkaufen odir kaufen under vier gulden.

Item ein ieczlicher eynwoner sol frei seyn in der wochen eynen tag und nicht mer, das ist am donrstage auf dem markte aws zulegen feil zuhaben und zuvorkaufen vil oder wenig, was oder wie der wir, sunder suest all ander tage in der wochen, magk er und soll in seynem hawsze oder herbrige verkaufen und hingeben noch awssatczung der stadt gerechtikeit und auch noch disen artickles hie unden awszgeczaichent, sunder allerley ander pfemert welcherlei und wie die genannt so und hie noch nicht begriffen seynt mit eynem gulden und darvnder nicht kaufen odir vorkauffen, awszgenommen festil speisze allerlei, die soll all zeit auf dem markte und der herbrige zukaufen und zuvorkaufen eynem ieczlichen noch seynem vormoegen frei seyn.

Item es soll nymant verkaufen odir hingeben undir eynem vierteil eynes czentners pfeffer.

Item undir eynem pfund saffran nicht.

Item undir eynem vierteil eynes czentners bloen czwyen nicht.

Item undir eynem vierteil eynes czentners wetgarn nicht.

Item undir czwehn czindel vosth nicht.

Item undir czwehn stücken leymit nicht, die do awszlondisch und nicht bei der stadt gemacht ist, wie die genannt were.

Item undir czwehn stücken goltsch nicht.

Item undir czwehn harissen nicht.

Item undir vier stucken schloer nicht, awszgenommen eyn ieczliche fraw odir einwonerin soll frei seyn schlöer zukaufen zu ires leibes notdorft, zo vil und ir noth ist.

Item undir acht schilling droemel nicht, sunder eyn jeczlicher eynwohner odir eynwohnerin zu irer notdorft vil odir wenig frei seyn und muegen kaufen omb eynen gulden *wider zu vorkaufen.*[1])

Item undir vier spulen untczengolt nicht.

Item undir vier gantczen parchent nicht.

Item undir eynem thwsin hoszen nicht.

Item undir dreisig czichen nicht.

Die obgeschreben artickel gebiten wir ernstlich stet und unverrukt zuhalden. Were abir ymand, der sulche unsere gebot öbirtreten und anders, denne hie vorgenommen ist, mit kaufen odir vorkaufen gefunden würde, der soll dieselben seyne gutter verloren haben und dorzu in unsere strafe verfallen seyn.

[1]) E 3 szó a lap szélén van, betoldás gyanánt.

Zu wrkund und merer sicherheit haben wir unser stadt insigel an disen brief thun hengen, der geben ist noch Christi unsers herrn geburt tawsent vierhundirt und darnoch im vünf und sibenczigsten iar an dem nagsten dinstage noch dem sontag Palmarum. [1])

Kivül: Regestrata in novo civitatis libro maiori anno domini MCCCC octogesimo.

Eredetije hártyán, a város veres-fehér-zöld selyem zsinóron függő piros pecsétjével, Kassa város levéltárában 433. szám alatt.

Közli: KEMÉNY LAJOS.

[1]) Ezen szabályzatot, a jelen évfolyam 35—42. lapján közölt szabályokkal összehasonlitva, látjuk, hogy bár tartalmára nagyot változott, formailag mégis ezen 1475. évi szabályzat szolgált alapul az 1686. évi magyar czéhszabályoknak. Ezekről egyébiránt pótlólag meg kell jegyeznünk, hogy abban a szövegezésben voltaképpen már előbb, 1631-ben állapittattak meg, sőt talán helyesebben akkor fordittattak magyarra s mint ilyenek 1632. évi augusztus 4-én királyi megerősitést nyervén, a VII. Királyi Könyv 1080. lapjára is bejegyeztettek. *Szerk.*

VEGYESEK.

Pápa város fölmérése 1555-ben s a régi magyar királyi mérték. Az Orsz. Levéltárban, Nádasdy Tamás nádor keze irásával, van följegyzés erről, bizonyosan abból az alkalomból, hogy a várost a török ellen megerősíteni akarták. Szó is van négy (úgy látszik régi) bástyáról, három kapuval. Ezeket is megmérték. A méréshez egy kilencz lépésnyi kötelet használtak, mellyel a 4 bástya, a 3 kapuval együtt: 31 kötelet azaz 279 lépést tett ki. Minden két bástya közt 4 kötélnyi köz van azaz 36 lépés, együttvéve pedig 72 lépés. A bástyák belső szélessége „egyiket a másikkal összeadva" 4 lépés, tehát minden bástya, belül, csak 1 lépés széles volt.

Magát a várost kétfelől mérték meg. A tó felüli részről, a város kerülete kitett: 118 kötelet azaz 1062 lépést, a szárazföld felől pedig 57 kötelet azaz 513 (a nádor elhibázta a számvetést és 495 lépést ír, mintha csak 55 kötélről lett volna szó) lépést.

Igy tehát, Pápa városának (nem a bástyák által befogott területnek) *összes kerülete* (totus circuitus oppidi) 1555-ben kitett 175 (és nem 165-öt, a mint a nádor rosszul adja össze a kétfelőli mérést) kötelet azaz 1575 (a nádor szerint 1485-öt, mert helytelenül 165 kötél után számít) lépést.

Még ennél is becsesebb, a nádornak az a megjegyzése, a minek nyomára eddig sehol se akadtam, hogy az a lépés: *királyi mérték*, és hogy *hat lábat* (facit passus Regios idest sex pedum) tesz ki, mert akkor semmi kétség, hogy itt a középkori, s egészen az Árpádkorig visszanyuló, magyar királyi mérték egyik eleméről van szó.

E szerint tehát Pápa város kerülete összesen 9450 királyi lábat tett ki, ami már, a Corpus Jurisban (értsd az *első* kiadást vagy Kolosvári és Óvári magyar fordítását) lerajzolt királyi öl után, a mai mértékre könnyen átvihető. *T. K.*

Marhakereskedésünk szabályozása 1605-ben. Marhakereskedésünk már a középkorban is nagy volt. Oláh Miklós — ki 1536-ban irta meg könyvét — azt mondja, hogy Debreczen különösen szarvasmarhatenyésztéséről híres, s ő maga is ismert, egy Bíró Gáspár nevü gazdag debreczeni polgárt, kinek magának 10000 eladó ökre volt. A harminczadosoktól (vámszedőktől) pedig sokszor hallotta, hogy Bécsbe a két marha-

vásárra egyenkint 30000 ökörnél többet hajtanak föl, ugyanennyit visznek ki Olaszországba és Morvaországba, sőt még többet is. Herberstein szerint (1556) pedig, évente, Magyarországból, magába Bécsbe 80000 vágómarhát hajtanak.

Ezek az adatok a levéltári adatokkal is összevágnak. Az érsekujvári hídvámosnak például 1587 deczember 1-étől 1588 november 30-áig vezetett bevételi naplója, minden marháról beszámol, amiből megtudjuk, hogy azon év leforgása alatt, összesen: 84,282 ökröt hajtottak az érsekujvári hídon keresztül. Minden egyes ökörhajcsár név szerint föl van sorolva, s mellette áll annak a helynek neve is, ahonnan az ökrök származnak. Innen tudjuk, hogy azok mind a török hódoltság alatt lévő *Alföldről* valók. Szám szerint, a legelső helyen áll: *Pest* vármegye, és pedig első sorban Kecskemét, a honnan a legtöbb ökröt hajtják fel; továbbá Káta, Gyömrő, Abony, Czegléd és Tetétlen. Utána mindjárt *Bihar* vármegye jön, Debreczen-nel az élén; továbbá: Nagyvárad, Böszörmény, Marczinháza, Hosszúpályi, Kereki stb. *Békés* vármegyéből: Csaba Csabacsüd, Kétegyház, Szenttornya, Békés, Orosháza, Kígyós, Körösladány, Kerekegyház és Csorvás. *Csongrád* megyéből: Hódmezővásárhely hajt fel sokat; továbbá: Szeged, Szentes, Sövényháza, Dócz és Puszta-Szer. *Csanád* megyéből: Földeák, Dombegyház, Fecskés, Tömörkény, Mezőhegyes, Királyhegyes. *Arad* megyéből: Simánd, Nagy-Iratos, Domb-Iratos, és Sikló. *Külső-Szolnok* megyéből egymaga Mezőtúr szerepel, de nagy számmal. A *Jász-Kúnságból:* Halas és Jász-Apáthi. *Borsod* megyéből: Doroghma és Szederkény. *Baranya* megyéből: Mágocs. *Zaránd* megyéből: Zaránd. *Szörény* megyéből: Karánsebes. Sőt *Erdély* belsejéből is sok helyet emlegetnek: Kolozsvár, Enyed, Torda városokat, Alparéth-et és Kamarás-t. Említenek még néhány Nyitra-, Pozsony-, Komárom s Esztergommegyei községet is. de oly csekély számú ökörrel, hogy azok az alföldi hajcsároké mellett, szót se érdemelnek.

Ugy is nevezték őket, az egész török korszakon keresztül, *alföldieknek* (boum pulsores qui *Alfeöldy* vocantur), minden hivatalos okiratban. Nagy bátorság kellett akkor ehhez a foglalkozáshoz, mert a török hódítás területén, a közbiztonság legelemibb föltételei is hiányoztak. Sok veszedelemmel járó, hosszú útjokat, csakis fölfegyverkezve, jól szervezett karavánokban tehették meg, s örökké haramiák közt járva-kelve, olykor maguknak is a haramiák fortélyaival kellett élniök. Az érsekujvári hídhoz igyekeztek karavánjaik, azon kellett áthajtani minden marhát, amit Ausztriába vagy Morvaországba szántak. Oda azonban csak kevesen jutottak el. Mihelyt ugyanis Érsekujvártól nem messze, a nyitramegyei *Jathó* pusztára (in campo Jatho), talán az első biztos pihenőre terelték marhanyájaikat, már ott várták őket a bel- és külföldi marhakereskedők,

vagy mint akkor nevezték: *tőzsérek* egész serege. Czéljuk pedig, természetesen az volt, hogy, ezt a temérdek küzdelemmel ideszerzett marhát, mentül hamarabb összevásárolhassák. Ezt pedig csak úgy tehették, hogy társaságokat szerveztek, melyek a marhákat közös befektetéssel vásároltak össze, és a viszont-eladásból begyült nyereségen aztán megosztoztak. Természetes, hogy a marhavásárokon itt is, Ausztriában is, nem az alföldi ökörhajcsárok, hanem a másod- vagy harmadkézből vevő kereskedők diktálták az árakat, aminek következménye: a húsnak általános drágasága lőn.

A mészárosok s a közönség sürü panaszaira, II. Mátyás király 1605 április 1-én, nyilt parancsot (pátenst) bocsátott ki, mellyel az egész marhakereskedést megrendszabályozta. Nem türheti — ugymond — hogy a marhakereskedők az ökörhajcsároktól minden marhát mások elől összevásároljanak, hogy aztán másod- vagy harmadkézbe mindig nyereséggel eladván, a húst ennyire megdrágitsák.

1. Mindenekelőtt tehát szigorúan eltilt minden marha-elővásárlást, akár nyiltan, akár titkon történnék.

2. A marhakereskedőknek nem szabad ezentúl sem a jatói pusztára járni, sem egyáltalán a Vág folyón, marhavásárlás czéljából, átkelni.

3. Az „alföldi"-ek viszont, marhájukat, a Vágon túl, csakis a rendes marhavásárokra hajtsák, hogy azokat, a dunán-inneni és túli lakosság szabadon vásárolhassa.

4. Szabadságukban áll ezen alföldieknek maguknak is, Ausztriába vagy a bécsi vásárra hajtani marhájukat, ha t. i. a szokásos harminczadot és vámot megfizették.

5. A marhakereskedők közül, ezentul csak ketten vagy hárman képezhetnek egy társaságot, mert eddig ha többen voltak, Bécsben sem a mészárosok, sem akárki más, tőlük marhát, igazi áron nem vásárolhatott, csakis nagy veszteséggel. Ennélfogva a király a több tagból álló társaságokat, vagy ezek szövetkezését, szigorú büntetés alatt eltiltja.

6. A 2—3 tagból álló marhakereskedő társaságok, az alföldiektől, a rendes országos vagy heti vásárokon, marhát szabadon vásárolhatnak ugyan, de a harminczadhivataltól, vagy ahol az nincs, az illető község elüljáróságától bizonyitványt szerezzenek, de csak a maguk és nem másnak nevére, arról hogy: hány ökröt vettek? kiktől? s hová akarják hajtani? A vett ökröket aztán, egymásnak se eladni, sem átengedni ne merészeljék, azok elkobzásának, s ezenfelül súlyos birságnak terhe alatt, mely birság $^1/_3$-ada a följelentőt, $^2/_3$-ada pedig a kincstárt illeti.

7. Mihelyt a marhakereskedők Bécsbe érnek, a felhajtott ökrökről szóló bizonyitványaikat, a bécsi handgrófi hivatalban felmutatni tartoznak.

8. Minden marhakereskedő-társaság, tagjainak és feleségeiknek nevét, mind a bécsi handgrófi hivatalban, mind az illő harminczadhivatalnál bemondani tartozik, hogy azok öket mindenkor nyilvántarthassák.

9. A nagyszombati marhakereskedők, marháiknak csak kis részét adják el a városban, hanem — úgyszólván — valamennyit, a Fehérhegységen keresztül, Auspitz felé, Morva- és Csehországba hajtják, a mi Nagyszombatnak, s vidékének nagy kárára van, viszont Morva- és Csehország, lengyel ökrökkel bőven el van látva. Ennélfogva a király ezt eltiltja, s azt rendeli, hogy marháikat Nagyszombat városában értékesítsék, „vagy ha nekik alkalmasabb a Trösingben most felállított vásárra" hajtsák, mely a Morva mellett Auspitztól négy mérföldnyire fekszik, s a hol azokat, a morva mészárosok és a Németországban járó marhakereskedők, szabadon megvehetik.

Végül 10. mivel a magyar-óvári heti vásár kedden van, a szempczi vásár ezentul szombaton legyen, hogy onnan a marhát keddre Magyar-Óvárra hajthassák.

II. Ferdinánd király 1622. október 10-én újra kiadta ezt a pátenst, ugyanezzel a szöveggel, kivévén a 9. pontot, mely elmaradt, s ennek helyébe egy új pont van betoldva, mely szerint ezentúl az elővásárlásoknak annál sikeresebb megakadályozására, a marhakereskedőknek, az alföldiektől, marhát, az országos vásárokon kívül, csakis két heti-vásáron szabad venniök: a szempczin és magyar-óvárin. —*a*—*o*—.

Az osztrák és morva handgrófság. A megelőző czikkből is láthatjuk, hogy e hivatalnak milyen fontos szerepe volt magyar marhakereskedésnél, szükségesnek tartjuk tehát véle ezuttal behatóbban is foglalkoznunk, Luschin és különösen Koehne jeles müve alapján.

A Handgróf, tulajdonképen Hansgróf azaz Hansagróf, vagyis a a „hansa"-nak azaz a kereskedők társulatának grófja — főnöke volt. Minden nagyobb német városnak megvolt a maga „hansa"-ja és „hansgraf"-ja. Megvolt Bécsnek is, de a bécsi hansgróf, már 1279-ben, s az egész középkoron át nemcsak a város, hanem egész Ausztria kereskedelmének állott élén. Előbb mindig bécsi polgárok viselték e hivatalt, de nem a város választotta őket, mint ez más német kereskedelmi városokban történt, hanem az osztrák fejedelem nevezte ki. Eleinte Bécs város érdekeit is gondozta, de I. Miksa óta már merőben a fejedelem tisztviselője, kinek kvalifikációjához többé nem volt szükség,

[1]) *Dr. A. Luschin von Ebengreuth.* Geschichte des ältern Gerichtswesens im Österreich. Weimar 1879. 234—7. l.

C. Koehne. Das Hansgrafenamt. Ein Beitrag zur Geschichte der Kaufmannsgenossenschaften und Behördenorganisation. Berlin. 1893. 43—103. l.

hogy bécsi polgár legyen. Innentől kezdve, a neve is eltorzul, s ezentul állandóan „handgraf"-nak hivják. Hivatalának személyzete: a hallenbinderen és irnokon kivül, egy sereg fölesketett közvetitőből állott, kiknek egyrésze az arany- és ezüstmüvek, más része a posztó és nyers termények, a harmadik csoport pedig a ló- és marha vásárlásra felügyelt, s mivel tolmács-szerepük is volt, sok magyarnak is kellett köztük lenni. Hatásköréhez, az osztrák ki- és bevitelen kivül, tartoztak még: a mértékhitelesitès, az elővásárlások meggátlása, a zsidók feletti felügyelet; a bormérésből befolyó jövedelem ellenőrzése, a vámok vizsgálata; kereskedelmi s vásár-rendőrség és biráskodás.

A handgróf legfontosabb teendője a ló- és marhavásárok, s az állatkivitel és behozatal felügyelete volt, s egyszersmind a legjövedelmezőbb is. Már a középkorban is ő adja ki a marhalevéleket bizonyos taksa mellett. Bizonyos dij járt neki a vásárokon kötött ügyletek után s 1663 óta a marhalevágásért (Viehaufschlag) is.

Már I. Miksa rendelte el hogy állatvásárokat csak ott szabad tartani, ahol handgrófi hivatal van. A bécsi marhavásárokon, arra az időre, melynek tartama alatt, csakis a bécsi mészárosoknak volt joguk marhát vásárolni, a handgróf zászlaját vonták fel. Ügynökei folyton a piaczon forgolódtak, mert a handgróf itélt minden vitás kérdésben, s minden a piaczon kötött ügylet csak ugy volt érvényes, ha azt hivatalában följegyezték bizonyos dij mellett.

Ilyen handgrófság volt Alsó- és Felső-Ausztriában, Stájerországban és Morvában. Minket a bécsin kivül főleg a morva handgrófság érdekel, a melyet I. Ferdinánd 1550-ben, Auspitzban tisztán a magyar marhakereskedés megvámolása s ellenőrzése végett állitott föl. A XVI. és XVII. században itt mindig nagyon látogatott marhavásárok tartattak, a hová nemcsak hazánkból, de Lengyel- és Oláhországból is sok marhát hajtottak fel. A morva handgróf, a beviteli vám beszedésén kivül, különösen e vásárokra tartozott felügyelni. Csakis olyan ökröket volt szabad eladni, a melyekről a kereskedő a vám lefizetéséről nyugtatvány-czédulát tudott felmutatni. A magyar kereskedőknek ezenfelül még a magyar határon lévő harminczadhivatal bizonyitványát is be kellett a handgrófnak mutatniok. Minden negyedévben, a handgróf a szomszéd magyar harminczadhivatallal összeszámolt, hogy megtudja, valljon a magyar kereskedők igazán vallották-e be marháikat. A csempészek ellen pedig a szomszéd magyar harminczadosnak segitséggel tartozott. A vásárokon, arra ügyelt, hogy az ügyletek törvényesen köttessenek, hogy például: a vevők a magyar kereskedőknek készpénzzel fizessenek, mert a hitelbe való vásárlásokra mindig a handgróf különös engedélyét kellett kikérni. Nem volt szabad másutt és máskor árulni mint csak a rendes országos

és heti vásárokon, s a kereskedők csakis a rendes országutakat használhatták.

A morva handgrófság, oly fontos tényezőjévé vált a magyar marhakereskedésnek, hogy 1563-ban az osztrák kamara alól a pozsonyi magyar kamara hatósága alá helyeztetett. Magyar felsőbbség alatt állott egészen 1625-ig, a midőn handgrófságok olyan szervezetet nyertek, hogy valamennyi a bécsi handgróf alá helyeztetett, a morva handgrófság pedig megszünvén, annak teendőit Auspitzban a vámszedőre bizták.

A bécsi, ezentul az osztrák és morva handgróf czimét viselte, feje pedig az osztrák udv. kamara volt, egészen 1706-ig a mikor a Bécs városi bank felállittatván, a handgrófság jövedelmét, mely ez időben átlag 100,000 frtot tett ki, a banknak adományozták és a főfelügyelet a kamarától a bécsi udv. bankbizottságra (Hof-Banco-Deputation) ment át.

—*a*—*o*—

KÖNYVÉSZET.

A MAGYARORSZÁGI KÖZÉPISKOLAI ÉRTESITŐKBEN MEGJELENT GAZDASÁGTÖRTÉNELMI ÉRTEKEZÉSEK.

1850-től 1885-ig.

II. KÖZLEMÉNY.

Közli: BARCZA IMRE.

Baumann Ferdinand. Geschichte d. adeligen Gutes Giesshübel bei Mühlbach. Szász-Sebesi ev. gymn. 1874.

— Die Schenkung der Stadt und des Stuhles Mühlbach an die Brüder Johann und Andreas Pongratz. u. o. 1876.

— Zur Geschichte Mühlbach. u. ott 1882.

Budaker Gottlieb. Die Erbgrafschaft von Bistritz. Besztercze ev. gymn. 1855.

Capesinis Gottfried. Hermanstadt während der Kronstreitigkeiten zwischen König Ferdinand I. und dem Usurpator Zápolya 1526—36. Nagy-Szeben ev. gymn. 1856.

Dengler. Geschichte Ungarn mit besonderer Berücksichtigung der siebenbürgischen Verhältnisse (Von den ältesten Zeiten bis zur planmässigen Colonisirung des Landes mit Deutschen unter Geiza II.) Besztercze ev. gymn. 1885.

Eisinger Franz. Beiträge zur Geschichte der königlichen Freystadt Werschetz. Versecz reáliskola 1859.

Fabini. Der Weinbau in Siebenbürgen. Medgyesi ev. gymn. 1859/60.

Fischer Georg. Zur Geschichte der Stadt und des Kapitels Bistritz. Im ersten Jahrzehend des Achzenten Jahrhunderts. Besztercze ev gymn. 1879.

Haltrich Karl. Sächsiche Ortschaften aus der Árpádenzeit. Szász-Régen, reáliskola 1871.

Heinrich Gustav. Agrarische Sitten und Gebräuche unter den Sachsen Siebenbürgens. Szász-Régen, ev. gymn. 1880.

Hellwig Wilh. Flosshandel auf dem Mieresch. u. o. 1866.

Mätz Johann. Die siebenbürgisch sächsische Bauernhochzeit. Segesvár, ev. gymn. 1860.

Müller Friedrich. Geschichte der siebenbürgischen Hospitäler bis zum Jahre 1625. u. o. 1856.

Philippi Friedrich. Ein Bürger-Aufstand von 1688. Brassó, ev. gymn. 1878.

Reisenberger Ludwig. Die siebenbürgischen Münzen des freiherrlich Samuel von Bruckenthalschen Museum in Hermannstadt. N.-Szeben, ev. gymn. 1878—81.

Steilner Karl. Beiträge zur Geschichte der Deutschen Ansiedlungen in Nordwesten Siebenbürgens aus der Árpáds-Zeit. Segesvár, ev. gymn. 1862.

Thalmann Friedrich. Die Schenkung der Güther-Antheile in Szász-Csor, Sebeshely, Sugag, an den Magistrat von Mühlbach durch den Fürsten Stephan Báthory, im Jahre 1575. Szász-Sebes, ev. gymn. 1854.

Über den wohltätigen Einfluss der römisch. Päpste auf die Zustände Ungarns. Sopron, r. k. gymn. 1857.

Wellmann. Der Bauern-Aufstand in Ungarn aus dem Jahre 1514. Nagy-Szeben, ev. gymn. 1865.

Wolff Joh. Beiträge zur siebenbürg.-deutschen Agrargeschichte. Szász-Sebesi ev. gymn. 1885.

Wittstock Heinrich. Älteres Zunftwesen und Gewerbewesen in Bistritz bis ins 16. Jahrhundert. Beszterczei ev. gymn. 1864.

— Die Stellung von Bistritz im Thronstreit zwischen Ferdinánd I. und Zápolya, und seine Verhältnisse zum Fürsten Peter der Moldau. u. ott 1860.

Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem KÖNYVTÁRA SZEGED

MAGYARORSZÁG KERESKEDELMI VISZONYAI 1755-BEN.

Gróf Haugwitz és Procop egykoru jelentése nyomán

Közli: KARLOVSZKY ENDRE.

Mária Teréziának Nagy Frigyessel Szilézia birtokáért 1740—42-ig illetőleg 1744—45-ig folytatott harczai, érzékenyen sujtották Ausztria és Magyarország ipari és kereskedelmi érdekeit. A háboruban csaknem teljesen a győztes porosz király kezébe került, a birodalom legvirágzóbb tartománya: Szilézia, a mely eddig, kedvező helyzeténél fogva, mintegy közvetitőül szolgált az európai kereskedelemben az iparűző nyugat s a nyerstermelő kelet között, mert mig egyrészt a maga kifejlett iparával a két állam szükségleteinek nagyrészét födözte, másrészt azok nyerstermányeit a világkereskedelemnek tette hozzáférhetővé.

Elvesztésével természetesen lényegesen megváltozott a helyzet Ausztria kárára, mely nem maradhatott kereskedelmi tekintetben függőben egy rá nézve most már idegen területté vált tartománytól. A kereskedelmi politikának tehát először ki kellett fejleszteni s megvédeni az osztrák örökös tartományokban már meglevő ipart, s másodszor piaczokat keresni az osztrák iparczikkek számára.

Az osztrák kormány meglehetős gyakorlatiasan fogott a czél megvalósitásához. Hivatalnokait kereskedelmi utazók gyanánt küldte szét vevőket keresni, azok a czikkekből mintákat vittek, kitapasztalták a bejárt vidékek szükségleteit s izlését, megrendeléseket szereztek, vagy legalább is hasznos ismereteket gyüjtöttek. Ezen utazásokat a Morvaországban brünni nagykereskedőkből 1753-ben „Morvaországi társulat" czim alatt, a kivitel emelésére alakult kereskedelmi szövetkezet rendezte, az 1746-ban szervezett osztrák udvari főkereskedelmi igazgatóság támogatásával. Ilyen utazás történt 1755-ben Magyarországba, Lengyelországba és a német birodalomba, az erről szóló jelentéseket *dr. Fournier Ágost* prágai egyetemi tanár, ki azelőtt az osztrák belügyminiszterium levéltárának állott élén, ott megtalálta, s az „*Archiv für oesterreichische Geschichte*" 1887. évi 69. kötetében közölte is. A jelentésből, mely eredetileg 4, a reflexiókkal együtt 5 kötetből állott, csak két kötet maradt

meg: a jelentés első kötete és a reflexiók. Az első, vaskosabb, folió-kötet a következő czimet viseli:

„Relation über die unterm 19-ten Maji des 1755-ten Jahres von Brünn angetretene, durch Hungarn, Sirmien, das Temesvarer Bannat, Siebenbürgen, Böhmisch-Schlesien, Pohlen, dann die berühmte Handelstädte Danzig, sofort durch Pommern über Wiszmar, Rostock, Lübeck, Hamburg, Lüneburg, Braunschweig, Leipzig, wie auch andere beträglichere Örter des Churfürstenthums Sachsen, endlich, mit Besuchung ein- so anderer Böhmischen Fabriquen den 6 Jenner des lauffenden 1756-ten Jahrs vollendete hoch-verordnete Commercial-Reise. Mit Allegatis a No 1 bis No 151 instruiret, dann ein so anderen hieraus gezogenen unvorgreiflichen Reflexionen begleitet. Erste Abtheilung. Von Hungarn anfangend bis inclusive Danzig."

A második kötet czime ez:

„Reflexiones über die beschriebene Commercial Reise durch Hungarn, Slavonien, Syrmien etc. sammt angehängten verschiedenen unmassgebigen Vörschlägen.„

Az utazók, kik az előző évben már Olaszországot is megjárták hasonló czéllal, gróf Haugwitz Ottó Károly, egy osztrák miniszter fia, s Procop Ferdinánd Lajos, a brünni gyáripari hivatal felügyelője voltak. Haugwitz gróf még nagyon ifju ember volt, tehát inkább Procop lehetett az igazi szakértő. Nevezettek 1755. márczius végén kapták meg a morva kamarától az odaérkezett kir. parancsot, hogy május elején a hitelbank költségén körutat tegyenek Magyar-, Lengyelországon, Danzigon, Hamburgon, Szászországon és Lausitzon át a belföldi áruk kereskedésének és elárusitásának emelése s általában a kereskedés elömozditására való ösmeretek szerzése czéljából.

1755 május 19-dikén keltek utra Brünnből s 1756. január 6-dikán végezték be utjukat. Jelentésükben pontosan megjelölik utjuk irányát. Sopronból Pozsonyba mentek, onnan Győrön, Komáromon, Székesfehérváron át Budára és Pestre, majd a Dunán lefelé Eszékre, Pétervárádra, Ujvidékre és Zimonyba; Temesváron át Erdélybe, hol Nagy-Szebent, Brassót, Segesvárt, Erzsébetvárost, Medgyest, Gyulafehérvárt, Kolozsvárt és Szamosujvárt keresték fel; aztán vissza fel Debreczenben, Tokajban, Kassán, Eperjesen, Lőcsén, Beszterczebányán, Selmeczen, Körmöczön, Zsolnán voltak, s a jablunkai szoroson mentek ki az osztrák- vagy akkori elnevezés szerint cseh Sziléziába. Itt Teschenen, és Bielitzen átmenve, Bialánál értek lengyel területre. Az akkor még osztatlan királyi köztársaság városai közül Krakkót látogatták meg, a honnan Varsóba, majd Danczigba mentek, s e fő kereskedelmi központban hoszszasabban időztek. Innen Pomeránián át Wismarba, Rostokba, Lübeckbe és Hamburgba utaztak, s itt ujra több időt töltöttek. Majd Altónába s Lüneburgon és Braunschweigon át Lipcsébe mentek, az ottani vásárokat tanulmányozandók. A szász választófejedelemség összes főbb gyárait megtekintvén, ugy tértek vissza Ausztriába, s még néhány cseh ipartelep megszemlélésével fejezték be utjukat.

Az utazók utjukban és leirásuknál a következő szempontokat tartották szem előtt.

Kutatásaik anyagát kimeriteni igyekeztek, a mennyire azt az egyes helyeken való rövid tartózkodás mellett a körülmények megengedték. Följegyezték: 1. a főbb terményeket, s azt, mennyiben elégségesek azok vagy csupán a helyi szükség fedezésére vagy a külkereskedésre is, másrészt azt is, miben van fogyatkozás, s megfigyelték, hová viszik a fölösleget, s honnan hozatják a szükségest, mi a feltünő a kevésbbé ismert termények termelése és kikészitésénél, milyen az egyes czikkek minősége és ára; 2. a számbavehetőbb gyártmányokat szintén fölsorolják, tehát nevüket, minőségüket, árukat, szállitási módjukat, a velök üzött bel- és külkereskedést, a főbb gyárak és gyárosok fölemlitésével; 3. a fogyasztott czikkek kelendőségét s a kelendőségre számitható idegen árukat, minőségük és áruk, szállitásuk, az eladásukkal foglalkozó jelentékenyebb kereskedőknek, s általában minden, üzleti tekintetben számot tehető körülménynek felsorolásával; 4. ugy a terményekből, mint a készitményekből, továbbá a kelendő idegen árukból, a mennyire lehetett, mintákat csatoltak;[1]) 5. mindenütt igyekeztek ösmeretségeket kötni a kereskedőkkel s azoknak az osztrák örökös tartományok czikkeit, minták bemutatásával is ajánlották s megrendeléseiket elfogadták; 6. följegyezték a pénzviszonyokat, váltóárfolyamokat, sulyt és mértéket; 7. ugyszintén a vámot, fuvart, biztositást, bizományi és szállitási illetéket stb., szóval mindazt, a mire a kereskedő, üzleti számitásait alapithatja; 8. mindenütt megemlékeznek a kereskedelem előmozditására szolgáló intézményekről: a bankok, kereskedelmi központok és kiváltságok, szabványok és szokásokról; s végül 9. általánosságban is megfigyelték az egyes országok és városok kereskedelmi viszonyait, connexióit a szomszédsággal, igazságszolgáltatását és mindazt, a mit kereskedelmi és gyakorlati szempontból tudni nélkülözhetetlen.

A hasznot, melyet ezen utazásuk során megejtett kutatásoktól várni lehetett, igy fogták föl: 1. Megtudható, hogy bizonyos országnak vagy városnak mire van máshonnan szüksége, milyen fajtájuak ezek az áruczikkek, ugy minőségüket, mint árukat tekintve, a miből — mivel a fuvar, vám és egyéb költség is feljegyeztetett s más észrevételek is tétettek, — megitélhető, vajjon a fölös mennyiségben lévő termények-ből vagy készitményekből, nem lehetne-e bizonyos mennyiséget ott előnyösen és más versenytársak kiszoritásával eladni, esetleg egy most ott kelendő, de nagyon drága, vagy más hibában leledző czikket, megfelelő jobbal pótolni, s végre egészen uj, ott még nem forgó árukat meghonositani.

[1]) Ezek azonban mind elvesztek.

2. Tudomást szerezhetni, hogy olyan árukat, a melyekre vagy magunknak van szükségünk s kivülről hozzuk, vagy a melyeket további eladásra fölhasználhatunk, honnan szerezhetünk be legjutányosabban. 3. Azokat a terményeket vagy készitményeket illetőleg, a melyeket hasznosan meghonositani vagy megjavitani alkalom nyilik, részint az előállitás módjának s a készités, kikészités és bemálházás fortélyainak, részint a nyers és egyszer már feldolgozott anyagok, p. o. a gyapju és fonalak minemüségének és kivántató minőségének, valamint a bevásárlási és munkadijaknak megjelölése által, a fölveendő verseny eszközeit megismerjük. 4. Mindazon ismeretek, a melyek a kereskedők okos és előrelátó eljárását jellemzik például, hogy az illető czikkekkel miként vannak fölszerelve s raktáraik berendezve, micsoda előnyökből huznak hasznot: az örökös tartományok kereskedőinek kioktatására és vezetésére nélkülözhetetlenek. 5. Azért soroltatnak föl a tehetősebb kereskedők névszerint is, hogy velök érintkezésbe lépni lehessen stb. stb.

Tekintve a bejárt helyek sokaságát, a nagymennyiségü alapos följegyzést, mely csak négy vastag foliókötetben fért el és az idő rövidségét, igazán bámulatraméltó munkát végeztek az utazók.

Mint emlitettük, a jelentésnek csak első kötete maradt meg, szerencsére a ránk magyarokra nézve a legfontosabb, mert éppen ebben van meg a magyar kereskedelmi viszonyokra annyira jellemző magyarországi ut, melynek leirását, mint elsőrangu kutfőt, most *Fournier* nyomán, bő kivonatban tesszük hozzáférhetőbbé. Csakis azokat a részleteket mellőztük, a hol az utazók, az eddig Lipcse és Boroszló kizárólagos uralma alatt álló, s áruczikkeiket onnan hozató magyarországi kereskedőknél, az osztrák iparterményeknek meghonositására kisérleteket tettek és ebbeli alkudozásaikról és azok eredményéről adnak számot. Ez mindenütt előfordul, a hol csak alkalom nyilt rá, mert hiszen az utazás főczélja: éppen *az osztrák iparterményeknek*, az eddig idegen forrásokból meritő *magyar kereskedelemben* való forgalomba hozása volt, mig a magyar nyerstermények exportképességének megállapitása csakis másodsorban jött figyelembe.

E leirás tehát annál becsesebb, mert hazánk kereskedelmét éppen az osztrák ipar inváziója előtti korban mutatja be.

* * *

Sopron.

Gyárai nincsenek. Terményei közül a soproni *bor* érdemel emlitést, a miből ezelőtt nagy mennyiséget vittek ki Pozsonyon, Stomfán s a Morva folyón által Drasenhofon, Nicolsburgon, Wischauon át Sziléziába.

Most azonban a hires Schneller Mátyás és Matton István borkereskedők azon panaszkodnak, hogy a mostani porosz kormány csaknem minden exportot megakadályoz s azért ez a kereskedés teljesen pang.

Nagyon sok *ökröt* és *disznót* hajtanak föl a városba a magyar alföldről, részint a helybeli mészárosok, részint maguk az illető tenyésztők, hogy Sopronból aztán különféle kupeczek Bécsbe, Csehországba, Morvába, a német birodalomba és Szászországba szállitsák ki. Azt mondják, hogy van hét, mikor 2—3000 darab ökör s 5—6000 darab disznó kerül itt a vásárra. Herczeg Eszterházy s a Jézus-rendbeli atyák a fölhajtott jószágtól vámot szednek, a melyet együttesen vetnek ki, tetszésük szerint 1 krajczárt, vagy 1 denárt vévén minden ökörtől vagy disznótól s a jövedelem fele a herczegé, a másik fele a városé s a jezsuitáké. Tarifa tehát nincs.

A legjobb s legvagyonosabb kereskedőt Thüringer-nek hivják, kinek kereskedése: 22 bécsi rőf hosszu s $6^1/_2$ negyed széles végekből álló középfinom posztókból áll. Végjét 20—23 birodalmi tallérjával veszi, készpénzfizetés mellett 5% árengedménynyel, különben pedig 6 havi hitelre. A legtöbb posztóját Bielitzből hozatja. Egyébként közönséges fehéritett vásznat is árul, Lengyelországból, a Bielitz közelében fekvő Bialából hozatván azt. Nemkülömben egész- és fél-rázsát, az előbbit 33 bécsi rőfös hosszu és $1^1/_8$ széles végekben Boroszlóból Bécsig franco 23 fr.-jával hozatja, az utóbbit pedig, a mely jobb fajta 7 fr.-jával, a valamivel silányabbat $6^1/_2$ fr.-jával Porosz-Sziléziából, ennek a kettőnek vége: 20 b. rőf hosszu s $^7/_8$ rőf széles. Kisebb mennyiségben különféle vászonczikkeket is tart, sőt nyomtatott hamburgi flanelt is, melyet Bécsben vásárol s az $^5/_4$ rőf széles háromszinünek rőfjét 36 kr.-jával, a rőfös szélesét 27 kr.-jával, a kétszinüt pedig 33 és 34 kr.-jával fizeti. Limberg és Steiner társüzlete közönséges, középfinom és finom posztót tart, az elsőt Morvából, a másodikat Bielitzből veszi, a harmadik fajta pedig aacheni posztó. Menhard György Jánosnak ugyanolyan árui vannak, mint Thüringernek, azonkivül Bielitzben birtokos s ott egyrészt nagy haszonnal gyártatja a bielitzi posztót, másrészt pedig a vásznat is bevásárolja, és nemcsak soproni áruházát látja el vele, hanem más magyar piaczokra: Pozsonyba, Debreczenbe, Eperjesre, Kassára, Beszterczebányára és Lőcsére is küldöz. Nyilatkozata szerint a posztó rőfje 25—40 garasával, a vászoné pedig, — megjegyezvén, hogy linczi és stájer-vászon is van közte — 8 egész 30-ig kél. Jó kereskedések még: Krug Gottlieb és Nándor posztó és vászon árukban; Blechel Sámuel posztóban, fél rázsában, szász gyapju-czikkekben mint: Calamant, Barcan, Floretas stb. nemkülömben mindenféle selyem- és vászon árukban. Semmi sem olyan nehéz, — mondja a jelentés —

mint a kereskedőktől *megtudni, honnan veszik áruikat*, mert nagy haszhot látnak a bevásárlási források titokban tartásából.

A kereskedők, a magyar harminczad fejében: Morvaországból hozott árukért 5%-ot, az Ausztriából hozottakért ellenben csak 2%-ot fizetnek. Az exportált bortól Ausztriában akónként 18 krt, Porosz-Szilésziában ellenben 23 birodalmi tallért kell fizetniök.

A rőf és sulymérték a bécsivel, a gabona-mérték pedig a pozsonyival egyezik; egy mérőben 25 itcze van. Mindig csapva mérnek. Az akóban 40 magyar pint foglaltatik s 30 ilyen pint tesz egy osztrák akót.

Pozsony.

Meglehetős kereskedelme van, különösen vásár idején. Egyformán kelnek azon: a finom, közepes és közönséges posztók, mindenféle selyemáruk, gyapjuczikkek, csakugy mint a különféle vászonáruk. A vásárra sok magyar kereskedő jön el, de a német örökös tartományokból is kerül: p. o. Morvaországból nehány neutitscheini posztókereskedő s a nicolsburgi zsidók. A helybeli kereskedők azonban — kivéve nehányat, a kik vásáridőn kivül is, nagymennyiségü árut küldenek ki az országba — csak helyben vagy a szomszédos községekben árulnak.

A kalmárságnak külön *testülete* van, melynek kiváltsága: azt venni fel tagjai közé, a kit akar, ennélfogva korlátozhatja a tagok számát, a kik vas-, selyem- és füszer-kereskedőkre osztatnak fel.

Jelentékenyebb gyár nincs. Valami Finászy nevü füszerkereskedőnek, a ki egyuttal külföldi borokat, rozsólist és papirt is árul, van privilégiuma *viaszfáklyák* gyártására.

A város legelső kereskedője: Casper Zsigmond Keresztély, vagy az ugynevezett Braun örökösök, a kik két üzletben árulnak; egyikben posztót, a másikban selymet. A posztó Aachenből való s rőfjének ára 2 frt — 3 frt 15 kr, a pirosé 3 frt 48 — 4 frt 45 kr.-ig. A közönséges 18—24 frtos végekben kél s többnyire morva posztó. A koronarázsát Hamburgból veszik 29 yard vagy 33 bécsi rőf hosszaságu s $1^1/_8$ rőf szélességü, 21—22 frt ára végekben. Ugyanonnan vesznek vörös és fekete nyomtatott flanellt is, kétféle minőségüt: $^5/_4$ és 1 rőf széleset. Az árak, a lipcsei bevásárlási árakon: brabanti rőfönként (melyből 41 tesz 31 yardot) a szélesebb fajtánál 8 jó garas ha háromszinü, s 7 jó garas, ha kétszinü a szövet; a keskenyebb háromszinü 6 s a kétszinü 5 jó garas. Szintén Hamburgból hozatnak mindenféle, különböző finomságú árú és cziczt és kattont. Neurodeban, nagy mennyiségü félrázsát vásárolnak a szokásos 22 bécsi rőfös végekben s ott helyben $6^1/_2$

frtjával fizetik. Ugyanonnan küld nekik bizonyos Genedl 44 bécsi rőf hosszu és $^{14}/_{16}$ széles végekben Castor-szöveteket, franco Bécs, 13 frtjával. Félnyers vászonnal, vagyis az ugynevezett kanavászszal, Linzből látják el magukat s a 30 b. rőf hosszu s $1^1/_8$ széles vég, minőség szerint 9, 11 és 13 frt. A mindenféle fajta selyemárut többnyire egyenesen Olaszországból hozatják, az ugynevezett svájczi szöveteket pedig, melyek félig selyemből s félig gyapjuból valók, Svájczból, de valamit Bécsben is vásárolnak. Ez utóbbi fajta szövet rőfje Svájczban 50 kr.-jával kapható s nagyon kél Pozsonyban. Maitáni Dániel csak nagyban árul, és az előbb emlitett mindenféle szövetekből van raktára s azonfelül több másféle svájczi árut is tart: szalagot, sujtást és flórt. Csakis első kézből veszi áruit, igen jó hirneve van s ő maga finom és szerény ember. Hegyi Ferencz József, a „Fehér kereszt"-hez, ugy van fölszerelve, mint a Braun-örökösök, de morvaországi közönséges trillichet és drillichet is tart. Hausch János csak fél-rázsával, flanellel, kanavászszal s efajta egész és félvászon, továbbá egész és félselyem czikkekkel kereskedik, vagyonosnak tartják s dicsérik nagy forgalmát. Faber Domokos hasonló czikkeket tart, de az előbbinél jelentéktelenebb. Poltz János főleg posztókereskedő, de mellesleg egész és fél-rázsát is tart. Mader Károly szintén csak posztó-árus s jól berendezett boltja van aacheni és leydeni posztóból. Azt beszélik felőle, hogy kereskedése hanyatlik. Egy más Mader, füszerkereskedő, nagyon vagyonos, kivel biztos pénzügyleteket lehet csinálni. Mayer Józsefnek nagyon kis raktára van többnyire nürnbergi czikkekből.

Bécsből Pozsonyba, vizen való szállitásnál, egy mázsa: 18 kr.-ba kerül, szárazon 24 kr.-ba, de Pozsonyból Bécsbe, akár szárazföldi, akár vizi uton, szintén 24 kr.-ba kerül. Az ut jósága vagy rosszasága s a takarmány olcsó vagy drága volta, mint mindenütt, ugy itt is okoz némi eltérést. Pozsonyból Brünnbe azonban rendszerint 1 frt 45 kr.-ért szállitanak egy mázsát.

Pozsonynak városi vámja van, melyet csak az idegen fizet, a helybeli nem. Az áruk után fizetni kell s itt tekintetbe veszik a rakomány minőségét, de legföllebb 36 krt vesznek egy szekertől. A repülő hidon való átszállitás dija: gyalogosnak 3 denár; báránynak, disznónak, kecskének, borjunak szintén 3 denár; lónak, szarvasmarhának 9 kr.; könnyü kocsinak 6 kr., paraszt- vagy üres szállitó-szekérnek 12 kr.; nagy terhes kocsinak 1—3 frt, rendesen azonban 1 frt 30 kr. A harminczad illetéket: Ausztriából 100 frt töke után 2 frt 24 kr.-nak, Morvából 5 frtnak s idegen országokból 30 frtnyira mondták.

Kereskedelmi szabályzatokról, váltó- vagy kereskedelmi rendtartásról szó sincs, sőt ellenkezőleg azt mondják, hogy a kereskedők nagy

kárára, a törvényszékek, *adóslevél-* vagy *váltó*-birtokos közül, az *előbbinek* adnak elsőséget.

A pénz ugyanaz, a mi a német örökös tartományokban, csak a magyar denár a különlegessége az országnak, ebből 5 tesz egy ezüst garast; de a kereskedők forintban és krajczárban számitanak. A rőf és sulymérték egyenlő a bécsivel, a gabona-mérték olyan mint a soproni, de a mérőt negyedre és nyolczadra is felosztják. Az akó 30 magyar pint, különben pedig egyezik az osztrákkal.

Győr.

A győri *bornak* meglehetős keletje van Morvában s Felső-Sziléziában. Más terményekről nem hallani sokat.

Épen Urnapján voltak az utazók Győrben s feltünt nekik, a körmenetben résztvett sok német iparos, kiknek száma a magyar iparosokét nagyon meghaladta. Többnyire ácsok, kőmivesek, czipészek, kovácsok és lakatosok ezek. A keztyüsök panaszkodnak, hogy kevés a fehérbőr-cserző az országban és pedig: Pozsonyban 3, Sopronban 1, Győrött 1, Székesfehérvárt 1, Komáromban 1, Pesten és Budán 2, összesen tehát csak 9 van, mig keztyüs Pozsonyban 7, Sopronban 4, Győrött 5, Komáromban 4, Pesten és Budán 2, Székesfehérvárt 1 dolgozik, tehát összesen 23 mester van. Ennélfogva a fehérre cserzett bört részben Stájerből, de többnyire Augsburgból kell hozatniok.

Győrött mindenkinek szabad kereskednie s azt tartania, a mi neki tetszik, minek következtében az ottani kereskedők kénytelenek minden kelendő árubóI raktárt tartani, a mihez azután nagy tőkére van szükségük. A vásárokat, valószinüleg azért, mert Győr vár, a város előtt tartják. Az utazók ottléte alkalmával is volt vásár, de se vevő sem eladó nem gyült össze sok s a forgalom se nagyobbszerü. A selyemkereskedők és a tiroliak dominálják a vásárt, nem tudni miért. A keresztény eladók azon panaszkodnak, hogy a zsidók jobb elárusitó helyeket kapnak, mint ők. Sok *lovat* hajtanak fel s köztük szemrevalókat. A *hamuzsirkereskedés*, melyet az Ott örökösök üznek a legnagyobb mértékben, szintén jelentékeny: mázsáját akkor 4—5 frton adták, de mivel hire járt, hogy a kivitelt eltiltják s a külföldiek készletet akartak gyüjteni, ára utóbb 1 frttal emelkedett.

A város egyik legtehetősebb kereskedője Richter Ádám, ki egész és fél-rázsát, nyomtatott flanellt, barcant, floretast, taborettet, struck-ot, kanavászt, kék- és fehérsávos vásznat, sachwitz-ot, linzi vásznakat 19—40. számig s más sziléziai vászonfajtákat is árul. Egy másik tekintélyes kereskedő Deller nevü, szintén ezeket az árukat tartja. Ide tar-

tozik még Conradi Ferdinánd s Fux János a fiával együtt, ki jövőre egészen a fiának akarja átadni az üzletet. Közepes kereskedők: Horvát Ferencz József, az Eichinger örökösök, Klaus és Limb András, kik közül Klaus, Horvát és Conradi egyszersmind aacheni és morva posztót is tartanak. Kisebb kereskedők: Konrider Antal, Wiener, Dureck és Dertman, végre Seiler József, ki még kezdő s nem igen van pénze.

Különben *Kis-Szigeten*, mindjárt Győr mellett van még egypár tehetős zsidó kereskedő, kik közül az egyik: Moór Hirschel többnyire posztót s csak kevés selymet, Löw Ferencz ellenben csakis selymet, vásznat s egyéb egész- és félgyapju czikket árul.

Nagyon kelendők az áruk közül: a linczi félrázsa, melynek rőfje 17—18 garas; a porosz-sziléziai silberbergi félrázsa, a jobbfajtának végje 7 frt, a silányabbé $6^1/_2$ frt; a szász félgyapot barchet vagy kanavász, 16 bécsi rőf hosszu, 5—10 frtos árban; a morva schachwitz, melyet Nagy-Szombaton át kapnak, nyomtatott flanell $^5/_4$ és 1 rőf széles, a háromszinü szélesnek rőfje 12 garas, a keskeny 9 garas, a kétszinü széles 11 garas, a keskeny 8 garas; az aacheni posztó brabanti rőfje közönséges szinekben Lipcsében helyben: 44 jó garasával, finom ponceau és karmazsin szinben 44—60 jó garasával; a Nagy-Szombaton át szállitott közönséges morva posztó, 20 rőfös végekben, 19 frtjával; a boroszlói egész rázsa végje 33 b. rőf, 23 frtjával; a sziléziai vásznak 42 bécsi rőfös végekben 10—30 frtjával. Ezenkivül, bár már nem ilyen nagy mértékben, kél a dupla és a luccai damaszt, grosdetour, bársony, plüs, tafota s különböző gyapjuáruk, görliczi és boroszlói posztók, az előbbi 30 jó-, s az utóbbi 30—45 ezüst garasával rőfje; linczi félig fehéritett vászon, vagy kanavász, 30 bécsi rőf hosszu s $1^1/_8$ széles végekben, 9 frtjával, stb. stb. A félrázsa kelendőbb szinei a Ferencz- és buzakék, sötét- és világoszöld s végre valami kevés feketeés barnaszinü.

A fuvardij Bécsből Győrig vizen 7—8 garas mázsánként, szárazon pedig 9—10 garas. Győrből Brünnig vagy vissza, 2 frt 30 krt fizetnek mázsánként.

A harminczadi illeték olyan, mint Pozsonyban, különleges vám felől nem hallottak semmit.

A sulymérték olyan, mint a bécsi, a rőf azonban $1^1/_4$%-kal nagyobb annál. A gabona- és bormérték a pozsonyival egyenlő.

Komárom.

Itt is ugy kereskednek, mint Győrött, azaz helyben és a szomszédos helységekben árulnak a kereskedők. Áruikat többnyire Nagy-Szom-

batból, Pozsonyból és Bécsből hozatják. A tehetősebbek: Kutschera János és társa, vagy Thonner János, Wagner József, azután a görögök közül: Rózsa Demeter és társa, Popovics György és Miklós és társaik. Fölszerelésük csaknem egyforma s áll finom posztóból, mint drap de Berryből, $1^3/_4$ bécsi rőf széles, közönséges szinekben, brabanti rőfje 60 jó garasával; aacheni posztóból, közönséges szinekben, finomabb minőségben, brabanti rőfje 48 jó garasával, középfinom szinü 44 jó garasával, ponceau és karmazsin szinü 55—60 jó garasával; görliczi posztóból, brabanti rőfönként 30 jó garasával; közönséges morva neutitscheini posztóból, 20 bécsi rőf hosszu s $^6/_4$ széles végekben 17—19 frtjával; lipcsei nyomtatott flanellből, $^5/_4$ széles, háromszinü, brabanti rőfönként 8 jó garasával s kétszinüből rőfönként 7 garasával, az egy rőf széles háromszinünek rőfje 5 jó garas; korona-rázsából, mely kétféle és pedig: jobbfajta, ez Linczből jön s bécsi rőfje 54—57 kr.; silányabb, ez Boroszlóból kerül Nagy-Szombaton át s rőfje 45 kr.; sziléziai félrázsából, a jobb 6 frt 36 krjával, a valamivel silányabb 6 frt 15 krjával; a félig fehéritett Lengyelországból, Bialából jövő vászonból, 60 boroszlói, azaz 44 bécsi rőf hosszu, s $1^1/_8$ széles végekben 6 frt 6 krjával; fehéritett tescheni vászonból, mely azonban csak rőfnyi széles, 6—9 frtjával minőség szerint. Található még egyéb, már Győrnél leirt vászon- és gyapjuáru is.

A vám, a suly- és rőfmérték olyan, mint Győrött. Bécsből vizen mázsánként 30 kr. a fuvardij, szárazon pedig 14—15 garas.

Egy mérföldnyire Komáromtól nyugatnak Almásnál vörös és szürke *márványt* csiszolnak, a vöröset Tardoson, a szürkét Süttön fejtik. Gruber Pál márványcsiszoló egy pár csinos asztaltáblát 20 frtért ád. Sótartót, késfogantyut s egyéb apróságot is készitenek.

Szent-Endre.

Itt egészen a görögök kezében van a kereskedés, aminthogy 7 görög templom van a városban. Gazdag és tehetős emberek vannak köztük, akiknek a forgalma Törökországig is kiterjed.

Erős, többnyire *vörös bort* termel a környék s némely fajtája a burgundihoz hasonlit. Olcsó az ára, a javát akónként 1 frt 45 krjával, a silányabbét 1 frtjával adják ott helyben.

Nevezetesebb kereskedői: Sagarovics és Lobsánsky, Popovics János, Kumovics Áva, a Szenkovics és Prambovan testvérek. Raktáraik tekintélyesek, sokat vesznek készpénzen s következő áruczikkeik vannak: aacheni posztó, közönséges szinü, bécsi rőfje 3 frt, ibolya és ponceau $3^3/_4$ frt. A közönséges morva posztót a nagyszombati vásáron

veszik; fulnecki posztó Bécsből kerül, rőfje 1 frtjával; szász koronarázsa, 33 bécsi rőfös, végje 22—23 frt; szileziai félrázsa Brünnben 6 és 6¼ frt; végül a szokásos s már leirt fajták linczi és szileziai vászonból, flanellből, svájczi és egyéb gyapju árukból. A lipcsei vásárokat látogatják s akkor is ki volt küldve a Sagarovics és Lobsánsky társas czég egyik szolgája, hogy nézzen körül s találjon módot arra, hogyan lehetne a kivetett 30% vám daczára onnan árukat hozni be, még pedig hitelbe.

Vám-, hossz- és sulymérték tekintetében itt semmi eltérés nincs, az akó pedig a budaival egyezik.

Székesfehérvár.

A város vidékén vannak ugyan szőllőhegyek, de a bor sem minőségre, sem tartósságra nézve nem versenyezhet a budaival. Ellenben nevezetes Fehérmegye kitünő *juhtenyésztéséről* s ennek következtében nagyon keresett *gyapjáról*. Még jobb lenne a gyapju, ha a juhászatokban nagyobb rendet tartanának, a tisztaságra jobban ügyelnének s megátolnák a hamisitásokat, amelyet részben némely juhászgazda, részben a zsidók elkövetnek.

A városban sok német iparos él s van *posztószövő-czéhje* is 9 helybeli mesterrel, de ezeken kivül sok vidéki mester is tartozik a czéhhez. Csakhogy igen durva posztót szőnek s nincs becsületes posztókallójuk. Kékszinü 7 bécsi negyed széles posztót készitenek, melynek rőfjét 26 garason adják. Valami csekély fontosbört is csereznek a városban, melynek mázsája 30 fr.-ba kerül és egy pár legnehezebb fajta nyers bőr, amelyből 3 darab tesz ki egy mázsát, 9 fr.-on kél.

Kereskedelme nem nagy, ámbár van *kereskedelmi társulata* is s a vásár idején kivül csakis ennek szabad árulni, ugy, hogy a posztószövők csupán a saját készitményeiket adhatják el. Csak egy kereskedőt lehet gazdagnak és biztosnak tartani, Ueblacker Jakabot; kisebbek: August Antal, Riedler János és Stipschitz János, kikkel biztonság okáért csak készpénzfizetés mellett lehetne üzletet kötni. A forgalomban levő áruk a következők: mindenféle külföldi finom posztó, a koronarázsát, 33 rőföst, 23½ fr.-jával s a félrázsát, végjét 6½ fr.-jával Pozsonyban veszik készpénzen. A kedvelt szinek: Ferencz-kék, égszinkék, sötét- és füzöld, kávé- és körömbarna, végre skárlátpiros. Kél a linczi schachwitz is, 30 bécsi rőf hosszu s 1 bécsi rőf széles végekben, kétféle minőségben 8½ és 6 fr.-jával; továbbá a morva trillich, szintén ilyen méretü, 5½ fr.-jával; finom csikos linczi kanavász franco Bécs, kétféle minőségben, 10 és 7¾ fr.-jával; ugyanilyen selejtesebb morvai, franco

Pozsony, $6^2/_3$ fr.-jával, mind készpénzben. Linczi vászon olyan minőségben és árban kapható, mint már egyebütt emlittetett. Egyéb szövetek közül taboret, 33 rőf hosszu s $^2/_3$ széles végekben 17 fr.-jával, grisset vagy floret ugyanily méretü, 17 fr.-jával; nyomtatott, kétszinü flanell, $^7/_8$ és 1 bécsi rőf széles, kétféle minőségben 23 és 48 krjával. Keresik a linczi fényes vásznakat is, 30 bécsi rőf hosszu s $1^1/_8$ széles végekben, 7 fr.-jával; a legkedveltebb szinek a kék, zöld, karmazsin s némi piros, kén- és czitromsárga. Az ugynevezett korona-ágybarchet, rőfös széles franko Pozsony $8^1/_2$ fr.-ba kerül, a fehér $^6/_4$ széles $11^3/_4$ fr.-ba. Ugyancsak veszik készpénzért franko Bécs a különféle stájerczérnát, a hitványabbnak fontját 16 s a finomabbnak 24 garasával. Legtöbbet Eszékre és Pécsre adnak el, de a pesti és budai vásárokon is árulnak.

Fogadott fuvar Pozsonyig mázsánként 1 frt 10 kr., onnan azonban, mivel sok fuvar megy vissza, 1 frt. A vám csak a magyar harminczad. Rőf- és sulymérték olyan, mint Bécsben, a gabonamérték pedig a pozsonyi. Mindent csapva mérnek. Az akó kétféle: a nagyban 40, a kicsiben 39 soproni pint van.

Megjegyzik végül az utazók, hogy a *közigazgatás* rendkivül rossz, a kereskedők nagyon panaszkodnak, hogy akár a tanácsnál, akár a szolgabirónál nehéz igazságot kapni, ami — ha csakugyan igaz — nagy szerencsétlenség arra nézve, aki valami pörös ügybe keveredik.

Buda.

Az utazók, a fővárosnak kedvező helyen: a Duna mellett, s szinte az ország közepén való fekvését emelik ki, melyből nagyobb üzleti életre lehetne következtetni, mint a milyen a fővárosban tényleg van. A kereskedés nem áll arányban e kedvező helyzettel, ugyannyira, hogy a Duna tulsó partján fekvő nyilt város: *Pest* is előnyben van Buda fölött. A helybeli kereskedők ezt a pangást két oknak tulajdonitják. Az első ok: az *igazságszolgáltatás* hiányossága, a mennyiben a kereskedelmi jogügyletek is a rendes törvénykezési és pörös uton biráltatnak el, a kereskedők tehát nyerészkedő ügyvédek és a maguk hasznát kereső birák kezei közé jutnak. Ezenfelül a törvényeknek és a helyi szabályzatoknak is, olyan rendelkezései vannak, a melyek a kereskedők ügyleteire nézve sok tekintetben károsak. Ha például a kereskedő, hitelezőjének a meghatározott napon nem fizet, s ezért bepörlik, ő azonban a törvényszék előtt azzal a kifogással él, hogy készpénze nincsen, akkor megengedik neki, hogy raktárából tetszése szerint a követelés nagyságával egyenlő értékü, bárminémü árut válogathasson ki, melyet aztán

igaz ugyan, hogy törvényszékileg, de rendesen az ő javára való részrehajlással felbecsülnek, s a hitelező e czikkeket tartozik követelése fejében elfogadni, a minek az a következménye: hogy a hitelezőt mindenféle lommal halmozzák el, s neki érzékeny kárt okoznak. Így aztán minden hitel elvész, s akinek pénze van, nem mer kereskedelmi ügyletekbe fogni. A másik ok, amely Pestnek biztositja az előnyt az, hogy a budai kereskedők minden behozott árutól $2^1/_2$% külön vámot kötelesek fizetni a királynak, a pestiek ellenben nem. Természetes tehát, hogy a pestiek mindent $2^1/_2$%-kal olcsóbban adhatnak az egész kereskedés végre az ő kezükben pontosul össze.

Buda tekintélyesebb kereskedői ezek: Bernucca Ker. János, nagy tőkepénzes és kiváló kereskedő, de már kezd az üzlettől visszavonulni. A vizivárosban van az irodája, ugyszintén Bilánszky József Bernátnak is. A várban: Gutmann Mátyás; a rácz-városban: Blaskovics Baro és társa, e czégnek egyik társa Pétervároadon is tart üzletet, továbbá Davidovics Ephtinius és társa. Kisebb kereskedők: Demiz Péter és társa, Traradovics Sándor és Pitta András.

A legkelendőbb czikkek: a fél-rázsa szövetek, melyeknek ára franco Bécs $6^1/_2$ frt; a 44 rőf hosszu castor-szövetek $12^3/_4$ forintjával; a linczi vásznak, 30 rőf hosszu, s $1^1/_8$ széles végekben, a 17-es számtól a 60-asig, a 17-es vége 5 frt, minden következő számé 30 krral több; finom vásznak, 30 rőf hosszuak, s $1^1/_8$ szélesek, fehér szinüek, $4^1/_2$ frtjával, fekete szinüek 4 frtjával; $^5/_4$ széles vörös és fekete flanellek kétféle minőségben: 21 és 52 krajczárjával rőfjük; kék csikos ágybarchet 20 rőf hosszu, $1^1/_8$ széles végekben 9 frt 40 krjával; szász szövetek a brüsszeli camlotte-ok mintájára, rőfjük 34 garasával. Ezeken kivül kelnek a leydeni, acheni, görliczi és morvaországi posztók, a korona-rázsa szövetek, végül kisebb mennyiségben mindenféle selyem-áruk, arany és ezüst sujtás és csipke.

Ó-Budán két igen nagy zsidókereskedés van: a Kapl Mózes Jeremiás és testvérei, s a Löbl Marcus, Hollitscher Seitl s társai czégek. Nicolsburgban vannak alkalmazottjaik, s óriási üzleteket csinálnak, mert olyan olcsón adnak el, hogy alig versenyezhet velök valaki. Sok magyar kereskedő vásárol tőlük. Azt mondják, hogy nagyban csempészkednek, s áruiknak csak nagyon kis része van rendesen elvámolva.

A szállitási dij Bécsből Budára mázsánként a szárazföldön 45, vizen 30 kr. Fölfelé a szárazföldön szintén 45, vizen 24—27 kr. Hogy fölfelé kisebb a viteldij, annak az az oka, mivel a bécsi hajósoknak ugy is vissza kell menniök hajóikkal, s Budáról Bécsbe különben is keveset szállitanak. A harminczadi illetékek a rendesek, a külön királyi vámról már volt szó.

A rőf- és suly-mérték nem különbözik a bécsitől. Az akóban 33 pint vagy 66 itcze van. Két budai mérő három pozsonyival egyenlő, s a mérőt szintén három harmadra osztják.

Végül megemlitendő, hogy van Budán egy *dróthuzó*, s arany- és ezüst-*paszománt készitő*, de kevés a munkája.

Pest.

Pestre épen a Medárd-vásárra (jun. 8-dikán kezdődött) érkeztek meg az utazók, s az eladók és vevők nagy sokaságát találták ott együtt. A vásárt, mint a magyar helyeken rendszerint, a városon kivül tartották, s hogy az idegen kereskedők és áruik a sátorokban biztonságban lègyenek, a katonaság folyton körjáratokat tart, s minden rendetlenséget megakadályoz. A kir. és a hétszemélyes tábla, melyek szintén ebben az időben üléseznek, a nemességet ekkorra szintén a városba vonzza, ami ismét a kereskedelmi forgalmat növeli. A szomszédos helységekből való kereskedők is, a vásáron látják el magukat árukkal, s azért Magyarországgal üzleti viszonyban álló kereskedőnek, érdemes árukat küldeni ide.

Nagy mennyiségben találhatók a vásáron, a magyar kereskedő városokban forgalomban levő összes áruczikkek, mindenféle selyem, különösen pedig félselyem és félgyapot svájczi árukkal együtt. Ezenkivül igen sok lovat, melyeknek legnagyobb része pusztai *vad ló* s egyéb marhát is hajtanak fel a vásárra, s olcsón kapható itt a jószág. 10,000 mázsánál több *maczedóniai gyapju* volt ott készletben, de nagy áron, 26 frtjával tartották mázsáját, még pedig azért, mert a tulajdonosok, ha itt el nem adják, Szászországba és Sziléziába küldhetik ki. *Gyapot* is jókora mennyiségben volt, 28 frtjával mázsája. Levéles *dohány* nehány ezer mázsa lehetett, a közönségesnek 3 frt, a jobbnak, ugynevezett *rácz dohánynak* $3^1/_2$ frt volt a mázsája. Igazán bámulatraméltó mennyiségü *nyers bőr* volt összehordva: az ökörbőr párját 5—6 frtjával adták, s legalább 5—6000 drb volt belőle. Tehénbőr is lehetett 4—5000 darab, s párja 2 frt 15 krtól 2 frt 30-ig kelt. Kecskebőr, körülbelül 15,000 drb, 5—6 frtjával kelt száza. Ugylátszik azonban, hogy sok dögbőrt is kevernek közéje. Különféle török áruczikk is található: vörös, sárga, fekete és fehér szattyán, 10 darabból álló csomagokban, a nagyobbfajta 13 frt, a kisebb 8 frtjával; fonott gyapot, a finomabb fontja 25 garasával, a közepesé 1 frtjával, s a közönséges 16 garasával; vörös bagazin, vagy török posztó, $7^1/_2$ rőf hosszu és $^{11}/_{16}$ széles darabokban 2 forint 6 krajczárjával; vörös török fonál, a fonat finomsága és a szin szerint 20—30 garasával fontja; levantei kávé okkája ($2^1/_4$ bécsi font) 2 forint 16 krajczárjával; arabs tömjén okkája $2^1/_4$ frt; rizs 12 kr.; nagyszemü

mazsola 16 kr.; datolya 18 kr.; füge 12 kr.; faolaj 27 kr.; soldan nevü levelek 1 frt 8 kr. okkája.

A város legtehetősebb kereskedői: Uistaloschi (?) másként Braunreuter János Ferdinánd, Eiserich Ferencz, s a helybeli *kereskedelmi testület* kiváltsága megsértésével nemrég befurakodott Popovics Mihály görög. Van ott egy Bernard Mihály nevü ember is, aki bizományi raktárt tart *holicsi catton*-ból, de nem nagyon biznak benne. Kevésbbé tehetősek: Hochhauser György János, Damianovicz György, Catisch Antal és Tausch Mihály György, ez utóbbi azonban a morva társaság áruin kivül csak nyers anyagokkal kereskedik.

A vásáron egy pár vidéki kereskedővel is megösmerkedtek az utazók, igy *Tatáról:* Niclas János és társával, akik a fél-rázsát a szokásos szinekben $6^1/_4$ frtjával; 33 röfös végü fehér flanellt 20 frtjával; a nyomtatott háromszinü, $^5/_4$ széles flanellt 45 krjával, egy röfös szélest 28 krjával az emlitett ó-budai zsidóktól vásárolják; továbbá Michaleck Jánossal, Manulli Jánossal, s Demeter Andrással; *Vácról:* Alexander Kristóffal és Giurg Ábrahámmal, görög mindkettő; *Esztergomból:* Petrovics Györgygyel. E kereskedők előtt az osztrák örökös tartományok áruczikkeit dicsérgették az utazók, a mint ezt különben mindenütt megtették, a hol csak lehetett. A kereskedők azt kivánták, hogy azon árukból nagyválasztékú raktárt állitsanak föl Pesten.

A vitelbérre, mértékre és sulyra nézve az áll, a mi Budánál, kivéve, hogy egy akó budai uj-bor 25 garasnál nem került többe.

Pestről Eszék felé utaztokban *Mohácson* is megálltak az utazók, s beszéltek Popovics Konstantin ottani görög kereskedővel, a ki nagyon sok korona- és fél-rázsa szövetet vásárol készpénzen az ó-budai zsidóktól. Morva szöveteket mutogattak neki, s ő azokat minőségre és árra megfelelőnek látván, megigérte, hogy ezentul Brünnből vásárol.

Eszék.

Szlavónia tekintélyes mennyiségü *viaszt* termel, melyet nagyobbrészt Velenczében adnak el; okkája akkor 26 garasával kelt. Velenczébe, s Boszniába s azon át a mitroviczai szoroson keresztül sok *nyersbőrt* is szállitanak ki. Nagymennyiségü *mézet* is árulnak, s tonnája, mely 280 fontot nyom, 15—16 forinton kelt. A hajózható folyamok, melyek az országot átszelik, a kereskedésre igen alkalmassá teszik azt, mivel a Dráván, melybe Kanizsánál a Mura ömlik, Stájerországgal és Karinthiával, a Száván pedig Krajnával, s aztán nem tulságos hosszu szárazföldi uton Fiuméval, sőt Triesttel is lehet közlekedni. E folyamok természetes összeköttetését a Dunával, s az abba ömlő Tiszával, tekintve, hogy

olyan nagy területeket szelnek át, rendkivüli haszonnal lehetne felhasználni. A Száva folyamon, mint mondják, egy leomlott hegy akadályozza a már gyakorlatban volt hajózást, azonban ezen akadály elháritása nem kerülne valami tulságos költségbe. De azt kell leginkább megfontolni, hogy a jobbpart Bosznia hosszában a törököké, az áruk tehát rablótámadás ellen nem igen lennének biztonságban, ámbár azt hiszik, hogy maguktól a törököktől is lehetne e tekintetben óvintézkedéseket remélyleni. Ha azonban e tekintetben kellő biztositékot kapni nem lehetne, akkor is volna még mód, a Sárviz. Vuka és Bozsut folyók, s némely könnyen létesithető csatornák segélyével, az emlitett közlekedést a Dunával elérni.

Egyéb árukkal többnyire csak bent az országban folyik a kereskedés, s ezek azon posztó-, rázsa- és vászonfajták, melyek Magyarországon rendesen előfordulnak. Török árukat meglehetős mennyiségben visznek itt át Magyarországba. Az országban divatozó árak ezek: a leydeni posztó bécsi rőfjének beszerzési ára 3 frt 15—30 kr, az aachenié 3 frt közönséges szinekben, a finom szinek $^3/_4$ frttal drágábban, s ez az ár franko Bécs értendő; a félrázsának 7 frt, a korona-rázsának $22^1/_2$ frt a végje; $^5/_4$ széles nyomtatott flanellnek 34 kr, rőfös szélesnek 22 kr. a bécsi rőfje. A közönséges posztót Nagyszombatban adják el, a 19 rőf hosszu s $^6/_4$ széles vég 16—17 forint. A linczi vászonnak, kattonnak, schachwitznak, s a különféle vászon- és selyemáruknak olyanok az árai, mint már előbb többször följegyeztettek.

A legtehetősebb kereskedő: Krügel András, de szintén jól állanak: Blasitz Antal, Blank Ferencz, János és Antal, két külön kereskedés, Mihics János és Lukács társas czég, s végre Castitz Antal.

A fuvar vizen, Bécsből, mázsánként: 25 garas, Bécsbe 1 forint, szárazon pedig $2^1/_2$, sőt 3 forint. A vámot illetőleg a Magyarországba való belépéskor 5% és Szlavoniába bejövetkor még külön $2^1/_2$%-ot fizetnek.

A rőfmérték a bécsi, a suly okka szerint számitódik, s az $2^1/_4$ bécsi font. Az akó olyan, mint a pozsonyi csakhogy 32 pintre oszlik.

Mivel az utazók innen *Zimonyba*, s aztán a Száva mellett a Szerémségben lévő mitroviczi szoroson mentek át, alkalmuk volt e szép és termékeny ország nagy részét, az abban uralkodó szép rendet, s különösen a válogatott s igen jól begyakorlott milicziát látniok, a mi fölött — mint irják, — tekintetbe véve a barbár szomszédságot, mindenki csodálkozhatik. Az utak olyan nyugodtak és biztosak, mint Németországban. A lakosok földmiveléssel keresik kenyerüket és szivesen alávetik magukat a szigoru hadi fegyelemnek, ennélfogva békeszeretők, barátságosak és dolgosok. Némi *len-* és *kendertermelést* észleltek, s azt

is megvigyázták, hogy a közönséges ember csaknem mindenütt fon többé-kevésbbé.

A már emlitett, s a Száva folyónál fekvő *Mitrovicza* helységben találták az első *veszteglőházat.* Az épület különböző kalifokból, vagyis külön lakásokból áll, melyekbe a veszteglőket, nemük és ott tartózkodásuk ideje szerint, többé-kevésbbé összezsufolva helyezik el. A lakások mellett elkeritett, födetlen helyek s elzárható helyiségek is vannak, a hová az árukat raktározzák. A betegek számára kórház, s mellette egy őrház és a személyzet lakásai vannak. A személyzet igazgatóból, chirurgusból és szolgából áll, kiknek elégséges őrség áll rendelkezésükre. Mivel akkoriban ragályos betegségek nem igen pusztitottak, csak 21 napig kellett vesztegelni. Az odaérkező gyapjut megmossák, a gyapotot, a zsákokat felvágva szellőztetik, az olyan czikkeket pedig, a melyeknél szükségesnek tartják, többször is megfüstölik. Szükségét látnák egy korcsmának is, a melyből az elzártak élelmezhetnék magukat; most az igazgató ád élelmezést nekik. Gyanus esetekben az élelmiszert a keritéshez hozzák, s az érte járó pénzt egy eczettel és sóval telt tálba dobják. A szorosnak nagy forgalma miatt mindig sok veszteglő van itt, a lakások nem elegendők, s általános kényelmetlenségre gyakran igen sok embert kell együvé zsufolni.

Kereskedelmi árukat illetőleg Boszniából, a már emlitett török áruczikkeken kivül, nagy számu *disznót* hoznak be, s aztán Magyarországon át részint az osztrák örökös tartományokba, részint a német birodalomba hajtják. Nagy mennyiségü ökör, tehén és kecskebőrt szállitanak itt keresztül. Kimutatás szerint az 1755. év elejétől jun. 12-dikéig 18,698 darabot vittek Törökországba, s ezenkivül is 3000 drb volt a veszteglő házban elhelyezve. Azt pedig, hogy 1754-ben miért volt csekélyebb a kivitel, azzal indokolták, hogy akkor a Bánátban uralkodott nagy *marhavész* következtében a bőr nagyon fölszaporodott, az ára pedig lement, miért is a török kereskedők ezt az előnyt kihasználván, ott vásároltak be, ahol ilyen olcsón kaphatták a bőrt. Amig Szlavonia tartományi kormányzás alatt állott, azaz 1746-ig a döglött marha bőrét szintén Törökországba adták el, azonban a katonai kormányzás óta ez eltiltatott, s a dögmarhát bőröstől elássák. Azt állitják, hogy ezzel a különben is sujtott tulajdonosoknak, szükségtelenül még nagyobb kárt okoztak, mivel próbát tettek s egy döglött marha bőrét egészséges állatra kötötték, s több napig rajta hagyták, anélkül, hogy az egészséges marhának a legcsekélyebb baja történt volt. Egy pár ilyen nehéz ökörbőr, 15 okka sulyu, 4—5 frtot ér, a silányabbak körülbelől 10 okkát nyomtak.

Némi biztonságot kölcsönöznek a vidéknek, a Száva folyam men-

tén, 2 ölnyi magas gerendázaton fölépitett őrházakban (melyekből a másik őrházig terjedő tájék egészen belátható) elhelyezett őrségek. Ezek a folyamon fölfelé vontatott hajók felett is őrködhetnének, mivel a közeli helységekben elhelyezendő tiszteket könnyen fellármázhatnák, s azok azonnal segitségre siethetnének.

Zimony.

A kereskedés ezen a határhelyen nem valami nagy, s az árukészlet csak azért jelentékeny néha, mivel időnként a czikkek az ottani veszteglőházban felhalmozódnak, ahogy p. o. akkor is volt benne nehány száz mázsa gyapot.

A török kereskedés következőleg folyik: a török alattvaló mindenféle török áruczikket a zimonyi veszteglőházba visz. Vannak más török alattvalók is, akik állandóan Zimonyban laknak, s hogy a vesztegzárat elkerüljék, sohasem mennek át a török partra. Ezek a veszteglő idő letelte után átveszik az emlitett árukat és széthordják részint Magyarországba, részint az osztrák örökös tartományokba, de különösen sokat Bécsbe, sőt különböző czikkeket, mint maczedoniai gyapjut, gyapotot, török fonalat stb. Szászországba és Porosz-Sziléziába is. Azonfölül mindenféle német árut bevásárolván, azokkal a magyar vásárokat bejárják, s az igy szerzett pénzt ujra török czikkek bevásárlására fordítják. Az utazók nem tudták kitapasztalni, hogy az osztrák örökös tartományok készitményeiből némi komisz posztón kivül, mit visznek Zimonyon át Törökországba. A behozott török áruk a következők: a már emlitett nyers török gyapot, mázsája 3, 4 és 25 frt; a fonotté 58—70 frt; gyapjué 18—22 frt; szattyán 9 frt 30 krtól 11 frt 30 krig, a bőr nagyságához képest, 10 drbot tartalmazó csomagokban; vörös török fonál 24—28 garas fontja; nagyszemü mazsola, okkája 18 kr.; a fügéjé szintén; a legjobb rizsé 12 kr., silányabbé 10 kr.; faolajé 27—30 kr.; datolyáé 30 kr.; csicseri-borsóé 21 kr.; levantei kávéé 1 frt 25 kr., tömjéné 20—26 garas; vörös török posztó $7^1/_2$ bécsi rőf hosszu és $^3/_4$ széles végekben 36—37 garasával; Bassa-Soldan-dohány 18—20 garasával, aztán pipaszárak, pipák, török kések és pengék, fogpiszkálók és legyezők.

A zimonyi kereskedőknél készletben csak a következő német áruk voltak, s azok is csekély mennyiségben: finom posztó, amit Bécsben vettek 3—4 frtjával rőfjét, mely $^7/_4$ rőf széles; közönséges posztó, Budán és Nagyszombatban vásárolva, 20 rőf hosszu, $^6/_4$ széles, 19—20 frtjával; fél és egész rázsa az óbudai zsidóktól, az elsőnek $6^1/_2$, a másodiknak 23 frt a végje. A szinek sötét és világoskék, szintén ilyen zöld, celadon, karmazsin és ibolya. Zimonyban a következő kereskedők laknak:

Ivanovics Kozma, Nicovics Markó, Daniejovics Minola, Czericza Manoli; középszerü: Sála, s nehány kisebb ember. A veszedelmes szomszédság miatt velük csakis készpénzfizetés mellett tanácsos összeköttetésbe lépni.

Az utazók Belgrádból áthivott török kereskedőkkel is érintkezésbe léptek az osztrák áruk terjesztése végett, s alkudozásaik eredményét a török pénz- és mérték-rendszerrel együtt kimeritően közlik.

Pétervárad.

Ezzel szemben a Duna másik partján fekszik *Ujvidék* helység, mely kereskedelmi tekintetben sokkal jelentékenyebb mint Pétervárad, mivel ez utóbbi városban mindössze csak két tekintélyes és tehetős kereskedő van: Braun Pál és a zsidó Hirschl Jakab, aztán egy közepes: Brand Antal özvegye és örökösei, holott Ujvidéken: Heydig Baraszevil török kereskedő, Tietelbrunner Ferencz német, Genasi Szergius örmény, Minarz Simon, Blaskovics Baro, Athanazovics és Woin társas czég egyik társa, Nasdics Mihály és Antal és Tomecz társasczég, Janovics Kozma, Gyurkó Mihály és Phetfari társasczég, Buczkovits Tamás, Stanovics Joan, Raics Gregor, Petrovics Neskó ráczok, Alexander János és Johann Ádám örmények. Ezek valamennyien igen jól fölszerelt raktárakat tartanak.

A kereskedésben előforduló czikkek, s azok minősége csak olyan, mint a többi magyar városokban. Csakis némely bevásárlási árat jegyeznek fel az utazók, ugymint: posztóban a drap de Berry brabanti rőfje közönséges szinben, franko Lipcse 48—56 garas, a finom skárlát- és karmazsin szinüé: 60—70 jó garas; a leydeni posztóé szintén 46—58 garas; a selejtes, rőfszéles koronarázsa végje: 12 birodalmi tallér, a finom $1^1/_8$ széles 18 tallér, minden vég 33 rőf hosszu, a még finomabb 36 rőf hosszu; a legfinomabb pirosszinü 36 rőfös végje 22—23 bir. tallér; a félrázsát Bécsben veszik, a 22 rőfös vég $6^1/_4$ frt; a közönséges morvaországi wysovitzi posztót Nagyszombatból hozzák, s ára a 20 rőf hosszu és $^6/_4$ széles végnek ott helyben 18 frt.

A félrázsát egész szállitmányszám veszik, s egy ilyenben mely 120 végből áll, szokott lenni: zöld 50, Ferenczkék 10, égszinkék 20, ponceau 10, ibolya 5, ezüstszin 5, kávészin 5 és végül tengerszin vagyis celadon 10 vég.

A koronarázsánál szintén igy járnak el, csakhogy itt egy szállitmány csupán 26 végből áll, és pedig: sötétzöld 5, középfajta zöld 5, celadon 6, ferenczkék 2, égszin 4, kávészin 2, ezüstszin 1 és fekete 1 vég.

Továbbá Lipcsében még $^5/_4$ széles nyomtatott flanellt vesznek, a háromszinünek brabanti rőfjét 8 jó garasával, a rőfös széles háromszinüét 5, s a kétszinüét 4 jó garasával.

A vámról nincs semmi mondanivaló. A szállitás Lipcséből Pestig mázsánként 6 frt, Pesttől Péterváradig szárazföldön 30 kr., vizen pedig 5—6 garas. Péterváradról Bécsig szárazon 3 frtot, vizen 2 frt 30 krt fizetnek. A Bécsből Péterváradra visszamenő hajók idáig 1 frtért, s a Péterváradról Bécsbe visszamenő hajók 1 frt 15 krért visznek egy mázsát. Zimonytól Szegedig vizen csak 17 kr., s onnan idáig szárazon szintén annyi.

Bécsi rőffel és sulylyal mérnek, de azonkivül, különösen török áruknál, okkával is. A gabonamérték 50 okka, tehát $1^1/_8$ bécsi mázsa, e szerint két pétervárади mérő három pozsonyival egyenlő. Fölosztatik negyedek és nyolczadokra. A kereskedők mondták, hogy Blanc Louisnál 7%-ot s aranyban való fizetésnél Lipcsében 5% engedményt kapnak, a frankfurti valuta ellenben a császári pénzzel szemben 7% levonást szenved.

Temesvár.

A fökereseti forrás a *Bánságban* a *marhatenyésztés*, amire a nagy kiterjedésü s buja legelők miatt alkalmas is. Dicsérik a haszonnal dolgozó *bányákat* is, egyáltalán az ittlakó nép semmiben sem szenved szükséget. Azonban a sikság és a sok mocsár miatt állitólag gyönge és egészségtelen a levegő. Székvárosa és vára Temesvár, e mocsaras kigőzölgéstől legtöbbet szenvedett, most azonban: az árkok kitisztitása, levezető s friss folyó vizzel megtöltött csatornák ásatása által már jobb egészséggel kecsegtetheti lakosait. Az utasok igen szép, német módra épült házakat találtak ott, s akkor is több volt épülőben.

A kereskedelem, kivéve a török árukat, amelyeket tovább is visznek, csakis a helyben és a szomszédos vásárokon való eladásra szoritkozik. A föld terményeiből s nyers *bőrből* visznek ugyan ki valamit Törökországba, de onnan sokkal többet érőt hoznak be. A városban majdnem csupa német lakik, de alig akad köztük kereskedelmi czikket készitő gyáros. Egyik ugyan állitott fel *szattyán-* és *kordován-gyárat*, s minőségileg a törökkel fölérő czikkeket is gyártott, sok ahhoz értő mesterembert hozatott ide, s rá is vette őket, hogy a vidéken letelepedjenek, de mivel a neki adott (állami) előleget visszavonták, most már nincs abban a helyzetben, hogy a gyár üzemét úgy folytathassa, mint azelőtt.

Az utazók ottlétekor, vásárt tartottak a város előtt, s arra a szomszéd városokból és a vidékről sok eladó és vevő jött össze, különösen

az aradi, szegedi, pétervárади, zimonyi stb. kereskedők. A *marhavásár*, melyet ezzel egyidejüleg tartottak, itt is jelentékeny, mint a magyar városokban rendesen, mivel — mint már emlittetett — a Bánságban igen szép rétek vannak, melyeket ugyszólván potom pénzen bérelnek ki, s egész ökör- és disznócsordákat legeltetnek rajtuk. Azonfölül mindenféle élelmiszert hoznak az ilyen vásárokra: füstölt hust, halat, szalonnát stb. Továbbá kél a leydeni és aacheni posztó, közönséges szinü 58—60, finom szinü 78, 80, 100 garasával; 20 rőfös fullnecki posztó, melyet Brünnben 17, 18 és 19 frton vásárolnak, sziléziai félrázsa 7 frtjával; szász korona-rázsa 22 frton; 5/4 széles nyomtatott flanell rőfje 40 krjával, a rőf szélesé pedig 25—26 kron; linczi 30 rőfös kanavász végje 15 frt 30 krért, silányabb 13 frt 30 krért; gingang 54 és virágos taboret 51 krért bécsi rőfönként; grisset vagy floretas, 33 rőfös végekben 18—19 frtjával; plüs 3 1/4 frton, ponceau 46 frton, karmazsin 4 frton, kék 3 3/4 forinton; szines linczi crepon 44 kron, finom piros 66 kron rőfje; finom posta-papiros bálja 30 frton, irodai 21 frton, nagy fogalmi 11 frton, közönséges papir 9 frton; végre különféle schachwitz, trillich, játék-kártya, linczi vászon, mindenféle selyem, arany és ezüst áru, trebitschi és neutitscheini posztó, melyeknek árai már följegyeztettek.

A legtehetősebb és leghiresebb kereskedő egy zsidó: Mayer Amico, ez ugy az emlitett német, mint a közönséges török árukat tartja, s nagy összeköttetései vannak. Kivüle még jó kereskedők: Knetterer Antal József, Kunovics György és Konstantin, és Salomon Zakariás zsidó. A vásár alkalmával ott voltak *Aradról*: Alexandrovics János és társa, Steinovics Kristóf, Paul János, Demetrovics Tamás, Kyrics Assin és társa. *Szegedről*: Hausleutner András, Bellesli Mihály, Laskovics Vasos s *Kecskemétről* Popovics Mihály. Mindezen helyeken: a finom, közepes és durva posztó, fél- és egész-rázsa a fő kereskedelmi czikkek, s a félrázsa kelendő szinei: sötét- és világoszöld, celadon, barna és fekete. Ezenkivül keresik a különféle vászonárut: a trillich-et, schachwitz-ot és zwillich-et.

Temesvártól Budáig mázsánként 22 garas fuvart fizetnek, visszafelé 24-et. Harminczadul a Magyarországon fizetendő illetéken kivül, mint Szlavoniában, még 2 1/2 %-ot vesznek. A rőf és sulymérték olyan mint a bécsi, kivéve azt, hogy okka szerint is adnak el valamit. A bor akója olyan mint Pozsonyban, csakhogy 32 pintre oszlik. A mérő szintén a pozsonyi.

Erdély.

Ezen ország bőviben van minden élelmiszernek, tehát nagy az olcsóság. A kereskedés is meglehetős, mert egyrészt azt, a mi a lakos-

ságnak szükséges, többnyire nem az országban készitik, hanem kivülről hozzák be s igy ezzel a kereskedők üzlethez jutnak, másrészt Moldva- és Oláhországba is alkalmuk van némely árukat eladni. Az országot a három nemzet: a székely, magyar és a szász meglehetősen benépesitik. A falvak, különösen a szászoké, igen szépek, aránylag szebbek a városoknál; de a kereskedőkön kivül — kik közé az Ebesfalván és Szamosujvártt lakó örmények és görögök is sorolandók — a népnek igen kevés pénze van, a városok pedig nem eléggé népesek, hogy köztük s a vidék között eleven forgalom létesüljön. Azt mondják, hogy a bányászat s az aranymosás hasznot hajt, sóban is nagyon gazdag sok vidék.

Még azt is meg kell emliteni, hogy roppant olcsósága miatt sok *oláh bort* hoznak be az országba, az oláh bor akója 6, legfeljebb 8 polturába, vagyis félgarasba (1 poltura $1^1/_2$ krajczár = $2^1/_2$ denár) kerül. Egy ilyen akóban 8 erdélyi kupa vagy veder van, 8 tesz ki egy erdélyi akót, 5 akó pedig egy magyar akót. Itt minden élelmiczikk nagyon olcsó s különösen az volt a nagy szárazság előtt. Igy egy köböl tengeri 8 garas, buza és rozs negyede 12 kr., zabé 6—7 kr.; marha- és birkahus fontja $^1/_2$ garas. Igás marha 18, 20 24 frt, nehéz vágó ökör 40, 50, 60 frtba kerül. A közigazgatási hatóságok nagyon önkényesen s haszonlesőleg járnak el, ennélfogva a városok, a hol a közvagyont roszszul kezelik, eladósodtak. Azt beszélik, hogy az igazságszolgáltatás is nagyon részrehajló s rendesen a bőkezübb fél a nyertes. A kereskedelem előmozditására való szabályokról vagy intézményekről az utazók semmit sem hallottak.

Nagy-Szeben.

Itt van a *legnagyobb posztócsináló czéh*, a melyhez fogható egész Magyarországban nincs több. Körülbelől 80 mesterember képezi a czéhet, azonban részint az élelmiszerek olcsósága, részint a mesterségben való járatlanságuk okozza, hogy sem szorgalmasan, sem jól nem dolgoznak s a lakosok szükségére, a posztó többnyire idegenből kerül. Annak a posztónak, a melyet mint helybeli gyártmányt mutattak az utazóknak, 18—35 garas volt rőfje s ennek daczára rosszul volt szöve, nem egyenletesen hengerelve s durván kikészitve. E posztón kivül a posztócsinálók még egy fajta posztóárut készitenek, melyet tiffel-nek neveznek s mely a bélés-boyhoz hasonlit, csakhogy sokkal vastagabb s kevésbbé hengerelt. Rőfszéles, s 40 rőf hosszu végekben készitik s rőfjét 36 kr.-jával adják el. Sokkal jobb az általuk készitett egész-gyapjurázsa, mely tömött és erős, ámbár ez sincsen helyesen elkészitve, a vég 20 bécsi rőf hosszu s $1^1/_4$ széles. Ára rőfjének 31 kr.

Az utasok egy kereskedő feleségénél igen szépen kikészitett *erdélyi lent* találtak, de az asszony a kikészités módját eltitkolta. Most Felső-Ausztriából sok ember vándorol ki Erdélybe, kik a lenfonást és a vászonszövést fogják ott meghonositani s kiknek számára a nagyszebeni elővárosok végiben drága, kaszárnyaszerü lakásokat épitenek.

A külföldről Erdélybe hozott áruk szintén az aacheni posztó, melynek bécsi rőfje franco Nagyszeben közönséges szinekben 62—64 garas, finom szinekben 75—82 garas, a görlitzi posztóé pedig divatos szinekben 36 garas. Ezenkivül Lipcséből silány egészgyapju bélésrázsát is hoznak, kétféle fajtát; a végje 37 rőf hosszu s 5—7 birodalmi tallérba kerül. A korona-rázsának Lipcsében 15 bir. tallér az ára, egy silányabb fajtáé pedig 12 tallér, az elsőt a kereskedők 23., az utóbbit 19. számunak nevezik. Onnan hoznak kétszinü nyomtatott flanellt is, az $^5/_4$ szélest 7—8 jó garason, a rőfszélest pedig $4^1/_2$ jó garason veszik. Ez utóbbi fajtából van háromszinü is s ennek brabanti rőfje 6 jó garas. Angol floretas-t Lipcsében 14 bir. talléron, a gerauit 9 bir. talléron veszik, a végben 33 bécsi rőf van. A soy 30 bécsi rőfös végben, $5^1/_2$ bir. tallérba kerül. Kél még a Vierdrat vagy az ugynevezett Puf, a tarka: 15 bécsi rőf hosszu, $^1/_3$ széles végekben 33—34 jó garason, a skarlát 38—42 jó garason. A linczi vászonból a 19—32. számuakat veszik, még pedig leginkább a 19., 20., 25., 28. és 32. számuakat. A 19. szám Linczben 30 rőfös végekben 5 frt 30 krba kerül s az ár minden nagyobb számnál 30 krral növekszik. Festett linczi vászon 30 bécsi rőfös végje $4^1/_2$ frt. Schwechati és schossbergi catton, jobbfajta 22 rőfös végben 13, közepes 20 rőfös végben 10 frt. Kalapok tuczatja 10—30 birodalmi tallér. Morva-posztót is tartanak s a 20 rőfös véget 19—20 forintjával szerzik be, aztán boroszlói schachwitzot 26 bécsi rőfös végekben $6^1/_2$ bir. tallérjával, csikos ágyvászont $5^1/_2$ talléron, csikos kanavászt 30 rőfös végben $5^1/_2$ frtjával, szintén csikost, valamivel jobbat 6 frtjával s boroszlói trillich-et, a 22 bécsi rőfös vég 6 birodalmi tallér. Nürnbergi áruk szintén forgalomban vannak. A legjobban keresett czikk a fekete, finom angol koronarázsa, melyet 33-as számmal jelölnek, egy vég 30 angol yard s 25—26 birodalmi tallérba kerül. Aztán finom al'ordinaire angol sattin, $17^3/_4$ bécsi rőf hosszu, 10—15 birod. tallér. Ebből a fajtából kettős véget is készitenek. A skárlátszinü finom koronarázsa végje 40—42 bir. tallér. Angol plüs is kerül ide, az igen finom feketének brabanti rőfje Lipcsében 38 jó garas, közönséges fajta skárlát és karmazsin 36, kék és zöld 32 jó garas. Törökországból jön bizonyos csikos rőfszéles atlasz, rőfje 26—28 garas. Ezenkivül mindenféle selyemáru, arany- és ezüstsujtás, flor, félgyapot svájczi szövet, gingang stb. is kapható, a miért annyi pénz megy külföldre. Majdnem mindent Lipcsé-

ből szereznek be. A vászon- és gyapjuárut itt *bagazi*-nak, a füszerárut pedig *pagani*-nak hivják.

Az erdélyiek utja Szászországból a lengyelországi Boroszlón keresztül vezet s aztán a szileziai határ mentén a Szepességen keresztül s Kassán át Erdélybe. A fuvar mázsánként Boroszlóból Nagy-Szebenig 10, Lipcséből Boroszlóig 2, összesen tehát 12 birodalmi tallérba kerül.

A mi a nagyszebeni kereskedőket illeti, ott van Tobosi Sámuel, pusztán pénzváltó, igen vagyonos ember, evang. vallásu, sok eszü, de egyuttal nagyon ravasz és tartózkodó, azonban az erdélyi kereskedés és ipar emelésének érdekében, sok jó tanácsadással tüntette ki magát. Violant András Farkas, az előbbinek veje, igen szép áruraktárt tart s nagyon ügyes és tekintélyes kereskedő, mivelhogy az erdélyiek fiaikat Szászországban tanittatják ki a kereskedésre. Lang Miklós György, Hermann József János, Knobloch Keresztély, Binder János és Binder György, Albrecht György János, Knobloch János, Schäml János, Ertel Márton és Toma Marco olasz, szintén igen jeles kereskedők. Nemrég egy ebesfalvi görög társaság is szabadságot kapott Nagy-Szebenben kereskedhetni, a miért a helybeli kereskedők nagyon panaszkodnak, mivel a görögöket a legnagyobb csempészeknek tartják, kik mellett az olyan, a ki rendesen elvámolja áruit, meg nem élhet. Végre van ott egy Czingó Tódor és Demeter Saffir társas czég is Örményországból, mely csak nagyban árul s a lipcsei vásárt járja. A nagyszebeni lakosok, a katonai beszállásolás miatt, minden rangu és rendüek sokat szenvednek.

A nagyszebeni rőf hosszuságát az utazók jelentésükhöz mellékelték, a honnan persze rég elveszett. A bormérték kis akóból áll, melyből 5 tesz egy osztrák akót. A gabonamérték a köböl, mely 4 negyedre oszlik s $^1/_4$-e 16 bécsi pint. A vámot illetőleg az *uj tarifa* még nincs behozva s a mennyire lehet, mindenki kincstári utlevelet használ. Bécsből Budáig 50 mázsával megrakott szekérért 25 s Budától Nagy-Szebenig 130 frtot szoktak fizetni. A pénz természetesen császári. A lipcsei vásáron 4% proviziót kapnak, a frankfurti valuta pedig a császári pénzzel szemben 7—8% levonást szenved.

Brassó.

Az utazók odautaztukban csupa termékeny földeket s szép *kender*- s még inkább *len*-termelést láttak, mely Brassó vidékén s a Bárczaságon igen kiváló. Biztos hirek nyomán évente 15,000 mázsánál többet visznek belőle Törökországba. Jelentékeny számu *kecskét* és bakot hajtanak évente Oláhországba, a hol levágják, a *bőrt* kidolgozzák s ismét Erdélyben adják el. Állitólag az eleven állatnak s a kidolgozott bőrnek egy

az ára, igy tehát az oláh csak a hust meg a szőrt kapja a kidolgozásért. A festés azonban Erdélyben történik. Azt állitják, hogy a takarmány hiánya miatt hajtják ki az állatokat.

A városban szintén van körülbelől 40 *posztószövő*, a kik a gyapjut többnyire Török-Oláhországból veszik, mivel az erdélyi *juhtenyésztés* nagyon el van hanyagolva s e miatt, daczára a bő legelőknek, csakis durva gyapjut termelnek. E mesteremberek panaszkodtak azon, hogy egy bizonyos zsidó, franczia megbizásból az oláh hospodártól rendeletet eszközölt ki, mely szerint oláhországi lakosnak, másnak, mint ennek a zsidónak nem szabad eladni gyapjut. Brassói kereskedők akkor már összevásároltak egy csomó gyapjut s az, utban is volt Erdély felé, azonban egy utánna menesztett rendelettel föltartóztatták s lefoglalták. Azt mondták, hogy ha oláh gyapjut nem kaphatnak, akkor nem készithetnek kellő minőségü posztót s igy éppen Oláhországba nem adhatnak el semmit, tehát vesztük kikerülhetetlen. Közbenjárásért folyamodnak tehát, hogy az oláh fejedelmet rendeletének visszavonására birják. Azt beszélik, hogy egyáltalában a gyapoton kivül minden áruczikknek Erdélybe való bevitele eltiltatott. Ugy a brassai, mint más kereskedőknek még az a panasza is volt, hogy ámbár mit sem hallani fertőző betegségek felől, mégis az árukat a veszteglőházban olyan soká tartják vissza s azonfelül az idő viszontagságai ellen olyan kevéssé oltalmazzák, hogy nekik ebből nagy káruk származik; sőt abból is, hogy azelőtt sok oláh szokott Erdélybe jönni s ott mindenfélét összevenni, most pedig ezek, az erős vesztegzár miatt mind elmaradnak. A brassai posztószövők olyan posztót csinálnak, a melynek a rőfje 16—22 garast ér s a minősége jobb, mint a nagyszebenié. A legtekintélyesebb kereskedők: Constantin János és testvérei; Thompes György, Theodor Lukács örmény, Gockisch Bálint, Bauer György és Bauer Kristóf. Az áruk ugyanazok, mint Nagyszebenben.

Azoknak az áruknak a fuvardija, a melyek Bécsen át kerülnek Brassóba, a következő: Bécsből Váczig vizen: 120 mázsáért 20—25, Vácztól Brassóig 50 mázsáért nyáron 60—70, télen 80—90, sőt rossz időben 100 magyar forintot fizetnek, forintját 50 krral számitva. A lipcsei áruk pedig Lengyelországon át ugyanazon az uton jönnek, mint Nagyszebenbe. A rőf a nagyszebeni. A suly kő szerint számittatik, mely $6^3/_4$ bécsi fonttal egyenlő. A bor- és gabonamérték a nagyszebeni. Az oláh suly, a mit litera-nak neveznek, 18 latot tesz; az oláh akó 10 pint, tehát az erdélyi akónál $^1/_4$-del nagyobb.

Segesvár.

Itt csak egyetlen Henke János nevü kereskedőt találtak, a ki középfinom posztót, koronarázsát, a Nagyszebennél emlitett könnyü rázsát s

némely gyapju- és vászonárukat tart, vagyona nagyon közepes s csak helyben és a legközelebbi vidéken ad el.

A mi ezt a helyet némileg figyelemreméltóvá teszi, az csupán az a körülmény, hogy pár év óta néhány magánzó egy Spindler nevü gyárost a *musseline-gyársásra* biztatott föl. De nagyon kevéssé támogatják, ugy annyira, hogy abból a három fajta musselineből a melynek erdélyi rőfjét 9, 10 és 14 garas értékben gyártani kezdte, még csak mintája se volt s a szövőszékeket némely vászon: trillich, zwillich és kanavászfélék szövésére használta. A gyáros panaszkodott, hogy pénz hiánya miatt a fonásra alkalmas, részben ki is tanitott egyéneket nem használhatja föl s igy ezt a hasznothajtó munkát a nép között nem terjesztheti. Azt állitja, hogy egy jó fonó egy font gyapotból 4 forint értékü fonalat is tud készitени. A gyapot, melyet e czélra használnak, Oláhországból jön s mázsája 5—26 frt. A gyárnak festőmühelye is van, ámbár minden nagyon szegényesen néz ki s a kikészités sem történik csinosan, ügyes munkások hiányában. Itt szintén finoman kikészitett *lent* találtak, mint Nagyszebenben, olyat, mely szépségre a gyapottal vetekszik, de itt sem tudhatták meg, mi módon állitják elő. Néhány magánember itt *selyemtenyészetet* is üz, de természetesen csak kis arányokban.

Ebesfalva másként Erzsébetváros.

Mint Magyarországon Szent-Endre, ugy ez is a görög kereskedők telepe. Csupa örmény van itt, kik, mint másutt a zsidók, áraik olcsóságával minden üzletet magukhoz ragadnak. A nagy vagyon, melyet igy szereznek, igen jó anyagi helyzetet teremt számukra, raktáraik jól vannak berendezve, házuk csinosan épült, ugy, hogy ezt a keritetlen helyet valami szép városhoz lehet hasonlitani. A kereskedők többnyire nagyban való raktárt tartanak s üzletüket Oláh-, Moldva-, Erdély- és Magyarországra kiterjesztik. Az első rangot Caspar Mátyás érdemli, mint állitólag a legtehetősebb. Utánna következnek: Bagda Copetz, Daniel Lukács, Kop János, Rabdabo Antal, Zirky Lukács, Tódor, József, Márton és Miklós, Patrubán Lukács, Sanpeter Kristóf és Muto Márton.

Hossz- és sulymérték tekintetében semmi följegyezni való sincs.

Meggyes.

Még van nyoma annak, hogy régebben tekintélyes kereskedelme volt. Van itt is néhány *posztószövő*, de csak $^5/_4$ széles silány posztót csinál 14—16 garasával rőfjét. A kereskedők közül figyelemreméltók: Hauer Albert János, Weydner András, Schuster Jakab és Krug Péter,

valamennyi erdélyi szász. Az áruczikkek azok, a melyek Erdélyben mindenütt előfordulnak s itt csak kis raktárak vannak. Megjegyzendő, hogy itt-ott némi *lent* fon a föld népe.

Gyulafejérvár.

Ide a *vizaknai sóbányákon* át utaztak, melyekben vagy 160 ember dolgozik. Minden mázsától $^1/_2$ garast, s a sóvágónak szintén annyit fizetnek. A mázsa eladási ára $23^3/_4$ kr.

Ami magát Gyulafejérvárat illeti, nagyobbrészt erődítésekből áll, helyőrségén kivül kevesen lakják. Mégis van ott pár jó kereskedő: Pivaskó Miklós és Kopecz Iván, akik a már emlitett árukkal kereskednek a szomszédos vidékeken.

Kolozsvár.

Itt is van vagy 20 *posztószövő*, akik közönséges és a magok módja szerinti középfinom posztót készitenek, 18—28 garasával rőfjét. E posztónak a szélessége csak $1^1/_8$ bécsi rőf.

Az itteni jobb kereskedők: néhai Battoni István örökösei és társaik; Schoppel János, Novák testvérek örmények, Czriky Márton, aki kereskedelmi ügyekben épen Bécsben járt, Abrahám és Jákob társas czég szintén örmények, ezeknek jól berendezett raktáraik vannak. A bevásárlási árak Lipcsében a következők: közönséges szinü aacheni posztó bécsi rőfje 58 garas, finom szinü 68 garas; a 19. számu boroszlói korona-rázsa végje 12—13 birodalmi tallér; szász egész gyapju közönséges rázsá, 20 bécsi rőfös végje $5^1/_2$ birodalmi tallér; a langensalzié $8^1/_2$ frt; az $^5/_4$ széles kétszinü flanell brabanti rőfje 7, a háromszinüé 8, 1 rőf széles háromszinüé 5, kétszinüé 4 jó garas; a 30 bécsi rőfös linczi vászonból a 19—45. számuak vannak forgalomban, a 19. számu franco Bécs, $5^1/_2$ frtba kerül, s az ár számonként 30 krral emelkedik; a sziléziai vászon schock-ja 6—20 birodalmi tallér; a $^3/_4$ bécsi rőf széles és $14^1/_2$ hosszu rovátkos barchet végje 5—10 frt; a 25 bécsi rőfös kanavász 10 frt, a linczi 30 rőfös: 7, 8 és 9 frt; a görlitzi posztó bécsi rőfje 35—38 garas, a boroszlóié: silánya 26, közepese 28, a finom 38 garasba kerül, franco Bécs; Vierdraht közönséges szinben egy vég 58 császári garas, skarlát piros, franco Lipcse, $3^1/_2$ frt végje 5 bécsi rőf hosszu s $^{17}/_{32}$ széles; danczigi Soy, franco Kolozsvár, erdélyi rőfje 25 kr, a vég 28 rőf. A kedvelt szinek már másutt is emlitettek.

A kereskedők állitása szerint az örökös tartományokból való árukért az illető tartományban $^1/_4$%-ot, Bécsben és Pozsonyban transito 1%-ot

Erdélyben pedig 2%-ot kell fizetni, tehát azok összesen 8%-ba kerülnek, mig onnan ideérnek. A vizi fuvart Bécstől Váczig már tudjuk, Vácztól Kolozsvárig pedig szárazon 20 mázsa után 50 frtot, rossz időben 60 frtot is fizetnek. Hossz és sulymérték a rendes erdélyi.

Szamos-Ujvár.

Ez a kereskedelmi hely hasonlit Erzsébetvároshoz annyiban, hogy szintén tele van görögökkel és örményekkel, kik nagyrészt gazdag emberek, s jelentékeny üzleteket kötnek. A tekintélyesebbek: Verzár Márton, Novák Kristóf, Placent Jakab, Lukács Márton, Christoph Nicola, Hankovics Jakab és Sarukán László. Leginkább raktáron van náluk: aacheni posztó divatos szinü, brabanti rőfje 38—40 jó garas; skarlátpiros és karmazsin 50 jó garas; görlitzi posztó, rőfje 30 jó garas; morva közönséges posztó, Nagyszombatból hozva 50 rőf hosszu, 6/4 széles végekben 17—18 frt; linczi vászon a 18—60. számig, a vég 6 frt, az ár minden számnál 30 krral emelkedik; sziléziai vászon schockja, 44 bécsi rőf hosszu és 1 rőf széles 10—30 birod. tallér; rovátkos fehér barchet, 15 rőfös végben 13—15 frt; schwechati catton 16 bécsi rőf hosszu és 5/4 széles végje 7 frt; hamburgi catton 22 brabanti rőfös hosszu s 5/4 széles végekben, rőfje, franco Lipcse, 27 kr; Vier-Drat közönséges szinü, a 14 bécsi rőfös vég 38 jó garas, skárlátpiros 45 jó garas; taboret közönséges fajta, végje 9, a finomabbé 10, a szász kéké és finom ponceauszinüé 14 birodalmi tallér franco Lipcse, a végben 33 bécsi rőf van; félselyem Droquet rőfje 28 garas; bélés barchet 16 rőfös végje 1 birodalmi tallér 16 jó garas Lipcsében; fekete trip, vier-sigler végje 10 frt 30 kr, 20 rőf hosszu, 2/3 széles; fünf-sigler 14 frt; bolognai flor: 10—16. számu; selyem-krepon 0, 1, 2, 3. számu; kappel vagy nápolyi flor 30/32 bécsi rőf széles 30 rőf hosszu, rőfje 45 kr; battist, a 9 2/3 bécsi rőf hosszu és rőf széles vég 8 frttól 30 frtig; fátyol sima és virágos fajta, a 7 1/2 bécsi rőf hosszu és 1 rőf széles vég 55 garastól 15 frtig, ennek a fajtái a 70-es számtól 10 számonként egész 500-ig emelkednek, vékony fehér és fekete posztó, aranynyal és ezüsttel is, vagy szinesen a bécsi gyárból; harisnyák Berlin és Hamburgból, a hosszuak tuczatja 1, a rövideké 9 1/2 frt; gyapju férfi-harisnyák tuczatja 7—11 frt; női harisnyák, kék és finom piros szinben, tuczatja 6—8 frt: federrit Lipcséből, közönséges 4, középfinom 5, s a finom 6 birodalmi tallér, 22 bécsi rőf hosszu; musselin sima és csikos, a 30 bécsi rőf hosszu, s 6/4 széles vég 12—20 birodalmi tallér; linczi rőf széles zwillich 4—8 frt; szines czérna, külömböző fajta, fontja 36—50 kr; nürnbergi szögecskék 450—500 drbos csomagokban 1 frt; kapocs ugyanonnan egy csomag

6 jó garas, a csomag 25 kis csomagból áll, s minden kis csomagban 24 pár kapocs van, továbbá tükrök, aranyozott rézgombok szintén onnan; linczi szines fényes vászon, 30 rőfös végben, a közönséges 6 frt 30 kr., a jobbik 7 frt; férfi-kalap tuczatja 7 frttól 50 frtig; félselyem genfi gallon, Lipcsében az ottani font 36 jó garas, többnyire fekete, zöld, vörös és kék szinekben; fehér kemény vászon Linzből, a 30 bécsi rőf hosszu s $1^1/_8$ rőf széles vég 5 frt 30 kr., fekete 4 frt; gingang és svajczi szövetek rőfje 21 jó garasával; boroszlói korona-rázsa boroszlói rőfje 11 garas; nyomtatott flanell, $^5/_4$ széles és kétszinü brabanti rőfje 7, háromszinüé 8 jó garas, a rőf széles kétszinüé 4, a háromszinüé 5 garas; verviersi posztó, közönséges szinü, brabanti rőfje 38, finom szinüé 50 jó garas; schweinitzi félrázsa 22 rőfös végje $7^1/_2$ frt. Végre mindenféle fekete és fehér czérna, csipke, dupla- és bast-szalag, $^1/_2$ számtól 6-ig; postai, irodai és fogalmazó papiros; piquet és másféle kártyák, gyapot és vászon, finom és közönséges zsebkendők stb.

A Lipcséből jövő árukat, a már emlitett uton hozzák, Boroszlón és Lengyelországon, aztán Eperjesen át Szamosujvárra. A fuvar körülbelől $9^1/_2$ frt mázsánként, ugyanis Boroszlóig 2 frt, s onnan $7^1/_2$, néha azonban csak $6^1/_2$ frt.

A vámról, s a hossz- és sulymértékről nincs mit mondani. Az utazók még följegyzik, hogy a városban *szattyánt* és *kordovánt* is készitenek.

Debreczen.

Ez a nagy és népes város kiterjedt kereskedést üz különösen *marhával.* A többi áruczikk ugyanaz, a mely már Szamos-Ujvárnál részleteztetett, s a szamosujvári kereskedők itt is tartanak raktárakat. A januárban Antal, áprilisban György, augusztusban Mária menybemenetele s októberben Dénes napján tartott vásárok nagyon látogatottak. Nevesebb kereskedői ezek: Gestefeld Albert; Verczeresko Márton, György és társa; Serenek Sámuel József s Matuschey József. Az aacheni posztót à drittura hozatják, s brabanti rőfje a közönséges szinünek $11^1/_2$ schilling, melyből 8 tesz egy birodalmi tallért; egy részét Lipcsén át is hozatják, olyan fajtát, melynek 38—60 jó garas a rőfje. Igen keresett bizonyos fajta fekete áttört gallon, melynek fontját Lipcsében 36 jó garasával veszik. Tartanak korona és fél-rázsát csikos kanavászt, nyomtatott vásznat. A posztókból itt csak az erős és vastagfajta kél.

A lipcsei áru, a már többször emlitett uton jön Boroszlón s Lengyelországon át, s a fuvar mázsánkint Lipcsétől Boroszlóig 3—$3^1/_2$ frtba, s aztán onnan Debreczenig jó utnál 7 frt 30 krba, rossz utnál pedig 9 frt 50 krba kerül. Boroszlóból Nagyszebenig 9 birodalmi tallérba kerül

egy mázsa. Bécsből Váczig 24 frtot fizetnek egy hajóért s egy 33—34 mázsás szekérért pedig 2—2 forintot. A hossz- és sulymérték a bécsi, ellenben a gabonamértéknél 5 erdélyi negyedköből tesz 4 debreczenit.

Tokaj.

Ez az áldott vidék, mely az összes *borok királyát* termeli s érette csaknem minden európai országból, különösen pedig Lengyelországból jelentékeny mennyiségü pénzt kap az idevaló lakosság. E királyi ital nemei és árai a következők: a tokaji eszenczia átalagja 50 arany; az eszenczia után következő legjobb fajtáé 25 arany; jó tokaji aszué 13 arany, és pedig franco Pozsony értve. Egy átalag 90 magyar itczéből s egy hordó két átalagból áll. A lengyelek a legnagyobb mértékben üzik a borkereskedést, szüretkor személyesen megjelennek, sőt még szüret előtt szerződést kötnek a borgazdákkal s foglalót adnak, ugy, hogy ilyen előlegezésekkel olcsó árakat erőszakolnak ki. A lakosok állitása szerint azon szőlők között, melyeket a kincstár legutóbb eladott, nagyon jók vannak, sőt ezek sokkal jobbak, mint a melyeket most ültettek. A kiterjedt borkereskedés következtében a lakosok meglehetős jómóduak s innen van, hogy több kereskedő különféle árukkal forgalmat csinálhat, daczára annak, hogy a város kicsi s meglehetős csunyán néz ki.

E kereskedők, kik egyuttal tokaji bort is árulnak, a következők: Lázár János, Kondoros Mihály, Koracsán György, Rosapop Konstantin Apostol és Koracsán János, Leydeni, aacheni, boroszlói és morva posztót, egész- és félrázsát, schachwitzot, linczi és sziléziai vásznat, nyomtatott széles és keskeny két- és háromszinü fianellt, vierdratot, calamantot, floretát s egyéb gyapju és félselyem svájczi szövetet, gingangot, camelotot s különféle selyemszöveteket adnak el, melyeknek bevásárlási ára Lipcsében, Boroszlóban és Bécsben szinte olyan, mint a többi magyarországi helyeknél emlittetett.

A szállitás Bécsből Váczig hajón történik s rendesen 100 mázsáért 24 frtot fizetnek, Vácztól Tokajig pedig egy 25 mázsás szekérért 20 frtot. A vám a rendes magyar harminczad. A lipcsei fuvar pedig Lengyelországon s Eperjesen át egy lipcsei mázsánál 10 frt 30 krba kerül.

A hossz- és sulymérték a bécsi, a gabonamérték pedig a pozsonyi.

Kassa felé utaztukban az utazók *Tályán* mentek át, a hol szintén tokaji fajta *bor* terem, mely minőség szerint 15 aranyat is megér átlagonként. A lengyelek ezt is nagyon veszik.

Kassa.

Felső-Magyarország e fővárosának nagyon vagyonos lakosai lehettek valaha, a mi néhány nyilvános épületen is meglátszik, most azon-

ban meglehetősen elszegényedtek. Elvétve mégis akad néhány tehetős kereskedő közöttük, kiknek az itteni fogyasztáshoz mérten, jól berendezett raktáraik vannak s azokból a szomszédos kisebb helyeket is ellátják. Áruik ezek: leydeni, aacheni, görlitzi, bielitzi és morva posztó, posztó-flanell és boy, sziléziai egész- és fél-rázsa, vászon, asztalnemü, batiszt, fátyol, fekete és fehér vékony posztó Lipcséből, nyomtatott flanell, kalap, korona-rázsa, calamant, gyapjuczikkek, svájczi droquet, selyemszövetek, mint: lustrin, damaszt, droquet, tafota stb., kanavász s különféle trillich; morva olcsó kalap; gyapju férfi- és női harisnya; mesolan, női szoknya, közönséges vászon- és ágynemü. A kelendő szinek, mint csaknem egész Magyarországon: a Ferencz- és világos-kék, vagy égszin, fü- és világos-zöld, a posztónál a tarka szinek is használatosak.

Van Kassán *tokaji borból* is készlet, p. o.: mazsolaszőlőből készült 1749-es aszu átalagja 20 arany, 1753-asé 18 arany; a máslás hordója, vagyis 2 átalag 15 arany, a közönségesé 8 arany, 1754-es aszu átalagja 12—15 arany, a máslás hordója 10—12 arany, a közönséges hordója 7 arany. A kereskedők közül némi tekintélylyel birnak: Pratobevera András és társa, Neumann Mátyás, Dürner Mihály Frigyes, néh. Müller özvegye, Frexel Pál, néh. Konstantin Jakab özvegye és örökösei, Wiletz Kristóf és Monsiny, végül Argenti Mihály és társa görögök.

Bécsből Kassáig 4 frtba kerül a mázsa fuvarja. A hossz- és sulymérték olyan, mint egyebütt, a gabonát köböllel mérik s az 2 pozsonyi mérő. A bort hordóval és átalaggal számitják, mint Tokajban, s igy 4 hordó egyenlő egy 10 akós osztrák hordóval.

Kassán alkalmuk volt az utazóknak behatóbban tanulmányozni azt a *kereskedelmi utat*, melyet a magyarországiak és erdélyiek, boroszlói és lipcsei áruikkal Lengyelországon keresztül megtesznek. Ez utak különbözők s ezek egyikét vagy másikát, ahhoz a helyhez viszonyitva, a hová igyekeznek, továbbá az évszak és időjárás és végre a szerint választják, a mint könnyebben kaphatnak fuvart.

Az *első ut*	Kassától Eperjesig megy, a mi	4	mérföld,
onnan	Bártfáig	4	„
„	Gribowig	5	„
„	Saclarinig	5	„
„	Krakkóig	6	„
	Összesen	24	mérföld.
A *másik*:	Kassától Eperjesig	4	mérföld,
onnan	Palocsáig	3	„
„	Lublóig	3	„
„	Altendorfig	2	„

onnan Dunajecz-váránál a hasonnevü folyón át Novitargig	4	mérföld
végre Krakkóig	5	„
Összesen	21	mérföld.
A *harmadik* szintén Eperjesen és Palocsán át	7	mérföld,
onnan Muszináig	4	„
„ Novitargig	4	„
és végre Krakkóig	5	„
Összesen	20	mérföld.
A *negyedik* Kassától a posta-uton Lőcséig	11	mérföld,
Lőcsétől Késmárkon át Altendorfig	4	„
onnan tovább, mint a második ut Krakkóig	9	„
Összesen	24	mérföld.

Az elsőnél Gribow, a másodiknál Lubló, a harmadiknál Muszina s a negyediknél Altendorf az első lengyel helység. Megjegyzendő, hogy az 1., 2. és 4. utnál a Biela folyón számtalanszor át kell menni, tehát abban az esetben, ha Muszina mellett a Poprád folyón át lehet menni, a 3. ut a legalkalmasabb, mivel ezen nemcsak a Biela folyó kerülhető el, hanem mert ez, mint a kimutatásból látható, a legrövidebb is. Beszélték, hogy a Poprád folyó segélyével a Visztulával vizi összeköttetést is lehetne létesiteni, mivel pedig a Poprád csak 6 mértföldnyire van a Vág folyótól, ezzel is össze lehetne kötni.

Eperjes.

E vidéken nemcsak sok *lent* termelnek, de fel is fonják s a fonalat vászonná szövik, ugy, hogy a szomszéd Szepességen már többféle *vászonczikket gyártanak*, melyeket messze a magyar Alföldre is elhordanak, mert igen kelendők. Ennek daczára azonban sokféle tescheni, silberbergi és morva közönséges vásznat is importálnak.

A forgalomban leginkább számottevő czikkek ezek: aacheni posztó Lipcséből, közönséges szinünek brabanti rőfje 48, finom szinünek 52—54 jó garas; boroszlói posztó 24—38 ezüst garas; koronarázsa ugyanonnan, rőfje 11—12 garas; sziléziai félrázsa végje 6—7 forint, sötét világos-zöld, fekete, gesztenye, vasszürke és ponceau szinekben; schmidebergi finom vászon schockja 16—40 birodalmi tallér; tescheni vászon schockja 6—18 frt; boroszlói schachwitz 30 bécsi rőf hosszu, $1^1/_8$ széles 9—14 frt; nyomtatott finom flanell Lipcséből $^5/_4$ széles kétszinü brabanti rőfje 8, a háromszinüé 9, a rőf széles kétszinüé 5, háromszinüé 6, silányabb minőségü $^5/_4$ széles kétszinüé 6, háromszinüé 8, rőf széles kétszinüé $3^1/_2$, háromszinüé 5

jó garas, 4% scontóval, ha készpénzzel fizetnek; *kézsmárki* csíkos kanavász 25 rőfös végje 7½ frt, a nyersé 5 frt; keményitett vászon, 30 rőfös végben, fehér 5 frt, fekete 4 frt; bielitzi posztó divatos szinekben, ugymint: sötét- és világoszöld, Ferencz- és világoskék, égszin, karmazsin és skárlát, a közönséges szinünek bécsi rőfje: 24—38, a finom szinüé: 44—58 ezüst garas, franco Eperjes; lipcsei hattyú-boy bécsi rőfje 24—26 ezüst garas, 1³/₁₆ széles; sziléziai fényes vászon bécsi rőfje 6 garas, mind franco helyben értve.

A város tehetősebb kereskedői: néhai Schreyvogel Jakab özvegye, Walleutner Jakab János és társa, Sinkenthaler János, Weiferl János, Fistrowitz Pál, Primavesi József és társa, Roschosh István, Miczkó Mihály, ez utóbbi kettő görög.

A vámról semmi különös mondanivaló nincs, de beszélték az utazóknak, hogy a vámolóknak sehol olyan jó dolguk nincsen, mint a lengyel határon, mivel majdnem minden Lipcséből jövő árut ezen a vidéken hoznak be az országba. A fuvar Bécstől Eperjesig mázsánként 3, innen Bécsbe azonban csak 2 frt. Lipcséből Boroszlón át mázsánként 6, sőt 6½ frt a fuvar.

A hossz- és sulymérték a bécsi, a gabonamérték a köböl, melyben négy korecz van, 2 korecz pedig egy pozsonyi mérő. A bormérték olyan, mint Kassán.

Dicsérték itt a *tapolcsányi gyapjut*, melynek minősége állitólag a fehérmegyeit is felülmulja, a mi az árból is kitetszik, a mennyiben a téli gyapjú mázsáját 35—36 frtjával adták. Itt azonkivül körülbelől 150 mázsa *viasz* vehető évenként 60 frtjával és *méz*, 2½ mázsás tonnája 11—12 birodalmi talléron. Tartanak *aszu-bort* is a mádi és bényi szőlőhegyekből, átalagját 15—16, s a máslás hordaját 12—13 aranyával. Ennek azt a különös tulajdonságát dicsérték, hogy 15—20 évig is eltartható.

Lőcse.

Itt is van néhány igen tekintélyes kereskedő, mint Gorbat és Néhrer társas czég, Friwerth János és Rädel János, kik nemcsak minden áruval jól fel vannak szerelve s nagy raktárt tartanak, hanem elég nagy forgalmuk is van. Rajtuk kivül még egy Losgallner János Gottlieb szepességi gazdag kereskedőt is emlitenek. Áruik azok, a melyek már Kassánál felsoroltattak s azonfelül mindenféle hamburgi és a Bécs melletti schwechati catton is kél, továbbá majdnem mindenféle szász gyapju-czikk.

Beszterczebánya.

Az utazók mellőzik a vas- és rézkohók ismertetését, mint általánosan ösmert dolgot s csak a kereskedelmi viszonyokra terjeszkednek

ki. A kereskedés csakis a helybeli fogyasztásra szoritkozik. A kiválóbb kereskedők: Semko Simon János, Zopf Mihály János, Trinkel Rudolf János és néhai Lakner Samu özvegye. Áruik a már fölsoroltakkal azonosak s mivel szintén ugyanazon helyeken veszik, a bevásárlási árban sincs különbség. A jelentékeny raktárak, a melyeket e kereskedők tartanak, mutatják, hogy a forgalomnak nagy arányunak kell lennie, a mi különben a dolog természetéből is következik, mert helyben nincs gyár s igy mindent, a mire szükség van, idegenből kell hozni. Csakis a *vörösrézből* készült, belől és szélein megaranyozott *serlegek* előállitásával foglalkozik néhány mesterember, mert e serlegek igen alkalmasok az utasoknak. A kisebb félgömbölyü drbja 25 garas, a nagyobb félhordócska alakunak drbja $3^1/_2$ frt.

A magyar harminczad a rendes. A fuvar Pozsonytól idáig mázsánként 37 ezüstgaras. Bécsből Pozsonyig rendesen vizen szállitják az árut s a mázsa fuvarja 6—7 garas. A hossz- és sulymérték a rendes.

Innen a *bojczai* bányán mentek keresztül az utazók, a hol magánosok, habár kevés sikerrel, aranyat bányásznak. Ugy látszik, szakértelem hiánya a balsiker oka.

Selmeczbánya.

Az utazók rövid ideig való tartózkodásuk daczára megnézték a *bányákat* s dicsérik annak szép gépeit s egész berendezését. A bányákat egy bécsi czég: Kühner és társa birják bérben, kik havonta 25.000 font rezet bányásznak 50.000 frt értékben. Sok ember él bányászatból e vidéken, körülbelől 12.000 ember, a kiknek sokra van szükségük s igy nagy forgalmat teremtenek. Néhai Graudi Gottfried örökösei a legjobban fölszerelt czég; utánna következnek: Clement János, Zacharides Sámuel, Mitrovszky Sámuel, Leicher Kristóf János, Fiedler Mihály és Notzl János. Kelendő árúk: az aacheni, bielitzi és közönséges morva posztó, $^5/_4$ és rőf széles nyomtatott flanell, holicsi és schwechati catton, calamant, floretas és mindenféle gyapju-szövet, kanavász, schachwitz, trillich, egész és fél koronarázsa, linczi és sziléziai vászon, hamburgi és luccai damaszt, egész- és félselyem droquet, lustrin, gros de Tours, tafota, arany és ezüst sujtás és csipke, szalag, férfi-kalap, berlini, hamburgi és duxi férfi- és női harisnya, fehér barchet, mesolan, *szepességi vászon*, csikos mesolan, szoknya s egyéb, a mi egy jól berendezett rőfös-kereskedésben előfordulhat.

A fuvar az ismertetett lengyelországi uton Lipcséből idáig mázsánként 6—7 frtra rug. A sziléziai transitó-vám állitólag 3%. Brünnből 1 mázsa 1 bir. tallér. A hossz- és sulymérték a bécsi, a gabona és bormérték ellenben a pozsonyi.

Körmöczbánya.

Itt csak két említésre méltó kereskedő van: Wagner András és Kzrivi György János. Berendezésük olyan, mint a selmeczieké, csakhogy a város kisebb voltához arányosan kisebb mennyiséget tartanak. A fuvar a közel szomszédság miatt csekély, a hossz- és sulymérték a bécsi. Az itt felállított pénzverde sok embert táplál s némi jobb keresetre ád módot.

Zsolna.

Időkimélésből s a nagy hegyeket elkerülendők, az utazók Szucsánytól a Vág-folyón tutajon utaztak. Szucsánynál kezdődik *a sónak vizen való szállitása* is, de nem volna lehetetlen odáig is könnyü és lapos szekereket könnyü szerrel felvontatni.

A zsolnai kereskedésről keveset lehet jelenteni. A város a Sziléziából bejövők után él leginkább. Az ottani kiskereskedők, vagyis inkább szatócsok ezek: Contessa Antal János és társa, Maschner Venczel és Csépányi Mátyás, kik közül az első csakis füszert, a többiek korona- és félrázsát, flanellt, cattont, barchetet, kanavászt s egyéb olcsóbb rőfös czikket árulnak. Hiába van itt *fő-sóraktár*, a honnan a sóvári főtt és kősót részben továbbszállitják Puchóra, részben pedig a hajóról kirakván, a jablunkai szoroson át azonnal Teschenbe és Troppauba szállitják. A sószállitó-tutajokat szétszedik s a gerendákat minőség szerint, párját 4 frt 30, illetőleg 6 frt 12 krjával adják el. A Magyarországba szállitott *lipcsei és boroszlói árukat azelőtt a jablunkai szoroson hozták be* s Debreczenen át továbbitották a Bánságba s Erdélybe. Most azonban a *fölemelt vám* miatt ettől az uttól eltérve, a Kassánál leirt lengyelországi utakat választják és a jablunkai szoroson át csak néhány bányaváros kap már sziléziai árukat.

*

Ugyanezek az utazók, mint már emlitettük volt, 1754-ben a magyarországi ut előtt szintén az osztrák kormány megbizásából Olaszországban jártak. Ez utról szóló jelentésüket szintén *Dr. Fournier Ágost* adta ki az „Archiv für östereichische Geschichte" 1888-iki 73-ik kötetében. Az utazók akkor Fiumét is meglátogatták, igy tehát az előbbiek kiegészitéseképen adjuk az alábbiakban azt, a mit e kikötőváros kereskedelméről följegyeztek.

Fiume.

Levantei hajók jönnek ide, de üzérek és raktárak hiányában nem rakodnak ki, hanem az itt mindig található deszkákkal, léczekkel és

szögekkel rakodnak meg, vagy itt javitják ki a hajót s látják el magukat friss vizzel. Az itteni *viasz-* és *czukorgyárak* hajói czukornádat, levantei viaszkot, barlettai sót hoznak, de itt nem kaphatnak egyéb rakományt viaszgyertyánál és deszkánál. Mignioli kereskedő Pugliából sok olajat hozat az örökös tartományok s távolabb vidékek számára, s ezzel 100.000 frtnál többet szerzett. Azt mondják, hogy a bejárat a kikötőbe nehéz s hogy a Fiumarában nincs nagy hajóknak elég mély viz. A város fekvése, vize és levegője jó, az élelmiszerek olcsók, de vendéglő nincs a városban.

Az Arnold-féle *czukorgyár* tekintélyes, czukra szép, de drága. A fehéritett viaszk és a gyertya jó s többnyire Olaszországba adódik el, a hol háromannyit használnak el, mint más, hasonló nagyságu országban, mivel nagy ünnepeken egész templomokat világitanak ki 6000, sőt még több gyertyával. Velencze, mely eddig annak eladását egyedül eszközölte, üldözi az Arnold-féle társulatot, sőt meghagyta kereskedőinek, adják a viasz és gyertya fontját valamivel olcsóbban, mint Arnoldék s megigérte, hogy kárukért a kincstár fogja őket kárpótolni.

A helybeliek s az odajövő hajósok számára fehér és nyers vásznat, s különösen csikosat a Tolmeso melletti Lenuss-féle gyárból hoznak. Végre 35 bécsi rőfös és a sávos 7 frt 12 krba, a jobb minőségü 9 frtba kerül s Olaszországban évente körülbelől 80.000 véget adnak el. Fiuméban némi posztó is kerül forgalomba: vörös, zöld, kék és tarka livrée szinekben, 20 bécsi rőfös végje 20—28 frt. Továbbá teveszőrgombok kelnek 4 tuczat 1 frtjával, fonott teveszőr kis velenczei fontonként 2 frt 48 krjával; közönséges flanell pedig fehér és rőtpiros rőfönként 8—10 ezüstgarasával. Cseh üveget, ládánként 60—65 frtjával a görögök keresik, s gyapjúharisnyát is lehetne ott eladni.

A rőf velenczei, a suly a bécsi, de néha velenczei suly szerint is számitanak.

Kereskedőkben nagy hiány van, az Arnold-féle gyár csak a maga dolgaival foglalkozik, valamint Mignioli is csupán az ő olajkereskedésével. Itt bizományi áruk után 2%-ot, ha a bizományos azoknak romlatlanságáról is kezeskedik, 4%-ot, szállitmányi illeték fejében $^1/_4$ vagy $^1/_2$%, vagy mázsánként 3—5 krt — megegyezés szerint — szoktak fizetni.

* * *

Az utazók azonban nem elégedtek meg e városról-városra gyüjtött részletes megfigyeléseik fölsorolásával, hanem a kereskedés előmozditására való fontosabb tapasztalataikról *általános reflexiókban* számolnak be. Ezek közül bennünket különösebben csak a Magyarországra vonatkozók érdekelnek.

Mint már emlitettük, az utazók főleg az osztrák iparczikkeknek s első sorban a szövő-áruknak kerestek piaczot Magyarországon, mely eddig nagyrészt Boroszlóból és Lipcséből födözte szükségleteit. Megkönnyitette czéljuk elérését az, hogy 1754-ben a külföldi árukra 20% behozatali vámot vetettek, minek következtében az osztrák áru ennyivel kevesebbe került s igy könnyen szorithatta ki az idegent, ha minőségben versenyezhetett vele s máskülönben is a vevő izlésére való volt. Ezt az izlést, a vevő szükségleteit, az árakat, a kereskedelmi szokásokat stb. kelletett tehát főképen kitapasztalni az utazóknak. Mellesleg, ha találtak valami olyan magyarországi nyerstermény t, a melynek az osztrák tartományok hasznát vehették, annak csak örülhetett Ausztria, de nem lehetett az a czélja, hogy iparüzésre serkentse Magyarországot s igy magában az országban teremtsen versenyt iparczikkeinek. Azt, hogy ilyen módon, Magyarország Ausztriának valósággal gyarmatává válik, az utazók azzal igyekeznek indokolni, hogy a gyér lakosság még a föld kincseinek kiaknázására sem elég s az csak kárt okozna, ha a különben is kevés munkás kéz egyrésze az iparhoz pártolván, a föld müvelésétől elvonatnék. Ilyen állapotok mellett — mondják az utazók a reflexiókban — a természeti kincsek még inkább elhanyagoltatnának, kevésbé lennének felhasználhatók, mivel a lakosság egy bizonyos részét az országban nélkülözhetetlen iparoknak: szabóságnak, kovácsmesterségnek üzésére ugy is fel kell használni, továbbá kereskedőkül, lelkészekül, katonákul stb. alkalmazni. Azt hiszik tehát, hogy a magyarországi lakosok csakis ez emlitett terményeknek termesztésére buzditandók, az ipartól pedig annyival is inkább teljesen elvonandók, mivel az örökös tartományok a magyarországi nyerstermények et átveszik s cserébe a nekik szükséges iparczikkeket megadják; ha ez a viszony beavatkozás folytán felbomlanék, ez bizonyosan a legrosszabb következményekkel járna.

A kivitelképes terményeket sorolják fel ezután. A *gabonára* nézve egyrészt a Trieszten és Fiumén keresztül Olaszországba való kivitelt ajánlják, a hol volna piacza a gabonának, másrészt a Poprád-Dunajecz-Visztula vizi uton a Danzigba való exportot. Ez utóbbi helyen persze a lengyel gabona nagy versenytársa lenne a magyarnak s nyereséget csakis akkor lehetne reményleni, ha Lengyelországban rossz a termés, kivánatos mindazonáltal, hogy a kormány az odavaló kivitelt is előmozditsa, mivel egy ország jóléte azt követeli, hogy minden fölösleg a legnagyobb igyekezettel külföldre szállittassék. Ugyanezt ajánlják a magyar s különösen az alsó-magyarországi *borra* nézve, melynek ára mióta Poroszország a magyar borokra nagy beviteli vámot vetett, igen csökkent; ezek a borok olcsóságukkal versenyezhetnének a franczia borral.

Magyar *viaszkot* is, melyet különben Olaszországba s az osztrák örökös tartományokba eddig is importáltak, nagyobb mennyiségben lehetne kiszállitani, valamint az Olaszországba való *marhakivitelt* fokozni. Nagyon jelentékeny a *nyers börök* kivitele Bosznián át Velenczébe, noha a magyarországi termelőknek nem sok hasznuk van belőle, mert az eladást s igy az igazi hasznot, török közvetitőknek engedik át. Általában — mondják az utazók — sok olyan dolgot mulasztanak el a magyarok, a mi haszonnal járhatna, csakhogy senki sem fog belé. Azt javasolják, hogy a magyarországi böröket Ausztriában cserezzék ki s azután exportálják Olaszországba, Danzigba, Hamburgba és Lipcsébe, a hol nagyon keresik. A *gyapjut* is jól felhasználhatná az osztrák ipar, mely mióta Poroszország nagy kiviteli vámot rótt a sziléziai gyapjura, nagy zavarban leledzik, nem tudván honnan keritsen gyapjut, mig ellenben a porosz gyárak az ez által megolcsódott sziléziai gyapjuból jó, olcsó s azért nagyon versenyképes árukat állitanak elő. Használja fel tehát az osztrák ipar a magyar gyapjut, csakhogy előbb gondja legyen a *juhtenyésztés* javitására, a gyapju tisztitására, kiválogatására s igyekezzék elejét venni a sok hamisitásnak, a mit a juhászok és zsidók elkövetnek. *Szárított gyümölcsöt* is lehetne exportálni Fiuméba és Triesztbe, mert ezt az árut hajón lehet szállitani s mert azelőtt Sziléziába is hordták. Azt pedig jónak látnák, ha a magyarországi *hamuzsir* kiviteli tilalma eltörültetnék.

A behozatalt illetőleg megállapitják az utazók, hogy a legtöbb és a legfontosabb áruczikk, — különösen szövőipari — ez idő szerint külföldről Boroszlón és Lipcsén át kerül Magyarországba és pedig: aacheni, leydeni, görlitzi és boroszlói posztó, posztószerü gyapjuszövetek minők: a koronarázsa, félrázsa, Soy Sziléziából, Szászországból és Danczigból; flanellek Hamburgból és Szászországból, gyapjuszövetek mint: Bercan, Satin, Quinet, Calamant, Tabouret, Floretas, Struck Angliából és Szászországból, finomabb vászon-féle: Battiszt, Trillich, ágy- és asztalnemü, fátyol Sziléziából, silányabb pl. a Schachwitz Lengyelországból; gyapotszövetek: kanavász, Bombasin, Barchent, Gingang, fél-droquet Szászországból és Svájczból, selyemszövetek Angliából és Franciaországból, kalapok Sziléziából és Szászországból, vékony posztó pl. flor Bolognából és Svájczból, végre különféle nürnbergi sárgaréz és egyéb áruk.

Az osztrák tartományok, az utazók véleménye szerint, mindezeket a czikkeket könnyen előállithatnák, ha nem is olyan minőségben, mint a hollandi és angolországi gyárak, de mindenesetre ugy, hogy a sziléziai készitményekkel versenyezhetnének. Csakhogy nehéz a magyar vevőt a boroszlói és lipcsei vásárokról leszoktatni, mivel 1. minden kereskedő ott vásárol legszivesebben, a hol a legnagyobb és legjobb

választékot találja, már pedig ez most *Lipcsében* van; 2. ugyanott sok magyarországi kereskedő *gyapjut, török fonalat, dohányt, szattyánt* stb. adhat el s ezzel nemcsak a hazafelé való fuvarköltsége kevesbbedik, hanem még szép nyereséget is szerezhet; 3. a magyarországi kereskedők ott jelentékeny *hitelt* élveznek, már pedig tudvalevő, hogy nagyrészük idegen pénzzel dolgozik s igy károsodás nélkül a hitelről le nem mondhat; 4. tagadhatatlan, hogy az ottani áruk, a hosszas gyakorlat folytán, végre a tökéletességet érték el s mivel ügyes munkások nagy számmal vannak ott, készitményeik ugy jóság, mint olcsóság tekintetében eddig utólérhetlenek; 5. titkos utakat használnak a magyarországi kereskedők s vagy elkerülik a vámállomásokat, vagy megvesztegetik a vámhivatalnokokat. Minél nagyobb a vám, annál nagyobb a becsempészett czikkek haszna s igy az ilyen csempész, ha csak az elkerült vámot nyeri is meg, annyi haszna van, a mennyivel a vámot megfizető kereskedő egész nyeresége sem ér föl; 6. sőt a pénzen is nyernek, mert ha árukat vesznek, a teljes sulyu aranyat, mely itt 4 frt 12 krt ér 4 frt $22^1/_2$ kr.-jával számitják nekik, a species-tallérnál (= 2 frt) 4—5 garas ágiót s az egyéb császári pénzen is 4—6% hasznot nyernek.

Ilyen előnyökkel szemben, sok esetben a magas behozatali vám is hatástalan. Az utazók a behozatali tilalmat ajánlják ugyan, de még akkor is azt hiszik, hogy nehéz lesz annyi gyárat létesiteni, a mennyi a birodalom összes szükségletét fedezhetné, mert bizonytalan haszon fejében, kevés ember fog jelentékeny tőkéket gyárakba fektetni. Egy igen érdekes eszmét ajánlanak tehát: engedtessék meg a belföldi gyárosoknak, hogy tiltott gyapju, vászon- és gyapotárukat behozhassanak és belföldön eladhassák, nem korlátlan mennyiségben ugyan, hanem azon szövőszékek számának arányában, a melyeket gyáraikban felállitani szándékoznak. Ebből a kiváltságból annyi hasznuk lenne, hogy a gyárak fölállitási költsége s az ügyes külföldi munkásoknak eleintén fizetendő magas munkabére kikerülne belőle. Később aztán már maguknak állana érdekében, hogy a saját gyártmányaik előnyére lassankint kiküszöböljék az idegen készitményeket. E kiváltság fejében azt is ki lehetne kötni, hogy e gyárosok tartozzanak a külföldön keresett belföldi terményeket is az általuk behozott készitmények értékében külföldre kiszállitani. Ha lesz elég gyár, melyek a belföldi piaczot teljesen elláthassák, akkor jól berendezett raktárakban se lesz hiány s a belföldi verseny majd a minőséget is megjavitja és az árakat lenyomja. Addig persze valamivel drágábban vásárol majd a közönség, de ezt utazóink nem bánják, mert mint mondják, a közjó mindenesetre nyerni fog s bár a fogyasztók a magasabb ár miatt valamivel károsodnak, ez a kár annyira megoszlik, hogy senki sem mehet miatta tönkre. Ellenben a

gyártulajdonos, a ki csak maga viseli kárát, nagyon könnyen tönkre mehet, amig a külföldi czikkeket minőség és árra nézve utólérheti s eleinte szenvedett veszteségeit behozhatja.

A legnagyobb nehézség azonban az, hogy az osztrák gyárosoktól nem lehet várni, hogy ők is mindjárt kezdetben olyan hitelt adhassanak a magyarországi kereskedőknek, a melyet azok Boroszlóban vagy Lipcsében élveznek. Hogy tehát ez is megtörténhessék, adjanak a gyárosoknak a központi pénztárakból elegendő pénzt 3% mellett. Magyarországban pedig az igazságszolgáltatás javitásával, *váltótörvénynyel* s *kereskedelmi törvényszék* felállitásával vegyék elejét a hitel rosszhiszemü kihasználásának.

Megemlitik végül az utazók azokat az *árukat*, a melyek *Törökországból* kerülnek Magyarországba s itt vagy eladatnak, vagy innen tovább szállittatnak. Ilyenek: disznók, gyapju, nyers és fonott gyapot, fonalak, szattyán és kordovánbőr, dohány, kávé, olaj, rizs, déli gyümölcs, fegyver és kés, török bagazia nevü vörös szövet és atlasz. Ezzel szemben Magyarország nyers bőrön, némi gabonán és durva posztón kivül egyebet alig visz ki Törökországba. Ezenfelül a törökök, ha Magyarországon átvitt áruikat Németországban adják el, ott a nyert pénzen vásárolt német árukkal viszont a magyar piaczokat árasztják el s uj nyereségre tesznek szert, a mit természetesen a magyar kereskedőtől vonnak el s a mely annál nagyobb, mert a török kereskedőnek nem 20% fogyasztási vámot, hanem csak 5% transito illetéket kell fizetnie. De sőt a species-tallér (2 frttal egyenlő értékü) Konstantinápolyban 9—17 kr.-ral többet ér, mint az osztrák határon, a miből ismét haszon származik, s a mi miatt az osztrák pénz jelentékeny mennyiségben Törökországba kiszivárog. Ezen az állapoton csak ugy lehetne segiteni, ha az állam a török kereskedők üzletét megszoritaná és ha maguk az osztrák kereskedők vennék át a törököktől azoknak áruit s ezek fejében olyan osztrák czikkeket, a miknek Törökországban kelete van: pl. posztót, mousselinet, fátyolt, selymet és vásznat adnának el nekik.

KÁROLYI FERENCZ GRÓF GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉBŐL.

II.

Nyiregyháza ujraalapitása.

Irta: ÉBLE GÁBOR.

(Harmadik közlemény.)

IV.

A főispán, látván, hogy el nem kerülheti a helytartótanács rendeletének végrehajtását, Károlyit kérte föl, hogy az „in locis debitis" intézze el a dolgot.[1]) Ilyen formán nyilatkozott az alispán is, egyuttal kérvekérte Károlyit, jönne le Nyiregyházára a lakosság megvigasztalására; mert ha a helytartótanács rendeletét „ugy effectuálni kelletik, a mint parancsoltatik, *vége lesz Nyiregyházának*, sem ő felsége aerariumának, sem vármegyének, sem Excellentiádnak nem fog segitségére lehetni, mert az bizonyosan széjjeloszol".[2])

Károlyi, bár egészsége nagyon változó volt, igyekezett mind a két fölszólitásnak eleget tenni. S mivel meggyőződött, hogy a nyiregyháziak első sorban vallási sérelmeiket óhajtanák orvosoltatni, elhatározta, hogy ujra ő felségéhez folyamodik érdekökben. Folyamodványában élénk szinekkel festi, mennyi áldozatot hoztak ősei a katholikus vallásnak, husznál több templomot, kolostort és plébániát emelvén. Ő is testestüllelkestül hive egyházának, de a közjó végett mégis kénytelen ő felségét kérni, hogy négyszáz nyiregyházi lutheranus családnak engedje meg a privát vallásgyakorlatot, csak mint puszta kegyelmet![3]) Tudván, minő ellensége ez óhaj teljesitésének az egri püspök, őt is igyekezett Grassal-

[1]) Barkóczy Imre gróf levele Károlyihoz 1755. április 12-én. „Excellentiád is — irja — in locis debitis maga részről is a dolgot méltóztassék oda intézni, hogy ámbár meg van is a conscriptio, mindazáltal abból ne következzék bontakozásuk ezen szegény uj lakosoknak."

[2]) Szunyoghi levele Károlyihoz 1755. április 4. Nagy-Kálló.

[3]) „Als eine blosse Gnade . . . casus specifici ex gratia speciali, imo specialissima, das Exercitium ihrer Confession usque ad ulteriorem benigne placitam dispositionem."

kovics Antal gróf által engedékenységre birni. Barkóczy Ferencz gróf püspök azonban egész más terveket forgatott agyában. Miután sikerült a nyiregyházi papot elüzetnie s az imaházat lerontatnia, elhatározta, hogy *katholikus papot* küld Nyiregyházára. Azt remélte ugyanis, hogy a pásztorától megfosztott nyájat egy ügyes pap könnyen megnyerheti a katholikus egyháznak. A terv keresztülviteléhez azonban Károlyi beleegyezésére és támogatására volt szükség. A püspök tehát egy igen őszinte és meleg hangu levelet irt Károlyinak. Hosszu idő óta most történt ez először. A nyiregyházi ügy ugyanis a két közeli rokon barátságát nagyon is lehütötte. Károlyit saját tisztjei izgatták a püspök ellen, a püspököt meg a fényi plébános Károlyi ellen. A viszálykodás és a gyülölet magvát tehát mindkét oldalon egyformán hintegették, Barkóczy püspök mégis a régi barátság és szeretet hangján szól Károlyihoz. Istent hivja fel tanuul, hogy soha semmit sem tett és tesz gyülöletből; kéri a grófot, tegye félre a besugók által tüzelt gyülöletet; az ő őszinte vallomása és kérése megérdemli. hogy a régi szeretet felujittassék; ő a legnagyobb hévvel óhajtja az előbbeni testvéri bizalom helyreállitását. Tudtára adja Károlyinak, minő tervei vannak Nyiregyházával. „Jólehet — irja — érzem, hogy a nyiregyházi ügy keletkezésétől fogva, Excellentiádnak irántam való jóakarata és testvéri bizalma eltünt, Excellentiádnak Isten és a vallás iránt való, oly sokszor kipróbált buzgalma mégis arra ösztökél engem, hogy azokra nézve, melyek Isten dicsöséget és püspöki tisztemet illetik, Excellentiád támogatásáért esedezzem. Reménylem, ezekre való tekintetből félreteszi a magán ellenségeskedést, melyet gonosz emberek ferde magyarázata és besugása fujt oly nagygyá. Én sajnálom a pásztor és vezető nélkül szükölködő nyiregyházi lelkeket, a kik a tévelygések sötétjében bolyonganak. Hogy tehát az üdveszközöktől ne legyenek teljesen megfosztva, alkalmas papot küldök hozzájuk, a ki a plébánosi teendőket végezze, s kellemes eszközökkel megtérésük utját előkészitse. Ez nem lehet kellemetlen a lakókra nézve, mivel a törvény s a királyi rendeletek szerint saját vallásuk gyakorlása meg van tiltva; s miként más nem artikuláris helyeken, ugy itt is a katholikus plébános alá vannak rendelve. A helyi plébános odaküldésével azt nyerik, hogy keresztteléskor, házasságkötéskor és temetésnél nem kell a szomszéd község papjához fordulniok, a kinek Nyiregyháza eddig is filialéja volt. S ha a pappal imádkozni akarnak, s annak beszédjét óhajtják hallani, az illető pap megbizatása szerint szeliden, válogatott szavakkal tartozik beszélni, s egyedül a kereszténység sarkalatos tanait adhatja elő. A pap eltartása a lakókra és Excellentiádra nézve nem lesz terhes; mert Egerből fog évi 150 forint fizetést huzni. Excellentiádtól csak azt kérem, hogy alkalmas lakásról, s mig a templom elkészül, imahelyről gondos-

kodjék. Azonkivül hasittassék ki számára a királyi rendeletek értelmében egy telekre való föld."

Ezeknek előadása után hévvel kéri a grófot, hogy igazságos és üdvös törekvéseit teljes erejével támogassa.

Bár Károlyi maga is óhajtotta a nyiregyháziak megtérését, lehetetlennek látta a püspök kivánságának teljesitését. Az erőszakos téritést ő nem tartotta czélravezetőnek, de különben is tudta, hogy a katholikus plébános időelőtti bevezetése az uj lakosok szétszóratását vonná maga után. Azért a püspöknek adott válaszában érthetően kifejezte aggodalmait. A fölötte érdekes levélben először is fájdalmának ad kifejezést, hogy a püspök föltételezi róla „vonzó tiszteletének hütömedését", holott ő azt magában nem érzi. Majd igy folytatja levelét: „A mi pedig a jelentett okot illeti, az ösztönt reája nem adhatott, mert valamint Excellentiád méltóztatik irni, ugy vagyon: hogy én szintén ugy szomjuhozom az eretnekségnek megtérését, mint akármely legbuzgóbb keresztény szomjuhozza . . . Oly reménységgel szenvedtem meg ezen vallásuaknak — minekutánna hitünkön lévő népre sok próbával is szert nem tehettem — földemre szállását, hogyha egyszer az földhöz ragadhatnak, annak szükségi és szeretete segéltvén az lelki munkálkodáson, idővel lelki épületeket érhetem. De mivel szállongásoknak kezdetitől fogva váratlan módokkal következett persequáltatások, már megvallom megmaradásokat sem várhatom, nemhogy lelki épületeket remélhetném: nyilván és hitesen referáltatván előttem, hogy az, kik még őszi vetéseknek kedviért helyben vagynak is, tavaszi vetéseken fennhagyták és számosan el is oszoltak, s nevezetesen csak ide szomszédságomba és más uraságok jószágára szemem láttára szállottak. Egy volt azért (Istennel bizonyitom) ezen czélom Excellentiád főpásztori szorgalmatosságával, s most sem külömböz egyébben, hanem hogy az téritések munkálkodására alkalmas idő választassék. De már is eloszló félben lévén, ha nyakokra plébánus szállittatik, az elszéledéseket fogja inkább közeliteni mintsem lelki épületeket. Mivel mindazáltal Excellentiád oly itélettel méltóztatik felőlem lenni, hogy ezer módom van benne papunkat kellemetessé tennem előttek, én elejeket iderendeltem, s megpróbálom, és ha succedál s külömben is quoquo modo megmaradásuk történne, a t. plébánust örömmel béhelyeztetem, s az kivánt excisiót is megtétetem. De ha továbbá is persistálnak számtalanszor declarált eloszlásokban, mi végre és mi okból cselekedjem azt, Excellentiád bölcs itéletére támasztom. Kérem azért Excellentiádat engedelmesen méltóztassék megmaradásuknak experimentumára illő időt engedni, ne subsummáltassam én is, hogy már eloszlandó sorsokat látván, annak inkább közelitésére mintsem megtéritésére rendeltem az plébánost elejekben, s ezen okon a vármegyétől

s compossessorimtól se kintelenitessem ujabb alkalmatlanságot szenvedni. Hallgatok az templom elvételének lehető akadályáról, mert az lehető megmaradásukkal, lehetetlenséget magában nem foglalna.[1]) De ha most béiktattatnék t. plébános uram és eloszlásukkal maga maradna, nemde nem disztelenség következik-e belőle? Caeterum . . . bármely ártatlanul és megirt jó czéllal történt légyen is földemre bocsájtatásuk, ily váratlan subsummáltatásomat s abból áradott kedvetlenségeimet általlátván, tőlök várható hasznocskának tiz annyi voltáért is meg nem engedtem volna. De megtörténvén, enyhitem azokat szándékomnak ismert egyenességével.“ [2])

Károlyinak ezen őszinte és jól megokolt sorai nem tudták a püspököt szándéka megváltoztatására birni, s hogy a plébános behelyezésének tervét komolyan keresztül akarta vinni csakhamar világosan megmutatta. Mielőtt ugyanis Károlyi fentebbi levelét kézhez vette volna, a kiszemelt papot már elküldötte Nyiregyházára, hogy ott előzetesen körülnézzen. „Az iderendelt plébános — irja Szaplonczay Kristóf, Károlyi inspectora — már itten volt; az orosz pap házát el is foglalta magának, kinek egyéb jószága nincsen itten magánál és a feleségénél, de amint hallom csak azért tartózkodik itten, hogy a tótok el ne foglalják a házat és egyenesen resignálhassák az plébánosnak. A szegénység nagyon megrémült, hogy csak el kell pusztulni!“ [3]).

Barkóczy püspök junius 13-án válaszolt Károlyi levelére, még pedig ezuttal magyar nyelven. Levelének hangja már nem oly behizelgő és barátságos, mint volt az elsőé. Imitt-amott erős vágást is mér Károlyi eddigi eljárására, s alig méltatja figyelemre ellenvetéseit. „A jó lelkipásztornak — irja a többi közt — lehetetlen béhunyt szemmel nézni, midőn juhai oly telzetes jóra igyekeznek, melyből következendő veszedelmek s károk elkerülhetlen. Jó, dicséretes, üdvösséges lehetett Excellentiád szándéka, nem ellenzem, de ellenben tudom számtalan tapasztalásokból, hogy turpius ejicitur, quam non admittitur hospes, könnyebb egy ollyas tartományt, minemü Szabolcs vármegye és majd egész Tiszántul való része püspökségemnek az eddig ott nem gyakorlott mirigyétől Luther Mártonynak megoltalmazni, s tisztán tartani, mintsem attul, minekutánna egyszer számtalan lelkeket megrontja és

[1]) Itt a kálvinisták romladozó temploma értendő, mert ezt szemelték ki katholikus templomnak.

[2]) A levél kelte 1755. május 22. Nagy-Károly.

[3]) Szaplonczay Kristóf levele Károlyihoz 1755. máj. 23-án Nyiregyházáról. Ugyanez esetről igy ir Rácz Demeter: „Az egri ur az fényi prépost által egy plébánost és egy kántort küldött Excellentiádnak Nyiregyházára valót . . . már magánál tartja őket Fényen és — igy vége van Nyiregyházának“. (1755. máj. 8-án).

egy egész nagy és erős uj-szálláson meggyükerezik, kiirtani s megfojtani. Nagy jó, nem tagadom, az eretnekeknek Krisztus aklában való visszahozattatások, mert apostoli koronát érdemel; de nehéz, sőt talán lehetetlen ezt az nagy jót csak reményleni is annak, a ki nemcsak összegyüjti az eretnekeket, de még annak is oka, hogy eretnekségekben megerősitessenek a tévelygésnek mesterei által". A Károlyira mért erős vágás után hosszasan fejtegeti a nyiregyházi valláskérdést, s azt igyekszik bebizenyitani, hogy egy tudós, mértékletes és jámbor egyházi személynek behelyezése nem lehet sérelmes a nyiregyháziakra nézve, annál kevésbbé, mivel több katholikus gazda is le akar ott települni. Végül az élő Istenre kéri Károlyit, engedje át a katholikus pap számára azt a helyet, melyet tisztjei a lutheranus papnak önkényt felajánlottak.[1])

E közben Károlyi a püspöknek tett igérete értelmében magához hivatta Nyiregyháza eleit, s előadta nekik a katholikus plébánosnak tervbe vett behelyezését. Azonban minden rábeszélése daczára a a nyiregyháziak könnyek közt kijelentették, hogy tanitójuk nélkül nem maradnak meg.[2])

A sokat szenvedett nép levertsége és könnyei annyira meginditották Károlyit, hogy elhatározta magát a további lépések megtevésére nyiregyházi települői érdekében. Nagyon is rászolgáltak erre szegények; mert az ujabb conscriptio, a folytonos vizsgálat és a vallási sérelmek nagyon elkeseritették őket. A tiszteken kivül maga az alispán is megirta Károlyinak, mennyire izgatott hangulat uralkodik Nyiregyházán. Erre vall a következő eset is. A fényi plébános a rendek jelenlétében följelentette az alispánnak, hogy a lutheránus pap Nyiregyházán lappang s ott papi teendőket végez. A vizsgálat megejtetvén, kisült, hogy egy szegény, elöregedett lutheránus prédikátor járt a községben alamizsnát kéregetni, de semmiféle papi funkcziót nem végezett. A kiküldött szolgabiró a mestert is ki akarván hallgatni, katonákat küldött érte. A mester látván, hogy katonák jönnek érte, futásnak eredt, de elfogták. Erre a község jegyzője kijelentette az alispán előtt, hogy ha négy-öt embert talált volna ott, megölték volna a katonákat.[3])

Igy állván a dolgok Nyiregyházán, Károlyi ujra irt a püspöknek, s kérve-kérte őt, várjon addig a pap behelyezésével, mig a nyiregyháziak

[1]) Barkóczy Ferencz gróf egri püspök levele 1755. junius 13-án Fuor Contrastiban.

[2]) „Megvallom — irja Károlyi, nem hogy sikerét nyerhettem volna minden beszédemnek, söt inkább egyáltalában declarálták, hogy önön tanitójuk nélkül nem maradnak meg. Hallgatok sirásokról, rivásokról, melyet előttem mind elmentekkor tettek".

[3]) Szunyoghi alispán levele Károlyihoz 1755. április 15. Nagy-Kálló.

lemondanak elszéledési szándékukról, s ráadják magukat gazdaságuk folytatására. Mivel azonban sejtette, hogy a püspök most sem fogja kérését teljesiteni, levelét e kijelentéssel végezi: „Minekutánna mindazonáltal ezen kérésemre reménlett válasz helyett a vice-esperes uramnak [1]) irott Excellentiád leveléből olyast olvastam, hogy Excellentiád az iránt ő fölsége királyi authoritásához ragaszkodik, én is további subsummáltatásomnak eltávoztatása kedvéért ő felségéhez az iránt való kegyelmes tetszésének rendelésének kinyilatkoztatását alázatosan folyamodnom kintelenittetem".[2])

A mit Károlyi levelében igért, azt meg is tette. S ámbár még első folyamodványát sem intézték el az udvarnál, ujra a királyéhoz folyamodott. Kérvényében nemcsak a katholikus plébános korai behelyeztetésének halasztását kérte, hanem egyuttal a lutheránus pap visszatérésére is engedélyt igyekezett kieszközölni. Ez, miként már első folyamodványában kifejtette, nem lehet — ugymond — sérelmes a katholikus vallásra. Mindent megkisérlett, hogy a püspököt józanabb tervre birja, de hasztalan, álhatatosan megmaradt szándéka mellett. Pedig, ha a katholikus papot ráerőszakolják a településre, a közjó sérelmére szétoszlanak. Ő azt hiszi, hogy a lutheránus pap bebocsátása a lakosoktól megfosztott ama vidéken, nem lesz káros. Kéri tehát ő fölségét, adja meg a vigasztalást a kétségbeesett népnek.

A felséghez benyujtott folyamodványnyal egyidejüleg Koch báró kabineti titkárnak is irt, hogy ügyének támogatója legyen.

Károlyi felterjesztését ezuttal elég kedvezően fogadták, s a katholikus pap behelyeztetését azonnal fölfüggesztették. Az egri püspököt pedig fölszólitották, hogy Károlyi részére engedményeket tegyen. Az elébb még hajthatatlannak látszó püspök e fölszólitás után egyszerre békülékenynek mutatkozott. 1755. okt. 29-én irt levelében már találkozóra szólitja föl Károlyit, mert királyi parancsra megirták neki mindazt, amit Károlyi Bécsben előterjesztett, s meghagyták neki, hogy véleményét közölje a gróffal. Mivel a dolgot levélre nem akarja bizni, igyekezni fog, hogy minél előbb személyesen előadhassa nézeteit. „Addig — ugymond — tartózkodjunk ő felsége boszantásától, s amit barátságosan egymás közt elintézhetünk, azzal ne terheljük az uralkodó gondjait".

A találkozás nemsokára megtörtént, de amit előre lehetett sejteni, megegyezni ismét nem tudtak. A püspök az engedményeket ez alkalommal a következő öt pontba foglalta: 1. A plébános beiktatása ezen

[1]) A fényi plébánosnak, aki ez ügyben folyton izgatta püspökét.
[2]) Károlyi levele Barkóczy püspökhöz 1755. junius 27.

tavaszszal fölfüggesztetik, s igy a településeknek idejük marad a tavaszi vetés és szénakaszálás elvégzésére. 2. Husvétkor megjelenhet közöttük a lutheránus pap, s három napig végezheti teendőit. 3. Ezentul évenkint háromszor ugyane czélból ott időzhet három-három napig. 4. Imáik végzésére a lakók összejöhetnek, előimádkozót és kántort tarthatnak. 5. A katholikus plébános a tavaszi vetések befejezése után azonnal elfoglalja helyét.

Károlyi ezek ellenében azt kivánta, hogy a plébános beiktatását egyelőre halaszszák el addig, mig a lakók házaikat fölépitik, a szőlőterületeket beültetik, s mig a fölizgatott kedélyek lecsillapodnak. Az isteni tisztelet végzésére a földesur alkalmas épületet enged át nekik, de viszont megigéri, hogy a régi kálvinista templomot földesuri jogánál fogva a katholikusoknak engedi, s igyekezni fog katholikus településeket is szerezni.

Károlyi, nem sikerülvén az egyezség, fölterjesztette ugy a püspök engedményeit, mint saját kivánságait. Ezekből aztán Bécsben egy uj javaslatot dolgoztak ki, melyet Koller referendárius november 18-án jóváhagyás végett leküldött Károlyinak, magára vállalván annak előmozditását az udvarnál. A gróf szivesen beleegyezett volna, de a püspök nem akart tágitani saját föltételeitől, s mivel Károlyi ellenezte azokat, Barkóczi megtagadta a plébános behelyeztetésének elhalasztását és a lutheránus pap bebocsátását.[1]) A mélyen elkeseredett Károlyi ekkor megirta Koch bárónak ,hogy immár semmi reménye az egyezségre.

Koch báró és Koller eközben tudatták a gróffal, hogy ő felségének tetszik a Károlyi-féle terv, de nem kivánja azt a kanczellária utján elintézni, hanem azt óhajtja, hogy a püspökkel békés után egyezzenek meg. E czélból ujból irtak már Barkóczynak.[2]) A püspök azonban ismét megmaradt föltételei mellett. Emiatt egy hónappal később a királyné kivánságára ismét fölszólitották a püspököt a békés egyezségre. [3]) Barkóczy ekkor, nem akarván tovább is ellenkezni a királyi akarattal, elhatározta, hogy felmegy Bécsbe. „Ide várják a püspököt — irja február 27-én Koller Károlyinak — hogy engedékenységre birják. Nagyon csodálják a püspök nyakasságát (cervicositatem)".

Barkóczy megjelenvén Bécsben, végre-valahára márczius 24-én megkötötték, a következő 5 pontból álló egyezséget. 1. A nyiregyháziak

[1]) Károlyi levele Koch báróhoz 1756. jan.

[2]) Koch báró levele Károlyihoz 1756. január 10. Bécs és Koller levele 1756. január 20.

[3]) Koch levele Károlyihoz 1756. február 14. „per me tamen excellentissimo Agriensi clementissimam intentionem suam iterum significari curavit, eo tendentem, ut is cum Excellentia vestra hanc rem amice componat".

előimádkozót tarthatnak, a ki azonban papi teendőket nem végezhet. A lutheránus pap évenkint háromszor — a főünnepeken — látogathatja meg csak hiveit, s ezen alkalmakkor három-három napig tartózkodhatik ott a lelki teendők végzése végett. 3. A katholikus pap István király napján foglalja el hivatalát, s a plébánosi teendőket ingyen tartozik végezni s még stólát sem szedhet. 4. Mivel kálvinisták ugysem igen vannak Nyiregyházán, templomuk visszavétetik a katholikusok számára. 5. A földesur igyekezni fog, hogy katholikus lakók, települők is jöjjenek Nyiregyházára.

Ezen egyezségén kivül külön utasitást készitettek a katholikus pap számára. Eszerint a plébánosnak semmiféle erőszakot és hatalmaskodást nem szabad gyakorolnia, hanem igazi szeretettel kell viseltetnie a nép iránt. A más vallásuakat a katholikus egyházi szertartásokban való részvétre nem kényszeritheti. A szentbeszédekben semmiféle erősebb kifejezéssel nem illetheti őket. Ha e rendeletet bármi tekintetben áthágja, elveszti javadalmát s azonkivül méltó büntetésben részesül.[1])

Tekintve azt a tömérdek utánjárást, kérést, boszuságot és megalázást, melyekbe Károlyinak ezen engedmények megszerzése került, az eredményt igen silánynak mondhatjuk. Maga a gróf minamellett remélte, hogy ezen vivmányokkal és sok jóakarattal maradásra birhatja a nyiregyháziakat.

Az uj települők eközben nem a legjobb napjaikat élték. A helytartótanács részéről 1755. tavaszán elrendelt inquisitió és conscriptió még az 1756. év tavaszán is folyt. Adójukat ez évben a főispán ismét fölemelte 240 forinttal. Papjuk vigasztalásától pedig teljesen meg voltak fosztva. Az orosi plébános körmenetben vonult végig Nyiregyházán, koledált, s kijelentette, hogy máskor is megteszi, mert igy akarja ő fölsége és a püpök.[2])

A lutheránus lakosok egy ideig a kálvinista prédikátor segitségét vették igénybe. Midőn azonban a püspök fényi papja révén ezt megtudta, 1756. január 10-én a vármegyét kérte föl ennek betiltására. hivatkozással az 1691-i és az 1731-i resolutiókra. A püspök kivánsága azonban nem teljesült, „azon okbul, hogy a praeattingált királyi resolutiókat nótárius uraimék *nem tanálták*". „A nótárius uraméknak — irja az alispán Károlyinak — megparancsoltatott, hogy azon resolutiókat kikeressék és előadják, de az nem tudom mikor lesz, ez idő alatt méltóztassék Excellentiád szegény nyiregyháziak consolatiójáról hathatós cooperatiójával kegyelmesen provideálni."

1) Reflexiones ad tempus inducendi parochi observandae.

2) E merészsége miatt Károlyi inquisitiót inditott ellene ; mire a püspök elvette tőle Nyiregyházát, mely eddig az ő filiáléja volt.

Az egri püspök fentebbi leiratában azt is tudomására hozta a vármegyének, hogy a lutheránus lakosok a mezőn dolgozó orosz papot ugy megverték, hogy ágyban fekvő beteg. Az elkeseredett nyiregyháziak ezt csakugyan megtették. Az alispán azonban elfogatta a tetteseket s mindegyikre 50 forint pénzbüntetést és ötven botot méretett.[1])

Ámbár a vármegye kijátszotta a püspököt fentebbi határozatával, de ez csak ideig-óráig tarthatott; mert a „Carolina resolutio" csakugyan nem engedi meg a kálvinista papnak, ama funkciókat, melyeket Nyiregyházán végezett. S igy ujabb rendelet kibocsátásának esetében a vármegye kénytelen lett volna a törvény szerint intézkedni. Ezért irja Szaplonczay Kristóf Károlyinak: „általláthatja Excellentiád, nem manuteneálhatjuk az szegény tótokat, ugy sincs kinek hinni, mivel minden ellenek vagyon". A főispán is kijelentette Károlyi inspektorának: „ne is munkálódjék megmaradásokban az nyiregyháziaknak, mert nem teljesitheti, nincsen módja".[2])

Hogy Szaplonczay nem alap nélkül félt Nyiregyháza bomlásától, azt a következmények eléggé kimutatták. Midőn ugyanis a települők értesültek a plébános behelyeztetéséről, kimondották, hogy még télviz idején is távoznak. S egyetlen hét alatt harminczan távoztak Nyiregyházáról.[3]) A költözködés és elégületlenség csak akkor szünt meg némileg, mikor Károlyi márcziusban a királyi engedélyt, illetve a püspökkel kötött egyezséget leküldötte. A nemes gróf kellő utasitásokkal látván el a Debreczenben időző lutheránus lelkészt Wandlikot, a közelgő husvéti ünnepekre leküldötte közéjük. A hivek azután öröm közt és nagy áhitattal ülték meg a husvétot a gróf által átengedett épületben.

A nyiregyházi ügynek ilyetén elintézése végleg elhidegitette Barkóczy Ferencz egri püspököt. A két közeli rokon közt, kiket a nyiregyházi telepitésig a legmelegebb barátság füzött egybe, teljes lőn a meghasonlás. Barkóczy ezentul nem foglalkozott többé Nyiregyházával; a katholikus plébános beiktatását is abbanhagyta s igy a község még hosszu ideig a régi viszonyok között maradhatott. Mivel a vita folyamata alatt Barkóczy többször felvetette a vallási és lelkiismereti kérdést, Károlyi kijelentette neki, hogy nyugodt elmével itél a dolog felől, s a prédikátor bebocsátásában nem lát hátrányt a katholikus vallásra nézve;

[1]) Az alispán hivatalos jelentése 1756. febr. 14-éről.

[2]) Szaplonczay Kristóf levele 1756. február 15. Kálló. Ebben a levélben irja a grófnak, hogy ámbár ő is meg volt hiva a gyülésre, a főispán nem engedte megjelenni, s éjszakának idején nála nélkül felemeltette a nyiregyháziak portióját. Mikor pedig a következő gyülésben arra kérte, olvastatná fel Károlyi instantiáját, reárivallott publice „mit az egész vármegye csudált".

[3]) Szaplonczay Kristóf levele Károlyihoz 1756. febr. 19-én.

annyira nem, „hogy merné lelke ősmeretí megnyugtatására az világnak megtéritésén iparkodó *római szentszék eleibe* is bocsátani".

Ettől az eszmétől ugy látszik a püspök sem idegenkedett; mert Károlyi az ő tudtával terjesztette az ügyet a római kuria elé. A nagy gonddal és tárgyilagossággal szerkesztett irat, melyet Károlyi Rómába küldött, a következő czimet viseli: „A római katholikus vallás állapota Magyarországnak tiszántuli részeiben, az A. megyés püspök és B. gróf földesur között a lutheránusoknak N. elhagyott község betelepitésekor fölmerült viszály megvilágitására".[1] A bevezetésben először is a tiszai részek vallási állapotait festi. Elmondja, hogy a tiszántuli részeket az erdélyi fejedelemséggel együtt még János király korában kiszakitották a magyarországi joghatóság alól, s Kálvin vallása annyira elterjedt, hogy a váradi püspökség tekintélye teljesen elenyészett, káptalanja kipusztult, s tőle minden törvényhatósági jogosultságot elvontak s világi férfiakra ruháztak. Az egri püspök székhelyét is, ámbár a tiszáninneni részen volt, a törökök elfoglalták s igy Kassára, majd Jászóra helyezték át, s javai még az osztrák ház uralkodása alatt is világiak kezében maradtak. E fölötte terhes időkben tehát, az ősi vallás ott csaknem teljesen kipusztult, s mivel a pásztoraiktól megfosztott katholikusok imitt-amott szétszórtan éltek, vagyis inkább lappangtak, először a Báthory család vette őket védelmébe, s miután ez a család 1600. körül a reformált valláshoz csatlakozott (melytől csakhamar ismét elszakadt), a fentemlitett B. gróf (Károlyi) családja volt egyetlen pártfogójuk. Minthogy a Báthory család által a jezsuiták számára Szathmár mezővárosban tett egyetlen alapitvány is idővel elpusztult, azt B. gróf családja egy század előtt ősi fészkében megujitotta s később Szathmárra — akkor már szabad királyi város volt — helyezte át. Azonban a jezsuita szerzet a másvallásuaknak gyökeret vert hatalma miatt, nem volt képes az óhajtott szellemi eredményt elérni, sőt köztudomás szerint csak az őrkatonák segedelmével tudtak Szathmáron megmaradni, de a rájok bizott lelkészi teendőket nem gyakorolhatták. Igy állván a dolog, a kálvinisták közül egészen a mai napig alig egy-két polgár tért át a katholikus vallásra. Végre az 1681. és 1687. években az országgyülés és a király határozatai folytán a kálvinista és lutheránus vallás szabad gyakorlata csak hét dunáninneni és dunántuli vármegye ugynevezett „artikuláris" helyeire szorittatott. A Tiszántul fekvő részeken, mivel ugyszólván minden egy-

[1]) Status religionis orthodoxae in partibus Hungariae Trans-Tybiscanis, ad lucem afferendam controversiae inter episcopum diaecesanum A. et comitem B. dominum territorialem natae, occasione insperata sedium quas in loco poene deserta N. Lutheranorum coloniae posuerunt.

ház az ő kezükben volt, azon idő ususa szerint törvényczikkel állandósitották a szabad vallásgyakorlatot.

Ez ok miatt ezen terjedelmes vidékek teljesen nélkülözték a katholikus pásztorokat és tanitókat. Emlékezetünkig az egri egyházmegyéhez tartozó egész tiszántuli részen csak *három pap volt*, kiknek egyike Beregvármegyében volt plébános, a Báthory Zsófia családi vagyonából létesitett plébánián (ez egyuttal B. gróf rokonának káplánja volt); a második Ugocsa megyében a szintén rokon Perényi család által szervezett plébánián volt, a harmadikat meg a Szabolcsmegyében szétszórva élt nemesség tartotta közköltségen. A mult században 1687. körül hozták be B. gróf ősei a jezsuiták és minoriták szerzetét Nagybánya szab. kir. városba, de a téritésben ezek sem tudtak eredményt felmutatni. Az 1711. béke után, mely B. gróf családjának nem csekély fáradságával köttetett meg, néptelenné vált birtokaira a grófi ház nagy költséggel németországi igaz hitü lakosokat telepitett, hogy ezek segitségével a régiek szelidüljenek, s idővel könnyebben hajoljanak a helyesebb irányra. Ennek a fáradozásnak meg is lett a kivánt eredménye. Mert midőn több mint 180 év mulva (mely idő alatt a megyei püspököt sem látni, sem látogatását valami uton-módon kieszközölni nem lehetett) vagyis *1718-ban* a megyés püspök e család gondjaira bizott terület látogatására megjelent, alig *85 hivőt* talált, de *1748-ban* már *6000-re* szaporodott csupán a gróf saját földjén a katholikusok száma. Ezeknek nagy részét persze a német települők képezték. És jólehet, B. családja a szathmári, nagybányai jezsuita és minorita szerzeteseken kivül, 1708/9-ben Kaplonyba ferenczrendieket, Báthorba minoritákat telepitett, 1721-ben már ismét a kegyesrendieket hozta be ősi fészkébe (Nagy-Károlyba), s számukra társházat épitett. Részint saját, részint más földesurak birtokain jól meggondolt módon és szelid eszközökkel, nem ellenezvén azt a hazai törvények, több mint 26 plébániát és templomot szerzett vissza a másvallásuaktól. A makacs, durva és müveletlen kálvinistákat azonban nem volt képes megtérésre birni. A lutheránusok közt ellenben nem várt siker koronázta fáradozását.

Midőn Szabolcsmegyében fekvő puszta s néptelen birtokát akarta benépesiteni, se hazai, sem külföldi katholikus települőt nem találván, az önkényt jelentkező lutheránusokat telepitette le az elhagyott N. (Nyiregyháza) községben, a hol a kálvinistáknak kőtemplomuk volt s törvényesen megengedett szabad vallásgyakorlattal éltek. De csekély számuk miatt a nagy kiterjedésü földeket nem birták müvelni. A régi lakókat a földesur elmozditván onnét, a gazdátlanná lett kötemplomot földesuri jogánál fogva a katholikusok számára visszavette. Az uj luth. települőknek megengedte, hogy papot tartsanak, igy akarván őket állandó

letelepülésre birni. A szétoszlás veszedelmének elmultával azonban be lehet helyezni a kath. plébánost, mert meg van győződve, hogy bizonyos idő mulva sikerülni fog megtéritésük. Néhány évvel ezelőtt már hasonló módon sikerült neki más lutheránus telepeseit megtériteni. Egyszerre azonban előáll a püspök (Barkóczy) s az uj lakosságot nemcsak, hogy szivesen nem fogadja, hanem minden eszközzel megkisérli szétüzésüket. Először is megfosztja őket még a magán vallásgyakorlat jogától is, megfosztja papjuktól, imaházuktól az ország oly részében, hol a törvények szerint ezekhez joguk volna. Másodszor, ámbár a községben nincs katholikus vallásu lakos, rájok igyekszik erőszakolni a katholikus plébánost. Emiatt a nép kétségbeesésbe üzetve, csapatosan oly helyekre vonul, hol másvallásuak joghatósága alatt lesz. Igy aztán megsemmisül B. grófnak minden törekvése.

Erre a gróf előadja a püspök eljárásának ismeretes indokait, s egyenkint megczáfolja azokat. Ez indokok mind a közte és a püspök közt folytatott levelezésekből s tárgyalásokból vannak meritve. Érdekes, hogy Károlyi az ész-okokon kivül a szentirásból vett idézetekkel és példákkal is kimutatja a püspök eljárásának időszerütlenségét és helytelenségét.

A római kuria az ügyet legkiválóbb theologusainak adta ki itélethozatal czéljából. Ezek *a püspökkel szemben egyhangulag Károlyinak adtak igazat.*[1]) A kiválóbb fejtegetések közül felemlitjük Lomelino Caesar minorita generális, Bulgarelli (procurator general. S. P.) Stampa Alajos, a fölszentelendő püspökök vizsgálója, Vezzosi, Severino, Bertoletti stb. jelentését. E vélemények alapján a római kuria a következő *itéletet* hozta: ha a szóban forgó elhagyott helyen megtüretik is a lutheránusok gyarmata, nem lehet attól tartani, hogy a katholikusok hozzájok pártolnak. Mivel azon helyen a kálvinistáknak nyilvános vallásgyakorlathoz van joguk, nem lehetne megakadályozni, hogy oda akármennyien össze ne gyüljenek. Ezt a lutheránusoknak is meg lehet engedni. Azért a földesur véleménye, mely a lutheránusoknak vallásgyakorlatát nemcsak megtüri, hanem meg is engedi, elébehelyezendő a püspök véleményének; annyival inkább, minthogy a földesur itélete szerint, remélhető, hogy a letelepült nép idővel a katholikus egyházkebelébe visszatér.[2])

(Vége következik.)

[1]) Valamennyinek eredeti nyilatkozata a Károlyiak levéltárában van.

[2]) Az itélet másolata kelet nélküli, de az egyes vélemények mind 1756. nyarán készültek.

ADATOK.

A CSALLÓKÖZI JUHÁSZOK CZÉHSZABÁLYAI.

Nos Carolus sextus dei gratia electus Romanorum Imperator semper augustus ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatie, Sclavoniaeque rex, archidux Austriae, dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Luxemburgi, Wirtembergae et Thekae, superioris et inferioris Silesiae, princeps Sueviae, marchio Moraviae, comes Habspurgi, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri providi Franciscus *Zalka cehae magister*, Georgius *Duducz*, Joannes *Kiss*, Georgius *Major*, Jacobus *Gál*, Joannes *Kánya*, Mathias *Bennesics*, Stephanus *Menyhárt*, Emericus *Kassa*, Michael *Duducz*, Martinus *Czifferi* et Franciscus *Sámoti magistri opiliones in districtu Csalóköz* comitatu Posoniensi existente degentes et commorantes, medio supplicis sui libelli repraesentaverint Majestati nostrae hunc in modum, quod tam et siquidem iidem supplicantes super confirmatione certorum quorumdam cehalium articulorum hungarico idiomate conscriptorum, ac pro servando inter eosdem opiliones bono et regulato ordine concinnatorum et confectorum, benignas literas nostras privilegiales, die *vigesima sexta Decembris anno millesimo septingentesimo decimo septimo* [1]) clementer emanatas obtinuissent, verum quia easdem ex causali incendio conflagratas in anno modo labenti amisissent, hinc supplicarunt iterato Majestati nostrae debita cum instantia humillime, quatenus nos ejusmodi ipsorum cehales articulos, omniaque et singula in iisdem contenta ulterius quoque ratos, gratos et accepta habendo, literisque nostris privilegialibus inseri et inscribi faciendo, authoritate nostra regia innovando denuo approbare, roborare et ratificare, ac pro iisdem magistris opilionibus in districtu Csalóköz commorantibus universis perpetuo valituros gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

[1]) A csallóközi juhászoknak e legelső, 1717. évi czéhszabályai, a közlöttel azonos szövegben a Királyi Könyvek 31. kötetében a 425. lapon vannak bejegyezve. *Szerk*

1. Mivel az egyedül római igaz catholica hitnek megtartására és gyarapitására igen szorgalmatos gondunk vagyon, azért akarjuk, hogy senki ezen czéhmester ne lehessen, hanem csupán csak az, ki az régi római catholica hitben vagyon; és mivel minden czéhekben az istennek dicsössége és tisztessége fönt tartatik, azért akarjuk azt is, hogy ezen czéhben levő minden mesterek, mind mesterlegények, nemkülönben tanitványok és az mesterek cselédjei is Urnapján régvel 6 órakor mindnyájon ájtatossan és istenessen *Somorjában* jöjjenek és ottan az urnapi procession jelen legyenek. Ilyenképpen tudniillik, hogy egyik kezekben legyen gyertya, más kezében pediglen juhász-pácza, czéh-mester pediglen a juhász-páczával rend szerént az juhász mesterek között utolsó fogja az zászlót követni. A zászló pediglen (melyet mentül előbb fognak elkészétteni, és somorjai templomba fognak állitani) ilyen lészen, tudniillik, egyfelül lészen leirva: Christus urunk egy báránynyal és juhász páczával és a mellett Szent Dávid király, királyi bozogánynyal és koronával, másfelül pediglen Christus urunknak születése és egy bárány egy hegyen leirva. Azon urnapján azonfölül mindnyájan a szent misét keresztényi ájtatossággal és tiszteletességgel meghallgatják és a szent mise alatt az offertoriumra mindnyájan elmennek, mely ájtatosságot az czéhmester egy nappal ezelőtt kinek-kinek az mesterek közül tudtára fogja adni; az ki pediglen az mesterek közül ezen ájtatosságbul elégséges ok nélkül kivonná magát és jelen nem lenne, az ollyan, hogyha juhász-mester, két funt viaszgyertyában vagyis egy forént pénzben, hogyha pedig mesterlegény volna, egy funt viaszgyertyával vagyis fél foréntban az templomra megbüntettetik.

2. Légyen ezen nemes Pozsonyvármegyében csallóközi districtusban magános fő-czéhládája és azon czéhbéli mesterek ládája tartattassék Somorjában vagyis Szerdahelt, és választassék az juhászmesterek közül egy, az ki érdemesebb, czéhmesternek, ugyhogy az egész böcsületes czéh, elrendelt napokon, az czéhmesterrel együtt oda, az hol az czéhbeli láda fog tartatni, öszvegyüjjenek és az czéhbeli szokásokat és articulusokat magoknak megolvastassák és megtartsák. Azon czéhbeli juhászmesterek ládája pediglen lészen az fő-láda, az mellyet minden juhászmester azon csallóközi districtusban annak fog ösmerni és aztot érdemesen megbecsülleni.

3. Mivelhogy az most megirt ájtatosság Istennek dücsösségére és a keresztény lelkek jó példájára rendeltetett, azért tovább is akarjuk, hogy minden esztendőben, minden ezen juhászok társaságában lévő mesterek, legények és cselédjek is, az kitül csak meg fog lehetni, karácsony napján is Somorjában vagyis Szerdahelt, az hol az akkorbéli czéhmesternek közelebb és alkalmatosabb lészen, és az éczakai szent

misén és czeremóniákon jelen legyenek és ájtatoskodjanak, és még azonfölül, mivel illendő, hogy az társaságban lévők, holtok után is az magok társmesterekrül és czéhbeliekről gondolkodjanak, és az megholtak lölkiért is imádkozzanak, azért illendő, hogy minden esztendőben, nevezet szerént pediglen mindjárt úrnapja után való nap (hogyha alkalmatosan meg lehet) szegény ezen társaságbul vagyis czéhbül megholt lölkökért egy szent misét szolgáltassanak, nemkülönben az mesterek azon legyenek, hogy ünnep és vasárnap, az hol lehet, az cselédjek az szent misét hallgatni el ne mulassák, kiváltképpen pediglen nagy büntetés alatt senki közülök, se mester, se legény az husvéti szent gyónást és áldozást az anyaszentegyháznak bevett dicsiretes rendi szerént követni el ne mulassa.

4. Az urnapi processió után esztendőnként az egész czéh öszvegyüjjön szokás szerint czéh- és atyamestert válasszanak magok közül, azkiknek is, az czéhládának két kulcsát kezében adják és azután egy ebédet adván az czéh költségebül, az szokott esztendőbeli czéh taxája, kitül-kitül megadattassék, ugymint az mester tartozni fog adni 50 pénzt, és az mester-legény 25 pénzt minden mentség és halasztás nélkül, melyet is az czéh ládájában fognak tenni, és azután rendszerint ezen uj articulusokat magok között elolvassák, hogy kiki ahhoz tudhassa magát tartani.

5. Senki ezen czéhben be ne vétettessék, valaki előbb meg nem mutatja, hogy igaz anyaszentegyháznak rendi szerént való szent házasságból születtetett és hogy azelőtt már szolgált érdemes czéhbeli mesternél, azhol is híven és jámborul viselte magát, és hogy a mint illik az juhász-mesterséget elégségesen megtanulta. Mindezekrül pediglen legyen nékie elégséges testimoniális levele és obsitja attul az gazdátul, kinek szolgálatjában volt.

6. Azért is mivelhogy *ezen czéh, leginkább azért rendeltetett, hogy az juhgazdáknak és uraságoknak jobb és hívebb cselédje legyen,* és szebb rendtartás tartassék meg, azért szükséges, hogy minden tanítvány, a midőn befogadtatik, és azontul mesterlegénynek elégségesnek ösmertetik 3 forintot, az mesterlegény peniglen az, mely mester lenni kívánna, az mesterlevélért 12 forintot, az mely pediglen ugyan juhászmester fia volna, az olyan csak 6 forintot az czéh ládájában bétegyen az czéhmester kezihez.

7. Ezen articulusok ellen, az melyek is az jó rendtartásért és juhászok között való sok rendetlenségek eltávoztatásáért adattattanak ki, ne légyen akármely juhásznak szabad, ezen csallóközi districtusunkban esztendőnél tovább lenni, úgyhogy az czéhben ne adja magát, melyet se az urak, se gazdák ne protegáljanak, sőt inkább magok is

compellálják, hogy czéhben adják magokat, holott pediglen annyira fejeskednének és ugyancsak nem akarnák czéhben adni magokat, azon csallóközi districtusunkban az olyanoknak maradása se lehessen. Hogyha pediglen valaki ezen czéhben adni akarná magát, az ki még czéhbéli mester nem volt, tartozik az czéh ládájában az olyan letenni előre, az társaságban való bevételiért: 16 foréntokat és az templomra adni 2 font viaszgyertyát.

8. Hogyha pediglen, idegen helyrül és más czéhbül, valamely juhászmester ebben az czéhben akarná adni magát, legelsőben is tartozik az maga böcsületes születése levelét az czéhmesternek, nemkülömben az mester bizonyságlevelét is, együtt az maga jóviseléséről való levéllel megmutatni, úgy azután az czéhben befogadtathatik, ugy mindazonáltal. hogy az czéhládában az mester 8 foréntot elsőben leolvasson, az ki mesterlegény lenni kivánna 4 foréntot, és kiki 2 funt sárga viaszgyertyát az templomban. Hogyha pediglen ebbül az czéhbül, más juhászczéhben valamelyik juhászmester, által akarna menni, az szabad légyen, úgy mindazonáltal, hogy az bizonyságlevéltül elmenetelekor letegyen 8 foréntokat.

9. Tartozni fog az czéhmester, maga mellé vévén egy hitves czéhbeli társát, minden esztendőben egyszer, ezen csallóközi Pozsonyvármegyében lévő districtusunkban, az egész czéhbeli mestereket meglátogatni, azoknak magokviselését és életek folytatását megvizsgálni, és hogyha valamelyiket találná feslett életben, vagyis gonosz cselekedetekben, aztot mindjárást érdemesen megbüntesse az czéh, holott pediglen nagyobb vétkek volna, az mely magistratus büntetése alá való volna, az olyan vétket azonnal az competens magistratusnak bemondják.

10. Holott pediglen az olyan vétkit valamely czéhbelinek, akár szeretetbül, akár pediglen félelembül, vagyis akármely más okbul, illendő magistrátusnak bé nem mondanák, az czéhmester maga és azon társa, az melyik véle volt az visitátióban érdemesen fognak megbüntettetni.

11. Hogyha valamelyik mester vagyis juhászlegény, gonosz életre adná magát és tilalmas babonaságokkal élne, annál is inkább, hogyha valakinek azáltal legkisebb kárt tenne, azonnal az competens magistrátus által, érdemesen megbüntettessék és az czéhbül kivettettessék. Ne is légyen szabad nyöltelen legénynek, egy szolgáló leánynyal, az juhgazdaságot valakinél fölfogni és ilyenképen magát szolgálatban adni. Adatik arra is szabadság és hatalom az czéhnek, hogy, ha valamely mesterlegény parasztemberhez vagy az községhez szolgálatban adná magát és roszúl viselte volna magát, vagyis az juhok legeltetésiben gondatlanul viselte volna magát, az olyant az czéhbül kivetni, és az czéhbeli lajstrombul nevét kitörölni.

12. Hogyha valamely juhászmester, az maga szállásán vagyis házánál, valamely gonosz embereket tartana és azokkal társalkodnék, mely is hogyha ellene megbizonyodik, legelsőben 2 funt viaszgyertyával az templomban megbüntettessék, azután pediglen, hogyha többször is elkövetné, az czéhbül kivettettessék, mindazonáltal hogyha olyas vétke lenne, azonfölül is szabad az urának őtet megbüntetni.

13. Hogy az igazságnak folytatása közöttök jobban szolgáltassék, az midőn czéhmestert választanak, ugyanazon alkalmatossággal egy *törvénybirót* is, valamely böcsületes, juhokat tartó *nemes embert* válaszszanak, az mely előtt kiki maga panaszát megmondja, az igazság szolgáltatását várhatja. Az mesterek tanitványokbul legényeket és legényekbül mestereket csinálhatnak, úgy azután az volt czéhmesterek az czéhláda jövedelmérül szépen és rendesen esztendőnként számot is adjanak, és az kik ezen articulusok ellen vétettek volna, érdemesen megbüntettessenek.

14. Nem tiltatik az czéhbeli mesterlegény-juhászoknak, hogy, ha akarják magok között czéhbeli ládát tarthatnak, abban az helyben, az hol az mesterláda tartatik, az mely ládára 2 mesternek és 4 czéhbeli legénynek vagyis kevesebbnek kulcsa lehet, hogy az több czéhbeli mesterlegények is tanulhassanak és tudhassák az czéhbeli rendtartást, és hogyha valamelyike aprólékosabb büntetést érdemlene, magok közt azt meg is büntethessék és ugyan urnapján az mesterlegények czéhládája jövedelmébül egy ebédet adhassanak magoknak, minthogy pediglen költség nélkül mindezek meg nem készülnek, egy mesterlegény esztendeig 25 pénzt adhat ezen ládában.

15. Ne légyen szabad egy mesternek egyszerre egy tanitványnál többet megszegődni, akinek is 3 esztendőnek forgása alatt, szokott ételt, italt és ruhát is tartozik adni. És hogy az legényeknek beszegődése és esztendőbéli szolgálatja rendesen folyjon, valamint másutt, úgy itt is, Szent-Mihály napján fognak változni az juhászlegények, azkiknek is, hogyha jól viselik magokat, az mesterek az megszegődött bért igazán megadják, és semmi lett úttal meg ne tartsák, viszont az juhászlegények is tartozni fognak, híven, jámborúl és szorgalmatosan dézmálni, hogyha pediglen az szolgálat nem tetszenék, aztat fertály esztendőnél előbb egymásnak föl köll mondani.

16. Mivel pediglen, *ezen czéh leginkább is azért fölállíttatik, hogy az juhos gazdáknak és uraknak állandó és értelmes juhászmesterek lehessen*, azért nem lészen szabad egy mesternek is esztendő alatt az urától elmenni. Azmidőn pediglen ideje kitelik szolgálatjának, szokás szerént, az urátul magaviselésérül, szokott bizonyságlevelet vegyen, az mesterlegény pediglen az mesterétül, úgy, hogy azon levelet az czéhmesternek

megmutathassák arra nézve, hogy az czéhmester tudhassa kinek-kinek az maga jóviselését, és más úrhoz is recommendálhassa, és ártatlanul valahogy rosz hírit és nevét ne költsék, és kárt ne tegyenek irigységbül is netalántán, olyan másutt maga szerencséit kereső juhászmesternek.

17. Az istenes életnek, és jó rendtartásnak behozatására, másoknak is példájára, oltalmazkodjanak minden czéhbéli juhászmesterek, legények és tanitványok az undok és mocskos szitkoktul és átkozódásoktul, valaminthogy az több czéhekben is keményen meg vagyon tiltva; és hogyha valaki találkozik, azki Isten ellen káromkodnék, vagyis más mestertársát megszidná, avagy szitkozódásra okot adna, az olyan az templomra egy funt viaszgyertyával megbüntettessék, és ha többször követné, az czéhben nagyobb büntetés légyen.

18. Hogyha valamely juhász-mesterlegény vagyis tanitvány meg találna betegedni, tartozik az mester, betegségében hozzálátni, az menynyire tehetsége engedi, nem tekéntvén az betegnek szegény mivoltát, hanem Istenre nézve és köröszténységtül viseltetvén, magáébul, vagyis az czéh költségével orvosoltatni, és szorgalmatos gondot viselni, hogy az olyan beteg, jóidején az szent gyónás által Istenivel megegyezzék, az szent sacramentumot magához vegye, és ha meg találni halni, aztot más czéheknek rendi szerént, czéhestül eltemettesse, és temetőhelyre ki is kisértesse és 3 szent misét az lölkiért mondasson, ha nem volna annyi értékje, az czéhláda költségével is. Avagy is, hogyha valamely legény vagyis tanitvány annyiban ereiben megfogyatkoznék, hogy szolgálatjával kenyerét nem kereshetné, körösztény szeretetbül, az társaság annyi irgalmasságot fog tenni véle, hogy az czéhláda költségével is megsegitsék, azminthogy tartozni fog minden czéhbeli mester az olyan ügyefogyott társoknak szállást adni és azmennyire lehet, étellel táplálni.

19. Ne is légyen szabad, semmi juhásznak valamely urnál vagyis gazdánál, juhok mellé szolgálatban állani, többször megnevezett Pozsony vármegyénkben lévő csallóközi districtusban, azki nem lenne ezen czéhben beiratva, hanem tartozni fog az czéhmester, az olyan nem-czéhbeli helyett, más jót és alkalmatost, azon fizetésért, az melyért az másik szolgált volna, állitani, és jóviseléséért is felelni, az maga böcsületinek és tisztinek elvesztése alatt, azminthogy az olyan nem-czéhbelit, az úrnak elsöben panaszt tévén, az czéhmester az szolgálatbul el is tilthassa, mivel semmi kára az úrnak nem következik utána, holott pedig az czéhben oly mester nem volna, azki tetszenék az úrnak, szabad máshonnénd is, hozni juhászt magának.

20. Mivel ezen czéh, azért állittatott föl, hogy az sok gonosz cselekedetek eltávoztassanak, és az gonosz emberek kiirtattassanak, azért

akarjuk, hogy ezen juhászczéhben lévő mesterek, és igaz házosságbul született azoknak gyermekei és maradéki, minden helységekben és tartományokban mind Magyarországban, s mind Magyarországon kivül, böcsületes embereknek tartattassanak, minden czéhben béfogadtassanak és más böcsületes emberek gyermekeit házastársul vehessék és ők is hasonlókhoz férjhez mehessenek, és hogyha valaki ezen articulus ellen valamit cselekednék, valahányszor történnék, mindannyiszor az királyi fiscusunk az olyan ellenkezön 3 márka ezüstöt ipso facto megvehessen.

21. Hogyha az czéhmester, valamely úrnak, vagyis juhos gazdának, juhászmestert állit, hogyha kivánja az olyan úr, vagyis juhos gazda, tartozik érette felelni is, úgy, hogy ha vagy szántszándékkal, vagy tudatlanságbul, kárt tenne az juhokban, az czéhmester atyamesterrel együtt tartoznak az olyan kárt megfüzetni.

Nos itaque hujusmodi humillima supplicatione, praeattactorum magistrorum opilionum, in praedicto districtu Csallóköz degentium et commorantium, nostrae modo quo supra porrecta, majestate regia benignitate exaudita, clementer et admissa, praeinsertos ipsorum cehales articulos praesentibus literis nostris privilegialibus, de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali, insertos et conscriptos, quoad omnes eorumdem continentias, clausulas et articulos, omniaque in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habendo, denuo innovando, approbavimus, roboravimus et ratificavimus ac pro iisdem magistris opilionibus Csallóköziensibus, ipsorumque posteris et successoribus universis, perpetuo valituros, gratiose confirmavimus, imo acceptamus, approbamus, roboramus, ratificamusque et innovando confirmamus; salvis juribus alienis, *praesertim vero dominorum terrestrium* permanentibus, harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo et rex Hungariae utimur, impendenti communitarum, vigore et testimonio literarum. Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti, reverendi, spectabilisque ac magnifici fratris Emerici e comitibus Eszterházy de Galántha, episcopi Wesprimiensis, locique et comitatus ejusdem nominis, supremi ac perpetui comitis, actualis intimi consiliarii nostri, et per dictum nostrum regnum Hungariae, aulae nostrae cancellarii, in archiducali civitate nostra Vienna Austria die trigesima prima mensis Julii anno domini millesimo septingentesimo vigesimo quinto. Regnorum nostrorum Romani decimo quarto, Hispaniarum vigesimo secundo, Hungariae vero Bohemiae et reliquorum anno XV. Carolus m. p. (L. S.) Emericus Eszterházy episcopus Vesprimiensis m. p.

Hivatalos másolata az Orsz. Levéltár helytartótanácsi osztályában Mechanica. Cott. Posoniensis fasc. 28.

Közli: *K. E.*

UTASITÁS II. RÁKÓCZI FERENCZ FEJEDELEM SÖRHÁZAINAK FELÜGYELŐJE RÉSZÉRE.

Paria instructionis inspectoris braxatoriorum et eorundem coadjutorum.

Mivel Hegyallyán lévő négy serháznak, ugymint tokajinak, tályainak, fónyinak és ardóinak gondviselete bizattatik Bükhelyi Györgyre, azért Trencsin tájáról jó serfüzüket obligáltatik felhozni, és elsöben is tokaji és fónyi serházakat úgy regulálni igyekezik, hogy mennél jobb serek füzettessenek, tartozván azon jószágokban lévő udvarbiráink emlitett serházakat úgy restaurálni, és minden szükséges serfüzüre kivántató eszközökrül provideálni, hogy azoknak semmi hijja ne légyen.

1. Minden serfüzü házokat jó rendben venni és szükséges dolgokot, eszközöket, kutakot, nemkülömben pálinka ugy serfüzü embereknek lakóházakat (azhol szükséges lészen) udvarbirákkal reparáltatni, épittetni kivántatik.

2. Azokat jó serfüzü emberekkel és segitükkel provideálni.

3. Szaladoknak való árpa, amennyire ex procreatione allodiali kitelhetik, erga quietantiam udvarbirák tartoznak praestálni, a többet míg élés lesz, idején kell venni.

4. Hasonlóképen komlót is udvarbirák ex procreatione oeconomica praestáljanak, hogy ha ez nem sufficiálna, pénzen vegyen, és ha eddig komlóskertek nem voltak, urgeálja udvarbiráknál ültettessenek. Azokhoz penig inspector maga is hozzátekinteni tartozni fog.

5. Az udvarbirák minden serházhoz egy jó lovas vagy ökrös szekeret, fa és szaladok hordására rendelni tartoznak.

6. Egy szaladnak való 15 kassai köböl árpát és 2 köböl komlót adjon minden füzelékben, és abbul 12 hordó gönczi fában jó sert ki állitasson minden hordót urnarum $2^1/_2$ csináltatván.

7. Minden hordó serért, ha két polturás a ser, urunk jószágaiban lévő korcsmákon 5 tallérért vegyen bé, külső korcsmákra penig, amint legjobban lehet, adjon el megengedhetik, csak jó haszonnal légyen az is.

8. Hogy a ritka ser s élesztő hiában ne romoljon, abbul *pálinkát* égetteссen, melyhez vegyen (ha ex allodiatura ki nem telhetik) rozsot,

ahol legolcsóbb lesz az mennyire a szükség hozza magával, úgy accomol dálván minden 2 köböl rozsot, hogy abbul a pálinkaégető tartozni fog inspectornak 60 itcze pálinkat kiállitani, melyet ő amint legjobban lehet, adjon el den. 42 idest grossis 7. És ha mind az uraság korcsmáin e-nem kelne, máshuvá szabadosan adja el jó haszonnal mindazonáltal.

9. Minden serfüzűnek rendeltetik fizetése menstrue fl. rhen. 4. és minden füzésbül 1 hordó ser, úgy hogy élesztűhöz semmi praetensiója ne légyen.

10. Egy segitűnek menstrue fl. rhen. 6. Minden serháznál, ahol gyakrabban fűzni fognak, 4 segitő légyen, akik fát is fürészelni s vágni tartoznak.

11. Pálinkafüzűnek feleségestül lészen fizetése menstrue fl. rhen. 8, aki vagy *ártányokat*, vagy *ökröket* kiváltképen télben *hizlalni* tartozik, magának penig többet ne hizlaljon ösztendőt által a pálinkaégető 2 ártánynál, ezen fizetésre tartozik minden hétben 2 akó pálinkát, vagy többet ha lehetni fog kiállitani.

12. Egyszóval minden dolgokat és dispositiókat az serházak körül, akik javunkra lesznek, az ő industriájára és vigyázására hagyjuk, udvarbirák penig segitséggel legyenek hozzája mindenekben és ahol malom közel nincs serházhoz, ha hirtelen vizen épiteni nem lehet, száraz malmok épittessenek hamarjában.

13. Udvarbirák elégséges fárul provideálni tartoznak azon serház-hoz, hogy abban semmi defectus ne légyen.

14. Ösztendőben kétszer emlitett inspector de perceptis et erogatis elégséges számot tartozni fog adni mindenekrül, azon serházok proventusát penig ad perceptoratum dominii tartozván beadni minden angáriában.

Ezen fennspecificált inspectorunknak az ő hiv szolgálatjáért deputáltatik fizetésül minden ösztendőben: készpénz 200 rhénes forint, búza köböl nro 20, köleskása kila nr. 2, borsó kila nr. 1., kősó nr. 6. Tokaji serházbul minden füzelékbül egy akó ser, 4 sertést hizlaltatván magának, valamely szarvarmarhát szabadon tarthasson, rakamazi majorságból udvarbiró által adattassék nékie mind őszi s mind kikeleti vetésre való föld, nemkülömben azon majorsági rétségen kaszáltathasson szükséges füvet marhájának intertentiójára. Datum Tokaj die 9. Julii anno 1706.

Szentiványi Mihály méltóságos erdélyi fejedelem felsővadászi Rákóczy Ferencz kegyelmes urunk ő nagysága jószáginak praefectusa.

Eredetije az orsz. Levéltár kincstári osztályának utasitásai közt.

Közli: *P. J.*

ERDÉLYI POSTARENDTARTÁS 1641-BŐL.

Georgius Rákóci Dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus et siculorum comes etc.

Fidelibus nostris universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, gradus, honoris, officii, dignitatis, praeeminentiaeque et functionis hominibus, signanter autem prudentibus et circumspectis magistris civium, regiis et sedium iudicibus, villicis ac iuratis civibus quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum ubivis in ditione nostra sitarum, existentium et habitorum praesentes nostras visuris, lecturis vel legi audituris salutem et gratiam nostram.

Bizonyos helyekről jöve panasz füleinkben postáinknak az szegénység között való magok viseletlenségek és kártételek felől s az is lévén értésünkre, hogy némely posták az szegénység között való jártokban ajándékot kévánván a falusi bíráktól, polgároktól, ha kik meg nem ajándékoznák őket bosszuállással fenyegetvén őket, eddig is némelyek közülök némely falubelieken ki is töltötték volna bosszujokat kártételekkel; mind ezek s több ezekhez hasonló gravamenek alól is akarván subleválni az szegénységet és minden postálkodással tartozó birodalmunkbeli rendeket, mind czímeres postáinkat s azonkívül való salvus conductusinkkal járó és magokat meg nem böcsülő némely szolgáinkat is ez alább megíratott edictomunkbeli punctumok által (kiket mindenekkel azokban denotált poena alatt observáltatni akarunk) refrenálni akartunk, melyek így következnek:

I. Minden posta, valaki czímerünkkel vagy úti levelünkkel udvarunkból az hova expediáltatik, a dolognak kévánsága szerént éjjelnappal igyekezze útját híven, igazán és józanon continuálni.

II. Senkinek czímeres postáink közzül szekér ne adattassék, az ki csak levelet s nem oly derék terhet viszen, hanem ló, azt is penig tovább ne vigye, hanem legfeljebb három mélyföldig, ott tartozzék ujabb postalovat alája kévánni s mindjárt visszabocsátani (ezt mindazáltal csak az szászságon kell érteni, egyebütt observáltassék azelőtti usus); ki penig az ellen vétene vagy cselekedni találtatnék, elsőben három pálczával erősen megverettetvén udva-

munkból kiüzettessék; ha ki pedig az postalovat az mi rendelésünk ellen tovább vinné avagy akármi szín alatt magánál tartaná, valamennyire az szegény ember az idő alatt való kárára nézve eskünnek, azt az posta hópénzéből adatjuk meg; az szerént ha szántszándékkal a postalovat vagy megbénitaná avagy megölné, hópénzéből fizettetjük meg az árát.

III. Menő s jövő útjában az posta sohult, nappal ebédjére vagy vacsorájára megszállván legfeljebb másfél óránál, éjjel két óránál többet ne mulasson. Az mely posta az ellen cselekednék, az falubeliek ha életeket szeretik adják értésünkre mindjárt megíratván, kinek büntetése az lészen, hogy az talpán százat ütnek toties, quoties edictomunk ellen vét.

IV. Az postának ebédjére, vacsorájára sohult egy-egy ejtel bornál s illendő ételnél többet ne adjanak. S ha pedig valamely posta többet kévánna is, ne adjanak; ha erővel venné vagy maszlagoskodnék, az helynek bírái kötelességek szerént tartozzanak értésünkre adni s ez ilyen cselekedetiért is az posta három pálczával megverettetvén, így is kiüzettetik.

V. Lovait az posta sohult mindene vesztése alatt az főtisztek kedve s akaratja ellen, az mi engedelmünk nélkül ne tartassa.

VI. Ujesztendő-ajándékot s egyéb akármi névvel nevezendőt is semmi praetextus alatt, se nagy se kicsiny falukban s városokon a posták akármi névvel nevezendő fizetést elvenni ne merészeljenek, se ne kívánjanak, mert valaki ezt meg meri próbálni, élete fogy el érette.

VII Sohult az posta se nagy se kicsiny rendbeli tisztviselőket, sőt még az szegénységet is ne szidogassák s böcstelenitsék s annál inkább ne verjék, mert valaki ez ellen vétend, esztendeig péntekességgel [1]) büntetődik érette.

VIII. Megjövén az posta udvarunkban tartozzék hiti s tisztessége vesztése alatt mind úti lèvelünket s mind czimerünket mindjárást beadni; sőt ha ki czimerünket vagy úti levelünket elvesztené s be nem adhatná, ha élete meg fogna is engedtetni, de esztendeig való péntekességnek büntetését el nem kerülheti.

IX. Valaki postáink közzül el találja veszteni vagy idegeníteni akármi móddal az postalovat, az árát tartozzék megadni.

X. Az ki pedig másokkal czimborálván postalovakat fogna vagy czimerünket, úti levelünket másoknak adná, élete fogy el érette; annak is, az ki czimerünk vagy úti levelünk nála lévén, akármi lopásban találtatik.

[1]) Bizonyosan *böjtöléssel.*

XI. Minden posta jó száraz úton, másfél óra alatt egy mélyföldet legalább, sáros úton harmadfél óra alatt elmenjen. Az ki ez ellen cselekednék, három pálczával veretik meg; az is, az ki imide-amoda csavarogna s nem igazán járván útját, avagy mulatozna.

XII. Valamely posta nemes ember vagy pap lovát vinné el erővel avagy gazdája híre nélkül; az is, az ki útjában menő ilyen rendbeli embert vagy azoknak szolgáit megháborítaná, esztendeig való péntekességgel fog büntettetni, ha az megbántott félnek kedvét nem találja.

XIII. Valamely posta az szegénységet vagy azoknak tisztviselőit szidja, bosszuállással vagy kártétellel illeti avagy fenyegeti, rája bizonyosodván három pálczával veretik meg s esztendeig vasat fog hordozni, legalább félesztendeig.

XIV. Az mely posta czímerünkkel járván úgy hogy réja bízott dolgainkat végben vivén vagy házához menne s avagy akárhol csavarogna s tartatná magát, (avagy bár az nélkül is engedelmünk nélkül) az szegénységen akármi élést venne akármi praetextus alatt s az bár ezután lenne is értésünkre akármi későre is, félesztendeig péntekessé tétetik.

XV. Czímerünket az posta úti járásában zsebében, se keblében, szablya-tarsolyában ne merészelje hordozni, hanem nyakában, mert valaki külömbet fog cselekedni, az talpán elsőben ötvent, másodszor százat ütnek, harmadszor kiveretik udvarunkból. Erre penig mindennek, az polgároknak, bíráknak oly vigyázások legyen, hogy kötelességek szerént értésünkre adják, ha ki közzülök külömbet cselekedik.

Ez punctumokban helyeztetvén azért postáinknak való edictomunk: minden rendbeli híveinknek s nevezet szerént várasbeli polgármestereknek, király- és székbíráknak, polgároknak, nekünk tartozó kötelességekre igen serio parancsoljuk, ezt mindenütt publicálván, sőt in scriptis kiadván székekben levő minden falukra, minden bírákkal, folnagyokkal sub gravi animadversionis nostrae poena observáltassék, inculcálván és megparancsolván nekiek, ha kik postáink közzül ezen kívül cselekednének, tisztekhez való kötelességek szerént tartozzanak mindjárt principálisoknak értésekre adni s azok is minekünk hozzánk való kötelességek szerént bizonyos emberek avagy csak írások által hitek szerént tudtunkra adni. Hogy pedig postáink is ezen edictumunknak violálásában méltó mentséggel ne élhessenek, soholt is őket se éjjel se nappal az ellimitált időnél tovább ne tartóztassák, se folnagyok, se bírák, s az megírt órák alatt is az megírt módon, hogy az eleikben rendelt útat fogyatkozás nélkül végben vihessék, tartozzanak minden helyekben alkalmatos postalovakat szerezni és tartani minden falubeli lakosok erős büntetés alatt, alioquin azoknak principálisok vallják búvát és kárát minden bizonnyal.

Tinektek is penig minden rendbeli postáink az feljül megjegyzett büntetés alatt parancsoljuk igen erősen, mindazokat effectuálni el ne mulassátok, hanem mindenekben azon punctumokbeli edictumunkkoz alkálmaztassátok magatokat, mert valaki azonkívül cselekedni tapasztaltatik, bizonyos legyen benne, kegyelem nem lészen semmiben is nekiek tőlünk és az, ki mit keres magának, szófogadatlanságának tulajdonítsa és senkire ne vessen, secus nequaquam facturi.

Datum in civitate nostra Alba Iulia, die vigesima mensis Aprilis, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo primo.

Georgius Rákóczy m. pr. Ioannes Szalárdy,
vice secretarius m. pr.

Eredetije, alján a fejedelem pecsétjével s hátán Szalárdynak: *Pro parte civitatis Maroswásárhely* följegyzésével a br. Apor-család lltárában, *Okiratok III. 18.*

Közli: *B.*

A POZSONYI NÁDOR-KERT KERTÉSZÉNEK SZERZŐDÉSE 1682-BEN *)

Heundt dato den 1 Martio des 1682-ichsten Jahr ist von Namen der Hochlöblichen Königlichen Hungarischen Kammer der Fridrich Lang, seiner Kunst ein Gärtner, in den königlichen Fiscal-Garten, für einen Beständt- Gärtner undt zwar also undt dergestalden an undt aufgenohmen worden wie volgt.

1. Solle er den ganzen Pluem- Zühr- und Kuchelgarten mit aller Einpflanzung undt Anpau also einrichten, auf damit er nicht allein jedesmahl mit dergleichen Gewächs, Kreüter undt Bluem weeg versehen, sondern auch alle Stükh Gäng, Spällier undt was deme anhängig, so oft es von neten, seübern, jedten und stuzen, auf damit diser jederzeit in guten aufnomben khönne erhalten undt genossen werden.

2. Weillen auch in bemelten ganzen Zühr- undt Kuchelgarten alberaits, allerhandt shen und gutes Kernopst erzüglet worden, als wirt er m. Fridrich sich dahin befleisst dass, obzwar solche balt ausstechen, er dannoh allezeit von dergleichen shen und böster art widerumb nachstopffe undt einpflanze.

3. Weillen auch alles Khüel und Stöckl weeg von seiner art undt natur jährigen zuesözet undt sich vermehret, als wird er gärtner sich auch befleissen, sowoll dasjenige, wass itzo vorhanden oder Ihme mechte gegeben worden, so vill müglich zu vermehrn, nichts davon verkhauffen oder veruntreüen, sondern von ainer Zeit zur andern dem Inventario beysezen lassen.

4. Alldieweilen auch in den ganzen obstgarten, noch in Zeit des gewesen *Palatini graffens Wesselényi* seligen, die obstpaume von den denlen undt gewilt, sehr verderbet worden undt nun sonderbahr dahin gedacht wiert diesen schaden abzukheren undt den ganzen garten, mit besonders gueten Pelzern widerumb zu untersäzen. Als ist von neten, dass er maister sich befleisse unterschidliche Wildling einer guten Anzahl

*) Mint a szövegből is kitünik, e kert *Vesselényi Ferencz* gróf nádor kertje volt, kinek halála után, azt a fiscus elkobozta. A kert a nádor palotája mellett a pozsonyi vár aljában, az akkori Ispotály-utczában feküdt. Az idevonatkozó iratok szerint a kertben kutak, szivattyúk, vízvezetékek, lovagló és czéllövő helyiségek voltak.

Szerk.

in die Peltzschul zu sötzen, und dargegen all diejenige Peltzer welche beraiths in der Pelzschul stehen, ausnehme und dasselbsten in den obstgarten einsöze.

Dasjenige thail gegen den Herrn Graff Zichy-garten gelegen, weillen selbiger grundt etwas schlecht und zu obstpaumen vntauglich befunden wird, solle mit gueten jungen Nuspaumen ausgesetzet, in summa alles Paum weeg voll beobachtet fleissig gewordet, gebuzt undt geschnaidtet, auch zu rechter Zeit, die wurmnester abgebrochen undt ehe sie auskrichen undt die paumer verderben, verdilliget werden.

5. Ihme gärtner, wird sein Wohnung wie er es zuvor gehabt sambt den Einsözen des Kreidl, und Pluem weeg vber Winter zu erhalten, wie auch die Officiertafelstuben zum obst, und auf dem herfordern *Reitplatz* vnter selbiger *Schiestatt* hiten, ein stöll auf 2 oder 3 Khie zu geniessen verwilligt. Vbrigens aber sollen alle Zimer-Gwölbe, Keller, Stallung undt dass ganze Gebey (auser wass etwan im Bestandt verlassen wirt) rain undt sauber gehalden worden damit solche in nichtens beschödiget oder verwahrloset worden.

6. Undt weillen ihnen auch zuegelassen wirt, von fremdten leiden, dass *spacirn* in garten zu gehen, nicht weniger auch daselbsten etliche *Köglplätze* zu halden, sambt auch dass er umb dass gelt einen drunckh Wein undt Bier iedoch ohne ausstekhung eines zaigers veilgeben möge. Solle iedoch solches also undt ganz moderate gehalten, undt dahin verstanden werden, dass es auf ainige verdächtige unehrbare Leüth nicht angesehen sey, noch Vrsach gegeben werde, sich hierüber zu beschwehren.

7. Wirt ihme gärtner obliegen, sowoll Tag als nachtlichen, nebenst dem garten, auch das Haus in guet und sichern spöhr, vor allen gefahr, sonderbahr aber, Feüer verwahrlosung zu halden vndt darauf achtung zu geben.

8. Von nun an er m. Fridrich sich zu befleissen angelobet undt versprochen, all vndt jede vorstehende Puncten, als vil es möglich nachzukhumen, auch Schaden vndt Nachtheil so woll in den garten als all andern Gebey zu verhieten. Alls solle er befuegt sein den ganzen garten, durch alles Kreudl weeg, vndt Obst, wie es den namen hat, sambt der nutzung dess grass, ganz frey zu geniessen undt zu verkhauffen haben. Jedoch solle er für all diese sambtliche nutzniessung, in dass Königl. Hung. Kammer Einnemberambt, oder wenn es die Hochlöbl. Kamer zu Empfangen verordnen wirdt, als einen Jährigen bestandt zu bezallen schuldig sein von Ain Hundert Gulden rh.

9. Wan es sich nun begebe, dass in gebey sachen, aber sonsten etwass vorfallen mechte, welches einer anfrag, Reparation, oder abwen-

dung von neten, als solle er gärtner umb die Hochlöbl. Königl. Hung. Kammer hierinnen zu verschonen, ain vndt anders dem Königl. Schlosses Zimerwerter undt Pauschreiber beybringen, welcher so dan die sache vorzutragen vndt abzulainen wissen wird.

10. Ist vorgesehen worden, dass weillen der garten, ohne dem sehr gross undt die woll Ehrwürdigen Herrn Patribus Capuziner zu Ihren vndterhalt oder ainiges Kreidl weeg anzupauen gar nichts haben, als solle denen dieses Stückl, welches sie schon etliche Jahr geniessen, annoch also vberlassen werden.

Leztlich vndt schliesslichen solle dieser Contract von beiderseits, also gehalten werden, dass wann ain oder andere Thail bey solchen nicht willens lenger zu bleiben, solle die auf Khindung dieses bestandts 3 mohnath vor Ent des Jahrs aufgesagt werden. Dessen stärckerer versicherung seint dieser Contract oder bestandtbrieff zway gleichlautende aufgerichtet, vndt ieden theil ainer zugestellet worden. Geschehen zu Presburg ut supra.

Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályában a pozsonyi kamarához intézett levelek közt.

Közli: *Ö.*

KÁROLYI FERENCZ GRÓF GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉBŐL.

II.

Nyiregyháza ujraalapitása.

Irta: ÉBLE GÁBOR.

(Negyedik befejező közlemény.)

V.

Károlyi, miután a nyiregyháziakat vallás dolgában sikerült neki némileg megnyugtatni, anyagi tekintetben is igyekezett számukra engedményeket kieszközölni. Először is tehát Nyiregyháza másik birtokosához, Petheő Rozália grófnőhöz Palocsay Zsigmond báró özvegyéhez fordult, hogy annak támogatását megnyerje. 1756 április 16-án tudatta vele a vallás ügyében kötött egyezséget: „az nyiregyházi lakosoknak megmarasztására s gyarapitására — irja — minden keresztény és istenes végből elintéztetett, hogy közönséges könyörgéseket, arra szükséges egybegyülésekkel tehessenek, sőt hogy barom módra az szent ünnepeket tölteni ne kénytelenittessenek, itéletek szerint való isteni szolgálatok megtételére is prédikatorok közikben küldettessen. Hogy azért ahhoz képest megtettem mindezen két czikkely teljesitése iránt rendelésemet,[1]) kivántam mélt. nénémasszonyt nemcsak tudositanom, hanem arról is bizonyossá tennem, hogy ebből semmi lelki sérelmet, sőt inkább épületet magyarázván és állitván minden rendü előttünk járóink abban nekünk kötelességünk elménket megnyugtatnunk s Idvezitőnk példájára az konkolyt is aratás idejéig megszenvednünk, hogy annak időnap előtt rendetlen szorgalmatosságból következhető irtásával az jó magban is kár ne következzék. Vagyok azért teljes reménységben, hogy mélt. nénémasszony is azon emlitettek istenes intézésének nem csak nem gátlója, hanem gyámolitója is és minden botránkozásoknak (mely akármely ártatlan ellenkezésből következhetne) távoztatója leszen".

Károlyi eme fölvilágositó levele nem volt fölösleges, mert az egri

[1]) E rendelést Károlyi „*Nyiregyházi biráimnak és lakosimnak*" czim alatt adta ki. Elmondja benne, mily viszály keletkezett a nyiregyháziak vallási ügyéből. Ezek nyomán ő kénytelen volt még az imaházat is lerontatni. Most azonban megadhatja már nekik a vallásgyakorlat szabadságát, bizonyos megszoritásokkal.

püspök Petheő grófnőt is fölkereste levelével és szóval is kifejezte előtte rosszalását, hogy kath. földesur létére „nem igyekezik a római katholika hitnek gyarapitásán, hanem inkább idegen uj eretnekeknek szaporodásán".[1]) A grófné erre azzal felelt, hogy földet ajánlott föl a leendő plébános részére.

Károlyi sietett megnyugtatni rokonát, kijelentvén, hogy a lutheránusok részére szerzett engedélybe a püspök is beleegyezett. A kath. plébánosra vonatkozólag ugyanekkor igy ir Károlyi a grófnőnek: „Mi pedig az plébánost illeti, valamint az aratót az buzába érése előtt káros, ugy érésével beállitani mind helyes, mind tanácsos, de nem a végre, hogy széjjeloszlassa, hanem hogy jóra birja a népet. Annak azért még ideje nem lévén, valamint én mostanság ugy m. nénémasszony iránta mint ezelőtt nem remélem untatásunk, annak idejében pedig untatás nélkül is tehetségünkben lészen keresztényi kötelességünknek üzése. De mivel az Krisztus is a kiket téritett, elsőben táplálásukról gondoskodott, minekünk is a volna első kötelességünk, hogy a nyavalyásoknak (minekutánna annyi üldözést szenvedtek) élelmekre és gyarapodásokra teljesebb alkalmatosságot nyujtanánk, mit én egész erőmből elkövetek ugyan, de reája nem vagyok elégséges! Ujjétom azért mellettek régen tett kérésemet addig is, mig első alkalmatossággal atyafi kötelességem letételére személyem szerint érhetek, méltóztassék m. nénémasszony szegényeknek, ha egészen nem lehetne is a királytelki pusztát, legalább azon részit, akit azelőtt is az régi nyiregyházi lakosok birtak, ez uj népnek azon áron engedni. Mely ebbeli grátiáját ők is megérdemelni, én is atyafi szeretettel megszolgálnom kivánom és el sem mulatom!"

Petheő grófnő, amint leveleiből és a nyiregyháziak panaszaiból látszik, távolról sem viseltetett oly jó indulattal és szeretettel a nyiregyháziak iránt, mint Károlyi. Ő ugyanis első sorban azt nézte, mennyi haszon háramlik reá a telepitésből, áldozatkészségét csak ehhez mérte. A nyiregyháziak részéről eddig nyert jövedelmét kicsinyelvén, nem nagy hajlandóságot mutatott ujabb területek átengedésére. Világosan kitünik ez Károlyihoz intézett válaszából. „Én részemről — irja abban — köszönöm alázatossággal abbéli tett fáradságát s munkálkodását Excellentiádnak s egyszersmind értésemre adását. Én ugyan mind helybehagyom ezt a bölcs elrendelését s munkálkodását kedves mélt. öcsémuramnak; talán ád az Uristen, hogy idővel többre fog mehetni ez az közjövedelmünk. Most ugyan megértettem, hogy csak 3000 rh. forintokat igértek, de nem tudom, hogy az adandó s reménlő dézsmával együtt-e, vagyis különösen? Azt is megértettem Excellentiád uri kegyes jelentéséből,

[1]) Petheő grófnő levele Károlyihoz 1756. április 22. Fejértó.

hogy szinte most mult napokban urbarialis conscriptióra kimentenek volna az tisztek: reménylem, még abból is nyilván fog jutni és származni nagyobb hasznunk s jövedelmünk. Mi illeti pedig drága méltóságos s kedves uramöcsém javaslását, hogy királyi-telki pusztát is nyiregyházi lakosoknak inkább jobb volna engednem; mint sem más privátusnak, még ez eddig ők iránta engem nem requiráltak, de üdővel, csak egy esztendő mulva is, ha Isten éltemet megtartaná, nyilván meglehetne. Csak látnám legalább ez egy első esztendőben, miként fognak alkudni igyekezni és közhasznunkat teljesiteni".[1])

Károlyi, megértvén, hogy a grófnő első sorban a jövedelem fokozására gondol akkor, mikor ő az uj lakosok terhein igyekszik könnyiteni, más eszközökhöz folyamodott a nyiregyháziak érdekében.

1757 tavaszán megtörténvén a nyiregyháziak összeirása, összesen 286 telkes gazda találtatott ott. Ezek a különféle bérletek után és a szerződésileg kikötött egy arany forintnyi tartozásuk fejében a földesuraknak összesen 3239 rén. forintot fizettek.[2]) Ez összeget maguk a nyiregyháziak sem találták tulságos nagynak. Azonban voltak még közterheik is, melyeket a vármegye évről-évre emelt. Ép azért Károlyi a maga részéről nem akarta a bérleteket emelni, noha Petheő grófnő keveselte az eddigi bért. Mivel pedig az 1754. junius 16-án kettejük között három évre kötött szerződés lejáróban volt, Károlyi ugy igyekezett azt megujitani, hogy az a nyiregyháziakra nézve minél kedvezőbb legyen. A grófnőhöz irt levelében tehát igyekszik kimutatni, hogy a nyiregyháziak által a jövő évekre igért 3000 frt bér mindkettejükre nézve nagyon előnyös. Majd arra kéri a grófnőt, hogy király-teleki pusztáját adja bérbe a nyiregyháziaknak, hadd szaporodjék a gazdák száma. „Nékem ugyan — irja — ha tiz pusztám volna is ott, inkább adnám ezeknek gyarapitására ingyen, mint sem más privatusnak pénzért. S mivel pedig nincs, minden igyekezettel azon mesterkedem, hogy drága pénzen is mástul szerezhessek s az ő gyarapitásukra fordithassam, noha abból az adandó jövedelem is csak felébe fog engem illetni, felében pedig m. nénémasszonyt".[3])

Károlyinak e nyilatkozata fényesen igazolja, mennyire ragaszkodott Nyiregyháza munkás népéhez, viszont arról is bizonyságot tesz, hogy az uj települők szorgalmukkal, igyekvésükkel nagyon is megnyerték a gróf szivét.

Miután a nyiregyháziakkal és a grófnő tisztjeivel megbeszélte az

[1]) Petheő Rozália grófnő levele Károlyihoz 1757. május 2-án Palocsa.
[2]) Conscriptio oppidi Nyiregyháza Anno 1757.
[3]) Az 1754-ben kötött szerződés szerint, minden jövedelem közös.

ujonnan kötendő szerződés föltételeit, 1757. április 20-án a grófnővel, illetőleg annak meghatalmazottjával is, aláiratta a sajátkezüleg készitett egyezséget.

A 24 pontból álló szerződés, egybefoglalja a nyiregyháziak régi és ujabb jogait, valamint a földesurak iránt tartozó kötelezettségeit. A szerződés fölötte kedvező volt a nyiregyháziak részére, mert Károlyi a 286 telek után járó 286 aranyon kivül az összes bérletek és beneficiumok fejében csak kétezer rénes forintot követelt. A gróf a szerződés 5. pontjában maga kijelenti, hogy a jövedelmeket rendkivül olcsón adta bérbe, mely körülmény bizonyára előmozditja a nyiregyháziak gazdagodását. Tette pedig ezt azért, mert tekintetbe vette a lakosság gyakori háborgattatását, gazdasági kárait, továbbá azt a körülményt, hogy a vármegye által engedélyezett három évi adómentességet a közbejött váratlan fordulatok miatt nem élvezhették.

Mivel a nyiregyháziak többször panaszkodtak Petheő grófnő tisztjeire, ugyszintén másokra is, kik zaklatásaikkal nyugtalanitják a lakosságot, Károlyi az uj szerződésbe beleiktatta, hogy „mind nemes vármegye előtt mind más akármely háborgatások ellen is minden tehetségek megoltalmaztatik. Sem zsidó, sem görög vagy más, vélek egyben nem férhető kereskedő lakos, vagy másféle közikbe nem egyelittetik!“

Minthogy a telkek utáni földeken kivül a földesurak a nemesi (allodiális) táblaföldeket fölosztották a lakosok között, ezekre nézve elrendelték, hogy ezen táblaföldeknek kezükbe bocsátásából azért semmi jogot sem formálhatnak. Azokat senki se merészelje semminemü teher alá bocsátani s azok fejében senkinek semmit se fizessenek. Mert ha ezt tennék, az uraság a táblaföldeket azonnal visszaveszi tőlük s a költségeket rajtuk fogja megvenni.

A Károlyi jóvoltából kötött szerződés után a nyiregyháziak jobb napokat kezdtek érni. Minden oldalról biztositva lévén, nyugodtan adhatták magukat földeik müvelésére, s ha közbe-közbe történtek is némi kellemetlenségek, a nemeslelkü grófnál mindig megtalálták az irt bajaikra. Sajnos, Károlyi Ferencz hathatós támogatását nem sokára teljesen nélkülözniök kellett. A gróf már 1757-ben is folytonosan betegeskedett, baját sulyosbitották a Károlyi huszárezred és a sorezredek kiegészitésével járt teendők s egyéb elfoglaltságai. A nyiregyháziakról azonban még betegségében sem feledkezett meg. Midőn a lakosok egyik folyamodványukban előadták, hogy a dögvész és a jég mindenüket elpusztitotta s bajukat még növeli a katonai összeirás félelme, a gróf azonnal irt a falu előljáróságának, hogy a bajok elháritásáról intézkedhessék. S mivel a nyiregyháziak leginkább a katonai beszállásolás terheitől féltek, külön levelet mellékelt az alispán számára s abban őt a nyir-

egyháziak kérelmének teljesitésére kérte. A nyiregyházi biró és esküdtek átadták a gróf levelét az alispánnak, ez azonban minden válasz és vigasztalás nélkül hazaküldötte őket.[1])

Bár az alispán ez eljárása még nem jelentette a gróf kérelmének elutasitását, a sulyosan beteg Károlyi mégis magához a vármegyéhez fordult s annak jóakaratába és védelmébe ajánlotta a nyiregyháziakat. „Mivel ugy tetszett az Istennek — irja kiválóan szép levelében — hogy megilletne kegyes kezeivel és tavali sulyos nyavalyámat ujabban reám bocsátaná: inkább illene és kellene ugyanannak kegyelme nyerésére forditanom teljes erőmet s időmet, mintsem a külső dolgokra vetnem csak elmémét is, mivel mindazonáltal ugy tetszett az Istennek, hogy ez világon gyermekségemtől fogva az közjóra vezérelné elmémet, s elrendelné életem folyását, abban annyira megerősitenem, hogy azt nem elébb, hanem ha életem fogyásával vethetném ki elméből és szivemből; járulván ehhez az tekintetes ns. vármegyéhez is vonzó nagy tekintetem s kötelességem meg nem itéltetem, remélem a tek. ns. vármegyétől, hogy ha tulajdon tetszésével kegyesen resolvált s kiadott, homályt nem szenvedhető segedelmével kezdett és eddig szerzett hasznos gyarapitásban szükséges védelmeért s hasonló haszonnal annak további üzésére kivántató segedelmeért teljes tekintettel és bizodalommal a t. ns. vármegyéhez folyamodni kénytelenittetem. Kérvén azért, méltóztatnék a t. ns. vármegye szóval eziránt nevemben Szentiványi consiliárius uram által eleibe bővebben is terjesztendő kérésemet, oly atyai szivvel mint hazafi és közjóra czélzó szeretettel teszem, venni! S mind védelmemre, mind segedelmemre, önön abból következő gyarapodására s hasznára járulni és lenni, mely ebbeli magnanimitását és providentiáját nemcsak magasztalnom, hanem meg is szolgálni kivánom, s el sem mulasztom.“ [2])

Mivel a nyiregyháziak a különféle elemi csapások miatt a földesuraknak az évi bért sem voltak képesek megfizetni a szerződésben megállapitott időre, Petheő grófnőnél, illetve annak örököseinél ismét Károlyi lépett közbe, hogy elnézésre és könyörületre birja őket. Atyafiságos közbelépésének itt is meg volt az eredménye; mert *Dessewffy Sámuel* báró, a ki különben is jóindulattal viseltetett a nyiregyháziak iránt s fölötte nagyra becsülte Károlyi Ferenczet, levéllel kereste föl sógorát

[1]) A nyiregyháziak levele Károlyihoz: „Litteras autem Excellentiae Vestrae postquam vicecomiti tradidissemus, ne verbum quidem dixit. Saltem tacite plectas reposuit a nosque discedere jussit. Ugyanekkor tudtára adják, hogy az ujonnan választott elöljáróság személyesen fog tisztelegni a beteg grófnál.

[2]) Károlyi Ferencz gróf Szabolcs vármegyéhez 1757. deczember 11-én, Nagy-Károlyból.

Sennyey Imre bárót, Petheő grófnő másik örökösét, s annak is kegyeibe ajánlotta a nyiregyháziakat. „Kérem — irja e levélben a bárónak — atyafi szeretettel arra, hogy azon nyavalyás és egymást érdeklő üldözések alá vetett nyiregyházi jövevényeknek pártfogásában s oltalmazásában velem egy szivvel munkálódni ne terheltessék; nem megvető sikerét tapasztalja ugyan kedves sógor uram azok szállitásában tett költséges s fáradságos munkáimnak, de érzenők nagyobban, hogyha más szenvedésektől s üldözésektől mentté tehetnők őket.“ [1])

Károlyi Ferencz grófnak Dessewffy Sámuelnél tett közbelépése volt az utolsó, amit a nyiregyháziak érdekében tehetett. Folyton sulyosbodó betegsége s a katonaállitás gondjai [2]) nem engedték, hogy továbbra is éber figyelemmel és érdeklődéssel kisérje a nyiregyháziak ügyeinek folyását. De nem is volt erre egyelőre szükség; mert erélyes föllépése a vármegyénél és rokonainál megszerezte a nyiregyháziak számára a rég várt nyugalmat, védelmet s a reményt jövendő boldogulásukra.

1758. augusztus 14-én örökre behunyta szemeit Nyiregyháza *második alapitója*, de első és leghathatósabb védője. Nemes gondolkozásának, kifogyhatlan emberszeretetének. áldozatkészségének s páratlan türelmének oly jeleit adta, az általa benépesitett község védelmében, hogy Nyiregyháza méltán tekinthet kegyelettel és ragaszkodással e ritka jellemü férfiu képére, ki nemcsak tett, de szenvedett is a városért. Méltán irta e nagy férfiuról egyik alapos ismerője: „Egyéb virtusi mellett, Pietate, Arte, Marte, Fidelitate: ájtatoskodással, bölcsességgel, vitézkedéssel, királyához, nemzetéhez mutatott hivséggel fényeskedik a magyarok egén!“

A nyiregyháziak védelmében Károlyi Ferencz örökét Dessewffy Sámuel báró vette át. A gróf utolsó találkozása alkalmával meg is kérte erre: mert egyetlen fia Károlyi Antal, a harcztéren lévén elfoglalva, s különben sem ismervén Nyiregyháza ügyeit, nem sokat tehetett érdekükben.

Károlyi Antal gróf tisztjei, alig három évvel Ferencz gróf halála után, azon igyekeztek. hogy a nyiregyháziakkal 1757-ben megkötött szerződést akármi uton fölbontsák, s őket jóval nagyobb bér fizetésére birják. A bérösszeg emelésébe Károlyi Antal is beleegyezett. Ő különben sem viseltetett valami nagy rokonszenvvel az uj települők iránt. A gróf tisztjei erre értesitették a tervről a nyiregyháziakat. Az uj lakosok ragaszkodtak a szerződéshez, de egyuttal kijelentették, hogy a gazdák

[1]) Dessewffy Sámuel báró Sennyey Imre báróhoz 1758. jan. 15 Nagy-Károly.

[2]) Egyik levelében ezt irja a szabolcsi főispánnak, hogyha orvosa segitségére nem jön: „azt tartom, nem ezen a világon katonaság állitásában, hanem az másikon szorgalmatoskodtam volna az élők üdvösségéről.“

számát hajlandók ujabb telepitésekkel ezerre emelni, igy aztán a földesurak ezer aranyat kapnak évenkint. Azonban hasztalan fáradoztak, oly nagyszámu települőt nem tudtak szerezni. Erre a gróf teljhatalmu megbizottja Gáspár Sándor kijelentette előttük, hogy mivel igéretüket nem váltották be, a gróf is érvénytelennek nyilvánitja a régi szerződést. Lett aztán rémület Nyiregyházán, midőn a lakosok megtudták, hogy az egy arany taksán kivül a bérösszeget 2000 forintról 9000 forintra akarják felemelni, s a Kis-Telek nevü „plágát", mely eddig közterület volt, föl fogják osztani szántóföldeknek.

A megijedt lakosok először is a vármegyéhez siettek panaszukkal, s kijelentették, hogy mintegy hatvan gazda inkább kész azonnal elköltözni, mintsem olyan óriási terheket elviselni. Kérték hát a vármegyét, mely már annyiszor szállt sikra érdekükben, lépne közbe, s birná engedékenységre Károlyi Antal grófot. Az uj főispán, Barkóczy János gróf meghallgatván a község panaszát, azonnal irt Károlyinak. „Néhai boldog emlékezetü gróf generális uram" [1]) — mondja levelében — mely buzgó fáradozással, s kétségkivül tetemes költségekkel is népesité meg Nyiregy házát: az nemes vármegye is sokaknak indulati ellen, mely sok rendbeli közbenvetésekkel s alkalmatlankodásokkal védelmezé összejövéseknek zsengéjében megállapodásokat, nyilvánabb m. uramöcsémnek, hogy sem aztat bővebb szókkal fejtegessem." Erre elmondja, hogy ugy a vármegye, mint a földesur eddig teljes tehetségével igyekezett a nyiregyháziak javát előmozditani, de most a földesuri terhek miatt 50—60 család el akar költözni, ami óriási veszteség a községre, a vármegyére és a kincstárra egyformán. Kéri a grófot, ne adjon példát a vármegyének arra, hogy eddigi kedvezéseit szintén elvonja Nyiregyházától. [2])

A nyiregyháziak a vármegyén kivül Dessewffy Sámuel bárót is megkérték ügyük támogatására. A jólelkü főur maga ment Nyiregyházára, s ott megigérte nekik Károlyi nevében is, hogy a részükre annyira szükséges Kis-Telek nevü föld ezután is közterület marad, s az évi bért sem fogják kilenczezer forintra emelni. Hogy igéretét kemolyan vette, mutatja Károlyi Antalhoz irt levele. Ezekben arra igyekszik rábirni a grófot, hogy egyelőre elégedjenek meg 4000 forint évi bérrel, s hagyják a lakosok kezében a kisteleki földet. [3])

[1]) Károlyi Ferencz gróf.

[2]) Barkóczy János gróf levele Károlyi Antalhoz 1761. nov. 2. Palócz.

[3]) Az első levél kelte 1761. máj. 23. Ebben igy ir a grófnak „én valamint gyarapodásukat kivánom, ugy gyermekim tutora lévén, az ő hasznukat előmozditani tartozásom; mindkettőt öszvehozván itélem, hogy aggravium nélkül, pro beneficiis dominalibus megadhatják az négyezer forintot." A másik levél kelte 1761. szept. 29-e. Tállya. Ebben nyiregyházi látogatását s a nyiregyháziak keserves panaszait adja elő.

Károlyi Antal és tisztjei keveselték a 4000 forintot a bérletekért, noha ez is kétszerese volt annak az összegnek, melyet a boldogult Károlyi Ferencz alig három évvel előbb kivánt tőlük. Ők mintegy 7—8 ezer forintra akarták a bért emelni, tekintet nélkül a Károlyi Ferencz féle 1757-i egyezségre.

A lakóknak egy része ilyen kedvezőtlen körülmények között továbbra megmaradt a kiköltözés szándéka mellett. Irásban kérték csendes elbocsátásukat, melyhez egyezségük értelmében joguk volt. Folyamodványukban tizenegy pontba foglalták ama régi s ujabb sérelmeket, melyeket szerződésük daczára kénytelenek elszenvedni. A nyiregyháziak kegyeletéről s igaz szeretetéről tesz tanuságot az a körülmény, hogy sérelmeik előadása közepett is áldást mondanak a Károlyi nemzetségre s egész rajongással szólnak „a boldog emlékü, kedves, dicső s rájuk nézve feledhetlen és poraiban is végtelenül tisztelt" Károlyi Ferencz grófról.

Az 1761. szept. 4-én Nyiregyházán tartott „comissio" megengedte az elégedetleneknek a távozást, de oly föltételekhez kötötte azokat, hogy nagy anyagi károsodás nélkül lehetetlen volt a kiköltözködés. Először is három évre összes kötelezettségeiknek ugy a vármegye, mint a földesurak részére eleget kell tenniök. E határozat kimondásától számítva tizenöt nap alatt távozniok kell. Ha titokban szöknének el, összes terheiket a bírák tartoznak megfizetni.[1])

Ettől a határozattól úgy megijedtek a távozni akarók, hogy másnap már új kérvényt nyújtottak be s az Isten irgalmára kérték a bizottságot a távozási időnek egy évre való meghosszabbitására.[2]) Az ügy végleges eldöntése a „Károlyi comissio" elé került; de itt sem tudtak kedvezőbb föltételeket kieszközölni.[3]) Végső elkeseredésükben tehát magához Károlyi Antal grófhoz folyamodtak, „s Isten szerelmében s a gróf kegyelmében bizva térden állva kérik", engedné meg nekik, hogy békében és szabadon távozhassanak Nyiregyházáról.[4]) Mondanunk sem kell, hogy ez a folyamodás teljesen kárba veszett fáradság volt; mert a gróf még válaszra sem méltatta. Igy hát kénytelen-kelletlen mégis maradniok kellett.

Még ki sem heverték a nyiregyházi lakosok a terheik fölemelésével járó bajokat, már is új kellemetlenségek vártak reájok.

[1]) Resolutio. Nyiregyháza die 4a 7 br. 1761. Steph. Püspöky. Per jur. not. Jos. Simon.

[2]) Instantia servorum, migrare volentium hospitum.

[3]) Bár hivatkoztak Károlyi Ferencz szavaira: „Qui non vult in mea terra degere, modo cum scitu et honeste abeat."

[4]) Aláirva: Servi et subditi ad mortem usque devotissimi, subjectissimi migrare cupientes Nyiregyházienses coloni.

1765-ben Wandlik helyébe új lutheránus papot hoztak a lakosok. Ez ellen a kerületi papság tiltakozott s értesítette a dolog felől a püspököt is. Eszterházy Károly gróf, egri püspök, tudván mennyi kellemetlensége volt ez ügyben elődének, békés úton akarta a dolgot elintézni. E czélból a következő levelet írta Károlyi Antalnak: „Vettem hiteles tudósitást, hogy nyiregyházi lutheránus lakosok méltóságos uramnak jobbágyai előbbeni prédikátorjokon kiadván, helyében mást, tulajdon akaratjok szerint hoztak volna be Nyiregyházára. Jól tudgya m. úr, minemü királyi rendelés költ vala e dologban: úgy, azt is, hogy amiatt antecessorom és mltgos úr boldogult atya ura közt a lángadozó szívbéli szeretet és szíves barátság egészben megbomlott. Én ugyan nem félek attól, hogy valamely illyes állapot és izetlenség támadjon köztünk e dolog végett; mert jól ismeretes nálam mlgos urnak az igaz religióhoz való buzgósága, melytől viseltetvén meg nem itél, ha püspöki hivatalomhoz képest megkivánom azt, a mi a religiónak előmozdítására szolgál; sőt reménységem van, hogy m. úr fog módot mutatni, miképen legjobban, legcsendesebben s az igaz katholika hitnek praejudiciuma nélkül lehetne a dolgot elintézni.„ [1])

Eszterházy püspök nem is csalatkozott a hitbuzgó Károlyi Antalban; mert ő egészen a püspökre és az egyházra bizta az ügynek elintézését. Ekkép a vallás kérdése ismét a helytartótanács elé került; mert a vármegyéhez küldött protestátiónak semmi sikere sem lett. Szabolcs vármegye ugyanis ismét a nyiregyháziak pártjára állott.

A helytartótanács a vármegyéhez intézett leiratában szigoruan meghagyta, hogy a lutheránus lelkészt azonnal el kell tiltani a vallásgyakorlatról; egyuttal szemére vetette a vármegyének eddigi eljárását, főkép azt a körülményt, hogy a katholikusok mindeddig lelkész nélkül szükölködnek, holott a lutheránusok a vármegye támogatása mellett szabadon gyakorolják vallásukat. Ugy a lelkész, mint a tervezett imaház ügyében vizsgálatot kell indítani.

A vármegye eddigi szokása szerint húzta-halasztotta a dolgot. Majd mikor újabb bonyodalmak hírét vette, a nádorhoz folyamodott [2]) a nyiregyháziak érdekében. Maguk a nyiregyháziak meg a királynéhoz terjesztettek be felségfolyamodványt. A vármegye elmondta a nádornak a dolgok valódi állását s kiemelte, hogy Nyiregyháza népe fölötte vallásos és munkás. Ugy a vármegyére, mint a kincstárra nagy kár volna távozásuk, már pedig ez okvetlenül bekövetkezik, ha szerény kivánságuk nem teljesül. Maguk a nyiregyháziak meg kijelentik, hogy alap-

[1]) 1765. novemb. 26. Eger.

[2]) 1767. jul. 8-án a megyegyülés alatt Nagy-Kállóban.

talan az az állítás, mintha Nyiregyházán számos katholikus hivő volna, mert mindössze *hat* kath. vallásu gazda van, holott a lutheránusok száma négyezernél is több.[1])

A katholikus papság sem akarván tétlenül nézni a dolgok fejlődését, 1768. jun. 17-én szintén fölírt a királynéhoz. Ez a fölirat annyiban érdekes, hogy a meghalt Károlyi Ferenczet kiméletlen vádakkal illeti a trón előtt, s a vármegye eljárását is igyekszik sötét színben föltüntetni. Súlyos vétke e vármegyének — mondja a fölirat, — hogy a királyi rendeletek végrehajtásában mindig késedelmeskedett, de még súlyosabb vétket követett el Károlyi Ferencz gróf, a ki a régi kath. vallásu földmüvelőket elrendelé s csupa lutheránust telepített le e helyre, jóllehet azelőtt a vármegyében nem voltak lutheránusok. Azonkívül prédikátorukkal együtt fölötte támogatta őket, a könnyebb megtérítés leple alatt különféle utakon a lutheránus pap megtartására törekedett s kivitte, hogy a lutheránus vallás törvénytelen gyakorlása azon a helyen erősen gyökeret vert. Vannak ott katholikusok is, de ezeknek se templomuk, se papjuk nincs. Ideje, hogy a lutheránus pap minden funktiótól eltiltassék. Annyit azonban meglehet engedni, hogy a pap mint iskolamester közöttük maradjon" velük imádkozzék s nagyobb ünnepeken beszédet mondjon. A fődolog azonban az, hogy a kath. plébános minél előbb betelepíttessék, templom és iskola építtessék.

A vármegyének és az egri püspökségnek föliratára a királyné nevében a helytartótanács válaszolt. A vármegyéhez intézett végzés szerint ő felsége elrendelte, hogy a lutheránus lelkész mindenféle papi funktió végzésétől eltiltatik, de különös királyi kegyelemből mint iskolamester hívői között maradhat, a gyermekeket taníthatja s az oratóriumban előimádkozhatik és nagyobb ünnepeken beszédet tarthat. Egyebekben a hívők a katholikus pap joghatósága alá tartoznak. Mivel pedig a katholikusok eddig pásztor nélkül szükölködtek a püspök és a földesúr költségén lelkészi állás kell hogy szerveztessék. Addig míg ez megtörténik a kath. pap és tanító a stólából és a tanpénzből tarthatja fent magát. A szegényektől azonban semmit sem szabad követelniök.[2])

Sem a vármegye, sem Nyiregyháza nem volt megelégedve a helytartótanács végzésével. Ennek daczára 1769-ben tényleg beigtatták a katholikus papot. A kétségbeesett nyiregyháziak erre ismét a kivándorlásról kezdtek tanakodni. Akadt is alkalmas hely számukra Szlavoniában, hol elegendő földet is kaphattak s vallásukat is szabadon gyakorolhatták volna. Mielőtt azonban távozásra szánták volna magukat, újabb

[1]) Az 1768. okt. 6-án benyujtott felségfolyamodványban.

[2]) Posonii die quarta mensis Augusti Anno 1768.

kisérleteket tettek vallásuk érdekében. Először is földesurokhoz Károlyi Antalhoz folyamodtak, elmondván, hogy „vérkönyekkel megsiratandó sorsuk és állapotuk" kényszeríti őket kérelmük benyújtására. Kérik a grófot, „lábai elé borulva" engedje őket szívéhez közelebb jutni s eszközölje ki a több mint négyezer hívő számára a szabad vallásgyakorlatot. Majd elpanaszolják folyamodványukban, hogy hetvenéves birójukat bizonyos ingyen szolgálatok megtagadása miatt a vármegye nyilvánosan megbotoztatta. A „generalis conscriptió" ideje is itt van — irják tovább — szükségük lenne a gróf támogatására, noha a megye nem fogja őket ez alkalommal sem elhagyni. Végül arra kérik a grófot, engedje meg nekik, hogy szabadon költözködhessenek ki.

Károlyi Antal jelentékeny idő elmultával ilyen lakonikus választ adott a nyiregyháziak alázatos folyamodványára: ő vallás dolgában ő felsége parancsainak engedelmeskedik s fog is engedelmeskedni mindig. Ha a vármegyével dolguk van, végezzék el a vármegyével, az bizonyára igazságot szolgáltat nekik. Ami a Szlavoniába való költözést illeti, ő beleegyezik abba, ha ő felsége akaratával nem jön a terv összeütközésbe.[1])

Ilyen rideg visszautasításra nem számitottak a nyiregyháziak; mert hisz érdekükben a vármegye alispánja Ibrányi Miklós is igen szépen megkérte a grófot, hogy „igaz ügyükben consolátiót vehessenek s ne valami módon megszomorodván eloszoljanak." De, mint láttuk, ez a közbelépés sem használt. Sejtvén a nyíregyháziak, hogy Károlyival nem sokra mennek, ő felségéhez is folyamodtak, még pedig némi eredménynyel, mert legalább annyit ki tudtak vinni, hogy ezentul saját lelkészük szolgálatát igénybe vehetik, ha a kath. papnak a stólát megfizették. A lelkész azonban ezután is csak tanítói minőségben tartózkodhatott közöttük. Igy hát teljes vallásgyakorlati szabadsághoz csak akkor juthattak midőn II. József türelmi rendelvényét kiadta. Templom építéséhez is csak ezután foghattak.

A vallás-kérdésen kivül más bajaik is voltak ez időben a nyiregyháziaknak. Károlyi Antal ugyanis nem volt megelégedve azzal a csekély bérrel, melyet boldogult atyja kivánt a nyiregyháziaktól. Tehát évről-évre emelni igyekezett azt. A nyiregyháziak, habár nem örömest, beleegyeztek a bérösszeg emelésébe; de midőn a gróf a fejenkénti egy arany taksát is emelni és a zsellérekre is kiterjeszteni igyekezett, sőt a szerződés több pontját is megszegte, felzúdultak. Hogy mily nagy mértékben emelték a bérösszegeket, az világosan kitűnik az 1769-ben kötött, illetőleg a lakosokra erőszakolt szerződésből.[2]) A Károlyi Ferencz

[1]) Károly 8. August. 1771. Comes Antonius Károlyi m. p.

[2]) Szabó Márton urad. fiskális levele Károlyi Antalhoz 1771. szept. 20-án.

gróffal kötött egyezség értelmében az összes bérletek fejében 2000 frtot fizettek, az új szerződés szerint a korcsmák bérlete után 4200 frtot, a mészárszékek és két bolt után 2220 frtot, a kir. dézsma után 300 azaz összesen 6720 frtot tartoztak fizetni.

A gróf azonban még ezzel sem volt megelégedve s tisztjeivel azt szerette volna keresztül vitetni, hogy az egy arany taksát ne csak a gazdák, hanem a zsellérek is fizessék. Bár maga a grófi fiskális sem tudott erre törvényes alapot,[1]) a tisztek mégis fölvették a zselléreket is az „aranyos jobbágyok" közé. Azonkivül „karácsony adóra" és két napi ingyen napszámra akarták kényszeriteni a lakosságot. Ha hozzávesszük ezekhez, hogy a Károlyi Ferencz által használatra átengedett erdőt elvették tőlük, hogy szerződés ellenére az urasági tisztek gazdaságot üztek s görög kereskedőt telepítettek le közöttük, akkor könnyü elképzelnünk, mért fogyott meg Nyiregyháza lakossága Károlyi Ferencz halála óta szemlátomást.

A nyiregyháziak újabb sérelmeik és a szerződésszegések ellenében ő felségénél kerestek oltalmat. Folyamodványuk vétele után 1771. febr. 21-én a helytartótanács a vármegyét szólította föl az ügy megvizsgálására és jelentés tételére. A vármegye részéről kiküldött bizottság Károlyi tisztjeivel együtt uriszéket tartott Nyiregyházán s a lakosság tiltakozása daczára teljesen Károlyi gróf fiskálisának álláspontjára helyezkedett. A zsellérekre kivetendő taksa ügyében is a grófi ügyvéd érvelését fogadták el. E szerint a grófot nem kötelezi a régi szerződés, mert a nyiregyháziak amaz igéretüket, hogy a gazdák számát újabb telepítésekkel ezerre fogják emelni, nem tartották meg. Természetes, hogy ez csak ügyvédi fogás volt; mert a Károlyi Ferencz gróffal kötött szerződésben szó sincs az ezer gazdáról, sem a nyiregyháziak igéretéről. A vármegye április 20-án küldte föl a helytartótanácshoz az uriszék határozatát. E szerint a nyiregyháziaknak mind a négy panasza alaptalan s igy követelésük elutasitandó.

A nyiregyháziak azonban az uriszék végzése ellen újra felségfolyamodványt nyújtottak be. S ez egyszer megtörtént az a ritka dolog, hogy a legfelsőbb fórum nem a földesurnak, hanem a *nyiregyháziaknak adott igazat.* A helytartótanács ugyanis ő felsége rendeletére kimondotta, hogy a földesur a nyiregyháziaknak a régi egyezmények értelmében

[1]) Szabó Márton fiskális, igy ir erről a grófnak: „egyébbel ellent nem állhattam allegative, hanem hogy oda való csoportozásokkal azt igérték a jövevények, hogy ezer gazdára fognak szaporodni, és igy ezer aranyra mégyen a census, praeter beneficia dominalia, de minthogy azok ezer számra nem szaporodtak, s talán nem is szaporodnak, sőt szemlátomást fogynak, tehát a mélt. uraság is nem tartozik observálni az egy aranybeli censust."

tartozik megengedni a fajzást, s ha a lakosok kivánják, köteles eltávolítani a görög kereskedőt. Kimondotta azt is, hogy az urasági tisztek csak akkor folytathatnak gazdálkodást, ha alávetik magukat a közterheknek. Az egy arany taksára vonatkozólag fölkéri a vármegyét, hogy lépjen közbe a földesurnál s eszközölje ki a szerződés betartását.[1])

Károlyi még a királyi végzés megérkezése előtt, tekintettel a szétoszlás eshetőségére lemondott a „karácsony adójáról" s a zsellérekre kivetni szándékolt egy aranybeli taksáról „usque ad beneplacitum." Az egy arany taksa ráerőszakolása a zsellérekre nem sikerülvén, két év mulva a bérleteket emelték föl, még pedig ezuttal 7,400 frtra.[2])

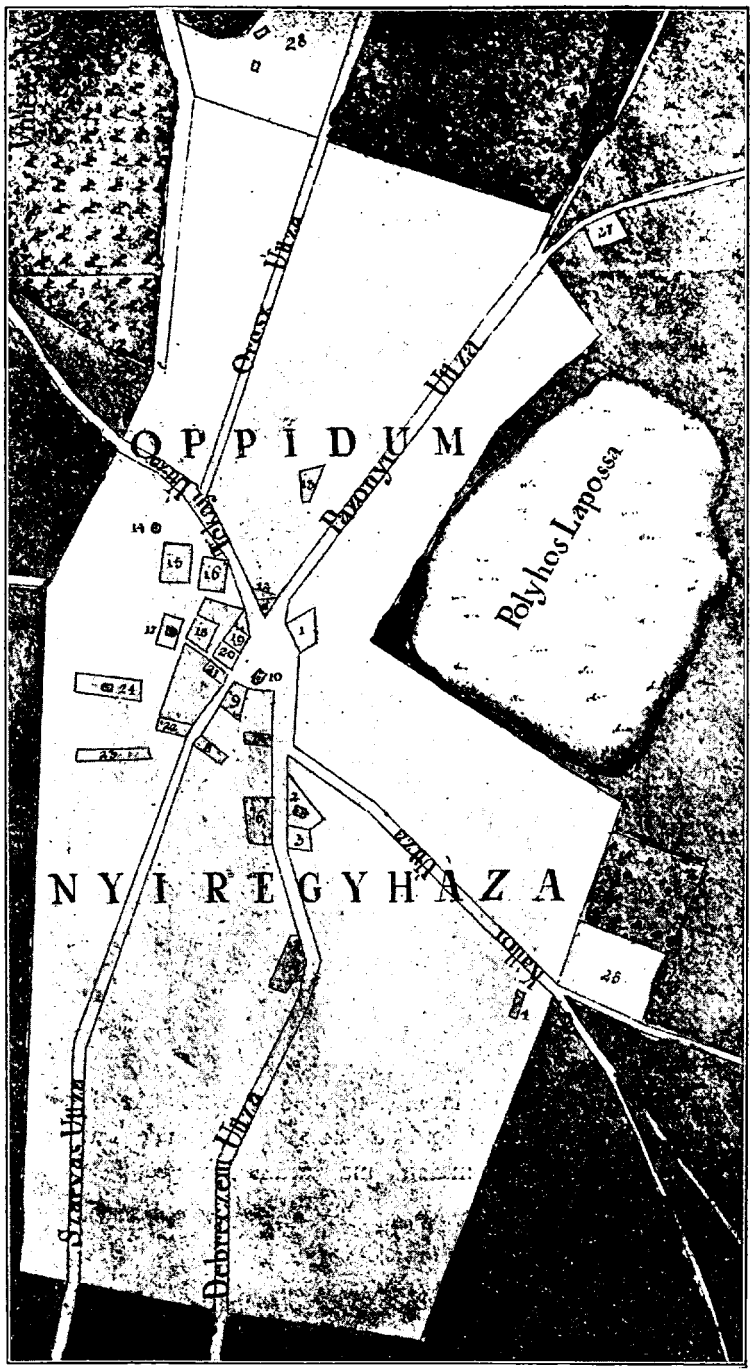
Ennél örvendetesebb volt a nyiregyháziakra, hogy ugy Károlyi, mint Dessewffy Sámuel 1775-ben földeket engedtek át nekik *szőlőskertek* létesitésére. A szőlőkre hatévi adómentességet is biztositottak számukra. A hatévi mentesség elteltével minden kilenczedik cseber termést a földesuraknak kellett átadni. „A ki — mondja a szerződés — borának vagy mustjának számát eltagadná és akózás előtt máshova elrejtené, szőlőjének elvesztésével fog büntettetni." Az uraságok engedélye nélkül uj szőlőt ültetni nem szabad.

Ez időtől kezdve Nyiregyháza szemlátomást gyarapodott. A szabad vallásgyakorlat, az elegendő föld és az aránylag csekély taksa mindig több és több földmüvelőt csábított a környékre. A virágzásnak azonban még sem ezek voltak leghathatósabb tényezői, hanem a lakosságnak törhetetlen szorgalma, munkakedve, kitartása és mértékletessége. 1786-ban már annyira emelkedett a földmivelő-telep, hogy a lakosság lépéseket tett *a régi városi jog visszaszerzésére.* Törekvésüket hathatósan támogatta Károlyi Antal gróf is, a ki lassan-lassan szintén megkedvelte Nyiregyháza törekvő és fürge népét. 1786. november 23-án már megjött a királyi engedély, melynek értelmében Nyiregyháza városi jogokat nyert.

Igen érdekes az a hivatalos térkép, a mely Nyiregyháza határának 1804-ben Kovács Gábor és Ungvári János uradalmi mérnökök által 1200 □ öles holdakban fölvett tagozatát ábrázolja s a melyből *a város belső területének rajza* itt látható. E térképhez a következő *területkimutatás* van mellékelve, melyet forditásban szintén jónak látunk közölni, részben a közölt térkép számainak magyarázata végett is.

[1]) 1774. die 30 Junii, Posonii.

[2]) Lásd: a Nyiregyházán 1775 junius 20-án 1776—1779-ig terjedő három évre kötött szerződést, mely azután még többször megujittatott.

Részlet Nyiregyháza 1804. évi térképéből.
A térképen lévő számok magyarázatát lásd a terület kimutatásában.

Nyiregyháza területe 1804-ben.

I. Belsőségek.	Hold	1/16 hold	Öl
1. Uradalmi magántelkek.			
19.*) gr. Károlyi ház	—	5/16	66
20. gr. Dessewffy ház	—	5/16	66
2. Uradalmi köztelkek.			
16. Vendégfogadó	—	10/16	66
22. Mészárszék	—	5/16	9
3. Kath. egyház telkei.			
10. Templom	—	1/16	65
9. Plebánia	—	7/16	35
21. Iskola	—	3/16	51
27. Temető	—	13/16	14
4. Gör. kath. egyház telkei.			
17. Templom	—	8/16	40
18. Plebánia	—	9/16	5
5. Ágostai. hitv. egyház telkei.			
2. Templom	—	14/16	55
3. Egyik plebánia	—	6/16	31
6. Másik plebánia	1	—	18
26. Plebános kertje	8	8/16	24
25. Temető	6	3/16	17
6. Helvét hitv. egyház telke.			
24. Templom	1	2/16	10
7. Középületek.			
4. Katonai raktár	—	2/16	66
12. Ispotály	—	2/16	—
11. Megyei gyógyszertár	—	2/16	37
14. Puskapor-raktár	—	—	4
5. Alezredes lakása	—	14/16	66
7. Főhadnagy „	—	4/16	8
8. Hadnagy „	—	4/16	40
13. Főhadnagy „	—	6/16	45
15. Kapitány és hadnagy lakása	1	—	—
23. Másodkapitány lak.	—	11/16	—
8. Községi telkek.			
1. Község háza	—	12/16	25
28. Községi major	19	6/16	58
9. Jobbágytelkek.			
Maguk a telkek	429	11/16	74
Az utczák területe	31	12/16	2
Összes belsőség	508	6/16	22

II. Külsőségek.	Hold	1/16 hold	Öl
1. Uradalmi erdők.			
a) *gr. Károlyi részén:*			
Első csere	112	13/16	36
Him-erdő	521	—	67
Ehhez tartozik a Sós-tó, a szódafőzéssel együtt	61	13/16	35
b) *gr. Dessewffy részén:*			
Erdők	372	5/16	15
2. Majorságok.			
Kath. plebánia majorja	80	1/16	60
A gör. kath. s a két protestáns egyház majorja együtt	234	9/16	31
Postamester majorja	123	14/16	13
E majorságokban az utak területe	6	7/16	15
3. Jobbágy-földek.			
Maguk a földek	23,406	2/16	65
Az azok közt lévő vizek	349	11/16	59
„ „ „ „ utak	220	6/16	6
4. Legelő.			
Maga a legelő	9439	7/16	4
Azon lévő vizek	277	13/16	15
„ „ utak	153	12/16	40
5. Szőlők.			
Régi szőlők	176	1/16	35
Uj „	89	3/16	28
6. Puszta.			
Kistelek	67	15/16	2
Összes külsőség	35,693	8/16	1
Ehhez belsőség	508	6/16	22
Összes terület	36,201	14/16	23

*) Ezen elülálló számok azonosak a térképen látható számokkal.

A jelen század első éveiben a nyiregyházi telepesek szorgalmas városi polgárok gyanánt azon buzgólkodtak, hogy a község határán elterülő földeket a földesuraktól fokozatosan magukhoz válthassák. Ez a törekvés csakhamar czélhoz is ért. A Dessewffy családra eső birtokrészt a nyiregyházlak 880,000 frtért megváltották és tulajdonjogukba 1812. április 10-én beiktattattak; alig tizenkét évre rá megváltották 730,000 forintért a Károlyi részt is és a hét pontból álló szerződést Károlyi Lajos, István és György grófokkal együtt 1823. nov. 7-én irták alá.

A nagy kiterjedésü határ birtokában immár nyugodtan nézhetett a város a jövendők elé. Polgárainak szorgalmát, igyekezetét a gondviselés megáldotta; a 144 év előtt megindított szerény telepítvény napjainkban Szabolcs vármegye székhelye s az alföld egyik legvirágzóbb városa.

Lakóinak száma tulhaladja a 27,000 lelket; a lakóházaké pedig a 3800-at. Nemzetiségre: a lakók tulnyomó többsége (22,500) magyar, a más ajkuak közül az első települők, a tótok, már alig mulják föl a négyezer lelket, a németség el sem éri a kétszáz lelket; a ruthénséget 16, az oláhságot 7, a szerbséget 2 lélek képviselte az utolsó népszámláláskor. De vallásfelekezet dolgában a tulsuly most is az első települők vallását: az ágostai vallást illeti 13,000 lélekkel; ellensuly gyanánt négy más felekezet számítható csekély különbséggel, ugymint 5600 róm. kath., 3000 görög kath., 2500 református és 2100 zsidó.

Valószinü, hogy Nyiregyháza már a közel jövőben törvényhatósági joggal fölruházott városa lesz Magyarországnak. Méltó, hogy polgárai akkor kegyelettel gondoljanak vissza a város bölcsőjére, a későbbi fölvirágzás szerény kezdetére és *Károlyi Ferencz* grófra az áldozatkész kezdeményezőre.

ADATOK.

A BUDAI KAMARAI JÓSZÁGKORMÁNYZÓSÁG JÖVEDELMEI ÉS KIADÁSAI 1686—1700-ig.

Az Orsz. Levéltárban őrzött budai kamarai adminisztrácziő iratai, hazánk történetének egyik legérdekesebb korát, az országnak akkor legkevésbé ismert területéről világitják meg. E kamarai adminisztrácziót, mindjárt Budának a töröktől való visszahóditása (1686 szeptember 2.) után állitották föl és mindazt a területet, a mit a hadsereg a töröktől, lépésről-lépésre visszanyert, ezen adminisztrácziónak rendelték alá. E terület 1690 óta sokkal ismeretesebb a *neo-acquistica* vagy *uj szerzeményi javak* néven, mert mint tudjuk, a bécsi kormány, e javak fölötti rendelkezést a fegyver jogán, teljesen magának tartotta fönn, ehhez képest tehát az itt felállitott jószágkormányzóság is, nem a magyar, hanem közvetlenül a bécsi udv. kamarától függött, hivatalos nyelve is a német volt. Mint ilyen csak 1709. junius 7-én oszlott fel.

Az alábbi kimutatás, e kormányzóság gazdálkodásának teljes képét nyujtja, az egész terület minden részéről, attól az időponttól kezdve, midőn az, a töröktől, kormánya alá került s ott valamelyes hivatalos müködését megkezdette.

E kimutatást, a kam. jószágkormányzóság számvevősége, eredetileg csak 1697-ig készitette el 1698. november 24-én, de utóbb azután az 1698—1700. évi adatokkal toldotta meg.

Minden hivatal számadása az 1697-iki tétel után mindig össze van adva, de mi ezeket mellőzzük s itt csak az összes hivatalok jövedelmeinek 1697-ig bezárólag történt összeadását adjuk.

E szerint a budai jószágkormányzóságnak:

1686—1697-ig volt összes jövedelme volt a sóhivatalokon kivül:	1,512,403 frt
összes kiadása:	337,012 „
tiszta haszna:	1,176,960 frt

Ez az aránylag nagy összeg mutatja, hogy e 10 év alatt, az országnak ezen akkor legnyomorultabb területe, mely a török alatt vagy azután jóformán pusztasággá vált, lassankint ismét magához tért s gyarapodásnak indult.

Budai harminczad és vámhivatal.

	Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
	forintokban.		
1686 decz. 17-től kezdve			
1687 deczember 31-éig	16,681	3,023	13,658
1688	16,544	2,475	14,069
1689	12,028	2,272	9,756
1690	10,457	2,560	7,897
1691	7,358	2,364	4,994
1692	15,445	2,262	13,183
1693	7,828	2,278	5,550
1694	6,321	2,337	3,984
1695	6,707	2,288	4,419
1696	7,733	2,220	5,513
1697	6,997	1,807	5,190
1698	8,027	1,408	6,619
1699	10,064	1,790	8,274
1700	12,066	1,790	10,276

Budai kamarai tiszttartóság.[1])

1687 ápril 1-től	10,044	9,650	394
1688	15,158	9,477	5,681
1689	22,912	11,955	10,957
1690	19,138	15,857	3,281
1691	24,485	20,576	3,909
1692	13,888	11,314	2,574
1693	31,092	14,969	16,123
1694	32,650	10,540	22,110
1695	26,458	12,924	13,534
1696	41,622	11,423	30,199
1697	20,337	2,522	17,815
1698	21,441	727	20,714
1699	19,736	731	19,005
1700	15,923	937	14,986

[1]) Jövedelmei, mint más uradalmakban, majdnem teljesen a városi polgárok s jobbágyok földesuri adózásából és a tizedből származtak.

Buda városi telekkönyvi hivatal.[1])

	Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
	forintokban.		
1696	1,236	455	781
1697	2,962	997	1,965
1698	2,276	1,038	1,238
1699	1,999	1,054	945
1700	2,759	1,143	1616

Budai épitészeti hivatal szükségletei.

	Épitkezési anyag költségeire.	*Polgári épitkezések költségeire.*	*Erődök épitkezési költségeire.*
	forintokban		
1686	696	1,206	9,433
1687	9,839	53,335	23,766
1688	1,255	23,368	2,832
1689	4,885	5,270	3.077
1690	4,353	17,438	1,059
1691	717	8,745	91,853
1692	3,465	11,274	3,029
1693	3,116	4,883	616
1694	1,372	5,609	2,606
1695	1,226	2,575	1,080
1696	1,481	9,352	1,343
1697	3,848	3,665	334

Budai erdészeti hivatal.

	A hivatalnál befolyt, de kiadásra felhasznált jövedelmek	*A hivatal részére, a kamarai számvevőségtől utalványozott összegek*	*A hivatal összes kiadásai.*
	forintokban		
1688	2,733	4,071	6,804
1689	2,714	3,988	6,702
1690	1,636	4,570	6,206
1691	4,651	2,077	6,728
1692	1,195	5,152	6,347
1693	1,780	2,929	4,709
1694	1,974	1,803	3,777
1695	1,064	2,786	3,850
1696—1697 ápr. 30-áig	476	2,331	2,807

[1]) Ezen 1696-ban felállitott hivatal jövedelmei, a polgári telkekért az államnak fegyver jogán fizetett összegekből (gewehr) származtak.

Székesfehérvári harminczad és kam. tiszttartóság.

		Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
		forintokban		
1689	harminczad 1,414 tiszttartóság 3,676	5,090	507	4,583
1690	harminczad 2,881 tiszttartóság 3,445	6,326	1,261	5,065
1691	harminczad 3,690 tiszttartóság 6,347	10,037	1,308	8,729
1692	harminczad 5,060 tiszttartóság 4,940	10,000	1,416	8,584
1693	harminczad 4,334 tiszttartóság 9,691	14,025	1,426	12,599
1694	harminczad 4,580 tiszttartóság 16,350	20,930	1,488	19,442
1695	harminczad 6,180 tiszttartóság 12,455	18,635	1,780	16,855
1696	harminczad 6,723 tiszttartóság 10,074	16,797	1,768	15,029
1697	harminczad 6,891 tiszttartóság 9,321	16,212	1,760	14,452
1698	harminczad 8,201 tiszttartóság 7,978	16,179	1,644	14,535
1699	harminczad 7,999 tiszttartóság 9,844	17,843	1,044	16,799
1700	harminczad 7,194 tiszttartóság 13,287	20,481	1,044	19,437

Esztergomi kam. tiszttartóság.

		Jövedelem		*Kiadás*	*Haszon*	
		frt	kr.	frt	frt	kr.
1687	ápr. 1-étől	2216	84	325	1891	84
1688	... ...	4823	94	525	4298	94
1689	... ...	2733	18	752	1981	18
1690	... ...	2237	64	752	1485	64
1691	... ...	1665	56	752	913	56
1692	... ...	2113	—	752	1361	
1693	... ...	1728	25	706	1022	25
1694	... ...	885	21	706	179	11
1695	... ...	1303	26	706	597	26
1696	... ...	1194	74	706	488	74
1697	... ...	716	69	706	10	69

	Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
		forintokban	
1698	939	550	389
1699	877	550	327
1700	1144	550	594

Érsekujvári kam. tiszttartóság.

1689	1695	372	1323
1690	950	412	538
1691	606	386	220
1692	1422	384	1038
1693	1518	384	1134
1694	1958	384	1574
1695	1593	384	1209
1696	718	384	334
1697	1622	384	1238
1698	1535	516	1019
1699	1233	516	717
1700	1240	516	724

Váczi kam. tiszttartóság.

1688	924	300	624
1689	519	300	219
1690	540	300	240
1691	801	300	501
1692	790	300	490
1693	910	300	610
1694	1153	300	853
1695	1425	300	1125
1696	1153	300	853
1697	2213	300	1913
1698	2346	300	2046
1699	1294	300	994
1700	3518	300	3218

Hatvani kam. tiszttartóság.

1689	1596	240	1356
1690	774	300	474
1691	632	300	332
1692	567	300	267
1693	694	300	394

	Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
	forintokban		
1694	979	300	679
1695	2441	300	2141
1696	1727	300	1427
1697	1103	300	803
1698	1482	300	1182
1699	1169	300	869
1720	1687	300	1387

Egri harminczad és kam. tiszttartóság.

	Jövedelem.	*Kiadás.*	*Haszon.*
	forintokban.		
1691 máj. 20-ától harminczad 301 / tiszttartóság 138	439	125	314
1692 harminczad 1,296 / tiszttartóság 13,694	14,990	8,928	6,062
1693 harminczad 1.996 / tiszttartóság 18,727	20,723	8,768	11,955
1694 harminczad csak a 3 utolsó évnegyedből 392 / tiszttartóság 22,640	13,032	6,213	16,819
1695 harminczad 1,151 / tiszttartóság 12,807	13,958	5,995	7,963
1696 harminczad 815 / tiszttartóság 11,333	12,148	5,466	6,682
1697 harminczad 1,180 / tiszttartóság 9,829	11,009	5,670	5,339
1698 harminczad 913 / tiszttartóság 9,258	10,171	820	9,351
1699 barminczad 641 / tiszttartóság 12,344	12,985	820	12,165
1700 harminczad 752 / tiszttartóság 11,485	12,237	820	11,417

Lippai harminczad.

1689 jan. 1-től máj. 12-ig	300	172	128
1689 máj. 12-től 1690 jul. 31-ig	14.457	600	13,857
1691 szept. 11-től 1692. decz. 31-ig	2,500	600	1,900
1693	2,350	600	1,750

	Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
	forintokban		
1694	11,757	600	11,157
1695 csak a 2 első évnegyedben	5,770	600	5,170
1696	8,597	800	7,797
1697	5,340	800	4,540
1698	23,228	800	22,428
1699	16,068	800	15,268
1700 okt. 30-áig	25,071	666	24,405

Halmágyi fiók-harminczad.

1694	166	51	115
1695	442	206	236
1696	1,794	100	1,694
1697	1,790	200	1,590
1698	1,824	200	1,624
1699	1,964	200	1,764
1700 okt. 30-áig	371	166	205

Karánsebesi harminczad és kam. tiszttartóság.

1692	harminczad	633		303	330
1693	„	1,301		849	452
1694	harminczad	1,486	2536	300	2,236
	tiszttartóság	1,050			
1695	harminczad	1,686		300	1,386
1696	harminczad	1,195	3,005	390	2,615
	tiszttartóság	1,810			
1697	harminczad	695	1,980	664	1,316
	tiszttartóság	1,285			
1698	harminczad	711		589	122
1699	„	1,081		594	487
1700	„	1,170		598	572

Siklósi kam. tiszttartóság.

1693 jul. 1-től	1,183	286	897
1694	2,366	572	1,794
1695	1,053	458	595
1696	1,300	458	842
1697[1]	5,063	880	4,183

[1]) A kimutatás a többi évekre nézve megjegyzi, hogy mivel a tiszttartóság területének nagy része eladományoztatott, jövedelem nem volt.

Szolnoki kam. tiszttartóság.

	Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
	forintokban.		
1689	3,875	300	3,575
1690	3,080	300	2,780
1691	1,276	300	976
1692	1,899	396	1,503
1693	477	566	— 89
1694	456	566	— 110
1695	1,108	566	542
1696	871	566	305
1697	699	566	133
1698	626	584	42
1699	1,339	438	901
1700	1,969	348	1,621

Szegedi harminczad és kam. tiszttartóság.

1687	harminczad	971		737	234
1688	harminczad	2,536	3,249	1,327	1,922
	tiszttartóság	713			
1689	harminczad	3,881	9,572	1,034	8,538
	tiszttartóság	5,691			
1690	harminczad	5,373	9,912	2,430	7,482
	tiszttartóság	4,539			
1691	harminczad	2,876	3,976	1,499	2,477
	tiszttartóság	1,100			
1692	harminczad	5,385	7,472	1,483	5,989
	tiszttartóság	2,087			
1693	harminczad	5,764	7,746	1,426	6,320
	tiszttartóság	1,982			
1694	harminczad	23,248	25,503	823	24,680
	tiszttartóság	2,255			
1695	harminczad	6,402	9,867	1,662	8,205
	tiszttartóság	3,465			
1696	harminczad	3,490	6,134	1,096	5,038
	tiszttartóság	2,644			
1697	harminczad	2,405	5,054	1,741	3,313
	tiszttartóság	2,649			
1698	harminczad	3,938	7,005	1,247	5,758
	tiszttartóság	3,067			
1699	harminczad	2,727	9,779	1,101	8,678
	tiszttartóság	7,052			

		Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
		forintokban		
1700 harminczad	8,549	14,363	1,132	13,231
tiszttartóság	5,814			

Mohácsi fiók-harminczad.

1692 ápr. 23-ától	389	142	247
1693	395	200	195
1694	654	250	404
1695	768	250	518
1696	904	200	704
1697[1])	926	200	726

Vörösmarti harminczad és kam. tiszttartóság.

1695	1,142		472	670
1696 harminczad	1,182	2,801	472	2,329
tiszttartóság	1,619			
1697 harminczad	3,943		944	2,999
1698 harminczad *mohácsi* és *dárdai* fiókokkal és vámmal együtt	1,839	3,688	630	3,058
tiszttartóság	1,849			
1699 harminczad ugyanazokkal mint fentebb	2,412	3,887	786	3,101
tiszttartóság	1,475			
1700 harminczad mint fentebb	1,832	3,296	791	2.505
tiszttartóság	1,464			

Földvári harminczad és kam. tiszttartóság.

1689 harminczad	1,072	1,172	650	522
tiszttartóság	100			
1690 harminczad	1,320	1,433	717	716
tiszttartóság	113			
1691 harminczad	1,674	1,806	483	1,323
tiszttartóság	132			
1692 harminczad	1,472	1,634	613	1,021
tiszttartóság	162			
1693 harminczad	1,546	1,993	346	1,647
tiszttartóság	447			
1694 harminczad	893	1,815	350	1,465
tiszttartóság	832			

[1]) Folytatását lásd Vörösmartnál.

			Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
			forintokban		
1695	harminczad	621	1,137	300	837
	tiszttartóság	516			
1696	harminczad	1,177	2,419	406	2,013
	tiszttartóság	1,242			
1697	harminczad	1,372	2,084	351	1,733
	tiszttartóság	712			
1698	harminczad	3,507	7,542	485	7,057
	tiszttartóság	4,035			
1699	harminczad	2,166	8,960	485	8,475
	tiszttartóság	6,794			
1700	harminczad	2,945	7,379	515	6,864
	tiszttartóság	4,434			
	Szigetvári kam. tiszttartóság, harminczad utóbb vám.				
1692	tisztartóság	1,862		630	1,232
1693	tiszttartóság	2,146	2,485	681	1,804
	harminczad				
	aug. 11-étől	339			
1694	tiszttartóság	2,214	3,615	630	2,985
	harminczad	1,401			
1695	tiszttartóság	3,136	4,347	516	3,831
	harminczad	1,211			
1696	tiszttartóság	2,693	3,527	450	3,077
	vám --- ---	834			
1697	tiszttartóság	2,951	3,785	450	3,335
	vám --- ---	834			
1698	tiszttartóság	3,710	4,806	600	4,206
	vám --- ---	1,096			
1699	tiszttartóság	3,554	4,989	600	4,389
	vám --- ---	1,435			
1700	tiszttartóság	5,811	7,083	600	6,483
	vám --- ---	1,272			
	Kaposvári kam. tiszttartóság, harminczad és vám.				
1690	február 1-től				
	tiszttartóság		964	300	664
1691	tiszttartóság	1,040	1,123	368	755
	harminczad	83			
1694	május 1-től				
	tiszttartóság	2,629	3,319	548	2,771
	harm. és vám	690			
1695	tiszttartóság	2,233	2,980	812	2,168
	harm. és vám	747			

			Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
			forintokban		
1696	tiszttartóság, ...	6,464	7,706	1,337	6,369
	harminczad és vám ...	1,242			
1697	tiszttartóság, ...	4,570	6,029	896	5,133
	harminczad és vám ...	1,459			
1698	tiszttartóság, ...	8,657	10,205	536	9,669
	harminczad és vám ...	1,548			
1699	tiszttartóság, ...	11,142	13,069	536	12,533
	harminczad és vám ...	1,927			
1700	tiszttartóság, ...	11,986	13,822	536	13,286
	harminczad és vám ...	1,836			
	Pécsi harminczad, vám és kam. tiszttartóság.				
1687	nov. 1-étől harminczad	60		50	10
1688	harminczad és vám ...	505		330	175
1689	harminczad és vám ...	656		330	326
1690	szept. 30-áig harminczad és vám	312		249	63
1690	okt. 17-étől 1691 decz. 31-éig a felfüggesztett harminczadhivatal helyébe tiszttartóság...	6,344		749	5,595
1692	harminczad és vám ...	700	4,750	1,049	3,701
	tiszttartóság	4,050			
1693	harminczad és vám ...	1.200	9,934	877	9,057
	tiszttartóság	8,734			
1694	harminczad és vám ...	1,284	10,517	1,582	8,935
	tiszttartóság	9,233			
1695	harminczad és vám ...	1,639	9,484	1,117	8,367
	tiszttartóság	7.845			
1696	harminczad és vám ...	1,652	15,901	1,034	14,867
	tiszttartóság	14,249			
1697	harminczad és vám ...	1,666	12,533	820	11,713
	tiszttartóság	10,867			
1698	harminczad és vám ...	2,416	10,432	820	9,612
	tiszttartóság	8,016			
1699	harminczad	2,659	13,726	820	12,906
	tiszttartóság	11,067			
1700	harminczad	3,110	14,190	820	13,370
	tiszttartóság	11,080			
	Kanizsai harminczad és kam. tiszttartóság.				
1694	harminczad 302		937	600	337
	tiszttartóság 635				

			Jövedelem	*Kiadás*	*Haszon*
			forintokban		
1695	harminczad	499	1,612	600	1,012
	tiszttartóság	1,113			
1696	harminczad	775	1,763	600	1,163
	tiszttartóság	988			
1697	harminczad	553	1,411	600	811
	tiszttartóság	853			
1698	harminczad	1,201	4,157	600	3,557
	tiszttartóság	2,956			
1699	harminczad	1,906	5,531	600	4,931
	tiszttartóság	3,625			
1700	harminczad	3,047	5,863	600	5,263
	tiszttartóság	2,816			
	Babocsai fiók-harminczad.				
1694	julius 15-étől		274	105	169
1695	... ...		1,375	180	1,195
1696	... ...		1,351	180	1,171
1697	... ...		1,964	180	1,784
1698	... ...		1,631	180	1,451
1699	... ...		2,100	180	1,920
1700	... ...		2,077	180	1,897
	Légrádi fiók-harminczad.				
1695	julius 1-étől		3,226	112	3,114
1696	... ...		3,237	225	3,012
	Bajai harminczad és kam. tiszttartóság.				
1688	harminczad	2,416		300	2,116
1689	„ „	2,625	2,925	448	2,477
	tiszttartóság	300			
1690	harminczad	1,890		351	1,539
1691	„ „	1,542	2,657	695	1,962
	tiszttartóság	1,115			
1692	harminczad	2,509	3,576	635	2,941
	tiszttartóság	1,067			
1693	harminczad	2,890	3,579	609	2,970
	tiszttartóság	689			
1694	harminczad	2,712	2,915	538	2,377
	tiszttartóság	203			
1695	harminczad	3,157	3,617	619	2,998
	tiszttartóság	460			
1696	harminczad	3,425	7,434	930	6,504
	tiszttartóság	4,009			

			Jövedelem.	*Kiadás.*	*Haszon.*
			forintokban		
1697	harminczad	3,057	4,942	1,086	3,856
	tiszttartóság	1,885			
1698	harminczad	3,326	6,656	560	6,096
	tiszttartóság	3,330			
1699	harminczad	5,246	17,573	560	17,013
	tiszttartóság	12,327			
1700	harminczad	5,122	18,898	560	18,338
	tiszttartóság	13,776			

Ujpalánkai harminczad, vám, és kam. tiszttartóság.

1691	harminczad és vám	665		336	329
1692	„ „	448		125	323
1693	„ „	863		150	713
1694	harminczad	507	994	300	694
	tiszttartóság	487			
1695	harminczad	765	1,175	300	875
	tiszttartóság	410			
1696	harminczad	881	1,834	370	1,464
	tiszttartóság	953			
1697	harminczad	577	1,094	300	794
	tiszttartóság	517			
1698	harminczad	585	1,697	384	1,313
	tiszttartóság	1,112			
1699	harminczad	756	2,579	393	2,186
	tiszttartóság	1,823			
1700	harminczad	932	2,080	391	1,689
	tiszttartóság	1,148			

A jószágkormányzóság alá tartozó sóhivatalok jövedelme forintokban.

Év	Komárom	Buda	Eger	Szolnok	Szeged	Pécs	Eszék	Belgrád	Összesen
1687		10.191							10.191
1688		7.258		11.770					19.028
1689		4.432		22.412	10.148		5.432	2.565	44.989
1690	3269	32.006	2.200		2.672	1.510	3.123	4.749	49.529
1691		5.771	200	10.816			5.058		21.845
1692	315	1.140		23.870		841	6.341		32.507
1693		11.987	1.109	3.823	386	7.775	2.502		27.582
1694	16.781	20.935	1.798		11.200	9.000	4.300		64.014
1695		24.898	113		4.800	718	2.700		33.229
1696		3.172	50			1.046	900		5.168
1697		6.487							6.487

Közli: *T. K.*

BOCSKAY ISTVÁN FEJEDELEM BIZTOSAINAK JELENTÉSE A BÁNYÁK ÁLLAPOTÁRÓL.

Relatio dominorum commissariorum ad septem montanas civitates inquisitum expeditorum.

Az első articulusra az inquisitió után az dolog igy találtatott:

Gyulay János deák, az szentkereszti jószágon vött készpénzt fl. 225
Az lipcsei jószágon vött ... fl. 20
Item vött rajtok két nyestöt ... fl. 4 dn. 50
Az zólyomvármegyei szolgabiró Lukaniczky Ábrahám által, vött ezen jószágon ... fl. 160
Pojnik nevő várason vött ... fl. 30
Ezüst kalánt kettőt ... fl. 2
Sasköből vitetett el akó bort ... nro. 100
Saskövi jószágon vött, Osztroluczky Menyhárt Zólyomvármegye viceispánja által ... fl. 60
Az mely arany, ezüst és egyéb marhát Sasköből kivittenek, ki nevezet szerint, nálunk immá vagyon, Gyulay Jánosnak abba is része vagyon.
Az dobranivai jószágon vött ... fl. 60
Az zólyomi jószágon vött ... fl. 50
Az víglesi jószágon vött ... fl. 139
Ochova nevő véglesi falun vött ... fl. 50
Az körmöczbányai jószágon Losser és Kricker-Hay nevő két falun vött ... fl. 33
Az szentbenedeki jószágon vött ... fl. 300
Osztroluczky Menyhárt Zólyomvármegye viceispánja adott, mi kezünkben, Gyulay János menedéklevelét, az maga pecséte alatt valót, kiben quietálta az ispánt fl. 660

Ezenkívül is adott két signaturát, Gyulay János keze írását, pecsét nélkül valót, melyeket in specie beadtunk, ez fölül megírt felvett pénzt hová erogálta? mi, végire nem mehettünk, adjon ő maga számot róla.

Második articulusra. Az császár ideiben készéttetett érez

és készületlen réz, az Gyulay János inventálásakor mennyi? és micsoda státusban volt akkor? annak mi mostan, végire nem mehettünk, hanem az Gyulay inventáriumaira igazítnak, mivelhogy minden bányákban, hámorokban és hutákban való érczet és rezet, kik akkor jelenvoltanak, in specie láthattak; arra mennyi költségnek és munkának kelletett menni, míg azokból kész rezet csinálhattanak, az inventáriumból tudhatni meg, mert akkor Gyulay megszámlálta és summálta, mennyi réz, mennyi költséggel készülhet az császártul maradott érczbül.

Mindazáltal az öreg hámormester sáfárával egyetemben, kiknek kezek által verettetnek ki, és készülnek el mindenféle rezek és ezeken kivül semmi réz nem készülhet, ezek adják mázsaszám szerint az kész rezet, az praefectus és több gondviselők kezéhez, előhozván regestumokat az császár ideiben készített réz felől és az császár ideiben készített érczből mennyi rezet csináltanak, minket igy informáltanak.

Elsőben találtatott kész réz Beszterczében: mázsa 250.

Item, egy Czalwain György nevő beszterczei polgár, kire először az bánya gondjaviselését bizta volt Rédey uram, talált az hámor tisztításakor oly státusba való rezet, kit az hámorban csak egyszer kellett megolvasztani és kiverni, készített abbul az hámormester tiszta és jó rezet mázsa 304.

Ezt is mondják, hogy Rosenbergen is maradott volt az császár idejében készíttetett eladni való réz: mázsa 40.

Az császár idejében készíttetett érczből, azmint számot tartottanak reá, ez fölül megírt hámormester és sáfár azt mondják, hogy készíttettenek jó rezet: mázsa 1750.

Gyulay János, sem rezet, sem ezüstöt nem készíttetett és nem is adott el, azt mondják. Azt sem tudják megmondani, hogy az császár idejében és urunk ő felsége idejében készíttetett ércz és réz között, mennyi ezüstöt találhattanak külön-külön, de azért az mostinyiczai és újhutabeli sáfárok, kiknek kezek által szokott elkészülni az ezüst, azok azt mondják, hogy az császár idejében készített érczből csinált réz között és urunk ő felsége fejedelemségében készített érczbül csinált réz között, mind egyetemben, ez praefectus idejében készítettenek és adtanak az beszterczei kamarára ezüstöt: gíra 301.

Az harmadik articulusra Urunk ő felsége fejedelemségében, és mostani praefectus idejében, öntöttenek ő felsége számára maga törödezett rezébül, két taraczkot, adtanak ahhoz az hámorból rezet: mázsa 25.

Illésházy uram számára, az maga rezébül öntöttenek három taraczkot, öreg s ápró szőrü golyóbist, kit másunnan, mondják, hogy hoztanak volt Beszterczére, vittenek Illésházy uram számára: nro. 340.

Beszterczebányán annak csinálnak port, az ki költséget és szer-

számot ad reá. Az hámormester híre nékül, megméretlen, sem rezet sem rézmivet senki el nem vitt, hanem mindenféle rezet és rézmivet megmázsálván és megmérvén, az praefectus és kamara gondviselői kezekhöz adják, és azok azhová akarják, odaadják.

Az negyedik articulusra. Ez mostani praefectus idejében az *Herrengrund* nevü fő-bányának bergmestere, számtartója és sáfára, az ottvaló állapot felől, minket így informáltanak.

Hogy a 9. die Maij anno 1605 usque ad ultimum Decembris:

Készítettenek érczet oly taligával, kinek egyike két mázsa érczet nyom: ... taliga 735¼.

Ez érczнek elkészítésére fizettenek az kamarárul az míveseknek ... fl. 8285 dn. 95

Adósok még ez fölül megírt esztendőre és munkára az míveseknek ... fl. 2276 dn. 99

Ezen kivül is az tisztviselőknek, ugymint bergmesternek, számtartó deáknak, sáfároknak tartoznak fizetésétől ... fl. 629 dn. 64

Ez fölül megirt bányában való míveseknek fizetések ilyenképen lett.

Fizettenek készpénzzel az kamarárul ... fl. 4026 dn. 20

Buzával fizettek az míveseknek ... fl. 3465 dn. 73

Az buzának fertályát adták nékiek pro fl. 1

Borral, sörrel és hússal fizettenek ... fl. 794 dn. 2

Ez fölül megirt hévérek és munkások köziben osztott búzának egyik része az beszterczei várasban, az környül való nemes népnek letöltött buzájok volt, melyet akaratjok ellen vöttenek el ingyen, kinek az árát az ő felsége kamarájárul várják. Mi előttünk is nagy panaszolkodással supplicáltanak, hogy ő felségét informáljuk felőle és adatná meg ő felsége, kinek-kinek elvött buzáját avagy az árát.

Anno 1606 a prima Januarii usque ad ultimum Junii.

Készítettenek ez praefectus idejében ez fölülmegvit bányában érczet ... taliga 600

Ez érczнek készítésére fizettenek az míveseknek ... fl.*) .....

Adósok még ez munkára nékiek, az kamaráról ... fl. .....

Ezenkivül az tisztviselőknek adósok ... fl. .....

Ez felöl megírt fizetés anno 1606 ilyenképen lett:

*) Az itt s ezután következő kihagyások onnan származnak, hogy az eredetiben egy lap széle leszakadt és elveszett.

Fizettek készpénzzel az míveseknek ... fl. .....
Búzával fizettek ... fl. .....
Vagyon mostan ez bányán az föld szinén kész ércz taliga.....
Lybettha nevü bányában ez praefectus idejében készíttetett ércz vagyon mostan ... taliga.....
Ment ez érczeknek készítésére költség az mívesekre.....
Az *Uj hutában* vagyon oly réz, melyben ezüst is vagyon, kinek ötször kell még az tüzben menni... mázsa.....
Vagyon oly réz ez hutában, kinek kétszer kell az tüzben menni ... mázsa.....
Vagyon az rostélyokban, oly státusban való olvasztott ércz, akibül mostantul fogva két hétre, készíthetnek rezet ... mázsa 300
Vagyon ércz ez hutában, ki még tüzben nem volt... taliga 150
Az *mostinyczai* hutában, holott az réztül az ezüstöt szokták elválasztani, vagyon oly réz, kiben ezüst is vagyon ... mázsa 34
Alábbvaló réz is vagyon ... mázsa $37^3/_4$
Vagyon egy *Hroniecz* nevü vasbánya is, urunk ő felsége számára való, abban volt kész vas, mikor ez praefectus kezében adattatott az bánya gondviselése ... mázsa 22
Adták el ez vasnak mázsáját pro fl. 3.
(Ebből az) vasbányából tartják vassal az beszterczei kamarát, onnan adnak minden szükségre való vasat (azmi vas)at penig pénzen eladnak annak az (árát az) beszterczei kamarára szolgáltatják.
(Ez prefect)us idejében készíttetett érczből csináltanak:
.....(Els)őben, eladni való tiszta rezet... mázsa 897
.....(Ké)szítettenek Prussiai nevü rezet ... mázsa 221
.....t készíttenek ... mázsa 68
(Adta)nak faggyúért, Guetzmittl Sebestyénnek (rezet?) ... mázsa 13 lib. 72
.....nevü mostan zólyomi vicekapitánynak.....
.....rezet készpénzen ... mázsa 12 lib. 90
.....t adtanak el öt forinton mázsáját mázsa 13 lib. 60
.....Lengyelországban utólszor rezet.....t arestáltanak... mázsa 225
Maradott kész réz az hámorban ... mázsa 120
Rézmívet csináltanak urunk ő felsége számára mázsa 4 lib. 45
Ennek az ára tészen ... fl. 86 den. 25
Illésházy uram számára csináltanak rézmívet ... lib. 85
Az ára tészen ... fl. 14 den. 45
Az ötödik articulusra. Az fölül megirt elkészített mázsa rezeket, az hámormester megmázsálván és megszámlálván, mind az

praefectus és az kamara gondviselői kezekhöz adta és szolgáltatta. Az réznek egyik részét adták mázsáját pro fl. 18, másik részét csak fl. 16, harmadik felét fl. 13 den. 50. Melyik féle réz, mennyi mázsa volt, azt meg nem tudhatjuk, de az fölül megnevezett és eladott réznek megadták az árát az beszterczei kamarára. Csak az arestált 225 mázsa réznek az ára restál.

Az factor kettő. Egyik Lengyelországban lakik, az másik Beszterczebányán, mint végezett légyen és mint hitte meg az praefectus, ez mostani arestált réznek ára felől, azt csak ő magok tudják, de azmely factor az rezet elvitte Beszterczebányárul, vagyon annak Besztercze városában háza, marhája, felesége, gyermeke és úgy mentünk végére, hogy lehet 3000 forint érő zálogja az beszterczei factornak.

Az hatodik articulusra. Az császár idejében gyüjtött pénz, sem ezüst, sem arany, sem egyéb marha, az beszterczei kamarán nem maradott, mert az előbbi német gondviselők eltakarták. Lipche várában is hordottanak az kamaráról ezüst marhát és oly regestumok is vadnak ott, kikbül megtudhatnák, hol mennyi adósság és restantia avagy valami repositum volna, melyek az beszterczei kamarát concernálnák.

Az hetedik articulusra. Az bányaépités ilyen módon lett. Kővel semmit nem épitettenek, hanem az császár idejében készittetett bárdolt fa és deszka annyi volt az épitő házba és Tajó nevü hutában, hogy az sörfőzőházat, álgyúöntőházat afféle fából épitették. Amit avval fel nem értenek az hámor és huta, rostélyok épitésére való fát, az környülvaló jószágokbeli néppel hordatták, fizetés nélkül, és az ácsmester kivül, minden ácsok, molnárok, az környülvaló jószágból ingyen miveltenek.

Brezno nevü városbul vöttenek schindelt, deszkát, kinek az árát az kamarárul várjak fl. 500.

Vasat és mindenféle szöget, azhová szükség volt, az ő felsége hámorából hoztanak és az kovácsok is, ő felsége számára valók voltanak, mostan is minden vasszerszámokat azok mivelnek. Ezenkivül, úgy mentünk végire az ácsmestertől és többektül is, hogy az ott való épitésre csak 400 forint készpénz sem költ, mert az császár idejében való fúók is, melyek közel 1000 forintot érnek, megmaradtanak, csak 2 vagy 3 pár veszett el bennek.

Az mennyi épület, hámorok, huták, rostélyok, kik az császár idejében voltanak és elégtenek, azoknak még ez ideig, felét sem épitették meg, melyeket ha megépitenének, az haszon is úgy többülne meg.

Nyolczadik és tizenegyedik articulusra. Az zólyomi kapitánynak konyhájára rendeltetett 1000 tallér, kit urunk ő felsége magának reservált, az kassai gyülés után felvettetett 4000 forint taxa-

pénzzel egyetemben, melyet ő felsége mi általunk az hét bányavárosoktul kéretett, azt, mi kezünkben nem adták, hanem magoknál tartják. Az 50 gyra ezüstöt, az praefectus az kezünkben adta, és pecsét alatt ő felségének hiven meghoztuk, kiről quietantiát várunk.

Az kilenczedik articulusra. Az körmöczi és selmeczi inquisitióban nem procedálhattunk, bizonyos okok miatt, hanem ő felsége parancsolatja szerint, propter inobedientiam, Bélaváry Dávidot ő felségéhöz hoztuk.

Az tizedik artikulusra.*) Az favágatásnak és szénégetésnek gondviselő sáfárát előhivatván hit szerint examináltuk és az fának, szénnek állapotja felől regestumából minket ilyenképpen informált.: Az császár idejében készíttetett fa ez praefectus odamenetelekor találtatott az erdőn 1800 millyére való fa; otthon penig az huták környül volt 400 millyére való fa. Egy millyében szokott lenni 50 öreg szekér szén; egy millye szenet készített el az sáfár fl. 10.

Az fának és szénnek fogyatkozás nélkül való elegedendő készítésben ilyen szokás és rendtartás vagyon: hogy az kamaráról adnak ferlogot az sáfárnak és viszontag az sáfár is azzal tartozik, hogy egy szekér szenet az hámorokban és hutákban 93 pénzen adjon és ahova szükség, az maga lovain, szekerén hordatja. Adtanak immár ez praefectus idejében az kamaráról ez sáfárnak ferlogot fl. 3536 den. 47. Erre immár az sáfár annyi szenet adott, hogy az ferlogot superálja fl. 176 den. 15. De ez felül megirt császár idejében készíttetett fa és szén annyi vagyon mostan az huták környül, hogyha az munka meg nem többül, megérik vele egy esztendeig. Ugyanezen fábul az besztérczei kamarán való számtartó az változás közben adott el készpénzen — az mint ő maga szabad akaratja szerint mondotta — pro fl. 1600, de elhihető, hogy többet is adott.

Ez praefectus idejében azt mondja az sáfár, hogy még semmi szénnek való fát nem hoztanak az hutákhoz, hanem az erdőn készítettenek; az, mennyi legyen, nem mondhatja.

Az *Herrengrund* nevő bányában való míveseknek számok bizonytalan, mert néha többen s néha kevesebben mívelnek. Az mi jelenlétünkben lehettenek: az hévérek, mind az apró mívesekkel egyetemben nro 500. Ez bányában, mennyi érczet készítettenek ez praefectus idejében, a die 17 aprilis anno 1605, usque ad decimum Junii anni praetentis videlicet 1606 és azoknak mennyit fizettenek és mennyi restál fizetésekben, azmint végire mehettünk, megírtuk rendszerint az 4. articulusban.

*) E pont már megjelent *Tagányi K.* Magyar Erdészeti Oklevéltár I. 286. l.

Lybetha nevő bányában is mennyi érczet, mennyi költséggel készíttenek, ez praefectus idejében, azt is megírtuk az 4. articulusban.

Tajó nevő hutában, mivel continue 13 ember, ez míveseknek fizettenek egy kántorra: 181 frt 39 dn.

Az *Óhegy* hutában vagyon míves ember 26. Fizetnek az míveseknek egy hétre fl. 24 és mikor vékonyb haszna vagyon az munkának, kevesebbet fizetnek.

Az *Új hutában* vagyon míves ember néha 35, néha 30 és néha 20. Fizettek ez míveseknek, a die 17 Aprilis anno 1605 usque ad ultimum Junii anni praetentis 1606: fl. 821 dn. 52. Adósok fizetésekkel az kamarárul fl. 351.

Az *mostinyczai* hutában 27 ember mivel, de ezeknek mennyit fizettek, ez praefectus idejében, az sáfárjok meg nem tudta mondani. Adósok az kamaráról nékiek: fl. 859.

Azmint végire mehettünk, főképen az újhutabeli sáfártól ugy informáltattunk, mivelhogy az, ugyan számot is tartott reá, fizettenek az praefectus idejében, az érczhordó szekereseknek fl. 530 dn. 44.

Minden rendbeli sáfárokat, bergmestert, számtartókat, az kamaraháznál való gondviselők kivül, előhivatván és megesküdtetvén őket, mind az míveseknek, s mind az fizetéseknek állapatjok és számok felől úgy informáltattunk és úgy adták előnkben, azmint rend szerint ez relátióban megírtuk. Ez relatióból alkalmason megtudhatni, mennyit költöttek az beszterczei bányára, és annak mennyi haszna lehetett volna.

Az fölül megírt fizetések, nemcsak az réz árából lettenek, hanem az lipchei, víglyesi és az kamara jószágának is minden jövedelmét, az praefectus percipiálta és az mívesek fizetését azzal is toldotta. Ezeken kivül is, úgymint Saskőbül, Turóczvármegyébül és több helyekrül nem kevés buza hordattatott as beszterczei kamarára. Mely proventusoknak igazán végire mentünk az jószágokbeli biráktól, és azokról is regestumonk vagyon, mikor az szükség kivánja, azt is praesentáljuk.

Actum in Beszterczebánya, vigesima quinta Julii anno domini millesimo sexcentesimo sexto.

Georgius Kaprontzay s. k. Ladislaus Leőkeös s. k.

Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályában.

Közli *E.*

SEDGEWICK ZAKARIÁS ANGOL-PERZSA KERESKEDŐ-TÁRSASÁGÁNAK SZABADALOMLEVELE 1699-BŐL.

Wür Leopold von Gottes Gnaden erwölter römischer Kayser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien auch zu Hungarn undt Böhaimb König, Ertzherzog zu Oesterreich, Herzog zu Burgundt, Steyer, Kärndten, Krain und Würtemberg, in Ober undt Nieder Schlesien, Markgraf zu Mähren in Ober undt Nieder Lausiz, Graf zu Habspurg, Tyroll und Görz etc. Endtbietten N. allen undt jeden Churfürsten, Fürsten, geistlichen undt weltlichen Prälaten, Grafen, Freyherrn, Rittern, Knechten, Landtes Haubtleuthen, Landt-Marschallen, Landt-Vögten, Haubtleüthen, Vicedomen, Vögten, Pflegern, Verwesern, Ambtleüthen, Landt Richtern, Schuldtheissen, Burgmeistern, Richtern, Räthen, Burgern, Gemeindten, und sonst allen andern unseren undt des Reichs auch unserer Erb-Königreich, Fürstenthumben und Ländter Unterthone und Getreuen, was Würdten, Standts oder Wesens die seyndt, in sonderheit aber unseren undt anderen Dreysigern, Aufschlägern, Mauthneren, Zollnern, Geschreibern undt Beschauern, denen dieses unser *Patent* fürkhombt, undt damit ersucht werden, unser Freundtschafft, Gnadt, undt alles Guets, Hochundt Ehrwürdige, auch durchleuchtig hochgebohrene, liebe, Freündt, Neve, Oheimb, Vetter, Chur, undt Fürste, auch wohlgebohrene, edl, ehrsambe, liebe, andächtige undt getreue.

Demnach *Zacharias Sedgewick englischer Handlsmann*, uns, durch unsere kays. Hofkammer gehörsamst vortragen lassen, welcher gestalten Er gesinnet wehre, mit anderen seiner *Compagni* eine *Handl* mit englischen Tücheren *aus Engellandt in Persien*, undt mit roher Seyden *aus Persien in Engellandt* zu führen, undt zwar durch einen solchen Weeg, wo auf der Elb und Moldau durch unser Erb-Königreich Böhaimb passirren von dar sich auf die Donau zu Linz in unseren Ertz-Herzogthumb Öesterreich ob der Ens begeben, undt vermittelst dieses Flusses, anhero in unsere Residenz-Stadt Wien, undt sodann fürdersthin bis naher *Ofen* und auch weiter khomben khönte, bis Er sich ein Orth zur Ausladung aussehen, undt sodann die fehrnere Strasse mit Führen zu Landt durch unser Erb-Königreich *Hungarn* undt die Provincz *Sieben-*

bürgen gegen der Wallachey nehmen würde; allerunterthänigst bittete dass Ihm zu disen Handl der frey undt sichere *Transitus* verstattet mächte werden. Allermassen wür nun gnädigst bedacht undt entschlossen seyn, kheinen von denen Völckern undt Nationen, mit welchen wür in guthen Frieden undt Freundschafft leben dasjenige zu verwaigern, was das Recht der natürlichen Gemein undt Gesellschaft mit sich bringt, sondern ihnen undt auch unseren unterthanen undt Landts-Inwohnern alles dasjenige zu verwilligen, auch derentwegen das behörige zu befehlen, was den Handl und Wandl in unseren von Gott anvertrauten Erb-Königreichen undt Landten mehrers einführen, erweittern und bestättigen khan. Solchemnach undt in gnädigster Erwegung, dass das allerunterthänigste Gesuch des ermelden Zacharias Sedgewick mit diesen beeden Reflexionen sich conformieren thue, haben Wür seiner Bitt statt gegeben, undt darbey folgente Puncta conditionirt, in welchen einerseits diese unsere gnädigste Verwilligung, undt die Ihm Sedgewick gnädigst ertheillente Freyheit bestehen, undt anderseits Er zu deren Observancz undt Vollzug verbundten sein solle.

1. Ist Ihme Zacharias Sedgewick undt seiner Compagni, welche jedwehr Sie Dato seyn, undt künfftighin seyn möchten, zu specificiern, solche Specification von Zeit zu Zeit unserer kays. Hof-Cammer einzureichen, undt Jeder, der durch unsere Ländter in solcher qualität reist, undt Urkundt oder Fede, dass er so zu solcher Compagnia gehört, unter seiner Handt zu ertheillen, undt mitzugeben hat, gnädigst verwilligt undt erlaubt, durch unsere Erb-Königraich undt Ländter frey sicher undt ungehindert zu passieren undt zu repassiern, undt auf der im Anfang dieses Freybriefs bemeldter Strassen, die specificirte Wahren, nemblich *englische Tücher* undt *rohe Seyden* ohne ainzige Hindernüss oder Aufenthalt durch zu führen.

2. Ist Er undt seine Compagni shuldig bey dem Eintritt in Unsere Kayserliche Landter, wann Er aus Engellandt khombt zu *Leüthmericz* in Böhaimb, undt wann Er *aus Persien* khombt, zu *Cronstatt* in *Siebenbürgen* die Bällotten seiner Wahren bey unseren alldasigen Mauth-Zoll-oder Dreysigst-Ämbtern anzuzeigen, undt solche alldar specificieren undt blombieren zu lassen.

3. Diese solcher gestalten blombirte Bällotten sollen in unseren Erb-Königreichen undt Landten niergents auf- oder angehalten, weniger eröffnet, noch einiger Zoll, Mauth oder Import, wie er Nahmen haben mag, darvon gefordert werden, die privat undt ordinari Wagen -maüthe ausgenohmen, welche entweder die Fuhrleuthe bey jeder Fuhr zubezahlen oder Er sich derentwegen mit den Inhabern solcher privat Maüthen zu verstehen haben wirt.

4. Die Specificationen, so ihme besagter massen zu Leüthmericz oder *Cronstatt*, nach beschehener anzeig undt Blombirung der Bällotten gegeben worden sein, solle er alhir zu Wienn bey durchführung der Wahren, vor Unserer Haubt-Mauth producieren, damit selbige mit denen Bällotten Collationiert, darauf die Gebühr des Transito anstatt aller sonst unseren Mauthen zu erlegen habenden Vectigals schuldigkeit abgestattet, undt die producierte Specification, dass solche richtig befundten, undt die bezallung abgeführt worden seye, von besagten unserm Haubt-Mauth-Ambt unterschrieben werden mag. Wie dann,

5. Für solche durchführende Wahren ein für allemahl alhier in Wienn zuhandten unsers Haubt-Mauth-Ambts für einen *Bällott tücher*, so 5 ganze, oder 10 halbe stukh halten jeder, Er undt Compagni, 10 Gulden Rhein undt auch souill für einen *Bällott Seyden*, der einen Zeuten oder 100 ℔ wögent, zahlen, undt umb solcher Zahlung willen, auf allen Unseren Mauthen, es sey in was für einen Landt es wolle, ungehindert undt unaufgehalten freygelassen werden solle.

6. Die aus Engellandt in Persien führende Tücher oder Bällotten sein das letztemahl zu *Cronstatt* zu reviediren, undt gegen der zu Leüthmericz empfangenen undt zu Wienn unterschriebenen Specification zu collationieren; so ebenmässig zu Leuthmericz mit der aus Persien in Engellandt gehenten Seyde, undt der zu *Cronstatt* derentwegen empfangenen, undt zu Wienn unterschriebenen Specification, zuhalten ist, alles aber dieses ohne einigen Entgelt oder fehrneren Uncosten, zumahlen alles unter denen alhier bey der Haupt-Mauth für den Bällott zahlenden 10 gulden, begriffen undt verstanden sein solle.

7. Es solle auch Ihme Sedgewick und Compagnie nicht ferwehret sein, von solchen seinen aus Engellandt in Persien führenden Tüchern, wann Er Kauffleuthe darzu in Unseren Königreichn undt Landten findet, einige stuckh oder Ballotten all' ingrosso zu *verhandlen*, undt zu solchen Endte ab- und nieder zulegen. Diese *Niederlag* aber wirt niergent als in Praag, Wienn, *Ofen* und *Clausenburg* verstattet, mit der expressen Bedingniss, das Er oder seine Compagni wievill sie an ein oder andern Orth niederlegen, solches mit Urkundt thuen, und vor solche niederlegende Wahren, nicht nur die obgedachter massen per Pausch gnädigst verwilligte 10 Gulden, sondern sovill, als dergleichen Wahr so im Landt verhandlet wirt, nach unseren *ordinari Vectigal* bey ein, und anderer Gräniz, Pruggen, Wasser oder anderer Mauth geben muss, zahlen sollen. Undt zwar,

8. Vor die zu Praag oder Wienn niederlegende tücher oder Seyden, ist die Mauth zu Wienn, und vor die so zu *Ofen* oder *Clausenburg* nidergelegt werden, zu *Cronstatt* zubezallen, worüber was die Mauthen,

von dem Introitu bis zum orth der Niderlag betragen, die Vectigalien Khundt thuen, undt ihnen derentwegen, auf Verlang von Unseren Mauth- undt Dreysigst-Aembtern, die authentischn Extracten gegeben werden sollen.

9. Es ist ihme Sedgewick undt seinem Compagni hiermitt gnädigst verwilligt undt erlaubt, und soll Ihn niemandt daran hindern, die benöthigte fuhren zu Wasser und zu Landt, in allen Unsern Königreichen, und Landten, wie ein Jeder Einhaimischer oder Unterthan umb seine richtige bezallung, zu dingen undt zu bestellen.

10. Über alle diese Puncten, undt deren observancz solle zu forderist dieser unser, Ihme Sedgewick undt Compagni gnädigst ertheillter Freyheits-Brief Ihn schützen, undt solcher als ein Jeder unser gnädigster undt Ernstliche Befehl befolgt, und demselben von jedermäniglich, der unsern Gewalt, Bodtmässigkeit und Herrschaft untergeben ist, gehorsamb geleistet werden. Wür wollen aber auch, zu aller undt mehrer Vorsorg, an unsere aller orthen habende Civil- und Kriegs-Officire undt Bediente befehlen, undt Ihme Sedgewick und Compagni, darüber so offt es von nöthen, undt Er sich darumb anmelden wirt, speciale orderen undt rescripta gnädigst ertheilen, undt ausfertigen lassen, Crafft welcher bey diesen Pass undt repass ihre Persohnen, undt Wahren, in Unsern Königreich undt Landten, alle Sicherheit haben, nirgends angefochten oder turbiret, sondern aller Orthen befördert undt assistiret, auch wo, undt so offt es von nöthen, exacte undt schleunige Justicz administriret werden solle. Wür erlauben undt verstatten

11. Gnädigst das Er Sedgewick undt Compagni ein *Niederlag-Haus in der Vorstatt zu Cronstatt erbauen*, undt sich in demselben ohne Abbruch des zehenten oder anderer Gaaben, und imposten, so auf den *Wein* in Siebenbürgen sein, zu ihren blossen Haussgebrauche, ohne damit zu Handlen oder andern Vassweiss, oder auch alla minuta, per modum educillationis, zu verkauffen, versehen mögen, undt solle ermeltes Niderlags-Hauss, so lang es zu nichts anderst, als aufbehaltung der Wahren, undt sein Sedgewicks und der seinigen beherberung dienet, aller Einquartirung, Steyer, und Gaaben befreyet sein. Herentgegen undt

12. Solle Er undt die seinige schuldig undt beflissen sein, diese ihre Reis undt Transito durch unsere Königreich undt Landten, ruhig, undt ohne beleydigung oder Ergerung eines oder der andern, wehr der auch sein mag, zu thuen, kheinen einigen Schaden oder Unrecht zue zu fügen noch sich einigen besen oder gefährlichen Rath undt thatt wider unseren dienst, nicht den allgemeinen Wohlstandt Unserer Ländter und Unterthanen einlassen, oder dessen theilhafftig machen, widri-

gen falss mann gegen sie mit Obrigkeitliche gewalt verfahren wirt, undt sie dargegen diss oder khein Privilegium schüzen khan noch solle.

13. Er Sedgewick undt seine Compagni sollen auch schuldig sein, so oft einer oder der ander aus Unseren Unterthanen, Inwohneren, Niederlags- und Schutz-Verwandten, oder Hof-Befreydten, so sich in unseren *teutschen* Erb-Königreich undt Landten befindten, in dieses Ihr Negotium nacher Engellands oder Persien mit eintretten wollte, solchen anzunehmen, undt allergerechtsamben, welche dieser Freyheits-Brief enthalten thuet, mitgenüssen zulassen.

Schlüsslicher haben Wür diese bisshero beschriebene freyheit öffters besagten Zachariae Sedgewick undt seinen Compagni, auf 10 Jahrlang ertheilt, in welcher Zeit Sie derselben vollkhombentlich genüssen sollen, undt Wür Sie darbey gnädigst und Cräfftigst schützen undt handthaben wollen.

Allermassen solches Unser gnädigster Will, Mainung, undt Befelch ist, welchen Wür mit unserer aigenen Handt-Unterschrifft, undt bey getruckten Sigill becräfftiget haben. Geben in Unserer Stadt Wienn den 11. Marty, im Sechzehenhundert Neun undt Neunzigsten, Unserer Reiche des Röm. im Ain undt Vierzigsten, des Hung. im Vier undt Vierzigsten und des Böhaimischn im drey undt Vierzigsten Jahre. Leopoldus m. p. (l. s.). Graf Gundtagger v. Starnberg m. p. Ad Mandatum Electi Dni Imperatoris proprium: Carl Gottlieb freyherr von Aichpüchl m. p.

Egykoru másolata az Orsz. Levéltár kincstári osztályában.

Közli: *Dr. K.*

ESTERHÁZY HERCZEG 1710-IKI UTASITÁSA CSOBÁNCZI ÉS KESZTHELYI TISZTTARTÓJÁHOZ.

Instructio generoso Domino Joanni *Farkas*, bonorum meorum *Csobáncz* et *Keszthelyi*ensium provisori extradata.

1. Letett hütinek erejével szolgai kötelessége szerint, kiadandó comissióim s parancsolatimnak engedelmeskedni, azokat minden késedelem nélkül exequálni s véghez vinni, nemkülönben praefectusom *Jeszenszki* István uramtól suo modo dependeálni, ugy minden akármely névvel nevezendő oeconomiámat s kegyelmednek már consignált jószágomat pro posse suo nemcsak conserválni, hanem augeálni s a menynyire lehet propalálni is köteleztetik kegyelmed.

2. Mindkét dominiumban a majorsági szőlők, földek s réteket sine mora tagszámra genuine conscribálja kegyelmed, s azokban mennyi legyen bévetve s micsoda szemmel, teljesen informáljon engem.

3. Minden majorságbeli földeket illendőképpen excoláltasson, s annak idejiben, jó, akárminémü sorsbéli szemmel bévettessen, bévettetve jó gondot viseltessen.

4. A proveniálandó borokat, szemes életet etc. debite conserválja, s midőn annak jó distractiója lehet, engem in tempore informáljon kegyelmed, tehessek idein azok eladásárul dispositiót.

5. Minden rétekrül takarható szénát szárazon s szép üdővel béhordattasson, s a mi marhatartásra nem lesz szükséges, jó áron (cum praescitu tamen meo) eladjon.

6. Minden tilalmas helyeket, akár rét, akár erdő legyen az, rite observáltasson, s azokban transgrediálandókat büntettessen érdemek szerint.

7. A jobbágyságnál semmi, akár készpénzbeli akár ex naturalibus nékem cedáló proventusokat in restantiis ne hagyjon, hanem azokat quotannis rite exigálja.

8. *Badacsonyi* szőlőhegyben vagyon Kerek-majorság szőlőinek helye, egy holdra való, a ki hogy elpusztult, circiter 20 esztendeje; azon legyen kegyelmed, hegyvámra elocálhassa, és ha kevés költséggel előbbi statusában reducáltathatnék s circiter mennyiért? engem infor-

máljon. Más helyben Hosszu-majorság szőlő, kinek is 2 holdját mindeddig gyarlóképpen munkálták, ugy annyira, hogy már egy holdja deserta: azt meg kell épittetni s jobban, hogysem ekkoráig, excoláltatni.

9. Fekete nevü majorság szőlő ad jugera 5, a mint hallatik, igen rosz munkában vagyon. Ahoz képest kegyelmed mind ezt, mind in communi a több szőlőket is, szorgalmatosan munkáltattassa, ugy hogy a rosz munka miatt fogyatkozás ne találtassék bennek. Minden akár gyümölcsös, akár gyümölcstelen fákat belőlök kivágattasson, s kiirtattasson.

Szőlő munkáltatásakor ugy földek cultivátiójakor a helységbeli esküdt s munkálkodókra vigyázó emberekkel maga is jelen legyen kegyelmed, vagy — ha maga más szorgos dolgokban occupáltatnék — arra hív s értelmes emberit küldje, hogy a munka jobban, s ne ugy mint eddig, végeztessék.

10. *Keszthelyi* vár előtt, ugyan a városon való urasági háznak fundusán, a minémü veteményes kert vagyon, azt jól be kell kertültetni mennél előbb, s a bennlevő gyümölcsfákat conserválni. A minemü lugosok penig voltanak emlitett kertben, melyekből még sok tő exstál azokat előbbi vigorába kell hozattatni, az ó tők helyett ujakat ültetni s erősen bujtatni; mely lugosok körül való munkát csak a béresek is végbe vihetik. El köll penig tiltani, senki se merészelje (a béresek közül is) szőlőit s gyümölcsét a kertnek elhordani.

11. A minemü borok vagynak még kegyelmed keze között, minekelőtte megfordulnának, szorgalmatoskodjék kegyelmed mennél jobb áron adhassa el akár a hordósnak, akár másnak (a mennyire a korcsmákhoz szükséges nem lészen) — cum cautela restitutionis vasorum, vel refusione pretii vasorum. Azon kivül is conventiós pintér lévén, más hordókat lehet csináltattatni.

12. Hallom a keszthelyi korcsmát proxime elmult revolutióban némely földes urak abusive folytatták, sőt még a város számára is egy korcsmát engedtek s actu is folytatják. Ennek kegyelmed végére járjon s engem practicabilitásárul genuine informáljon.

13. Keszthelyhez közel *Dióssy* praediumnak határában az uraságnak két darab majorságszőlőiről ad fossores circiter 30, mely szőlőket a tóth-szentpáliak kétszer szoktak kapálni; nem különben Keszthely mellett a *puszta-tomaji* határban ad fossores 100 egy majorság szőlőről (melynek fele ugyan ab anno 1706 puszta, s a fele is jobbágyi módra csak kényessen munkáltattatott) — hasonló értelem vagyon, ut puncto nri 9.

14. Ha mi controversiák esnek tempore decimationis a montanisták között, hallom, hogy a püspök dézsmásihoz recurrálnak pro impendenda satisfactione. Ezekben kegyelmed vigilans legyen jövendőben, s megintse a püspök dézsmásit: illyes dominiomomnak praejudicáló dologba ne avassák magokat, s az illyes querulánsokat az én embereimhez relegálják, máskép eféle praejudiciosus actusokért más érheti.

15. *Csobáncz* várában levő kápolnának födése, nemkülönben ugyan Csobáncz városán volt s elégetett urasági háznak, úgyszintén alatta *Keszben* levő Gyulafiak lakásának, födél alá való vételek s reparatiójuk csak a pinczék kedvére nézve is, mennyibe telhetne: specifice engemet informáljon kegyelmed.

16. A mely széna vagyon két rakásban, a Gyulafiak lakása mellett volt majorban, circiter 6 szekérre való, szépen egyben rakattassa, béfödettesse s jövendőre conserválja kegyelmed.

17. Minthogy Csobánczban szép majorságföldek s rétek vagynak, tészek rendelést, hogy 6 ökör tartassék ottan. Keszthelyben penig mivel azonkivül is 12 ökör vagyon, s azokból hárma már kifáradott, ha ugy eladhatja kegyelmed azokat, hogy helyekben másokat vétethessen árokon, tehát csak adja el; ha penig ugy nem lehet — s nagy testü hizlalni való ökrök — tehát teendek dispositót, hogy mind a hat csobánczi, mind ez a három keszthelyi majorsághoz szükséges ökrök *Dombóról* kitelhessenek. Ezekrül penig idején tudósitani fog kegyelmed engem.

18. Praeter inventarium üres hordók együtt is máshutt is mondatnak lenni; azokat, ugy más engem illető akármely eszközöket szorgalmatosan investigáljon kegyelmed, s vegye kezihez.

19. Az inventáriumban nominált Fehérmalom fölött a mely kőház, propter non habitos gradus meg nem tekintethetett, ahoz a grádicsot megcsináltattassa, s mivel jó gabonatartó helynek mondatik, ha mi héával volna, igazittassa kegyelmed.

20. *Diszli* határban levő és fából épittetett malomházban vagyon egy viselt malomkü, kinek egy darabja kitörött ugyan, de alsó künek megtoldva még hasznát vehetni; vagy penig illendő s érdemes áron adja el kegyelmed, a Somogyságra megveszik.

21. Keszthelyi várbeli résznek sindölözését megfoltoztassa kegyelmed mennél előbb, ne következzék nagyobb kár a padlásokban.

22. Valahol ezen jószágomban akár malomházak, akár majorok, présházak, vagy más épület körül valami reparátiók szükségesek, s készpénz-erogátio nélkül, tudniillik a parasztok által végben nem mehetnek, tehát specifice feltegye kegyelmed mit köll de necesse reparálni, s mi mennyibe telhetik circiter, tehessek rendelést azok épitéséről;

valamit penig a parasztokkal végben vitethet kegyelmed, sine mora csináltattassa meg.

23. Semmi készpénzbeli erogátiót hirem s commissióm nélkül (ha csak eltávoztathatlan nagy károm nem subversálódik s az által impediáltathatik) ne tegyen kegyelmed, máskép difficultásban vétetődik kegyelmednek.

24. Számadásit minden esztendőben, de non modo in pecuniis, sed et in natura perceptis item et erogatis elégséges documentumokkal nékem beadni tartozzék kegyelmed, sub poena 150 fl. Rh. toties quoties esztendőnek folyása alatt azoknak béadását elmulatja.

25. A jobbágyságnak akár vármegyében akár máshutt igazságokig párljokat fogja s tueálja kegyelmed; magok között is, ha mi ollyas controversiák történnének, Isten s igazság szerint corrigálja s büntettesse is őket. Ahol penig gravioris materiae dolgok occurálnának, azokban tőlem várjon kegyelmed decisiót.

26. Minden hónapban legalább kétszer az odavaló dolgokról s oeconomiának mivoltáról levél által tudósitson kegyelmed.

27. Authoritását s jurisdictióját a dominiumnak mindenekben defendálja s manuteneálja kegyelmed.

Eredetije a hg. Eszterházyak kismartoni főlevéltárában Fasc: H. Nr. 46. Reposit: 60.

Közli: Dr. Merényi Lajos.

A NAGYBÁNYAI SZEKERESEK CZÉHSZABÁLYAI.

Nos Gaspar Sunkel judex primarius, caeterique jurati senatores liberae regiaeque civitatis Nagy-Bányensis. Memoriae commendamus praesentium per vigorem significantes praesentibus scilicet et futuris, quibus expedit universis. Quod providi viri magistri curruariorum Nicolaus Szőcs et Franciscus Torday Fazakas, caeterique universi magistri curruariorum, concives et inhabitatores praefatae civitatis nostrae nomine totius cehae suae nobis demisse supplicantes, quorum supplicationibus et petitionibus et resolvimus.

A nagybányai szekeres czéhnek régi szokása és privilegiuma szerént való articuláltatása.

1. A városban és hostátban lévő minden szekereskedő marhás embernek légyen függése és kemény dependentiája az czéhmestertől a régi modalitás szerént. Nemkülömben

2. Az engedetlen és szófogadatlan szekereseknek, kik a czéhnek és a czéhmesternek engedelmeskedni nem akarnak determináltatik büntetésül 40 pénz, fentartván mindazonáltal az olyanok iránt becsületes biró uram jurisdictióját.

3. Mivel gyakorta, bizonyos ideig, valamelyik hostátban bejövén, marhájokkal szolgálni s kereskedni akaró szekeresek, amikor sulyos terheltetése vagyon a czéhnek, akkoron magokat másová vonják; azért állhatatosságnak és az czéhtől és czéhmestertől való függésnek megerősitésére, azmidőn beállásnak alkalmatosságával lenne, valahány ökre lészen, annyi sustákot fizessen közönséges szükségére az czéhnek.

4. A ki egyenlő akaratból választatik az czéhmesterségre és azt megveti, fel nem vállalja, megbüntettetik 3 máriással.

5. Ha városi marhás ember, fizetésért utazást vállalna fel, czéhben nem lévén, akkor a czéhes a czéhetlent, alku szerént bizvást kivetheti, egyébaránt az olyan marhás embereken hatalmok nem lészen, hanem nemzetes biró uramnak jurisdictiójok alatt lesznek.

6. Mivel gyakorlatossággal sok idegen szekeresek bejövén a városra szekerességre, a városi szekereseknek praejudicumára, tehát az olyan

idegen helyekről bejövő szekereseket az itt való concivis czéhbeli szekeres, alku szerént kivetheti, ide nem értvén a szüreti alkalmatosságot.

7. Hogy az régi modalitás és rendtartás tovább is megmaradván usuáltatnék, tehát az midőn utazásokra akár kevés, akár feles számban menjenek, azonnal magok közöl birót választván, kitől is dependenter függjenek, és azki egymás között lévő és leendő és az uton történhető versengéseket eligazitsa és complanálja.

8. Nemkülömben hasonló utazások alkalmatosságával, az Isten és felebaráti szeretet ellen való káromkodás, esküvések, egymás között lehető visszavonások, gyülölségek és minden álnokságok, kemény büntetés alatt tilalmaztatnak.

9. A régi szokás szerént, azmidőn valamelyik az szekeresek közül, nemes város közönséges szolgálatjában szekerével s marhájával lenne, az határban lészen fizetése: denar. 30; határon pediglen kivül, érdemlett szolgálatjának és munkájának bére megadattatik.

10. Minthogy az nemes város hidai nem kevés kárt szenvednek esztendő által, az szekeresek miatt, azért concludáltatott unanimi voto inclyti senatus, hogy minden esztendőben, minden szekeres egy-egy tőkét hozzon azon hidnak reparatiójára.

11. Minthogy gyakran megtörténhetik, hogy nemzetes bíró uram, nemes város közönséges szükségére czélozó parancsolatokat adván szószólló uraimék által az czéhmestereknek, azért azkik az ellen engedetlenkednek és czéhmestereknek szavát nem fogadnák, az második articulusban feljegyzett büntetést méltán elvehetik.

Ex consensu et jussu generosi domini judicis primarii et amplissimi senatus liberae regiaeque civitatis Nagy-bányensis extradatum per juratum praefatae civitatis notarium et senatorem Emericum Sárospataki m. pr.

Eredetije az Orsz. Levéltár Tört. Eml. Pénzügy és Nemzetg. gyüjteményében.

Közli: —*re.*

VEGYESEK.

A Moldvából Velenczébe hajtott marhák útja 1545 körül. A m. tud. Akadémia történeti bizottságának, a velenczei államlevéltárból vett másolatai között, az alábbi nagyérdekü följegyzés (Memoria del condur B. animalhy di Moudovia) őriztetik, mely idáig csak kurta kivonatban [1]) volt ismeretes.

A velenczeiek, a Moldvában vásárolt marhák $^2/_3$-adát, mindig a fejedelemtől kötelesek megvenni, s csak $^1/_3$-át vehetik meg másoktól. Ennek fejében aztán a fejedelem, a maga marháit, Moldva fővárosából, *Szucsaváról* (Zochiavia) Oláhországba, *Tergovistyéig* ingyen szállitja. A többi marhát azonban, a velenczeieknek a maguk költségén kell oda hajtaniok s azok illetékére nézve a fejedelemmel külön megegyezniök. Az ut, odáig 45 német mérföld, amit körülbelül 16 nap alatt tesznek meg, de utközben mindenütt pompás legelők és tanyák vannak. Az oláh fejedelemnek, minden marhától 10 garas jár.

Oláhországból 50 mértföldnyire, mintegy 20 nap alatt *Pécsre* érnek, amely már török birtok. Pécs előtt 5 mértföldnyire, a Dunán való átkelésért marhánkint 25, Pécsett pedig 2 garast kell fizetniök. Az egész uton a legelők jók.

Pécsről, 6 mértföld távolságra, 2 nap alatt, a magyar király területére, *Szigetvárra* érnek, a hol minden marha után 10 garast fizetnek. A legelők jók. Innen megint a török *Kálmáncsára* jutnak. Az út 2 mérföld, amit egy nap alatt tesznek meg, jó legelők mellett, s egy darab marháért 5 garast fizetnek. Innentől már a magyar király földjén utaznak tovább. Először *Babocsára*, mely 2 mértföldnyire van s darabonként 10 garast fizetnek, onnan 3 mérföldet 2 nap alatt tesznek meg *Berzenczéig*. Az utban pompás legelő és viz van mindenütt, de utközben *Bélaváron*, *Berzenczén* is 5—5 garast kell marhánkint fizetniök. Berzenczétől 2 mérföld alatt *Csurgón* vannak, ahol 5 garast fizetnek darabonként, és 100 darab után egy marhát vagy annak váltságául 10 garast.

[1]) *Óváry Lipót.* A m. tud. Akadémia történeti bizottságának oklevélmásolatai. Budapest 1894. II. 71. l. 342. sz. A följegyzést a másoló 1535 körüli időre tette, de ez nem állhat meg, mert itt *Pécs* már *török* birtok, ez pedig csak 1543-ban történt.

Csurgóról, egy nap alatt jó legelők mellett *Zákányba* érnek, mely onnan 2 mérföld, s ott 5 garast fizetnek két földesurnak, azaz egynek-egynek $2^1/_2$ garast marhánkint. Zákánytól a *Mura* folyóig egy mérföld, ahol 5 garast, s ezenkivül, a Murán való átkelésnél, a hajósok bérét is meg kell fizetniök. A Murától $1^1/_2$ mérföldnyire azaz egy nap alatt a gróf Zrinyiek földjére (Muraköz) *Dobravára* (Dombrin), s innen a 2 mértföldnyire eső *Perlakra* érnek a meddig minden marha körülbelül 5 garasba jön. Két mérföld alatt *Nedeliczére* jutnak, ahol, mivel ez határállomás, harminczadhivatal van. Harminczadul minden marha után $1^1/_2$ aranyat kell fizetni, s mivel az arany 75 karát sulyu, ezen is van valami hasznuk. Ugyanitt még marhaváltság (muda) czimén, minden marhától 6 garas jár.

A magyar határról 4 mérföld s 2 nap alatt *Pettauba* visz utjok, fele uton pedig a székely eredetü ormosdi Székely Lukács vára *Fridau* van, ahol marhánkint 5 garas hidvámot kell fizetniök, de Pettauban sokkalta többet. Még a *görzi* hidvámot ($1^1/_2$ arany minden marhától) is megemliti s ezzel följegyzésünk véget ér. *á—o.*

A neo-acquistica javak becsü-tariffája. Az *adatok* közt a „Budai kam. jószágkormányzóság jövedelmei és kiadásai“ czimünek bevezetésében emlitettük, hogy e javak alatt a töröktől visszafoglalt birtokokat értették. Ezeket a budai kamara tisztviselői menten összeirták és felbecsülték. Az itt következő becsü-tariffa és becslési utasitás azonban, nem ezen első évekből származik, amikor ugy látszik az egész még a becslők kényére volt bizva, de alkalmasint 1696-ból, midőn a kamarai gazdálkodás czélszerübb rendezése alkalmával, a becslésnél is jónak láttak bizonyos egyöntetüséget behozni. Különben is, e tariffának egyik példányának (Orsz. Ltár. Budai kam. adminisztrácziő lt.) boritékjára 1696. van rájegyezve.

A két példány tételei közt itt-ott különbség van. Melyik példány lőn végleg megállapitva, meg nem határozhatjuk, ezért jobbnak láttuk, az eltéréseket összeolvasztani, hiszen akár elfogadták az illető tételt akár nem, igy is a kornak gazdasági viszonyait jellemezi.

Telkek.

	frt	dénár
Egész jobbágytelek, pénzben hoz évente	3	75
Ennek robotmunkája egy évben 52 nap, mindegyik nap 12 dénár értékben, kitesz	6	24
Egész puszta telek vagy egy féltelek évente hoz	1	$87^1/_2$
Zsellér, kinek háza van, évente ér	—	50
Ennek robotmunkája egy évben 52 nap, mindegyiket 6 denárral számitva kitesz	3	12

	frt	dénár
Zsellér, kinek nincsen háza; ez ettől várható jövedelem bizonytalan lévén, az pénzben ki nem fejezhető. A másik példány szerint azonban az ilyen zsellérnek 9 napi robotot kell végeznie egy évben, mindeniket 12 denár értékünek vévén, kitesz	1	08

Belső gazdaság.

	frt	dénár
Borju	1	50
Kecske		40
Juh	1	—
Bárány		30
Sovány disznó	5	—
Lud	—	12
Kappan	—	10
Tyuk	—	8
Pulyka	—	15
Fél pint zsir	—	18
Egész sajt	—	8
4 tojás	—	1
Egész kenyér	—	1
Egy kötés kender	—	10
Fél pint kendermag	—	1
Fél pint törött kása	—	1
Fél pint borsó	—	1
100 palánta	—	5
Egy méhkas	1	50
Egy szekér fa	—	12

Szántóföldek.

	frt	dénár
Szántóföld holdja a talaj minősége szerint	5—4—3	
vagy a vetés és pedig minden mérő vetőmag szerint	—	50
Tized és kilenczed buza mérője	—	75—65
„ „ „ rozs „	—	60—35
„ „ „ zab „	—	25—15
„ „ „ árpa „	—	40—25
„ „ „ len „	—	60
„ „ „ borsó „	—	75
„ „ „ paszuly „	—	60

Rétek.

	forint	dénár
Rét holdja, a talaj minősége szerint	4, 3, 2	—
Egy szekér széna		70

Kertek.

	frt	dénár
Kert holdja, a talaj minősége szerint	4, 3, 2,	—
avagy a 3 évi haszon alapján, nyert átlag szerint.		

Szőlők.

	frt	dénár
Szőlőt a kapásmunka szerint kell felbecsülni 20 kapást számítván egy (osztrák) negyedre, a melynek a talaj minősége szerint évi haszna átlag	1	20
Legpontosabb a becslés akkor, ha egy szőlőnek 3 évi termését összeadván, ez összegnek felét veszszük átlag gyanánt.		
Egy akó bor, kimérve pénzben	1	20
Hegyvám akója	1	50
Tizedbor akója	1	50

Erdők.

	forint	dénár
Makkos erdő holdja, a talaj minősége szerint	6, 5, 4,	—
avagy a 3 évi haszon alapján nyert átlag szerint.		
Tüzi és más fánál minőség szerint történik a becslés.		
A vadászati jognál a kis és nagy vadak szerint, avagy a tényleges haszon után.		

Legelő.

	forint	dénár
Legelő holdja, minőség szerint (ha csak nem egészen pusztán áll)	3, 2, 1	—

Kocsma, mészárszék, malom, vám, harminczad, halastó és rév becslése, mindig a tényleges állapot szerint történik.

Ezeken kivül a becslésnél figyelembe veendő: 1. az illető hely (szántóföld, rét, szőlő, erdő) talajának minősége. 2. A különböző hasznok értékének változása. 3. Ki kell fürkészni, hogy az illető községben micsoda ára szokott lenni a földnek (különösen a szőlőnek, amelynél tetemes különbségek fordulnak elő). 4. A kastélyoknál, nemesi udvarházak és majorságoknál arra kell ügyelni, hogy jó karban vannak-e az

épületek, kő, tégla vagy fából? egy vagy több emeletesek-e? minden emeleten hány szoba van? mennyi pincze, bolt, fedett vagy fedetlen istálló van hozzá? körül van-e keritve fallal? van-e kutja, elegendő vize? kiterjedése milyen hosszu és széles? 5. A külömböző jövedelmek fölbecslése után kimutatás készitendő, az illető hely gondozójának vagy tiszttartójának s a neki alárendelt cselédek és béreseknek fizetéseiről, valamint egyéb szükségletekről is, és mindezeknek összege a jövedelmek összegéből levonandó. 6. Minden jövedelem becslése külön-külön hajtassék végre. 7. A pusztákat és a lakatlan falvakat körülményesen le kell irni és fölbecsülni 300—400—500—600 frtnyi tőke erejéig. 8. Minden birtokról táblázatos kimutatás készitendő, melyben a jövedelmek részletesen fölsorolva és 6—5—4% tőkére átszámitva legyenek. Végül külön összeirandók mindazon adók is, amelyekkel a lakosok, a hódoltság idején, a török szultánnak és a török vagy magyar földesuraknak tartoztak, a megfelelő tőkekiszámitás mellett. *T. K.*

A SELYEMTENYÉSZTÉS ÁLLAPOTA MAGYARORSZÁGON 1771-ben.

Irta: Dr. Illéssy János.

A Mária Terézia királynő idejében fölvirágzott nemzetgazdasági intézmények egyike: a selyemtenyésztés. Ezen iparág meghonosítására az első kisérletet Passardi bécsi kereskedő a mult század elején, majd a temesi Bánságban Mercy tábornok tette ugyanazon század húszas éveiben. A kormányhatalom nagyobb buzgalommal 1765-ben látott a dologhoz. Mária Terézia királynő sokat várt ettől az uj gazdasági és iparágtól s élénk figyelemmel kisérte fejlődését. Kötelességévé tette nemcsak a kincstári uradalmaknak, hanem a szabad királyi városoknak és vármegyéknek, hogy eperfákat ültessenek s a selyemhernyókat tenyészszék. Eszéken, Pesten és a tallosi árvaházzal kapcsolatban gyárakat rendezett be s az összes selyemkultura országos felügyelőjévé *Solenghi Károlyt* kinevezte. A vármegyéknek, uradalmaknak e gyárakba kellett gyakornokaikat küldeni, hogy 1—2 év alatt a selyemkezelést elsajátitsák s haza menvén azt okszerüleg müveljék s a munkás nép körében terjesszék. A kincstári uradalmaknak különösebb feladata még az volt, hogy a vármegyéket, községeket ellássák eperfacsemetékkel és selyemhernyó petékkel. A főfelügyelettel megbizott kamara évenként táblás kimutatásokat kivánt az elért eredményről. Az első jelentéseket 1768-ból találjuk. 1771. nov. 16-án pedig a felség nevében körrendeletet bocsátott a kincstári uradalmakhoz és törvényhatóságokhoz, hogy az 1765 óta mutatkozó eredményről mind az eperfaültetést, mind a beváltott selyemtermékeket illetőleg számoljanak be.

E jelentéseket alább veszi az olvasó. Az összbenyomás, mely e jelentések nyomán támad, kedvezőtlen. Meggyőződhetünk belőlük, hogy az ország ez uj intézményt bizalmatlanul fogadta, a nép nembánomságánál s ősi foglalkozásánál fogva nem érzett hozzá kedvet; az előljáróság pedig a kormányhatalom mulandó szeszélyének vélve s tartósságában nem bizva, fél vállról vette a dolgot és többszöri intésre is

lanyha erélylyel tett valamit, nem annyira a közjó érdekében, mint inkább a látszat kedvéért.

De szóljanak maguk a jelentések:

I. Kincstári uradalmak.

1. A *bácsi kerületi* kincstári uradalmakban termeltetett és beváltatott jobb fajta gubó 18 mázsa 31¾ font, hitványabb minőségü 10 font, összesen 10 m. 41¾ f. Befolyt érte 806 frt 10 kr. Ezzel a bevétellel nem áll arányban a reá forditott kiadás. A dologi kiadás, különösen az apatiniaknak eperfák ültetéséért kifizetett napszámok, 1441 frt 09½ krt tett ki, mihez hozzászámitva Eyerspergh selyemtenyésztési felügyelő évi 598 frt fizetését, az egész kiadás 2039 frt 09½ kr., vagyis 1232 frt 59½ krral több, mint a bevétel. Azt javasolja tehát az uradalmi igazgató, hogy miután a selyemtenyésztés haszonnal egyátalában nem kecsegtet, jobb lenne vele egészen felhagyni.

A kincstári gazdasági bizottmány azonban abból indulva ki, hogy minden kezdet nehéz, azt javasolja a királynőnek, hogy még egy-két évi próbaidőt engedélyezzen; az alatt majd kitünik, hogy haszna vagy kára van-e belőle a kincstárnak?

2. Az *eszéki uradalom* adminisztratorának jelentése már kedvezőbb képet tár elénk. Szerinte azon a vidéken a selyemtenyésztésnek nagy jövője van s jelentékeny jövedelmi forrásul fog szolgálni. A szlavoniai részekben elegendő férfi és női munkáskéz áll rendelkezésre; a nép szeret is vele foglalkozni; különösen az eszékiek járnak elől jó példával. Eszék három városrészében, u. m. a felső városban 8950, a közép városban 3738, az alsó városban 10292 darab eperfa találtatott 1771-ben.

Az uradalomban beváltottak:

40	krajczárjával	18557¾ fontot,
38	„	8767¾ „
30	„	15¾ „
25	„	73 „
20	„	141½ „
15	„	72½ „
12	„	11¼ „
10	„	958 „

összesen 28597½ fontot, amiből 2310 fontot, mint tiszta gombolyitott selymet szállitottak Bécsbe, mig 1770-ben csak 1703 fontot.

1771-ben kifizettek:

Nasiczának	45	frt 33¾	kr.
Bajának	300	„ —	„
Nádasdnak	37	„ 50	„
Iregnek	812	„ 15	„
Vukovári uradalomnak	6820	„ 16	„
Dáljai uradalomnak	974	„ 70	„
Czerevicznek	153	„ 06½	„
Orahoviczának	165	„ 10	„
Rumának	64	„ 36	„
Divosnak	10	„ 46	„
Mitrovicznak	445	„ 30	„
Bródi ezrednek	1530	„ 42½	„
Diakovárnak	373	„ 55	„
Valpói uradalomnak	1073	„ 12½	„
Ujvidéknek	998	„ 40	„
Pozsega városnak	676	„ 47½	„
Pozsegai uradalomnak	622	„ 22½	„
Kuttyevoi uradalomnak	479	„ 15	„
Eszék felső városnak	676	„ 52½	„
Eszék alsó városnak	1449	„ 08¾	„
Pécsnek	57	„ 10	„
Siklósnak	383	„ —	„
Egyeseknek	39	„ 25	„
Összesen	18190	frt 14½	krt.

3. Az *óvári* uradalomban 1771-ben a selyemtenyésztésre rosz idő járt. Itt a selyemtenyésztést nehány év előtt honositották meg és pedig Mária Krisztina főherczegnő költségén. Az elmult 1771. esztendőben a már-már gubódzani kezdő hernyókat valami járványos betegség lepte meg — a jószágigazgató véleménye szerint az eperfa levelektől — s az egész hernyó-állományt kipusztitotta annyira, hogy további peteképzésre szolgáló anyag se maradt. — A kamara gazdasági bizottmánya ezzel a jelentéssel nem érte be; a selyemhernyók pusztulását gondatlanságból eredőnek látta s utasitotta a jószágigazgatót, hogy adjon kimeritő jelentést s jövőre a selyemtenyésztésről kiadott könyv beható tanulmányozását s a szerint való eljárást ajánlotta figyelmébe.

4. A *máramarosi* uradalom adminisztrátora azt jelenti, hogy miután nála a hideg éghajlat miatt a selyemtenyésztési kisérlet nem vált be, a kamara már három év előtt fölmentette a további tenyésztéstől.

5. A *ráczkevei* uradalom igazgatója 1771-ben Ráczkevén tett kisérletet az eperfa-tenyésztéssel. Egy 4 láb széles, 544 öl hosszu területen elvetett 4 véka epermagot, azonfelül elültetett 900 gyökeres és 11,000 sima vesszöt. A gyökeres vesszők szépen megfogantak, de a sima vesszők s a magról vetettek a rosz telelés, majd a rá következett hirtelen forróság következtében elpusztultak. Az igazgató még a talajt is okozza, mert a makádi határban tett kisérlete igen szépen sikerült; ugy, hogy azt tovább fogja fejleszteni.

A mi a selymér-petéket illeti, azt mintegy 8 látnyit Lakics János és Poppin gyakornokok szereztek be innen-onnan; ez azonban kevésnek bizonyult s javasolja az igazgató, hogy az eszéki uradalomból küldettessék mintegy fél fontnyi, hogy jövőre a selyemtenyésztést nagyobb erővel folytathassák. Addig is igyekezni fog a szükséges eszközöket beszerezni; egy s mással, mint főzőedénynyel és gombolyitóval már el vannak látva.

6. A *fehérvári* uradalomban a selyemtenyésztés még a kezdet legelején van. 1770-ben vetettek el először epermagot s ab ól csak 380 drb. kelt ki; ennek nagy része is a rá következett hidegben elfagyott, ugy hogy most uj, gyenge hajtásai nőttek.

7. Az *aradi* uradalomban szintén rosz idő járt az eperfákra. Az alig négy év előtt ültetett fácskák két esztendön keresztül a rettenetes árvizektől nagyon sokat szenvedtek s csak Apátfalván, Glogováczon és Mondorlakon diszlenek. A selyemtenyésztést még nem kezdték meg. Hiányzik az alkalmas erő, aki a népet betanitsa. E czélból Frummer Fülöp gazdasági gyakornokot Eszékre küldte, hogy ott egy évig tanulja el a selymérekkel való bánást.

8. A *bélyei* uradalomról Győri Ferencz gyakornok készitett két, nagyon általános kimutatást, amely szerint az uradalomhoz tartozó béllyei, baranyavári, vörösmarti, darázsi, nyárádi és villányi birtoktesteken 1771-ben 415 első-, 287 másodosztályu-, 6881 átültetett-, összesen tehát 7583 eperfa találtatott. Az évi selyemtermelés 223 fontot tett ki, ebből is 145 fontot egy herczegszöllősi magántermelő szolgáltatott be; tehát az uradalmi tisztek tevékenysége dicséretesnek éppen nem mondható.

9. A *diósgyőri* uradalomban 1770-ben kezdett Rottenstein Ignácz eperfákat ültetni. A kezdet annyira kecsegtetőnek mutatkozott, hogy remélni lehetett, miszerint a vármegyét elláthatják fával. Időközben az igazgatóságban változás állott be. Az uj igazgató, Szöllősy Ferencz annyira járatlan volt a selyemtenyésztésben, hogy a fák — nem tudja

mi okból! — teljes pusztulásnak indultak s 1771. őszén már csak 370 drb maradt meg, azok is alig magasabbak másfél lábnál.

10. A *tokaji* uradalom jelentése szerint az eperfaültetés helylyelközzel lendületet vett ugyan, de a selyemtenyésztés sehogy se halad; részben azért, mert gubókat nem tudnak szerezni, részben pedig azért, mert nincs szakember, aki a népet oktatná s az egész müveletet vezetné. Különben is az ottani nép egészen a föld és főképpen szőlőmivelésnek él s mással nem is szeret babrálni.

A kamara gazdasági bizottmánya e fölterjesztés következtében Sappel Jánost, aki az eszéki selyemgyárban a két évi tanfolyamot éppen elvégezte, havi 10 frt fizetéssel megbizta a tokaji és diósgyőri uradalmak selyemtenyésztésének a vezetésével.

11. Az *óbudai* uradalom igazgatója a selyemtenyésztés hátramaradottságának okát szintén abban találja, hogy a nép jobb szeret az inkább jövedelmező szőlőmüveléssel foglalkozni s már a 8 éves gyermekeket is használják a szőlőmunkánál. Azonkivül a szegényebbek egy házban, egy kenyéren élvén, nincs a tenyésztéshez megkivántató alkalmas helyük; szakember sincs, aki őket oktatná, vezetné. Ez az oka, hogy az uradalomhoz tartozó 12 községben (u. m. Ó-Buda, Szent-Endre, Zsámbék, Tök, Perbál, Szántó, Bogdány, Tótfalu, Monostor, Békás-Megyer, Budaörs, Budakesz) 1769 óta csak 1038 vörös, és 1311 fehér, összesen 2349 db. eperfa találtatik; és pedig legtöbb (525) Budakeszen, legkevesebb (10) Szent-Endrén. Az 1771. évi selyemtermés csak 15 fontot tett ki.

A kamara gazdasági bizottmánya a selyemtenyésztésnek ebben az uradalomban való általános meghonositására különös sulyt helyezvén, a ráczkevei uradalomból egy gyakornokot a nép oktatására oda helyezett s az igazgatót utasitotta, hogy a selyemtenyésztéssel foglalkozni akaró szegényebb embereknek kellő földről gondoskodjék.

12. A *vucsini* uradalomban a 3 év előtt ültetni kezdett eperfák oly gyengék, hogy a selyemtenyésztésről eddig még szó se lehetett.

13. A *sóvári* uradalomban csak 1771. tavaszán ültettek 500 csemetét Redeker kassai tanácsnok ajándékából; jövőre fokozottabb mértékben szaporitja a fákat, hogy a sóbányai munkásokat s a sóvári alattvalókat elláthassa.

14. A *péterváradi* uradalom három községében, melyek a Duna mellett feküsznek, az évek során ismétlődő árvizek kiölték az eperfákat; az árviz elleni védelemben kifáradt lakosság nagy része más, jobb hazát keresett. A magasabb vidéken fekvő helységekben — habár lassan — fejlődik a selyemtenyésztés. Ezek lakosai termékeiket Eszékre szál-

litják beváltás végett. Általában a köznép nem nagy hajlandósággal viseltetik ez iparághoz, főleg azon a vidéken, ahol jövedelmezőbb szőlőmüvelést üzhet. Nagyobb lendületre nincs is kilátás, mig a munkás népet az uradalom és a vármegye erővel rá nem kényszeritik.

15. Az *ungvári* uradalom már három izben megkisérlette az eperfatenyésztést, s a kisérletek meggyőzték, hogy nem alkalmas reá sem a talaj, sem az éghajlat. Magánosok is próbálták már régebben az eperfaültetést, de sikertelenül. — Ennek következtében a kamara gazdasági bizottmánya javasolja, hogy ez az uradalom mentessék föl a selyemtenyésztés alól.

16. A *hradeki* és *likavai* uradalmak ugyanazon okból hasonló fölmentést kaptak a selyemtenyésztés alól.

17. A *nagyváradi* uradalomban a selyemtenyésztés egy lépéssel se haladt előre. Epermagot nem kap az igazgató; amit 1770-ben kapott, annyira rosz volt, hogy ezredrésze se kelt ki. Az oláh nép iszonyodik ettől a munkától s arra se szép szóval, se szigoru bánásmóddal nem lehet szoritani; legfeljebb jó példával lehet rá hatni.

18. A *visegrádi* uradalom igazgatója egy korábbi, rendelkezésünkre nem álló, jelentésére hivatkozik, s csak átalánosságban emeli ki, hogy az uradalomban a selyemtenyésztést azért nem lehetett még megkezdeni, mert elegendő eperlevéllel nem rendelkezik.

19. A *peklényi* uradalom még a kezdet nehézségeivel küzd. Összesen 900 eperfája van, ellenben nincs szakembere, aki a selyemtenyésztést vezetné s azt minél szélesebb körben megismertetné.

II. Szabad királyi városok.

1. *Székes-Fehérvár* azt jelenti, hogy a városi patikástól kapott eperfamagot a város kertjében elvetvén, annak csak kis része — mintegy 300 csemete — kelt ki. Ez arra a határozatra birta a tanácsot, hogy jövőre a pozsonyi kertésztől vegyenek 2—3 éves fákat.

2. *Bazin* város csak a mult 1771-ben kezdett az eperfaültetéshez. Miután magot a kincstártól nem kaphattak, a Pálffy gróf szomszédos kertjéből vettek 200 drb három éves fát a házi pénztár terhére s azokat az alsó város piaczán levő házak elé ültették el, az illető háztulajdonosoknak kötelességükké tevén gondozásukat. Azóta magánosok is kedvet kaptak a fásitáshoz, csak az a baj, hogy nehéz csemetékhez jutni.

3. *Breznóbánya* ismételve jelenti, hogy az eperfa ültetéssel tett kisérlet nem vezetett sikerre. Ugy látszik a talaj és éghajlat nem alkalmas rá. Mindazáltal egy ültetéssel még egyszer kisérletet tesz.

4. *Buda* városa nem jósol fényes jövőt a selyemtenyésztésnek. A házi pénztár terhére beszerzett eperfákat a várban és a vizivárosban elültették ugyan, de a szűk utczákban nem fejlődhetnek kellőleg; a szőlők közé ültetés pedig ártalmasnak bizonyult. Még legtöbb sikerrel az uj városban s a Tabánban elültetett fák kecsegtetnek.

5. *Korpona* városa jelenti, hogy az eperfa-ültetéshez a kertet kihasitotta, de a fehér eperfának a talaj nem kedvező; a fekete eperből alig 50 fa fogant meg. A lakosságot hiába biztatja munkára; hiába igér ingyen hernyókat, az bizalmatlansággal nézi az uj iparágat és semmenynyiért se hanyagolná el miatta a föld- és szőlőmüvelést.

6. *Kassa* városa egész odaadással fogott a munkához. Folyóviz közelében egy 6 öl hosszu, 2 ½ láb széles kertet iskolának befogott, körülkeritette, alkalmas kertészt fogadott, aki 16000 eperfát nevelt már. Magánosok birtokában 623 drb fa van, s különösen kiemelendő Redeker András kamarai tanácsos, akinek a kertjében 1768 óta gondozott 400 drb felnőtt fa van.

7. *Körös* városa a selyemtenyésztés érdekében még semmit se tett. Anyagi fogyatkozása nem engedi, hogy fákat vásároljon s felügyelőt tartson.

A kamarai gazdasági bizottmány utasitja a várost, hogy az eperfák ültetését haladéktalanul kezdje meg; a selyemtenyésztésben annak idején anyagilag segélyezni fogja.

8. *Körmöczbányán* az első kisérlet a sziklás talajon és hüvös éghajlatban nem sikerült. A közkertben 3 év előtt elültetett fákból minden gondozás mellett csak 7 maradt meg; ez is napról-napra csenevészik. Ujabban Mertinger pozsonyi kertésztől hozattak 150 drb 2—3 éves fát; ezekkel talán jobban fognak járni.

9. *Debreczen* városa 1771-ben egy 15 öl hosszu és 4 láb széles kertet vetett be epermaggal. Felnőtt fa az utczákon és magánosok udvarain 1821 db. található. Ez idén már 7 font 28 lat selymet termeltek.

10. *Kapronczа* városában a két-három éves eperfák oly kevés és gyenge levelet hajtottak még, hogy a selyemhernyók táplálására nem elegendők s ezért a selyem-kultúrát még nem kezdték meg; csupán Sinkovich Márton kereskedő, aki a selymérekkel való bánást Szlavóniában tanulta el, tett kisérletet.

11. *Ujvidéken* a faültetés már szép lendületet vett volna, ha a Dunának két éven át egymásután való kiöntése ki nem pusztitja. Az iskola-kert 2550 fájából csak 506 maradt meg, a lakosok udvarain, kertjeiben volt 3080 drbból pedig csak 322. Az 1771. évi selyemtermelés 1498 font volt, ebből az ujvidéki selyemgyár 357 tiszta selymet állitott elő. A város Bácsmegyével közösen egy értelmes fiatal embert tart

évi 60 frt fizetéssel és mindenképpen rajta van, hogy a lakosság körében minél általánosabb legyen az uj iparág.

12. *Pest* városa állandó szakemberrel végezteti a selyemtenyésztést, akinek évi 200 frtot fizet. Eperfák nevelésére a Szt.-Rókus kápolna előtti 50 öl hosszu, ugyanannyi széles területet jelölte ki, melyen 1771-ben ujabb 3706 db. fát nevelt. Az ez évi selyemtermés 13 fontot eredményezett.

13. *Szeged* városa jelenti, hogy 3535 kiültetett eperfája van, de a selyemtenyésztést mindaddig nem kezdi meg, mig alkalmas szakértővel nem rendelkezik, aki a munkálatot vezesse. Mert könnyen megeshetik, hogy a balsiker elkedvetleniti a népet. E czélból két fiatal embert a selyemkezelés eltanulása végett az eszéki gyárba küldött.

14. *Sopron* városa jelenti, hogy 28 öl 3 láb hosszu és 12 láb széles területen már megkisérlette az eperfaültetést, de csekély eredménynyel, mert eddig csak 1030 fa cseperedett fel. De mivel ő felségének különös akarata, hogy a selyemtenyésztés minden kitelhető módon felvirágoztassék: a város egy szakértő kertészt fogadott fel s reményli, hogy annak a kezelése alatt több sikert tud felmutathatni.

15. *Szent-György* városa azon iparkodik, hogy ne az utolsók közt legyen s a házipénztár terhére 600 eperfát vásárolt s osztott ki a lakosság közt. A selyemtenyésztés felvirágozásában még sem bizik, mert a lakosság éppen akkor, mikor a selyemhernyók legtöbb gondozást igényelnek, a szőlőmiveléssel, mint csaknem kizárólagos kereseti forrással van elfoglalva, vagy pedig idegen vidékekre távozik aratni. Gyanitható ez már abból is, hogy az idei selyemtermés csak 1 font és 19 lat.

16. *Esztergomban* a már szépen neki indult eperfaültetést a mult évi nagy árviz tetemesen megrongálta; az előljáróság gondoskodott azután, hogy a városi kertész ujabb ültetéseket eszközöljön. 1771-ben öt termelő 6 font $13^1/_4$ lat selyemgubót szolgáltatott be.

17. A *Szakolcza* város területén levő eperfák gyümölcse savanyu, levelei a selymérek táplálására alkalmatlanok. Most kisérletet tesz különböző eperfajokkal s ha valamelyik beválik, annak a tenyésztését szorgalmazni fogja.

18. *Nagy-Szombat* városa a más alkalommal kimutatott famennyiséget az idén is szaporitotta. A selyemtenyésztéshez majd csak akkor fog hozzá, ha elegendő eperlevél áll rendelkezésére.

19. *Varasd* városában — Fridrich Antal inspector kimutatása szerint — még csak $7^1/_4$ font gubó termeltetett ugyan, de az eperfaültetés nagy lendületet vett. A város területén 24406 eperfa található, legtöbb a városi iskolakertben van, a többi magánosok (gr. Patachich Ferencz,

özv. Erdődy Lipót grófné, gr. Chamaré, gr. Sermage, Busán őrnagy, Fritz ügyvéd, Jankovich tanácsos stb.) kertjében.

20. *Zágrábban* szintén tekintélyes számmal van már eperfa, de selymet még semmit se termelt. A 15000 eperfa közül 5000 a városi kertben van, a többit magánosok ültették, legtöbbet — 2500 dbot — gr. Voikffy Zsigmond és 3000 dbot Santich földbirtokos.

21. *Győr* városában az Eszéken kiképzett Széplaki János fáradozik a selyemtenyésztés minél szélesebb körben való elterjesztésén; egyes polgárok nagy kedvteléssel fogtak a munkához, de kedvöket a sikertelenség aligha meg nem bénitja. Az előljáróság véleménye szerint ugyanis a város területe nem alkalmas az eperfa tenyésztésére. A mindenfelől folyó vizzel övezett határ minduntalan ki van téve az árvizeknek, melyek a fák fejlődését hátráltatják s az eperleveleket a selymérek ápolására károsakká teszik.

22. *Kismarton* városát a mult évi borzasztó tüzvész annyira elszegényitette, hogy a selyemtenyésztéssel járó költségeket sehonnan se tudja előteremteni; a városi pénztár jövedelme nem fedezi még az időközi kamatokat és adókat sem. A lakosságot a tüzvész általánosan sulyos adósságba verte; az iparos, a földmüves alig keres annyit, amiből magát és családját eltarthatja. Kéri tehát a kamarát, hogy a selyemtenyésztés alól mentse föl a várost. A kamara mindazáltal a fölmentvényt nem adta meg.

23. *Eperjes* városában, jóllehet az eperfaültetést már 1765-ben megkezdte, az eredmény mindössze 400 db. meggyökerezett fa. Az ültetést folytatni fogja, jóllehet ugy vélekedik, hogy a vidék a Kárpátok közelsége, a heves széláramlatok, a hosszu, kemény fagyok miatt nem kedvez a selyemhernyóknak.

24. *Ruszt* városa a Fertő tavának áradásai s különben is folyton nedves talaja miatt az eperfa tenyésztésére egyátalában alkalmatlan. A kamara gazdasági bizottsága éppenséggel nem hiheti, hogy a város határán ne lehetne találni száraz területet; utasitja azért az előljáróságot, hogy a legfelsőbb akaratnak igyekezzék eleget tenni.

25. *Komárom* város jelentése szerint a lakosság jó részét a gyermekkora óta megszokott foglalkozástól elvonni nem lehet; az a rész pedig, amely foglalkozhatnék a selyemtenyésztéssel, ugy tapasztalja, hogy a haszon nem áll arányban a rá forditott fáradsággal. Különben sincs olyan nagyobb területe, mely a gyakori árviztől nem szenvedne.

26. *Zólyom* városa az eperfák ültetéséhez csak ebben az esztendőben fogván, eredményről még nem szólhat.

27. *Pozsony* városa még csak most talált alkalmas helyet, ahol az eperfát nagyobb mennyiségben tenyészthetni. Ezen a tavaszon kétezer s

nehány száz csemetét elültetett s nehány ágyat epermaggal bevetett.

Az itt felsoroltakon kivül még 13 sz. kir. város küldte be jelentését u. m. *Bakabánya*, *Bártfa*, *Szeben*, *Lőcse*, *Libetbánya*, *Besztercebánya*, *Selmeczbánya*, *Trencsén*, *Bélabánya*, *Nagybánya*, *Kézsmárk*, *Ujbánya* és *Felsőbánya* kiváltságos város.

Ezeknek a jelentése egyhangulag megegyezik abban, hogy a selyemtenyésztési kisérleteik sikeretleneknek bizonyultak. Biztositják a kamarát, hogy a sikeretlenségnek nem ők az okai. Ők a legodaadóbb igyekezettel szeretnének a felsőbb rendeleteknek eleget tenni, de mi haszna, ha a helyi viszonyok nem engedik. A talaj, az éghajlat egyaránt ellenségei a selyemhernyónak. A sziklás talajban sehogy se diszlik az eperfa; a legtöbb város szük völgyben, hegyoldalon terül el s a házaknak alig van udvaruk, nemhogy kertek volnának. A várostól távol eső helyeken pedig a selymérek gondozása nem képzelhető. A magas hegyek közt az északi szél az uralkodó. A faleveleket éltető meleg egy pár hétig tart, annál gyakoribb a sürü köd, a hüvös éjszaka s annál hosszabb a dermesztő hideg. A bányavárosok levegőjében a selyemhernyó meg nem él. A bányák pora, az olvasztó és szénégető kemenczék füstje megfullasztja a kényes hernyókat. Maga a lakosság se örömest babrál az uj iparággal; főfoglalkozása: a bányászat, szénégetés, favágás stb. nem is igen hagy rá időt.

A kamara belátván az érvelés helyességét, ezeket a városokat fölmentette a selyemtenyésztés további kötelezettsége alól. [1])

[1]) Az itt felhasznált iratok az Orsz. Ltárban a pozsonyi kamara iratai közt őriztetnek.

ADATOK.

A CSICSVA-VÁRI UDVARBIRÁKNAK, ESZTERHÁZY ÉS HOMONNAY RÉSZRÜL ADOTT UTASITÁSA.

I.

Az palatinus úr ő nagysága, nekem adott plenipotentiám mellett, főemberek commendátiójára, Hollósi Ferencz uramat helyheztetvén az csicsvai és varannai jószágok gondviselésére és udvarbiróságára, nincsen kétségem benne, hogy mind maga előmenetire s mind azoknak az főembereknek kik nekem commendálták őtet, bőcsületekre nézve, az reá bizatott dologban, hiven és igazán arrul adott reversálisa szerint el nem járna. De mégis, hogy azokban bátrabban accomodálhassa magát, ím ezeket instructió gyanánt akartam eleiben adni, hogy mind inventárioma s urbáriomja és instructiója mellett, ő is tudjon mindenekről számot adni, az úr és az asszony ő nagyságok is tudjanak tüle mit várni.

1. Legelőször is azért, az isteni félelmet és szolgálatot viselje maga előtt s azt megadván az mi az Istené, s az egyházi és szerzetes személyeket megbecsülje s tehetsége szerint, az catholica religiót igyekezzék, cum bona discretione az idő és alkalmatosság szerint, promoveálni s az Varanón s ott az tájon való lelkeket az sztropkói barátok vagy más egyházi emberek által segiteni, kiknek alamizsnával is legyen néha, az ott való értékhez szabván magát.

2. Azon legyen minden tehetségével, hogy minden közönséges jóra való dolgokban, egyetértsen az *gróf Homonnai uram tiszttartójával* és porkolábjával s más gondviselőivel is, és ha mit magok el nem igazithatnának s itélne szükségesnek lenni, ne restelje az ollyan dolgokról Homonnai uramot is megtalálni.

3. Szorgalmatos gondja legyen, hogy az várhoz s jószághoz való határok el ne idegenitessenek, se ne pusztitassanak, kikre mindaz várbul s mind innet alól bizonyos vigyázó kerülőket kell rendelni.

4. Ott némely határokban, mikor termése vagyon, bőven lészen makk, és annak idején korán végire kell menni s tizedre való sertésmarhának kell megtiltani és annyit kell reá fogadni, az ki meg hizhassék rajta; kinek megtizedlésére az más tisztartóval szorgalmatosan maga vigyázzon és magától senkinek semmit meg ne engedjen.

5. Ha mi faépület vagy foldozás, tatarozás mind az várban s mind az udvarházban lészen, egyetértsen az porkolábbal s minden tehetségével az molnárokkal s jobbágyokkal véghez vigye; ha mi közönséges vagyon penig, ábbul se vonja ki magát, hanem az más tiszttartóval egy akarattal s költséggel vigyék véghez.

6. Az udvarház pinczéjében, mindaz kettőben, nagy viz vagyon, annyira, hogy hasznát sem vehetni, mely igen káros ő nagyságoknak, azért az mely kut az ház előtt vagyon, azt egy napestig meresse elsőben serényen s ha apad vele az pincze, continuálni kell; ha látja, hogy nem használ, akkor kell az város utczáján általásni és jól kivenni olly mélyen, hogy vagy az patakban, vagy másuvá kivehessék az vizet belőle; az árokmelléket, ha kővel fel nem rakhatnák, faragott tölgyfával is felróhatnák s felül is jól becsinálhatnák.

7. Az majorokban igen gyakorta teköntsen s meglássa, hogy mindenek rendesen legyenek, tékozlás semmiben ne essék, minden baromfinak illendő elesége adassék meg. Az mi marha penig bennek lészen, azokat jó gondviseléssel szaporitsa, kiváltképen az disznókat. Tyukot, ludat, pókát, kacsát is bőven tartsanak és megszaporitsák, kibül az majoréknak és majornéknak fizetésekig való pénzt teremthet, ha akarja.

8. Az szántást, vetést mind ősszel, tavasszal, az ő idejekben igyekezzék elvégezni s ugy be is takarni, de az kereszt számot rátióiban mindenkor specificálja, mindenik felett mindenik majorban. Igy az kaszáltatást s betakaritását is az ő idejében végezze.

9. Az ganéjzást vagy együtt vagy másutt, minden esztendőben continuálja, de azt observálja, hogy ujságra ne teritsék el az ganéjt az szántóföldeken.

10. Most az mely gabona az majorokban, vagy szemében vagy asztagban lészen, oly gondja légyen, hogy az szemében valót, az várban alkalmatos helyekre hordassa fel s minden garmada alá vagy közepében egy kősót tegyen, az muszka nem eszi meg. Az udvarházban is feleset tölthet le, ha kiváltképen háborutól félelem nem lészen, kinek idején az várban kell hordani. Az mely asztagok penig vadnak, mivel régiek is és igen károsok, azoknak csépeltetését continuálja, de jobb securitásért, az cséplőkkel is mindenkor ravást tartasson s magánál is tartson, kivel számadásakor bizonyithasson.

11. Az gabonának ez idén jó árát remélik mindenek, kinek eladá-

sában igen cautus légyen és bizonyos árosokat kell vagy Lengyelországhan, vagy másutt Eperjesen, vagy hol keresni, az ki feleset venne meg. És igy is végezhet vélek, hogy pünkösd tájban 6 vagy 7 mértföldig is elvitethetni, mivel jó szekeres emberek vadnak abban az jószágban; ha penig az jószágbeliek is megszükülnének, bizonyos ideig adhatni azoknak cum discretione hitelben.

12. Mraszkó Gergely az majorispán és gazda, arra az hivatalra igen alkalmatos és neki sokban tanácsot is tud adni, mivel ott régi szolga, az helyében ott sem kulcsár, sem kasznár, sem ispán nem kell, hanem megtartsa s érdeme szerint tisztességben is tartsa, de az mit amaz bevészen is, vagy majorokbul vagy falukbul, mind de perceptis s mind de erogatis ő tartson számot.

13. Az majornék ott az tehenektül 10 túrót s 10 itcze vajat adnak, azokat bevévén, az ki magoknak fizetése kivül lenne, azt pénzre fordítsa az udvarbiró.

14. Az juhok hasznát is, gyapját, az megholtaknak bőrit, ugy az mi lencse, borsó, kása, szilva, bab és egyéb kerti veteméný lészen is, mind pénzzé tegye, az kivül, az ki magokért rendeltetett.

15. Az bor megszerzésére idején gondja legyen, hogy az mikor hol korcsomákot kell árulni, borbul meg ne fogyatkozzék; reá vigyázzon penig, hogy mikor az ur bóra foly, sert ne áruljon senki, sem bort titkon.

16. Az rozgonyi és regéczi tiszttartókkal jó correspondentiája legyen, hogyha mikor bort kell Varannóra szállitani, maga bizonyos embert küldvén az borokért, Regéczbül Rozgonyba s onnét Varannóra vigyék.

17. Az jószágban való szekereseket penig, idején hozzákészitsék mind az soltészok s mind az jobbágyok, hogy ha kivántatik, Rimanóig vagy Jesliczkáig ők vihessék el az borokat.

18. Arra penig Gyurigh Benedek által gondja legyen, hogy emberséges és ismerős lengyelt bizlaljanak, az kivel társokodhassanak bátran az borok megvételében s eladásában, hogy valamint az ur ő nagysága, kárt ne valjon. Mikor penig árosok lészen az borra és el kelletik vitetni, Gyurigh Benedek értvén ahhoz és ösmeretsége is lévén ott benn, ő reá kell bizni. Reá kell mindazáltal vigyázni, hogy valamint maga ollyas borait, az ur ő nagysága fő borai mellett ne árulja, kivel az ő nagysága borait olcsóbban vennék.

19. Az majorságszőlők munkájához néha maga is hozzá tekintsen, hogy fogyatkozás ne essék benne.

20. Az dézmálásnak penig maga viselje gondját együtt az más renden való tiszttartóval és az mi jut, kedvezés nélkül kivegye az szerint, ha mi más dézma esik is.

21. Az kertekre és kerti veteményekre is szorgalmatos gondja legyen s egy bizonyos zsellért rendeljen az többi eleiben.

22. Az mely malmok ott az jószágban lesznek, mind részében való őrlésre kell fogni harmadában, de az varannai molnár helyében mást kell fogadni, mert az semmire való, erős hittel kell penig mind magát, mind feleségét s legényét megesküdtetni, hogy igazak lesznek és se magok, se más által semmit el nem lopnak az malom hasznában. Az mikor penig mit mérnek be, fele az molnárnál, fele tiszttartó uramnál álljon. Az mely malmok penig csak az ur ő nagysága számára valók, azok tatarozására és minden munkájára, gátokra, kövekre, fájára magának legyen gondja; az mi penig köz, nóditsa az más részen való tiszttartót is az egyiránt való épitésre. Mraszkó penig gyakorta vizsgálja meg őköt.

23. Mindenkor hizlaltasson disznókat az malomban, kiket mészárszékre jó pénzen eladhat.

24. Igen szorgalmatosan tudakozzék egy serfőző-házhelyet és ha alkalmatost talál, keressen főzőmestert is hozzá és épitesse meg s hozzá való eszközit szerezze meg, nem kicsiny haszna lenne az úrnak ő nagyságának abbul, mert mind az városon s mind az jószágban kihordanák.

25. Ha mikor mi törvények dolga az vármegyén vagy az jószágban is lenne ő nagyságának, idején tudósitsa az ordinarius prókátort Phea Hyeronimust és az dolgot közölvén vele, onnét vegyen értelmet, kinek conventiója szerint onnét fizessen, néha tartozik Regéczhez is szolgálni.

26. Ha penig valami birság esnék az jószágban, azt cum discretione vegye meg s magától el se engedje.

27. Ha halálra való rab találtatik is és az törvény megsulyositja, magától gratiát ne adjon neki, hanem az urnak hirré tegye. Ha penig executióban kell menni, csak legyen discrete, az ur hire nélkül is exequáltathatja.

28. Az porkolábnak, drabantoknak és minden szolgáknak conventiójok szerint megfizessen igazán, jó correspondentiát tartván mindenkor az porkolábbal is s meg is becsülvén, s az várbeli kulcsárt is megtartván.

29. Az vám bizonyos summában levén, restantiát ne hagyjon benn s reá is vigyázzon, hogy indebite ő se vexáljon senkit s az hidak is jók legyenek.

30. Az méheket megszaporitsa jól s az mézet hordókban tartván sonkolyostul mikor annak ideje, jó alkalmatossággal fel kell az ur ő nagysága szükségére küldeni más occurrálandó marhával.

31. Ha az urnak ő nagyságának oda szolgája megyen, annak pro ratione personae, az urébul ugy gazdálkodjék, hogy az takarékosságot meg ne haladja; kitül eljötelekor az mit reaköltött, quietantiát is vegyen.

32. Ha Régeczben praefectust fog az ur ő nagysága tartani, dependentiája attól legyen és ha mi kérdésre vagy informatióra való dolga occurál, attól vegyen értelmet.

33. De omnibus perceptis et erogatis, reversálisa szerint, esztendeje eltelvén számot adjon; lagistromát penig confuse ne csinálja, hanem szép renddel: kitől? mit? mennyit? és mely nap percipiálta? igy az erogatiót is, nem confundálván az pénzjövedelemmel össze, az másféle egyetmás perceptomot.

34. Az úr és az asszony ő nagyságok commissiója nélkül penig, vagy ha praefectus lenne, annak hire nélkül, semmi derekas és extraordinária erogátiót ne tegyen. Az kinek penig mit ad, quietantiát vegyen róla.

35. Az szegény emberek is mikor adójokat behozzák, quietálja őköt arról, hogy feledékenységbül másszor ne fizessenek.

36. Az minemü tyukkal, luddal és egyéb ezfélével az urbárium szerént tartoznak az jószágban, azokért, istenesen, az mint pénzen veszik az piaczokon, mind pénzt vegyenek.

37. Krucsai András tisztartóságától valami kevés restantia is vagyon, kit inventáriomban hagyta, azokat mindenestül exigálja s pro perceptis fel is irja rátiójában.

38. Eltávoztassa, hogy restantiát maga után ne hagyjon, de az szegény embereket is illetlenül ne nyomorgassa, ugyan megadják ők az mivel tartoznak.

39. Ha hol magvaszakadt jószág lészen, azt az ur számára foglalja, s ha mely pusztán marad is, vagy megszállitsa, vagy az ur számára foglalja, akár penig haszonra más jobbágynak adja.

40. Az ottvaló soltészok tartoznak *gyermeklovakat is tartani*, az eperjesi vásárokon olcsón szép gyermeklovakat találni, ordinarie 6—6-ot vegyen és *közikben oszsza s tartsák jó gondviseléssel s tanitsák meg* s azután együtt kétannyi áron is eladhatni őköt, csak egybenillők legyenek.

41. Ezenkivül is, ha milyen hasznot lát, az ur pénzével indithat holmi kereskedést az ur számára pro ratione temporis et locorum, kit el se mulaszon.

42. Mivel peniglen lehetetlen minden és occurálható dolgot instructióban irnia, hüségére, igazságára, gondviselésére és industriájára bizatik az többi. Mindezekben való eljárásért és reversálisa szerint való hü

szolgálatjáért esztendeig lészen fizetése ő nagyságától, kit maga vegye fel ez szerint:

Kezdetik penig esztendeje die 8. Aprilis és lészen készpénz fizetése: fl. 50. Ruházatjára 8 sing fajlondis vagy fl. 27. Buza cub. 25. Zab is cub. 25. Verőmarha nro 4. Bor egy hordóval nro 1. Sós kápószta egy hordóval vas 1. Székhúsért egy vágó marha. Lencse cub. 1. Borsó is cub. 1. Árpadara cub. 1. Vaj justae nro 12. Méz justae nro 6. Vesling-túró nro 20. Só két kő nro 2. Két paripájának széna. Ser egy hordó vas nro 1.

Ezeknek felette mikor esztendeje kitelik és meg nem akarna maradni, két hónappal azelőtt hirt adjon ő nagyságoknak, vagy az ki praefectus leend.

Datum et actum in oppido Tállya die 30 Martii anno 1636. Paulus Ezterházi de Galántha m. p.

II.

Instructio prō egregio stephano Inanczy provisore bonorum arcis Cziczva curiarumque Waranno et Mogyoros extradata die 19. April. 1636.

1. Mindeneknek előtte megemlékezzil arrúl, az Istennek igazsága és parancsolatja és minékünk hivséggel való kötelességed és szolgálatod mit kivánjon. Azért minden alkalmatossággal azon légy, hogy jószágunkat és embereinket az mennyire lehet, szép szókkal, beszédekkel és rátiókkal inducáld az igaz catholica religióra, magad is az szerint, de senkit arra erővel ne kinszerits. Azután reád bizott jószágunknak gondviselésébe oly szorgalmatos légy, hogy Isten előtt kedves, emberek előtt dicséretes és minékünk hasznos lehessed, kiért továbbá való kegyelmeségünket és jó akaratunkat várhassad.

2. Tisztedben jószágunknak gondviselésibe continuus légy és nem csak ispánok és egyéb rendbeli tisztviselő szolgák által lássad és dirigáljad, hanem magad is mindenekhez hozzá láss. Ha mikor házadhoz tekinteni mensz, itt való dolgainkat hagyjad jó rendelésen és tisztedbe siess, hogy távul való létedben kárunk és fogyatkozásunk ne légyen.

3. Várunknak, udvarházainknak és majorinknak épületére és minden azokhoz szükséges állapotjokra szorgalmatos gondot viselj, kiváltképen az várunkbeli szükséges épöletre, együtt az porkoláb urammal,

szorgalmatos gondot vessél, azon lévén mindenkor, elégséges mindenféle élés és puskapor és egyéb várba való szükséges dolgok meglegyenek. Az rendölt gyalogokat a várba igazán megtartsátok és azoknak rendelésünk szerint megfizess fogyatkozás nélkül. In genere várunknak mindennemő oltalmába az porkolábbal egyetírts, és ha oly félelmes állapotot értenétek, hitetek kötelessége szerint, minket arrul idején tudósitsatok.

4. Hogy securusabb lehess számadásodban és mi is bizonyosbban lehessünk mindennemő jövedelemnek beszolgáltatásába és általad való erogátióban, ezeket az rendeket megtartsad.

5. Az mi, és az mi szerelmes atyánkfia és praefectusunk bizonyos kezünk irása alatt való commissiónk nélkül, senkinek semmit se adj, az bizonyos várbeli, majorokbeli, esztendős szolgáknak és cselédeknek fizetések kivül. Ha kinek mit committáljuk adni, commissiónkat megtartsad és attul bizonyos quietantiát végy magad számadásáért.

6. Aratáskor, mennyi kereszt buzánk, rozsunk, árpánk, zabunk, tatárkánk és minden földbeli majorságunk terem, arrul is bizonyos számot tartsad és rovást. Bizonyos mezei hites biró legyen, kinél az rovásnak fele maradjon és az mikor behordják is, és asztagokban vagy pajtákban rakják, annak jelenlétébe rakasd, és minden asztagban vagy pajtába mennyi keresztet raknak, azt igazán beirjad regestromodban. Ha mikor mit csipeltetsz, azon hites majorgazda jelenlétében legyen. Minden majorságunknak felmérésére, arrul is bizonyos rovást tartsad, kinek fele nálad, fele azon hites birónál maradjon. Igaz köblet pecsétest tartsad, mind bevételbe és kiadásba. Ha őszi és tavaszi vetés előjön, minden földeinkben mennyi buzát és egyébféle magot vetnek, arrul is bizonyos rovást tartsatok, azon mezei hites emberrel együtt, és mennyi köblöt vetnek őszi és tavaszi vetést, mindeneket beirjad szépen regestromodban.

7. Hasonlóképen szüretkor, majorságunkba magunk szőleinkből mennyi borunk terem, mennyi akóval és hordóval, per se magán, az hogy van, borjövedelmit, azonképen a désma-borjövedelembül és mennyi hordó bor és akó jön be, arrul is igaz számot tartsad és rátiódba is beirjad. Bizonyos eskött ember avagy hegymester jelen légyen, és mindenik hordóra mennyi akó lészen benne, czédulába igazán irjad és minden hordóra az czédulat ragasszad.

8. Mikor az korczmákra borainkat kiadod, a ki szükséges, hogy az korczmáink, régi szokás szerint, bor árultatásábul meg ne fogyatkozzanak, hanem continue az korczmákon boraink legyenek, az mikor az bort kiárulják, vagy magunk majorságbelit vagy pinzen lucrumra vett borunkat, az hordó bort, igazán, hites birákkal és hegymesterrel meg-

mérvén, az pínzt korczmárostúl kezedhez vevén, pura és igaz quictantiát adjad az korczmárosnak. Az pénzen vett bornak lucruma mennyi lészen, azt is igazán beirjad rátióidban. Az korczmárosokkal penig igaz itczét és pintet tartsad, hasonlóképen az akót is avagy czöbret, azok is mind pecsétesek legyenek.

9. Az mikor szántásnak ideje vagyon, azt idején és szorgalmatosan megszántasd, egyik munkát, a másikat, egymás hátára ne tartasd, gondviseletlenség miatt, hanem minden munkát idein és módjával végbe vigyed. Az ugarokat ahol kivántatik megganajoztasd. Szőleinket szépen és jó módjával míveltesd és azoknak is az ő munkájokat idein és jó módjával szorgalmatosan végbe vigyed. Az vetésnek mikor ideje vagyon, arra is magad szorgalmatos gondot viselj, hogy idein és jó módjával, a mikor annak ideje eljön, szorgalmatosan végbe vigyed és bevettesd. És nemcsak magunk majorságbeli földeinket, hanem a mely jobbágyhelyeink, faluinkban puszták volnának, a szegénység is reáérkezvén, azokat is szépen megszántasd a mi számunkra és szépen bevettesd.

10. Réteinket mindenütt szépen megtisztítsad, ahol mi bokor vagy tövis volna, azt is kiírtsad. Hasonlóképen puszta jobbágyház után való réteket is megtisztitsad és mindeneket a mi számunkra kaszáltasd. A kaszálásra és szénatakartatásra oly szorgalmatos gondot viselj, hogy jó és szép időben az szénát betakartasd, hasonlóképen mindennemő életet jó időben és szárazon asztagokba és pajtákba hordasd és rakassad, hogy gondviseletlensége miatt minékünk kárunk ezekbe ne következzék.

11. Jószágunkba valami új és szokatlan dolgot be ne hozz, kivel az szegény embereink oneráltassanak és megbántassanak. Ok nélkül senkit ne bánts, se büntesd. Ha ki mit érdemel szófogadatlansága és vétke miatt, törvénnyel büntesd és ha min marasztják, azt nem magadnak, hanem minekünk szolgáltasd be. Szegény embereinket idegenek háborgatásától és bántásától oltalmazzad. Ha szegény embereinknek valakitül mi injuriájok lenne, az vármegyékbe prókátorinkkal proponáltasd és ez gondját viseld.

12. Várunk, udvarházunk és az egész jószágunk határinkra, igen szorgalmatos gondot viselj *palatinus uram ő nagysága tiszttartójával.* Bizonyos hajnikokkal avagy az tilalmas erdőnk őrzőkkel előbbeni szokás szerint őriztesd és keröltesd. Határunkban kapdosni senkinek ne engedj, kibe ha valaki benne kapna, arrúl minket késedelem nélkül tudósits. Tilalmas erdeinket mindenütt nagy tilalomban tartsad mind idegenektül és magunk emberitül. Szegény emberinknek, ha mi fa szükséges, magoktul reá ne merészeljenek menni, hanem kinek-kinek mi és mennyire való szükségét látod, adj épületre való fát néki. Ha kit idegent tilalmas erdeinkbe kapnak, azt országunk törvénye szerint büntesd meg. Ha ki

mi violentiát tenne emberinken vagy határunkon, arra igen reá vigyázz és minket arrul tudósits és tőlünk informátiót és értelmet végy.

13. Mezeinket, réteinket, pisztrangos és rákos és egyébféle halastóvizeinket nagy tilalomban tartsad mind idegenektül s mind magunk embereitül és ha kit afélét találhatsz, kik az tilalom ellen cselekesznek, azokat megbüntessed és az birságot mi számunkra és szükségünkre forditsad és tartsad.

14. Majorságbeli gyümölcses kerteinkre és az puszta házak után való kertekre is jó gondviselésed légyen. Mikor Isten termését adja, azt idein korán szépen betakarják és a ki szükséges megaszalni, azt megaszaltasd és jó helyre tétesd. Mennyi köböl leszen, arra számot tartsad. Aki penig állandó gyömelcs lészen, azt is szépen betakartasd idein és jó időben és ahol annak helye lészen, oda rakasd. Abban asztalunk szükségére a ki elegendő, megtartsad, a többi pénzen eladandó.

15. Érette légy minden alkalmatossággal, hogy minden majorságunkban mentül több őszi és tavaszi vetést tehess. Majorinkat baromval, juhokkal, sertésmarhákkal, ludokkal, tyúkokkal, indiákkal, réczékkel megrakjad és szaporitsad. Majorgazdákat, majorinkat, bireseket, pásztorokat olyakat tarts és fogadj, kik jók és hasznosok legyenek. Fejős baromtúl, juhoktúl ha mit győtnek, azt szorgalmatosan megtartsad és takargassad, egyik részét magunk és házunk szükségire megtartsad más részét jó pénzen tegyed és a mi hasznunkra forditsad és tartsad.

16. Jószágunkban jutandó désma-buza és mindenféle élet, bor, hegyvám és akármi légyen, hasonlóképen júh, sörtés-marha és méhtized, azon kévöl azoknak váltópénzét magad, vagy bizonyos hiteles és jó lelkeesméretö emberek által exigáltasd, az kire kiváltképen magad nem érkezhetnél. Arrul is bizonyos partiálist megtartván számot tarts és adj.

17. Az borok söpröibul és egyébbül is, a kibül ígett bort szoktak ígetni, abbul valami jövedelem proveniál, azt az atyámfiának szolgáltasd be fogyatkozás nélkül, arra is számot tartván, mennyire megyen ki esztendő által.

18. Szegény emberinket heába és haszontalan úttal, fáradsággal és költséggel ne terheljed. Azoknak lovon ne járj ede s tova, hanem conventiód szerint magad lován járj, hanemha oly szükséges dolga kivánja, hogy egyéb nem lehetne benne. A ki magunk szükséges dolgokat illeti, arra vagy magunk lovait vagy jobbágyinknak lovait elővehessed.

19. Szükséges elegendő boros hordókra gondod legyen. Idein készittesd abroncsfának való fát, annak erdőt is nagy tilalomban tartsad és tilalom ellen ha ki benne találtatnak, azokat megbüntesd.

20. Mikor erdeinknek Isten törmését adja, azokat mindenütt magad megjárjad, az hova annyi sörtismarhát fogadj tizedre és pénzváltásra, az mennyi elégséges lehet, a ki miá magunk sörtismarháinknak fogyatkozása nélkül, hogy azoknak téledszaka is elégséges makkjok legyen. És ha annyira való mag lenne az erdőn, nem csak tizedre, hanem készpénzért is eladjad az törmését és azt a mi szükségünkre szedjed. Tizedbe mi jut, az magunk majorságából is, ha mi lészen, a mi számunkra leveresd és beszórasd. Senkinek sörtismarháját akárki légyen, az mi hirünk és akaratunk nélkül, tizedlés nélkül az makkra be ne fogadjad.

21. Ha mi oly szükséges kőépület leend várunkba, arra ősszel és télbe elegendő meszet és követ hasonlóképen fát is égettesd és hordasd annyit, a kivel nyaratszaka egész télig megérjék az kőmivesek és az ácsok.

22. Noha kiváltképen porkolábok tiszti és hivatalja, hogy az várára, kastélyokra szorgalmatos gondot viseljenek, drabantokkal és virasztókkal együtt azokat szépen és tisztán tartsák, tüztül és gonosz emberektül oltalmazzák, — mindazonáltal magad is hozzá láss, és mikor félelmes hirek vannak, az kapukat idein bezárjad és későn is nyissák meg. Porkoláb és drabantok nem városon vagy házaknál, hanem várunkban lakjanak és continuusok legyenek kiváltképen étszakának idein, kik ha külömben cselekesznek, azokat megszólitsd és intsed, hogy hitek és hivataljok szerint viseljék magokat. Az kapukat étszakának idein senki kedviért föl ne nyissák, hanemha kiváltképen való nagy szükség kivánja vagy az mi parancsolatunkat venni. Az váron és majorinkban, ha mi szükséges épületek kivántatnak, azokat megépitsed és haszontalan és heában való épületnek költségét elkeröljed, hanem csak a mi szükséges, arra legyen gondod.

23. Idegen nemes embereket várunkba se magad, se porkolábink be ne fogadják, se marhájokat hirünk és akaratunk nélkül, hanemha jó akaróink esmerőnk és a kiknek hivségekhez bizhatunk, azokat közönségesen szükségeknek idein mind magokat s mind marhájokat befogadhatni.

24. Az szomszéd nemesemberekkel jó szomszédságot tarts, illetlen és héába való költség nélkül. És pört ne szerezz. Minden rendekkel békeséggel és csendeséggel élj. Mindazonáltal semmit határunkba, jószágunkba elfoglalni ne engedj és nekünk jóakaróinkat inkább, hogy sem mint gonosz akarókat szerezd.

25. Az kerti veteményekre is jó és hasznos gondot viselj. Azokban jó kertészt fogadj és tarts. Mindenféle kerti veteményt büven vet-

tesd és mi szükségünkre tartsad, kibül pénzt is teremts és kertésznek is esztendős fizetésit abbul adjad és megfizesd.

26. Derekas pénzjövedelmünket várunkba tartsad és azt sehová, akaratunk és rendelésünk kivül, ki ne adjad, se erogáljad. Magad és az több esztendős szolgáink fizetését egyéb aprólék jövedelmekbül vegyed és adjad meg. Az bor jövedelmit kiváltképen az mi számunkra épen és igazán megtartsd.

27. Azon is légy, hogy valahonnét valami jó értelmes tóásókat fogadj, azokkal képes szerint, conventiót tégy és ha oly alkalmatos és hasznos puszta tavak találtatnak avagy vannak, azokat megépitsd és meghalasitsad.

28. Méhekre is jó gondviselésed legyen; az méznek begyőtésére is. Arra bizonyos embert rendelj, ki hozzájok jóllásson és a kirajzáskort reájok igen vigyázzon, hogy el ne menjen a raj. Az mézet penig a mi szükségünkre megtartsad.

29. Jószágunkban levő mindennemő papok désmáját, az árenda szerint, mindenkor az mi számunkra megvegyed és arrul is bizonyos rátiót tarts, quietantiát vévén az árendátortul. Az régi szokás szerint, minden majorinkban mennél több kender- és lenmagot vettesd, érette légy, amikor ideje, azt kiszedjed és kitiloltasd és azt megfonattasd, kibül abroszokat, lepedőket, kendőkeszkenőket szüttesd és az mi szerelmes atyánkfia szükségére megtartsad, és az jó hirével és parancsolatjával cselekedjél mindeneket.

30. Ha valaki jóakaróink és atyánkfiaink közül, avagy oly idegen ember várunkba jön, és gazdálkodást érdemel, annak mértékletes gazdálkodással légy. Hasonlóképen ha szolgáink eljönnek, avagy bizonyos dolgainkért odaköldjünk és jószágunkba, azokra ha mi köll, csak legyen mértékletesen, képes szerint, számadáskor acceptáltatik.

31. Abbul is nem kicsiny jövedelmünk és hasznunk lehet a sokadalmas helyeken, bizonyos számú szarvasbarmot, ökreket vétess, és azokat jó alkalmatos helybe tartsad jószágunkba, kik meghizván egyenkint, hites mészárost tartván jószágunkba, vágosd ki, avagy általában pénzen eladasd, és azon légy magad jó gondviselésével, proventusokat minden kereskedéssel augeáljad és szaporitsad.

32. Az malmokban mindenött jó molnármestereket fogadj és tarts. Az malmokat, ha lehet, bizonyos árendába adjad, vagy készpénzbe vagy buzába. Ha pénzbe meg nem árendálhatni, az mi vám-buza, gabona jön, azzal fizess a majorból, cselédeknek és mindennemő szolgabelirendnek, sőt a magunk szükségére is azt köll költeni. Az majorokban héába és haszontalan való sok cselédet ne tarts, hanem az kik szükségesek és hasznokat vehetők.

33. Jószágunkba és jobbágyinkba senkinek idegeneknek sem szolgáinknak, az mi hirünk és rendelésünk nélkül, semminemő munkát ne tétesd.

34. Arra is szorgalmatos gondod legyen, ahol puszta jobbágy és zsellérhelyek vannak, azokat megszállitsad 2 vagy 3 esztendeig szabadságot adván nékiek, mig fölépőlnek, igen szükséges. Az mely puszta quarták után való szántóföldeket nem győznél megszántani mi számunkra, azokat désmára avagy tizedre *osztasd* az jobbágyok közt.

35. Arra is szorgalmatos gondod legyen, hogy várbeli igaz urbarium szerint, bizonyos és igaz jövedelmünket és azon kévöl is mindeneket idején exigáljad, kiszedjed, semmi restantiát magad után fenn és kinn ne hagy, ha magadébul nem akarsz fizetni. Esztendőd kitelvén, egy vagy két holnap után, registromodat megkészitvén, urbarium, inventárium és instructió szerint, az registromokkal tartozol kezünkhez adni, és mindennemő proventusunkrúl és annak augeálásárúl tartozol minekünk de facto igaz számot adni avagy az mi szerelmes atyánkfiának.

36. Az mikor valamely dolognak ideje vagyon, te magad is kitekints a mívesekhez, mikor kapálnak, aratnak, szenát győtnek, azonképen a szőlőkor is, és mindennemő munkához, ahová irkezhetnél, szorgalmatoson hozzá láss, hogy mindennemő munka jó módjával, szépen és hasznoson megmiveltessék gabonánk és mindenféle életünk. Az szénát is szározon és jó időben behordattassák. Hogyha ispán, kulcsár vagy valamelyik biró avagy peregmester az ő tisztekbe nem igazán járnának, a munkához nem látnának, tisztének meg nem felelvén, megszólitsad, egyszer is, mászor is, ha ugyan el nem járnának dolgokban, meg is büntesd érdeme szerint őket. Azonkivöl minket is informáljad szófogadatlanságukról.

37. Azon légy, hogy minden majorinkban galambházat csináltasd és afélével is galambokkal majorságinkat szaporitsad.

38. Az halászok, a kik patakokat őrzik, azon légy és keményen megparancsold nekik 6 forint birság alatt, hogy minden szerdán, pénteken és szombaton, azonkivül egyéb bütnapokon is, fogyatkozás nélkül, halat, pisztrángot és rákot hozzanak.

39. Mivelhogy az várhoz a több dolgok közt, igen szükséges és kivántatik lövő szerszámhoz való puskapor, jószágunkba, az hol legalkalmatosb helyt találsz, épitesd egy porterő-malmot és ahoz egy portcsináló embert szerezz. Légy azon, hogy jószágunkba és másutt is salitromot csináltasd, kibül port is köll csináltatni úgyhogy abbul is legyen jó gondviselésed várunk oltalmára.

40. Mindezekbe jámborúl, hiven, tekéletesen és hasznosan bételjesitsd, inventárium, instructiód, várbeli urbarium reversálisának kötése

szerint. Az instructióban beirt punctomokat, in omnibus punctis et clausulis impleáljad és effectuáljad hasznoson, és az igaz proventusnak kivül is, kereskedésnek augeálásával esztendőd kitelvén gróf uram ő nagyságának és az ő nagysága gyermekeinek.

41. Item vagy kicsiny vagy nagy lészen a birság, per totum az úré ő nagyságáé, és arrúl is, mint a több jövedelmekrül tartozol igaz számot adni. És akarmi marczona dologért, birsággal szegény embereket ne nyomorgass, hanemha nagyot vét, törvény szerint revideáljad, vagyon temlőcz, vagyon kaloda, az is elég szegény emberek büntetése.

42. Az mikor ő nagyságok idejönnek, mindjárást ő nagyságoktúl kérdd az személyeknek irva az neveket, kiknek borok vagy sörek jár, mennyit kellessék azoknak adnod minden személyre. Arrul a mit költesz mindazokra s mind az ő nagyságok asztalára, igazán extractusban felirjad és ő nagyságok kezibe adjad és subscribáltasd ő nagyságokkal.

Actum in curia Varannoviensi die 19 Április 1636.

A hg. Esterházy család kismartoni főlevéltárából.

Közli: *Virágh Elek*

ÖRMÉNY KELETI KERESKEDŐ-TÁRSASÁG SZABADALOMLEVELE 1703-ból.

Leopoldt etc. Erbietten allen, und Jeden, wassgestalten ein in Unserer Residenzstatt Wien befindlicher, und alda seine Handlung treibender armenischer hoffbefreyter Handelsmann Johann Christophorus Hazzi genant, bey Uns, und Unserer Hoffcamer auss angetribener Treu und Devotion gegen Unsern Erzhauss allerunterthänigst angezaiget, das Eine in zimblicher anzahl bestehende *Compagni Armenischer Handelsleuthe unter der Direction* des *Valendis di Gevont*, *Mighirdum di Melekset*, *Sinan di Quanes*, *Mirsa di Nasaret*, *Minas di Phighirdum*, *Bedros di Sarkis*, *Nurigian di Bedros und Johann Christoph Hazzi*, welche vormahlen die in *Holland* und *Engellandt* erkauffte, und sonderlich alda fabricirende *Tuch-Wahren* über *Schweden*, und *Moscau* nacher *Persien*, und der aldasigen Haubt-Statt *Ispaham* abgeführet, nicht weniger die aus Persien komende *Seiden*, und andere Wahren durch eben diesen Weeg nacher Hollandt und Engellandt überbracht haben, sich fürohin eines *andern Wegs*, *auf Vorschlag obgemeltem Handelsmann durch Unsere Kays. Erblandt*, gegen Erhaltung Einer leidentlichen *Transito Mauth* zu gebrauchen, und sogleich Einem Anfang und *Prob* mit 300 Ballen (wie auch erfolget) zumachen gesinnet wären.

Gleichwie Wir nun ohne machenden Unterschied deren Nationen (ausser, wo die Ratio Status, et Belli ein anders erfordert) allein denen Jenigen, welche mit aufrichtiger Intention, zuelässigen Handl und Wandls in Unserer von Gott Uns anvertraulte Erblandt, zukhommen, und sich derenselben zu fortpflanzung und einführung neuer Commercien zugebrauchen gesinnet seynt, freyen und sicheren Zuetritt zugestatten kein bedenkhen tragen, also haben Wür auch sothannen sich für ietzo bey unserer Hoffcammer Persönlich angegebenen Armenischen Handlsleuthen, wie auch denen Jenigen welche sich ferershin zu ihrer Compagnie legitimiren könten, auf Ihr Unterthänigstes anlangen gegen nachfolgenden bedingnussen, auch wie den von Ihnen suchenden Transito, mit nachgesezten freiheit, und vergünstigung allergnädigst gewilliget, und zwar.

Erstens ist dieser gegenwerttig anwesende Compagnie Armenianischer Handelsleuthe, und Ihren dermahlen noch abwesenden Mitgesellen (welche Sye doch sovill möglich, specificiren, und durch Ihren

alhier anwesenden *Factor* obberührten Christoph Hazzi, oder den Valendis de Givont der Hofcammer von Zeit zu Zeit benennen, und mit genuegsamb Authentischen Zeügnussen das Sye von Ihren Compagnie und gleicher Intention dieses Transito halber seyen, zu ersehen haben werden) allergnädigst erlaubet, durch Unsere Erbkönigreich, und Länder, frey, sicher, und ungehindert, mit nachbenent von Ihnen mitführenden Wahren zu passiren, und zu repassiren. Aldieweillen aber:

Anderstens, nach Unterschidt der Zeiten, und findender bequemlichkeit, Sye Compagnie bey vorhabenden so weithen Räyse, sich wirdt regulieren müssen, und also noch dermahlen keine aigentliche Strassen, und Route dises Transito halber nicht benenen, und ob Sye aus Engellandt komendt, über Böhmen, Schlesien oder Ober-Össtereich Ihre Räyss versus orientem fortsetzen, und vice versa, da Sye aus Persien kommen, zu erst die *Siebenbürgisch*, und *Ober-Hungarische*, oder aber über *Belgrad* die *Sclavonische* Gränizen betretten werden, sich dermahlen nicht entschliessen können. Als haben Wür zwar noch zur Zait disen Transito auf keine von obberührten Strassen, und Ländern einschrenken, sondern Ihnen Handelsleüthen die freye Wahl gerne lassen wollen, jedoch mit disen Vorbehalt, das dieselbe bey selbst aigner Erwöhlung eines, oder des anderen Weegs von demselben sodan nicht abweichen und sich keiner verbothener Strassen mit Vorbeygehung Unserer Gräniz-Mauth bedienen sollen. Sondern

Drittens, wann dieselbe auss Engellandt, oder Holland komen, sollen Sye sich bey unseren Böhmischen, Schlesischen, oder Ober-Österreichischen Haubt-Gräniz-Orth, und also auch wann Sye auss Persien komen, in *Sibenbürgen*, *Hungarn*, oder *Sclavonischen* Gräniz-Mauthen anmelden, Ihre mitführende Balloten nach dem auf sich habenden Zeichen, und Numero, alda von Unsern bestöllten Gräniz-Mauthner aufzeichnen, specificiren, und unterschreiben lassen, auch dafür Unsern Gräniz-Maüthner anstatt des sonst gewöhnlichen Zetl-Geldts, für ieglichen Balloten 3 kr., und mehrers nicht, aus keinen ersünlichen Praetext zubezahlen schuldig seyn. Dahingegen

Vierttens, dise solchergestalten aufgezäüchnete und Specificirte Balloten in Unseren Erbkönigreich, und Landen, nirgends auf- oder angehalten, weniger eröffnet, noch Einiger Zohl, Mauth oder Aufschlag, wie Er Nahmen haben mag, darvon gefordert werden solle, die privat, und ordinari Wägen-Mauth aussgenohmen, welche Entweder die Fuhrleüth bey Jeder Fuhr zubezahlen, oder Sye sich derentwegen mit Innhabern solcher Privat-Mauthen zu vergleichen, Wür aber auf allen Fahl wider alle Unbillichkeit dieselben zu schüzen nicht unterlassen werden.

Fünfftens. Werden Sye Handelsleüth die oberwehntermassen von Ihren mitbringenden Balloten durch unsere Gräniz-Mauthner verfasste, und unterschriebene Specificationen alhier zu Wienn (alwo Sye alle Ihre Wahren durchzuführen, und niederzulegen Ihren aigenen erbiethen nach, ein für allemahl gesünnet seynt) bey Unserer Haubt-Mauth vorzaigen damit selbige sothaner Specification mit denen Balloten collationieren, folglichen da nachstehendermassen von jeglicher Sorthen Wahren, die verglichene Transito-Gebühr, anstatt allersonst bey unsern übrigen Mauthen zu erlegen habender Vectigals Schuldigkeit durch Sye Handlsleithe abgestattet seyn wirdt, von unseren alhiesigen Haubt-Mauth sothane vorgezäigte Specification, das solche richtig befunden worden, auch die bezahlung der accordirten Transito-Mauth beschehen seye, zu dem Ende unterschrieben werden könne, auf das gegen Vorzäigung diser also unterschriebenen Specification, die mitführende Waahren in Exitu, und bey unserer lezten Gräniz-Mauthen sowohl gegen Hollandt und Engellandt, als gegen Orient, freygelassen, und unaufgehalten passiret werden mögen.

Sechstens. Bestehen die von Uns allergnädigst moderirte Transito-Gebührnuss in nachfolgenden:

Als von denen *nacher Persien* verführenden Waahren:

Von Einen Pallen Tuech â 6 bis 7 Stuck so ein Gewicht gleich seyn sollen ... 12 fl.
Von Einen Pallen Englischen Cronrasch ... 12 fl.
Von Zipper Soy vom Palln ... 12 fl.
Cotschinelli vom Pfundt ... 8 kr.
Indigno vom Pfundt ... 4 kr.
Porzelan Geschier ... 2 per Cento.
Von Gewirz Nagel, Zimmet, Muscatnuss, Musscatplie vom Pfundt 5 kr.
Pfeffer von Pfundt ... 2 kr.
Von Herba Theé von Pfundt ... 10 kr.
Schocolata vom Pfundt ... 10 kr.
Corallen Rothe gearbeithe vom Pfundt ... 8 kr.
Deto Rohe vom Pfundt ... 4 kr.
Deto ganz klein gearbeithe vom Pfundt ... 2 kr.
Agtstein gearbeit vom Pfundt ... 16 kr.
Deto kleine in Pallen vom Pfundt ... 8 kr.
Deto Rohe in Taffeln von den grössern vom Pfundt ... 20 kr.
Deto der kleinen vom Pfundt ... 4 kr.
Deto gearbeithe der kleinen Sorten vom Pfundt ... 2 kr.
Helffenbein vom Pfundt ... 1½ kr.

Fischbain der langen vom Centner ... 1 fl.
Von Gallanterie-Wahren, worunter auch Uhren verstanden, was mit Gold- und Silber garniert ist ... 1 per Cento.
Von anderen Gallanterie-Wahren ohne Gold und Silber, als von Stahl, Spiegel, und dergleichen ... 2 per Cento.
Spanisch Wax des feinern vom Pfundt ... 2 kr.
Juchten von Paar ... 6 kr.
Zobl, und andere Rauche Fuetter-Wahr ... 2 per Cento.
Von andern Sachen, so nicht alle specificirt werden können ... 2 per Cento.
Leztlichen von Messer, Scheermesser, Zünn, Schüptiecher und dergleichen ... 2 per Cento.

Dan von denen *von Persien* heraussführenden Wahren:

Von Einem Pallen Rohe Seiden der feinen beyleiffig zu 3 Centen ... 10 fl.
Deto der Mitlern Sorten ... 7 fl.
Deto gefarbte Seiden ... 6 fl.
Deto geträhte Seiden ... 12 fl.
Von allerley Persianischen Zeügen Von Goldt und Seiden ... 2 per Cento.
Von Jubellen, was Sye alhier verkauffen ... 2 per Cento, pro Transito aber nichts.
Safian-Fehl von 5 Stück ... 6 kr.
Zappa vom paar ... 4 kr.
Ambra vom Pfundt ... 30 kr.
Pisen vom Pfundt ... 20 kr.
Material Wahr vom Pfundt ... 10 kr.
Camel-Haar vom Centner ... 3 fl.
Deto geträht vom Centner ... 5 fl.
Rebarbara vom Pfundt ... 4 kr.
Paumbwohl gespunen, und ungespunen vom Centen ... 1 fl. 05 kr.

Vas nun über obbenante Waahren von Ihnen Handelsleüthen, deren Principal Traffiquo Ihren Vorgeben nach, zwar nur in Tüechern und Seyden Waahr bestehet, etwo noch weiters ein- oder ausgeführet werden solle, dessentwegen würdet Unsere Hoffcamer, und Mauth-Ämbter sich mit Ihnen der Billichkeit nach zuvergleichen, nicht unterlassen. Wie Wür dan,

Sibentens Ihnen Handelsleüthen dasjenige so die selben zu Ihrer Notturft, als bis 2000 Rh. fl. Räyss-Zöhrung, den Schnupf und Rauch-Tabackh, wie auch zur beschänkung Ihren gueten Freundten und Handelsleüthen an allerhandt kleinen Rariteten, so den Werth von 200

Rh. fl. nicht übersteigen, aus Engellandt in Persien und vice versa mitführen, Manth-frey passiren zulassen allergnädigst bewilliget.

Womit nun aber *Schliesslichen* allen obstehenden puncten welche diser Ihro Armenischen Handlungs Compagnie hiemit auf eine *ohndeterminirte Zeit* ad beneplacitum Nostrum gnädigst ertheillende Freyheitsbrieff enthaltet, vo allen Unserer Pothmässigkeit Unterworfenen schuldigst nachgelebet werde, und sich niemand der Unwissenheit halber entschuldigen könne, haben Wür an alle Unsere Cameral, und Kriegs-bediente die gemessene Befelch unter einsten ergehen lassen, und denenselben noch weithers mitgegeben alle Sorgfalt und Scharfes aufsehen anzuwendten womit Ihro Compagnie weder in der hinein noch herauss Räyss, so dieselbe durch Unsere Erblandt fürohin zuthuen gesinnet seynt, es frey an dero Personen, oder mitführenden Transito-Wahren nicht nur Einiges Ungemach, und Verhindernuss nicht widerfahre, sondern villmehr alle beförderung, und auf Erforderlichen fahl schleinige Justiz geläistet werde. Wür versehen Uns aber auch dagegen zu Ihro Armenischen Compagnie, das Sye als aufrechte Handelsleüth sich dises durchwegs Unserer Erblanden ruchig und ohne beleidigung und beschwärnuss Unseren Unterthanen gebrauchen übrigens auch alleinig auf dises dero vorhabendes Transito-Commercium Ihr absehen gerichtet haben, und sich in einige wider Unsern, und des algemeinen Weesens dienst und Wohlfahrt anzühlende gefährlichkeit nicht Einlassen; noch sich dergleichen fräuelthatten auf einigerleyweiss theillhafftig zu machen, vermessen werden, alles gnädiglich, und ohne Gefährde. Welches Wür danenhero mit unserer aigenen Handt Unterschrifft, und beigedruckten Sigill bekräftiget haben. Wienn, den 3. July 1703.

Egykoru másolata az Orsz. Levéltár m. udv. kanczelláriai osztályában, a bécsi udv. kamara átiratai közt 1703. év 37. sz. alatt.

Közli: *Ö.*

AZ ABAUJ-, ZEMPLÉN-, BORSOD-, TORNA- ÉS GÖMÖR-VÁRMEGYEI MOLNÁROK KÖZÖS CZÉHSZABÁLYAI.

Nos judices et universitas dominorum magnatum et nobilium sedis judiciariae comitatus Abaujváriensis, damus pro memoria. Quod nobis feria secunda proxima post dominicam decimamtertiam sacrosanctae semperque adorandae trinitatis et individuae unitatis, hoc est die 16. mensis Septembris in anno domini 1669. proxime transacto praeterita, in libera ac regia civitate Cassoviensi, termino videlicet ac loco celebrationis sedium judiciariarum et generalium congregationum nostrarum alias consveto, unacum generoso ac egregio domino Stephano Nikházy vicecomite, quatuor judicibus nobilium, caeterisque juratis assessoribus nostris, pro faciendis et impendendis moderativis causantium judiciis, frequenti numero pro tribunali judiciario constitutis et existentibus, eotum circumspecti, strenui et agiles Petrus Molnár *Göncziensis* alter vero Stephanus itidem Molnár *Nagyidaiensis* molarum magistri, proprio pariter, ac aliorum notanter vero: Joannis *Rozgoniensis*, Stephani *Zdobaiensis*, Matthiae Lengyel *Falusiensis*, Joannis *Misliensis*, Pauli *Ósvaiensis*, *Balogdiensis*, alterius Joannis *Ruszkaiensis*, Andreae *Csániensis*, Stephani *Nádasdiensis*, Francisci *Bányaiensis*, Andreae *Sujtensis*, Joannis *Szurdokiensis*, Stephani Veréb *Vilmániensis*, Nicolai *Novajiensis*, Joannis *Alsó-Méraiensis*, Georgii Vékony *Gibártiensis*, Joannis *Encsiensis*, Georgii *Alsó-Figediensis*, Joannis *Forraiensis*, Jacobi *Pereiensis*, Stephani *Dopszaiensis*, Andreae *Kinizsiensis*, Joannis *Halmaiensis*, Stephani *Aszalaiensis*, Joannis *Jászaiensis*, Ladislai Balogh, Thomae Joannis, alterius Joannis, Georgii Joannis, Stephani Joannis, Mathiae *Szepsiensis*, Gregorii *Somodiensis*, Pauli *Fóniensis*, Stephani *Ujfalusiensis*, Joannis *Kériensis*, Andreae *Marczinfalusiensis*, Stephani *Szánthaiensis*; Joannis Somody, Georgii Várady, Stephani Botka, Nicolai Arday, Stephani Kiss, alterius Stephani Fekete *Sárospatakiensis*, Joannis Tyúkos *Thállyaensis*, Petri *Rátkaiensis*, Joannis *Mádiensis*, alterius Joannis Tánczos *Horvátiensis*, Gregorii *Komlósiensis*, Emerici Botka, Martini Bártfay, Georgii Szinay, Michaelis Kupás, alterius Michaelis *Tolcsvaiensis*, Michaelis *Vámos-Ujfalusiensis*, Matthiae *Petrahaiensis*, Joannis Ujváry *Liszkaiensis*, Michaelis *Bényiensis*, Stephani *Bozvaiensis*, Joannis *Filkeháziensis*, Nicolai

Újheliensis, Joannis Szigeti *Redmecziensis*, Stephani *Radvániensis*, Martini Szarka *Kis-Toronyaiensis*, Andreae *Ráskaiensis*, Georgii *Szigethiensis*, Nicolai *Ongaiensis*, Pauli *Geszthelіensis*, Joannis *Kákiensis*, Nicolai *Hernád-Némethiensis*, Stephani *Bocziensis*, Petri *Bódvaiensis*, Jacobi *Berzéteiensis*, Michaelis *Pelsőciensis*, Andreae *Hidvégiensis*, Francisci *Szögediensis*, Martini *Berzeghiensis*, Joannis *Csehiensis*, Blasii *Szendreiensis*, Gregorii *Borsodiensis*, Lucae *Edelyéniensis*, Michaelis *Lekenyeiensis*, Thomae *Csótiensis*, Gregorii *Gömöriensis*, Stephani *Runyaiensis*, alterius Stephani *Szent-Királiensis*, Thomae *Kisániensis*, (?) Martini *Püspökiensis*, alterius Martini, Michaelis, Georgii, Joannis *Rima-Szombatiensis*, Georgii *Motosyensis*, (?) Joannis *Jánosiensis*, Laurentii *Felediensis*, Gregorii *Simoniensis*, Francisci *Balásföldiensis*, Emerici *Rimaszécsiensis*, Gabrielis *Velkéniensis*, Pauli *Kaszaiensis*, Benedicti *Kazinczіensis*, Stephani *Vadnaiensis*, Martini *Szent-Péteriensis*, Blasii *Ónodiensis*, Georgii *Nagy-Idaiensis*, Gregorii *Jósvafőiensis*, Georgii *Baskaiensis*, Andreae *Ráskaiensis*, Thomae alterius Thomae Joannis *Rosnyaiensis*, Martini *Melegegyensis*, alterius Martini *Baloghiensis*, Joannis *Pampaiensis*, Andreae *Dulháziensis*, Georgii *Csákiensis*, Andreae *Otrokocsiensis*, Jacobi *Hanygoniensis*, Gregorii *Szent-Simoniensis* Molnár vocatorum in *Abaujvàriensi*, de *Borsod Gömör* et *Tornensi* comitatibus existentium oppidorum ac possessionum ad decursum fluviorum: *Hernád, Tarcza, Oszva, Sajó, Bódva, Rima, Jósva, Bodrogh, Bársonyos, Ronyva* etc. extructa molendina regentium, ac aliorum hic non specificatorum molarum rectorum ac magistrorum architectorum et molitorum nominibus et in personis inscriptis exposuerunt coram nobis. Qualiter superioribus olim praeteritis temporibus, spectabilis ac magnificus olim Franciscus Mágochy, de Bereg ac Tornensis comitatuum supremus comes etc. mediante quibusdam certis literis suis, in forma immunitatum, universos molarum magistros, rectores et molitores in dictis Abaujvàriensi, Zempliniensi, de Borsod, Gömör et Torna comitatibus existentia molendina regentes, intuitu boni publici, in certum consortium aliter *ceham*, iuxta nonnullos eisdem insertos articulos regulasset et circumscripsisset. Producentes coram nobis, certas etiam literas illustrissimi condam comitis Georgii Thurzó de Bethlenffalva olim regni Hungariae palatini judicis Cumanorum necnon de Arva perpetui ejusdemque comitatus supremi ac perpetui comitis, ac serenissimi quondam principis domini domini Matthiae secundi dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque regis, designati in regem Bohemiae, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. consiliarii, ac per Hungariam locumtenentis, in arce Tokaj, ipso festo nativitatis beati Joannis Baptistae in anno 1610. jam dudum praeteritis, emanatas, super praememoratis articulis, in literis dicti magnifici olim Francisci Mágócsy expres-

satis consensuales, priviiegiales, petentes nos, debita cum instantia humillime, siquidem modum ac normam regendi ipsorum in praetactis privilegiis contentam ac expressatam, novercarum temporum vicissitudines ac motus in crassam ferme reduxissent oblivionem et desuetudinem, omniaque infoeliciori et damnosiori in dies ferri, quatenus praememoratos eorum articulos, aliis subinsertis, per eosdemque nobis inscriptis porrectis articulis et conditionibus adaugere, declarare, circumscribere, regulare, ac ut istis articulis libere uti frui ac gaudere possint ac valeant deberentque et tenerentur, annuere, permittere, eosdemque obligare et adstringere modis omnibus vellemus. Quorum quidem per eosdem nobis porrectorum articulorum tenor verbalis sic sequitur.

Mi nemes *Abaujvár*, *Zemplén*, *Borsod*, *Torna* és *Gömör vármegyékben lakozó molnármesterek*, legelsőben is előttünk viselvén az mi Istenünknek parancsolatját, az ki minden rendektül az szép rendtartást megkivánja és lenni is parancsolja, egymás között tettünk ilyen vigezést, hogy az mi társaságunkat ez alább megirt regulák szerint igazgatjuk.

1. Mindezen fölül specificált vármegyében lakozó molnármestereknek bizonyos czéhben beállások légyen. Ha valamely ember, ezen megnevezett vármegyékben, az molnármesterekkel valamit miveltet, épittet, malmot biz keziben, avagy uj malmat csináltat vélek, eszekben vegyék, hogy ezen nemes vármegyék fő és viceispányinak, assessorinak, szolgabiráinak, városi birák és polgároknak, nagy gondjok vagyon ezen megnevezett vármegyékben levő molnármesteremberekre. Ez okájért, hogy minden dolgok jobb módjával és rendesebben folyjanak, minden esztendönkint Vizkereszt naptájban, magok közül bizonyos czéhmestereket tegyenek, kik ezen nemes vármegyékben levő molnármesterekre és malmokra oly gondot viseljenek, hogy jól és tekíletesen megmaradjanak czéhekben. Hogyha penig az czéhmesterek gondviseletlensége és tunyasága miatt, valami oly vétek küvetkezik, elsőben az czéhmestereknek büntetése 2 forint, másodszor 4 forint, harmadszor 6 forint, negyedszer czéhmesteri tiszttül fosztatik meg.

2. Ezt is méltónak itéltük lenni, minthogy az ember naponkint uj dolgot gondul, mikipen az mesterember, azonképen az miveltető ember is, uj, ujabb munkát kiván, az mesteremberekнek is hirek ehhez kipest megöregbittessék az munkának mivolta szerint, hogy az mesterember is, az ü tudományának hasznát vehesse.

3. Minthogy az ország igen megnyomorodott az pogányság miatt, és sok jámbor bujdosásban esik, ha tertinik, hogy olyan molnármester gyüvend ide, ezen vármegyékben lakni, megbizonyitván az honnét elgyütt és istenes életet ilt, czéhes mester volt s remeket csinált, ne tartozzék, de ha nem csinált, tartozzék ujabb remeket.

4. Ha valamely molnármester avagy legény, ezen nemes vármegyéken és városokban gyüvend lakni és mesterré akar lenni, hogy megláttassék, hogy minémö életö mesterember, mikor az próbát föl akarja követni és megcsinálni, választ tudjon az czéhnek tennie, tanuló és nemzetséglevele legyen, ha penig az czéhben be akarna állni: avagy bokor követ tisztességesen, avagy egy uj gerendelyt 16 szegeletben, minden kár nélkül fölfaragjon, avagy egy uj száröz kereket tisztességesen megkössön; hogy az munkában valami hiba esik, az mesterek meglátván, irdeme szerént megbüntessék, ha penig az próbát igazán megteljesiti, semmiképen az czéhnek igazságától meg ne tartassék, hanem azzal élhessen. Minthogy penig sok ácsmesterek is közünkben igirtek magokat beiratni, az közünkben állandó ácsmestereknek is remekjek: egy koszoru lábat, talpra kötisre kössenek, és egy négyszegü ajtófélfát. Az czéh közibe álló pinz: 2 forint és egy mester-asztal, az molnármesteremberé: 12 forint, az ácsmesteremberé: 6 frt. Ha penig az czéhben esztendöt tölt megházosodjon, jámbor és tisztességes iletet iljen. Mikor penig az mesterremeket bemutatja, tartozik akkor az helynek mesterinek egy kis collátióval.

5. Ha valaki a czéhbeli mesteremberek közül munkát fogad, más mesterember annak munkájában belé ne avassa magát ok nélkül, hanem méltó okkal, és az mennyi munkája az első mesterembernek volt rajta, munkájának jutalma megfizettessék, ha penig ok nélkül beléavatja magát, megbüntettessék 6 forintig.

6. Senki az más ember legényit el ne hitegesse, ha penig valaki elhitegetné, primo: büntetése legyen 2 forint, secundo: 4 forint, tertio: egy mesterasztalán maradjon. Ha penig valamely munkának becsre köll menni, czéhmesterek hire nélkül, senki el ne menjen az becsre, aki pedig elküldetik, jó és igaz lölkiismerettel böcsüljen és minden személyválogatás nélkül héja legyen, ha ki penig az becsre menend, annak jutalma légyen helyben 24 pénz, fával penig 1 forint.

7. Ha ezen megnevezett vármegyékben, valami molnár vagy ácsmesterember találkozik, aki az czéh ellen, városban vagy falúban mivelne, minden forintbul tartozik az czéh ládájában letenni 10—10 pénzt.

8. Ha valaki az mesterek közül, szolgáját el akarja bocsátani, két héttel megmondja annakelőtte neki. Az legény is, ha el akarja hagyni az ő mesterét, két héttel mondja meg az ő mesterének, hogy tudja mihez tartani magát. De ha az mesterember munkát fogad, ilyen módon szólván az ő legínyinek: „Ha itt lennél nálam, még elvégezünk ez munkát, én fölfogadom, de ha el akarsz hagyni, nem fogadom.“ Ha az legény azt mondja: „Fogadja föl kegyelmed, csináljuk meg“ ez ilyen legény el ne hagyhassa az ő urát, míg az fogadott munkát el nem

vígezik, hanemha valamit szóland az legénynek tisztessége ellen az ő ura; ha penig elhagyja külemben mindenütt utánna írhasson. Az utánna való irás mit tegyen, tudják az czéhbeli mesteremberek.

9. Valamely molnárgazda vagy legény lopásba paráznaságban vagy akármi más egyéb latorságban találtatik, kiüzzék az malomban és az magistratus keze legyen a latron.

10. Az mely mesterembernek az fia czéhben akar állani, tartozik remekcsinálással és fél mesterasztallal. Valamely mesterembernek fia avagy legénye azon rendbéli mesterembernek feleségét vagy leányát elveszi, mesterremekkel és fél mester-asztallal tartozik az is.

11. Ha az mesterembernek legénye megbetegedik, egy hétig tartozik az ura gondját viselni, annakutánna fogadjon embert melléje ha atyjafia nincsen, és az egész czéh fizessen meg érette; ha meghal az közelvalók tartozzanak tisztességesen eltakaritani. Az mi jovacskája temetistül marad, legyen az czéhé ha atyjafia nincsen.

12. Az czéhmester minden esztendőben egyször, inspectiója alatt lévő minden mesteremberekét és malmokat meglátogasson, az mesterembereknek és legényeknek magokviselése állapotja és gondviselése végett, hogy mind az urak jövedelmei igazán kiszolgáltassanak, mind az malmok szorgalmatosabban építtessenek, mind az mesterektül s mind az legényektül.

13. Ha valamely mesterembernek felesége, gyermeke, legénye, vagy valami cselédje meg talál halni, az czéhmesternek ha hirré adják, jártasson táblát, és az közelvalókat begyüjtvén, temessék el tisztességesen ezt, ha valaki igaz ok nélkül, vakmerőségbül elmulatná, az czéhmester 1 forintig megbüntesse.

14. Ha valamely molnár-és ácsembernek pöri vagyon az czéhmester előtt, lássák meg az czéhes emberek, Isten szerint törvénynyel, és az mely mesterembernek nem tetszik, appellálhassa ügyét az közönsiges czéhbeli mesteremberekre, ha itt sem tetszik, az urak székire, és itt végeszakad.

15. Ha az czéhmesterember parancsol az közönséges mesterembernek és szovát nem fogadja, előbb megbüntettessék 25 pénzre, másodszor 50 pénzre, harmadszor 75 pénzre, negyedszer 1 frtra.

16. Ha valamely czéhen kivül való embernek halottja esik, és ezen czéhet kivánja halottjához, tartozik az czéhnek letenni 36 pénzt, az czéh is tartozik elmenni, annak halottját elvinni és tisztességesen eltemetni sub poena in articulo 13. expressa.

17. Az czéhmester-tételkor, az czéhmester, az közönséges mestereknek vendégséget szörözzen az czéh pénzébül minden esztendönkint.

Az bejáró pénz peniglen legyen 50 pénz, az czéh-mesterembertül, az legénytül penig 24 pénz.

18. Legényt és inast minden mesterembernek szabad legyen tartani. Az inas kezesség nélkül be ne fogadtassék, kezessége 12 forint legyen 3 esztendeig szolgáljon. Valamely inas beszegődik és urát ok nélkül elhagyja, az mely mesterember ez ilyen inast megfogadja, 2 forintra büntessék, az inas is visszabocsáttassék. Az szegődség czéhmester hire nélkül ne lehessen. Akkor az inas egy pint borral és egy pecsenyével az szegődtetőknek, az mesterember is, az szabadon mondáskor, maga is, akaratja és az legénynek értéke szerint, egy kis collátióval tartoznak. Ha az inas jámborul kitölti esztendejét, az czéhben bevigye az ő ura, szabad legénynyé vallja az czéh előtt, mig penig szolgál, illendőkipen inggel, lábravalóval, abanadrággal, sáruval és szűrrel tartsa, ha penig fölszabadul, egy fejér aba-dolmánnyal, egy fúróval és egy faragóval tartozik néki.

19. Az jó mesterlegénynek, azkire reábizhatja az ő ura az egisz munkát, napjára füzetés 21 pénz. Az legény az malomban külemben be nem fogadtassék, hanem elsőbben is, ha igaz czéhbeli levele lészen, hogyha az új küvet helyre faragja, kereket csinál és hatost is hozája. Ez ily legény harmados szokott lenni az malomban. Minden molnárlegény és inas az malmos úrhoz és az ő mesterihez hütös legyen és valamely legény fizetést vészen, maga mőszerivel miveljen. Az mely mesteremberek legénye vagyon és idegen legény jön hozzája, tartóztassa harmadnapig, még az czéhbeli mester helyet szerez néki.

20. Ha mely czéhes ember az lileket el találja mondani, az czéhmestertül egy forintig, az mesterlegény 50 pénzig megbüntettessenek, hogy így mind az Istennek tisztessége meglegyen és az mesterek között az az jó rendtartás megmaradhasson, az inas is pedig megbüntettessék.

21. Senki az czéhbeli mesterek és legények közül megpróbálni nemerészölje, hogy az böcsületes czéhnek tanácsa, avagy törvényszékeknek s gyüliseknek idején, fegyverrel bemenjen, hanem fegyverét bizonyos szálláson hagyja, másképen az, azki az ellen cselekeszik, az czéhmesterek által törvény szerint megbüntettessék.

22. Valaki az czébeli mesteremberek közül, új avagy ó malom fundamentomát, s fejeit fel akarja vetni, senki, az böcsületes czéhmesterek és azoktul kibocsáttatott hites mesteremberek híre nélkül ne cselekedhesse, azonban penig azon malomnak földesurátul, avagy városbeli biráktul, az oda küldettetett mestereknek fáradságoknak jutalma és fizetése, illendőképen megadattasék, mert méltó az munkás ember az ő jutalmára.

Cum autem ordo esset anima rerum et alium nisi opificia et artes

bene regulatae, legibusque circumscriptae in publici boni emolumentum vergerent, ideo nos, praeinsertos ipsorum articulos, in omnibus suis punctis, ratos, gratos et acceptos habentes eosdem cum iisdem circumscribendos, ac regulandos et moderandos, utque iidem iisdem libere uti, frui, et gaudere possint ac valeant, debeantque et teneantur, adstringendos, duximus et permittendos, prout approbamus acceptamus, ratificamus, circumscribimus et regulamus, permittimusque et adstringimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum ex sede nostra judiciaria in oppido Göncz die 3. mensis Martii anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo celebrata (L. S.) Stephanus Nikházy vicecomes comitatus Abaujváriensis. Lecta, prolata, publicata, extradata per me Stephanum Baxa de Hécze juratum notarium sedis judiciariae Mathias Szuhay juratus assessor comitatus hujus. Ladislaus Fáy de eadem juratus assessor comitatus Abaujváriensis. Georgius Chernel juratus assessor comitatus Abaujváriensis. Andreas Székely juratus assessor comitatus Abaujváriensis. Michael Szeghedi. Stephanus Olcsváry judlium cott. Abaujv. Stephanus Monaky judlium cott. Abaujv. Paulus Illéssy judlium cottus Abaujv. Petrus Komády judlium cott. Abaujvariensis.

I. Lipót királynak 1676. évi augusztus 17-iki megerősítő leveléből, amely az Orsz. Levéltárban őrzött Királyi Könyvek XVI. kötetének 141—145. lapjain van bejegyezve.

Közli: *K.*

MAGYARORSZÁG KI- ÉS BEVITELI

Des kön. Hungar. Dreissigst-Directorats-

Über die vom 1-ten Jänner bis letzten Dezember 1741, aus verschiedenen Ländern in das was die Quantität und beyläufig das

Nahmen deren Waaren, Sachen, Vichs und Effecten	Nach dem Gewicht, Stück,						
	Österreich		Mähren		Schlesien		Poh
	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.
Armaturen ... fl.	3507 1/2	166	5413 1/2	1 1/2	56	20	4188
Aschen- und Potaschen ... Cent.	7	2436	—	143	—	38	—
Bier ... Eimer	15	—	—	—	—	7 1/2	—
Bley ... Pfund	72407	400	13575	—	3300	—	—
Brandwein ... Eimer	127 1/2	63 1/2 1/2	94 1/2	39 3/4	—	4 1/2	1707
Butter und Käss ... Pfund	19759	206070	35546	450	21800	50	126050
Confect ... fl.	3501 1/4	5	14	9	12	—	25
Decken und Teppich ... fl.	506 3/4	168	195 1/2	107	3	36	9
Eysen und Eysen-Waar ... fl.	228774	733 1/2	1897 1/2	289	399	22	427
Farben ... fl.	5284	395	3586 1/2	48	729	—	3699
Federn ... fl.	86	—	358	47	—	—	95
Fisch ... fl.	13228	48241	4258	672 1/2	3143	5	4960
Flachs (Hanff) Werch ... Pf.	2079	256250	48900	145660	1400	—	9200
Fleisch und von Fleisch ... fl.	246	7157	77	2711 1/4	—	1490	878
Galanterie-Waar ... flt	3961 1/2 1/2	35	42	—	28	—	4278
Garn und Zwirn ... fl.	23323 1/4	216 1/2	5599 3/4 1/2	94	250	3	1105
Gewürtz und Specerey ... fl.	104449	524 1/2	11179	545 1/2	5557	58	12447
Glass ... fl.	7815	28	1286 3/4	33	102	—	219
Gold- u. Silber-Gespinstarbeit fl.	36639	—	2672	195	17	—	4279
Gold und Silber Leonisch ... Pf.	1112 1/4	—	256 1/2	—	6 1/4	—	300
Haar ... fl.	1062 1/2 1/2	1245 1/2	110	330 3/4 1/4	—	—	8
Häut und Fell ... fl.	37346	38549	4654 1/2	21538	4592	2529	41617

FORGALMA AZ 1741. ÉVBEN.

Kauff- und Handlungs-Summari-Extract.

Königreich Hungarn ein- und ausgeführte Waaren, Sachen, Vieh, und Effecten, mithin, Kapital derenselben ausmache, als:

Mass, Zahl und Werth					Summa der Einfuhr	Summa der Ausfuhr	Capitale der Eingeführten Sachen	Capitale der Ausgeführten Sachen
len	Siebenbürgen		Neoaquistica, Banat, Temesw., Walach. Sclav., Servia Croatia.					
Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.			fl.	fl.
—	—	157	—	57	—	—	13165	401 1/2
20	—	—	—	—	7	2637	24	8196
594 1/4	—	—	—	—	15	601 3/4	36	902
—	—	19000	—	137 1/2	89282	195371/2	10046	2084 3/4
14 3/4	4	222 3/4	1	232 1/4	1933 1/2	577 1/2	18329	4576 3/4
100	8775	1000	—	15555	211930 1/2	223225 1/2	20631 1/2	20685 1/2
1937	600	—	—	18	—	—	4152 1/4	1969
120	2446	50	—	40	—	—	3160 1/4	521
18041	229	1267	—	1101 1/2	—	—	231726 1/2	21454
—	—	—	—	220	—	—	13298 1/2	663
—	—	—	—	—	—	—	539	47
1050	111	12	—	1013	—	—	25700	50993 1/2
3775	10750	1900	—	29300	72329	436885	7523 1/2	23246 1/2
261	1186	176	818	74	—	—	3205	11869 1/4
24	—	—	—	18	—	—	8309 1/2	77
8	220	—	50	3409	—	—	30548 1/4	3730 1/2
137 1/2	61	373 1/2	—	532 3/4	—	—	133693 3/4	2171 3/4
9	46 1/2	50	—	116	—	—	9469 3/4	236
—	—	42	—	12 1/2	—	—	43607	249 1/2
—	—	—	—	—	1675	—	3920 1/2	—
10	—	1	—	16	—	—	1180 1/2	1602 3/4
7025 1/2	4956	5668	185	2991	—	—	93351	78301 1/4

Nahmen deren Waaren, Sachen, Vichs und Effecten	Nach dem Gewicht, Stück, Österreich		Mähren		Schlesien		Poh
	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.
Heu und Stroh ... fl.	80	25666 3/4	2	77	—	—	135
Holtz, und Holtz-Waar ... fl.	65636 1/2	7955 1/2	2275	79	21	—	593
Honig ... Eimer	26 3/4	4048	—	1063 3/4	—	892 1/4	—
Hopffen Garten- u. Erd-Gewächs fl.	6258 1/4	4024 1/2	3079 1/4	2653	2568	181	1655
Jubellen ... fl.	3500	—	—	—	—	—	669
Inslicht ... Cent.	—	87	—	255	—	1/2	1/4
Kälber ... St.	227	1173	14	12	—	—	47
Knoppern ... Metzen.	4384 1/2	10463 1/2	1509	288	—	15	30
Körner, Getreyd ... fl.	14370 3/4	516302	1469 1/4 1/4	3432	—	297	9034
Kramerey-Waar ... fl	382574	8992	117651	1864 1/2	2346	165	40784
Kühe ... Stück	65	123	43	29	8	—	132
Kupfer, rohes ... fl.	—	—	—	—	—	—	—
Kupfer, gearbeitetes ... Pf.	10360	239	329 3/4	26	—	—	10
Leinwath, und Catton ... St.	20977	548	32125	276	15536 1/4	6 1/2	66434
Material-Waar, und Mineralien fl.	23126	3947	7285 1/2	1525 3/4	628	1731	1853
Messing, roh- u. gearbeithes Pf.	18620	1325	170	50	250	—	200
Obst, Türckisch u. Wällisch ... fl.	15661	2197 1/2	206 1/4	47	189	44	206
Ochs ... St.	24	37086	—	8219	4	2	447
Oel ... fl.	26619	3262	38	1611 3/4	329	50	484
Papier ... Rism.	724 1/2	—	5417 1/4	290	74 3/4	—	185
Pferdte ... St.	204	538	10	173	14	11	228
Pulver, Salniter u. Schwefel Pf.	4998	4515	275	3/4	25	—	—
Schaaf ... St.	27	42890 1/4	16	6696	89	782	2584
Schweine ... St.	261	25438	2	633	—	21	251
Seyden-Zeug, reich ... fl.	6728	—	—	—	—	—	849

Mass, Zahl und Werth								
len	Siebenbürgen		Neoaquisit, Banat, Temesw., Walach. Sclav., Servia & Croatia.		Summa der Einfuhr	Summa der Ausfuhr	Capitale der Eingeführten Sachen	Capitale der Ausgeführten Sachen
Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.			fl.	fl.
58	40	122	—	22	—	—	257	25945 3/4
12	6969	345 1/2	61	1424	—	—	75555 1/2	9816
2475 1/4	2	2	15 1/4	31 1/2	44	8512 3/4	272 1/2	65039
2946	414	13	—	243	—	—	13974 1/2	10060 1/2
—	10	—	—	—	—	—	4179	—
—	—	—	—	—	1/4	342 1/2	2	3422
—	64	10	—	127	352	1322	1055 1/2	4022 1/2
23	—	— 1/2	—	208	5923	1099	1676	4010
4102	567	115604	—	10528 1/2	—	—	25440 3/4	650266 3/4
3530 3/4	4177 1/2	8901 1/2	4355	16809 1/4	—	—	551888 1/2	40263
8	120	6	—	512	368	678	2350 1/2	8612
—	—	—	—	—	—	—	—	—
22370	109	26950	400	2100	11208 3/4	51685	3983 3/4	24578 1/2
49 1/2	775 1/2	4141	—	1035 1/2	135847 3/4	6056 1/2	560077 1/2	25352
1397	22	3435	—	96	—	—	32914 1/2	12131 3/4
—	—	—	—	600	19240	1975	10405 3/4	1353
461	1405	60	49	134	—	—	17716 1/4	2943 1/
32	6721	31	8418	680	15614	46050	236655	1552104
303	6	32	4	144	—	—	27480	5402 3/4
15	6	1433	—	790	6407 1/2	2528	7777 1/8	3121
32	423	42	27	44	906	840	17702 1/2	18715 1/2
—	—	6	—	883	5298	5404 3/4	2355 3/4	723 3/4
270	2543	1088	1830	6952	7089	58678	8891	75223 1/2
1	693	358	1382	26	2589	26477 1/2	10578 1/2	148503 3/4
169	—	—	—	—	—	—	7577	169

Nahmen deren Waaren, Sachen, Vichs und Effecten		Nach dem Gewicht, Stück,						
		Österreich		Mähren		Schlesien		Poh
		Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.
Seyden-Zeug,gantz Seyden-Zeug	fl.	28355 1/4	—	4955 1/2	—	293 1/4	—	4516
Seyden-Zeug halb Seyden-Zeug	fl.	6677 3/4	24	1626 1/4	—	110	—	76
Seyden	Pf.	4318 1/2	—	301 1/2	—	—	—	591
Steine	fl.	4565 3/4	1738	8	623 1/2	1	—	161
Tabak	Cent.	31	4437	190 3/4	2098 1/4	245 1/2	679	62 1/4
Tuch	St.	2061 1/4	85	26686	257 1/4	808 1/2	8	5621
Wachs	Pf.	58881 3/4	105739	—	3250	—	—	13850
Wein	Eim.	23706	8544 1/2 1/2	2932	1393 1/2	135	566	24
Wildpräth	fl.	273 1/2	40428	57	148 1/4	—	4	10
Wolle	Pf.	6147	191919	685 1/2	632465	25	675	8550
Zeug	fl.	4669 1/4	170	10005	—	616 1/2	1	48271/4
Zinn	Pf.	11793	—	13855	—	4437 1/2	—	250

Schlüsslichen aber kommt anzumerkhen, dass von hier Vorwas die exparte der siebenbürgerischen Dryssigst und neoaquis-Extracten aus Össterreich Mähren, Schlessien, und Pohlen nach ausszeigen worden, Sintemahlen all solches zu Transito in Hunmit begriffen ist.

Mass, Zahl und Werth								
len	Siebenbürgen		Neoaquisit, Banát, Temesw., Walach. Sclav., Servia & Croatia.		Summa der Einfuhr	Summa der Ausfuhr	Capitale der Eingeführten Sachen	Capitale der Ausgeführten Sachen
Ausf.	Einf.	Ausf.	Einf.	Ausf.			fl.	fl.
400	—	—	—	71	—	—	38120	471
28	—	—	—	—	—	—	8490	52
29	6 1/2	—	7	30	5224 1/2	59	26558 3/4	368
78	4	227	177	66	—	—	4916 3/4	2732 1/2
5527 1/2	1	94 3/4	2 1/4	45	532	12881 1/2	6256 1/4	66667 3/4
38	3542	220	—	211 1/2	38719 1/2	819 3/4	538060 1/4	11858
3750 1/4	—	—	1300	—	21031	112739	8575 1/2	52440 1/2
31974	108	3944	—	19372 3/4	26905 3/4	66195	88481	501814 1/4
—	—	—	—	4	—	—	340 1/2	40584 3/4
10850	8500	750	—	27425	23907	871084	4257 1/2	158515 1/4
3	—	24	—	92	20118 1/2	290	163694 1/4	12782
100	—	—	—	255	30335 1/2	355	6369 1/4	207
					Summa		3190503 1/2	3774251

stehnden Capitals-Summen all dass jenige zu decourtiren seyn, tischen Mauth-Veesens Directory verfasste derley Mercantill- Siebenbürgen oder ad neoacquistica eingeführt worden zu seyn garn gelangt, und unter solch obigen hier Rubriquen ebenfahls

A magy. kir. Orsz. Levéltárból.

Közli: *Sz.*

AZ ALSÓ-MECZENZÉFI SÖRFÖZŐK 1664-iki EGYEZSÉGE.

Nos Thomas Pálffi ab Erdőd Electus Episcopus Agriensis, Praepositus S. Joannis Baptistae de Jaszow, Comitatum Heves et utriusque Szolnok Supremus ac Perpetuus Comes, Sac. Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliarius etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod providi ac circumspecti Matthias Gebell judex, Joannes Sorger, alter Joannes Asztalos tribuni plebis, cum aliis infrascriptis concivibus suis, caeterorumque juratorum, et civium oppidi nostri Inferioris Meczenziff ab una, parte vero ab altera nobiles Michael Joannes et Simon Sorger braxatores in eodem oppido nostro commorantes, suis etiam, ac aliorum quoque braxatorum nominibus, et in personis, coram nobis personaliter constituti, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt, certa quaedam puncta, seu articulos, occasione et praetextu certi cuiusdam braxatorii, in medio ipsorum pro bono ac usu totius communitatis eiusdem oppidi nostri Inferioris Meczenziff noviter extruendi, die 20 praesentis Mensis Februarii, Anni 1664. currentis, inter sese conclusos, in simplici papyro, idiomate germanico descriptos, sigilloque praefati oppidi nostri roboratos, supplicantes humillime, quatenus nos, eosdem articulos, omniaque et singula in iisdem contenta rata, grata, et accepta habentes, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum inseri et inscribi faciendo, approbare, roborare ratificareque, ac pro ipsis suisque posteris et successoribus universis perpetuo valituros confirmare dignaremur. Quaequidem puncta sen articuli sequuntur in hunc modum.

Vergleichungs puncta der Bierbreüer mit der Löblichen Gemain in Unter-Meczenseüffen.

1. Weillen Löbliche Gemain mit den Bierbreüeren sich verglichen hat, das ein Löbliche Gemain in einen und nicht in zwayen Breüheisern Bier soll kochen, und solches in Breüeren unterschiedenen Schenckheisern ausgeben, damit weder der löblichen Gemain noch den Bierbraieren schaden möge zuegefüget werden, auf Jecklich Viertl im Schenckhaus.

2. Hat ein Löbliche Gemain den Bierbreieren allen und Jeden zuegelassen Bier zu kochen, und solches in Preyheisern oder Kelern mit aussteckhung eines Zaigers auszugeben.

3. Haben die Herrn Bierbreuer vor jedweders Gebreü dem Königlichen Marckht zum aufnemben bewilliget 60 den. zugeben, dieweil sie haben frey Schenkhen zuhalten; item wer in die frembde machet der Gemain zum Nuczen auch 60 den. ablegen.

4. Wann ein Löbliche Gemain den Bierbreüeren das Bier abkhauffen, oder der Bierbreüer solches in die frembde füchren, so ist der Bierpreüer der Gemein khein Zins schuldig abzugeben.

5. Wann ein Löbliche Gemain in Iren Breühaus Mangelung hat, so sollen sie Bier und Merzen von den Bierbreüeren kauffen, so es Inen gefelt, unnd nicht aus der frembde zu hollen. Es sey dann, das kheines bey Inen zufinden ist, so sollen sie aus der frembde hollen.

6. Welcher erlicher Mann Lust hat zu Breüen oder In ein Breühaus zuschaffen, soll in Vnverwerth sein, welcher aber Bier khochen will, soll mit den Breüern sich Vergleichen.

7. So soll die Löbliche Gemain Iren aigenen Breikhössl und die Bierbraier auch Ire Kössel bey der Spannschafft lösen.

8. Thue ich noch auch zu wissen, dass den Patron-Tag halten sollet, nemblichen Maria-Reinigung und ein Opfer geben, item am Frombleichnamhstag mit der Procession zugehen und beyzuwohnen, die Bierbraier sein schuldig.

9. Vnd auf dise drey Feyertagen: Weinachten, Ostern und Pfingsten mit sambt Iren Feyrtägen sol den Marckht nur allein erlaubt sein, Bier auszuschenckhen, und kheinn anndern.

10. Nach dem soll sich der Marckht auch halten, wann etwan ein frembder Mensch, oder von frembden Orth Bier möchten bringen, so ist dem Bierbreüer erlaubt weckh zunemben, der halbe Theil für den Gruntherrn, und der halbe Theil für den Bierbreüer. Item sollen auch die Bierbreüer ein *Zechmaister* erwöllen, der auf die punct und Ordnung Achtung wirt geben, dass Er sie frey hat zustraffen zum Kirchen 2 Pfunt wax.

Michael Sorger nobilis, Hanns Sorger nobilis, Symon Sorger nobilis. Diese vergleichungs-puncta und Ordnung haben wir wie folget unterschrieben, mit wohlbedachten Rath der ganzen löblichen Gemain helfen becrefftigen, Mathias Göbel damals wolverordneter erwölter Richter. Hanns Sorger erwölter catolischer Vormünt. Hanns Tischler wolverordneter lutrischer Vormünt, Endres Sorger Weinherr, Hanss Künstel, Merten Schierger, Jacob Gedon, Michael Creuitzer, Jacob Sorger, Girgus Schmidt, Bärtel Quallich, Hanns Sorger, Hanns Matern, Griger Imling, Hanns Silesy, Merten Wagner, Hanns Gedon, Ging Malischko, Hanns Bröstel, Paul Eisenhackher, Hanns Beitz, Merten Beiz, Jacob Gedony Bohrschmit, Jacob Schneider, Hanns Dach nobilis. Zu merer bekröffti-

gung sind solche vergleichungs-puncta mit gewönnlichen Insigil dises königlichen Markhts Vnter Metzenseüffen wissentlichen bestätiget. Geschehen im Jar Cristi. Anno 1664. den 20. February.

Nos itaque accepta humillima supplicatione praefatorum ambarum partium, praescripta puncta, seu articulos, praesentibus literis nostris, sine diminutione et augmento aliquali, de verbo ad verbum insertos, et inscriptos, prout eaedem partes, inter sese eatenus accordarunt, ratos gratos, et accepta habentes, approbamus, ratificamus, et roboramus, omniaque et singula, in iisdem contenta pro memoratis partibus earumque posteris, et successoribus universis perpetuo valitura, per nos et successores quoque nostros inviolabiliter tenenda, et observanda confirmamus, nostrum consensum benevolum pariter et assensum illis praebendo, imo acceptamus, approbamus roboramus ratificamus, et confirmamus, nostrumque eatenus consensum praebemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum ipso festo S. Matthiae Apostoli, Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto supranotato. Thomas Pálffi Electus Episcopus Agriensis.

I. Lipót királynak 1670. évi február 8-án kelt megerősitő leveléből, mely az orsz. levéltárban őrzött Királyi Könyvek XIV. kötetének 477—480. lapjain van bejegyezve.

Közli: *Dr. K.*

ERDÉLY IPARI KERESKEDELMI ÉS FOGLALKOZÁSI STATISZTIKÁJA 1839-ből.

Privat Industrie Fabriken und Gewerbe in Siebenbürgen im Jahre 1839.

Fabriken und Manufakturen.

Seidengespunst u. Waaren-Fabricken	—
Baum u. Schafwollgespunst u. Waaren	72
Flachs u. Hanf-Spinereien, dann Leinwand u. Katton.	—
Tuch-Fabricken	—
Leder- u. Lederwaaren-Fabricken	1
Papier-Tapeten u. Spielkarten „	6
Porzellan, Steingut u. sonstige Geschier-Fabr.	2
Glas-, Christal- u. Spiegel Fabr.	6
Eisengusswerke, Eisenhämmer	52
Kupferhämmer u. Kupferwaaren Fabrick	4
Stahl u. sonstige Metallwaaren-Fb.	—
Messing, Zink, Nadeln u. Knopf „	—
Zukerraffinerien	1
Rosoglio Fabriken u. Geistbrennereien	6
Chemische Produkte u. Farbenfabrik	—
Holzwaaren-Fabricken	—
	150

Verschiedene andere Fabriken.

Essig-Fabriken	3
Holzsägemühlen	691
Wachs-Fabricken	2
Hut „	4
Kamm „	—
Kerzen „	9
Schleifstein „	8
Sieb „	8
Theriak „	—
Türkische Rothfarbereien	7
Wachsbleichen	3

Mahlmühlen		2537
Walkmühlen		415
Kotzen-Fabrik		83
Filzhut- u. Filzstoff-Fabrik		1
	3771	
		3921

Wechsler 7

Grosshandlungen 1

Handlungen.

Tuchwaaren-Handlungen	88
Kurrent- u. Schnittwaaren-Handl.	375
Leinwand- u. weisse Waaren Handl.	32
Seide u. Seidewaaren	4
Mode-Putz, Kleider u. kurze Waaren-Handl.	12
Spezereien, Material u. vermischte Waar.-Handl.	125
Kunst, Buch, Musikalien u. Antiquar-Handl.	9
Papier-Handlungen	8
Rohe Produkten-Handl.	5
Nürnberger u. Galanterie Handl.	13
Bertholdsgadner Waaren-Handl.	5
Eisen-Waaren Handlungen	71
Italiänische Früchten-Handl.	11
	758

Verschiedene andere Handlungen.

Fettwaaren-Handlungen	67
Taschen u. tolerirte-Handl. ohne Benennung	25
	92

Niederlage aller Art.

Geschier	12
Glaswaren	14
Leder	2
Möbeln	2
Papier	8
Rauchwaaren	1
Steingut	5
Schreib und Zeichn. Mat. und Niederländ. ohne Angabe	1
	45

Gewerbe

a) **mit Verzehrungsgegenständen beschäftigte Polizeigewerbe.**

Fleishhauer	1220
Mahlmüller	2692
Brotbäcker	796
Luxusbäcker	60
Zukerbäcker	13

Obst u. Kuchengärtner	334
Fischer	440
Bräuer	86
Brantweingest. u. Rosogliobrenner	2181
Gastwirthe, Trakteurs u. Köche	461
Bier, Wein u. Brantwein-Schänker	3200
Kaffesieder u. Schänker	72
Ciocoldemacher	—
	11555

Sonstige Gewerbe.

Breistampfer	3
Brotverschleisser	310
Butter u. Käsehändler	175
Essigerzeuger	39
Fischhändler	122
Freischlächter	189
Getreidehändler	205
Germhändler	39
Hülsenfrüchtenhändler	36
Kuttelwäscher	16
Käse u. Würstmacher	120
Mehlhändler	54
Methsieder	24
Obstverschleisser	318
Saamenhändler	45
Salamimacher u. Verschleisser	6
Salzverschleisser	407
Viktualienhändler	109
Viehschneider	124
	2341
Summa	13896

b) **nicht mit Verzehrungsgegenständen beschäftigte Polizeigewerbe.**

Anstreicher u. Lakierer	31
Apotheker	68
Barbiere	145
Brunnenmeister, Brunnen u. Teichgräber	105
Buchdrucker u. Schriftgiesser	12
Fassbinder u. Böther	786
Fasszieher, Träger	256
Fiaker u. Fuhrleute	1001
Friseur u. Perückenmacher	9
Glaser	130
Holzhändler	61
Huf u. Kurschmiede	373
Kalk- u. Ziegelbrenner	719

Maurer, Ziegeldecker	655
Musikanten	1093
Pferdhändler	135
Rauchfangkehrer	96
Seifensieder	151
Schiff, u. Flossmeister, dann Pächter	45
Schleifer	15
Schlosser	282
Schneider	1429
Schuster	3975
Stärk u. Haarpedermacher	35
Steinmetze	61
Tändler u. Trödler	107
Tischler	857
Wachsler u. Lebzelter	74
Wäscher	176
Zimmerleute	1080
	13961

Sonstige derlei Gewerbe.

Kanalräumer	14
Kohlenerzeuger u. Verschleisser	282
	296
Zusammen	14257
Summe von a)	13896
Summa aller Polizeigewerbe	28153

Kommerzial Gewerbe.

Gold- u. Silberarbeiter	71
Kupfer u. Siegelstecher	8
Kupferschmiede	117
Glocken, Knöpf u. Gelbgiesser	27
Gürtler, dann Bronze u. Metallw. Arbeiter	30
Geschmeidler, Nadler, Ringler	10
Stahlarbeiter, Sporren u. Schwertfeger	16
Zinngiesser	10
Spängler, Klämpfner, Flaschner	57
Sägenschmiede u. Feilhauer	5
Schmiede aller Art	1401
Tuchmacher u. Tuchscherer	290
Leinwandbereiter	62
Wolle u. Zwirnspinner	818
Band, Sammet u. Seidenzeugmacher	—
Blumenmacher	25
Garn, Leinw. Katton u. Baumw. W. Händler	24
Stoffdrucker	1

Gradler	1
Seidenspinner u. Winder	—
Spitzmacher u. Florweber	—
Strumpfwirker u. Stricker	21
Wattamachen	20
Weber aller Art	791
Stick, Putz u. Handarbeiterinnen	182
Posamentirer	12
Tapezierer	30
Decken, Teppich, Kotzen u. Madrazenmacher	710
Hauben u. Kappelmacher	83
Hutmacher	341
Pfeidler	3
Seiler	269
Kirschner	1656
Regenschirmmacher	9
Lederer u. Korduaner	1456
Taschner u. ähnliche Gewerbe	19
Handschuhmacher	20
Gerber	372
Lodenwalker	9
Riemeer	383
Sattler	133
Färber aller Art	121
Siebmacher	76
Bürstenbinder	35
Strohhutmacher	61
Korbmacher u. Sesselflechter	112
Büchsenmacher	45
Bichsenschifter	29
Kammacher	135
Drechsler	123
Wagner	709
Holzgeräthe-Erzeuger u. Verschleisser	169
Sägemüller	694
Hafner, Töpfer u. Geschierhändler	1144
Steinschneider u. Schleifer	26
Juwellen u. Schmuckarbeiter u. Händler	14
Uhrmacher	43
Kupfer u. Steindrucker	3
Kartenmacher	1
Buchbinder u. Futeralmacher	52
Parfümeurs	2
Gallanteriewaaren-Erzeuger u. Händler	9
Mahler, Bildhauer, Kunstholzschnitzer	19
Mechanicker, Opticker, Maschinisten	6
Orgel u. Musikalische Instrumentenmacher	18
Öhlerzeuger u. Verschleisser	196

Hausirer, Markt-Firantz-Krämer etc.	270
Pothaschensieder	36
	13640

Sonstige Kommerzialgewerbe.

Chemische Produktenerzeuger	—
Endschuhmacher (Oppanken)	18
Feuerwerker	5
Gypsarbeiter	5
Knoppernmüller	5
Leimsieder	10
Lohstampfer	13
Mausfallenmacher	4
Messerschallenmacher	15
Mühlzurichter	39
Patschenmacher	33
Pflugmacher	298
Pfeifenschneider	12
Schachtelmacher	9
Scheidmacher	21
Schindelmacher	205
Steinbrecher	147
Stiefelwichserzeuger	25
Strohdecker	448
Tabackrohrmacher	58
Vergolder	14
Wachszieher	28
	1412

Verschiedene Händler.

Baumhändler	23
Bilderkrämer	4
Häutehändler	241
Flachshändler	45
Kinderspielereihändler	12
Knoppernhändler	11
Pulverhändler	29
Sensenhändler	135
Tabackhändler	191
Wolle u. Zwirnhändler	67
	758

Kommerzialgewerbe	15810
Polizeigewerbe	28153
Summa sämmtl. Gewerbe	43963

Besondere Beschäftigungen.

Advokaten u. Justiziare	286
Prokuratoren, Agenten, Sensale	238
Briefträger, Bother, Kondukteurs etc.	51
Baumeister, Feldmesser	30
Schiffbaumeister, Mählbauer, Steuermänner	7
Badhaus-Inhaber	44
Erziehungsanstalten Inhaber, Privatlehrer	31
Sprachmeister	38
Tanzmeister, Fechtmeister	6
Zeichner, Ingeneur u. Künstler	43
Bereiter, Kunstreiter	3
Theater-Unternehmer	3
Privilegien-Inhaber	23
Pächter u. Spekulanten	752
	1556

Sonstige.

Assekuranzgesellschaften	3
Baarausleiher	79
Gemeinde-Einnehmer	52
Holzsägen dann Öl u. Weinpressen Verm.	27
Hutschen-Inhaber	5
Kalkausmesser	45
Panorama u. Phisikalische Kabinets-Inhaber	—
Redoutenhaus-Inhaber	16
Schützmeister	170
Thernermeister	12
Zeitungsverleger	3
Zimentirer	1
Ungenannte Beschäftigungen	688
	1101
	2656

Summarium.

Fabriken u. Manufakturen	3921
Wechsler	7
Grosshandlungen	1
Waarenhandlungen	895
Gewerbe	43963
Besondere Beschäftigungen	2656
	51443

Eredetije az erdélyi udv. kanczellária elnöki iratai közt.

Közli: *Sz.*

VEGYESEK.

Gabonakiviteli tilalom 1585 és 1587-ben. Ernő főherczeg 1585. augusztus 4-én (Orsz. Lev. Tört. Eml. Pénzügy) kelt levelével értesíti Dobó Ferenczet, Bars vármegye főispánját mint a Dunántúl főkapitányát, hogy mivel rosz termés volt az idén s előre láthatólag a gabona drága lesz, a gabonakivitel eltiltatott, különösen a török hódoltság területére, ahová nyerészkedés végett sok gabonát szoktak kivinni.

Ismét 1587 márczius 1-én (u. o.) Rudolf király megint eltiltja a gabonakivitelt különösen a török részre, elkobzás terhe alatt, minthogy már évek óta rosz a termés és nem akarja hogy az ország gabonaszükségben szenvedjen. *Sz.*

Borkivitelünk Angliába. A mult füzetben (305-309l) közöltük azt a szabadalomlevelet, melyet Sedgevick társulata 1699-ben kapott arra, hogy az angol szöveteket Ausztriába és Magyarországon keresztül Perzsiába és viszont onnan a nyers selymet Angliába szállithassa s hazánkban is raktárakat állitson föl. Wenzel Gusztáv a Magyar Tört. Tár II. kötetében (214. l.) viszont a Királyi könyvekből (XXVI 200.) közzétette I. Lipót királynak 1702. szeptemberében e társulat részére adott szabadalmát, a magyar borok kivitelére. E szabadalomlevél kiszolgáltatására a bécsi udv. kamara 1702. szeptember 4-én (Insinuata Camerae Aulicae 1702 n^{0} 70.) szólitotta föl a magyar udv. kancelláriát. Sedgewick Zakariás angol kereskedő—igy szól a kamara átirata, amely szabatosabban adja elő a dolgot, mint a Wenzel közölte pátens — 1700-ban, mintegy 1000 akó *magyar bort* vitt ki *Angliába*, ami e nemben az *első* kisérlet volt. Ezután onnan visszatérve a bécsi kamaránál bejelentette, hogy mivel most már, a borbevitelre az angol parlamenttől is engedélyt nyert, még nagyobb mennyiségü bort akar Magyarországon összevásárolni, és kivinni. Minthogy pedig a háború miatt, a franczia bor bevitele Angliába el van tiltva, Sedgewick vállalata Magyaroszágra nézve is hasznosnak igérkezik, a kamara kéri a kanczelláriát, hogy neki a kivánt szabadalomlevelet adja ki, a vállalat védelmére, melynek érdekében a kamara a maga részéről a Magyarországon és az osztrák örökös tartományokban szedett kiviteli vámnak egy-egy harmadát elengedte.

A kancellária a kérelmet teljesitette is, de a bécsi kamarának szeptember 27-én kelt átirata szerint, a szabadalomlevél kiállitása fejében olyan magas taksát követelt Sedgewicktől, ami talán a borkivitelből remélt egész jövedelmével sem ért föl. A kamara tehát igen meleg hangon kérte a kanczelláriát, hogy e taksát engedje el, amit a kanczellária meg is tett.

Magáról a borkivitelről azonban az Orsz. Levéltárban adatok nincsenek, azt hisszük hogy ez iránt a további kutatásokat nagyobb sikerrel Angliában lehetne eszközölni. *T.*

A kincstár szüretе a Hegyalján 1748-ban. A magyar kir. kincstárnak a Hegyalján mindig voltak szőlő-földjei; néha több, néha kevesebb, a szerint amint inkább szeretett a házi kezeléssel bajlódni, vagy inkább árendába, néha örökre is eladta. Különösen sok szőlőhöz jutott II. Rákóczi Ferencz megnótázásával. 1746-ban a következő szőlők tartoztak a tokaji kincstári uradalomhoz:

A *tokaji* hegyen: Bornemisza, Egri, Pap máskép Görbe, Nagy és Kis-Verebes, Kanducs, Vitéz, Német, Konya, Hétszőlő, Barát, Messzelátó, Szerelmi, Ménesd oldal, Temető, Keskenyág, Aranyos, Bossányi;

a *tarczali* hegyen: Szarvas, Murát, Kis-Vannyai, Ördög, Előhegy, Nagy Baksó, Mandulás, Nagy Váti, Buria, Király Gál, Forrás, Mogyorós, Nagy- és Kis-Thurzó, Nagy- és Kis-Cserfás, Felső-Thurzó, Árnyék;

a *sátoraljaujhelyi* hegyen: Oremus, Veresharaszt;

a *kisfaludi* hegyen: Göböl, máskép Várhegy;

a *tályai* hegyen: Fövényes, Hetény, Csékhegy, Rosenberg, Kővágó, Nagy- és Kis Megyes, Koldu-Nyires;

a *mádi* hegyen: Nagy hegy, Kisebbik hegy, Becsek, Kővágó;

a *tolcsvai* hegyen: Csető, Nagy- és Kis-Zsadány, Bialka;

a *sárospataki* hegyen: Nagy- és Kis-Czinege, Királyhegy;

a *zempléni* hegyen: Pádi hegy.

Ezen szőlők igazgatása egy inspectorra volt bizva, aki közvetlenül a tokaji kincstári uradalom igazgatójának tartozott felelősséggel. Szüret idején a szepesi kamarai adminisztratió egy-egy tanácsosa küldetett ki a terjedelmesebb szőlő complexumokra biztosul. A biztos urak valóban szüreteltek: vigan éltek, jó borokat ittak és 5 frt napidijat huztak. Melléjök ki volt rendelve a szőlőgazdaság vagy az uradalom egy egy tisztviselője és az uradalmi hajduk. A szüretelési költségek szertelensége feltünt a kincstár elnökének, gr. Grassalkovich Antalnak s mikor 1748 október havában a tokaji uradalmat megszemlélte, kiadta a rendeletet, hogy a szepesi kamarai adminisztratió ezentul csak egy tanácsost küldjön ki, akinek a felügyelete alatt a tokaji uradalom tisztjei hivatalból, napidij nélkül vezessék a szüretelést és a bortized besze-

dését azokban a szőlőkben, amelyek a kincstáréi ugyan, de nem a kincstár, hanem magánosok müvelése alatt állanak s a kincstárnak földbért (terragium seu ferton) és a terményből tizedet fizetnek.

A közeledő szüretelési idényre okt. 16-án már e rendelet értelmében állitotta össze a szepesi adminisztratió a schémáját. Biztosul Ternyei János tanácsost küldte ki, aki az egész szüretelésre volt felügyelendő. Azután Tarczalra kiküldte Günzel Jónás szőlőszeti felügyelőt a tokaji számvevővel, uradalmi hajduval, vinczellérekkel és szőlőpásztorokkal. Tályára, Mádra és Kisfaludra Kövesdy Márton főszámvevőt küldte s minthogy ott kevés a szőlő, csak a vinczellérekét rendelte mellé s egy uradalmi kocsit. Tokajban az uradalom provisora végezte a szüretelést a szőlőszeti alinspectorral, uradalmi hajduk, vinczellérek és pásztorokkal. Ujhelybe, Tolcsvára, Patakra és Zemplénbe a tokaji révfelügyelő Sváby László küldetett két hajduval, vinczellérekkel s egy kocsival.

Valamenyi deputatusnak utasitásul adatott, hogy 1. Az összes szőlőhegyeken szedett *asszúszőlők* mind Tarczalra szállitandók s azon az egy helyen a kamarai tanácsos és a jószágigazgató különös felügyelete alatt dolgozandók fel. 2. Az idei borok többé nem szállittatnak Kassára, henem a tályai, mádi, kisfaludi termés Tarczalra, ujhelyi, tolcsvai, pataki, zempléni termés pedig Tokajba vitetik s az annak idején valamennyi a tarczali pinczékbe helyeztetik el, ahol, egy helyen a kulcsár gondozására bizatik. Ez által a kamara a Kassára való szállitás költségeit akarja megkimélni. 3. A szállitást Tarczalig az uradalom alkalmazottjai teljesitsék, hogy költséget az se okozzon. 4. Eddig a szőlők szedése készpénzért történt; most a jobbágyok végezzék, kirovatván rájok ugy a kézi napszám, mint az igás fuvar. 5. A mennyiben a jobbágyokon kivül még több szedő lesz szükséges, a tisztek ügyességére bizatik szedőket fogadni vagy legalább is mérsékelt napszámmal. 6. A szüretre és szállitásra hat kamarai hajdu is kirendeltetik 6. poltura napidijjal. 7. Kirendeltetik még a tokaji sóhivataltól két lovas futár 12 poltura napidijjal. 8. A taposóknak eddig egy máriás és kenyér járt, most a szüret vezetői a kenyér helyett pénzben egyezzenek meg. 9. Minthogy az eszenczia készitése iránt felsőbb rendelkezés még eddig nem érkezett, a tavalyi utasitás szerint kell eljárni s ugy azt, mint az asszuborokat el kell különiteni, hogy azokat a király ő felsége parancsára Bécsbe lehessen szállitani. 10. Minthogy az idei termés valamennyi Tarczalra szállittatik, a hordók első feltöltögetése Martonossy jószágigazgató jelenlétében eszközöltessék, ugyanő leltárt vegyen fel, minek egyik példánya a kamarai adminisztratió elé terjesztendő, másika pedig a kulcsárnál marad, a hordók lepe-

csételésére szolgáló pecsétnyomót pedig a borászati felügyelő vegye magához. S minthogy a borokat minden negyedévben fel kell töltögetni, a feltöltögetésnél a felügyelő mindig jelen legyen; az ilyenkor felhasznált borról a kulcsárnak nyugtát adjon s utána a hordókat pecsételje le.

A szüretelés október végén és november elején ment végbe. Lefolyásukról a szüretelés vezetői számadást készitettek. E számadásokból a következő gazdaságtörténeti adatokat nyerjük. A tályai szőllőben 123, a mádi Kis és Nagy hegyen 13,— a kisfaludi Várhegyen 20 szedő volt, mindenik szedő 6 kr. napszámmal. Puttonos volt Tályán 14, Mádon 8, Kisfaludon 2, egyenként 12 kr. napszámmal. Mind a három hely termését 6 nap alatt 3 taposó taposta ki, akik egyenként 18 kr. napszámot kaptak.

A tokaji hegyeken okt. 29-től nov. 13-ig folyt a szüret. Ez alatt kifizettetett 500 szedő és 136 puttonos napszám 6 és 12 krajczárjával és 6 taposónak 18 napszám 18 krajczárjával. Legtöbb szedőt és puttonost foglalkoztatott a Messzelátó és Hétszőlő nevü szőlőshegy, amazon 22 puttonos és 78 szedő, emezen 16 puttonos és 88 szedő dolgozott.

Sváby László a zempléni hegyen egy szőllőt, az ujhelyiben kettőt (Boghel és Oremus) a patakiban hármat (Kis- és Nagy Czinege és Királyhegy), az Olasziban egyet (Bialka), a tolcsvaiban szintén egyet (Csetö) szedetett meg. Kifizetett 480 szedő és 62 puttonos napszámot ugyan abban az árban, mint fentebb emlitök. A taposók itt is 18 krt kaptak egy napra; taposott pedig 4 ember 15 napig azaz okt. 29-től nov. 12-ig. Legtöbb munkást: 284 szedőt és 38 puttonost foglalkoztatott az Oremus nevü szőlőhegy.

A főhelyen: Tarczalon Günczel Jónás szőlőfelügyelő vezette a szüretet. Ő nem készitett olyan részletes kimutatást, mint a fentebbiek, hanem, mint szüreti pénztárnok az egész szüretről állitotta össze számadását. Ebből megtudjuk, hogy az összes szüreti kiadás 539 frt 18½ krra rugott; ebből legtekintélyesebb tétel a kincstári biztos napidija (245 frt) és Sváby tokaji névfelügyelő napidija (42 frt 30 kr). A szedők, puttonosok, taposók napszámján, az uradalmi hajduk s más alkalmazottak napidiján kivül voltak még vegyes kiadások, mint hordók, pinczekellékek javitása beszerzése, miből megemlitésre méltó, hogy a kis hordó darabját 17—18 krjával, a nagyot 50—51 krjával vették. A szüret eredményét az 1747 évi terméssel egybevetve a következő számadatok mutatják:

	1748		*1747*	
Tarczal	136	hordó	311	hordó
Tokaj	186	„	292	„
Tálya, Mád, Kisfalud	28	„	32	„
Tolcsva, Olaszi, Patak, Ujhely, Zemplén	70	„	104	„
	420	hordó	739	hordó

Tehát az 1748. évi termés jóval mögötte maradt az 1747-kinek. Ez is indithatta a kincstári elnököt, gr. Grassalkovicsot arra az elhatározásra, hogy a kisebb terjedelmü és szétszórt fekvésök miatt több költséggel, mint haszonnal müvelhető szőlők eladassanak vagy egy tagban nagyobb terjedelmü szőlővel elcseréltessenek. Ennek következtében még a szüret folyama alatt Ternyei kamarai tanácsos, szüreti biztos, Buttler Lajos János gróffal olyan csereegyezségre lépett, hogy ennek a tarczali Henye nevü hegyen levő 20894 négyszegölnyi szőlőjeért a kincstárnak a tarczali határban fekvő Király Gál, Előhegy, Mandolás, Forrás, Tokaj felőli Thurzó, Tarczal felőli Thurzó, két Cserfás, Mogyorós máskép Bige nevü, összesen 19813½ négyszegöl terjedelmü szőlőit elcserélte.

Az 1748-ki termés minőségre nézve jobb volt az előző évinél. Igy Tarczalról 15¾, Tarczalról 30¼, Ujhely, Tolcsva, Patak, Zemplénről 19, Tálya, Mád és Kisfaludról 2¼ putton asszu szőlőt szedhettek. Ebből a királyi udvar részére 58½ hordócska vagyis 23 hordó asszu bort készithettek, amiből kiszámitható, hogy egy hordó asszu 3 puttonos volt; ellenben 1747-ben csak 9 hordócska asszut szürtek. Ezenkivül abszintot azaz eszentiát is készithettek egy hordóval. A kevés de kitünő termés hatása meglátszott a bor árakon is. A lengyel kereskedők, különösen Dadányi György lublói görög 9 aránydukátjával fizették hordáját a közönséges sajtolásu bornak, a máslásnak pedig 12 dukáttal. Asszu nem került eladásra; azt — mint mondám — a királyi udvarnak tartogatták. (Orsz. Levéltár. Pozs. kam. lev. II. sor.)

Illéssy János.

A POSTA MEGHONOSITÁSA HAZÁNKBAN.

Irta: Miavecz László.

A XVI. század elejéig hazánkban, mint másutt is, a postát a többékevésbé szervezett futárintézmény pótolta. A futárok leginkább az uralkodók szolgálatában állottak és lóháton továbbitották az eleinte szóbelileg, később irásban nyert tudósitásokat. Utközben lovakat váltottak, de mivel a futárnak is — kit rendszerint sohasem váltottak föl — pihennie kellett, lovak sem állottak mindig haladéktalanul rendelkezésére: a gyors hirvitel sok akadályba ütközött s a futárintézmény, különösen nagy kiterjedésü országokban, az igényeknek többé meg nem felelt.

Az első postát Taxis Roger állitotta föl 1451-ben Bécstől Felső-Olaszország felé s példáját másutt is követték. De ezek csak *hadi posták* voltak, mindaddig, mig I. Miksa német császár 1516-ban Taxis Ferenczneк engedélyt adott arra, hogy ilyen postát *állandóan* rendezzen be, az egész intézményt a Taxis családnak hübérbe adván, annak összes terhével és jövedelmével együtt.

Taxis a postaintézményt haladéktalanul életbe léptette. Rendes járatu lovaspostákat s a nagyobb városokban a levelek fel- és leadására postamesterségeket állitott. Az érkezési és indulási idő minden helyen pontosan meg lőn határozva, s az állandó állomásokon a szükséges ló- és lovasváltás hasonlithatatlanul gyorsabban bonyolittatott le. Taxis postája a Habsburgok óriási birodalmaiban Bécstől Brüsszelig, másrészt Tyrolon át Rómáig már évek óta kitünő sikerrel működött, midőn 1526-ban Magyarország is a Habsburgház uralma alá került.

I. Ferdinándnak mint magyar királynak legelső teendői közé tartozott, hogy a Németországban hasznosnak bizonyult postát Magyarországon is meghonositsa. Bizonyság erre egy I. Ferdinánd királyhoz 1528. május 19-én Budán kelt folyamodvány, melyben a *Budától-Bécsig* felállitott posták[1]), őt, mint Magyarország és Csehország királyát arra

[1]) „Pauperi et fideles Postae de Buda usque ad Viennam.“ Bécsi cs. és kir. udvari levéltár.

kérik, hogy rendes megállapitott fizetésüket, ha nem is előlegesen, de legalább minden hó leteltével szolgáltassa ki, különben kénytelenek volnának lovaikat eladni.

Buda és Bécs között tehát már 1528-ban rendes posta müködött, melynek alkalmazottai a királyi kincstárból rendes havi fizetést huztak, a miből lovaikat eltartották. Ezek azonban aligha lehettek még magyarok, miután folyamodványukban különösen kiemelik, hogy a „magyar és a kincstartó urak" (Domini Hungari ac Thesaurarii) szóval eleget biztatják őket, de nem fizetnek. De fontosabb az, hogy egyenesen a király szolgálatára voltak felfogadva, és minden hübér-ur vagy más közbejötte nélkül egyenesen a király saját kezeihez intézik folyamodványukat.

Ez a legrégibb okirat, melyet a tulajdonképeni magyarországi posta történetére nézve ismerünk.

Meddig állott fönn ezen postavonal, nem tudni; de valószinü hogy miután a király, megkoronáztatása után, csakhamar elhagyta Budát s azt székhelyévé tulajdonképen soha sem is tehette; a főok a kir. posta föntartására megszünt s az idézett folyamodvány, valószinüleg e postavonal megszünésének kezdetét jelzi.

Az akkori mozgalmas és háborus idők hazánkban, egy rendszeresen működő posta meghonosodására nem is lehettek kedvezőek. Nem ugy mint Németországon, hol a posta akadálytalanul müködött és müködését Bécsen át Magyarországba is kiterjeszté, de csak Pozsonyig. Bécs és Pozsony között már 1530 óta szakadatlanul és pontosan jár a posta. Pozsonyon tul azonban csakhamar a régi futár-intézményhez tértek vissza. A királynak Magyarországra szóló leveleit, a posta Pozsonyig hozta az ottani magyar kir. kamarának, mely azután maga intézkedett, hogy azokat saját embereivel rendeltetési helyökre jutassa. Igy például az 1549 junius 27-én kelt leiratával[1]) a király utasitja a pozsonyi kamarát, hogy „mihelyt a jelen leiratot megkapja, a csatolt leveleket, melyek György barát nagyváradi püspöknek és Salm gróf főkapitánynak szólnak, azonnal és minden haladék nélkül s minden másnak megelőzésével, éjjel-nappal olyan embere által küldje el, a ki aztán György barátnak arra adott válaszát is vissza tudná hozni. Azon leveleket pedig, melyek Nádasdy Tamás grófnak és Bornemisza Pálnak szólnak, szintén csakhamar küldje el az illetőknek saját embere által" stb.

A kamarának ezen emberei „posta" nevet viseltek, igy Gányi Ferencz „az nemes kamara postája", Poch János „posta Camerae" stb.,

[1]) Országos levéltár: Benigna resolutio 1549. jun. 27. Ezenfelül lásd még: Benigna resolutio 1549. 24 martii, 1551. 25 julii, 31 julii stb.

sőt volt egy család, mely magát egyenesen Postának nevezte, kik pl. Posta Mihály, ennek fia Posta Márton és Posta György a kamaránál, valósággal postaszolgálatot végeztek, a miről az Orsz. Levéltárban[1]) s a nemz. muzeumban fönnmaradt folyamodványaik, nyugtáik és más ügyes-bajos irataik tanuskodnak. Ezen posták qualificátiójára némi világot vet egy levél, melyben Horváth István ilyen postaságra ajánlkozik. „Mivel Posta György halála után — ugymond — más postának az nemes kamarára kellétik beállni, módom lévén az dologban, mind lovakból, mind pedig az szolgálatból . . . méltóztassék engemet erre az postaságra befogadni. Én *diákos ember* is vagyok, akarok kedvesen és kellemesen ezen tisztben eljárni és nagyságtoknak és kegyelmeteknek mindenben engedelmesen szolgálni".[2]) Ugyanilyen posta müködött később a szepesi kamara területén is.

Rajtok kivül azonban voltak *még állandó, helyhez kötött posták* is. Ilyenek például azok, kik a király és Nádasdy Tamás nádor levelezését közvetitették. Ezeknek levelei, hazánknak eddig ismert legrégibb, magyar nyelven irott postatörténelmi emlékei. Igy például „Német Filip hadnagy, a czenki, boltersdorffi (Waltersdorf=Csölle) és bodonheli posta" 1555. szeptember 26-ról „Nádasdy Tamásnak Magyarország nádorispánjának"[3]) ezeket irja: „Megértettem, hogy az bodonheli postalovamat Németországban Boltersdorfba felvigyem és az pápóczi postát esmég Czenkre. Ezt megcselekedtem mint N. énnekem parancsolt, de azért kérem N. mint kegyelmes uramat, hogy irja meg az kamarásoknak, Bodonhel sem lehet posta nélkül, mert minduntalan küldnek levelet Bécsből Török Ferencz és Csóron János uramnak, egyebeknek is; esmég Pápáról küldenek Bodonhelre, azért nem lehet posta nélkül. Ekkoráig az ország fizetett, kik az győri és pápai huszároknak fizetnek . . . Többet nem adnak egy-egy postámra 8 magyar forintnál, egyebütt mindeneknek 17 rhénes forintot adnak stb." Tehát ezen állandó postákat is a magyar kamara szervezte, irányitotta és fizette. Egy posta több helyen is tartott lovakat, melyeket csak bizonyos irányban tartozott küldeni, de a nádor rendeletére rendkivüli esetekben másfelé is küldhette.

A levelet a czim-állomáson tul is szokták vinni, igy az egyik levél czime igy szól: „Ezen levél adassék az Nagyságos Nádasdy Tamásnak Magyarország nádorispánjának nekem Kegyelmes, Nagyságos Uramnak. *Sárvár vel ubi fuerit*", vagyis a hol található lesz.

Ezen posták eleinte hadi czélokra állitattak fel, később több-

[1]) U. o. Pozsonyi kamarához irott levelek. H. csomó.

[2]) U. o. A pozsonyi kamarához irott levelek kelet nélkül. H. csomó.

[3]) U. o. Nádasdy-levéltár.

kevesebb sikerrel állandósittattak. A postavonalak közül már eleinte mind fontossága, mind aránylag állandósága által, kettő vált ki. Az egyik, mely Pozsonyból kiindulva a Kárpátok tövében Lőcséig és Eperjesig terjedt, ennek végpontjai *Pozsony* és *Eperjes* voltak. Ebből keletkezett az első állandóan szervezett posta Magyarországon. A másik vonal, melynek az előbbivel nem volt közvetetlen postai összeköttetése, kiindult *Kassáról* és Nagyvárad, Tasnád felé huzódott, amely azután az erdélyi levelezést is közvetitette futárok által. Kiinduló pontja állandóan Kassa volt, de végpontja a zavaros és háborus idők esélyei szerint változott. Ezekre nézve felvilágositást nyujt a felsőmagyarországi királyi jövedelmek kormányzójának Wernher Györgynek Eperjesről 1556. márczius 5-én a pozsonyi kamarához intézett latin levele,[1]) mely igy hangzik: „Jósa posta hozott nekem tegnapelőtt Uraságtok leveleivel 2 csomag királyi levelet, melynek egyike az erdélyi püspöknek, másika Dobó István erdélyi vajdának szóllott. Ezeket azonnal elküldtem a kassai postamesternek,[2]) a kivel a mult napokban elvégeztem, hogy a mit hozzá küldök, azt szorgalmasan továbbitsa . . . Ugyane postamestertől hallottam, hogy a leveleket mostanában biztonsággal egész *Tasnádig* lehet a postával továbbitani, de onnan Erdélybe már nem egykönnyen, csak ama tisztviselők segitségével, kiket az erdélyi püspök ott tart e czélra, hacsak azóta el nem kergették őket, a mint Balassa Menyhértről hirlik, hogy ez volna szándékában".

„Megmondtam különben ennek a postamesternek, hogy ha a posták utját még Tasnádig se látná eléggé biztosnak, fogadjon valami biztos embert, ki a leveleket képes legyen Erdélybe elvinni s én majd gondoskodni fogok béréről és költségéről. A posták nagy nyomorba jutottak, már hatodik hónapja vannak fizetés nélkül, a mely körülmény a dolgot még inkább megnehezíti. Jó volna, ha uraságtok — kik az ő fizetésükről gondoskodni kötelesek — ezen annyira szükséges szolgákat ne hagynák fizetés nélkül" stb.

Ugyanezen postavonal lesz az, melyre nézve az 1556. május 9. kelt kir. leirat[3]) Thorda Zsigmondnak a szepességi kincstári bevételek kormányzójának meghagyja, hogy mivel „a posták *Kassától* egészen *Váradig* ott akarják hagyni helyüket, ha fizetésöket rendesen meg nem

[1]) U. o. Kamarai levelek 1550—1559. B. csomó.

[2]) A kassai postamesterről különben, ugyanezen Wernher, egy másik levelében azt irja, hogy az „valami Maria Antal de Garoncellis nevü olasz, de a latin, magyar és német nyelvben jártas, állásában magát becsületesen viselte, igen jó, szorgalmas és becsületes ember".

U. o. Kamarai levelek 1550—1559. B. csomó.

[3]) Benigna Resolutio 9. Maji 1556.

kapnák, a postamesterek tehát ezentul a szepességi kincstári jövedelmekből fizettessenek."

Tudomásunk van még egyébiránt Kassától egy másik postavonalról is, mely *Kisvárdáig* és más olyan helyekre járt a hol ő felsége serege táborozott, és a melyért a hátralékos fizetéseket 1560-ban már Paar Péter fizette ki Zamaria azaz San Maria Antal, kassai postamesternek[1]) a király utólagos utalványára.

Volt tehát több postavonal is, de nem voltak egymással összefüggésben; fizetésüket sem kapták mind egyformán s ugyanazon helyről, még az állandó posták sem.

A pozsonyi kamara[2]) számadásából kitünik, hogy eleinte *csakis a pozsonyi* postamester járandóságát fizette, azaz: 3 ló után havonként összesen 24 rhénes forintot még pedig elég pontosan, mert ha itt-ott egy hónappal adós maradt is, azt a következő hóban pótolta; sőt 1556-ban egy tétel fordul elő, mely szerint Paar Péter pozsonyi postamester, a szolgálata fejében maradt hátralék törlesztésére egyszerre 300 magyar forintot kapott. 1557-től 1558 október 1-ig Paar Bertalan volt a pozsonyi postamester; mig 1558 október 1-től ismét Paar Péter szerepel.

A kamara számadásában 1558 okt. 1-ről e megjegyzés fordul elő: „Innentől kezdődik az általános fizetés Magyarország *összes* postáira nézve"; (Hic incipit universalis solutio omnium postarum per Regnum Hungariae) vagyis e naptól fogva a kamarára bizták az összes magyar posták fizetését, „Fischamendtől Komáromig és Kassáig". Az első hóra való ilyen sommás kifizetés 550 magyar forintot tett ki. Ugyanekkor kimutatást állitottak össze a posták fizetési hátralékairól[3]) is. Ebben fel vannak sorolva a posták, hogy hány ló után és mennyi volt a követelésük, erre mennyit kaptak az udvari postamestertől (Hofpostmeister) mennyi tehát most (azaz 1558. szept. 30.) a hátralék? A postákat eszerint azelőtt részben Taxis Mátyás az udvari posta-

[1]) L. Paar Péter számadását 1560-ról. U. o. Lymbus XVI. század III. sorozat 9. csomó.

[2]) Solutio Postarum S. Caes. Reg. Mattis in Hungaria a prima die mensis Anni 1555 ex Camera hungarica usque ad primam diem Octobris 1558. facta, ab eo die, quo commissa est Camerae hungaricae solutio ipsorum, usque ad ultimam Decembris 1558. impensa, U. o. Lymbus XVI. század III. sorozat 9. csomó.

[3]) Vermerkt der Postpotten in Hungarn samentlich ausserhalb der posten, so weilandt Herr Mathias von Taxis Hoffpostmeister sollig selbst innegehabt. Verdienen und Zustandt von 1. Tag Apr. sechsundfünfsigsten pisz zu Ende des monats Septembris des achtundfüftigsten Jarsz etc. U. o. Lymbus XVI. század III. sorozat 9. csomó.

mester is fizette, de már 1558 október elsejétől, az összes posták Paar Péter vezetése alá rendeltettek, s a kamara is az ő kezéhez szolgáltatta a posták járandóságait.

1558. okt. elseje tehát az a nevezetes időpont, midőn a magyarországi posták legnagyobb része *állandó összeköttetéshez* jutott, hovátartozandóságuk és fizetésük egyaránt meg lőn állapitva. Ez tulajdonképeni kezdete az állandóan szervezett magyar postai intézménynek.

ADATOK.

ERDÉLY ÁRUFORGALMA 1701-BEN.

Szemlénk I. évfolyamának 369. lapján a *legrégibb* áruforgalmi kimutatás létezésének nyomát csak 1724-ig tudtuk fölvinni. Most azonban az Orsz. Levéltár erdélyi thesauráriátusi (1701 Nro 14) és erd. fiscális osztályában (XVIII szekr. Nro 253) egy huszonhárom évvel régibb kimutatás került a kezünkbe, amit immár véglegesen, a hazai áruforgalmi kimutatások *ősének* kell tartanunk. Ezt annál is inkább állithatjuk, mert tudjuk, hogy e kimutatás Erdélyről egészen ad hoc készült. Ugyanis az erdélyi kereskedelem föllenditésére, Bécsben az udvarnál 1702-ben egy conferenczia[1]) tartatott, melyen gróf *Bethlen Miklós* erdélyi udv. kanczellár részletes tervezetet terjesztett elő, a mely tervezetben ezen kimutatás adatai vannak fölhasználva.

Erdélynek ezen 1701 évi áruforgalmi kimutatása tehát, csak azon conferenczia ötletéből készülhetett, mert hiszen sem azelőtt, sem azután egészen Mária Therézia koráig Erdélyről ilyen kimutatást nem ismerünk, de másrészt, a czimlapon is határozottan ki van téve, hogy annak bebizonyitására készült, hogy Erdély kereskedelmi mérlege menynyire passziv, mennyivel többet hoznak be oda annál, mint a mennyit kivisznek. Szerkesztője: *Biró Sámuel* az erdélyi harminczadok főfelügyelője volt, s készült Gyulafehérvárt 1702. évi május 14-én eredetileg latin nyelven. A munkálat igen pontosnak látszik, és gróf Bethlen Miklós is kiemeli, hogy szerkesztője igen tevékeny és értelmes (vir sane activus et talium intelligens) ember volt. Részletesen föl vannak sorolva abban mennyiségük szerint mindazon áruk, a melyek közvetlenül Erdélybe, vagy csak Erdélyen át, avagy viszont onnan külföldre vitettek.

[1]) E nagy fontosságu értekezlet aktáiról az Orsz. Levéltárban csak töredékek maradtak fönn, azokat, egész teljességükben, valószinüleg a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztérium levéltárában fogjuk föltalálni.

Alapul az erdélyi haminczadhivatalok naplói szolgáltak, kivéve a tömösi és bereczki harminczadokat, a melyeknek adatai — nem tudni mi okból — ide föl nem vétettek.

Kimutatásunk nagy fontosságát, ugy is mint a legelső ilyennek, nem kell bővebben fejtegetnünk, csak még azt jegyezzük meg, hogy e kimutatásból *Apor Péter*-nek a régi erdélyi életről 1736-ban irt hires munkáját „Erdélynek, régi, együgyü, alázatos idejében való gazdaságából, e mostani kevély, czifra, felfordult állapotjában koldusságra való változásá"-ról, szinte pontrul-pontra lehet ellenőrizni. A kimutatást magyarra forditva adjuk, de a sok homályos értelmü kifejezést az 1714. évi „*Vectigal Transylvaniae*" adataival megmagyarázni jónak láttuk.

I.

Az Erdélybe bevitt áruk.

Posztók.

Velenczei skárlát ... 2 vég
Velenczei sálya ... 28 1/2 sing
Gránát ... 1 1/2 vég és 47 sing
Angol ... 180 1/2 vég és 166 1/2 sing
Fajlondis (Feinländisch) azaz silányabb angol posztó 98 vég és 96 sing
40 singes remek, vagyis boroszlói posztó ... 59 vég
50 singes remek, vagyis boroszlói posztó ... 202 vég
Bélelt (coopertus) másként „kápás" (Kappentuch) nevü remek posztó ... 152 vég
Közönséges posztó, jobb fajta ... 115 vég
Közönséges posztó, silányabb fajta ... 366 vég
Rázsa-posztó, jobb fajta ... 154 vég
Rázsa-posztó, silányabb fajta ... 15 sing
Perpéta (Bremer Langen-Saltz, oder Gerauer Rasch) jobb fajta ... 133 1/2 vég
Perpéta, közepes fajta ... 46 vég
Átlasz, (Satin, oder Damaszk) szőrből ... 9 vég
Kanavász szőrből ... 51 vég
Borséta (Wurschet) ... 64 vég
Quinet (mely a magyarok közt szőr-kanavásznak tartatik, németül Vierdrath, Grobgrün) ... 16 vég
Párha (igy! Barchet? nevü posztó) ... 7 vég

Gyolcsok.

Szileziai ... 139 schock és 13 vég
Eperjesi ... 1036 1/2 vég

Bielitzi (Bitskiensis biczki vagy lengyel gyolcs) németül Bilnitzer	334½ vég
Duppla gyolcs	528 vég
Tescheni (Terseniensis)	16 vég
Viszlai (Vislaiensis, németül Wischner)	268 vég
Bártfai	122½ vég
Lengyel	44½ vég
Humai zörgő gyölcs, török (németül Retisch Leinwandt)	675 vég
Csalán (Csellyan) gyolcs, (németül Nestell-Leinwandt)	51 vég
Pálczás nevü ruméliai gyolcs (Doppel-Leinwandt)	4550 vég
Galler gyolcs (Galler-Leinwandt)	3 vég
Sztriji	122½ vég és 25 sing
Ilyvói (Lembergi)	121 vég
Zamobori	400 vég
Száli (Saler) nevü török gyolcs	119 vég
Török, azaz hajtott (zusammengelegte) gyolcs	246 vég
Bulya nevü vászon	5 vég

Patyolatok.

Közönséges, gyapotból	1338 vég
Kármány nevü patyolat (Karman Kasiburer patjalat)	1190 vég
40 singes patyolat	320 vég
Fél-véges	330 vég
Jancsár nevü közepes	170 vég
Serbet nevü patyolat	289 vég
Négy darabból álló (quadrupla) patyolat	186 vég
Széles, Szerszáli nevü (Sersaler, oder Savaer)	137 vég
Arannyal szött végü	30 vég
Jancsár nevü jobb fajta	80 vég
Vörös vagy fehér végü	116 vég
Ezüsttel szött végü	231 vég
Fátyol	156 vég
Külömböző patyolatok	30 vég és 20¾ lóteher

Selyem-áruk.

Sodrott selyem	404 litra [1])
Brusszai	542 litra és 20 lóteher
Baka selyem (Flettseiden)	87 litra
Övek brusszai selyemből	149 litra

[1]) Litra vagy nitra, török selyemmérték, egy litra selyemben van 100 drám vagy drachma = 18 bécsi vagy 22½ erdélyi lat és 4 litra tesz egy okkát.

Övek baka-selyemből ... 535¼ okka[1])
Selyemzsinór ... 123 litra
Ezüst rojt ... 6 font
Ezüst galand-rojt ... 8¾ font
Aranyfonal ... 4 lat
Bibor virággal átszőtt selyem ... 2 vég és 133 sing
Kender nevü bibor selyem ... 25 vég
Velenczei bibor rojt ... 69½ vég
Velenczei kamuka ... 109 sing
Középszerü kamuka ... 4 vég
Velenczei kanavász ... 1 vég és 120 sing
Velenczei tafota ... 14½ vég és 5 sing
Török tafota ... 2½ vég
Török atlasz ... 30 sing
Török selyem keszkenők ... 92 vég és 8 pár

Ször, gyapot- és kender-áruk.

Hernácz jobb fajta ... 36 vég
Hernácz silányabb fajta ... 364½ vég
Haraszt ... 5 vég
Muhar (németül Machay) ... 310 vég
Muszuly nevü festett vászon ... 595 vég és 2 lóteher
Kittel nevü festett gyolcs ... 28 vég
Perzsa festett vászon, jobb fajta ... 453 vég
Bagazia nevü festett vászon, silányabb fajta 2636 vég és 18 lóteher
Ruméliai dimin, azaz barchett ... 116 vég
Vegyes brusszai áruk ... 7 lóteher
Futa, azaz gyapotból készült kötény ... 268 vég és 212 darab
Perzsa és ruméliai tarka csit nevü vászon ... 516 vég
Párna és párnahajnak való vászon ... 83 darab, 17 vég és ½ lóteher
Ruméliai és Tokáti párnahaj ... 28 darab
20 singes török vászon ... 46 vég
Sátornak való török vászon ... 2383 vég és 6 lóteher
Ruméliai török vászon ... 1 lóteher
Ruméliai vegyes áruk, jobb fajta ... 7 lóteher
Ruméliai vegyes áruk, silányabb fajta ... 76¼ lóteher
Abroszok ... 5 darab
Gyermekeknek való dolmány ... 91 darab

[1]) Egy okkában van 2¼ bécsi font vagy 2 erdélyi font és 26 lat; 44 okka tesz egy török kantár-t.

Gyapot	1243 mázsa[1])
Fejtő nevü festett gyapotfonál (Weydgarn)	4335 okka és 36 lóteher
Fehér gyapot fonál	9 okka és 4 lóteher
Fonál	88 kötés és 73 matolla
Csalán (Cséllyán) vászon	8 vég
Török fonál	8¼ lóteher, 1041 matolla és 49 kötés
Lenből font övek	2720 darab
Harisnya	6 pár

Bélések.

Török nyestbőr	115 darab
Hiuzbőr	9 darab
Nyestbőr	298 darab
Rókabőr	1191 darab
Róka-torok bélés	14 darab
Róka-hát bélés	1 darab
Róka-láb bélés	6 darab
Farkasbőr	46 darab
Farkasbőr bélés	2½ darab
Medvebőr	39 darab
Zergebőr	19 darab
Szarvasbőr	24 darab
Hódbőr	52 darab
Görénybőr	254 darab
Juhbőr	348 darab
Szőrös kecskebőr	10,295 darab
Perzsa báránybőr	141 darab
Tengeri nyulbőr	50 darab
Nérczbőr (Heu-marder)	15 darab
Közönséges báránybőr	166 darab
Vadmacskabőr	96 darab
Ruméliai báránybőr bélés	1002 darab és 57 lóteher
Vadmacskabőr bélés	5 darab
Báránybőr bélés	6 darab

Bőrök.

Karmazsin	153 darab és 13½ lóteher
Kordovány	26,733 darab 51¾ lóteher
Szattyán	3153 darab és 2 lóteher
Német saru	56 pár

[2]) Egy erdélyi mázsa áll 144 fontból, és egyenlő 115¼ bécsi fonttal.

Kordovány csizma	1285 pár
Gyermekeknek való szattyán csizma	31 darab
Bocskor	12 pár
Kikészitett ökörbőr	99 darab
Nyers tehén- és ökörbőr	1509 darab
Tinó- és borjubőr	205 darab
Teletin, azaz orosz bagariabőr	113 darab
Papucs és botos	391 darab
Turba, azaz tüsző és tarisznya	11 darab
Lóbőr	1 darab
Lóra való oldalbőr	12 pár
Kantár	7 darab

Füszerek, gyümölcsök, ásvány- és fém-áruk.

Bors	116¾ mázsa 885 font
Gyömbér	27 mázsa 55 font
Sáfrány	112½ font
Szegfü és fahéj	342 font
Szerecsendió és szerecsendióvirág	108½ font
Nádméz-czukor, jobb minőségü	37½ mázsa 125 font
Török nádméz-czukor	14 font
Mazsola és füge	268½ mázsa
Mandula	21¾ mázsa 30 font
Rizs	661 mázsa
Czitrom és narancs	100½ lóteher
Czitvar, azaz vad-gyömbér	6 mázsa
Ánizsmag	7½ mázsa
Olajbogyó	10 mázsa
Apró mazsola	34 okka
Datolya	6 mázsa
Dió	197 köböl 2 véka és 265 lóteher
Mogyoró	1 mázsa
Alma	5 köböl és 236 lóteher
Szilva	9 köböl és 5 tonna
Kendermag	52 okka
Foghagyma	90 okka
Vörös festő-gyökér	2 mázsa
Gesztenye	30 mázsa
Póris vagy glét (a mivel az ötvösök forrasztanak)	55½ mázsa
Vitriól	14¼ mázsa
Berzseny	8½ mázsa

Vas	1 mázsa
Kasza	42,071 darab
Közönséges kés	7700 darab
Kés	226 kötés, azaz bont
Szablya	6 kötés, azaz bont
Kapa	800 darab
Réz	142½ mázsa
Laposra kivert ércz	43½ „bató“ (pálcza?)
Aczél	2½ mázsa
Kisebb fajta vasak	9505 darab
Közönséges vas	36,041 darab
Ólom	30½ mázsa
Minium	2 mázsa
Szárított gyümölcs	20 köböl
Indigó jobb fajta	6 mázsa 9 font
Indigó silányabb fajta	7¾ mázsa 775 font
Salétrom	50½ mázsa
Tömjén	10¼ mázsa 22 font
Kapornya (Capri)	2 mázsa
Karaboly festék (Carraboy)	77 mázsa
Eczetfa másként szkumpia	1686½ mázsa 6½ köböl és 210 lóteher
Kávé	11¼ mázsa és 12½ okka
Gubacs	3¾ mázsa
Timsó	17½ mázsa
Kén	15½ mázsa
Dohány	1169½ mázsa és 1948 okka
Komló	16 mázsa és 29 köböl
Puskapor	75 font

Halak.

Sózott hal	532¼ mázsa 12½ ló-teher
Viza	353½ mázsa
Viza-ikra	64 mázsa és 56 okka
Habarnicza	166 okka és 17 kötés
Hering	5 mázsa
Halcsont	1 mázsa 68 font
Gyöngyház	27 mázsa

Termények.

Buza	4036 köböl
Kukoricza	857 köböl

Árpa	6 köböl 3 véka
Bécsi árpakása	5 köböl
Köleskása	4 köböl
Köles	12, 724 köböl

Marhák.

Közönséges ló	82 darab
Harmadfü ló	1 darab
Jobb ló 100 frt érő	2 darab
Kancza ló	21 darab
Tinó és tehén	2966 darab
Ökör	1599 darab
Harmadfü tehén	200 darab
Üsző és ünő borjú	592 darab
Juh, kecske és berbécs	3693 darab
Hizott disznó	12, 517 darab
Közönséges disznó	506 darab
Szalonna	239 darab
Háj	48 darab
Bárány	420 darab

Folyadékok.

Bor	159,089 veder
Égett bor	368 veder 4 ejtel
Méh-sör	8 veder
Méz	527 veder
Faolaj	120 mázsa
Spanyol viasz	24 font
Czitrom-viz (Citronen-Saft)	68 mázsa
Len- és kenderolaj	175 font
Faggyú	6½ mázsa és 15 okka
Viasz	597⅓ mázsa és 173½ okka
Vaj	258 ejtel
Török-szappan	4½ mázsa
Turó	6 mázsa
Sajt	15 darab

Szőr- és gyapju-áruk.

Szőnyeg	104 darab és 5½ lóteher
Brusszai kilim azaz kárpit	31 darab és 2 lóteher
Csujtár azaz lótakaró	84 darab és 1 lóteher
Teveszőr öv	7064 darab és 1 lóteher

Matász, azaz festett gyapot, másként sztramatur	147 oka
Nemez, kisebb fajta	2 darab
Nemez, nagyobb fajta	1 darab
Gyapju, vegyes	5723½ mázsa 23 font
Juh gyapju	497 darab és 111 okka
Aba posztó 80 véges	139½ lóteher
Aba posztó 50 véges	240 lóteher
Aba posztó közönséges	5494½ vég
Aba köpönyeg	22 darab
Fekete közönséges süveg	390 darab
Kalap, nagyobb fajta	42½ tuczat
Kalap, kisebb fajta	20½ tuczat
Ló-tarisznya	10 kötés
Bárány-gyapju	76 mázsa és 2605 darab
Posztónak való gyapju	1081 darab

Papiros.

Papiros jobb fajta	31½ bál és 31 kötés
Papiros silányabb fajta	3 bál és 32¼ kötés

Apróságok.

Ezek, nem a vámtariffa (Vectigal) szerint rovattak meg harminczaddal; hanem értékük szerint; belső teljes értékük: 38145 frt

Az összes Erdélybe behozott áruk harminczada kitesz 39,954 frt 68 dénárt.

II.

Az Erdélyen átvitt áruk.

Posztók és szőr-áruk.

Angol posztók	14 vég 244½ sing
Fajlondis	14½ vég
Perpéta	7 vég
Kisniczér (Kisznitzer Tuch)	4 vég
Köz-Landis	382 vég
Remek-posztó, mindkét minőségü	127 vég 74 sing
Rázsa	5½ vég
Hernácz	37½ vég
Muhar	6 vég és 2 lóteher
Barla Bagazia nevü festett vászon	112 vég
Bagazia jobb fajta	20 vég

Muszuly nevü festett perzsa vászon ... 21 vég
Szőnyeg ... 1 lóteher
Aba-posztó ... 565 vég és 27½ bál
Teveszőr öv ... 1 lóteher

Gyolcsok, gyapot-, len- és kender-áruk.

Festett gyolcs ... 18 vég
Zambori gyolcs ... 5 vég
Török vászon ... 2 vég és 1 bál
Bulya nevü selyemmel átszőtt török vászon ... 3 vég
Közönséges török vászon ... 8 vég
Gyapot ... 261 mázsa
Vegyes konstantinápolyi áru, silányabb ... 20½ lóteher
Vegyes konstantinápolyi áru, jobb fajta ... 6½ lóteher
Fejtő nevü festett gyapotfonál 18½ lóteher 107 okka és 88½ lóteher

Patyolatok.

Fátyol ... ½ vég
Ezüst végü patyolat ... 2 vég
Kármány nevü patyolat ... 143 vég
Bergézi (latinul: Berengezina, németül: Bergeser) patyolat ... 10 vég
Jancsár nevü patyolat közepes ... 12½ vég
Fejér végü patyolat ... 33½ vég
Vörös végü patyolat ... 50 vég
Hámáni másként kamcháni (Hamaner oder Kamchaner) patyolat 6 vég
Gyapot patyolat ... 162 vég
Fél végnyi (? semipetialis) patyolat ... 3 vég
Serbet nevü patyolat ... 3 vég

Selymek és selyem-áruk.

Brusszai selyem ... 1 lóteher és 65 litra
Sodrott selyem ... ½ litra
Baka selyem ... 157 litra és 4½ font
Közönséges spring selyem (Cussier-Seiden) ... 4½ vég
Karmazsin selyem ... ½ kártya[1])
Bibor perem ... 14 vég
Selyemzsinór jobb fajta ... 11½ litra
Selyemzsinór közönséges ... 10 vég

Börök és bőr-áruk.

Karmazsin ... 312 darab és 20½ lóteher
Kordován ... 6520 darab 2½ lóteher és 1½ kötés

[1]) A kártya-mérték 2 kötésből áll, és 2 német fontot nyom.

Szattyán	4343 darab
Kordován-csizma	1835 darab
Szattyán-csizma	485 darab
Női-csizma	41 darab

Bélések.

Nyestbőr	17 darab
Ruméliai bárányból-bélés	243 darab
Hiuzbőr	5 darab
Pegymet-bőr	40 kötés
Rókabőr	113 darab
Rókabőr bélés	87 darab
Hódbőr	4 darab
Hódbőr-bélés	5 darab

Füszerek, Gyümölcsök és ásvány-áruk.

Füge	3½ mázsa
Olajbogyó	½ kantár
Czitrom	½ lóteher
Rizs	2 mázsa 23 font
Czitvar azaz vad gyömbérgyökér	10½ mázsa és 6 okka
Tömjén	2 mázsa 123 font
Dohány	50 mázsa
Fa-olaj	4 mázsa 6 font
Bors	30 font
Fa-héj	18 font
Eczetfa másként szkumpia	20 lóteher és 2 font
Glét (forrasztáshoz)	8 mázsa 61½ font
Czitromviz	2 mázsa
Mazsola	1 font
Timsó	3 mázsa
Indigó	8 font
Nádméz-czukor	12 font

Halak.

Besózott hal	16 mázsa
Habarnicza	10 okka

Papiros.

Papiros	12 kötés

Az összes Erdélyen átvitt áruk harminczada kitesz 2988 frt 87 dénárt.

III.

Az Erdélyből kivitt áruk.

Posztók, gyapot-, gyapju-, len- és kender-áruk.

Posztó, kettős pecséttel[1]) ellátott	22 vég 12 sing
Posztó, egy pecséttel ellátott	11 vég 28 sing
Posztó, silányabb fajta	1 vég 6 sing
Szürposztó	60 vég 6 sing
Nadrág	210 darab
Darócznadrág	12 vég
Oláh csuklya	20 pár
Szőrtarisznya	101 kötés
Matász azaz festett gyapott	1 okka
Zabló nevü gyolcs	69½ vég
Erdélyi nadrág	120½ bál és 38 sing
Alsó nadrág	4 darab
Nemez	341 darab
Len	35,813 kötés
Kötél, vastag	44,352 darab
Kötél, középszerü	184,710 darab
Kötél, legkisebb	254,816 darab
Gyeplő	153,419 darab
Fehér gyapotfonál	2 mázsa 24 font
Különféle vászon	4826½ vég
Sebesi pokrócz	1042 darab
Juhgyapju	693 darab
Brassai pokrócz	2345 darab
Cserge (wollene Beth-Decken, Kotzen)	5422 darab
Lazsnak	73 darab
Fekete közönséges kalap	974 darab

Marhák.

Közönséges ló	352 darab
Közönséges kancza	200 darab
Másodfü ló	57 darab
Ökör	6173 darab
Tehén	770 darab
Üszőborju	239 darab

[1]) Erre nézve v : ö : a brassai posztó-készités 1651. évi szabályzatának 2. pontját folyóiratunk ez idei 66. és 67. lapján.

Ünőborju	73 darab
Tinó	28 darab
Kétéves tinó	1 darab
Disznó	36 darab
Juh, berbécs, kecske	12,130 darab
Bárány	342 darab

Bélések és bőrök.

Pegymet-bőr	40 kötés
Rókabőr	113 darab
Farkasbőr	20 darab
Vadmacskabőr	77 darab
Kecskebőr	7776 darab
Juhbőr	340 darab
Báránybőr	12,879 darab
Evet-bélés	6½ darab
Báránybőr-bélés	169 darab
Irha	121 darab
Nyers ökör- és tehénbőr	170 darab
Kidolgozott talpbőr	3½ darab
Bocskor	50 pár
Nyers ünőborju-bőr	10 darab

Folyadékok.

Égett bor és pálinka	109½ veder
Bor	2990½ veder
Viasz	288 mázsa 10 font
Szappan	22½ mázsa és 100 darab
Szalonna	6 darab
Méz	110 veder
Lenolaj	2 veder 27,372 font
Vaj	2 okka
„Burenda“ (?)	27 okka
Háj	8½ darab
Sajt	100 daarb

Főzelékek, gyümölcsök.

Borsó	2 mérő
Kendermag	1 mázsa

Lencse	20 köböl
Köles	24 köböl
Dió	31 mérő
Polenta	7 mázsa és 7 köböl 2 kupa
Dohány	53½ mázsa
Gyümölcs	32½ köböl

Fémek és gyártmányok.

Vas	449 mázsa és 130 darab
Kasza, fejsze és kapa	9084 darab
Ekevas	475½ pár
Közönséges kés	20 darab
Béko	18 darab
Patkó	100 darab
Kéneső	30 mázsa
Ócska rézmüvek	½ mázsa
Vas zsindelyszeg	4,172,500 darab
Lécz-szeg	400 darab

Különböző áruk,

Kantár	106 darab
Ló-heveder	159 darab
Rosta	13,192 darab
Fésü	6 darab
Deszka	6796 darab
Zsindely, kisebb-nagyobb	4410 darab
Közönséges láda	462 darab
Palaczk	1932 darab
Nyereg	106 darab
Fazék	166 darab
Só	47,128 darab, 29½ málha és 556 mázsa 10 font

Apróságok.

Nem a vámtariffa, de értékük szerint vámoltattak meg, ezeknek teljes belső értéke 32,416 frt 16 dénár

Az összes Erdélyből kivitt áruk harminczada kitesz 21,118 frt 42 dénárt.

IV.

Mérleg.

Az Erdélybe behozott áruk összes harminczada 39,954 frtot tesz, ezt 5%-os kamatnak tekintvén, a tőke, vagyis az összes behozott áruk belső értéke: --- --- --- --- --- --- 799,080 frt

Az Erdélyből kivitt áruk összes harminczada 21,118 frtot tesz, ezt 5%-os kamatnak tekintvén, a tőke, vagyis az összes kivitt áruk belső értéke --- --- --- --- --- --- --- --- --- 422,360 frt

Az Erdélyen átvitt áruk összes harminczada 2988 frtot tesz, ezt 5%-os kamatnak tekintvén, a tőke, vagyis az összes átvitt áruk belső értéke --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 59,760 forint.

Összes forgalom: --- 1,281.200 forint.

Közli: *T. K.*

BÉCSI KERESKEDŐK PANASZAI 1680- ÉS 1688-BÓL.

I.

Az 1680. panasz.

Die Ursach dieser zu Boden gerichten (Wienerischen) Handlung, die ist zwar disem trüebseeligen Weltlauff in etwas zuezuschreiben, nachdem aber Ihr Mayt. Länder nun über 30. Jahr den Frieden genüssen, und sich dannoch die Handlungen nicht erhoben können, so muess billich dessen Ursach ergründet werden. Will man dann selbige deme zuschreiben, das die Debitores langsamb zahlen, und ihre muethwillige Aufzug bey denen Gerichtern Gehör nicht finden, also das ein ehrlicher Mann den Weeg der Justitiae nicht finden kan, so ist es zwar gewiss, dass daraus vill Übels enstehet, und manchen zu Boden wirft, doch ist es die Haubt Ursach nicht des erwachsenen allgemeinen Übels.

Als wird jeder Handlungsverständiger, ja die practicirte Mauthbeamten bekhennen müessen, das die Staigerungen der Mauth, und die anno 1641. auf 3 Jahr eingerichtete, denen löbl. Herrn Ständen eingeraumbte Kays. undt Landschaft-Aufschlög, auch die vilfältige rigorose particular Mäuth, all dess bisherr erfolgten Übelstandt vor Augen sehenden völligen Untergangs der Handlungen die *vornembste Ursach* seyen. Dann wissend ist, das vor der Mauth-Staigerung, die Böhmen ihre ausländische Wahren maist zu *Lintz*, die Pohlen und Mährer zu *Krembs*, die Steyrmarckher theils zu *Lintz*, theils zu *Wienn*, forderist aber *ganz Siebenbürgen, Ober- und Nieder-Ungarn sich zu Wienn bey der Niderlag mit Wahren versehen haben.* Hingegen ist wissentlich, das sich nach der anno 1641. eingeführten Staigerung, die Böhmen nach *Leipzig* begeben, und daselbst ihre Wahren erkaufen. Die Pohlen haben gleichfahls den Donau-Stromb verlassen, und nemben ihre Wahren theils zu *Danzig*, theils in *Schlesien*, theils zu *Breslau*. Die Mährer die bestehen in dem Einkauf zu *Leipzig* auch besser, als wann sie sich der vorhin gewöhnlich Strassen bedienen solten. Steyrmarckher versechen sich maist zu *Saltzburg*. Die *Siebenbürger und Ober-Ungarn* die holen ihre Wahren in *Pohlen* oder zu *Danzig*, die *Nieder-Ungarn* aber zu *Bresslau*.

Undt ist heüntigen Tags durch die hohe Staigerung der Mäuth dahin komben, das zu *Presspurg* und *Ödenburg* die Wahren wollfeyler als alhier in *Wienn* verkhauft undt erkhauft können werden, ja was noch mehr ist, so können die auf 4 Meil von der Statt Wienn wohnenden Land-Cramer ihre Wahren wohlfeyler erlassen, und verkhaufen, als diejenige die ihre Handlung zu Wienn treiben, und die grosse Mauth bezahlen müessen.

Es entspringt auch der Untergang so vieler Handlungen daher, weilen alle Pass der Auffuhr, durch die vilfältige Mauth und Aufschlög also gespert seind, das der Abkhäufer nach Wienn nicht reisen, und also gar nothwendig durch andere Weeg seine Wahren holen muess, welches dann eine grosse und schödliche Abwendung dess Commercii ist. Dann wir sezen den Casum, es habe einer, umb 1000 fl. Werth Wahren nach *Epperies* zu liefern. Diese Wahr die mues, erstlich zu Wienn die Kayserl. Haubt-Mauth bey der Ankhunft bezahlen. Hinaus mues sie die burgerliche Statt-Mauth, dan abermallen ein neu erfundenes Stückh-Geldt, davon der Mauth-Beschauer Moser bezahlt wird, wie auch die Rothe-Thurn-Mauth bezahlt werden. Ein Meill von der Statt mues sie die *Schwecheter* Mauth, dan zu *Ellendt*, *Theben*, und *Hainburg* die Gebühr abführen, bis sie zu *Prespurg* in den Dreysigist-Ambt nach höchsten Rigor geschäzt, villmahl mit Revision der Güeter aufgehalten, und auf villerley weiss betrangt werde. Hingegen haben diejenigen, die durch *Mähren*, oder durch *Steyrmarckh* ihre Wahren führen und die Statt *Wienn* umbfahren können, keine kayserliche Haubt-Mauth oder particular Herrn-Mauth nicht zubezahlen, so genüessen sie auch in dem Dreysigst-Ambt, so sie an der Gränitz bezahlen, als zu *Trentschin*, oder zu *Scaliz* mehrern Vortheill, als diejenige welche die alte gewöhnliche Strassen fahren. Wie dan fast wunderlich zu hören ist, das der Handlsmann, einen Palln Cronrasch von *London* aus Engellandt bis an das Statt-Thor nach Wien, mit Mauth und allen Uncosten wohlfeiller lifern kann, als von *Wienn* nach *Prespurg*.[1]) Also Zaigt es sich klar das die Abkäufer mit der Wahr, die sie allhier in *Wienn* erkauft, neben dennen, die sie durch Mähren, oder andere Orth bekhomben, nicht bestehen können. Aufwerts ist dem Handelsmann der Weeg auch

[1]) Egy egykoru kimutatás, melyet az *osztrák posztógyár* nyujtott be a bécsi udv. kamarához, ugyanezen panaszokat, ilyen módon világitja meg. Egy vég koronarázsa osztrák posztóért, a nyers gyapju vámja s a kikészités fejében, magában a gyárban fizetni kell 45 krt. A *linzi* császári vámon 6 krt; a *mauthauseni* cs. vámon 5 krt: az *ibsi* cs. vámon 6 krt; a *staini* vámon 11 krt; a *bécsi* cs. fővámon 8 krt; a *bécsi* városi vámon 7 krt; a *hainburgi, petronelli* és *dévényi* vámokon 8 krt; a *pozsonyi* városi vámon 6 krt; a *pozsonyi* magyar kir. harminczadon 1 frt 48 krt; vagyis összesen 3 frt. 30 krt. *Szerk.*

gespert, dann ungeacht, das alhier die Kayserliche Haubt-Mauth bezahlt werden, so praetendiern doch die Mauth-Beambte zu *Lintz* und *Crembs*, das der Handelsmann von der aus *Wienn* kombenden Wahr abermahlen die Mauth bezahlen müesse; daraus dan erfolgen thuet das derjenige der dergleiche Wahren führet, neben dem, der aus dem Reich kombet und keine Haubt-Mauth weder zu *Lintz*, noch *Crembs* bezahlt, bey keiner Wahr bestehen, und das seinige verlühren, oder die Wahren erliegen, und zum Pafel muess werden lassen.

So hat auch zu untertruckhung des Commercii, und Schmälerung des kayserliche Mauthgeföhl nichts schädlichers können erfundten werden als der kaiserliche und Landschaft-Aufschlag, da mann woll sagen, undt erweisen kann, das wass die löblichen Herrn Ständt Ihro kayserlichen Mayestät mit einer Handt geben, das sie es mit der andern doppelt nehmen. Dann die Maiste Haut-, Hönig-, Wax-, und vill andere Wahren-Handlung, die vor diesem der Statt Wienn, und der Niederlag zugeführt dardurch vill Geldt in das Landt gebracht, und erhalten worden, die hat sich verlohren, und werden von Zeit des Aufschlags, selbigen zu entgehen, durch Mähren oder *Nieder-Ungarn* verfiehrt, dardurch gar bekanntlich die kayserliche Geföhl, und die Lands-Narrung geschwächet wird.

Wir seint aber nicht der Mainung, das der Aufschlag indistincte solle aufgehebt werden, sondern das Ihr Mayestät, wann Sie von dennen aus *Ungarn* komenden *Weinen* oder *Rauch Heuth* und andern einige Gebühr zunemben haben, Ihnen undt Ihre Mauth-Gefählen solches zue aignen solten. Es ist auch an deme noch nicht genueg, das man die Materiam primam mit den Aufschlägen oneriert, sondern es wierdt die Materia secunda, als die daraus gemachte Arbeiht noch höher oneriert, also das man sie aus dem Landt nicht verführen kan.

Sondern zuesehen mues, das derjenige, der Materiam primam alhier erkhaufft, und ausser Ihrer Mayestät Länder arbeiten last, besser bestehen, und wolfailler verkhaufen kan, als derjenige welcher sie im Landt arbeithen last. Das Exempel nembend von den Heüth, da erstlich und billich von der rohen Hauth die Mauth bezahlt mues werden, wird sie dan gearbeithet, und aus dem Landt geführt, so muess abermahlen die Kayserliche Mauth, Wienner Mauth, Rothe-Thuern, Kayserliche undt Landschafts-Aufschlög bezahlt werden, also das regulariter eine rauhe Hauth, welche 5 fl, an Khauf gekhostet, undt mit schwehren Uncosten zu Leder gearbeithet wirdt, 1 fl. Mauth. und Aufschlag bezahlen muess, welches ein solcher unertraglicher Uncosten ist, mit deme keine ausländische Wahr, wie die Namben haben mag, nicht

Somogy Eiklós-Tudományos KÖNYVTÁRA SZEGED

beschweret, undt also eine Ursach ist, das die Handlsleuth die Fabriquen verlassen, und keine neue einführen können.

Nun ist wohl zu erachten, das der Zeit von Ringerung, und Absezung der Mauth, weillen solche Veränderung anfangs Schmöllerung der Geföll verursachen, oder von Ringerung des höchst beschwehrlichen Vectigals nicht zu gedenckhen seye, wür seynd aber des treumainenden, unmasgebigen Einrathens, das selbiges dannoch in etlichen Sorthen, als *Goldt,* undt *Silberwahr, die nach Ungarn gehörig,* undt vorhin alle nach *Wienn* erkhaufft worden, damit sie selbige durch andere Abweeg in das Landt zu bringen nicht verursacht möchten werden, und in etlich wenigen anderen Sorthen könte moderirt, undt also zu Ihre Kayserlicher Mayestät Nuzen practicirt werden.

Es hoffet auch der Handlungstandt es werde Ihre Mayestät sich allergnädigst resolviren, das diejenige ausländische Wahr, die zu *Wienn* die Haubt-Mauth bezahlt hat, wann sie widerumb nach *Lintz* undt *Krembs* zu Marckht geführt wirdt, selbige Mauth gefreyet sein solle, dan was nicht in den Märckhten verkhauft, und wider zuruck nach *Wien* geführt wirdt, davon begehrt man unwaigerlich, gleich wie von ander in das Landt kombenden ausländischen Wahr, zu Verhüetung gefährlicher Vermischung, die Haubt-Mauth zu bezahlen. Der Thonau Stromb der solte billich zu Vermehrung und Erhebung der Commercii dienen, weilen aber die Mauth zu *Stain,* den Handlsleuthen gar beschwerlich ist, so müssen sie den Stromb meiden und der Äxe sich bediennen.

Was aber die Erhebung, und wider Herbeybringung des *ungarischen Commercii,* welches der Ausweeg zur Handlung ist, anlangt, darin erzeiget sich kein anderes vortraglicheres Mittel, als das Ihro Kayserliche Mayestät, Ihnen allergnädigst solten gefallen lassen, denen Handlsleuth, und zueraïsenden Abkhäuffern, die sich dieser von uralten Zeiten gebrauchten Strassen, undt der *Wiennerischen Niderlag* bedienen wurden, die Gnadt zu thuen, das diejenige die mit ihren Kaufmanscharn aus *Ungarn* nach *Wienn* fahren, das bishero gewöhnliche Dreysigst, undt Staigerung nur halb, gleichermasen auch die Particular-Mauth, als *Hainburg, Elend, Schwechat,* wo nemblichen ein undt anderer nach Wienn zu fahren den Weeg nehmen möchte, nur die Helft der bishero gewöhnlichen Gebühr, weillen sie die Kayserliche Haubt-Mauth zu *Wienn* völlig zuentrichten schuldig seind, bezahlen solten. Gleiches Beneficium solte auch ertheilt werden denen jenigen, die ihre Wahren zu *Wienn* erkhauften, und *nach Ungarn* verführen thuen. Was aber von andern Orthen durch Mähren, oder andere Abweeg in *Ungarn* kombt, und erweislich die Wienerische Haubt-Mauth nicht bezahlt, noch Össterreich

berührt hat, die solten nach gewöhnlichen Gebrauch angehalten werden, das Dreysigist undt Staigerung, auch andere Particular-Mauth ohne Nachlass, oder Moderation zu bezahlen.

Damit aber die Handlsleuth umb so vill eher der *Wiener Strassen* sich wider zu bedienen möchten, so könten diejenigen, welche durch Mähren in *Ungarn* fahren, dahin angehalten werden, dass sie auf der Mährischen Gränitz, nicht wie bishero den geringen Gränitz-Zohl, sondern nach Inhalt ihres habendten Vectigals, von dem Stückh oder Werth, die Mauth nemben solten, welches dan baldt, sonderlich wan es bald publicirt solte werden, grosse Veränderung nach sich ziechen, grosses Effect thuen, und alles nach *Wienn* wie vor alters hero zuefahren wurde.

Damit aber die Handlsleuth in Mähren, auch consolirt, und zu Besuechung der gewöhnlichen Jahrmärckt in Össterreich widerumb bewegt möchten werden, so könte unmasgeblich die Vorsehung geschehen, das alle ausländische in das Landt kombende Wahr, sie werde im Landt abgelegt, oder in *Ungarn* geführt, an der Gränitz, oder andern tauglichen Orth, die Mauth nach ihres Landtes Vectigal bezahlen solte; was aber durch die im Landt wohnende Handlsleuth in den gewöhnlichen *Linzer* undt *Krembser* Jahrmärckten, oder alhie in der Niederlag erkhauft wirdt, die solten ihrer Privilegien gemäss, die Wahr vermauthen. Daraus wird erfolgen, das man die frembde Landlaufer, der zu Untertruckhung der Landtstrassen in das Landt kommen, und alle Orth durchlaufen, auch an unterschiedlichen Orthen, als zu *Nikolspurg*, *Znaimb* und *Ollmütz*, ihre Niderlag machen, vertreiben, die Burgerschaft aber bey ihrer Nahrung sich wird erhalten können. Wan solcher Gestalt die Einrichtung allergnädigst placidirt, undt dessen Vollziehung ernstlich möchte anbefohlen werden, so ermangelt es annoch an deme, das die Einfuehr allerhandt ausländischer Wahr, ins Gemein aber die Hereinschwörzung der Wahren, die bishero durch Cammer-Diener, Guardarobbe, und andre Handlung zu führen nicht fähige, neben welchen kein Handelsmann, der die Mauth und Gebührnussen willig bezahlt, nicht bestehen kann, möchte abgestelt werden, welches wohl am füglichisten durch Hilf und Beystandt des Kayserlichen Handtgrafen-Ambts, den er auf jedes Begehren den Handlsleuth, welche die beste Wissenschaft von dergleichen Leuthen haben, leisten sollte, geschechen, undt also selbige zu groser Schmällerung des Landtfürstlichen Geföhll bishero eingerissene Unordtnung köndten gedämpft werden, sonderlich wan auf den Gränitzen, undt Mauth-Ämbtern die Vorsehung geschehen möchte, das keiner ausser der allhisigen und Crembserischen Legstatt kein Stückh Guts ablegen, auch denen Fuhrleuthen das Hausieren und Ver-

kaufen der Wahr bey würckhlicher Confiscation möchte verbotten werden.

Betreffend die Einführung der *französischen Wahren* vermeinen wir unmasgeblich, das ein Unterschied zu machen sey, unter der Wahr, die alberaith in Ihr Mayestät Länder, und im römischen Reich fabricirt wird, also das, obgleich die französische wohlfeiller köndte gelifert werden, das man dannoch keine solte einführen lassen, undt das sich das Commercium, und Einfuhr der französischen Wahr allein auf diejenige Sorthen solte verstehen, die weder im Reich, noch allhie fabriciert werden, und als gemeine Wahren mit weniger Geldt dem Landt zum Besten können erkauft werden. Was aber die Kostbahre Mode-Wahren, derer der Kayserliche Hof sich nit entschlagen kan, anlang thuet, undt die Frag entstehen möchte, ob es nutzlicher seye, selbige aus *Franckhreich*, oder aus *Hollandt* von dannen sie ein zeithero gebracht worden, zu beschreiben. So müssen wir wohl bekhenen, das aus *Frankhreich* dergleichen Wahren will schener undt wohlfeiller erkauft, undt gelifert können werden, als diejenige, welche bishero in *Hollandt* nachgemacht, und alhero verkhauft worden. Neben dem so genüesset der Kauffer, der die Wahr in *Franckhreich* erkhauft ein mercklicheS Beneficium der Zeit, auch besseren Vortheil des *Wexls*, so bey den Holländern nicht geschicht, da gleich alles paar bezaht mues werden. Urtheillen also, das das *freye Commercium* wohl der beste Weeg zu Vermehrung der Landtsfürstlichen Geföhl seye, wann nur ein Unterschied möchte gemacht werden, damit nicht ein jeder Privatus den hohen Standts Persohnen, die den Splendor des Hofs vermehen müessen, alles nachthue, undt standtmässig sich in Schranckhen verhalten möchte. Bey solcher Vorsechung wurde mann von kostbahren französischen oder holländischen Wahren mehr nicht in das Landt bringen, als was mann sicherlich zu verkhaufen ihme getrauen möchte.

II.

Az 1688. évi panasz.

Es ist sattsamblich bekhandt, das Euer Kayserliche Mayestät aus Landtsfürstlicher väterlicher Vorsorg allergnädigst wollen, dass das Commercium wordurch Landth undt Leuthe ernöhrt undt erhalten würdt, in gueter Ordnung solte erhalten werden. Undt ist sonderlich das Absehen gewest das die *Linzer*, *Crembser* und *hiesige Markht*, in Flor gebracht und darin conservirt mechten werden.

Indeme es laider dahin komben, das von Markht zu Markht, mit unseren Ruin sehen müssen, wie die vorhin höchstberüembte Linzer

undt Crembser Marckht abnehmben, und zu Grundt gehen; als treibet uns unsere Devotion, undt auch unser aigenes Anligen, die Ursachen des Abnehmbens undt Untergangs des Marckht allerunterhänigst zu remonstriren und umb allergnädigste Remedirung zu bitten.

Und zwar, was die *Linzer Marckht* betrifft, da werden Euer Mayestät Mauthbeambte bekhennen müessen, das die hohe Staigerung der Mauth, die Wahren dergestalt onerirt, das der Handlsmann, der seine Wahr in dem Marckht führet undt nicht verkhauffen kan, sie entweder von einem Marckt zum andern muess liegen lassen (so die wenigsten bestreitten können) oder da er sie in einem andren Marckht führt, neben andern die frische Wahr dahin bringen nicht verkhauffen, noch bestehen kann, sondern er muess seinen vermainten Gewinn dero Mauthbeambten bezahlen undt den Schaden schmerzlich erlaiden, welches dem Handlsmann die Marckht zu besuchen, baldt vertreibet, undt anderwerts seine Nahrung zu holen verleitten thuet..

Über die *Kayserliche Haubt-Mauth* seint wir auch beschwört, mit den Herrn-Mäuthen, derer so vill seint, das sie in manicher Wahr mehr als die Haubt-Mauth austragen, dazu khommen auch die Linzerischen Repressalien, welche die zueraisende Handlsleuth, bey denen schwären Zeitten undt schwachen Handlungen gar verjagen, dan indeme jeder mit Bezahlung seiner aigener Schulden zu thuen hat, undt wegen frembder Schulden die Repressalien solle erleiden, so meidet er lieber dem Marckht, als er wegen frembder Schulden der Gefengnuss oder Zahlung unterworffen sein, undt auch ruinirt werden solte. Dahero es dahin kommet das keine *Wienner-Neüstätter*, *Prager*, *Laybacher*, undt anderer Orthen Handlsleüth, die Marckht nicht besuchen können; consequenter würdt das Negotium gänzlich abgewendet, undt vertriben.

Wür halten uns aber dises Orths, mit mehrerer Deduction nicht auf, weil vorhin öffter dise Beschwärden angebracht, undt alles weithschweuffig, doch ohne Hülff allerunterthänigst remonstriret worden; sondern zeigen auch das die *Crembser* Marckhte, undt die *hiesige* Handlung gänzlich zu Grundt gehen müessen, wofern demselben nicht baldt solte geholffen werden. Dan wissendt ist, das die Marckht undt Handlungen in Verkhauffen, unndt Abkhauffen bestehen; die *Abkhäuffer* seindt gewest Handlsleüth aus *Linz*, ausz *Böhmben*, *Mähren*, *Pohlen* undt *Österreich*. Nun raisen aber die *Linzer* nicht mehr nach *Crembs* in Marckht, weillen ihnen die Wahren, wegen der gestaigerten Mauth zu hoch kommen, undt versehen sich in denen Marckten zu *Salzburg*, die dardurch entpor kommen. Die *Böhmen* bleiben darumben aus, weillen sye aus *Leipzig* die Wahren ohne der grossen Mauth-Beschwär-

nuss wohlfailler haben können, welches auch die Handlsleüth in *Mähren* undt *Pohlen* zuruckhhölt, also das ausser weniger Landt-Cramer unndt etlicher *Wienner* Kauffleüthen, numehro meist alle andere die Marckht quittirt haben, oder noch verlassen, unndt ausbleiben werden. Dan dises Übel unndt abnehmben des Commercii verzöhret sich umb so vill mehr, weillen wider das alte Herkhomben in Mähren als zu *Brün*, *Nicolspurg*, auch *Znaim* Niderlagen gestattet werden, dardurch die *Leipziger*, *Meyssner* undt auch *Nürnbergische* Kauffleüth, die Wahren, die sonst die Abkhäuffer in denen *Cremser* Marckhten oder alhie erkhaufft haben, abgewendet werden, also das sie sich bey ihnen versehen. Wür aber zusehen müessen, das fast auff alle Kürchtag, sie mit dem Wahren hausiren, undt solcher Gestalt denen einhaimbischen die Nahrung entziehen, das Geldt aber aus dem Landt führen thuen. Kommet also dahin, das durch *Mähren* undt dise unbefugte Niderlag den *Hungarn* die Wahren häuffig zugeführet, Euer kayserliche Mayestät aber die Haubt-Mauth gänzlich entzogen, undt der Niederlag-Comercium alhier destruirt würdt. Es entspringet aber das Übel, unndt der Landtschaden daher, das in *Mähren* bey Ein- unndt Ausfuhr der Wahr kein Unterschied gemacht würdet, unter der Wahr, welhe zu einer Legstatt in *Österreich* geführt würdet, und unter der Wahr, die in Mähren verbleibet, oder durch *Mähren* in *Hungarn* geführet würdt. Dann warumb solte selbige Wahr, gegen einem geringen Gräniz-Zohl, in Landt abgelegt oder in *Hungarn* geführt werdten, dahingegen diejenige die nach *Crembs* unndt *Wienn* geführet wurdt, dem Graniz-Zohl unnd dan die rigorose Haubt-Mauth bezahlen muess. Dieses in Praxi zu zeigen ist leichtlich zu urtheillen, das weillen in *Mähren* der Centen Zuckher, undt Pfeffer 10 kr., hingegen zu *Crembs* oder in *Wien* 10 fl. Mauth bezahlt, das keiner die Wahr in Marckht oder in Wienn kauffen, undt dabey bestehen könne. Dise Ungleichheit entzichet Ihro Mayestät Mauthgefällen jährlichen vill tausendt Gulden, sie ruinirt die *Cremser* Marckht, undt hiesige Niderlag, undt beeden durch die Hausirer undt die *Juden* dero aigene Landtsassen unndt Unterthanen in Mähren ruinirt.

Also müessen wür aus Mängl der Abkhäuffer, undt unsern Untergang zu verhütten, auch diese *Crembser* Märckht quittiren, undt würdt das hiesige Commercium folgents auch müessen fahlen, weillen eine Niderlag die andere ruinirt, undt so nahe an den Gränizen nicht bestehen können, dann weillen alhie das vornembeste Commercium unter den Camer-Dienern und Parruquen-Machern bestehet, und das so vor diesem gegen *Hungarn* gewidmet gewest, nunmehr durch die Abwege der Statt entzogen würdt, als sehen wür nichts anderes, als das vohr Jahren weltberümbte Commercii völligen Untergang.

Weillen aber diesen Landtschaden annoch zu helfen ist, indeme wür wüssen woher der Schaden entspringet, so thuen wür allerunterthänigst beyfüegen, das wan in *Linz* zue Erhöbung des Marckht ein Moderatio der Mauth, und Repressalien halber, ein Stillstandt auff etlich Jahr ertheilt, undt solches zu jedermans Nachricht publicirt werden möchte, gleichermassen auch zu *Crembs* die Moderation der Mauth in denen zwey Jahrmärckhten möchte erfolgen, und das in *Mähren* die unbefuegten Niederlagen abgeschafft in den Gräniz-Mäuthen der Unterschied unter der Wahr die in die beede Leegstätt geführt, oder in Landt abgelegt, oder gar nach *Hungarn* durchgeführt würdt, gemacht, undt dahin die Sache möchte eingerichtet werdten, das diejenige die zu *Crembs* undt *Wienn* einkhauffen, volgents in *Hungarn* nur das *halbe* Dreyssigste, weillen selbige Wahr die Haubt-Mauth bezahlt hat, die aber, welche durch *Mähren* in *Hungarn* führen, undt die Haubth-Mauth entgehen, das Dreyssigst *völlig* nach dem Vectigal, undt nicht durch Pausch-Handtlung oder Nachlass, sowohl auff den Gränizen denen Bestandt-Inhabern, als bey dem Haubt-Dreysigst selbst bezahlen sollen; — zo werden Euer Kayserliche Mayestät eine Gleichheit introduciren, undt was der Statt *Wienn*, undt denen *Crembser* Marckhten durch die Abweeg entzogen würdt, anderwerth als in deme Haubt-Dreyssigist geniessen, dass Commercium erhalten, unndt die Jahr-Marckht wider entpor können gebracht werden, dardurch wurde auch die *Einfuhr* der geringhaltigen *Gelt-Sorten*, wann nemblichen der Transito, ausser was in die Kaysserliche Legstatt gehörig, eingeschränkht, unndt gleichwie in Österreich die ankhombende Wahr der Beschau und Vermauthung unterworffen sein müessen.

Bitten demnach Euer Kayserliche Mayestät allerunterhänigst, sie geruehen die unser wohlgegründte Beschwerten allergnädigst zu erwegen, undt dero Cammer anzubefohlen, das sie zu Erhaltung Landtsfürstlichen Geföhl, unndt des Commercii, die seither 1672 introducirte Staigerung in denen Jahr-Markhten moderirn undt denen Beschwerten dergestalt abhelffen solle, damit das Commercium erhalten unndt widerumb in Flor möchte gebracht werden, zu allergnädigster Verbschaidung uns allerunterthänigst empfehlen.

III.

A bécsi udv. kamara feleletè.

Die Ursach des in *Österreich* schlecht stehenden Commercii undt Abnehmung der *Linzer* und *Cremser* Marckht ist nicht denen Meuthen, sondern denen *Linzerischen* Represalien, und das die inhaimbische

Handlsleuth in *Österreich*, *Böhaimb.* undt *Mähren*, seith 30 Jahren hero, ihre Guetter, mit welchen ein und anderer alla minuta handllet, mehristen theils, selbsten von erster Handt aus *Hollandt*, *Engellandt*, *Frankreich* und *Italien* kommen lassen, zuezuschreiben; welches vor Jahren, aus Ermanglung das ausser Landts habendten Kundschaft, nicht gewesen, da man an kheinen Orth, als in der *Wienerischen* Niderlag undt beeden *Linzer* und *Krembser* Jahrmärckhten, die jezo von denen frembden Handesleuthen denen inhaimbischen Krämern heufig anvertrauendte Wahren haben können.

So ist auch der hiesige Haubtmauth-Vectigal so gar mit Vernehmbung der hiesigen undt *Linzerischen* Handlsleüth eingericht in ville Weeg limitirt und zum drittenmahl verendert worden. Gestalten den vor diesen weg dem 1659-jährigen Vectigal, nicht nur die Mauth zur Legstatt herein, sondern auch hinaus, einmahl so vill als das andere bezahlet werden müessen, dahingegen aniezo allein herein, hinaus aber nichts bezahlt würdet, welches denen Frembden mehr, als zuvor den Einkhauf alhier zu frequentiren Anlass gibt, folgents auch zu Beförderung des Commercii geraichet, undt einen mehrern consumo der Wahren verursachet. Ebenmässig ist zu Facilitirung der Zuefuehr frembder Wahren aus dem *Reich* und *Italien*, und in Hoffnung, das der Handlsstand seinem Anno 1665. wegen Ringerung der Mauth an dem *Tonaustromb* gethanen Offerto gemess, sowohl à drittura als was aus denen *Linzer* Märckhten nacher *Krembs* und *Wienn* gehet, alles auf die *Tonau* legen, undt also mit der Quantität, dasjenige, so ihme respectiv voriger Mauth zum Besten nachgesehen worden, widerumb hereinbringen wurde, die Transito-Mauth zu *Linz* undt *Ybss* gar auf ein geringes, und in so weith limitiret worden das, wo vorhero von einen Centen beschlagenen Gueth oder Seiden-Wahr 4 fl; von Specerey undt Zuckher 1 fl. 40 kr; von silbern Spizen und dergleichen Sorten 5 fl. item von silbern Geschieren 6 fl. bezablet worden; — jezo von Centen beschlagenen Gueth kein mehreres als 45 kr., von Specerei undt Zuckher-Wahr 24 kr; von silbern spizen 1 fl. und dan von silbern Geschiern 1 fl. 40 kr. entrichtet; wie zumahlen keine mehrere Wahr, wie man sich erwehnter massen erbotten, ausser deme, so man etwan eylffertig nöthig hat oder auf der äxt nicht bequemb fortbringen kan, auf die *Thonau* gelegt, das übrige aber von *Niernberg*, *Augspurg* und anderer Orthen über Landt fortgeführt würdt. Bey welchem Nachlass, undt geringerten Transito-Mauth, ihro kayserliche Mayestät respectu des vorigen 1659. jährigen Vectigals, Jährlich vill tausent Gulden entgehen. Nicht weniger hat vor diesem lauth angezogen 1659. jährigen Vectigals maniche schlechte Wahr von geringen Werth so vill, theils wohl auch

mehreres als andere von 5, undt 10-fachen höchern Werth bezahlen müssen, welche Disproportion man in jetzigen neuen Vectigal gleichfahls remedirt, und dergestalten in besserer Ordnung eingetheillet, das die Effecten von höheren Werth ein mehreres, die geringere wahren aber ein wenigers bezahlen müessen. Undt da mann die wenige Steigerung des hiesigen Vectigals, gegen angeregten beeden Calirung der Transito-Mauth und frey Passierung der Wahren von hier hinaus haltet, würdet sich klar bezeugen, das die Handlung durch die jezige Mauthen nicht allein nicht aggravirt, sondern respectu voriger Zeitten merkhlich sublevirt worden. Undt ob zwar die reiche Goldt- und Silber-Wahren wie auch Moda, Galanterin, und andere bloss ad Luxum dienende Effecten, respectu des 1659. jährigen Vectigals, mit einer grösseren Mauth beleght worden seint, so hat jedoch das Commercium dessentwegen nichts zu leiden, weill der Handesmann die höchere Mauth schon auf die Wahr zuschlagen waiss, und der curiose Abkhaufer, wan er nur was neues bekhomen kann, ihme solche gehrn bezahlet. Wie dan bey verbottener Einfuhr der *französischen Wahren* sich unterschiedliche Handelsleüth offentlich vernehmben lassen, das sye gern dreyfache Mauth bezahlen wolten, wan ihnen nur die Einfuhr der sothaner *französischer Wahren* bewilligt wurde, dahingegen seindt nicht allein die Seyden-Wahren, gemainer Zuckher, Paumöhl, undt mehr andere Effecten bey der vorigen 1659. jährigen Mauth gelassen, sondern auch unterschiedliche, zum täglichen Gebrauch dienliche Sorten, als der Pfeffer, Mandl, Feigen, Rosin, Mährische Sockhen, Eisengeschmeidt, undt dergleichen umb ein merckhliches geringer worden, das also nicht die Mauth und Aufschläg, sondern negst besagter *Linzer* Repressalien und Erzeugung von denen inhaimbischen Handlsleuthen der ausländischen Wahren von erster Handt. gegenwerttiger schwären Zeitten, und Kriegsleuff an der fast durchgehends schlechtstehenden Handtlung Ursach seindt, welche wie wissent, gegen *Siebenbürgen* undt *Hungarn* von Zeith der entstandenen Hungarischen Rebellion gänzlich dergestalten gespöhret ist, dass die Kauffleüth aus *Hermanstadt* undt *Cronstatt*, *Kaschau* undt *Eperjes*, ganz *Ober-Hungarn* und *Sibenbürgen* nicht mehr anhero kommen und den Einkhauff, wie vor Jahren beschehen, allhier pflegen können, sondern gezwungen seint, die benöthigte Wahren von *Breslau*, *Leipzig*, ja so gar von *Danzig* zu holen.

In Fahl aber sye Herrn Niderlager, dannoch über die kayserlichen Mäuth gravirt, und wegen ein, und anderer Wahr zu hoch gestaigert zu sein vermeinen möchten, werden sye solche ihre Beschwerde in Specie anzubringen, undt nicht so generaliter die weithere Mauth-

ringerung zu suchen: also auch ihre gravamina wider die privat- undt Herrn-Mäuth, wo, undt welcher gestalten, an ein oder anderen Orth excedirt würdet, mit Producirung der Mauth-Zettl, undt Fuhrbrieff behörig zu dociren wissen.

A bécsi udv. kamara az I. alatti panaszt 1680. máj. 18-án, a II. alatti panaszt és az arra adott III. alatti határozatát pedig 1688. október 3-án kelt rendeletével, véleményadás végett, megküldte a pozsonyi magyar kamarának, mely rendeletek, a mellékletekkel együtt az Orsz. Levéltár kincstári osztályában a *„Benign. Resol."* czimű gyüjteményben találhatók.

Közli: *Dr. K.*

VEGYESEK.

Erdély és a részek nemessége 1642-ben. Az Orsz. Levéltár Rákóczy gyüjteményében, egy följegyzés van ezzel a czimmel „Rákóczy Györgynek a kik juramentumokat deponálták a vármegyéken in anno 1642." Ez tehát azoknak jegyzéke, akik 1642-ben az ifju II. Rákóczy Györgynek a hüségesküt letették. Az eskütétel régi erdélyi szokás, melyet a fejedelem trónraléptekor gyakoroltak egészen V. Ferdinándig. A hüségesküt a városokban minden polgárnak, a megyéken minden nemesnek le kellett tennie, fej- és jószágvesztés terhe alatt. E jegyzékből tehát Erdély s a részek nemességének megközelitő számát kapjuk, ami valósággal unikum népességtörténeti adataink közt. A számok pontosságát ellenőrizni természetesen nem tudjuk, de bizvást föltehető, hogy olyan szigoru büntetés terhe alatt kivéve a tehetetlen öregeket és betegeket, alig maradhatott el valaki. E számokban bennefoglaltatnak az összes felnőtt esküképes nemesek, s bizonyára a nemes özvegyasszonyok is. E szerint tehát az esküt letette:

Fejérvár megyében	600	nemes	személy
Hunyad „	661	„	„
Küküllő „	119	„	„
Kolozs „	184	„	„
Torda „	203	„	„
Doboka „	213	„	„
Belső-Szolnok megyében	168	„	„
Összesen:	2148	nemes	személy
Bihar megyében	1594	nemes	személy
Mármaros „	1918	„	„
Zaránd „	579	„	„
Kraszna „	231	„	„
Szörény „	139	„	„
Közép-Szolnok megyében	679	„	„
Összesen:	5140	nemes	személy
Végösszeg:	7288	nemes	személy

Mint arányszámok is megbecsülhetetlen adatok. Érdekes, hogy Erdélyben a nemesség legsürübb Hunyadban, mert itt volt a legtöbb, jórészt oláh eredetü egy telkes, vagy mint Erdélyben hivták „egy-házi“ nemes. De még nevezetesebb az, hogy egész Erdélyben félannyi nemes ember se volt, mint a részekben. Maga Mármaros — az oláh és orosz eredetü kisnemesek megyéje — majdnem annyi nemest számlált mint egész Erdély. Még a török igáját nyögő Szörénymegyében is tekintélyes számu nemesség maradt fönn. —*rl.*—

A budai kam. jószágkormányzóság hivatalai 1686—98-ig. Folyóiratunk e. i. 285—297. lapján az 1686-ban fölállitott budai kamarai jószágkormányzóság alá tartozó összes hivatalok jövedelmeinek s kiadásainak kimutatását 1700-ig tettem közzé. Most e kimutatásnak egy másik példánya került kezembe, a mely e nevezetes jószágkormányzóság történetét más oldalról is megvilágitja, minthogy a számokon kivül, az egyes hivatalok müködéséhez is habár csak 1698-ig nyujt adatokat, s voltaképen a kimutatás számadatait magyarázza és néhány ujjal kipótolja.

Azért ezeket is, a kimutatás sorrendjében összeállitva, sietek közzétenni.

Budai harminczad- és vámhivatal. E hivatalt, 1686. szept. 17-én történt felállitásától kezdve 1697. aug. 7-én történt haláláig *Hochwarth* Mihály harminczados kezelte évi 2080 frt fizetéssel és 175 lakáspénzzel. Eleinte 1—1 ellenőr, áru-vizsgáló (Beschauer) és fölvigyázó és 3 lovas kerülő (Überreiter) volt mellette, de 1689-ben a fölvigyázónak, 1692-ben egy kerülőnek, 1696-ban pedig az áru-vizsgáló állását beszüntették, a mivel évi 541 frt megtakaritást hoztak létre. A jövedelem 1691. óta csökkent, a minek oka az 1691-ben pusztitó *pestis* és hogy 1693. óta majd minden markotányosnak, ki az alvidéki hadseregnél kereskedett, a bécsi udv. kamara vámmentességet engedélyezett, végül hogy mivel a hivatal fő emberei távol laktak, a harminczadra gyakran csak az irnok vagy az áru-vizsgáló ügyelhetett föl. Hochwarth utóda *Püringer* György lett, a régi fizetés mellé 800 frt pótlékkal. A hathatósabb felügyelet érdekében, hivatalos helyiségnek a vizivárosban lévő Hochenwarter-féle házat vették meg, a hol a harminczados és ellenőr lakását is berendezték.

Budai kam. tisztartóság. Jövedelmeinek tulnyomó része a *tizedből* állott s ehhez még a váczi püspökség tizedeit is kibérelték. A tized-bort pénzzé tették, a gabonát pedig részben a katonaság élelmezésére forditották. A fogyasztási adót (accis) csak 1694-ig szedték. A tisztartóság *sörfőzőjét* 1696. november 1-étől 3 évre 2000 frtért és a

halászok által a fiscusnak beszolgáltatandó *vizák* negyedét pedig 1500 frtért Reither budai fökommiszáriusnak adták bérbe.

Az első tiszttartó *Herdegen* volt 1686—92-ig évi 900 frt fizetéssel; mellette egy 300 frtos ellenőr müködött, ennek állását azonban 1697-ben beszüntették. Utóda 1693—1694. jul. 31-éig *Pruner* György, a volt budai erdőmester, 1695. végéig pedig *Ehrman* Venerandus lőn, de ez utóbbi a számadásaiban megállapitott 1000 frt hiány miatt, hivatalától felfüggesztetett. Utódává *Reither* Zakariás harminczadi ellenőrt nevezték ki.

Buda-városi telekkönyvi hivatal. Jövedelme vagy a puszta házhelyek és szőlők kiosztása, vagy a telkek eladása és megvétele alkalmával fizetendő összegekből állott. A kiosztásnál, a telek értékének megfelelő földbért, az eladás és vételnél pedig minden frt után 1 krt, ezen felül minden háztól 1 frt 30 krt s minden szőlőtől 1 frtot kellett fizetni. A jószágkormányzóság a jövedelem fokozása végett, az osztrák *állandó* telekadó behozatalát sürgeti a bécsi udv. kamaránál.

E czélra külön hivatal kezdetben nem volt, hanem a mi jövedelem a Buda bevétele után kiosztott telkeknél befolyt, mintegy 330 frt, arról 1688-ban maga a jószágkormányzó, *Werlein* számolt el. Attól kezdve egy krajczár se jött be e czimen, miglen a bécsi udv. kamarának 1695. november 18-iki rendelete alapján a budai és pesti telekkönyvi hivatal fölállittatván, annak vezetésével *Hültl* Márton jószágkormányzósági titkár bizatott meg.

Budai épitészeti hivatal. Jövedelme nem volt, csak kiadása épületanyagra, polgári és erődités épitkezésekre. Már 1686. és 1687-ben Buda erődítésére 98,275 frtot, 1691-ben ujra 90,000 frtot; Pétervárad és Eszék erődítésére pedig 12,808 frtot költöttek.

E rengeteg összegeket forgató, s fáradságos munkát végző (az épitési anyag átvétele, kiadása, megőrzése, a mesteremberek és napszámaik nyilvántartása, azoknak kifizetése) hivatal élén Budavár bevétele óta *Jungmayr* János Kristóf állott, épitészeti irnok (Bauschreiber) czimmel, előbb 300, 1693. óta pedig 400 frt fizetéssel, kinek még ebből a nyomorult fizetéséből is 100 tallérért egy irnokot kellett tartania. 1693-ban egy ellenőri állást szerveztek melléje, de az ellenőrnek 1696-ban történt elhalálozásával azt nem töltötték be. Ellenkezőleg, 1696-ban az egész hivatalt beszüntették, de a fenyegető háborus hirekre ujra visszaállitották, és a hivatalfőnöknek, a budai harminczadnál beszüntetett áruvizsgálói állás 250 frtját rendelték fizetésül.

Budai erdészeti hivatal. Jövedelme némi faértékesitésből állott, a mi azonban a kiadásokat egyáltalán nem födözte, s a kam. számvevőségnek kellett mindig mintegy kétszer annyit rákölteni. Ebből fedezték a budai és esztergomi garnizon részére szükséges tüzifavágatási

és fuvarköltségeit, az építészeti hivatal részére szolgáltatandó téglát és meszet, a budai fegyvertárnak szükséges szénégetést, s végül a hivatal belső szükségleteit.

A hivatal élén egy erdőmester állott évi 600 frttal, 100 frt lakáspénzzel és 30 öl fa-deputatummal. Rajta kivül volt 1—1 fa-irnok, fuvarmester, kerülő és néhány kocsis. Az első és egyetlen erdőmester *Pruner* György volt 1688-tól 1697. ápril. végéig, a midőn ő maga ajánlotta ezen erdészeti hivatal beszüntetését. Ez ugyan nem történt meg, hanem a szénégetést a fegyvertárnak engedték át, és a költséges fuvarozást beszüntetvén, a hivatalt csupán a tüzifa kiszolgáltatására rendelték, minden erdei öl fát 22 garassal számitva. E functiók teljesitésével erdész czimmel *Stollhofern* Bernát tiszttartósági ellenőrt bizták meg, beszüntetett ellenőri állásának fizetésén kivül még 150 frttal. Halála után erdészszé *Piati* János Pétert nevezték ki.

Székesfehérvári harminczad és kam. tiszttartóság. Jövedelmeinek tulnyomó része tized-gabonából áll, melynek egy részét lisztté őrlik, másik tekintélyesebb részét értékesitve, részint a helybeli katonai parancsnoknak s másoknak segélypénzül fizetik, részint gazdasági beruházásokra fordítják. Ebből épitették a lisztelő malmokat, a harminczadot, a parancsnok lakását, és sok mocsár-hidat, az egyik 8000 frtba került. De a legnagyobb jövedelem: a tized, igen megcsappant. Eleinte t. i. az egészet e hivatal szedte be, de csakhamar a legtöbb falu tizedét az egyházaknak kellett átengedni, különösen *Barnabaeis* püspök és székesfehérvári prépostnak. 1693. óta tehát a harminczad sokkal többet jövedelmezett. Jövedelem volt még a malom-vámból is, és a fogyasztási adóból, mely 2—300 frtot tett ki.

A hivatal élén kezdettől fogva *Ványossy* Lőrincz állott, tiszttartó és harminczados egy személyben, egy ellenőrrel. Az itteni harminczadnak 4 fiókja volt: *Csákvár*, *Simontornya*, *Hidvég* és *Palota*.

Esztergomi harminczad.[1]) Az első években csak maga a harminczados volt 300 frt fizetéssel, azután adtak mellé egy 200 frtos ellenőrt. 1693-ban pedig az ellenőr fizetése 250 frtra emeltetvén, még egy 60 frtos áruvizsgálói állást szerveztek, 2 lovas kerülővel évi 96 frttal. Jövedelem nem sok volt a bécsi kamarától tömegesen engedélyezett vámmentesség miatt.

Érsekujvári harminczad. Jövedelme csekély, mert nem igen esik a kereskedelem utjába. A mi befolyik, annak nagy része az ottani helyőrség költségeire (lakásjavitás, tüzifa, szertári szolgák fizetése)

[1]) Az *esztergomi, érsekujvári, váczi* és *hatvani* hivatalok czime tehát, a 288—289. lapon, ehhez képest, *tiszttartóság* helyett harminczadra igazitandó ki.

megy föl. 1697-ben a helyőrséget feloszlatták. A hivatalt *Balkó* Ferencz harminczados vezeti 1689. óta.

Váczi harminczad. Jövedelme 1693-ig igen csekély volt, a sok táborozás s a köznép elszegényedése miatt, de lassankint javul a helyzet. A harminczados kezdettől fogva *Boros* Mihály, kit a kimutatás nem igen dicsér.

Hatvani harminczad. Főnöke *Ujváry* Ferencz, ki a kimutatás szerint igen korlátolt ember.

Gyöngyösi kam. ispánság. Itt az egész jövedelem a volt *Tökölyi*-részből áll, melynek jobbágyai évi 66 frt földesuri adót fizetnek s abból évi 16 frttal *Sötér* Benedek ispánt tartják.

Egri harminczad és kam. tiszttartóság. Jövedelme a harminczadon kivül az egri püspöktől bérelt tizedből s a *sörfőzőből* származott. A püspök azonban 1695-ben a várost, a fogyasztási adóval és tizeddel együtt birtokába vévén, a jövedelmek igen megapadtak s alig elegendők a tisztviselők fizetésére, a szertárra, s a katonai parancsnok asztalának segélyezésére.

A hivatal voltaképen már 1688-ban állittatott föl, de az ottani tisztviselők elhalálozván, maguk után semmi számadást se hagytak hátra, a jövedelmeket tehát csak 1691. máj. 20-ától ismerjük. Első főnöke *Körner* János Lénárt volt, prefektusi czimmel, mellette 1—1 tiszttartó, sótiszt és harminczados. 1694. óta *Penz* Ferencz a tiszttartó, szintén prefektusi czimmel évi 400 frt tiszttartói fizetéssel és 100 frt harminczadosi pótlékkal. Mellette egy 200 frtos ellenőr müködik: *Salgari* Antal.

Nagyváradi harminczad és kam. tiszttartóság. A szepesi kamara joghatósága alól, 1692. október 1-étől a budai kam. jószágkormányzóság alá helyeztetett, de csak 1694. márczius 31-éig állott alatta, a szentjóbi harminczad- és debreczeni sóhivatallal együtt. E három hivatal vezetője: *Trencsényi* Ferencz, *Sigerus* András és *Azaliz* Gáspár közül egyik sem adott be számadást, a jószágkormányzóság pedig már fegyelmi hatalmat nem gyakorolhat felettük, mert az egész terület visszacsatoltatott a szepesi kamarához. Jövedelem ezen időközben csakis a nagyváradi harminczadból jött be, mintegy 1109 frt.

Lippai harminczad és halmágyi fiók-harminczad. Jövedelme, előbb *Veterani* majd *Rabutin* tábornok rendelkezésére volt bocsátva, akik azt főleg a lippai és karánsebesi erődökre forditották. Kezdetben 1689. évben, május 12-éig *Wimber* Pál volt a harminczados. Utóda *Arbonás* Miklós gör. kel. rácz ember volt. A kimutatás nem igen dicséri, de más tán nem is vállalta volna el, mert főleg 1691—1695-ig e terület a török támadásainak folyton ki volt téve, sőt Lippát több-

ször bevették, s az egész harminczadhivatal fogságba jutott. 1696. óta *Chylko* Krisztián nevü ellenőrt adtak melléje 200 frttal.

Lippai kam. prefektura.

	Jövedelme	Kiadása	Haszna
1696-ban volt	5479 frt	2676 frt	2803 frt
1697-ben volt	10336 „	5382 „	4954 „

E hivatalt tulajdonképen már 1690-ben állitották fel s prefektussá *Kuschenbahr* Ferencz Szigfriedet nevezték ki évi 750 frttal, de ez, a háborus zavarok miatt, legföljebb csak a harminczad jövedelmével tudott elszámolni. Lippának 1695-ben történt elestével pedig maga is, török fogságba jutott, s fizetésének felét ideiglenesen felesége huzta. Ugyanekkor fogságba esett Arbonás a lippai harminczados is, irnokával Chylkóval együtt. De ezek csakhamar kiszabadulván, a prefektus kiszabadulásáig 1696-ban a prefektura teendőivel bizattak meg, a hivatal azonban *Tótváradjára* helyeztetett át. A kimutatás azt mondja, hogy a prefektura jövedelmeit alig ismerik, mert a két megbizott igen felületesen számolt el.

Karánsebesi harminczad és kam. tiszttartóság. Kevés jövedelmét az 1691—1695. közti török támadások nagyon megapasztották, mert a tizedből alig folyt be valami. A hivatalnak, mely előbb a lippai, majd a tótváradjai prefekturához tartozott, főnöke 1691-től kezdve *Kusz* István Kristóf volt.

Siklósi kam. tiszttartóság. Siklós voltaképen 1689-ben jutott a budai jószágkormányzóság alá, de mivel ezen uradalom területe, részenkint, előbb *Caprara* tábornoknak, aztán *Savojai Jenő herczegnek* és a *Veterani* örökösöknek adományoztatott el, a tizeden kivül nincs egyéb jövedelme, amely leginkább a postaalkalmazottak fizetésére és papi deputátumokra fordittatik.

Tiszttartói 1689—1692. szept. 18-áig *Gludovicz* János, 1693. junius 30-áig *Haunold* Ernő, 1695. júl. 1-éig *Eckhart* Pál, azontul ismét *Haunold* Ernő voltak. E hivatal, Eckhart alatt, a *kanizsai* kam. jószágkormányzóság alá tartozott.

Szolnoki harminczad.[1]) Felállitásától kezdve harminczadosa *Tassy* Ferencz volt, aki 1698-ban halt el. Fizetése 300 frt, 1693. óta pedig az ugyanott teljesitett sótiszti teendőkért 200 frt pótlékot kapott. Melléje 1692-ben egy 96 frtos lovas-kerülői és egy 170 frtos hidmesteri állást szerveztek.

Szegedi harminczad és kam. tiszttartóság. Jövedelmének jó egy harmadát a sóbeváltás képezi, ha azonban mint azelőtt a sókereskedést szabadon üzhetnék, abból itt, mint a főrakodóhelyen sokkal több jövedelmet lehetne várni. A tiszttartóság többi bevételi for-

[1]) A 292. lapon tehát, e hivatal czime, ehhez képest kijavitandó.

rásai igen megapadtak azzal, hogy az itteni tizedet és fogyasztási adót a helybeli katonai parancsnoknak, a 20,000 frtra becsült Csongrád községgel egyetemben eladományozták. Az itteni *vendégfogadót* és *sörfőzőt* a hivatal tisztjei birják bérben. Egyébiránt az összes jövedelmeknek mintegy fele, erődítésre, helyőrségi épületre s más katonai czélokra fordittatott.

Első főnöke *Wimber* Pál volt, 1691. óta azonban, midőn Belgrád elestével ez a vidék is sok viszontagságon ment keresztül, *Zier* Mátyást nevezték ki ide prefektusnak s egyuttal harminczadosnak évi 800 frt fizetéssel s melléje egy 400 frtos ellenőri állást szerveztek. 1695-től kezdve pedig, a főnök *Herdegen* harminczados, kinek 500 frt fizetése van prefektusi jelleggel.

Mohácsi fiókharminczad. Az itteni harminczadot és vámot 1692—1693. június 30-áig *Cometh* József kezelte, utóda a budai tisztartósági irnok: *Labos* András s végül a szent-jóbi ellenőr *Ribics* Mátyás volt.

Vörösmarti harminczad és kam. tiszttartóság. Ezen 1694-ben fölállitott hivatalnak s egyuttal a mohácsinak is élén a mohácsi harminczados *Labos* András állott, kit azonban 1697-ben a neoacquisticai ügyek rendezésére kiküldött gróf *Caraffa*-féle bizottság Szlavoniába, Verőczére helyezett át s helyébe viszont a verőczei harminczadost *Schmerling*-et nevezte ki.

Jövedelmes hely lehetne, mert a vidéken népes községek vannak és nagy forgalmi pont, csakhogy az elszaporodott rablóbandák miatt a kereskedők alig mernek idejönni, különösen tavaszszal. A tiszttartóság pedig sokat veszitett azáltal, hogy több falut és jól jövedelmező halászatot, az olasz származásu *Giani* vagy *Jány* czimz. püspöknek mint pécsváradi apátnak adományoztak oda, kinek ezzel évi jövedelme mintegy 30,000 frtra rúg.

Földvári harminczad és kam. tiszttartóság. Kezdettől fogva, azaz 1689. június 24. óta e hivatalt *Radics* János kezeli, akit a kimutatás igen tevékeny és használható embernek mond. A jövedelem nem igen kielégitő, mert a vidék többnyire lakatlan falvakból áll, s nagyon szegény lakosokkal népesül be lassankint, kik a sok fel- és alájáró hadak miatt, nem tudnak prosperálni. A kimutatás azonban reméli, hogy a béke helyreálltával e vidék is hamar benépesül és fölvirágzik.

Szigetvári kam. tiszttartóság, harminczad, utóbb vámhivatal. E tiszttartóság már 1689. márczius 1-én állittatott föl, de mivel akkori főnökének *Slusky* György Vratiszlávnak számadásai nem voltak fölülvizsgálhatók, a jövedelmeket csak 1692. óta ismerjük.

Slusky 1693. június végéig a budai, 1694. április végéig pedig a *kanizsai kam. jószágkormányzóság* alatt szolgált. Halála után *Igmándy* Sámuel vitte tovább a hivatalt, a mellé szervezett harminczadhivatallal (melyet *Heher* János Ernesztkezelt) 1695. július végeig. Midőn azonban a *pécsi* azaz *kanizsai* kam. kerület ujra a budai kormányzósághoz csatoltatott, az oda kiküldött bizottság a harminczadhivatalt 1696-ra már eltörülte, Igmándyt állásáról lemondatván, utódává *Eckhart* Pált nevezte ki. Ez 1696. végéig működött, azután, mivel akkor *Lusperger* Mihály bajai harminczados hivatalától felfüggesztetett, Bajára ment át s helyére *Bighino* Jánost (addig váczi tizedelőt) tették.

Slusky idejében a tiszttartóságnak nagy kiadásai voltak: erődépitkezésre, a parancsnok, postamester fizetéseire stb. Most pedig, mivel a szigeti városi fogyasztási adó és sok falu tizede bérbe adatott, magát a várost pedig Brenner grófnak 80,000 frtért eladományozták, a tiszttartóság főjövedelme az ottani vámból származik.

Kaposvári kam. tiszttartóság, harminczad és vám. E hivatal előbb a *csáktornyai kam. jószágkormányzóság* alatt állott 1690-ig. Főnöke 1690—1694. április végeig *Igmándy* Sámuel volt, harminczados is egy személyben. De mivel számadásai 1692. és 93-ból az *alsó-ausztriai* számvevőségnél rekedtek, s 1693. juliustól a következő év májusáig a tiszttartóság a *kanizsai* kam. jószágkormányzósághoz csatoltatott — jövedelmeit ezen időszakból nem ismerjük. Utóda *Balogh* Ferencz volt 1695. jul. 26-áig, midőn Bajára harminczad-ellenőrnek helyeztetett át s helyébe *Heher* János Ernesztet nevezték ki ide tiszttartóvá és harminczadossá. Itt is sok falunak tizede bérben van és a jövedelem (mely 1690. és 91-ben a pestis miatt igen kevés volt) a katonaságra s a papokra fordittatik.

Pécsi harminczad, vám- és kam. tiszttartóság. Eleinte itt csak harminczad volt s azt 1687-től *Weginger* János Ferdinánd kezelte 1690. szeptemberig s számadásait az *alsó-ausztriai* számvevőség vizsgálta felül. Októbertől a jövő év végeig a harminczadhivatal megszünt, mert a pestis miatt e vonalon a kereskedés is szünetelt. 1692-ben *Wagner* Györgyöt bizták meg e hivatallal. Az ettől független tiszttartóságot 1690. október 18-án állitották föl, élére *Pavich* Ignáczot nevezvén ki. Ez 1693. október 15-éig viselte tisztét, midőn e tiszttartóság a *kanizsai* kam. jószágkormányzóság alá kerülvén, helyébe *Höps* Gábor tétetett, kinek működésével azonban nem voltak megelégedve. Midőn e tiszttartóság ujra visszakerült a budai kam. jószágkormányzóság alá, 1696. május 22-én *Dullersperg* Fülöp Jakab a *pécsi* kerület *felügyelőjévé* neveztetett ki fizetés és elszámolás nélkül.

Az itteni harminczad egyike a legjövedelmezőbbeknek, ugyszintén a tiszttartóság is, de ennek jövedelmét a *Radonay* püspöknek s más papoknak juttatott pénzbeli segély, postamester fizetése, lakásjavitások nagyon igénybe veszik.

Kanizsai kam. tiszttartóság és harminczad. 1693. jul. 1-étől 1695. julius végéig, e hivatal külön kam. jószágkormányzóságot képezett, melyhez a siklósi, szigetvári, kaposvári, pécsi és ujpalánkai tiszttartóságok és harminczadok fiókjaikkal együtt tartoztak, *Nagy* jószágkormányzó vezetése alatt. Halála után, ezen egész terület a budai kam. jószágkormányzósághoz, ezen tiszttartósághoz pedig a *babocsai*, *légrádi* és *hidvégi* fiókharminczadok csatoltattak s a hivatal élére *Wimber* Pál neveztetett ki évi 600 frttal.

Jövedelmei papi és katonai segélyekre, a postamester s a szertári szolgák fizetésére fordittatnak. A kanizsa-városi fogyasztási adót 1695-ben az ottani polgárság 3 évre évi 130 frtért vette bérbe. A tizedek felét mindenütt a pannonhalmi apát szedi.

Babocsai fiók-harminczad. Vezetője 1694. jul. 15-étől *Szerényessy* Miklós, ki számadásait a budai kam. jószágkormányzósághoz, a jövedelmet pedig a kanizsai fő-harminczadhoz tartozik beszolgáltatni.

Légrádi fiók-harminczad. Előbb önálló, 1695-től fiók-harminczad volt *Maalik* János kezelése alatt, ki hivatalát igen hanyagul viszi, noha e hely a legjövedelmezőbb fiók-harminczadok közé tartozik.

Bajai harminczad és kam. tiszttartóság. 1688. junius 7-étől 1696. végéig *Lusperger* János Mihály hivataloskodott itt, de oly hanyagul, hogy már 1695-ben *Balogh* Ferenczet kellett mellé adni ellenőr gyanánt, a következő évben pedig hivatalától felfüggesztetvén, utóda 1697-től kezdve *Eckhart* Pál lön. Luspergernek évi fizetése 300 frt volt mint harminczadosnak, ezenkivül a tizedek tizedét kapta tisztartósága czimén.

Jövedelmes hely, különösen mióta 1695-ben az idetartozó *batai* vámot fölállitották. A tized mivel, 1692. óta a császár azt a rácz jobbágyoknak katonáskodás fejében elengedte, igen megcsappant, annál is inkább, mert a kalocsai érsek birtokain a tized fele őt illeti. A jelentés irója sokat vár a fogyasztási adó, malombér, vizafogás és a fölállitandó sörfőzőtől.

Uj-palánkai harminczad, vám és kam. tiszttartóság. E hivatalt kezdettől *Gregorics* Ferencz vezette, de a rablók s a katonák kinzásai miatt meghalt, s 1692. jul. 24-én utódjául *Plagota* Gergelyt a budai volt harminczad-irnokot nevezték ki. Egy ideig a *kanizsai* kam. jószágkormányzóságához tartozott.

A harminczad jövedelme eleinte igen csekély volt, részint a 3 évig dühöngő pestis, részint a fel- és alá járó hadak s a rablók miatt. A tizedből semmi sem jött be, csak 1694-től mióta néhány *rácz* jobbágy a *szegszárdi szőlőhegyeket* mivelni kezdi és tizedet ad, melynek fele azonban a földesuré.

Sóhivatalok. A sókereskedés 1687-től 1690. április 15-éig teljesen szabad volt, de minden beszállitott kősó után, elővétel jogán 1 frtot, vám czimén pedig 15 krt. szedtek. Ebből csak a lippai és szegedi sóhivataloknak maguknak évi 30,000 jövedelmük volt, 1690. ápr. 15-én a bécsi kamara behozta a só-egyedáruságot, de a szállitás költségei, amikről addig szó sem volt, Szegedig 18, Budáig 26 garasba, Komárom felé még többe kerültek, egy kősónál pedig mintegy 2 frt hasznot akartak nyerni. De Belgrád és Lippa török kézre kerülvén a sószállitás megrekedt. A kamara tehát 1692-ben *Vorster* fő-élésmesternek 100,000, 1693-ban *Preuner* grófnak 10,000 és *Levin* főcomissáriusnak 3000 kősó vámmentes szállitására adott engedélyt. 1694-ben pedig herczeg *Esterházy* Pál nádornak 325,000 kősóra egyedáruságot engedélyezett, oly módon, hogy az elővételi jogért szedendő taksának s a vámnak felét fizesse. Ezeknek összege 101,362 frtot tett volna ki, de a jelentés szerint idáig (1689-ig) még egy krajczár sem folyt be, s még azt sem lehet tudni, mennyi kősó szállittatott már be s mennyi van még hátra. A jelentés azt mondja, hogy szabad só kereskedés mellett, 3 év alatt már az utolsó kősót is beszállitották volna, ezért s a sónak felcsigázott ára miatt, a sókereskedés szabadságát sürgeti. *T. K.*

Erdély iparosai az 1702-iki védvámokról. I. Lipót császár 1702. jul. 3-dikán kelt nyilt parancsában[1]) elrendelte, hogy a jövő 1703 év január 1-étől kezdve, külföldről semmiféle *vásznat*, *bőrt* — kivévén az *orosz* vagy *porosz* bőrt, amelyet magyarul közönségesen *bagariának* neveznek, az osztrák örökös tartományokba, használat vagy kereskedés czéljából behozni ne legyen szabad. Másrészt a külföldről behozandó *értékes posztókat* csupán a nemesek, udvari tanácsosok és hivatalnokok, doctorok és egyébb kiváló polgárok viselhetik. Viszont, hogy a belföldi ipar jobban felvirágozhassék, *nyers fonalat* és *nyers gyapjut* ezentul csakis kétszeres harminczad mellett, nyers, ki nem dolgozott, magyarországi *ökör-* és *tehén-bőrt* pedig csupán a rendes harminczadon felül darabonként még külön fizetendő 45 kr., taksa lefizetése után szabad külföldre szállitani. Ezentul tehát mindenki csakis itthon termelt ilyesféle áru- és ipar- czikkeket használjon az emlitett bőrök kivételével, a hatóságok pedig a parancs megszegőit megérdemlett büntetéssel sujtsák, első sora a tilalmas *áruk*, *öltözékek*, *borok* és *lovak* stb. elkobozásával, visszaesés-

[1]) 332/1702 Erd. kanczelláriai szám.

nél pedig még szigorubb megtorlást alkalmazzanak. Hogy végül a csempészetnek eleje vétessék, minden följelentő az elkobzott áru harmadrész értékét kapja jutalmul, s az késedelem nélkül kifizettessék neki.

A legfelsőbb 1702. jul. 30-dikán kelt, leirat[1]) melylyel e nyilt parancs az erdélyi kanczelláriának megküldetett, a lovak behozatali tilalma alól kiveszi a hadsereg számára szükséges lovakat, továbbá azokat, melyek az udvari kamara engedélyével, s annak az igazoló levelével hozatnak az országba, egyuttal pedig meghagyja Erdély rendeinek, hogy miután ez a mielőbb közhirré teendő kir. parancs a belföldi termelés előmozditását czélozza, tőlük telhetőleg a rendek is gyámolitsák az érdekelt erdélyi termelőket és iparosokat, s ha a czél előmozditására valamit javasolhatnak, azt az uralkodó tudomására hozni ne késsenek.

Az erdélyi főkormányszék, amelylyel a kanczellária a kir. parancsot közölte, mindjárt átlátott a szitán, hogy itt tisztán az *osztrák* ipar föllenditéséről van szó, nem pedig Erdély érdekeiről. Ennek föltüntetése végett maguktól az illetékes s érdekelt egyénektől szerezte be az adatokat. Evégből, mint 1702. okt. 28-dikán a kanczelláriához intézett jelentése[2]) mondja: „a Plenum Gubernium tetszéséből ad 25-tum labentis mentis pro danda opinione, miképen vétethetnék praxisban azon Ő Felsége kegyelmes intentióját, minden *czéhekből* ez hazában értelmesebb emberek ide ad commissionem pro eo indictam compareáltak". A czéhek képviselői aztán irásban foglalták véleményüket, amelyek itt következnek:[3])

Egész Erdélyben levő szőcsök alázatos opiniója.

Az mi az *juh-* és *bárányborök* dolgát illeti, ami ez országban terem, és mennyit esztendőt által nyuznak, conditionaliter elégségesnek itéljük, ha egyébb efféle kereskedő rendek, ugymint örmények, zsidók, görögük, lengyelek, oláhok orrunk előtt fel nem kapják és más országokra nem viszik.

A limitatió dolgáról, adhatjuk-é, limitatió szerint, nem-é, azt most nem determinálhatjuk.

Az posztó-csináló czéheknek opiniója.

Erdélyben termett juhoknak gyapjából absolute *posztót nem* csinálhatni, honnan teljességgel elégteleneknek tétettetünk az országbelieknek mesterségünkkel satisfaciálni.

Ennek lelette mivel az *festék* is idegen országból jő, annyival is inkább nem obligálhatjuk magunkat, hogy elgyőzhessük posztóva az hazát.

[1]) 332/702. Erd. kancz. szám.
[2]) 205/702. Erd. kancz. szám.
[3]) 482/702. Erd. kancz. szám.

Mennyi ezer mázsa gyapju és festék kellessék esztendő által, azt is semmiképen nem determinálhatjuk, mivel egy esztendőben több kell el mint az másikban, és ha az gyapjunak, festékeknek behozatása interdicáltatik, semmiképen nem subtistálhatunk.

Az erdélyi mészáros czéhnek az Ő Felsége kegyelmesen emanált pátens mandatuma iránt alázatosan tett opiniója.

Mennyi *marha* nyuzattassék, vágattassék ez hazában mészáros czéhünktől, annak determinatióját semmiképen le nem tehetjük, mivel az üdőnek mivoltához képest egyszer több, másszor kevesebb hus kel el, kivált mikor Isten az hazának áldását nyujtja makk és bárányszaporodás dolgából, olyankor kevesebb hus mintsem egyébkor kivántatik.

Az mennyi marhát mészáros czéhünk vág, nyuz, azon marháknak bőrit mi, haza lakosin kivül senkinek el nem adjuk, ha tőlünk azok, kiknek kivántatik, megvennék illendő áron és azokkal ha beérhetik mesterségeket, vagy nem, aztat mi nem tudhatjuk.[1])

Az mi kegyelmes urunk Ő Felsége küldött kegyelmes Pátensére az brassai szijgyártó czéhnek alázatos opiniója.

Nagy fogyatkozást mesterségünkben tapasztalván, ha az Havasalföldiből hozandó szőrös *bőrök* interdicáltatnak, ugy annyira, hogy teljességgel azok nélkül nem subsistálhatunk, annál inkább az országnak sem satisfaciálhatunk, annak felette *timsó* ebben az hazában nem találtatik, mely nélkül teljességgel nem lehetünk, mennyi bőr pedig szám szerint felmiveltessék esztendőt által, azt semmiképen nem declarálhatjuk.

Az brassai timár czéheknek opiniója.

Nagy szükségünk lévén az Havasalföldiből hozandó szőrös *kecske-* és *tehén bőrökre* mindennapi életünk táplálására és portiónknak megadására, melyek nélkült mesterségünket teljességgel nem promoveálhatjuk, annak felette *szkumpia*, *karaboi* és *timsó* ebben ez hazában nem találtatik, melyek nélkül teljességgel nem subsistálhatunk, mennyi bőr pedig szám szerint felmiveltessék esztendőt által, azt semmiképen nem determinálhatjuk.

[1]) A mészárosoknak, kik mint czéheik kiküldöttei szerepeltek, a neveik is fel vannak jegyezve. A *szebeni* mészáros czéhet képviselték: Spilsnider György és May berg János; a *segesvárit* Gref Márton; a *brassait* Gaspar Keresztély; a *medgyesi* Kis-eSlyki János és Vidman Mihály; a *kolozsvárit* Fejér János és Novák Márton; a *szászsebesit* Snihi Mátyás és Küs György; a *nagy-enyedit*: Szebeni Mészáros Péter és Galgóczi György; a *gyulafehérvárit*: Bányai Mészáros István és Medve Péter; a *marosvásárhelyit*: Szügyéni Nagy András és Szórta Márton; a *tordait* Bölöni Isván a *déesit*; Szilágyi Mészáros András; a *dévait*: Foris András és a *fogarasit*: Mészáros Miklós.

Erdélyben levő timár és szijgyártó únió.

Erről nagy alázatossággal gondolkodott, minthogy Erdélyben esztendőt által nyuzandó marháknak *bőre* annyit nem importál, hogy az országbelieket bocskorral, csizmával és sarutalppal, hintó-bőrökkel, hámokkal szijszerszámokkal, és egyéb ahhoz kivántató requisitumokkal eltarthassuk, kiváltképen, ha az limitatió szerint kell magunkat regulálni. Az bőröknek summáját penig, mennyi kivántatnék nem determinálhathatjuk, sőt ha más országokból bőr dolgából minket nem suppeditálnak, mi az országbelieknek az feljebb megirt munkával nem tehetünk contentumot. Az országbeli mészáros czéhek is arra nem elégségesek.

Az fogarasi timár czéhnek opiniója.

Nagy szükségünk lévén az Havasalföldiből hozandó szőrös *kecske*, *berbécs* és *tehén* és *fejér bőrökre*, mindennapi életünknek táplálására és az Ő Felsége portiójának megadására, melyek nélkült mesterségünket teljességgel nem promoveálhatjuk, hogy azok nélkült az hazában mesterségünkkel élhessünk, annak felette az *szkumpia*, *karaboi* és *timsó* ez országban nem találtatik, melyek nélkült mi is teljességgel nem subsistálhatunk, és hogy mennyi számu bőrök mesterségünk által kikészittetnek, semmiképen nem tudhatjuk.

Egész Erdély országban levő lakó csizmadiáknak és vargáknak opiniójok.

1. Lehetetlen, hogy Erdélyben nyuzandó *kecske*, *bérbécs* és *juhbőrökből* véghez vihessük az országbeliek csizmáit és saruit.

2. Bőrkészitésre való materiát, tudniillik timsót, karaboit, skompiát Erdélyben nem termik.

3. Elégséges czéhbeli mesterember vagyon az erdélyi saru és csizma készitésére.

4. Hány ezer csizma és saru kivántatik esztendőt által az ország népinek, mi azt semmiképen nem tudhatjuk.

5. Hány ezer juh- és kecskebőrök kivántatnak az kikészitésre s mivelésre, semmiképpen nem tudjuk.

„Az erdélyi takács-czéh opimója."

„Minthogy ebben a hazában *gyapot* nem terem, sem pediglen festő, azért hacsak más országból ide nem hoznak szükiben lészen (az ki igen szükséges és kivántató) az ország."

*

A czéhek tehát határozottan a kir. parancs ellen foglalnak állást, mely érdekeiket mélyen sérti, s egész existentiájukat tönkre teheti. A főkormányszék pedig határozottan pártjukra áll, s hogy az ügynek nagy fontosságot tulajdonit, bizonyitja 1702. okt. 28-dikán kelt jelentése,

melyet az erdélyi udvari kanczelláriához intéz.[1]) Először összefoglalja benne a kihallgatott czéhek véleményét: „hogy t. i. a timár, szijgyártó, csizmadia és vargaczéhek csizma, bocskor, szijszerszámmal és egyéb mesterségek szerént való instrumentumokkal elgyőzni ez hazából várható bőrökből lehetetlennek ítélik; ugy kikészitésére timsót, szkompiát, karaboit, — hanem ha idegen országból hoznak, — ez hazában nem találnak. Hogy ezeknek elégséges bőrt suppeditálhasson, az mészáros czéh sem reményli. A posztócsinálók is ez hazában termett gyapjuból posztót nem csinálhatnak, hanem idegen országról hozott gyapjuból, ugy arra festék is ez hazában nem terem. Az takácsok sem lehetnek fejér gyapot és veres vagy más szinü festő nélkül, kiket is más országról hoznak. Egyedül az szőcs czéhek bárány-bőr-bérlettel reménylik, hogy sufficiálnak, csak idegen országra ki ne hordják az Ő Felsége parancsolatja szerént, de mi ezt alig hihetjük. Ezek penig kiki mestersége szerént nem tudja meghatározni: mennyi kellene ez haza szükségére mindenféle eszköz."

„Ezt mi Kegyelmeteknek" — folytatja tovább az átirat — „minekelőtte a gubernium az ő Felsége kegyelmes parancsolatjára és consequenter az pénz circulatiójáról s ez országban valamennyire megbővithetéséről opinióját küldheti, csak azért irtuk meg, hogy avagy csak ennyire is értvén Kegyelmetek ez hazában a materiáléknak szükségét, vigyázhasson; ha mit az excelsa Camera tovább ez hazában praxisba vétetni és determinálni akar, azhol illik, declaratiót tehessen.

„Nem késik a plenum Gubernium is hová hamarébb lehet maga opinióját adni. Interim, ha Kegyelmetek világositaná, jól lenne: mi értetik minden az cruda filán, cruda lanán, omnis generis télán; mert ha pagyolatot, fátyolt, mindent az tela comprehendál, az főrendek feleségei affélék nélkül nem lehetnek."

Kár, hogy sem az udvari kanczellária feleletének, melyben a szép erdélyi mágnás asszonyok patyolatai és fátylai iránt bizonyosan megnyugtatja az udvarias főkormányszéket, sem a főkormányszék ő Felségéhez intézett fölterjesztésének nem találtuk nyomát.

Karlovszky Endre.

---

[1]) 205/702. Erd. kancz. szám.

A KOMÁROMI VIZAHALÁSZAT A XVI. SZÁZADBAN.

Irta: Dr. Takáts Sándor.

— Első közlemény. —

Komárom vidékét árterületek, nádas-zsombékos laposok, füzesek, kihalt folyómedrek és mocsarak alkotják. Mély fekvésü sikság lévén, a folyóvizek századokon át kényük-kedvük szerint csapongtak át rajta, s medrüket, folyásukat szeszélyük szerint változtatták. A Duna, Vág, Nyitra, Zsitva, Dudvág, Csalló [1]), Csiliz, Császta stb. számtalan élő eret, holt posványt, tavat, mocsarat, lápot, libhányt és dzsindzsárt alkottak, s a mai Csallóközt keresztül-kasul járván, egy, a maga nemében páratlan szigetcsoportot képeztek, mely csak 4—5 századdal ezelőtt lett egységes területté. E vizben, füben és fában gazdag terület, tömérdek hal, vad és madár boldog otthona volt századokon át. Ugy látszott hát, hogy maga a természet is arra alkotta, hogy a beköltöző magyarság itt zavartalanul folytathassa ősi életmódját s kedvencz foglalatosságait. Mert e vidék nemcsak az életfentartást tette könnyüvé, hanem bőségesen gondoskodott arról is, hogy szerencsés lakói az ellenségtől is védve legyenek.

E vidék lakossága tehát ősidőktől halászatból, madarászatból és vadászatból élt. A magyar halászat kezdetét és fejlődését, virágzását és hanyatlását Komárom vidékén lehet legjobban tanulmányoznunk, mert itt vergődött legnagyobb jelentőségre, s itt találjuk legtöbb emlékét. A komáromi halász ősi eszközei még ma sem vesztek ki mind a használatból; a fentőt most is ugy használja, mint ősidőben; a harcsát most is kuttyogatóval fogja, mint egykor ősei az alsó Volga és Kuma vizein. A piszkés nomád élete, sátora szakasztott mása az ázsiai jurtáknak s azok életmódjának. Itt találkozunk legelőször a Tanya (Thona) ősrégi névvel, s a helynevek közt már az Árpádok korában virágzó községekként szerepelnek Keszegfalva, Halas, Harcsás, Gadócz stb. A családnevek között is gyakori a hal és halászati eszközök után felvett név. Nemcsak Komárom jegyzőkönyveiben, hanem Zsigmond okiratainban is

[1]) Ma már nem létezik, de a XIV. században még megvolt. Töle kapta a sziget a Csallóköz nevet.

találkozunk a Posár, Halász, Csukás, Vizay, Csik, Gadócz, Kárász, Keszeg stb. nemesi családnevekkel.

Mivel a lakosság tulnyomó része halászatból élt, s mivel a földesuraknak, egyházaknak és királyi birtokosoknak legfőbb jövedelmük a hal volt, természetes, hogy e tekintetben Komárom vidékének nem volt szabad szükölködnie. Hála a természetnek! volt itt viz elég, s benne annyi hal, hogy a halgazdagság szinte meséssé vált.

Az a rengeteg sok folyó, ér, tó és mocsár, melyet árpádkori okirataink Komárom vidékén felsorolnak szinte tévutra vezette historikusainkat. A „*piscina*“ és „*piscatoria loca*“ egyoldalu magyarázatából ugyanis azt következtették, hogy a halastavak rengetegje boritotta e vidéket. Herman Ottó helyesen jegyzi meg, hogy a piscina tulajdonkép nem is halastavat, hanem vejszét jelent. Ezek az elnevezések azonban nem jogositanak fel bennünket arra, hogy Herman Ottóval a halastavak sokaságában való hitet egyszerüen képzelödésnek vagy téves magyarázat eredményének mondjuk. Mert hát okiratokkal bizonyithatjuk azt is, hogy a piscina alatt halastavat is értettek. IV. Bélának a komáromi várbirtokra vonatkozó nagy privilegiuma egymaga számos ilyen esetet emlit. Különben még a XVI. századbeli urbariumoknak alább ismertetett adatai is annyi halastavat és halászó helyet emlitenek Komárom vidékén, hogy semmiképp sem lehet merő képzelödésnek mondanunk Pesty Frigyes és Ortvay hitét a halastavak sokaságában.

I.

A Habsburgok idejében a királyi tulajdont képező komáromi várbirtok elzálogositása, egyes részeinek eladományozása mind gyakoribb lesz. A kincstár üres lévén, a vár épitésének és javitásának költségeit valamint a várőrség zsoldját rendesen a várparancsnokok fizették. Az ezrekre rugó tartozások fejében aztán a komáromi várbirtokot kapták. Senki sem veheti nekik rossz néven, ha első sorban arra törekedtek, hogy minél előbb behozzák a kiadott tőkét, s a veszélyes időkben minél hamarabb biztositsák magukat. Zavaros és szomoru idők voltak ezek! Még saját véreink legelőkelőbbjeit is a mérhetetlen önzés és kapzsiság jellemezte, annál inkább a komáromi várbirtok idegen tulajdonosait és embereit. A dulás és jogfosztogatás napirenden volt s a szegény nép hiába állt elő szent királyaitól nyert privilegiumaival, hiába kéréssel és könyörgésekkel, a német várparancsnokok és a német örség fülei siketek az ilyenek iránt. Kiméletlenek, bosszuállók és pénzsovárok majdnem kivétel nélkül. Szembeszállnak ők nemcsak a szegény jobággyal, hanem még az esztergomi érsekkel is, s ha el nem vitathatják annak világos jogait, erőszakhoz nyulnak. Félezred év alatt nem állott elő

Komárom vidéke annyi panasszal, mint e másfél század alatt. Az országgyüléseknek szinte állandó rovatai lesznek a komáromi sérelmek s a kanczelláriához és kamarához csomó számra jönnek a panaszok a várparancsnokok és a várőrség erőszakoskodásai ellen.

E szomoru viszonyok között a halászoknak volt még legtürhetőbb állapotuk. A Duna mindkét ága szabaddá lőn, s a vizeken bizonyos halmennyiség beszolgáltatása mellett szabadon halászhattak. A török hóditások terjedésével azonban az ő sorsuk is rosszabbra fordult. A vizeken való halászás kezdett veszélyessé lenni; ott pedig, hol nem kellett az ellenségtől tartaniok, boldog-boldogtalan halászott. Az ide kirendelt temérdek naszádos katona ugyanis éjjel-nappal halászott; fizetését ugy sem igen kapta, tehát halászott és kereskedett. Esztergom elfoglalása után az ottani elárvult lakosságot is Komáromba telepitették, s az uj jövevények nagy része halász ember lévén, itt folytatta mesterségét.[1]) Tehát ezek is nehezitették a komáromiak megélhetését. De jöttek ujabb és nagyobb bajok is. A vár ágyuzása, a naszádosok lövöldözései, lármája és evezőcsapásai elijesztették a halakat a város alól, úgyhogy a halászok kénytelenek voltak messzebb vizekre menni. Az is baj volt, hogy a várparancsnokoknak mind a halakra, mind madarakra meg volt elővételi joguk.[2]) Kiválasztották hát a zsákmányból a legjobbat, s annyit adtak érte, mint a legsilányabbakért szokás. Minthogy a Dunában fogott nemesebb halak *egynegyede* a várbirtokot illette, a várparancsnokok illetve a burggrafok[3]) a vizából egy negyed részt levágattak s a hal többi részét a halász nyakán hagyták. Ha pedig silány halakat mutattak be, a köteles negyedrészt pénzben követelték.

1533-ban behozzák Komáromba a vámot, a kikötési dijat és az átkelési pénzt. Ujabb csapás volt ez a halkereskedésre, s ujabb zsarolási eszköz az udvarbiró és várparancsnok kezében, a halászattal s a halkereskedéssel foglalkozók ellen. Bámulva olvassuk a sérelmek között, hogy a katonák egy terhelt hajótól 50—60 tallért követeltek, hogy 500 frt áru halból 40 frt árut és egy nagy vizát elvittek; egy bárkából a 100 legszebbet a várparancsnok, 25-öt a viceparancsnok számára ragadták el, s a ki az ilyen eljárás ellen tiltakozott, azt a katonák lehuzták és elverték. A harminczad s másféle adó megfizetése persze csak ezután következett. Igy aztán nem csoda, ha a királyi harminczados

[1]) 1546. febr. 23-án engedtetett meg nekik keserves könyörgések után a komáromi vizeken való halászat.

[2]) „General Gedechtnis an die Vischer und Vögeljäger umb Comorn.“ A komáromi burggrafok számára.

[3]) A gazdasági ügyek intézője, később provisor, azaz udvarbiró volt a neve.

azt irja, hogy a várparancsnokoknak *háromszor* annyi a jövedelmük, mint a királynak.

A halászokra nézve az sem volt előnyös, hogy az udvar majdnem kizárólag Komárom vidékéről fedezte halszükségletét. Egy-egy sikertelenebb halászat alkalmával ugyanis nem birtak a kivánalmaknak megfelelni. A császári udvarbirák ilyenkor aztán a szomszédközségek halászaitól szerezték be a szükségletet; persze nem oly módon, hogy a halászok meg lettek volna elégedve. A *gútaiak* és *naszvadiak* részesültek legtöbbször az ilyen szerencsében vagyis inkább szerencsétlenségben. A gútai és naszvadi halászat az esztergomi érsekség tulajdona volt; a lakosok maguk készitették a vizafogó czégéket s a hal *egyharmadát* az érseknek kellett beszolgáltatniok. Ezenkivül minden eladott viza után az érseknek vagy tisztjének, valamint a plébánosnak is külön 12—12 denárt kellett fizetniök. Szokás volt az is, hogy a ki a halat tőlük megvette, minden víza után egy font borsot adott, melynek $^2/_3$-a a lakóké, $^1/_3$-a az érseké volt.

Ezen kötelezettségeiknek eleget tévén, nem háborgatták őket mindaddig, míg a komáromi vár udvarbirája, Syk Mihály, bele nem avatkozott ügyeikbe. Csakhamar arra kényszeritette őket, hogy a fogott vizákat neki szolgáltassák át. A király pedig felmentette őket az érseknek járó hal beszolgáltatása alól, azon feltétel alatt, hogy hal helyett hetenkint 6 forintot fizetnek az érsek udvarbirájának. Ugyanigy mentette fel a naszvadiakat is heti 5 frt fizetése mellett. Természetes, hogy sem a gutaiak, sem a naszvádiak nem tudták e nagy összeget megfizetni, annál kevésbbé, minthogy a komáromi udvarbirónak beszolgáltatott halak árára néha évekig kellett várniok. S mi történik most? A király időről-időre felmenti őket, „a szegény elnyomorodott lakókat" az érseknek fizetendő összeg alól, az udvar számára beszolgáltatott halakat pedig kifizetteti az érsek udvarbirájával! Ezt az eredetí eljárást különösen Rudolf szerette gyakorolni. 1578-ban a gútiak 61 vizát szállitottak Bécsbe, fizetést azonban nem kaptak. E helyett a magyar kamara utasittatott, hogy Zeleméry Lászlóval, az érsekség udvarbirájaval fizettesse ki a gútaiak követelését. 1579-ben a gútaiak és naszvadiak 62 vizát (300 frt értékben). szállitottak Bécsbe. „Méltányosnak látszik — irja Rudolf Zelemérynek — hogy ennek fejében kielégitsék őket!" Ezt a kielégitést persze ismét az érsekségre bizta. [1])

De térjünk vissza a várbirtok udvarbiráinak zaklatásaira és erőszakoskodásaira. Ezek ellen a gutaiak 1551. jun. 26-án magánál Ferdinándnál kerestek orvoslást. Panaszlevelükben vádolják Syk Mihályt, a komáromi vár udvarbiráját, hogy kénye-kedve szerint bánik földeikkel,

[1]) *Ez adatok, valamint a fentebbiek és a következők is: a csász. és kir. közös pénzügyminiszterium levéltárában találhatók.*

réteikkel és vizafogóikkal, holott örök idő óta ők azoknak egyedüli tulajdonosai. Állitásukat oklevelekkel is bizonyitják; de Syk nem törödik se kiváltságaikkal, se könyörgéseikkel.[1]) A király meghallgatván panaszukat, julius 9-én felkérette privilegiumaikat, s miután kellőleg átvizsgálták azokat, utasitotta a komáromi burggráfot, hogy ne háborgassa őket jogaikban.

Az *ekecsieket*, kiknek régi czimerében hal diszeleg s kiket a legügyesebb *vizaczégeverőknek* tartottak, szintén háborgatta a burggráf, s bár 1548. okt. 7-én megtiltotta ezt neki Ferdinánd,[2]) azontul is megkivánta jogtalan követeléseinek teljesitését. Erre aztán Ekecs is felküldötte kiváltságleveleit s 1550. április 13-án és 1551. május 12-én ujra megparancsolta a király a burggráfnak, hogy az ekecsieket a vizafogó verésén kivül semmire sem kényszeritheti.[3])

A várkormány ellen legtöbb és legsulyosabb panaszaik a *komáromi* halászoknak voltak. A hallatlan zaklatások és igazságtalanságok ellen ők is a királynál kerestek védelmet, de többszörös könyörgésük daczára csak 1562-ben kaptak sérelmeikre orvoslást. Ez évben két rendeletet bocsátott ki Ferdinánd a komáromi halászok ügyében. Az első Frankfurtban kelt november 27-én, a másik Preisgauban Freyburg mellett deczember 28-án.[4]) Mindakettő a felhozott sérelmekkel foglalkozik s végleges en meghatározza a várkormány és a halászok, valamint a többi komáromi lakosok közötti viszonyt, a halászok és más czéhek kötelezettségeit s a várgrófok kötelességeit. E fölötte fontos határozat, melyet az urbáriumba is felvettek, némi változtatással közel másfél századon át irányadóul szolgált a két fél között.

Azon kezdi, hogy a komáromi váruradalomban egész éven át tömérdek nemes halat fognak.[5]) A nemes halak közé sorolja a vizát, kecsegét, tokót és sőreget, valamint az ugynevezett vágó tokot, azaz a vizahal egyes fajait. A két Dunában fogott nemes halak *negyedrésze* a várbirtokot illeti. Ha azonban a várbirtokuak nincs szüksége halra, a köteles negyedrészt *pénzben* kell beszolgáltatni. Ő felsége várgrófjának és a várparancsnoknak meg van ajoguk az *elővásárlásra* s a halászok csak akkor adhatják el zsákmányukat másoknak, ha a várkormánynak, illetve a *királyi udvartartásnak* nincsen halra szüksége.

[1]) U. o. Gedenkbücher 1551.

[2]) Rendelete Syk Mihályhoz u. o.

[3]) Ugy a gutaiak, mint az ekecsiek védelmében nagy buzgóságot fejtett ki Oláh Miklós.

[4]) U. o. és az országos levéltárban az 1592. urbariumban. „Abschied zwischen dem Burggraven und der Gmain zu Comorn.

[5]) „Bei dieser Herrschaft Comorn übers ganze Jahr eine grosse mennig Edles Visch gefangen werden" stb.

Ez az a jog, mely ellen a halászok legjobban küzdöttek, ez, mely a várgrófok kezében a leghatalmasabb fegyver volt a szegény halásznép ellenében. De hát hiába kértek és könyörögtek ennek az igazságtalan követelésnek eltörléséért, Ferdinánd nemcsak meghagyta, hanem meg is erősitette, igy kivánván azt konyhájának szükséglete.

Emlitettük, hogy a Komáromba rendelt hadi nép s főleg a naszádosok nagyban üzték a halászatot. Arról azonban hallani sem akartak, hogy a halászok és a többi polgárok terheiben ők is részesüljenek. A fentebbi királyi határozat azonban szigoruan meghagyja, hogy a halászattal foglalkozó, halkereskedést üző naszádosok és hadi népek ezentul kötelesek a fogott halakat a várgrófnak bemutatni s mindama terheket viselni, melyeket a többi polgárok.[1]) Megtiltja a rendelet a várgrófoknak, hogy az egyes halnak, például vizának egynegyedét levágassák; nem a halnak, hanem árának negyedét szabad követelniök. Ami halat fognak, azt a halászok két *dézsmálója*, kiket ők *dékánoknak* hivnak, köteles a várgrófnak bejelenteni, még pedig hiven, elhallgatás nélkül. Ami a köteles negyeden felül az udvar számára szükséges, azt méltányos áron megveszik, a többi bárhol szabadon eladható. A vevő a halászoknak a vételár mellett, minden viza után egy font borsot is köteles volt adni. Ha a várgrófnak, illetve az udvarnak nem volt szüksége halra s a halászok a köteles negyedrészt pénzben szolgáltatták be, minden viza után $^1/_4$ font borsot is kellett adniok.

Régi szokás volt, hogy a halászok két dézsmálója, a kik a halászokra vigyáztak s a fogott halak számát a várban egész éven át bejelentették, az udvar számára vásárolt vizát, tokot vagy vágótokot (Nester) egy vagy két napig, élve, kötélen a vizben tartották, mert igy frissebben megmaradtak, mint a bárkában. A király e szokásra vonatkozólag azt rendelte, hogy a halászok és dézsmálók az udvari halat három nap és három éjen tul nem kötelesek a vizben őrizni. Ez időn tul a várgrófnak kötelessége a halak életbentartása és gondozása s az alattvalókat sem kényszeritheti, hogy esetleg a várgróf halait is őrizzék. Azt is meghagyta a várgrófnak, hogy a halászoktól a levágott vizák után ne követelje az ugynevezett «Hausenknöpf»-öket és más részeket; legfölebb csak annyit követelhet, a mennyi házi szükségleteire elegendő, de ezt is meg kell fizetnie.

Mivel a várgróf nem egyszer erővel kényszeritette a halászokat, hogy az ellenség közelsége miatt fölötte veszélyes vizeken is halásszanak, a király meghagyja neki, hogy a *szőnyi*, *neszmélyi* és *tatai* vize-

[1]) E resolution kivül a naszádosok külön rendeletet kaptak: „Bevelch das die Nasadisten zu Comorn die Viesch anzeigen sollen". E rendeletben emliti Ferdinánd, hogy a királyi vizeken a naszádosok fogják a *legjobb* halakat.

ken, melyek a török kezében vannak, egyetlen halászszal se merjen akaratuk ellenére halásztatni.

Szól ezután a királyi határozat a *komáromi szekeresekről* is. Ezeknek intézménye ugyanis szoros összefüggésben volt a halászattal. A *bécsi* és a *külföldi udvarok* számára szerzett halat ugyanis a szekeresek szállitották a kirendelt helyre. A komáromi szekeresek ez időben már királyilag megerősitett czéhet képeztek. Foglalkozásuk nem a földmüvelés volt, mint manapság, banem egyesegyedül a fuvarozás. Ők szállitották a halat *Bécsbe*, *Prágába*, *Frankfurtba*, *Lengyelország fővárosába*, *Párisba*; ők vitték a török, német és magyar követeket; az ő szekereiken jártak a várparancsnokok, várgrófok és ispánok, ha hivatalos küldetésük volt. Minden utjokért meghatározott fizetésük járt. Egy bécsi fuvarért 5 magyar forint és 20 dénár, vagy 4 forint és 1 mérő zab járt; ha hosszabb utat tettek, a fizetésre nézve előre megegyeztek. Ezenkivül fel voltak mentve minden adózás és őrség alól. „Die Kutchy von Comorn — mondja a királyi határozat — sindt aller Gaben und Wacht frey, allain müssen sy jederzeit, was Ihr Mayest. zu ihren gebürenden Heil von Vieschen gefelt, nach *Wien* führen, darfür gibt man ihnen von einer Fuhr fünf Gulden und zwanzig Pfennig Hungrisch. Und müssen den Diener so man mit den Vieschen schicket wieder herab führen. Ebenfals müssen in andern Ihr Majest. Sachen, als mit Führung der Botschaften, der Ambtleut zu Comorn und dergleichen sich gebrauchen lassen“ ![1])

Mikor pedig a kaszálás idején Komárom többi lakóival együtt 2 napig ők is ingyen szolgálatot tettek a várbirtokban, mint a többinek nekik is egy kupa só járt. [2])

A várgrófok ismervén a szekeresek kötelezetségeit, magán ügyeikben is felhasználták őket; s ha jó szóval nem akartak engedelmeskedni, erővel kényszeritették őket szolgálattételre. E visszaéléseknek azzal akart véget vetni Ferdinánd, hogy a várgrófnak meghagyta, miszerint magánügyekben csak kölcsönös megegyezés és megalkuvás esetén vehetik igénybe a szekereseket.

A terjedelmes határozat utolsó pontjában inti a király a várgrófot és Komárom lakóit, hogy a kölcsönös boszantásokat, czivódásokat és engedetlenséget hagyják abba. A város lakói tartsák kötelességüknek az ő felsége részéről oda rendelt várgrófot, mint törvényes felsőbbséget elismerni, tisztelni, s neki e határozat alapján mindenben engedelmeskedni.

[1]) Ferdinand az 1562-i rendeletben azt ajánlja a várgrófnak, hogy alkudozzék a szekeresekkel, hát ha sikerül őket rávenni, hogy olcsóbbért szállitsák a halat Bécsbe.

[2]) A várgrófok ezt az ősi szokást is beszüntették, de Ferdinánd 1562-ben visszaállitotta.

Mondanunk sem kell, hogy e királyi határozat, mely alól a furfangos várgrófok ezer kibuvót találhattak és találtak, sehogy sem elégitette ki a komáromiakat. Már maga az utolsó pont, — hogy t. i. a várgrófot, (a ki tulajdonképen csak az udvar ispánja volt) tartoznak felebbvalójuknak tekinteni — nyilt megtagadása vala a város régi privilegiumainak. Egészen uj és fölötte kellemetlen teher volt a várgrófoknak engedélyezett *elővásárlási* jog. Ilyenről a komáromi halászok azelőtt sohasem hallottak. Ellenkezett az ősrégi czéhszabályokkal, a naszádosoknak és a hadi népnek megadott halászati engedély. Törvénytelen volt a köteles negyed résznek a Duna egész vonalára való kiterjesztése is; mert a régi *szabados* halászat — legalább a nemesebb halakra — ezzel teljesen megszünt.

Hogy az uj királyi határozat magával a halászczéh levelével is ellenkezésben állott, azt könnyen kimutathatjuk.

Komárom halászsága — irja Herman Ottó fölötte érdekes és szép művében — a császári szabadalmat, mint a czéh alapját 1696-ban nyerte! Ez az állitás megfelel ugyan a valóságnak, de hozzá kell tennünk, hogy a Lipót megerősitette artikulusokról már I. Ferdinánd király azt mondja, hogy *fölötte régiek*, azaz a komáromi halászok czéhszabályai a lehető legrégiebbek közül való [1])

A Lipót által megerősitett czéhlevél miseszolgáltatás, zászlófelállitás stb. kötelezettségével kezdődik. Ugy az *„öreg halász“*, mint a *„koczás“* szombaton este köteles volt a vizekről megtérni, hogy a vasárnapot megülje. Csak ha vihar, vagy más baj érte, igazolták elmaradását, egyébként az öreg halász 2 frt, a koczás 1 frt büntetést fizetett. Ujévkor

[1]) Hogy miért erősitette meg épen Lipót, azt is könnyen meg lehet magyaráznunk. Lipót uralkodása alatt Hoffkirchen volt jó ideig a Komáromi várparancsnok. E zsarnoki természetü, szivtelen katona égbekiáltó igazságtalanságokat követett el a komáromi lakosságon. A város az ő összes elődei alatt nem szenvedett annyit, mint az ő várkormányzósága idején. Elüzte a protestánsokat, börtönbe vetette a város biráját és nótáriusát, jogokat fosztogatott, erőszakoskodott mindenütt, ahol csak lehetett. Sulyos kezeit még a czéhekre is rátette, s ha leveleik nem voltak rendben, elkobozta azokat s a mestereket érzékenyen megbüntette. A nehéz időkben elnyomorodott iparosok sietve mentek Bécsbe, s nagy áldozatok árán ujra megerősitették czéhleveleiket. A *csizmadiák*, kik Mátyás korabeli artikulusokkal éltek, 1699-ben erősittették meg czéhlevelüket, jólehet 1497-ben, 1569-ben, 1600-ban és 1655-ben már kiadták azokat királyaink. Az *aranymüvesek* 1529-ből való levelüket, a *német szuszterok*, a *serfőzők* ujabb artikulusaikat erősittették meg. A *szijjártók*, a *„kajblisok“* (1675), a *zubboncsa* czéh (1675), a *szabók* (1686) és a *halászok* szintén Lipót uralkodása alatt iratták át régi czéhlevelüket. Már csak azért is megtették ezt, mivel a Bethlen-féle felkelés idején, Komárom elpusztitásakor a legtöbb oklevelük elégett. Némely czéh megelégedett azzal is, hogy Hoffkirchennek lefizette a taksát, s igy legalább megkiméltе a bécsi ut költségeit. Azért diszeleg némely czéhlevélen a Hoffkirchen név.

történt a főczéhmester és a czéhmester választása, akik az artikulusokra esküt tettek. Ha valakit rajtacsiptek, hogy a «*rekesztés*»-ben halászott, 4 frt birságot fizetett, nagyobb kihágás esetén pedig eltiltatott a «*szabados halászattól.*» Ha egy helyen több halász találkozott, a *tanyavetés* sora azon volt, aki legelőször érkezett. Az illető ilyenkor feltüzte *örfáját*, s csak mikor hálóját beszedte, akkor vette le ismét. Amint ez megtörtént, a következőnek legott ki kellett vetnie hálóját, mert késedelem esetén 50 pénz birságot fizetett. A ki a czéhnek nem volt tagja és mégis halászott, attól a halat elvették. A *Dunán* — mondja az egyik artikulus — *a halászat szabados;* de ha a czéhbeli, az uraság vizében akar halászni, azt előre be kell jelentenie; a *köteles halból* pedig (viza, tok és söreg) a negyedrészt az uraságnak kell beszolgáltatnia. Aki ezt elmulasztja, kidobatik a czéhből. Ez utóbbi ponthoz némi magyarázatot kell füznünk.

Akik halászatunk multjával foglalkoztak, a régi okiratokban gyakran találkozhattak a «köteles hal» elnevezéssel. A köteles szó azonban mindannyit félrevezette; mert ezalatt nem az uraságoknak járó köteles részt kell értenünk, hanem azokat a nagy és nemes halakat, melyeknek fogásához kötélre volt szükség! A komáromi halászoknak csakis az ilyenek után kellett a negyedrészt beszolgáltatniok. Csuka, potyka, csik, keszeg, kárász stb. nem tartozott ezek közé, sőt még a harcsa sem.[1]) A komáromi urbéri szabályzat a *vizát, tokot* és *söreget* mondja *köteles halaknak.* A várgrófok azonban, valószinüleg Ferdinánd kivánságára, a *kecsegét* és *vágótokot* is azon halak közé sorolták, melyekből az uraságot *negyedrész* illeti, de erről a XVII. századbeli urbariumok már mitsem tudnak.[2])

A komáromi halászok czéhszabályai és Komárom különféle kiváltságai, a várgrófok eljárásával s a Ferdinánd által 1562-ben kiadott királyi határozattal ellenkezvén, a surlódások tovább is napirenden maradtak. Bár a török hóditások terjedésével a halászható vizek száma napról-napra kevesbedett, az udvar, a várkormányzóság és a várgrófság szükséglete napról-napra növekedett. S mivel az elővásárlás joga az

[1]) Pedig halászaink akárhányszor fogtak 9 láb hosszu, több mázsa sulyu harcsát. Dehát a harcsának s a közönséges halaknak nem volt ez időben értékük. Oláh Miklós szerint 1000 darabot is lehetett egy aranyért venni.

[2]) Igy az 1692-ki urbéri szabályzat ekkép szól a kötél vagy köteles halról: „piscatores ibi degentes unanime iteratis vicibus super conscienciosa relatione et fassione ferenda admoniti dixerunt, posse obvenire ad rationem domini terrestris pro quarta parte ex captura magnorum piscium, kötél hal vocatorum, uti sunt husones, tok et söregh in territorio hujus oppidi et Almasiensi nec non Neszmélyiensi existente, unum annum alteri in sublevamen accipiendo 500 flr. Ex pecunia kötél pinz idest a singulo husone per 1 et a duobus tok vel söregh aeque 1 flr. persolendo obvenire possunt 100 flr.“ Eredetije az Orsz. Levéltárban.

övék volt, jó és olcsó halhoz csak ők és ismerőseik juthattak. Megtörtént aztán, hogy a mesével határos halgazdagság hirében álló Komárom hal nélkül szükölködött és «a közönségnek kiáltása, panasza szüntelenül jött az három státusbeli biráknak fülekben»; a czéhmestereket pedig börtönbe vetették, ha a komáromi piaczon nem volt elegendő hal.

Nem sokkal jobban álltak a *gutai*, *naszvadi* és *izsai* halászok. Bár Bécsbe felküldött privilégiumaikat rendben találták, s Ferdinánd igazságot szolgáltatott nekik, a várgróf ujra kezdte zaklatásait. Most már az esztergomi érsek is beleavatkozik övéinek ügyébe, a tábla elé idézte az idegen nemzetiségü várgrófot, commissiót küld ki mind a két fél, de nem sokra mennek. Az 1550-ben megkezdett viszály még 1560-ban is tartott, sőt ez évben ujabb commissió kiküldetése vált szükségessé.

A jó gutaiak látván, hogy mások semmibe sem veszik jogaikat, ők sem igen respektálták másokét. 1560-ban nagyot gondoltak magukban; hajóikra ültek, elmentek az Ekecs mellett elterülő kis királyi *erdőbe* (melynek fáit a királyi *vizafogók verésére* használták), kivágták azt, s a fát szépen elvitték, hogy saját czégéik veréséhez használják. A szegény ekecsiek aztán arra ébredtek, hogy az őrizetükre bizott erdő eltünt, elvitték a gutaiak! [1])

Hasonló jelenetek abban a korban nem voltak épen ritkák. Mikor a komáromi vám jövedelmezőségének hire ment, egyes urak a kereskedők s a komáromi vámosok nem kis rémületére Almásnál, Gutánál, Sabotnál, Naszvadnál is állitottak fel vámot, Salm gróf, Báthory András és Mérey Mihály meg közvetlen Komárom közelében emeltek vámsorompót. Képzelhetjük már most a szegény kereskedők sorsát! [2]) Nem is vehető nekik rossz néven, hogy annyi sikerült furfanggal szedték rá a kapzsi vámosokat.

II.

A komáromi várbirtok a mohácsi vész után Ferdinánd kezébe kerülvén, 1528-ban minden jogaival együtt, 9710 frtnyi tartozás fejében Katzianer Jánosnak, a később oly szerencsétlen véget ért hadvezérnek adta. Ennek daczára igen csekély jövedelme volt a várbirtokból; mert a török nagy részét elpusztitotta. Katzianer tehát maga kérte felmentését. Ez megtörténvén, 1535-ben Hartitsch Detrich kapja meg 14897 frtnyi követelése fejében. Az uj birtokos kötelezte magát, hogy a komáromi vár megerősitésére 2000 forintot fog költeni, s hogy az alattvalókat

[1]) Kamarai levelezések az Orsz. Levéltárban. 1560.

[2]) Kamarai levelezések az Országos Levéltárban, Az alsó-ausztriai kamara ő felségéhez 1562.

nem fogja háborgatni jogaikban. Hartitsch egész haláláig birta Komáromot. Megtörtént ugyan, hogy Ferdinánd Kerecsényi Zalay János által Majláth Istvánnak ajánlotta örökbirtokul, ha Szapolyaitól elpártol, s Erdélyt megszerzi, de hát Ferdinánd e tervéből nem lett semmi. 1539-ben meghalt Hartitsch Detrich, a zálogösszeg, mely a komáromi uradalmon feküdt, 18,690 forintra rugott. Ferdinánd nem tudván a zálogösszeget kifizetni, Hartisch özvegyének és árváinak kezében hagyta az uradalmat. Ezeknek azonban nem igen tetszhetett Ferdinánd királyi kegye, mert 1545-ben maguk kérték, venné vissza tőlük a király az uradalmat, melynek a közeli hadmüveletek miatt semmi hasznát sem vehetik. Egyuttal azt is kérték, hogy a király fizesse ki nekik a háboruokozta 7000 forintnyi kárukat. Ferdinánd megigérte nekik, hogy kifizeti a 20,000 forintnyi zálogösszeget, s mig ez megtörténhetik, 5%-ot fog nekik fizetni. A fizetés 1546. január 1-én kezdődik.

Még a Hartitsch család birtoklása idején történt, hogy a naszádosok a komáromi várbirtokhoz tartozó halastavat elfoglalták, s bár Ferdinánd Roggendorf Vilmosnak megirta Komáromba, hogy a halastó a Hartitsch örökösöké, még sem adták vissza, hanem perlekedéshez fogtak. Ugyancsak a naszádosok kezébe kerültek a neszmélyi, almási és füzegtői vizek is. A komáromi halászok tehát innét is kiszorultak. Nagy veszteség volt rájuk a dunaujfalusi ősi vizahalászat pusztulása is; a naszádosok hajói miatt ugyanis nem lehetett ott többé halászniok.[1]) Ha tekintetbe vesszük azt is, hogy a török közelsége miatt több helyen egyáltalán nem lehetett halászni, könnyen érthetővé lesz, miért fogyott a várbirtok jövedelme halban? A komáromi halászokra nézve az is csapás volt, hogy Ferdinánd 1546. febr. 23-án a török elől Komáromba menekült jövevény halászoknak megengedte a Dunán való szabados halászatot, és felmentette őket az adózástól is.[2])

Ezek daczára a halászoknak jobb dolguk volt a várbirtok területén, mig azt *magánosok* birták. Az ellenőrzés nem volt szigoru, a kiváltságok kellő figyelemben részesültek, s ami fő, katonaság nem állott a várbirtok zálogtulajdonosainak rendelkezésére. Annyi hatalmaskodás tehát nem is történhetett mint később, mikor a királyi ház maga kezeltette a birtokot, s mikor a várgrófok s várparancsnokok arra törekedtek, hogy a birtok jövedelmét minél inkább fokozzák.

Nem is örültek a komáromiak, mikor a várbirtok kezelését a vár-

[1]) Von wegen das man mit den Schefen auf und abfahrt, deshalb wirt kain Hausen und guter Visch nun mehr gefangen. (A burggráf jelentése.)

[2]) *Salm Miklós* komáromi várparancsnoknak: „praefatis piscatoribus advenis inhabitatorum dicti oppidi nostri Comaromiensis liberam in aquis Danubii piscatum permittere stb. Közös pénzügyminiszt. levéltára.

grófokra bizták. De hát Ferdinánd megunta az eddigi kezelést, mely az udvarra nézve hátrányosnak látszott. Különben is határozottan arra törekedett, hogy a várbirtok elidegenitett részeit visszaszerezze, s hogy a várat saját jövedelméből tartsa fenn.

A várbirtoknak királyi kezelésbe vétele, főleg helytörténeti szempontból fontos. A várgrófok ugyanis az összes bevételekről *pontos jelentéseket* küldtek Bécsbe, s ezek a jelentések mind ránk maradtak Bécsben, a volt *bécsi udvari kamara levéltárában*, mely most a közös pénzügyminisztérium felügyelete alatt áll. Mig tehát a XVI. század első feléből mindössze néhány rendelet szól a várbirtokról, addig a század másik feléből rendszeres jelentések világositják meg a várbirtok összes viszonyait. E jelentések, jobban mondva számadás-könyvek alapján világos képet adhatunk a komáromi *vizahalászatról* is. Nincs város hazánkban, nincs hely, melynek halászatáról, ilyen pontos jelentések volnának. Sajnos! a várbirtok nem sokáig volt királyi kezelés alatt, s a mint idegen kezekre jut, ismét a régi homály boritja el összes ügyeit.

A komáromi várbirtokot, mint a többi várjószágokat is, nem a várkormányzók, hanem a *„császári várgrófok“* (burggrav) kezelték. Volt köztük magyar is, az ilyen *az császár udvarbirájának* (provisor) nevezte magát. Alája voltak rendelve a komáromi *vámosok*, s a bogyaiak és az ekecsiek; ez utóbbi két vám, fiókja volt a komárominak. A bogyai és ekecsi vámos egy *perselyt* kapott a komáromitól, abba dobta bele a befolyó pénzt. A perselyt a várgróf jelenlétében minden félévben felnyitották. A komáromi vámosnak minden héten be kellett szolgáltatnia a bevételt. A várgróf alantasa volt az ellenőr (gegenschreiber), az irnok és az ispán. Később, mikor a várkormány az esztergomi érsekség tizedjövedelmét is bérbe vette, a várgróf még néhány iródeákot vett magához. Mivel Komárom vidékének lakossága magyar volt, a német várgrófoknak tolmácsot is kellett maguk mellett tartaniok. Erre már csak azért is szükségük volt, mivel többször kellett a törökkel is érintkezniök.

A várgrófoknak igen sok teendőjük volt; a komáromi várbirtok ugyanis Tata, Visegrád és Buda eleste után mód nélkül megnövekedett. Magában Pestmegyében egész csomó község tartozott a komáromi várbirtokhoz. Ezeknek tartozásait beszedni, a lakosságot az ingyen-munka végzésére a komáromi várba felhajtani nem csekély dolog volt. Szidták is a várgrófot mindenfelé, mint a bokrot, még akkor is, mikor kötelességét teljesitette, hát még mikor hatáskörét tullépve, mások jogaiba avatkozott!

A várgrófoknak évi fizetésök 600 forint volt,[1]) akkori időben igen jelentékeny pénz; pedig ehhez még rengeteg mellékjövedelem járult,

[1]) 1581-ben már csak havi 40 frt.

Az ispán már csak havi 2 tallért, a tolmács havi 4 frtot, az irnok 1 frtot, az ellenőr havi 10 frtot és 8 frt tapénzt kapott.

A várgrófnak egyik legfontosabb dolga a *halászatra* való felügyelet és az udvarnak halakkal való ellátása volt. Mikor elérkezett a tavaszi, vagy őszi vizafogás ideje, összes embereivel a vizafogókhoz ment, s addig nem távozott, mig a halászatot be nem fejezték. A vizákat, tokokat és kecsegéket, vagyis a nemesebb halakat ő szállittatta Bécsbe, vagy oda, a hol az udvar tartózkodott. A szállitás vagy frissen, jégben szalma között, vagy bárkákban elevenen, vagy besózottan történt. Az utóbbi esetben szétvagdalták a vizákat, s nagy hordókban szekereken vitték Bécsbe, vagy Prágába.[1])

III.

A szép alaku *viza*, a halászok öröme és szerencséje, a fejedelmi asztalok legkeresettebb csemegéje, folyóvizeinknek *egykor* legnemesebb és legnagyobb hala, ma már csak az elmult szép idők emlékeként szerepel. Fognak ugyan még ma is nagy ritkán egy-két kisebbet, de azokat az óriás vizákat, melyek az előtt folyóinkat népesitették, a hajózás visszaüzte régi otthonába: a tengerbe. Hiába is jönnének fel, a hajók kerekei elüznék őket innét; nem találnának már Dunánkban olyan csendes rejtekhelyeket, de még olyan táplálékot sem, mint hajdanta, mikor még csöndes vizeinkben volt legkedvesebb tartózkodási helyük.

A csontnélküli, sima bőrü, hatalmas vizának igazi hazája a tenger. De a Dunán keresztül a régi időkben seregesen jöttek nagyobb folyóinkba, s mig Pozsonyig értek vagy 500 mértföldet tettek meg.

[1]) A várgrófoknak eme foglalatossága némi félreértésre szolgáltatott alkalmat. Németh János várgróf ugyanis 1568-ban a következő levelet állitotta ki: „Én, ki vagyok Németh János, római császár ő felsége udvarbirája Komáromban, vallom ezen levelem által, hogy én az naszvadi szegyéről harmadrészre, az ő felsége parancsolatjára Usalyi Péter uramtól 3 vizát vettem el, kit én ő felsége konyhaszükségletére Bécsbe küldöttem. Annak való bizonyságáért adom Usalyi Péter uramnak ezen pecsétes levelemet. Továbbá teszek én oly bizonyságot, minek előtte ide érkeztem, hogy ezen Usalyi Péter uram ő felsége szükségére Bécsbe az gutai és naszvadi szegyéről 6 vizát küldött volt. Actum in Gutta 19. Novembris anno 1568."

E rövidke irathoz több iró helytelen magyarázatot füzött. Azt következtették ugyanis belőle, hogy az udvar külön császári udvarbirót tartott Komáromban a halak beszerzésére és szállitására. Pedig — mint alább látni fogjuk — Németh János uram komáromi várgróf volt, s mint ilyen járt Gúta vidékén. Herman Ottó is téved, mikor e rendeletből azt következteti, hogy a gutai s naszvadi vizák egyharmada az udvart illette, s hogy a Bécsbe felküldött halakért nem fizettek. A gutai és naszvadi halak harmada az esztergomi érseké volt. Az udvar ott csak vásároltatott s amit vásárolt, azt meg is fizette.

Pozsonynál följebb nem igen mentek, még odáig is ritkán. A vándorlás évenkint kétszer történt, tavaszkor és őszkor, mikor a téli időszak már közeledőben volt, felszálltak a viz felszinére s téli szállás után néztek. Téli lakásuk a viz fenekén egy-egy mélyedésben vagy gödörben volt. Ilyenkor hiába bocsátották le halászaink hálóikat; nagy ritkaság számba ment, ha egyet fogtak. A mikor a folyók jégpáncéla tavasz felé ropogni kezdett, a viza ismét a magasba szállott; egy-egy jégdarab néha meg is sebezte a vigyázatlant. A mint a tavaszi nap kezdé a vizet átmelegiteni, a vizák hazafelé indultak, de julius felé már ismét utban voltak felénk. Vándorlásuk s tartózkodási helyük meghatározta a *fogás* idejét. Tavaszkor és őszkor történt ez, mikor a vizek felszinén uszkáltak lomha testükkel.

A vizafogás többféleképen történt. A legrégibb s igazi magyar módja a szegyével, vagy czégével való fogás volt. Oláh Miklós, a ki többször gyönyörködött a komáromi vizahalászok látványos munkájában, igy irja le a szegyével való fogást. Novemberben a jégzajlás előtt a Vágban és Dunában egyenközüen karókat vertek. A meder közepén a varsa számára elég tágas nyilást hagytak. A karók közt a halászok ladikból hálót vetettek. Erre a parton ágyuzni vagy lövöldözni kezdtek. A zajra a vizák ijedten hagyták oda rejtekhelyeiket, s vakon rohantak a szegyék felé, hol a halászok könnyen elbántak velök. A fogás eme módját képben is birjuk. *Marsigli* ugyanis lerajzoltatott egy ilyen szegyét. Igy hát téved Herman Ottó, mikor azt irja, hogy a „vizafogó czégének szerkezete — elég kár — nem maradt ránk . . . . Kámzsahálóval felszerelt czége azért nem lehetett, mert a halat tenger felől, tehát a viz ellenében kellett várnia.“ Már pedig a XVI. században ilyenek voltak a szegyék.

A vizafogás második módja a következő volt: mikor a jég repedése és durranása tudtára adta a vizának, hogy elérkezett a felszállás ideje, elhagyta rejtekhelyét s a jég elkotródása után a viz felszinére szállt. A halász ilyenkor szigonyt vágott a vigyázatlan állat husába. Amint a viza megsebesült, megzavarodott s hanyatt feküdt. Ekkor a halászok villámgyorsan mellette termettek, s száján és kopoltyuján keresztül kötelet huztak, s a hajóhoz kötötték; aztán szép csöndesen a partra huzták és karóhoz kötötték.

A vizafogás harmadik módja a hálóba való keritès volt. Mikor a halak a viz felső rétegeiben tartózkodtak, erős roppant hosszu és nagy lyuku hálóval bekeritették. A háló két vége két hajón volt. A mint a viza a hálóba ütközött, nem vadult meg, s nem is ficzkándozott; mert a háló csiklandozása jól esett neki. A halászok tehát szép csöndesen a part felé eveztek. A fő dolog ilyenkor az volt, hogy zátonyos, gázlós

helyre juthassanak. Mikor a viza észrevette, hogy nincs elég vize az uszásra, vagy félelem vagy düh fogta el. Akárhányszor megesett, hogy egy órási szökéssel, a száraz partra vetette magát. A mint a halászok gázlóra vagy zátonyra jutottak, óvatosan a halhoz mentek s hasát csiklandozni kezdték. Ez igen jól esett neki s hanyatt dőlt. Erre következett a kötélhuzás száján és kopoltyuján keresztül. Rendkivüli óvatosság és ügyesség kellett ehhez, mert ha a viza dühbe jött, farkának egy csapásával leütötte a halászt. Kezdők s vigyázatlanok meg is járták akárhányszor. Az öreg halász azonban jól tudta, hogyan kell a hal fejét megkapni, s ha ez egyszer kezében volt, a viza tehetetlen dögként engedett magával elbánni.

Ha több viza került a hálóba, a kivontatás lovak segitségével történt. Magukban a szegyékben igen sokszor fejszékkel és furkós botokkal verték agyon a megvadult vizákat.

A viza fölötte kövér, fehér husu hal. Oly kövér, — mondja egy régi iró — mint egy hizott disznó.[1]) Husa kissé édeses, elkészitve csalódásig hasonló izü a borjuhushoz. Magyarországban és Ausztriában — mondja egy német iró — oly kitünően tudják elkésziteni, hogy a külföldiek is nagy élvezettel eszik. Bécsben a vizahust, irja ugyanő, ugy árulják, mint a mészárszékekben a többi hust. Az itt kimért vizákat legnagyobbrészt Komáromból hozzák. Ugyaninnét szállitják a külföldi udvarokhoz is jég és szalma között, vagy pedig besózva.[2])

A vizának nem csak husát, hanem belső részeit is felhasználják. A vizahólyag (gelatine) sokkal ismertebb, mint sem, hogy szólnunk kellene róla. A viza ikrája sötétkék szinü, nagy szemü. A nagyobbakban két mázsányi (2—3 száz millió szem) is van. A hal sulyának rendesen egyharmadát az ikra teszi. Néha a Dunában is ivik, de a peték itt elpusztulnak.

A viza nagysága különféle; akad 24 láb hosszu is; sulya — az egyes irók szerint — 12 mázsányi, sőt a tengerben 24 mázsás is akad. A kezeink közt levő teljesen hiteles számadások ilyen nagy vizákról mit sem tudnak. A XVI. században a Komárom vidékén félszázad alatt fogott vizák között a legnagyobb $10^1/_2$ mázsás volt, de ilyen csak egyetlen egyszer került hálóba; 12 mázsásat sohasem fogtak. A rendes suly 1 és $4^1/_2$ mázsa között változott; 20—30 fontnál kisebbet sohase fogtak; de még az ilyen is ritkaság számba ment.

Hasonlóan téves nézetek vannak elterjedve a vizák számáról is. Oláh Miklós, esztergomi érsek leirása szerint egy szegyében ezeret is fogtak! Herman Ottó szerint, mikor a tenger felől megindultak, a Duna

[1]) Vohbewahrte Fischgeheimnisse. Nürnberg. 1758.

[2]) Fischgeheimnisse u. o.

vize megdagadott, oly sokan voltak. A várgrófok hivatalos jelentései azonban egészen másképp szólnak. A vizák ezreiről szó sem lehet! még százakról sem beszélhetni; pedig ugyancsak lelkiismeretesen összeszámolták a fogott halakat. S ha a tizenhatodik században a legjobb és leggazdagabb halászó helyen az összes halászok egy év alatt, néha még másfélszáz vizát sem fogtak, a későbbi századokban, mikor évről-évre fogytak, még kevesebbről lehet szó.

Még egy helyreigazitást a vizákról. Tudós természetrajzirók, aztán a magyar halászat legalaposabb ismerője Herman Ottó, azt irják, hogy a vizák elmaradásának oka a vaskapui rendkivül sebes vizfolyás. A felfelé törekvő vizák ezzel az erős árammal nem tudnak megküzdeni. A komáromi várgrófok jelentései a kérdésnek valószinübb magyarázatát adják. Ők a XVI. századbeli vizahalászok tapasztalatai alapján azt irják, hogy a viza nem szereti a zajt, a zavargást és lármát. A hol gyakoribb lett a hajózás és lárma, oda többé nem jöttek. Ezért nem fogtak vizát a komáromi Dunában a naszádosok odatelepitése után. Ezek lármája, evezőiknek csapásai egyszersmindenkorra elkergették onnét a vizákat.

A vizának közeli rokonai a *toknak* különféle fajai, ugymint a *söreg* a *jezettra*[1]) a *vágó-tok*[2]) és a *kecsege*. Az utóbbit kivéve ezek is nagyra nőnek; van 5—6 láb hosszu tok is. A XVI. században a várgrófok jelentései szerint a tok, söreg és vágó-tok ritkább volt mint a viza. Csak a kecsegét fogták százával; ez a jóizü hal azonban igen kényes, s a bárkában meleg évszakban seregesen pusztult el. A Komárom vizeiben fogott toknak sulya 20—70 font között változott. Mivel kevesebbet fogtak, áruk valamivel magasabb volt, mint a vizáké. A tok fontja rendesen 5, a vizáé 4 fillér volt.

A vizának és toknak halászata abban az időben igen keresett látványosság vala. Különösen a császári szegyéket és czégéket keresték fel a kiváncsiak tömegesen. Egy-egy ilyen halászaton csupán előkelő vendég 60—70 jelent meg. Volt eset, mikor a király is megtekintette egész családjával együtt. Az esztergomi érsek, több püspök, a szomszéd végvárak kapitányai, főurak, kereskedők s polgárok szintén meg-meg nézték az izgató és érdekes jelenetekben fölötte gazdag halászatot.

Mikor elérkezett a tavaszi vagy őszi fogás ideje, a várgróf megjelent a vizafogónál hivatalnokaival, a szekerekkel és a besózást végző legényekkel. A meghivott halászok már előbb ott voltak hajóikkal és bárkáikkal. A császári vizafogókban ugyanis csak meghivott halászok halászhattak. Fáradságuk dija a zsákmány *egyhetede* volt. A halászat

[1]) A ráczok után nevezték el igy a magyarok.

[2]) A német jelentésekben Nester és Nöster név alatt szerepel.

tartama alatt egy pint bor és élelem járt minden embernek. Ha az idő szokatlan meleg volt, hiába lestek a halakra, hiába vetették ki hálójukat, semmit sem fogtak. Ilyenkor néha hetekig kellett várniok a hidegebb időre s az ezzel együtt csakhamar megjelenő vizákra. Ilyen esetekben minden halászmesternek napi 12 dénár, a legényeknek 8 denár *„várópénz“* járt.

A legjobb császári vizafogó az érsekujvári (vereknyei) Dunán volt Azolt-Királyfölde (ma *Aszód)* mellett. Ide jöttek a hires *gútai* halászok, egy darab fából kivájt hajóikon; a vizák járását legjobban ismerő *komáromiak*, roppant vizahálóikkal; a kevésbé ügyes, de merész *izsaiak*; a czégék, szegyék verésének mesterei: az *ekecsiek*; no meg aztán a *vásárutiak*, *naszvadiak* és *nyárasdiak*. Az egy községből valók egy társaságot alkottak és együtt halásztak. Rendesen a gútaiak voltak a legszerencsésebbek, az ekecsiek a legfurfangosabbak s a vidék valamennyi halász népe között leghiresebb komáromiak a legszerencsétlenebbek. Nagy hajóikkal s roppant hálóikkal ugyanis Azoltnál sehogy sem boldogulhattak s volt eset, mikor egyetlen vizát sem fogtak. No de saját vizeiken annál jobban boldogultak.

Nem szabad megfeledkeznünk a rettenthetetlen naszádosokról sem. Ha ellenség volt közel, ha veszélyes vizeken halásztak, vagy ha kalandozó török rablók jártak arra, ezek ágyunaszádai védték a halászó népet. Ha szükséges volt, a halászbalta is megtette a maga dolgát.

A halászat rendesen 10—12 napig, de néha két hónapig is eltartott. A szegyében egy-két viza olykor ugy el tudott bujni, hogy csak hetek mulva csipték meg.

Az élve fogott halakat a két császári haltartóba zárták; a rögtön elszállitandókat pedig bárkákba. Volt két hütőkamra is, a hova az agyonvert vizákat tették, mig a besózás rájuk került.

Mikor a halászat szünetelt, vig daltól s lármától hangzott a táj. A mulatásban a naszádosok voltak az elsők; ők ugyanis nemcsak a harczban, de a borversenyben is legyőzhetetleneknek tartották magukat.

Ha a halászat véget ért, s jó eredménynyel végződött, vig áldomást csaptak. A várgróf nem egyszer irja, hogy minden borát megitták, mindent az utolsó morzsáig megettek!

Ez időben, vagyis a XVI. században, mikor a várbirtok jelentékeny része már a törökök uralta, még mindig elég sok halászóhely, tó és tanya tartozott a várurasághoz. Érdekes e vizeket ismernünk már csak azért is, mert több közülök már az *Árpádok korában* halászóhely volt.

A vizahalászó-helyek kétfélék voltak: *tanyák*, hol horoggal (vasmacskának is beillett) és hálóval fogták a vizát, és *szegyék* vagy *czégék*,

melyek két sor egyenközüen levert erős karóból készült zárkák voltak a meder egész szélességében. Olyanformán kell képzelnünk, mintha a folyón egymástól jó távolságra zsilipeket vertek volna. Németül az elsőt „Hausenwurf"-nak, a másikat „Hausenarch"-nak hivták. [1])

Vizatanyák a Duna két ágán, a komáromi várbirtok területén ezek voltak: Görbetanya, Alsógörbetanya, Harcsás (sive Józos, még ma is e név alatt ismerik), Belleség, Sebestanya (Izsa mellett, ma is igy hivják), Neszmélyi tanya, Csikkentyő (ma is ez a neve), Szivástanya (Komárom alatt). [2])

Vizafogók vagyis szegyék voltak: *Komárom* alatt, ez volt a legnagyobb valamennyi közt; csak a komáromiak halásztak benne. *Izsa* mellett és *Pathnál*, Komárom alatt 2 vizafogó volt; az elsőben fogott halnak $^1/_8$-a a királyé, $^1/_8$-a a szenttamási préposté volt; a pathi szegyéből $^1/_4$ rész illette a királyt. E két vizafogó a Szivástanyával együtt örökös perpatvar tárgya volt. Valamikor *Ujfalunál* is volt egy régi és hires vizafogó, de a naszádosok elijesztették onnan a vizákat, a Duna meg zátonyt emelt a helyén. Ugyanigy járt a szomszéd *végi* is. A Vágdunán a *gutaiak* és a *naszvadiak* uralkodtak; nekik magúknak volt vizafogójuk; melyből azonban a zsákmány egyharmada az esztergomi érseket illette. Mivel azonban Esztergom elfoglalása után az érsek a távoli Pozsonyban és Nagyszombatban lakott, a furfangos várgrófok hamar kiforgatták őt jogaiból. A „császári udvarnak" vizára volt szüksége, tehát ott állitott vizafogót, a hol legtöbb volt a viza. 1569-ben már állott a császári vizafogó Guta és Naszvad között, valamint Naszvad közelében is. A jó gutaiak és naszvadiak nem sokat törődtek a dologgal; az érseknek is harmadrész járt a zsákmányból, a „császár" sem kivánt többet. Hagyták hát pörlekedni az érsek udvarbiráját és a várgrófot.

A legkiválóbb császári vizafogó *Aszódon*, azaz *Királyföldén* volt. Ezt az *ekecsiek* verték a várbirtok fáiból. E czimen fel voltak mentve minden más teher alól; sőt mig a többi halászok a királyföldi vizafogókban fogott halak egyhetedét kapták, addig az ekecsieknek egy-

[1]) Ha a vizafogókat (szegyéket) összezuzta a jégáradat, a szokásos *egyharmad* rész helyett csak az 5., 6. vagy 7-edik vizát kellett a halászoknak beszolgáltatniok.

[2]) A komáromi halásznótákban ma negyedfélszáz év után is megtaláljuk e tanyák neveit:

„Atkás, Düllő, Bocskoros,
Másfél funt hal bizonyos,
Izsai tanya gyakoré,
Lópéra tanya, vesd belé,
Józos, Ludas, Belesleg,
Jaj de régen kereslek" stb.

harmada járt. E kiváltságuk ama régi privilegiumaikon alapult, melyeket ugy II. Lajos, mint I. Ferdinánd ujra megerősitett.

Neszmély (régi jó magyar nevén Hosszufalu) és *Almás* lakói is halásztak a maguk területén. A kötélhalak egynegyede mindakét helyen a várbirtokot illette. Ugy az almási, mint a neszmélyi halászokat a várbirtok látta el a vizafogáshoz szükséges dolgokkal. A szegények igen sokat szenvedtek a töröktől, tehát megérdemelték a támogatást, melyet ugyis meg kellett fizetniök. Eleinte csak koczás halászok számába mentek, de később ellesvén a komáromi öreg halászok fogásait, elég szerencsével harczoltak.

A felsorolt vizafogók halászainak mesterei, tanitói ősidők óta a *komáromi halászok* voltak. E tősgyökeres magyar halásznép körében tanult a vidék fiatalsága; itt sajátitotta el azt hamisitatlan magyar szellemet, azt a naiv hitet, azt az egyszerü s mégis végtelenül kedves életmódot, mely a komáromi halásznépet ősidőkön át jellemezte, s melyet mai megfogyott töredéke is hiven őriz és kedvel. A ki igazi magyar szivvel, romlatlan lélekkel s kedélylyel akar megismerkedni, az beszéljen a komáromi halászszal. De előbb szivéhez férközzék, mert csak nyilt, barátságos magyar szó előtt tárul az fel. Nem bánja meg s nem is bánta meg soha, ki e napról-napra fogyatkozó nép között töltött néhány órát, s hallotta ajkaikról azt a szót, érezte bennök megnyilatkozni azt a szellemet, lelket és kedélyt, melyen idő és emberek nem tudtak még változtatni semmit. A komáromi halász első sorban és mindenek fölött magyar, igazi magyar, komolyságában, hallgatagságában s bizonyos büszkeségében. Mert hát büszke is ő, mintha csak érezné, hogy ősei ezeréves tradicziói mind reá vannak bizva. Nem is tér el azoktól semmiben, ragaszkodik talán még Ázsiából eredő halászati eszközeihez, melyeket a világ minden kincsiért sem cserélt föl ujakkal; megtartja a régi halász szokásokat, gyakorolja a vendégszeretetet, s szájról-szájra adja tovább, elődei halásznótáit. S azok az egyszerü tanyák, halászbokrok, piszkés sátrak változtak-e csak egy hajszálnyira is? Nem! a tanyák nevei negyedfélszázad előtt is ugy hangoztak mint ma, a halászbokrok élete ma is olyan mint akkor, s a piszkés sátora most is olyan, hogy Ázsia vándor népe otthon találná magát benne. De vajjon meddig lesz ez igy? Sokáig nem, hisz már most is alig egy-két hirmondó van belőlük. Az idő és a természet nem tudott rajtok változtatni, de a kenyeret kivette kezükből.

Komárom vidékének halásza az ugynevezett kötél-halakon kivül még az *„örök halakra“* aztán a *„karika halakra“* is kivetette a tanyáját. Az uralkodóknak, főuraknak és püspököknek csak viza, tok kecsege no meg a *halak királya* a sőreg kellett, de a nép, meg aztán a halász a harcsát, csukát, kárászt, csikot, pontyot, kecsegét, süllőt stb. is meg-

becsülte. Aztán az ilyen paraszt-halak után nem is kivánták a császár negyedét vagy harmadát! A folyó vizeken kivül, élő erek átszelte tavak is voltak bőven, ezeket a várgróftól rendesen bérbe vették, s elég jó jövedelmet szereztek maguknak belőlök. Mit és mennyit halásztak ezekben, nem tudjuk. A várgrófok a paraszt-halak számát nem tartották érdemesnek feljegyezni, csak a bérösszeget s a vizek neveit irták fel.

A várbirtokhoz tartozó halastavak és halászható vizek között találjuk a Dudvágot, mely a határig Komárom község tulajdona volt. A Duna két ágán szabad volt a halászat, de csak a paraszt halakra. *Szegfő* és *Szegér* (mindkettő állóviz) a várbirtoké volt. E két állóviz között folyt *Sidvág*,[1]) mely nem csak friss vizzel, de halakkal is bőven ellátta Szegfőt és Szegért.

E vizek halászati jogát bérbe szokták adni, de mivel a török a szomszédságban tartózkodott, nagyon veszélyes volt a halászat. Martos mellett, a Vágdunán tul van a *királyi halastó* (Lacuna, regia piscina dicta), melyet *Martos* falu lakói tartoztak kihalászni harmadrész fejében. Rendesen azonban a komáromi halászok bérelték ki évi 10 forintért. Ugyancsak Martos mellett terült el a Töllőstó, a melyet 8 forintért béreltek ki. Komáromhoz közel, Ujfalu mellett feküdt a Nagytó, Komárommal szemben Halas mellett a Halastó és a Toldvár (Toldvár elpusztult község mellett) nevü mocsár. A koppán-monostori halászat a Dunán és Zontho (Czonczó) vizén, habár jogtalanul, de egy ideig mégis a várbirtokhoz tartozott. Megyeren a Csiliz vize a komáromi váré, Myler a megyeri községé volt. Ugyanitt a megyeri ispánnak is volt 3 halászó helye: Lapschár, Feyertó és Than. Vejszék voltak a a Bakyschana és Falufeölde nevü vizekben. A bogyaiak halászóhelyül Semygest használták, az alsóbökiek Szentpálitó-t, a nagytanyiak Karas vizét, az izsapiak Tötöményt, a felaranyosiak az aranyosi vizeket. Ezekből a várbirtoknak nem járt köteles rész. Ekecs község vize: Folló, továbbá a Megyercs mellett fekvő Bula, Király-Dudvág és Király-Dorostya nevü halasvizek a váruradalom tulajdonát képezték. Megyercs mellett az emlitetteken kivül még két tó volt: Küllytó, melyből a hal kétharmadrésze a várbirtokot illette, és Labantó, mely a községhez tartozott. A harcsai erdő mellett Harcsán vizein szintén halásztak, mig a török el nem pusztitotta az egész tájat. A török közelsége miatt nem lehetett halászni az Ujsethy nevü vizben sem.

A Dunán tul Révkomárom nevü falunak két halasvizét, Hatmás-t és Révkomáromot, melyek az urbariumok szerint különösen áradat után fizettek jól, a török közelsége miatt nem lehetett használni. Ugyanezen

[1]) Az urbariumokban Schydwag a várgrófok jelentéseiben Silva.

ok tartotta távol a halászokat a halban fölötte gazdag nagy Füzető vizeitől.

A várgrófok és az urbariumok megegyező jelentései szerint, a dunántuli vizek, valamint a Nyitra és Zsitva délkeleti részei a portyázó török csapatok miatt szintén igen veszedelmesek voltak, s ritkán akadtak halászok, kik e helyeket felkeresték. A török hatalom terjedése tehát megfogyasztotta a halászható vizek számát, a Komárom előtt tartózkodó naszádosok hajóinak lármája el-elüzte a nemesebb halakat, de mint a hivatalos jelentésekből látni fogjuk, a halászoknak még mindig akadt elég dolguk, s hálójukat ritkán huzták ki üresen.

(Folytatása következik.)

ADATOK.

A TEMESVÁRI KERESKEDELMI TÁRSASÁG ALAPITÓLEVELEI 1723--25-BŐL.

I.

Societaets-Contract.

Nachdeme man in Consideration gezogen, wie aus dem *Bannat* von *Temeswár*, so wohl durch das alda erzeigt werdende, als auch per Transitum durchführende *Wax* und andere Kaufmanns-Waaren ein ansehendliches Commercium könte eingeführt werden, welches zugleich dem kaiserlichen Aerario, als auch den Inwohnern höchst nüzlich sein wurde, dann auch mit guter Einrichtung besagten Commercii die grosse *Geldausfuhr*, so die *Türken* dermahlen aus unseren Landen thun, konte gehemmet und der Nutzen so auf die ein- und ausführende Waaren kan gemacht werden, denen eigenen kayserlichen Unterthanen konnte zugewendet werden; als hat auf Approbation einer hochlöblichen Administration sich eine unterschriebene Societaet zusammen gethan, um vor erst mit der unterschriebenen und bey eines jeglichen Nahmen designirten summa Geldes, dieses Jahr einen Anfang und Proba zu machen, solches Commercium mit der Hilfe Gottes zu stabiliren, und nach erfolgenden glücklichen Anschlag künftiges Jahr dero Capital also zu vermehren, wie es die Umbstände des Einkaufs, vornemlich aber nach Proportion des in *Bannat* erzeigt werdenden *Wax*, *Honig* und *Schmalzes* erfordere.

Nachdem auch der Herr General *Graf* von *Wallis* als in Loco zu *Temeswár* beständig residirend, auf Ansuchung der anderen Mitgliedern dieser Societaet Ihnen die Freundschaft gethan, die Oberdirection obbesagter Unternehmung des Commercii in Bannat auf sich zu nehmen; als ist beschlossen worden, dass ohne dessen Verordnung kein Geld aus der Commercii-Cassa bezahlt, kein Contract, es seye zum Kauf oder Verkauf in *Bannat* geschlossen, noch sonsten in demselbigen zu Nutz oder Schaden dieser Societaet unternommen werden könne.

Ein *Contralor*, von dessen Integritaet und Capacitaet mann versichert seye, solle die Rechnung und Bücher dieses Commercii in Ordnung halten, die Resolution dieser Societaet, so viel an ihm ist, zur Execution befördern, die ein- und auswärtig nöthige Correspondenz richtig unterhalten, die Cassa-Gelder (welche unter des Herrn Generalen *Grafen* v. *Wallis* und unter seinen Schlüssel stehen) einnehmen und ausgeben, die einkommende Waaren wohlgewogen und gemessen in den Commercii Magazin in Empfang nehmen, solche nach Resolution der Societaet gehörig und wohl conditionirt spediren, alle Quartal mit denen substituirten Speditorn, Einkaufern und Verkaufern richtige Abrechnung pflegen und invigilirn, dass nichts zu der Societaet Schaden und Nachtheil geschehen könne, sondern alles mit der bestmöglichsten Oeconomie unternommen werde. Auch soll er quartaliter einem jeglichen Interessenten oder dessen in *Temeswár* anwesenden Bewollmächtigten einen Extract der Societaet-Cassa, sammt einer kurzen Relation des Commercii Zustands, der Quantitaet einkauften Waaren und wohin solche versandt worden, wie nicht weniger was an extra Spesen bis dahin aufgeloffen schriftlich erweisen.

Zu dem Ende eines jeden Jahres aber, solle die Hauptrechnung geschlossen, ein richtiger Billanz gezogen, und einem jeden Interessenten, so dann von dem abgeworfenen Gewinn sein Quantum nach Proportion seiner Einlage ausgetheilet werden, nach welchen Schluss der Rechnung immediate die Societaet ihre Resolution nehmen muss, wie sie vor das nachfolgende Jahr ihr Capital vermehren oder verringern wolle. Dabey es dann einem jeden Glied der Societaet frey stehen solle, mit seinem Capital pro parte vel toto sich aus diesem Commercio zu retiriren, welches aber vor Ende des Jahrs und geschlossenen Bilanz nicht geschehen kan. Die Vermehrung aber eines jeglichen seinen Capitals mag ohne der Societaet Approbation nicht geschehen, auch solle kein Interessent, wer er auch seyn mag, wider seinen Willen aus der Societaet zu tretten obligirt werden, und solle sich Niemanden wegen Kriegs oder andere Zuständen eines Praejudicii seines Capitals noch Interesse zu befürchten haben, sondern zu jeder Zeit sein Capital darinn zu lassen, oder nach geschlossenen Billanz frey und wohin er will darmit abzuziehen authorisirt seyn. Auch soll kein Arrest, noch einige Praetension so jemand gegen eines Interessenten in dieser Societaet habenden Capitals formiren könte, statt finden; es seye dann dass der Interessent selbsten sein Capital und disfals in Handen habende Societaets Precognition all oder zum Theil an jemand andere vernegoziren wolte, welche Transaction dannoch der Verkaufer mit der Societaet Vorwissen und Willen zu thun, auch besagter Societaet frey zu stellen, und solches

in die Bücher richtig eintragen zu lassen haben wird, als bis dahin die Societaet keinen andern Interessenten erkennen wurde.

In denen richtigen Consultationen solle alles, nach Mehrheit der Stimmen der Interessenten oder deren Bevollmächtigten geschlossen werden; damit aber eine gute Harmonie und Ordnung (als woran alles gelegen) zu halten seye, so ist resolviret worden, dass eine jegliche Stimme, so in denen Consultationen votiren will, 3000 Gulden wenigst in diesem Commercio haben mus, folglich derjenige Interessent, der 6000 Gulden 2 Stimmen, und der 9000 Gulden darinnen hat 3 Stimmen, nicht aber mehr, wie hoch sein Capital auch seyn könte, in denen Deliberationen zu haben gestattet werden. Und damit keine Dubia in denen zu nehmenden Resolutionen dieser Societaet seyn mögen, so soll in denen Fällen, wo die Meinung in zwey gleichen Theilen partagiret seynd, der Herr General *Graf* von *Wallis* als Commercii Praesident, exclusive der seines Capitals wegen habenden Stimme, eine á parte Decisions Stimme haben.

Keinem von der Societaet solle erlaubet seyn, mit deren Haupt-Waaren, womit die Societaet negoziret, ein particulares Negotium oder Interesse zu machen. Es seye dann, dass die Societaet in ein oder andern Jahr, da sie in ein oder andern Genere nicht genugsammes Capital zu emploiren nöthig findet, dass ihm, vor eine bestimmte Zeit und auf gewisse Conditiones Erlaubniss ertheilet.

Mit denen Wexel-Briefen, auch Geld-Species-agio und Interesse so damit zu machen seyn, solle alles in der Sociaetets-Cassa und zu gemeinschaftlichen Nutzen einflüssen.

Vor die Summa so ein jeglicher Interessent in besagten Commercio einlegen wird, solle ihnen vor jegliche 1000 Gulden eine Recognition unter Hand und Sigl des Herrn Generalen *Grafen* von *Wallis* und von dem Contralor signiret, ausgefertiget werden.

Gesagten Contralor (welcher sich jemanden zu subjungiren hat, den er zu Verschikungen und anderer Obachthabung bey diesen Commercio gebrauchen kann) sind quartaliter zu seiner Besoldung 100 Gulden Rheinisch von der Societaet ausgeworfen und placediret worden.

Und da nun das Capital der Societaet von erst in soweit sufficient ist, die vor der Hand seyende Negozien darmit zu bestreiten, auch die Interessenten selbsten im Stande seyn das Capital (wann sie grössere Summa mit Nutzen zu emploirn finden werden) so viel nöthig sein wird zu augmentiren, als hat mann von Seithen der Societaet die Resolution gefasset von dato 1. Novembris an, Niemanden mehr in die Societaet einzunehmen, es seye dann dass er sein einzulegendes Capital mit einem Procento zu Nutzen der jetzigen Societaet an die Cassam

abführe, hingegen aber den Dividenten zu Ende des Jahres nur a dato seiner Einlage zu genussen habe, wie dann der Valor der Societaets-Action nach Proportion ihrer Commercien Success von Zeit zu Zeit billanziret und die Societaet reguliret werden mus.

Weilen nun diese Societaet zu grosen Aufnahm des *Bannats* und kayserlichen Aerarii dieses Commercium zu introduziren und florirend zu machen, auch durch die Navigation auf der *Donau* und *Sau* die Waaren zwischen der *Türckhey*, *Walachey* und *Venedig* (welches bis dato über *Posnien* und *Ragussa* gegangen) durch die kayserlichen Provinzien *Temeswár*, *Servien*, *Sclavonien*, *Croatien* und *Hungarn* zu transitiren suchen wird, als lebet sie der ungezweiffelten Hofnung Ihro kayserliche Mayestät werden dieser Societaet gleichwie sie es ihr, zum Theil schon placediret hat, also auch in toto, gleich denen *türkischen* Unterthanen ihre Waaren à 3 per Cento ein- und auszuführen gestatten. Übrigens auch alle Privilegia, so den Success dieses ansehendliche Commercii facilitiren und der *Türckhen* grosse *Geldausfuhr* aus unsern Landen hemmen können, allergnädigst ertheilen werden.

Die Interessenten dieser Societaet haben beschlossen obbesagten Contract treulich und sonder Gefährde zu halten, alles vorkommende unter sich amicabiliter zu entscheiden, und haben sich eigenhändig mit beygedrukten Insigl und exprimirten Quanto eines jeglichen seines Capitals folgendermassen unterschrieben.

Und nachdeme vermög aufgerichteten Contract de dato 23-ten Augusti jüngsthin solcher des mehrern zu extendiren vor nöthig erachtet worden, und all obstehendes von gesamter Societaet vor gut befunden und erkennet worden, als wird obbemelter Contract von 23. Augusti, so interim aufgerichtet worden, hiermit annulliret, und dieser unter heutigen dato von denen Herrn Interressenten Nomine und Gewollmächtigten ratificiret.

Temeswar, den 11-ten Novembris 1723.

(L. S.) Le Comte de *Mercy* mit ... 6000 Gulden
(L. S.) Gr. v. *Wallis* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) Baron de *Schmettau* mit ... 4000 Gulden
(L. S.) M. B. v. *Hann* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) H. v. *Rebentisch* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) F. A. de *Jean* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) Jovan *Bibitsch* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) Fg. v. Wallis nomine Herrn Generaln *Neipperg* mit 3000 Gulden
(L. S.) Graf von *Bourg* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) M. B. v. Hann nomine Herrn Kriegs-Commissarii v. *Kitzing* mit ... 3000 Gulden

(L. S.) H. v. Rebentisch nomine Herrn *Edelspacher* zu *Arrath* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) *Lyla* Capitaine mit ... 6000 Gulden
(L. S.) Dötsch nomine Frauen *Consilin* Verwittibten Ober Verwalterin zu *Orsova* mit ... 3000 Gulden
(L. S.) Fg. von Wallis nomine Herrn Obristen Grafen v. *Mollarth* mit ... 3000 Gulden.

II.

Billanzo bis ultimo Decembris 1724.

Debitores.

Fol.		fl.	kr.	den.
1.	Cassa, umb befindet sich so viel an baaren Geld in Handen H. *Cammermayrs* ...	3406	10	—
28.	Jovan Bibitsch bleibt schuldig ...	3809	11	—
29.	Nicola Andreninin gleichfals ...	1567	04	—
37.	Verwalter Marschall ebenermassen ...	100	—	—
38.	Verwalter Puchleutner auch ...	783	06	—
42.	Mautt-Einnehmer Bellefille ...	124	16	—
46.	Capitain Wiofsky ...	25	30	—
47.	Mautt-Einnehmer Taschner ...	200	—	—
54.	*Dalbatsch-Wax* restiren in Natura 953 Ocka, so à 16 groschen consideriren ...	762	24	—
62.	*Haussen-Roogen* in *Venedig* betragt ...	3015	43	02
63.	*Ochsen-Haüthe* restiren 144 Stück kosten ...	448	12	—
63.	*Ochsen* in *Légrád* restiren 60 paar, kosten ...	3277	07	—
65.	*Weisses Wax-Lager* unter Seiner Excellenc Generalen Baron v. Schmettau restirt in *Regenspurg* 479 Ocka, dafür nottirt ist ...	834	47	—
66.	*Gelb Wax* in *Venedig* bey Giorgio Zandiri restiren 248 Ballen, dafür à ducati 29½ per 100 ℔ peso sottile notiret stehen ...	25988	15	—
67.	*Rein Wax* restirt in Natura 10044½ Ocka, so à 21 groschen betragen ...	10546	43	2
70.	*Weisses Wax* in *Caransebes* restirt 707¼ Ocka so nicht gantz ausgebleichet und dafür à 65 fl. per den Centner interim nottiret sind ...	1045	22	
	76¼ Ocka weisse feces			
	62½ Ocka schwarze detti, dafür nottire ...	45	—	—

Fol.		fl.	kr.	den.
70.	*Weisses Wax* in *Temeswár* restirt 1155 Ocka so à 70 fl. den Centner considerirn	1837	30	—
71.	*Tabakh* restirt 2240 Ocka kosten	184	—	—
72	*Tabakh* in *Venedig* restirt 1 Centner	9	—	—
73	*Ochsen* in *Temeswár* restiren 187 Stükh, kosten ...	3845	37	2
74	*Wax Presse* in *Temeswár* samt Garten und Haus darzu, rechnen	552	27	—
74	*Honig Presse* in *Panzova* rechne	19	14	—
76	*Wax-Bleich-Bau* in *Caransebes* hat gekostet	1488	22	—
—	Requisiten zur *Wax Bleiche* alda	592	35	—
81	*Schiff* und *Transports-Requisiten*	587	17	—
—	Allerhand andere *Requisiten* kosten...	508	22	—
85	*Gelb Wax* in Handen Jacob Gradmann in *Rawensperg* restiren 5 Balle, dafür nottiret ist	431	23	—
87	*Leinwanth* restiren 159 Stükh, dafür notire	954	—	—
90	Wacht Meister Lieutenant Lang hat zu berechnen ...	613	14	2
94	Lazko der Rayz bleibt schuldig laut Obligation per primo Marty 1725	1150	—	—
96	Die *Juden* Jacob und Abraham Köppisch und Wolf Maynz gleichfals per primo Juny 1725	2400	—	—
	Summa der Debitoren fl.	71151	53	—

Creditores.

2.	Seiner Excellenz des Commandirenden Herrn Feld-Marschall Grafen von Mercy Capital Conto ...	6000	—	—
2.	Sr. Excell. Grafen v. Wallis	3000	—	—
3.	Sr. Excell. General Baron v. Schmettau...	6000	—	—
3.	Ober Kriegs Commissarius v. Hann	3000	—	—
4.	Ober Cameral Inspector v. Rebentisch	3000	—	—
4.	Ober Einnehmer de Jean	3000	—	—
5.	Jovan Bibitsch	3000	—	—
5.	General Wachtmeister Baron v. Neipperg	3000	—	—
6.	Obrist Graf v. Mollarth	3000	—	—
6.	Obrist Graf v. Bourg	3000	—	—
7.	Edlspacher dreysiger in Arrath...	3000	—	—
8.	Capitain Lyla	3000	—	—
9.	Hof-Cammerrath v. *Harrucker*	3000	—	—
9.	Hof-Cammerrath v. *Salvay*	3000	—	—

Fol.		fl.	kr.	den.
10.	Hof-Kriegs Rath v. *Preckhausen*	3000	—	—
11.	Kayserl. Ingenieur Obrister v. *Doxat*	3000	—	—
11.	Sr. Excell. Graf *Jörger*	3000	—	—
89.	Giorgio *Zandiri* conti ducati 74.21	93	20	—
91.	Sr. Excell. General Baron v. Schmettau...	714	02	—
97.	Gewinn bleibet	13344	31	—
	Summa der Creditoren fl.	71151	53	—

III.

Inventarium.

Anno 1724. ultimo Decembris in *Temeswár* laut H. *Cammermayrs* eingesandten Extracten restiret vor Rechnung einer löblichen Societaet hienach specificirtes, als nemlich:

8404½ Ocka *gelbes Wax* von alter Rechnung:
1640 Ocka, welche aus denen 28315 Ocka raucher Bienen Korb Materia erpresset worden:

10044½ Ocka, so a 21 gros. per Ocka taxiret worden mit... ... ... 10546 43 2

So dann restiret an *Dalbatsch Wax* 953 Ocka, welche à 16 grs. per Ocka taxire... ... ... 762 24 —

Ferner noch an *weissen Wax* 1155 Ocka, welche interim a f. 70 per Centner taxieret worden mit ... ... 1837 30 —

Weiter restiret an *weissen Wax* in *Caransebes*: 707¼ Ocka, so noch nicht gänzlich ausgebleichet worden à 65 fl. interim per Centner taxirt ... ... 1045 22 —

76¼ Ocka *weisses feces* per 16 fl. den Centner gerechnet... ... ... fl. 28.—
62½ Ocka *schwarze feces* à 12 fl. den Ctner fl. 17.—

138¾ Ocka fl. 45.— 45 — —

An *Taback.*

2240 Ocka, welche mit dem Fuhrlohn kosten... ... ... 184 — —

An *Ochsen.*

	fl.	kr.	den.
187 Stück, welche bis dato kosten	3845	37	2

An *Ochsen-Häuthen.*

144 Stückh, welche zusammen taxirt sind vor	448	12	—
So dann restiren in *Légrád*:			
60 paar *Ochsen,* welche laut des Hernn Kriegs-Commissarii Kizings Rechnung betragen...	3277	7	—
Ferner restiren in *Venedig* in Handen des Giorgio Zandiri an gelben Wax 248 Ballen, so praeter propter vor 72000 ℔ peso sottile di Venetia calculiret und diese a Ducati 29½ corrent per den Centner, nach abzug der Provision und Courtage considerirt worden per Ducati 20900 correnti, welche à 118 per Cento sopr'aggio und 120 per Cento aggio solito den Wexel à 174 fl. gerechnet, in Wiener Valuta betragen ...	25682	15	—
Hierzu kommen noch des Chevalliers de Baulme berechnete Spesen mit	306	—	—
In *Venedig* restiren ferner bey Georg Matthias König an *Hausen Rogen:*			
5214 Ocka, welche inclusive des Lieutenant Rossetti berechneten Unkosten sich belauffen...	3015	43	2
NB. Was der Wacht-Meister-Lieutenant Lang wegen diesen Transport eigentlich verleget, solches wird die von ihm ervartende Rechnung zeigen, dagegen hat eine Hoch Löbl. Administration die auf das *Kupfer* ergehende Unkosten einer Löbl. Societaet zu verguten.			
1 Centner *Taback* restiret in *Venedig*, davon der Wachtmeister-Lieutenant Lang Rechnung geben wird, notire indessen dafür...	9	—	—
In *Regenspurg* bey Herrn Schmidhammer und Consorten restiren an *weissen Wax:*			
479 Ocka, dafür sind auf denen Büchern inzwischen nottiret worden	834	47	—
In *Ravenspurg* bey H. Jacob Gradmann restiren 5 Ballen *Gelb Wax*, dafür seyend auf denen Büchern notiret worden...	431	23	—
An diversen *Requisiten* restiren in *Temesvár:*			
18 Zug-Ochsen, welche gekostet haben	242	30	—

			fl.	kr.	den.
1 grosse und kleine Hacken zum Wagen	fl.	1.10			
12 sträng vor die Ochsen	fl.	1· 2			
2 grosse kupferne Kessel samt, 2 dergleichen Schöpf Pfannen	fl.	100.—			
4 Molten	fl.	1·34			
3 härene Säckhe zum *Honig* pressen ...	fl.	1·30			
2 grosse und 8 kleine Rayzische Kantars, welche H. Bibitsch erkaufet hat, und dafür berechnet	fl.	32·30			
14 grosse und kleine Kantars kosten ...	fl.	54·12			
2 kleine kupferne Kessel, so zu *Lugosch* und *Caransebes* zum *Schmaltz* auslassen sich befinden	fl.	16·45			
1 kleine Schnell Wag	fl.	16·—			
2 dergleichen, so in *Venedig* erkaufet, und nach *Temeswár* gesandt worden	fl.	17·—			
51 härene Säckhe à 18 kr.	fl.	15·18			
1 Binder Stoss-Banckh samt darzu gehörigen Bind-Messer und Saage, so gekostet	fl.	8·51	508	22	—
An *Schiff*- und *Transports-Requisiten* restiret die grosse Polisan, so gekostet	fl.	293·48			
die kleinere Polisan hat gekostet	fl.	232·12			
das durch den Verwalter Bunics erkaufte Schiff hat gekostet	fl.	40·—			
Die Schiffs Plätten hat gekostet	fl.	16·—			
Das kleine Spitz Plättl	fl.	5·17	587	17	—
Die *Wachs-Presse* in *Temeswár* sammt dem Garten und Haus dazu, wird taxiret			552	27	—
Die *Honig-Presse* zu *Panzova* ingleichen per			19	14	—
So dann der *Wax-Bleich-Bau* in *Caransebes* so viel selbiger realiter gekostet hat			1488	22	—
Über dieses restiren in *Caransebes* die hienach specificirte Requisiten, und taxire solche zugleich als: 3 grosse Wax Kessel, welche in der Werkstatt eingemauert seynd	fl.	212·31			
1 Kessel zum *Terpentin Schmeltzen* zu denen Windlichter	fl.	122.35			
1 Wändel mit Löchern, allwo das *Wachs* durchlaufet, ist unter obiger Post der 3 Kessel begriffen					
Item zwey zum Zug-Ziehen pr.	fl.	16.—			

		fl.	kr.	den.
	An Blech:			
4	Blecherne Schörf-Pfannen pr.	fl.	3·	—
2	Faum-Löfel	fl.	—·	48
2	Leuchter	fl.	—·	24
	An Eysen:			
2	grosse Drey Fuss und Feuer Zangen	fl.	22·	1
1	grosses Messer zum *Wax* zerschlagen	fl.	—·	18
1	grosses Messer zum abscheren, 1 kleines Hackkel, 6 kleine Bohrer	fl.	1·	8
1	Hammer	fl.	—·	18
1	Feilen	fl.	—·	8
1	Raspel	fl.	—·	9
2	Zangen	fl.	—·	16
2	Erd Scheeren samt einer Scheer	fl.	—·	30
1	Grab Schaufel	fl.	—·	21
2	ketten	fl.	—·	48
1	gross Rayzischer Kantar	fl.	16·	30
	An hölzernen Requisiten:			
	Der grosse Grand zum *Wax*, sammt darzu gehörigen Walger pr.	fl.	12·	—
	400 Wax Schlisserl kosten	fl.	25·	9
3	Spritz Ämper mit Blech beschlagen	fl.	—·	56
3	hölzerne Schaufeln	fl.	1·	12
6	Rechen	fl.	—·	18
	14 Wax Trügerl samt 2 grossen Budten	fl.	1·	15
2	grosse Taffeln	fl.	16·	—
	1 Schämel worauf das *Wax* aus dem Wandel über den Walger abflüsset	fl.	—·	36
3	Deckel auf die eingemauerte Kessel	fl.	1·	18
1	Stelle über die Kessel	fl.	3·	—
1	Tisch, 2 Bänkh und 1 Bettstatt	fl.	7·	—
	48 Binnen, so vorräthig seind, mit ihren gehörigen Laden und Latten beleget pr.	fl.	120·	—
1	hölzerner Hammer	fl.	—·	6
4	Emper mit Eisen beschlagen	fl.	6·	—
			592	35 —
	Der betrag des Gartens und des Hausses zu der Wax-Presse in Temesvár ist		552	27 —

	fl.	kr.	den.
Von der Honig-Presse in Panzova	19	14	—
Von dem Wax-Bleich-Bau zu Caransebes	1488	22	—
Von den Requisiten alda	592	35	—
Von denen requisiten in Temeswár	508	22	—
Von denen Schiff- und Transports-Requisiten	587	17	—
	fl. 3748	17	—

IV.

Divident.

Von der Einlage in hochlöbl. Societaet:

6000 fl. von Sr. Excell. dem Commandirenden Herrn General Feld Marschall Lieutenant Grafen v. Mercy pr. 16 Monate à 1 pr. Cento	960 —
3000 fl. von Sr. Excell. General Feld Marschall Lieutenant Grafn v. Wallis pr. 16 Monat à 1 pro Cento	480 —
6000 fl. von Sr. Excell. General Baron v. Schmettau p. 16 Monat à 1. pro Cento	960 —
3000 fl. von H. Ober Kriegs Commissario v. Hann p. 16 Monath à 1. pro Cento	480 —
3000 fl. von Herrn Ober Cameral Inspector von Rebentisch pr. 16 Monat à 1 pro Cento	480 —
3000 fl. von Herrn Ober Einnehmer de Jean pr. 16 Monat à 1 pro Cento	480 —
3000 fl. von Herrn Jovan Bibitsch p. 16 Monat à 1 pr. Cento	480 —
3000 fl. von Herrn General Feld Wacht Meister Baron von Neipperg pr. 14 Monat à 1 pro Cento	420 —
3000 fl. von Herrn Obristen Grafen v. Mollart pr. 14 Monat à 1 pro Cento	420 —
3000 fl. von H. Grafen von Bourg pr. 14 Monat à 1 pro Cento	420 —
3000 fl. von H. Edlspacher p. 14 Monat à 1 pr. Cento	420 —
6000 fl. von H. Capitain Lyla pr. 14 Monat à 1 pr. Cento	840 —
3000 fl. von Frauen Consilin pr. 12 Monat à 1 per. Cento fl. 360 darauf sie schon empfangen fl. 180	180 —
3000 fl. von Herrn Hof Cammer Rath v. Harrucker von 13¼ Monat à 1 pr. Cento	397 30
3000 fl. von Herrn Paul Domenanin von 12½ Monat à 1 pr. Cento	375 —
3000 fl. von Herrn Hof Kriegs Rath v. Prockhausen v. 12½ Monat à 1 pr. Cento	375 —

		fl.	kr.
3000 fl.	von Hof Cammer Rath v. Salvay von 11 Monat à 1 per Cento	330	—
3000 fl.	von Herrn Obristen v. Doxat von 11 Monat à 1 pr. Cento	330	—
3000 fl.	von Sr. Excell. Graf Jörger von 8½ Monath à 1 per Cento	255	—
	Das Divident macht aus	9082	30
	Die Requisiten, Häuser und Gärten	3748	17
	Bleibt noch in der Societaet	513	44
	So viel nemlich gewonnen worden	13344	31

Über dieses hat die alte Societaet noch zu geniessen, was von dem *Wachs Lager* in *Venedig*, als *Haussen Rogen* avanziret wird, nicht weniger was etwa an *Tscherbet* von der leztern Parthey gemischten *Honig* von 28315 Ocka fallen mögte, hingegen zu tragen, was auf dem wenigen *Wachs* in *Regenspurg* und *Rawenspurg* weniger möchte erlösset werden, als dafür interim notiret worden, so eben in wenigen bestehen dörften.

V.

Nachdeme in verflossenen 1724. Jahr, die in dem *Bannat* von *Temeswár* zusammen getrettene Commercien Societaet, einen glücklichen Anfang ihres Negotii gemachet und mit Ende obbesagten Jahres ihre Bücher und Conti zu allerzeithiger Interessenten Vergnügen geschlossen und billanziret; künftighin aber dieser Societaet Negotia viel considerabler zu werden das Ansehen gewinnen, und derohalben nöthig seyn will, so wohl zur Sicherheit und Satisfaction eines jedwedern Interessenten in particulari, als auch bessern Nutzens und Ordnungs halber in generali, den de dato 23. Augustii 1723. errichteten und den 11 Novembre ejusdem anni erläuterten Societaets-Contract zu *erneuern* und nach denen bis anhero vorgefallenen Umbständen, mit denen neu darzu getrettenen Mitgliedern fest zu stellen, als seynd allerseits unterschriebene Interessenten hiermit und Krafft dieses vor sich, ihre Erben und Erbnehmern, Bevollmächtigten und Cessionarien übereingekommen, und haben nach reiflicher Überlegung beschlossen, dass zwar der sub dato *Temeswár* den 11-ten Novembris 1723. ratificirte und hier angeheftete Societaets-Contract pro Basi dieses Commercii dienen soll, jedennoch aber, die hierauf folgende Puncta vornemlich in denen Stückhen worin sie besagten alten Contract entgegen zu seyn scheinen, vor gültig und praeferabel gehalten werden sollen, als:

1. Bleibet es in Puncto des Directorii in *Temeswár* mit Genehm-

haltung des Herrn General Feld Marschall Lieutenant Grafen v. *Wallis* in allem bey deme, wie in dem alten Contract stipuliret worden. Weilen aber erstgemelter Herr General Graf v. Wallis selbsten angesuchet, damit die Societaet die allzugrosse Beschwerlichkeit wegen der Correspondenz so viel thunlich von ihme abnehmen möchte, auch die Societaet die billige Discretion zu haben, nicht umbhin kan, und demselben es nicht länger zu zu muthen sich getrauet, als hat mehr bemelte Societaet resolviret, *alhier zu Wienn* ein stabilirtes und accreditirtes *Haus*, nemlich das von der Ragion der Herrn *Gebrüder Palm*, welche sich mit einem Capital von 3000 fl. interessiret, anzustellen und zu bevollmächtigen, damit sie vermittelst eines Genusses von jährlich 1500 fl. vor sich und zu Unterhaltung eines Buchhalters sich aller auswärtigen Correspondenz, so zum Verschleuss der Societaets-Effecten von nöthen seyn wird, anzunehmen, alle Gelder für der Societaet-Rechnung und Gefahr, so wohl ein zu cassiren, als nach *Temeswár* hin widerumben zur daselbstigen Cassam zu verabfolgen, die ordentliche Bücher und Scritturen der Societaet zu halten, die Rechnungen ultimo Octobris jedwedern Jahres zu schlüssen, auch die Billanz und den Dividenten einzurichten haben sollen. Als wofür ihnen Herren *Gebrüder Palm* weiter keine Provision gegeben wird, jedoch was die a parte die Societaet würklich angehende Spesen seyn, sie solche besonders der Societaet anzurechnen befugt seyn sollen, also dass zu *Temeswár hinführo nichts, als die Obsorge des Einkaufs*, wie solcher mit der besten Oeconomie geschehen könne, annebst wegen der Spedition nach denen jenigen Orten, wohin die Herrn *Gebrüder Palm* die Waaren verlangen, und dann auf die richtige Rechnung über die baaren Gelder so wohl, als erkaufte und wiederum abgesandte Materialien zu attendiren seyn wird.

2. In denen considerablen Unternehmungen, so in Essitirung der Societaets Feylschaften vorkommen möchten, werden die Herrn *Gebrüder Palm*, mit denen zu *Wienn* anwesenden Mitgliedern communicative gehen, hingegen hat die löbl. Societaet dergestalten das Vertrauen in dieselbe, dass sie wegen des Verschleusses ihrer Effecten in auswärtigen Ländern und Stabilirung der Correspondenz mit denen auswärtigen Negotianten, in welche sie sich zu vertrauen vor gut befinden werden, den vollkommenen Gewalt und alle Vollmacht denenselbigen überlasset, und selbige wegen ihres Thun und Lassens hiebey ausser allem Obligo haltet.

3. Damit aber auch zu *Temeswár* der Einkauf des Materialis, dessen Versendung, und darüber zu führende Rechnungen mit mehrerer Facilitaet geschehen könne, so hat die Societaet resolviret ausser dem Contralor *Cammermayer* (jedoch unter desselben, überhaupt aber unter des Herrn Feld-Marschall Lieutenant Grafn v. *Wallis* Obsicht) noch

einen Buchhalter oder Material-Rechnungs-Führer zu halten und zu salariren, welcher auch über dem, zu denen nöthigen Verschickhung im *Bannat* in der Societaets-Angelegenheiten kan emploiret werden, und seynd diesem und zwar jeglichem derenselben für ihren anwendenden Fleiss des Jahrs hindurch 500 fl. zusammen aber beyden 1000 fl. ausgeworfen und bewilliget worden. Mehrgemelten Herrn Feld Marschall Lieutenant Grafn v. *Wallis* aber, vor dessen Bemühung und Sorge (als welche die löbl. Societaet vor eine lautere Freundschaft erkennet) keiner Verantvortung oder Verrechenschaft zu unterwerfen, als erkläret sich hierdurch die samtliche löbl. Societaet und will denselben wegen dessen bishero extradirten Capital-Quittungen allerdings sicher gestelt und schadlos gehalten haben, also zwar dass er so wenig vor Schaden und Unkosten schlechterdings vor sein particolari responsabel, dabey aber alle Societaets-Mitglieder vor eines und eines vor alle, für soviel ihr Einlags-Capital hafftend seyn, um so viel mehrers, als sie zu seiner Obsicht vollkommenes Vertrauen und anbey genugsame Versicherung habe, dass alles dasjenige so er verordnen wird, nach seiner Intention zum besten der Societaet gereichen werde, eine gleiche Verständniss hat es auch mit dem alhier zu *Wienn* denen Herrn *Gebrüder Palm* aufgetragenen Directorio, in Puncto des suchenden Verschleisses und auswärtig zu geben habenden Credits auch aller andern derselben Operationen, wie auch mit denen andern Societaet Mitgliedern, so in comunione zu denen Societaets-Angelegenheiten sich emploiren, von welchen insgesamt, im Fall (da Gott vor seye) Schaden, Unglückh, unverhoffte Unkosten etwa entstehen solten, jeglicher nichts anders, oder mehrers, als wie ein jedwedes anderes Mitglied der aequalen Proportion gemäss und pro rata seiner Einlags Summa zu tragen haben solle.

4. Ob nun zwar diese löbliche Societaet das Haupt Fundament ihres Negotii auf den Einkauf des *Waxes* und dessen Verschleiss gerichtet hat, so considerirt sie doch billich, dass sie nicht alle Jahr auf die Quantitaet Wax Rechnung machen könne, so ihr nunmehro stärkher gewordenes Capital requiriret, weilen dieses Genus nicht alle Jahr gleich gerathen thut, dahero sie dann auf das in *Bannat* erzeigt werdende *Kupfer*, als eine beständig, unverderblich, in allen Gelegenheiten beyzuladende Waare zu gedenkhen nöthig erachtet hat, umb durch dieses Negotium die Sicherheit zu haben, beständig das in Cassa habende Capital circuliren und lebendig zu machen, derohalben dann mit Approbation einer hochlöbl. kaiserlichen Hof Cammer dergestalten mit der Administration zu *Temeswár* accordiret, dass sie Societaet nach bestmöglichsten Fleiss, das *Kupfer* gegen 44 fl. jeden Centner Wiener Gewichts zu *Punczova* gelegter auszuführen suchen, und auf jegliche

1000 Centner, welche sie zu verschleussen und zu verkaufen übernimbt, 20000 fl. der Administration anticipiren wolle.

5. Es hat auch eine löbliche Societaet nach reifflicher Überlegung deren ihr diesfals gethanen Propositionen, wie nemlich eine löbliche kayserliche Administration, zu mehrerer Facilitirung ein und anderer *Manufactur*, die darzu nöthige Gebäue ex aerario machen lassen, und auch sonsten der Societaet sowohl in dergleichen als andern nüzlichen Unternehmungen, allen möglichen Vorschuss thun wolle, vor gut befunden, die *Abba* und *Kozen-Fabrique* zu introduciren und solche allgemählig aldar einzurichten, umb die im Land und in der Nachbarschaft erzeigt werdende *Wolle* zu Nutzen der Unterthanen zu vermanufacturiren, die *grosse extraction von Geld*, so vor besagte Abba bis dato in *Türckhey* gegangen, dadurch zu steuern und das Utile, so die *Türckhen* davon bis dato genossen, an sich zu ziehen.

6. Zugleichen und auch umb das Negotium mit dem *Haussen-Roogen* weiter empor zu bringen, solte wohl ein sicherer Contract wegen käuflicher Überlassung alles des erzeigt werdenden Haussen Roogens mit denen Arrendatorn zu schliessen, zu suchen seyn, weilen bemeltes Capo in verwichenen Jahr nicht allein mit gutem Nutzen essitiret worden, sondern mann nach denen nunmmehro bekanten Umbständen, sich auch dessen weitershin versichern kan.

7. Das *Honig* und *Schmalz* Negotium solle forthin mit besten Fleiss continuiret und dasjenige, was darinn zu verbessern seynd wird, auch wie mann den Verkauf zum besten Nutzen der Societaet fernerhin werde thun können, gesuchet werden.

8. Und gleich wie mann auch in *Italien*, einen nutzlichen Verkauf des *Tabaks* sich versprechen kan, auch darzu bereits einige Correspondenz eingerichtet hat, als will die Societaet den Einkauf dessen auch mit bester Menage zu continuiren sich angelegen seyn lassen.

9. Ob schon übrigens und derjenige Articul des alten Contracts samt andern, in seinen Vigore verbleibt, dass nemlich ein jeglicher Interessent, zu Ende eines jeglichen Jahrs sein eingelegtes Capital heraus zu ziehen Vollmacht haben soll, so hat dennoch eine löbliche Societaet, was diesen Punct angehet, beschlossen, dass ein solcher nicht allein den 10-ten Theil des in abgeloffenen Jahr seinem Capitali zu Theil kommenden Dividentens, zu Nutzen der übrigen Societaet zurückh lassen, sondern auch an denen Immobilen der Societaet gehörigen Effecten und Requisiten, auch auf aus solchen fallenden Nutzen gar keine Praetension haben solle, welches umb so viel billiger ist, als alle dergleichen Requisiten und viele von der Societaet ausgelegte Unkosten nicht auf das Utile eines, sondern mehrere Jahren gerichtet seyn.

10. Wegen eines *Ochsen Negotii* hat die löbliche Societaet unter sich deliberiret, und beschlossen, dass mann ein solches keinerdings verwerfen, sondern sich bewerben und trachten solle, also sichere Bestellung zu überkommen, dass von der Societaet das *Horn-Vieh* im *Bannat* selbsten, oder aber unweith dessen, nemlich zu *Segedin, Pest*, oder höchstens bis *Waizen* gelieferter, Zug vor Zug mit Nutzen an Mann gebracht werden könte, und wird nun der nächst erfolgende Verkauf derer 187. Stuckh *Wallachischer Ochsen* die Probe geben, mit was Vortheil diese gegen der Societaet, in *Türckhey* verschliessenen Waaren als *Honig* und *Schmalz* erhandelt worden, mithin ob künftig in der *Türkischen Wallachey* und *Moldau* noch mehrere derley Gegenhandlungen zu tentiren wären. Dass also die löbliche Societaet vor dieses 1725. Jahr und fernerhin bis auf weitere Verfügung ihr Capital in hinnach specificirten generibus zu verkehren gedenket nemlich:

1. In *gelben Wax.*

2. *Weissen Wax*, soviel der Verschleiss und die Umbstände des Jahres wie das Wax gerathen, mit sich bringen werden.

3. dann Kayserliches *Kupfer*, in so weith die Societaet solches zu verschleissen Gelegenheit findet.

4. Mit *gesaltzenen Haussen* und dessen *Roogen.*

5. *Honig*,

6. *Schmaltz*,

7. *Tabak*

8. In *Abba* und *Kozen-Fabrizirung*, mit welcher jedoch dieses Jahr nur die Probe zu thun, ob solche a Conto torniret.

9. Mit *Horn-Vieh*, als *Wachischen* und *Bannatischen Ochsen.*

10. Weilen dann auch die löbliche *kayserliche Administration zu Temeswár*, nomine Aerarii, *Antheil* an dieser Societaet *genommen*, und sich auf das Fundament so wohl des ersteren de dato 11. Novembris 1723, errichtet, hindurch aber erläuterten und bekräftigten Contracts mit einer Summa von 9000 Gulden interessiret, auch theils noch einige neue Interessenten beygetretten, theils alte auch ihr Capital vermehret haben, als folget hierauf die Specification derer Interessenten samt der designirten Summa, wie viel ein jeglicher pro Anno 1725. an Capital erleget hat, als:

Interessentes	Altes Capital		Interesse bis Ultimo Obris 1724		Neue Zulag		Nimt bar hinaus ex cassa		Summa Capitalis pro Anno 1725.	
	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
Des Herrn Generalen Feldmarschallen Graf von *Mercy* Excellenz	6000	—	960	—	40	—	—	—	7000	—
Herr FeldMarschall Lieutenant Graf von *Wallis*	3000	—	480	—	20	—	—	—	3500	—
Herr General Wachtmeister Baron v *Schmettau*	6000	—	960	—	40	—	—	—	7000	—
Herr Ober Kriegs Commissarii von *Hann*	3000	—	480	—	20	—	—	—	3500	—
Herr Ober Cameral Inspector Baron v. *Rebentisch*	3000	—	480	—	20	—	—	—	3500	—
Herr Ober Einnehmer *de Jean*	3000	—	480	—	—	—	480	—	3000	—
Her Jovan *Bibitsch*	3000	—	480	—	—	—	480	—	3000	—
Herr Gral Baron v. *Neippperg*	3000	—	420	—	80	—	420	—	3500	—
Herr Obrist Graf v. *Mollart*	3000	—	420	—	80	—	—	—	3500	—
Herr Obrist Graf von *Bowg*	3000	—	420	—	—	—	420	—	3000	—
Herr *Edlspacher* zu *Arrath*	3000	—	420	—	—	—	420	—	3000	—
Herr Capitain *Lyla* zu *Grajova*	6000	—	840	—	—	—	3840	—	3000	—
Herr Hofkammer Rath von *Harrucker*	3000	—	397	30	602	30	—	—	4000	—
Herr Hofkrigs Rath von *Prockhausen*	3000	—	375	—	1200	—	75	—	4500	—
Herr Hofkammer Rath von *Salvay*	3000	—	330	—	—	—	330	—	3000	—
Herr Ingenieur Oberst v. *Doxat*	3000	—	330	—	—	—	330	—	3000	—
Herr General Graf *Jörger*	3000	—	255	—	245	—	—	—	3500	—
Frantz und Paul *Domenanin*	3000	—	375	—	—	—	3375	—	—	—
Frau *Consilin* Wittib	3000	—	360	—	—	—	3360	—	—	—
Eine löbliche *Administration* zu *Temeswar* Nomine Aerarii	—	—	—	—	9000	—	—	—	9000	—
Sr. Excellenz Frau Gräfin v. *Fuxin*	—	—	—	—	3000	—	—	—	—	—
Herren Gebrüder *Palm*	—	—	—	—	3000	—	—	—	—	—
Frau Baronin v. *Rebentisch*	—	—	—	—	3000	—	—	—	—	—
Summa	66000	—	9262	30	20347	30	13110	—	82500	—
An Garten, Hausern und andern Immobilien et Requisiten welche die alte Societaet beygeschafft, als ein baares Capital consideriret und sich künftig allein zu Nutzen bringet	—	—	—	—	—	—	—	—	3500	—
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	86000	—

Urkund dessen allen seind hievon zwey gleichlautende Exemplaria von allen Interessenten mit Handschrift und Petschaft gefertiget worden, wovon eines in Handen Tit. Herrn Grafn von *Wallis* in *Temeswár*, das andere aber bey denen Herrn *Gebrüder Palm* alhier verbleiben, und einen jeden Interessenten ein Copia, als denen alhier zu *Wienn* unter besagter Herrn *Gebrüder Palm* fertigung, und denen in *Bannat* unter H. *Cammermayer* Signatur, jedoch gegen zurückgebung deren schon von Tit. Herrn Grafen v. *Wallis* ihres Einlags-Capitals wegen, signirt habenden Recognitionen (gestalten statt solcher besagte gefertigte Copien ihnen zur Legitimation, dass jedens Einlags-Capital von so viel als hievor stehet und nicht mehr noch weniger seyn, dienen kan und wird) ertheilet werden solle, alles getreulich ohne Gefährde.

Wienn, den 8-ten Martij 1725.

(L. S.) Le Comte de Mercy für 7000 Gulden.
(L. S.) Gf. v. Wallis mit 3500 Gulden.
(L. S.) Baron de Schmettau für 7000 Gulden
(L. S.) Frantz Graf Jörger mit 3500 Gulden.
(L. S.) Neipperg mit 3500 Gulden Rheinisch.
(L. S.) Leopold Graf von Mollarth mit 3500 Gulden.
(L. S.) Johann Georg v. Harruckher mit 4000 Gulden.
(L. S.) H. v. Rebentisch mit 3500 Gulden.
(L. S.) M. B. von Hann mit 3500 Gulden.
(L. S.) S. B. Conr. de Salvay p. fiorini 3000.
(L. S.) Charlotte Verwittibte Gräfin von Fuchs, gebohren Gräfin von Mollarth mit 3000 Gulden.
(L. S.) M. v. Brockhausen mit 4500 Gulden.
(L. S.) Gebrüder Palm für 3000 Gulden rheinisch.
(L. S.) Maria Freyin v. Rebentisch gebohrene Freyin von Kollaneckh mit 3000 Gulden.
(L. S.) Le Comte de Mercy und H. Freyherr v. Rebentisch nomine Aerarii mit 9000 Gulden Rheinisch.
(L. S.) Graf von Bourg mit 3000 Gulden.
(L. S.) v. Doxat mit 3000 Gulden.
(L. S.) Johann Ant. de Jean mit 3000 Gulden Rheinisch.
(L. S.) Sigismund Edlspacher mit 3000 Gulden.
(L. S.) Lyla Capitaine mit 3000 Gulden.
(L. S.) Jovan Bibitsch mit 3000 Gulden.

Eredetije az Orsz. Levéltár erdélyi kincstári osztályában.

Közli: *K.*

RÁKÓCZYAK EGYEZSÉGE A JOBBÁGYAIK PÖREIBEN VALÓ ELJÁRÁSRÓL.

Mi felsővadászi *Rákóczy György*, et *Rákóczy Pál* atyafiak etc. Valljuk ez levelünknek rendiben, adván mindeneknek értésére, hogy mi meggondolván, az mi *makoviczai* jószágunkban, az *oroszság* miatt és között, óránként és naponként ujulandó sok controversiákat, melyek miatt nemcsak tiszttartóink között, de sőt magunk között is egyenetlenség és sok rendbeli villongások szoktak uralkodni; hogy azért, minden gyülölségre adandó okok teljességesen tolláltassanak és egyszersmind amputálódhassanak, szabad jó akaratunk szerint, ilyen *végezést* és compromissiumot szerzettünk magunk között.

Hogy mindenféle casusokat és injuriákat, akármi néven neveztethessenek azok, földek, rétek, erdők (kivévén faluk határi felől, hirünk nélkül való finális decisiót és determinátiót) és akármi vétkes cselekedetek felől, melyek az makoviczai jószágunkban utrinque történnének, minden kántorban az tiszttartóink és udvarbiráink, egy vagy két szolgabirót és egynehány esküdteket convocáljanak, kik között utrinque két-két főember szolgáink is lehessenek, et ante quindenam, tempestive, in scriptis utrinque az udvarbirák egymásnak értésökre mindennémü casusokat adjanak, hogy igy az pörösöket certificálhassák, és magok is hozzá készülhessenek és abscissis omnibus exceptionibus minden dolgokról törvény szolgáltattassék, melyre az udvarbirák intra quindenam tartozzanak exequálni.

Az mely pars udvarbiráján mulna penig el az törvénynek executiója, toties quoties 100—100 magyar forinton maradjon és azon birák megvehessék rajta. Erre penig akármelyikünk részéről változzék az udvarbiróság, az ujabban helyheztetendő tisztviselők is kötelesek legyenek sub poena et modo praescriptis, mindennemü dolgokat eligazitani, és ezen compromissimunknak, mind az mostani tisztviselőink, mind az következendők, tartozzanak subscribálni. Mely törvényeknek folyását és megnevezett időkben kiszolgáltatását és executióját semminemő uton, módon és keresett vagy fogott szinek alatt udvarbiráinkkal, gondviselőinkkel fogadjuk, hogy nem interturbáltatjuk; sőt mindezeknek voltaképen való végbenvitelére reá erőltetjük.

Mely kötésünket magunk keze irásunkkal és pecsétünkkel, ilyen becsületes jó emberek előtt, azkik ez levelünket is subscribálták megerősitettük.

Actum in curia nostra Zboró die 27 julii anno 1627.

Egykoru másolata az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 740. n. 75.

Közli: *Dr.*

LÉGRÁDI SAJKÁSOK CZÉHSZABÁLYAI.

Nos Carolus sextus dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae Sclavoniaeque etc. rex, archidux Austriae, dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Luxenburgi, superioris et inferioris Silesiae, Wierthembergae et Thekae, princeps Sveviae marchio Moraviae, comes Hapspurgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi et Goritiae etc. Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod pro parte et in personis fidelium nostrorum prudentum ac circumspectorum Joannis Hedrehelyi primarii magistri, Georgii Mocher, Stephani Rinkovics, Gregorii Samaczy, Joannis Ozdy, Stephani Barát et Martini Gárdonyi, ac reliquorum magistrorum *nautarum*, in privilegiato oppido nostro Légrádiensi, comitatu Szaladienti existentis habito, degentium et commorantium, exhibiti sint nobis et praesentati, certi quidam articuli, hungarico idiomate conscripti, cehamque seu contubernium ipsorum magistrorum nautarum, bonumque inter eosdem rite observandum ordinem concernentes, concinnati et per antelatum comitatum Szaladiensem demisse recommendati, tenoris infranscripti. Supplicatum itaque extitit Majestati nostrae, nominibus et in personis memoratorum magistrorum nautarum Légrádiensium, debita cum instantia humillime, quatenus eosdem articulos omniaque et singula in eis contenta, ratos gratos, et accepta habentes literisque nostris inseri et inscribi facientes, approbare, roborare ac pro memoratis magistris nautis, ipsorumque posteris et successoribus universis, perpetuo valituros graciose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

1. Minden esztendöben ujesztendönap tájban, mint más becsületes czéhbeli mester uraimék is cselekesznek mindnyájan, a sajkások is tartoznak öszvegyülni, és magok közt czéhmestert és szolgáló mestereket választani.

2. Azkik czéhmesterekké választatnak, azok tartozzanak a hitet letennyi mind az ü felsége privilegiumának mind penig az articulusoknak megtartásokra és a czéhnek igazgatására nizve.

3. Valakik minekutánna a czéhben akarnák magokat adnyi, azok

is elsöbben mind a privilegiumnak, mind az articulusoknak megtartására az hütet letennyi, és a czéhhez való engedelmességre megesküdnyi és a czéh ládájában 12 forintot fizetnyi tartozzanak.

4. Mivel a vasárnapot az Isten maga tiszteletire rendelte, azért azon a napon ugy a sátoros innepeken is, a sajkásoknak ne legyen szabad a vizen leviendő hajókkal megindulnyi, sőt a közönséges ünnepnapokon is isteni szolgálatnak meghalgatása után csak. Aki ebben különben cselekszik, az olyan sajkás 1 forintban büntettessik meg. Kivévén az ü fölsége szorgos szolgálatjának okát.

5. A czéhnek gyülése mindenkor szombaton legyen, melyet a czéhmester, a czéhnek mindenkor legalább negyed nappal előbb, a szolgáló mester által, a czéh táblájának kiküldésével hirévé tartozik adnyi. A czéh tábláján penig, egyfelöl a Noé patriarcha bárkája legyen irva, másfelöl penig Szent Miklós püspök a hajósok patronusa, kinek napját solenniter tartoznak megüllenyi, és ugyan a Szent Miklós kápolnájánál 6 szövétnyegekkel az öreg mesterek mindannyiszor amennyiszer valami solennitás ott esik, a szent miséhez szolgálnyi és udvarolnyi tartoznak, a minthogy a légrádi plébánusnak káplánjával és mesterével együtt Szent Miklós napján böcsületes ebédet is tartoznak adnyi, nemkülönben minden Kántorok tájban, tartozik a czéh Szent Miklós kápolnájában 2 szövétnyegekkel a világbul kimult czéhbéli sajkásmesterek, és hozzátartozandók lelkéjért misét szolgáltatnyi.

6. Akik a czéhben tábla által hivattatnak, és el nem mennek, s bizonyos okát adnyi nem tudgyák, tartozzanak 25 pénzt letennyi, nemkülönben akik a czéhládának felnyitása után mennek is és okát későn való meneteleknek adnyi nem tudják, azok 12 pénzt tartozzanak letennyi.

7. Kiki a sajkások közül a czéhmestereknek és szolgáló mestereknek illendő bücsületet adjon, akik penig egymásnak illendő böcsületét meg nem adnák, hanem szidalmokkal vörsöngő patvarkodással és veszekedéssel egymást kisebbitenék, tehát az olyan 4 forinton maradván az czéh irremisibiliter megvehösse rajta. Hasonlóképen az czéh gyülésén kivül is vagy a vizen vagy éjjeli meghálason aki egyik másikát a följebb irt mód szerint megkisebbitené, tehát a czéh 25 pénzt vehessen rajta.

8. Akik az ü fölsége privilegiumához kötelesek, és a czéhhez, czéhmester és szolgálómester tartozzanak szorgalmatosan vigyázni, hogy a sajkásmesterek és a legények is renddel menjenek a sajkára, és nemhogy valamelyik többször a másik kevesebbször menne, hanem egyiránt való igazság azon hüt alatt, melylyel a czéhez kötelesek, a czéhmesterek és szolgáló mesterek által megtartassék.

9. Minthogy penig a *gréczi* hajósmesterek *Regedénél* alább, ismé-

regedei hajós vagy sajkásmesterek *Légrádnál* alább, soha ezelőtt sem jártak, most is, hogy azon régi szokást kegyelmes urunk ő fölsége kegyelmesen megerősitse, alázatosan instálunk, tudnyiillik, hogy emlitett Stájerországbeli hajósmestereknek tovább Légrádnál, a légrádiaknak penig és akik ezen czéhben beadják magokat, *Eszékig* szabad legyen, mind talpokat és mind sajkákat levinnyi, nemkülönben minden ezen nemes vármegyei földesuraknak is, midőn magok sajkáit vagy szálait leküldik absque omni insinuatione cehae nostrae fienda, szabad légyen a magok jobbágyok által leküldenyi és expediálnyi, hogy a közönséges ő fölsége hazánkban lévő contributiójának megfizetésére és elviselésére annál alkalmatosabbak lehessünk. Viszont mi is a sajkások fizetését följebbre taxálnunk ne merészeljük, mint eddig volt, a nemes Szala vármegyének totiesquoties 24 forint birság megvétele alatt.

10. Ha a czéhbeli sajkásoknak házánál halottjok esik, tartozzanak a szolgáló mesterek a czéhbelieket a temetésre beszólitanyi, és a czéhbeliek is, vagy magok vagy feleségek tartozik 25 pénz büntetés alatt elkésérnyi.

11. Urnapján és más várasunkban szokott solennis processiókban minden mesterember és legény tartozik annak rendi szerint áhitatosan eljárni, aki azt elmulatná, 50 pénzen maradjon és a czéh is azonnal desummálhassa rajta, a mint hogy idővel a czéh zászlót is tartozzék szereznyi.

12. Ezen articulusokat penig, mind mi erősebben megtartani tartozunk, mind a mi utánunk valóink is megtartani örökösen köteleztessenek.

13. Akik penig ezen czéhben akarják magukat incorporáltatnyi, tartozzanak a czéh ládájában 12 forintot fizetnyi, a sajkás mestereknek özvegyének szolgalegényeit is, szokás és rend szerint tartozzanak a czéhmesterek és szolgáló mesterek, a sajkának levitelére elbocsátanyi és vinnyi.

Nos itaque humillima supplicatione pro parte memoratorum nautarum in antelato oppido nostro Légrádiensi degentium et commorantium, nostrae modo quo supra porrecta majestati, regia benignitate exaudita clementer et admissa praeinsertos articulos dictorum magistrorum nautarum cehales, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, literisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum insertos et inscriptos quoad omnes eorundem continentias et clausulas approbavimus, roboravimus ac pro supramemoratis magistris nautis, ipsorumque posteris et successoribus universis, perpetuo valituros, ad normam articuli 79. novissimae diaetae Posoniensis, gratiosae confirmamus, imo acceptamus, approbamus,

roboramus, ratificamusque et confirmamus, salvis juribus alienis; harum nostrarum, secreto majori sigillo nostro, quo ut rex Hungariae utimur, impendenti communitarum, vigore et testimonio literarum. Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti spectabilis ac magnifici comitis Nicolai Illésházi de eadem, haereditarii ejusdemque prout et Liptoviensis comitatus supremi ac perpetui comitis, actualis intimi consiliarii nostri, et per dictum regnum Hungariae aulae nostrae cancellarii, in castro nostro Laxemburg, die 11 mensis Juny, anno doruini millesimo septingentesimo decimo septimo. Regnorum nostrorum Romani VI Hispaniarum XIV Hungariae vero Bohemiae et reliquorum anno VII. Corolus m. p. Comes Nicolaus Illésházi m. p. Josephus Sigrai m. p.

Hivatalos másolata az Orsz. Levéltár helytartótanácsi osztályában. „*Mechanica*“ fasc. 36. Comit. Szaladiensis No. 1.

Közli: *Ö*

CZOBOR BÁLINT UTASITÁSA HOLICSI MAJOROSA RÉSZÉRE.

Kovács Péter instructiója mihez alkalmazza magát.

1. Valamennyi mindenféle szarvasmarhát, ökröket, bikákat, tinókat borjukat, teheneket, sertésmarhát, öreg kanczákat, déczeget, csikókat, juhokat, bárányokat, szám szerint adnak kezéhez, azt vegye kezéhez, azkiknek egyik lajstroma légyen az gazdáknál, ki melyik féle gazda lészen, másik Kovács Péternél, harmadikat Kovács Péter adja kezemhez; s minden esztendőben, minden gazda számot adjon Kovács Péternek, kinek mennyit adtanak kezéhez és ki mennyivel birt, s Kovács Péter is énnekem azszerént, azokban ki hova lett, avagy adatódott kinek.

2. Mivel minden jámbor emberséges ember szolgának, tiszti és hivatalja azt tartja és hozza magával, hogy valamiből urának szaporithatja hasznát miből, azt el ne mulassa, én is azt az ő emberségére és szorgalmatos gondviselésére bizom, és hagyom, hogy valamiből látja hasznomat miből lenni, azt szaporitsa, nevelje, gyarapitsa, nagyobbitsa, s öregbitse, ahhozvaló alkalmatosságokat el ne mulassa, s valamiből holmi káromat tudná, avagy hallaná lenni, azt eltávoztassa, s az cselédet érette meg is büntesse, ha ő közülök valamelyik cselekedné, s azt is, ha ki közülök másnak latorságát tudná, s meg nem mondaná Kovács Péternek, s Kovács Péter is nékem jelentse meg, minden jámbor szolgának tiszti és hivatalja hozván azt egyébaránt is magával.

3. Szükségen kivül több szolgarendet ne tartson az majorban, s azkiket tartani fog is, esmerősöket tartson, azkik neki tetszeni fognak, jámborokat. Gyertyavilágossággal, és tüzzel semmiféle cselédnek az istállókban járni meg ne engedjen. Egyik óra, szerencsétlenebb lévén az másiknál, arra való az nappali idő, hogy napvilágkort vigye végben az cseléd az ő dolgát, ha mi kivántatik, s nem éjszaka, egy gyertya világossága vagy egy kis iskra miatt oly kárt vallhatnék én, hogy azután az tarkóját is fognám.

4. Az majorok körül, valaminémő épület fog kivántatni, avagy tatarozás, az az ő gondja légyen, s azt idején csináltassa meg, az majorbéli cseléddel, az ott való szekerekkel. Ha peniglen történet szerént,

valami derekas épülethez kezdenek az majorok körül, azkikre elégtelenek volnának az majorbéli szekerek, cselédestül együtt és az kopcsányiakkal tehát tartozzék nékem vagy az tiszttartónak megjelenteni s máshonnan kell segitséget rendelni néki. Az kopcsányiakhoz és az majorbéli szekekerekhez és cselédekhez az tiszttartó ne ártsa semmi közét.

5. Az juhokat és az ott való szarvasmarhát is azszerént, s az *ménest* is, hogy jó helyen legeltessék, arra is légyen szorgalmatos gondja.

6. Ha dög miatt, és nem az gondviseletlenség miatt, valamely lónak, csikónak, báránynak, juhnak, borjunak, ökörnek, tehénnek, tinónak, sertésmarhának halála történik, azt megbizonyitván emberséges emberekkel, az majorbéli gazdák, vagy szolgarendek, arrul nem tehetni. Holott penig az ő gondviseletlenségek miatt kellenék az én marhámban kárt vallanom, s más fortély találkoznék bennek, s végére megyen Kovács Péter, minden rendbéli gazdák, majorcselédim birodalmában adatván Kovács Péternek, érdemek szerént büntesse meg őket, s nékem is adja tudtomra. Az juhokban, borjukban, ökrökben, kanczákban, csikókban cserélés-berélés lévén, abban is, hogy latorság és lopás ne találkozzék, és megszünjenek attól, minden rendbéli gazdáknak, juhászoknak mondja meg, hogy a nélkül ellegyenek, holott nem, s végére mehet Kovács Péter, az olyan juhásznak minden juhát foglalja el, és hajtassa el az én számomra.

7. Minden esztendőben azmikor ideje lészen az bárány-dézmálásnak, mindenkor maga menjen ki dézmálni az falukra, maga mellé vévén, egy jó, értelmes, juhokhoz értő embert, s mind nőstény-juhokat vegyen el az szegény emberektől, s esztendőre szedje el osztán az dézma-juhokat az szegény emberektől az majorban; arról egyik lajstrom magánál légyen Kovács Péternél, másik az majorbéli juhászgazdánál, az harmadikat Kovács Péter adja kezemhez.

8. Az majorbéli kéményeket gyakorta tisztittassa ki az kéménytisztitóval, jobb bátorságnak okájért; az majorokat is tisztán tartsa, az cseléddel tisztittassa ki minden nap, ne teljenek be ganéjjal az istállók, s az ganéjt, közel lévén az én tábla-földeim az majorokhoz, hordassa ki az ganéjt, azmikor annak való idejét látni fogja.

9. Minden esztendőben mennyi számu tehén borjuzik meg, mennyi számu juh ellik meg, mennyi számu kancza vemhezik meg, sertésmarha mennyi számu malaczozik meg, mindazoknak számát, külömbkülömb vegye lajstromban, egyik legyen magánál, másik az gazdáknál harmadikat adja nékem irva kezemben.

10. Az kopcsányi jobbágyoknak, hogy continue légyen befogó marhájok, s el ne adják, arra is legyen szorgalmatos gondja Kovács Péternek; hire nélkül (hanemha fogyatkozás volna marhájokban) ugy

eladhassák, de azt is ugy, hogy Kovács Péternek előbb tudtára adják marhájokban való fogyatkozásokat, s mindjárást más rendbeli marhát szerezzenek magoknak, az árában. Ha Kovács Péter nélkül adnák el marhájokat, végire menvén Kovács Péter, adja tudtomra, én dolgom lészen az többi. Az magam és feleségem commissiója nélkül, senkinek se ökret, se tulkot, se tinót, se tehenet, se borjut, se bárányt, se ártányt ne adjon. Az majorbéli mindenféle cselédnek az mi fog kivántatni, Kovács Péter dolga lészen, az is, hogy ő kérjen mindeneket én tőlem, azkinek mi fog kivántatni, az ő tiszti és hivatalja azt hozván magával.

11. Juhok, tehenek fejésekort, juhok nyirésekort, nyári időben, continue az majorban maga személye szerént legyen jelen, mennyi mázsa vajat, sajtot, gyapjut ad bé; egyik lajstrom Kovács Péternél legyen, másik az gazdánál, harmadik lajstromot adja az én kezemhez. Az mi ezenkivül majorságbeli jót találhat fel magában, azt az ő emberségére bizom. Az ki legjobb, azt cselekedje.

12. A majorokat tisztán tartassa, az szolgáló renddel tisztittassa ki. Minden nap tisztán legyenek, ne várja azt, hogy ganéjjal az istállók beteljenek, s rodhadjon az épület miatta, s arra is mindjárt az jószágot kelletik megtisztitani. Semmiféle marhám és ménesem közibe senkinek semmiféle marháját be ne vegye, valamint emberségét szereti.

13. Az majorokat az hol kivántatnék idején tataroztassa, s minden marhámat jó helyen legeltessék.

14. Kitől Isten oltalmazzon, ha melyikféle marhám kezdene betegeskedni, azonnal tartozzék tudtomra adni.

15. Minden nap egyszer legalább kitekéncsen az majorokhoz, s az mi kévántatni fog, disponáljon ottan arrul. Maga peniglen ha akarja minden szombaton nálam hazafelé betekinthet, s másnap, vasárnap az majorokhoz lásson. Valentinus Czobor s. k. p. h.

Eredetije, mely *1660 körül* származik az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 1642. no. 20 alatt található.

Közli: *Dr.*

GYÖNGYÖS VÁROS 1659-IKI RENDTARTÁSA.

Mi Rákóczi György, Isten engedelmébül Erdélyország fejedelme, Magyarország egy részének ura és Székelyek ispánja, s Gyöngyös városának egyik földesura, adjuk tudtára mindeneknek az kiknek illik. Hogy in hoc anno praesenti 1659 die 26. maji, megnevezett Gyöngyös városának több földesuraknak [1]) képekben rendeltetett inspectorok szokott pecsétek s subscriptiójuk alatt, közönséges végezésekbül, a minemü punctomoknak azon Gyöngyös városiaktól observálandó praescriptiókat kiadtak; mi is azonokat approbálván, szokott pecsétünkkel s subscriptiónkkal confirmáltuk s kiadtuk. Melyik igy következnek:

1. Ami az *birák electióját* illeti. Elközelgetvén Sz. György napja, azelőtt 2 héttel, az akkori birák a tanácscsal együtt, a nemességet gyüjtsék egyben, és az biróságra szokás szerint nevezzék meg az 6 candidátusokat, kik ha otthon találnak lenni akkor, a biróságra lejendő választás előtt, semminémü szin alatt el ne menjenek, sőt ha némely az candidátusok közül utában lenne is, akár előtte az candidátió promulgátiójának, akár utánna (ha tudniillik értésére adatik nekie az város által) tartozzék sub poena tall. 100 az elválasztásnak napjára haza sietni, és ottan személye szerint jelen lenni. Ha penig, contumacia ductus, az választáskor absentálná magát, az elválasztandó biráknak az tanáccsal együtt, ezentul adatott mi általunk oly plenária authoritás, hogy az olyan contumax candidátusnak, nem használván ez aránt nemesi szabadsága is, akármi névvel nevezendő ingó és indulatlan, őtet egyedül illető jókbul executiót tehessen sub quindena. Mely convictió épen a város szükségére fordittassék. Elválasztván penig régi szokás szerint az birákat, sub quindena, a tanácsbeli személyekkel és az polgárokkal s notáriussal, tartozzanak megesküdni, kiki sub poena flor. 40. s az is város szükségére fordittassék, és helyette más választassék, ha ugyan meg nem akar esküdni. A tanácsbeli személyek penig, mind jó s mind gonosz szerencséjekben mellettek legyenek fejek fennállásáig, vagy magyar vagy török hatalmasok előtt kell compareálni, sub poena toties quoties, 40 flor.

[1]) Az ezek által kiállitott példányból megtudjuk, hogy ekkor Gyöngyös város földesurai: Rákóczi György fejedelmen kivül *Rákóczi* László, *Kohári* István, gr. *Esterházy* Miklós és Sándor, *Vesselényi* István özvegye: *Lónyai* Anna, *Dósa* Ádám voltak; egy földesur csak László keresztnevén van megnevezve. *Szerk.*

2. Az *birák s tanács tiszti* penig ez lészen ezentul. Mindeneknek előtte az pörlekedő s quaerulans pársoknak, törvényt és igazságot szolgáltassanak, valamikor az szükség kívánja, megtartván országunk törvényeit és az régi jó szokásokat. És ha ezentul valamely pörös maga részéről, a törvény tevő birák közé más valláson való jurátusokat kíván hivni és leültetni, szabad legyen s admittáltassék is birósága, nem lévén mindazonáltal az olyan convocált személynek az dologhoz semmi közi és az pöröshöz vérsége. Azt jól declarálván, hogy az törvényeket, ország constitutiói, és földesurak praejudiciuma ellen ne szolgáltassák.

3. Ami az *város közönséges megmaradását* illeti. Mikor adók vettetnek fel akkor az község jelen légyen, hadd tudhassa, micsoda szükségre nézve lészen az felvetés, és az olyan, község hirével s akaratjából való felvetett adóknak megvételiben mind nemességen s mind parasztságon hatalma legyen az biráknak és tanácsnak, ugy mindazonáltal, hogy az értékes nemes embernek személyéhez ne nyulhassanak, hanem marhájából aestimatione mediante megvehessék az olyan felvetést. És ha az szegény rend szintén, szüretig meg nem adhatnák is az adót, és az szükségre való felvetéseket, az szüretnek idején is tartozzanak az birák és tanács pénzül felvenni, s ha ugyan pénzt nem ad, az bort ugy vegyék fel amint akkor valóján jár. Az kik pedig az adó előtt elszöknének az városbul, és Sz. György nap után visszamennének, mentsége az csalárdság senkinek nem patrocinálhat, az olyanokon az adósságot is dupplo vehessék meg az birák és azt is város szükségére előadják. Az adónak és az *ökör-sornak* felvetésében mindenkor ilyen mód tartassék: hogy az két valláson valók közül választassanak 6—6 jó lelkiismeretü és igazságszerető személyek, s azok, hitek alatt, minden utczáról, olyakat, kik azon utczabeli lakosok értékét tudják, és azokkal együtt conscientiose kire-kire értéke szerint limitálják az adót és ökörsor fizetését s az czédulára való fizetést is. A császár adaját penig mint eddig ugy szedjék ezután is. Mikor penig a magyar pártrul, portaszám után felvetések következnek a városra, akkor a taksafizető nemesek az olyan felvetésnek fizetésétül s terhétül mindenkor üresek legyenek.

4. Valamikor *lovas* avagy *ökrös embert* befogni város szükségében kivánják az birák, az olyanok minden ellenzés nélkül tartozzanak befogni, mindazonáltal ugy, hogy az limitátió szerint való fizetést, mindenkor az birák is, az olyan kocsisoknak tartozzanak megadni, mihelyt elvégzi az szolgálatot, bevévén elsőbben az adajokat mig kitelik. És ha azon város dolgában, a kocsis lovában és ökrében tolvajoktul vagy más hatalmasoktul kárt vall, az olyan kárt a város felvetett pénzébül tartozzanak megfizetni a káros embernek a birák.

5. Ennekutánna mind az *kila*, s mind az *köböl* és *itcze* mindenkor

ujonnan megmérettessenek az község előtt, a kila akkor, mikor buzát rendelnek az adó mellé, az köböl penig és itcze az szüretnek idején.

6. Minthogy a *kalmárok* és *kereskedő* mesteremberek arra ajánlották magokat mi előttünk, hogy valaminémü portékára és eszközre, város megmaradására az biráknak szüksége lészen, in tali casu necessitatis mindenkor készek adni hitelben; ez okon mi is azt végeztük, hogy az országos sokadalmakon kivül, más helyekben lakos kalmár kereskedő és mesterembereknek ne legyen szabad, semminemü szin alatt, az ő marhájokat, sing, ferton és lat számra apródonként árulniok és adniok, s az birák se engedjék sub poena liberae confiscationis; egyébaránt öszvességgel, végszámra, s fonttal és forintszámra szabad legyen minden bántás nélkül.

7, Mindennemü impositiókról és akármi néven nevezendő jövedelmekről, az birák esztendőnként tartozzanak elegendő *számot adni*, a praedeclarált 12 mindkét valláson való limitátorok előtt, és ha az számadásból difficultások oriáltatnának, azokról szabad legyen az birák ellen, elegendő inquisitiót peragálni azon exactoroknak, és ha az biráknak igaz számadás szerint adósa maradt az város, tartozzék plenarie contentálni őket, s ők is, e converso, az várost elégitsék meg, ha adósokká maradnak.

8. Az *biráknak* penig, mind nemes, s mind paraszt rendtül, illendő böcsület adassék, ha kit hivatnak magok eleiben, azonnal tartozzanak engedelmességeket mutatni, és akaratjokat megérteni. Az mi pedig illeti az ő authoritásokat, adatott ilyen hatalmok nekiek, a modo in posterum, hogy, ha bizonyos adózó jobbágyi emberek egymással megverekednek, és kéket avagy vért tészen egyik az másikon, aki bünösnek találtatik, az olyanon 1—1 forintot vehessenek, mely csak magoké legyen, azontul az földesurakhoz és vármegye biráihoz való folyamodástul őket el ne fogják. Ha penig jövevények és vagabundus személyek volnának az olyan verekedők, azokat az birák megbüntethessék 12 forintig és azt is magok számára fordithassák. Az, kik pedig az paraszti rend közül, méltó mentsége nem lévén, az birák hivataljára engedetlenkednek, toties quoties 1—1 forint birságot vehessenek rajta és az is a biráké legyen. Datum in arce Sárospatakiensi die 14. mensis Junii. Anno 1659. Georgius Rákóczi m. p.

Egykoru másolata az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 773. No. 36., ahol még a földesurak által kiállitott eredeti példány is található.

Közli: *K.*

GRÓF THURZÓ SZANISZLÓ UTASITÁSA BAJMÓCZI UDVARBIRÁJA RÉSZÉRE.

Bajmóczi udvarbiránknak Huszár György uramnak instructiója.

Mivelhogy az mi bajmóczi várunkhoz tartozandó jószág éppen az mi kezünkhöz jutott, és mi reánk szállott, igyekezönk oly udvarbirót helyheztetni, ki az mi jószágunknak is módjával tudja gondját viselni, ki mi nekönk nem kárunkra, hanem hasznunkra legyen és az mi jövedelmönknek öregbölésére. Minthogy penig Huszár György uramat ismerjök régi jámbor szolgánknak, és erre a tisztre elegödendő embernek lenni, annak okájért ennek gondviselését ő kegyelmére biztuk. És el is hittök hogy ő kegyelme minekönk ugy igyekezik szolgálni, mint jámbor és hü szolgától kévántatik. Hogy penig annál inkább, az mi akaratunkhoz tudhassa magát accomodálni, ez rövid instructiót adjuk ő kegyelmének.

1. Az mi jószágunkban lévő szentegyházakra szorgalmatos gondja legyen, hogy azokban mindenütt igaz keresztyén lelki tanitók legyenek kik az istennek igéjét tisztán és igazán hirdessék és az sacramentumokat szolgáltassák. Az egyházakat tisztán tartassa, és az egyházi szolgáknak szokás szerént, az ő füzetéseket megadassa. Az községet is pedig reá kényszeritse, hogy az Isten igéjének halgatásában és megtanulásában szorgalmatosak legyenek. Az ur szent vacsorájával gyakorta éljenek és az ő praedicátorokat is böcsületben tartsák, hogy Istennél is áldást vegyenek.

2. Az mi jószágunkra vigyázzon, hogy az várasok avagy faluk határit senki el ne foglalja, és azokból fát, vagy mit egyebet ne hordhasson, hanem az mi jobbágyink éljenek abból, pört penig az mi hirönk nélkül senkivel ne inditson.

3. Vigyázzon, hogy az számtartó mindenféle jövedelmönket, az ő szokott idejében beszedje. És egyik adósság az másikra ne maradjon, hogy az jobbágyok nagyobb szegénységre ne jussanak, az kik penig be nem akarnák szolgáltatni, azokat tömlöczözéssel is reája kényszeritse.

4. Bor kiárultatatására és azonképen ser kiárultatására is legyen gondja, hogy az korcsmákon mindenütt continue bor és ser legyen, hogy abból is kárunk ne következzék.

5. Az huza és zab kiosztására, kit minden esztendőben az jószágokra szoktam kiosztani, legyen szorgalmatos gondja, hogy az is, ideje korán kiosztassék, és az ára is éppen beszedessék.

6. Szántásra és vetésre gondot viseljön hogy jó módjával szokás szerént mindenféle munka elvégeztessék. Az szerént aratás is és mindenféle gabona, hogy szárazon berakattassék szokott helyekre és majorinkban arra is vigyázzon.

7. Mivelhogy penig, itt a sóval és vassal legtöbb kereskedés is vagyon, akarjuk, hogy az mi udvarbiránk abban szorgalmatos legyen, és mindenkor idején kioszsza az jobbágyokra, kinek az árát is beszolgáltassa, és ne hagyja egyik adósságot a másikra maradni, ki miatt az szegény ember megnyomorodnék, és a mi jövedelmönk kisebbednék, sőt inkább minden tehetségével azon legyen, hogy az mi jövedelmönket inkább mindenben öregbitse.

8. Az erdőkre szorgalmatosan vigyázzon, hogy senkitől ne pusztittassék főképen azhol tilalmas erdők vannak, se idegentől, se penig az mi jobbágyinktul.

9. Az mi várunknak oltalmazására gondja legyen, és ha értené valahonnan hertelenséggel valami hadnak és ellenségnek jövetelét, porkolábbal egyetértvén az várunkat oltalmazzák, és udvarbiránk az jószágból elegedendő fegyverfogható népet szerezzen.

10. Az *ispotályokra* is legyen gondja, hogz azokat mindenütt az mi jószágunkban is módjával épitsék.

11. Szántóföldeinket idejekorán megganéjoztassa, hogy az gabonánknak annál bévebb és jobb termése legyen és abból is a mi jövedelmönk inkább szaporodjék.

12. Az majorok körül is vigyázzon, hogy mindenféle barom és marha szépen kiteleltessék, és se szénából se szalmából avagy egyébből valamiből fogyatkozás ne legyen, ki miatt nekönk kárunk következhetnék.

13. Minthogy penig, az idevaló korcsmákra borokat pénzön veszönk, azért akarjuk, hogy az mikor udvarbiránk borokért szekereket küld, oly embereket válaszszon az bor vételére, kik értenek hozzá, hogy az borokat megválogassák és valami alávalót ne vegyenek, hogy annyival hamarébb elkeljen az bor.

14. Az halastókra legyen gondja, hogy azok is ne pusztuljanak, és az bennök való hal ki ne lopassék, hanem inkább azokat is épitse azmennyire lehet.

15. Az vár környül való épületben, porkolálunkkal egyetértsen, és épülethöz fát, munkást és egyéb ahhoz való szükséget is adjon elegedendőt.

16. Az *serfözés* környül vigyázzon, hogy jó sert főzzenek, ki nem csak az mi korcsománkon keljen el, de még az idegen falukra is pénzért elkelhessen.

17. Az mi jobbágyunkat hirönk nélkül ne birságolja, és azki valami vétekben esik, annak is akaratunk nélkül az ő megérdemlett birságát meg ne engedje.

18. Vámosokra, kik az mi jószágunkban vannak, vigyázzon, hogy az ő tisztekben hiven eljárjanak, és ha valamelyik közölök nem arra való volna, az helyett mást helyheztessen, de hirönk nélkül ne.

19. Mivelhogy penig, az pénznek beszedésére itten bizonyos perceptort tartunk, azonképen gabona beszedésére kasznárunk vagyon, az szerént borokhoz látó kulcsár is, azért udvarbiro minekünk számadással nem tartozik, hanem ha valamit ez megirt szolgáink és tisztviselőink közöl, valamelyik az ő commissiójára valamit kiadna, arról üket quietálván, ő tartozik mi nekünk számot adni.

20. Végezetre az miket, mind ez kiadott instructióban be nem foglalhattunk, az ő kegyelme embersége és industrájára hagytuk, kiben nincs is kétségönk, hogy szorgalmatosan eljárjon.

Rendöltönk penig esztendös füzetést neki, ugy mint készpénzt 125 forintot, bort 12 akót, 4 általag sert, buzát 50 szaput, 1 mázsa sót, patkoltatásra 4 forintot, borsót egy szapuval, gyertyára egy mázsa fagygyut, egy ártányt és 4 bárányt, 4 lovára széna és abrak.

Az jószágból mikoron kimegyen, akkoron utra, költségre mi tőlünk elegedendö leszen. Datum in arce nostra Bajmócziensi die 25. mensis Novembris. Anno 1614.

Eredetije az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 417. n. 10.

Közli: *Ő.*

NAGYSZOMBATI SZŐLŐMIVESEK CZÉHSZABÁLYAI.

Nos Joannes Hillepront judex, Georgius Soós capitaneus, Joannes item Nagy, alter Joannes Kinigh, Stephanus Ebner, Michael Boka, Andreas Bucsányi, Gregorius Martiny, Stephanus Nagy, Paulus Rundéli, Adam Winczél, Nicolaus Rasth et Jacobus Rost, cives et senatores liberae et regiae civitatis Tyrnaviensis. Memoriae commendamus, tenore praesentium significando quibus expedit universis.

Quod cum nos, die et anno datarum praesentium, pro tractandis et concludendis publicum istius civitatis bonum concernentibus negotiis, in domo praetoria simul existentes constituti fuissemus, extunc honesti et circumspecti viri Georgius Novoszedlik, Stephanus Málik, Ladislaus Rudniczay, Georgius Vagyovszky inhabitatores istius civitatis Tyrnaviensis, nostram personaliter venientes in praesentiam, certa quaedam puncta, seu articulos exhibuerunt et praesentaverunt, demisse instando et nos rogando, quod siquidem iidem tanquam vinicolae et vinearum fossores, ad instar coeterorum in cehis existentium magistrorum artificum et mechanicorum, certum contubernium, seu societatem sub praemissis punctis et articulis, erigere et colere intenderent, ut eosdem articulos seu puncta, ipsis pro legibus et consvetudinibus, juxta quorum normam et regulam, sínguli hoc loci vinicolae, in bona disciplina et servitio contineri possent, acceptare, approbare, confirmareque et sibi authentice extradare vellemus, quorumquidem articulorum series in hunc sequitur modum:

1. Legelsőben kívántatik és nagyon szükséges is, hogy ezen társaságnak kiváltképen való feje és atyja legyen, kit az társaságbéli tagok és személyek, szabad akarat szerint választanák magok. Jámbor, istenfélő ember légyen, kit Szent-Orbán napján, egyező akaratbul és voxolásbul, magok eleiben tegyenek, s mint atyjokat böcsüljék és szavokat fogadják.

2. Hogy minden tisztességbéli, jámbor, jó, munkás ember e társaságban befogadtassék, ha szintén szegénysége miatt be nem adhatta volna is magát a nemes város egyezségében, és a beadáskor afféle béállandó személy, a társaság közé adjon 1 forintot, az közönséges jónak szükségire.

3. Valaki itt a városban lakik és vinczellérkedni akar, Király- és Ürgehegy szüllőkben, az tartozni fog ezen társaság közében magát elsőben béadni, ha ki penig e társaságban bé nem állana, annak semmi uttal szabad nem lészen szakvánt fogadni és munkálódni. Mindazonáltal a külső falubéli vinczellérek, ne legyenek kötelesek és ne is kényszerittessenek semmi uttal, akaratjok ellen ezen társaságban való bévételre; azszerint, a napiszámos munkások is, ezen társaságbéliektül, semmi ok alatt, el ne idegenitessenek a munkától.

4. Tartozni fognak pedig, ezen társaságbéli atyafiak és tagok, egyik az másikát, illendőképen megbecsülni, és ha ki közülök találkozik, hogy egyik a másikát, titkon és hát megett, vagy szemben is gyalázná a munkában, ok nélkül, afféle gyalázó: 2 font viaszon, büntetésben maradjon, mely rajta megvétessék és a nemes tót nátió templomában Isten szolgálatjára fordittassék.

5. Karácsony, husvét és pünkösd s Szent-Orbán napjain, a nemes tót nátió templomában, reggel az 6 órai szent misén, mindnyájan a társaságbéli atyafiak jelen legyenek és offertoriumra menjenek nagy böcsülettel, s ha készakartva és henyiléssel elmulatná: 1 font viaszgyertya büntetésen maradjon.

6. Az urnapi és octávájan lévő derék processióban is, mindnyájan, a fönt megirt 1 font viaszgyertya büntetés alatt, jelen lenni igyekezzenek és zászlóval, régi dicséretes rendtartás szerint, elül menjenek.

7. Minden esztendőben karácsonyi, husvéti és pünkösdi szent ekbenünnep és Szent-Orbán napján is, az atyjokhoz egybengyülekezzenek, hogy magok közönséges jóvárul beszélgessenek és akkor, midün gyülekeztek lével, mindenik tartaságbéli atyafi 10 pénzt tegyen le, melyet a közönséges társaság ládájában bétegyenek és megtartsanak avégre, hogyha közülek valamelyikét, Isten e világbul kiszóllitaná, és nem volna temetésre való költsége, afféle egybengyüjtett társaság költségbül, illendő tehetsége szerint, legyen tisztességes eltakarítása, hideg tetemínek.

8. A megholt atyafinak temetésire, tartozni fognak a társaságbéli atyafiak, mindenik egy szövétneket, tehetségek szerint szerezni, és igű szövétnekkel a temetőhelyre böcsületesen elkisérteni.

Quorum justa et honesta postulatione intellecta, nos, veluti magistratus loci hujus, cui ex officio incumbit, publica civitatis commoda promovere, considerantes etiam, petitionem eorundem, non solum esse justam et honestam, verum civitati huic proficuam fore, ob id eisdem vinicolis, praeinsertos articulos, eorumdemque posteris, sub authentico istius civitatis sigillo majori, extradandos duximus et concedendos, reservata nobis tamen et successoribus nostris, facultate addendi, minuendi, corrigendi, omniaque et singula, quae pro ratione et temporum exigentia,

et publico istius civitatis commodo congrua, atque conductibilia fore videbuntur, prouti concedimus et extradamus, praesentium nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Actum et datum Tyrnaviae in praetorio die 26. mensis May, anno domini 1673. (L. S.) Stephanus Récsey civitatis Tyrnaviensis juratus notarius.

Hivatalos másolata az Orsz. Levéltár helytartótanácsi osztályában *„Mechanica“* fasc. 108. Civ. Tyrnavia Nro. 1.

Közli: *E.*

*

VEGYESEK.

Kassai kereskedelmi társaság 1518-ban. Kassa polgársága a XIV. század közepétől fogva nagy kereskedelmi tevékenységet fejtett ki. E fényes gazdasági multnak rendkivül értékes emléke az 1518-ban alakult kereskedelmi társaság főkönyve nagy foliáns kötet 41½ czentiméter hosszu, 30 cm. széles s 7 cm. vastag, mely a városi levéltárban őriztetik. A kereskedelmi társaságnak megalapitásakor 12 tagja volt, s köztük Kassa városa is. „Item Casschaw dy stadt hat in die *geselsaft* eingelegt von den fünftausent gulden, welche man auf czynsz angenommen hat, als vor berürt worden ist ynn diesen buch, am montag nach gottis leychnampstag im jare nach der geburt Christi Jehsu, alz man sreibt 1518, in ungarische moncze, als zu hundert denar vor 1 floren gerechent . . . fl. 1500.

Seyczlich János biró 500 frttal, Kükelbrecht Mihály tanácstag szintén 500 forinttal, Gref Mátyás tanácstag 400 frttal, Wasserbauch Péter tanácstag 400 frttal, Mydwischer Maternus tanácstag 400 frttal, Briger Péter tanácstag 400 frttal, Ferber János fürmender 400 frttal, Lipszky Pál tanácstag 200 frttal, Seypner Pál, Czipszer Kelemen, Vaytlant Lénárd pedig egyenként 100 frttal vettek részt az üzletben. Ezen felül a társaság tagjai — a város kivételével — összesen 200 frtot fektettek be az üzletbe.

Egy év alatt tett a nyereség a város 1500 frtja után 292 frt 72 denárt, 500 frt után 103 frt 15 d., 400 frt után 82 frt 52 d., 200 frt után 41 frt 26 d., 100 frt után 20 frt 64 d., ami tehát 20 százaléknak felel meg. *Kemény Lajos.*

XVII. századbeli napszámbérek. Kassa városa, nemcsak a kézmüvesek áruit és munkáját, hanem a napszámbéreket is állandóan meg szokta volt szabni és pedig rendesen a tavaszi, nyári és szüreti munkára.

1606. junius 21-én elhatározták, hogy egy kötél föld *aratásától* 1 frt 70, 1 frt 75, 1 frt 80 denár, és legfeljebb 2 frt jár; továbbá 6 kenyér és 6 font hus. Aki 2 frtnál kevesebbet fizet, pótolja a husnál és kenyérnél. A napszám 8 denár és az élelmezés, a kévekötőnek 10 den.

1616. julius hó 1-én „*Aratók.* Egy kötél földön való buza és gabona aratástul adjanak *szakmányban* 1 frt 75 d., mivelhogy szük az mives az mellé 6 kenyeret 6 font hust, de azelőtt csak 1 frt 50 d., adtanak. Napi számos aratónak den. 8. Kévekötőnek den. 9. Árpa, zab lekaszálásátul egy kötél földön d. 33., 2 kenyér, 2 font hus."

1632. julius hó 8-án. „*Aratóknak* bérek felől való deliberació. *Szakmányban* aratóknak egy kötél földtől fl. 1 d. 75, kenyér nr. 6, hus libra 6. Egy kötél föld árpa és zab kaszálásától d. 36, kenyér nr. 2, hus libra 2. Napi számos aratónak d. 9. Kévekötőnek d. 12.

1634. julius hó 6-án. „Az *aratóknak* bérek felől deliberál az nemes tanács. *Szakmányban* aratóknak egy kötél földtől fl. 2., kenyér nr. 6, hus libra 6. Egy kötél föld árpa és zab kaszálásától d. 40, kenyér nr. 2, hus libra 2. Napi számra aratóknak d. 12. Kévekötőnek d. 15.

1635. márczius hó 29-én. „Kertben és *szőlő művesinek,* nyitónak, metszőnek, kapásnak bére. Az kinek enni adnak, napszámra adjanak d. 12. Az kinek pedig enni nem adnak d. 18. Szőllőben ganajhordónak d. 12.

1635. julius hó 26-án. „Az *aratóknak* bérek felől való limitatió *Szakmányban* aratóknak egy kötél földtül fl. 2, kenyér nr. 6, hus libra 6.. Napi számos aratónak d. 12. Kévekötőnek napi számra d. 15. Item egy kötél tavasz megkapálásátul d. 40, hus libra 2, kenyér nr. 2. Napi számra az szerint, mint az buzától."

1636. április hó 3-án. „Deliberavit ampl. senatus de *vinearum* operariis. Nyitónak, kapálónak, homlitónak egy napra garas 6 idest den. 18. Ganajhordónak d. 12."

1637. julius hó 10-én. „Az *aratóknak* bérük felől való végezés. *Szakmányban* aratóknak egy kötél földtül fl. 3, kenyér nr. 6, hus libra 10. Napi számos aratónak d. 12, kéve kötőnek d. 15, étel, ital. Egy kötél föld tavasz megkapálásátul d. 40, kenyér nr. 2, hus libra 4.

1637. október 8. „Az *szőlőszedőnek.* Az szedőnek adnak d. 3, három gerezd szőllőt, ha szőllőt nem veszen, den. 6. Az vinczlér tartozik megkeresni nála az szőlőt. Puttonyosnak d. 9. Csomoszlónak d. 9. Sajtolónak d. 12. éjjel-nappal. Ez ellen senki ne cselekedjék."

1639. „*Aratók* és *kaszások* béri. *Szakmányban* aratóknak egy kötél földtől leszen fizetése fl. 2, kenyér 6, hus libra 10. Napi számos aratónak d. 12, kévekötőnek d. 15, étel, ital. Egy kötélföld tavasz kapálásától d. 40, kenyér 2, hus libra 4. Napi számos kaszásnak, az kinek enni nem adnak 8 garas, az kinek enni adnak 4 garas.

1639. október hó 13. „*Szüreti munkások* béri. Szedőnek adjanak

d. 3, item szőlőt 3 gerezdet. Puttonosnak d. 6. Éjjel nappal sajtolónak d. 12. Csomoszlónak d. 6.

1652. julius hó 25-én. „*Aratók* és *kaszások* béri. Szakmányban aratóknak egy kötél földtől lészen fizetések 2 frt, 6 kenyér, 10 libra hus. Napi számos aratóknak d. 12. Kévekötőnek d. 15 és étel s ital. Egy kötél tavasz kapálástól, d. 60, 2 kenyér, 4 libra hus. Napi számos kapásnak, akinek enni nem adnak, 10 garas. Akinek enni adnak 6 garas.

Kemény Lajos.

A KOMÁROMI VIZHALÁSZAT A XVI. SZÁZADBAN.

Irta: Dr. Takáts Sándor.

— Második befejező közlemény. —

IV.

1546. év február 8-án adta ki Ferdinánd a komáromi tábori fizetőmesternek (Zahlmeister), a rendeletet, hogy a komáromi váruradalmat vegye át a Hartitsch örökösöktől a kincstár részére.[1]) Az átvétel megtörtént s igy kezdetét vette a kincstári kezelés. *Syk Mihály* lőn az első várgróffá, azaz a komáromi várbirtok teljhatalmu udvarbirájává. Mint ilyen nem a várparancsnoknak, hanem a bécsi udv. kamara elnökének és tanácsosainak volt alárendelve. A várparancsnokoknak kötelességük volt őt és utódait — ha kellett katonai erővel is — támogatni.[2]) A várgróf Komáromban lakott, tágas, jól épült házban, melyben kivüle még az ellenőr és a vámos is szállást kapott. Szép és nagy kert terült el háza előtt, melyhez még egy egész telek (21 hold) is tartozott.[3]) Jó fizetése s nagy jövedelme lévén, mindenképen azon volt, hogy a várbirtok jövedelmét tőle telhetőleg szaporitsa. Érdemekre csak ilyen módon tehetett szert, állását csak ebbéli igyekezete biztosithatta.

A várbirtok kincstári kezelésével uj, de viszontagságos és szomoru korszak kezdődik Komárom vidékének életében. A török közelsége csak veszedelmet, de a várgrófság és az idegen katonaság romlást hozott a lakosságra. A vám,[4]) a „kormánypénz“ (Urfahrtgeld) behozatala és szigoritása, az 1545-ben kiadott uj harminczad-szabályzat (New Dreisigist Ordnung) életbeléptetése, aztán az eddig fölötte lanyhán behajtott érseki tized kibérlése a váruradalom részéről, mindmegannyi csapás volt Komárom vidékének lakosságára. Mi módon bántak el a várgrófok egyesek és a községek kiváltságaival, már emlitettük. E tekintetben különben a bécsi udv. kamara, sőt maga az udvar is jó példával járt

[1]) Közös pénzügyminiszteri levéltár *Denkbücher*, 1546. évf.

[2]) U. o. 1548. okt. 7. Ferdinánd rendelete a várgrófhoz.

[3]) Az 1592. urbarium szerint a várparancsnoknak 2 egész telke volt.

[4]) A komáromi és győri vámot *Salm* Miklós komáromi várparancsnok birta bérben, de 1548-ban Ferdinánd visszavette tőle.

elől. Ujabb terhek kirovása, régi kiváltságok és szokásjogok eltörlése napirenden volt. Maga a király is elismerte, hogy a várbirtok jobbágyai a *várban* ingyen munkát sohasem végeztek, 1564. jul. 21-én mégis elrendelte, hogy ott ezután 24 napig ingyen kötelesek dolgozni, a hódoltsági községek lakói pedig 12 napig.[1]) Csallóköz lakóit meg arra kényszeritették, hogy télen a Duna jegét felvágják[2]), igy gondolták a török átkelését megakadályozhatni.

Régi királyaink kiváló jóakarattal támogatták a *dunai kereskedelmet*. Számos kiváltságot adtak a Dunán hajózó kereskedőknek s igyekeztek őket megvédeni minden jogtalan vámtól és adótól. Ferdinánd másképen gondolkozott. A várgróf kérelmére ugyanis a Dunán és Vágon eltiltotta a törökkel üzött kereskedést, s meghagyta, hogy Komáromnál minden hajó áruit ki kell rakni, átvizsgálni s megvámolni. A Dunán való hajózás ezután csak „passus" mellett volt megengedve. Tiltott árukat (fegyvernemüeket) a hajóval együtt elkobozhatták.[3])

E rendelet első részét, t. i. a törökkel üzött kereskedés betiltását később visszavonták; mert a vámjövedelem nagyon megcsappant, s helyette azt az utasitást kapta a várgróf, hogy a török kereskedőktől *kétszer* akkora vámot vétessen.[4])

Mivel a vám igen nagy volt, s mivel a vizsgálatot teljesitő katonák is részt követeltek maguknak az áruból, a kereskedők, ha csak tehették elkerülték Komáromot, ha pedig ez nem volt lehetséges, titokban, rendesen zivataros éjjeleken elsurrantak a vár alatt. Ha ez sikerült, a vár mögött már nem kellett semmitől sem tartaniok, mert török területen voltak. Az elféle dolgokban különösen a komáromi kereskedők tüntek ki. Milyen furfanggal és cselekkel hajóznak ezek török területre — irja a király — eléggé ismeretes![5])

Fölötte igazságtalan volt az a szokás, hogy a komáromi polgároknak maguk használatára hozott áruit is megvámolták. Ez ellen nemcsak a város, hanem a kereskedést üző naszádosok is tiltakoztak. Sőt *Hangyás* Ambrus komáromi biró erősen összetüzött a vámossal. Sajnos a rövidebbet ő huzta.[6])

Mivel a város régi privilégiumai homlokegyenest ellenkeztek ez ujonnan behozott szokással, Ferdinánd, Nagy István naszádos vajda és

[1]) Országos levéltár. Benign. Resolutiones.

[2]) A csallóköziek ennek fejében fel voltak mentve a katonatartás terhe alól.

[3]) 1559. okt. 6. Tatzger János várgróf felterjesztése és a válasz reá. Denkbücher köz. pénzügyminiszterium levéltára. Az *első tiltalom* 1555-ben történt.

[4]) A komáromi terjedelmes vámszabályzat meg van az 1592-iki urbariumban.

[5]) 1555. febr. 8-án Denkbücher.

[6]) „Handiaschen sambt seiner Ehewirtin verlegt und geschmargt." A panaszokra érkezett 1560-iki válaszban. U. o.

Komárom város panaszára megtiltotta, hogy a komáromi kereskedőktől, saját szükségletükre hozott áruk után vámot vegyenek.[1]) Más kereskedelmi czikkek után azonban kötelesek voltak vámot fizetni. E királyi határozat Komárom lakóit ismét egy régi kiváltságuktól fosztotta meg. Ők ugyanis sehol és semmiféle áru után nem voltak kötelesek vámot fizetni. Maga I. Ferdinánd is megerősitette e kiváltságukat 1548. deczember 4-én,[2]) de négy év mulva már megváltoztatta előbbi határozatát!

A várgróf kezdeményezésére a komáromi katonai élelmezési főnök (Obrister Profandtverwalter) is hozzálátott a mindenkitől elhagyott lakosság jogainak fosztogatásához. Amint Syk Mihály elfoglalta hivatalát, a „profandtverwalter" megtiltotta a város lakóinak a marhavágást, huskimérést és borárusitást. A polgárok tehát kénytelenek voltak mindent a várban, az élelmezési tiszteknél vásárolni! E hallatlan visszaélést csak 1551. julius 23-án szüntette meg Ferdinánd, megirván az élelmezési főtisztnek, hogy „a lakókat saját romlásukra nem lehet kényszeriteni!"[3])

Miként a vár és a várbirtok tisztei, ugy maga a helyőrség is tömérdek kihágást követett el a lakókkal szemben. Ugy a naszádosok, mint a várban lakó hadfiak többnyire családos, birtokos emberek voltak, kik mellékfoglalkozásképen halásztak, kereskedtek, baromtenyésztést üztek. Mint ilyenek Komárom lakóinak minden kiváltságát igénybe vették, de a városi terhekről hallani sem akartak. Ha az urbariális kommissió megjelent közöttük, fegyvert ragadtak s elüzték.[4]) A Komárom előtt fekvő szigeten a kerteket elpusztitották s ott marháikat legeltették; a halászokat akadályozták mesterségükben s nem egyszer ki is fosztották.[5]) A föld népének termését lovaikkal étették fel,[6]) a lakosokat fosztogatták s velök szemben erőszakoskodtak. Hiába folyamodott a védtelen lakosság e sérelmek ellen az országgyüléshez és a királyhoz, hiába irt fel a vármegye, tényleges orvoslást nem kaptak. A király ugyan már az 1543-i beszterczebányai országgyülésen kijelentette, hogy a komáromi hadak parancsnokainak megtiltotta a nép nyomorgatását, de hát az efféle tiltó végzés nem igen ijesztette el a katonákat a további üldözésektől és

[1]) Orsz. levéltár. 1552. márczius 8-án Benig. Resolutiones.

[2]) 1548. decz. 4. Pozsony Komárom város levéltárában.

[3]) Denkbücher közös pénzügyminiszterium levéltára. Ugyane határozatában megirja Ferdinánd, milyen keserves panaszokkal állnak elő Komárom elnyomorodott lakói a vár tisztviselői ellen. Wülpacher Zsigmond Obrister-Profandtverwalterhez.

[4]) A bizottság jelentése. Országos levéltár.

[5]) Verancsics érsek irja Nagy István és Bakay Miklós vajdákhoz: „a naszádosok zavarják halászainkat, bántalmazzák és kirabolják."

[6]) A várgrófok jelentései. Lásd alább.

rablásoktól. Világosan látszik ez a vármegye 1554. április 12-i felterjesztéséből,[1]) melyben az előbb felhozott sérelmeket mind megismétli.

A katonák emez erőszakoskodása némi mentségre talál az akkori viszonyokban. Néha ők maguk is oly nyomorban valának, hogy szinte kénytelenek voltak máséhoz nyulni. Élelmezésök rossz volt; a nedves és penészes kenyér, romlott, eczetes, nyulós bor megrontotta egészségüket.[2]) Zsoldot meg sokszor éveken át nem kaptak. 1551-ben az őrség maga panaszolja el, hogy zsoldot már két éve nem kapott s a legvégső nyomorba jutott. Ugyanez évben a naszádosok panaszkodnak, hogy bár Csábrágh, Léva és Murány mellett vitézül harczoltak, hat éve nem kapták meg zsoldjukat; pedig nyomoruk már elviselhetetlen. Az 1554-ik év május havában ismét jelentik, hogy két év óta nem látták fizetésüket.[3]) 1578. marc. 8-án meg 50 havi hátralékukért esedeznek. Félévi vagy egy évi hátralék évről-évre ismétlődik, ugy hogy rendesen tulajdonkép sohasem fizették őket s ha a gazdag várparancsnokok őket későbbi visszatérités fejében nem segitik vala, még nagyobb kihágások fordultak volna elő. Igy is megesett, hogy a várbirtoknak két községét mindenestül elfoglalták.[4])

A katonaságon kivül sokat szenvedett Komárom vidékének lakossága a török részéről is. Ugy a Dunántulról, mint Esztergommegye felől gyakran intéztek egyes csapatok támadást Komárom vidéke ellen. Vakmerőségük annyira ment, hogy a vár mellett fekvő dunai szigetre is behatoltak s elhajtották az ott legelő császári marhákat.[5]) Magyar kucsmákban és ruhában a dunai hajókat is megtámadták s az árukon kivül a hajósokat is elhurczolták. 1566-ban meg az egész várbirtokot elpusztitották s a lakosság biztosabb vidékre költözött.

A katonaság erőszakoskodásának és a török pusztitásainak az lett a következménye, hogy a várbirtok népessége fogyott s jövedelme megapadt. Magyarország 1549. évi adókimutatásában Győr és Komárommegye együttesen csak 371 frt jövedelemmel szerepel, holott Nyitramegye egymaga 4665 frtot szolgáltatott be.[6]) Komárom és Esztergommegye por-

[1]) Comitatus Comarom. nobilium contra milites et nasadistas querulosus recursus. Országos levéltár.

[2]) 1552-ben benyujtott panaszukban elmondják, hogy kenyerük ehetetlen, nyavalyákat okoz, a bor pedig „pendulosa, foetida et aquosa“ Ben. Resolutiones. Orsz. levéltár.

[3]) Fyleres János fővajda a maga és társai nevében: „in ultimam paupertatem et defectum devenimus.“ Orsz. levéltár, kamarai levelezések.

[4]) Fizető-t és Izsapot 1553-ban.

[5]) Ezen kivül csupán 1549-ben 25 lovat és 103 ökröt hajtottak el.

[6]) Közös pénzügyminiszteri levéltár az 1549. évi kimutatás.

táinak száma 1546-ban még 371 volt, de egy-két évtized mulva e szám fölötte megcsappant.

Ennyi erőszakosság és törvénytelenség mellett a várgrófok előnyére mégis föl kell emlitenünk, hogy tőlük telhetőleg igyekeztek *a töröktől elpusztitott falvak benépesitésére.* Visszatelepitik az 1566-ban elmenekült lakosságot; alkudoznak a törökkel, hogy az elpusztult Almást, Neszmélyt, Fizektőt, Szönyt stb. ujra benépesithessék; visszacsatolják az elidegenitett birtokokat, sőt ujakat is szereznek hozzá. [1]) Csak az volt a baj, hogy eme munkálataikban kiméletlenek voltak másokkal szemben s a mások tulajdonát és jogait semmibe se vették. Ezért pörlekedett és czivakodott már az első várgróf, Syk Mihály, a komáromiakkal a gutaiakkal, az ekecsiekkel, a naszvadiakkal, az esztergomi érsekkel, a Markházy családdal stb.

Fölötte érdekes lett volna, ha Syk Mihály e mozgalmas időkről *jelentéseket* ir vala, mint hivatalbeli utódjai. Sajnos! az ő idejéből egyetlen várgrófi jelentés sem maradt ránk. Az első, aki rendszeres jelentést és számadást terjesztett fel a komáromi várbirtokról, Syk utóda, *Prandorfer Tamás* volt.

Ugy Prandorfer, mint későbbi utódai — az egy Németh János kivételével — német emberek lévén, a magyar nyelvet nem értették s amint maguk bevallják, a magyar törvényeket és magyar szokásokat nem ismerik. A néppel tehát, az ispán, tolmács utján, vagy magyar iródeákok segitségével érintkezett. Ez a körülmény eléggé sajnálatos, mert a várgrófi jelentésekben a magyar nevek annyira el vannak ferditve, hogy egyiket-másikat szinte lehetetlen helyreigazitanunk.[2]) Pedig e jelentésekből teljesen össze lehet állitani a XVI. századi *komáromi halászmesterek* neveit s bár a családnevek sokszor teljesen érthetetlenek és olvashatlanok, annyit mégis ki lehet belőlök venni, hogy Komárom s vidékének halászai ekkor még tősgyökeres magyarok voltak. Azért emlitjük ezt, mert egy századdal később már annyi *német* halász volt, hogy számukra német artikulusokat s német esküszöveget kellett készitenі.

Mellőzvén itt a várgrófok számadásainak urbéri részét, egyedül a halászatról szóló jelentéseket ismertetjük. Az évek és a várgrófok szerint ezek is változnak. Egyikben-másikban a halak sulya, ára s a szerencsés halász neve is ki van téve, némelyik meg csak általánosságban szól a halászok zsákmányáról.

[1]) Az Ordódy örökösök kihalása után 1553. aug. 9-én *Bagota* és *Kissarkó* a várgróf kérelmére a várbirtokhoz csatoltatott. Denkbücher 1553.

[2]) Ilyen nevek is előfordulnak Fellerarnascht (Felaranyos), Porio Ymbré s ugyanez Bury Ymbry, Vorbeel (Borbély) s Wällasch (Balázs), Weeg (Bök), Teagckh (Deák), Börleme Bogner (Bognár Bertalan) stb.

Ez utóbbiakhoz tartozik az első 1552-iki kimutatás is, 1552. május 18-ától 1553. május 18-áig. Ez a komáromi várbirtok halászatáról csak annyit említ, hogy az *eladott halakból* a várgróf 88 frt 96 drt a komáromi *halastavakból* (Martos és Sillosch) 25 forintot vett be. A szorosan vett komáromi halászat *negyedrésze* 16 frt 11 drt hozott Az aszódi császári *vizafogóban* nov. 3-án hálóval és horoggal 20 vizát, 280 kecsegét, 3 tokot és 200 pontyot fogtak. Mivel a vizafogót a jég összetörte, a zsákmány egyharmada a halászokat illeté.

Amint e számokból láthatjuk, az 1552-i halászat nagyon silány eredménnyel végződött. Talán ép ez ok miatt nem foglalkozik vele bővebben a várgróf. Azt azonban mégis felemliti, hogy *Móricz herczeg* és *Ungnad* generális több napig Komáromban időzött. Az utóbbi, két nagy vizát vásárolt magának. Az *udvar* számára ez évben *Gráczba* kellett vizát küldeni. A szállitásért a *komáromi szekeresek* 19 frt 20 drt kaptak.

Emlitettük már, hogy a király rendeletére a várgróf bérbevette az esztergomi érsekség *csallóközi tizedét.* A bérösszeg alig rugott száz ötven forintra[1]) s a haszon, — a mint Ferdinánd maga is megjegyezte — igen nagy volt. A várgróf ez évi kimutatása szerint a pozsonyi ispánságban tizedből befolyt 3143 kalangya buza, 1074 kal. zab, 283½ kal. árpa, 229 kal. rozs, 48 bárány és 67 frt 64 dnr. készpénz.

A komáromi ispánság ugyanez évi tizedjövedelme 58 frt 50 dnr készpénz, 12 frt 33 dnr. „keresztény pénz" (Christengeld), 3802½ kal. buza, 15 kal. rozs, 15 kal. zab, 12 kal. árpa és 284 bárány. E jövedelem kimutatásánál a várgróf megemliti, hogy a Csallóközben gabonából alig vett be valamit, mert a spanyol katonák és a huszárok a termést erővel elvitték, aztán meg sok el is romlott. A várbirtok kárát 155 kalangyára teszi. A tized beszedésének összes költsége 437 forintra rugott. A Mátyus-földe jó részén maga az érsek szedette a tizedet, tehát ez nem szerepel a kimutatásban.[2])

A következő évi 1553. máj. 18—1554. máj. 18. számadások szerint a várbirtok bevétele — főleg *halakban* — nagyban emelkedett. A komáromi halászok ez évben, saját *vizafogójukban* Komárom alatt 40 vizát fogtak, még pedig szeptember 18-án 10-et, szept. 24-én 9-et, 25-én 8-at, (és hat tokot), szept. 28-án 8-at, okt. 11-én 3-at, végül márczius 12-én két vizát. Az aszódi császári *vizafogóban* Komárom

[1]) 1553-ban a tizedbér 125 frt volt.

[2]) Érdekes lesz felenlitenünk, hogy a komáromi ispánság falvai között sok olyan szerepel, mely ma már nem létezik vagy más megyéhez tartozik. Ilyenek: Alpetkeszi, Bök, Ásvántő, Vámos, Dunaszegh, Kismedve, Nagymedve, Tegye, Révfalu, Királyfalva, Andód, Soók, Szelőcze, Bánkeszi, Sowad, Keresztur, Schettye, Zámoly, Ásovány, Ladamér, Hédervára. Az utóbbi négy ma Győrmegyéhez tartozik.

vidékének összes halászai november 7-én kezdték meg a halászatot, még az nap 77 vizát fogtak hálóval, később ujra 14-et. A tavaszi halászatkor (márcz. 1-én) azonban mindössze csak két viza került hálóba. Viza helyett fogtak 12 tokot, 509 kecsegét, 24 pontyot és 54 nagy harcsát. Az eladott halak árából 382 frt 71 dnr folyt be. A vizavásárlók között volt *Francesco Benigno*, *Vas István* alispán és *Miksa főherczeg*, ez utóbbi meg is tekintette a halászok munkáját. A *királynak* ez évben 16 vizát és 100 kecsegét küldöttek. A vizák, továbbá a lengyel és magyar király követségének szállitása fejében a *szekeresek* 132 frt 4 dnr.-t kaptak.

Az 1554—55-i kimutatás nem ad kimerítő tudósitást a *halászatról*. A bevétel (454 frt 13 dnr) azonban azt mutatja, hogy a fogott halmennyiség nagyobb volt, mint ez utóbbi évben. Az aszódi császári *vizafogóban* a tavaszi és őszi halászatkor összesen 111 vizát és 550 kecsegét fogtak. Január 22-én a jég összetörte a vizafogót, de hálóval mégis fogtak 9 vizát. Mindezekből 91 viza és 500 kecsege a királyt illette. A komáromi vizafogóban 57 viza került hálóba.

Az aszódi vizahalászat ez évben igen mozgalmas volt. Augusztus 24-én 60 személy nézte végig az izgalmas látványt. Ott volt az *esztergomi érsek* is, számos főurral. A vendégek ellátására a várgróf 10 forintot költött, ami nem is sok, ha tekintetbe vesszük, hogy a halászat 12 napig tartott. Maga a király is annyira érdeklődött a halászat lefolyása iránt, hogy a várgrófnak Bécsbe kellett utaznia szóbeli jelentés tételére. A kifogott vizák jelentékeny részét az *udvar* tartotta meg. *Bécsbe a piaczra* 32 darabot vittek. A *freisingi* és *augsburgi püspökök*nek egy-egy darabot szállitottak. *Dersffy* István is vásárolt egyet.

A várgróf jelentésében szó van a Komárom mellett fekvő Sitva, Szegér és Szegfő vizekről is. 1552 és 53-ban ezek még csak 25 forintot jövedelmeztek. A jelen évben azonban a naszádosok kihalászták s a várbirtoknak egy fillér sem jutott belőle.

Prandorfer Tamásnak ez volt az utolsó jelentése. 1555. január 18-án ő felsége felmentette állásától s nem sokára pozsonyi harmincz-ados mesternek nevezte ki. A felmentés oka az volt, hogy a király komáromi várparancsnokká *Paxy* helyébe *Gall Ádámot* nevezte ki.[1]) Ez alkalommal azt is elrendelte, hogy a várgróf számára uj utasitást készitsenek s jogkörét szigoruan körülirják. E czélból a kamara kérelmére kommissió küldetett Komáromba.[2])

[1]) Ferdinánd 1555. junius 11-én értesiti Miksát, hogy a komáromi uradalmat *Gall Ádámnak* adta át, noha Miksa *Feldlman* Ádámot ajánlotta. Közös pénzminiszt. levéltár. 1555. évi akták.

[2]) A kamara levele ő felségéhez 1555. márc. U. o.

Ez a körülmény magyarázza meg, miért pontosabbak és terjedelmesebbek a későbbi számadáskönyvek. Az uj várgóf *Tatzger János* sok tekintetben Syk Mihályra emlékeztet. Ez is oly erőszakos, kérlelhetlen, ravasz és telhetetlen volt, mint elöde. A községek kiváltságait semmibe sem vette, a rég elavult urbéri kötelességeket felujitotta, az elidegenitett birtokrészeket visszavette s minden erejével és hatalmával azon volt, hogy a váruradalom jövedelmeit szaporitsa.

E törekvése számtalan összeütközésbe hozta őt a jogaikat védő lakosokkal. De bár egyik panasz a másik után küldetett ellene a kamarához és a királyhoz, ő haladt a maga utján. S megérte azt is, hogy a hatalmát félő komáromi nemesek megválasztották őt *alispánnak!*[1])

Tatzger János jelentései sokkal kimeritőbbek és pontosabbak, mint elődeié. Szinte látszik rajtok, hogy szerzőjük szeretettel foglalkozott a gazdasági ügyekkel. Különösen kedvteléssel ir a *halászatról.* Az ő árgus szemei elől, a legügyesebb halász se tudta elrejteni a fogott zsákmányt, minden halászaton ott volt embereivel s pontosan feljegyzett minden adatot.

Az 1555. évi kimutatás szerint a komáromi halászok márczius közepén kezdték meg a tavaszi halászatot a város alatt levő vizafogóban. Az első vizát márczius 16-án fogták, a 305 fontot nyomó halat azonnal *Csehországba* küldték.[2]) Márczius 30-án ismét fogtak egy 152 fontos vizát. Április havában Pál Józsa halászmester *társasága* egy közel négy mázsás, egy 216 fontos, 6 kisebb vizát és 3 tokot fogott. Csehy Pál[3]) *társasága* hat kisebb vizát és hét tokot fogott. Bellemey[4]) Márkus mester *társulata* két vizát és 9 tokot fogott, melyek összesen 6 mázsát és tiz fontot nyomtak. Ács Tamás mester hálója mindössze csak egy 22 fontos tokot vont ki. Deák András *társulata* már szerencsésebb volt, mert a tavasz folyamata alatt hat tok (210 font) és 3 viza (20 frt 50 fillér értékben) lőn fáradozásának jutalma. Seres Borel (?) és emberei csak két tokot (100 font) és egy vizát (4 frt 33 fillérért) tudtak fogni.

Ez adatok szerint a tavaszi halászat, mely márczius 16-ától május 24-éig tartott igen csekély haszonnal és eredménynyel végződött. Egyetlen nagyobb viza sem került hálóra s egyik halászmester kiadása sem térült meg.

Nem sokkal nagyobb eredménynyel járt az őszi halászat. A komáromi vizafogóban augusztus 26-ától szeptember 27-éig az összes mes-

[1]) 1573-ban az esküt azonban nem akarta letenni.
[2]) Fontja 5½ fennig volt.
[3]) Hol Csehy hol Csekhy néven szerepel.
[4]) Bollemen és Bellemen név alatt is szerepel.

terek csak 18 vizát és 3 tokot fogtak; ezek sulya együtt 2985 fontra rugott. A legszerencsésebb mester Csehy Pál volt. Az ő *társulata* egy 440, egy 268, egy 285, egy 138, egy 155, egy 185 és egy 180 fontos vizát fogott. A viza ára tavaszkor fontonkint 5 fillér, őszkor 4 fillér volt.

Az aszódi császári *vizafogóban* az őszi (novemberi és deczemberi) halászatkor a vásáruti halászok 12 vizát, a nyárasdiak 29 vizát és három tokot, az ekecsiek 8 vizát és 105 kecsegét, a gutaiak 16 vizát és egy vágótokot, a komáromiak 4 vizát és egy tokot fogtak. A zsákmány $^1/_7$ része a halászoké volt, az ekecsiek kivételével, mert ezek a vizafogó verése fejében a magukfogta hal egyharmadát kapták.

Az őszi fogásból az *udvar* számára aug. 8-án egy 445 fontos vizát küldtek *Csehországba*. November 19-én négy kocsin 17 besózott vizát inditottak *Bécsnek* nov. 26-án ismét 4-et, 1 tokot és 15 kecsegét. Deczember 9-én a király harmincz mázsa vizát rendelt. A várgróf azonban csak tiz vizát küldhetett két kocsin.

A számadások végén a várgróf azt is felemliti, hogy az aszódi *vizafogó verése* 119 frtba, egy *haltartó* készitése pedig 1 frtba került. A várbirtok összes bevétele halakban 61 viza, 5 tok és 105 kecsege volt. A várbirtok egész évi kiadása 1017 frt 31 fillérre rugott. Mivel az árviz és a török pusztitása roppant károkat okozott, a király az urbéri jövedelmek beszolgáltatása alól számos községet fölmentett. Ez a fölmentés az 1554. évtől kezdve egész 1558-ig szólt.

Az 1556. évről nem maradt ránk a várgróf jelentése és számadása. A rákövetkező évi számadások szerint a *halászat* elég jól fizetett. A komáromi vizafogóban jó későn, április 23-án kezdték meg a halászatot. Porio [1]) Imre és Janusthen (?) *társulata* 10 vizát fogott (38 frt), Pál András és Tsedor András *egyesült társulata* szintén annyit (67 forint 23 fillér ért.) Ugyanezek egy ritka nagyságu tokot is fogtak, mely 9 forint 24 filléren kelt el. Szokatlan magas ár ez időben — irja a várgróf. Bódogh Lukács és Nagy Simon *egyesült társulata* 13 vizát fogott egyetlen napon; mindjárt el is adták 52 frt 50 fillérért (magyar pénz) Varga Péter és Nictosthen Bernát (?) *társulata* ugyanaz napon szintén 13 vizát vont ki hálójával. A 13 darab 60 forinton kelt el. Tseder Ferencz 5, Pál Józsa és Csekhy Pál *társulata* szintén 5 vizát fogott.

Az őszi fogást szeptember elsején kezdték meg. A számadások szerint mindössze három kis vizát fogtak. A komáromi vizafogóban kihalászott kötélhalak $^1/_4$ része ő felségét illetvén, a jövedelem 127 forint 7 fillért tett.

[1]) Burynak is irja. Lehet hogy Boris volt, mert ilyen nevü halász többször előfordul a jelentésben.

Az aszódi vizafogóban tavaszkor (márcz. 8-án) 26 vizát, közel kétszáz kecsegét és 4 tokot fogtak. Őszkor ugyanott november 8-án kezdtek halászni. Ezen és a következő (nov. 9.) napon a vásáruti halászok 7 vizát és egy tokot, a vámosujfalusiak 6, a gutaiak 34, a komáromiak 2, az ekecsiek 12 vizát fogtak. November 15-én a gutaiak ismét 8-at, az ekecsiek pedig hatot vontak partra. Ez utóbbiak még később leselkedtek egy-egy elrejtőzött vizára; sikerült is nekik még 5-öt hálóba keriteni.

A várgróf jelentése szerint *Neszmélyt* ez évben a naszádosoktól visszaváltották s ujra a várbirtokhoz csatolták. Igy hát a neszmélyi vizeken is megkisérlette a halászatot, mely elég szép eredménynyel végződött. Április 1-én történt az első kisérlet. Az ezen alkalommal fogott halakból a várgróf az uradalmat illető részt eladta. A komáromi piaczon elkelt 200 csuka, 200 czompó és 100 kisebb hal. Ezeken kivül Farkas Benedek 200 csukát (9 frt) és 100 kisebb halat (4 frt) vásárolt a várgróftól. Czigány Péter 50 csukát és egy sereg kisebb halat 3 forintért vett meg. Gulyás Máté 100 czompót és 50 csukát 6 forintért, Gyurkó Balázs 16 nagy és 50 közönséges csukát 2 forintért és Bellemen 200 czompót 8 forintért vásárolt meg.

Április 21-én ujra meghalásztatta a neszmélyi vizeket. Ez alkalommal 1000 nagyobb halat fogtak. Az apróbbakat nem is számolták, hanem egy tömegben adták el potom áron. Az 1000 darab nagyobb és a meg nem számlált kisebb halakat Gulyás György, Madary György és Farkas Benedek vásárolták meg 35 forintért. Mondanunk sem kell, hogy a vásárlók valamennyien *halkereskedők* voltak, a kik busás áron adtak tul olcsón szerzett portékájukon.

A váruradalom ez évi haszna az eladott halakból 319 frt 27 fillérre (rajnai pénzben) rugott. A nemesebb halakból a várgróf 102 vizát, 61 tokot, 2 sőreget és 3 vágótokot kapott, mint a várbirtokot megillető részt. A halászat a következő kiadásokkal járt: a halászok *köteles bora* a fogott vizák után 6 frt 15 fill., az aszódi vizafogóhoz 20 *kötél* 1 frt, *karók* 15 frt, 15 *tutaj* 66 frt 57 fill., a *komáromi szekeresek* bére a végzett fuvar fejében 145 frt 41 fillér. A *király* számára a friss vizákon kivül 30 hordó besózottat küldöttek; *Károly főherczegnek* külön 15 hordóval. A várbirtok összes kiadása 1028 frt 17 fillér volt, bevétele készpénzben 1105 frt 14 fillér. [1])

A következő, vagyis 1558. év kedvezett a halászoknak. A viza mellett ez évben sok és szép tokot is fogtak. Az aszódi császári viza-

[1]) 401¾ mérő buza, 43⅓ m. rozs, 18 m. zab, 71 akó bor, 3 bárány, 142 kappany, 55 csibe, 360 kalács, 4 sajt, 18 tojás és a fentebb emlitett halak. A *gabonaárakra* nézve jellemzők a következő adatok: 1555-ben 253 mérő buza 76 frt 4 fillérre, 1557-ben 295 mérő buza 120 forintra van becsülve.

fogóban tavaszkor mindössze csak 8 viza került hálóba. A komáromi czége már jobban fizetett. A tavaszi halászatot jó későn, április 5-én kezdték. Pál Józsa és András *társulata* mindjárt az első nap négy (összesen 802 fontos) vizát, Varga Péter meg egy 65 fontos tokot fogott. [1]) A következő napokon Pál Józsa és András 3 vizát (34 frt), Simon Soros György 2-őt (10 frt), Csekhy Pál 1-et (3 frt), Cseder Ferencz 1-et (9 frt), Varga Péter 2-őt (19 frt), Gulyás György 1-et, Pál Józsa és Varga Péter 2-őt, (356 font), Csekhy Pál 3 tokot (81 font), Pál Józsa és Cseder 2 vizát (7 frt) és 3 tokot (78 font) Szum (?) Lukács 1 sőreget és 1 tokot (50 font), Bury (?) Imre és Cseder Ferencz 3 tokot és egy fölötte nagy vizát, melyet azonnal *Károly főherczegnek* küldtek, Bellemen Márkus 4 tokot (99 font), Gulásy Pál 2 tokot (99 font), Ács Tamás egy vágó tokot (29 font) fogott.

A ritkaságok közé tartozott, hogy ez évben még a *nyár derekán* is folytatták a halászatot. Julius 5-én Ács Tamás 2 vágótokot (55 font), Bódog Lukács 1 vizát (5 frt) és 1 tokot (22 font), Bakhányi pedig 2 vizát (19 frt) fogott.

Az őszi halászat Komáromban szeptember 1-én kezdődött. Ez alkalommal ismét Pál Józsa *társulata* jutott az első vizákhoz. Szeptember végéig ő és emberei 18 vizát vontattak hálójukkal a partra. Ezek összesen — egy méretlenül eladott 10 frtos vizán kivül — 2965 fontot nyomtak. Pál Józsán kivül ez alkalommal csak Csekhy Pál *társulata* halászott még.

Hét nap alatt két 45 fontos tokon kivül 16 vizát fogott, melyek 1823 fontot nyomtak. Az aszódi vizafogóban ugyanez időben a vásáruti, vámosujfalusi, komáromi, gutai és ekecsi halászok (novemb. 1.-től decz. 3-áig) 115 vizát, 16 tokot, 1 sőreget és 4 vágótokot fogtak. A halászok közt legszerencsésebbek az ekecsiek voltak; ők 5 nap alatt 36 vizát huztak ki hálójukkal; a komáromiak mindössze csak kettőt fogtak. A vizák eladásából a várgróf pénztárába 393 forint 15 fillér folyt be. Az egyes, frissen küldött daraboktól eltekintve az *udvar* és *Károly főherczeg* számára 41 besózott viza küldetett. A halászatra forditott kiadás 98 frt 17 fillérre rugott; a *hordó* és a *só* külön 30 forintra. A *szekeresek* több mint 156 forintot kaptak. A várbirtok bevétele készpénzben 1785 frt 16 fillért, kiadása 1558 frtot tett ki. A kiadásokból a várgróf rovására több mint harmadfélszáz forintot töröltek.

Az 1559. év tavasza nagyon szomoru volt a szegény halászokra. A Komárom alatt levő vizafogóban február 24-étől márczius 13-áig hiába lestek a vizákra, egyetlenegy se mutatkozott. A várgróf kénytelen

[1]) Ha a suly helyett az ár van megnevezve, akkor a halat mérés nélkül adták el.

volt készpénzen vásárolni negyven szebb kecsegét, hogy legalább valamit küldjön az *udvari konyha* számára. Az aszódi vizafogóban is csak 8 viza került a hálóba. Ebből hármat *Csehországba* küldött a várgróf a *király* számára, 3-at pedig eladott 32 frt 30 fillérért. A várgróf jelentése szerint az aszódi halászat sikertelenségének oka az volt, hogy a vizafogót a jég megrontotta; ezért a halászok a szokásos egy hetedrész helyett a zsákmány egyharmadát kapták.

Márczius 22-én Komárom alatt ismét megkisérelték a halászatot. Ez alkalommal Csekhy Pál és Ács Tamás *egyesült társulata* 5 vizát (873 font), a következő napon pedig 3 tokot (72 font) fogott. A viza fontja 5, a toké 5½ fillérért kelt. A többi *halásztársulatok* május elsejéig a következő eredménynyel dolgoztak: Bakhányi Bertalan 2 vizát (329 font) és 4 tokot (97 font), Cseder Ferencz 1 vizát (119 font), Pál András szintén 1-et (225 font), Kun Lukács társulata 6 tokot (170 font), Bakhányi Bertalan és Cseder Ferencz társulata 4 tokot (115 font), végül Horme (?) Péter 1 tokot (52 font) fogott.

Az őszi fogást Komárom alatt aug. 30-án kezdték meg. A halászat első napján Csekhy Pál egy 118 fontos vizát, Pál Józsa és Pál András pedig öt darabot (950 font) fogott. Az utóbbiak a következő napokon még 9 vizát (1497 font) és egy 20 fontos sőreget halásztak ki. Az utóbbit *ő felségének* küldte a várgróf. Csekhy Pál és Cseder Ferencz, egyesült társulata az egész őszi fogás alatt 12 vizát vontattak partra, ezek összesen 2098 fontot nyomtak. Azonkivül 2 vágótokot (70 font) és egy tokot is fogtak. Az első kettő a *király konyhájába* vándorolt.

Az aszódi vizafogóban az őszi idény alatt október 25-étől november 3-ig halásztak. Ez idő alatt a vásáruti halászok egy vizát fogtak; az őket illető hetedrész fejében 1 frtot kaptak. A nyárasdiak és vámosujfalusiak okt. 25-én hat vizát vontak ki; a hetedrész fejében a várgróf egy vizával adós maradt nekik. Szerencse, hogy később még kettőt fogtak, különben üres kézzel mehettek volna haza. A gútaiak nyolcz viza, az ekecsiek 17 viza és 410 kecsege fogásával fejezték be a halászatot. A szegény komáromi halászok most is a legszerencsétlenebbek voltak. Roppant hálóikkal (közel hatszáz láb hosszúak voltak) sehogysem boldogultak. Aztán — amint a várgróf irja — a viz is fölötte kicsiny volt; ők tehát egyetlen halat sem fogtak. A komáromi és aszódi vizafogóban a fentebbi adatok szerint az egész évben 78 vizát, 21 tokot, 458 kecsegét, 1 sőreget és 2 vágótokot fogtak. Ez bizony elég silány eredmény.

A várgróf a vizabeváltás költségeire 91 frt 12 f.-t, a *halszállitásra* és *besózásra* 145 frt 13 f.-t forditott. Az aszódi vizafogóhoz 400 *dorongot* vett 58 forintért és egy *hajót* 5 frt-ért.

A következő évben (1560) a vizafogás már nagyobb eredménynyel végződött, amennyiben majdnem kétszer annyit fogtak, mint az előző évben. Ép mikor a tavaszi halászat kezdődött (márc. 20.) érkezett Komáromba *Ferdinánd király feleségével, Miksa és Károly főherczegekkel.* A vizahalászatban azonban nem gyönyörködhettek; mert a jó halak csak április elején kezdtek mutatkozni. Az *udvar* két nap alatt 57 csukát, 98 márnát, 25 kecsegét, 13 domolykót, egy nagy süllőt és 20 különféle halat fogyasztott el. Mikor április 1-én az első vizát fogták, az udvar már nem volt Komáromban, a halat tehát utána küldték.

A tavaszi fogáskor Komárom alatt április 10-étől május 22-éig négy *halásztársulat* fáradozott csak eredménynyel. Az első két vizát (ápr. 10-én) Csekhy Pál és Cseder Ferencz *társulata* fogta. Az egyiket *Paxy* János főispán megvette 8 frtért; a másikat (148 font) a várgróf tartotta meg. Ugyanaz a *társulat* a következő napokon még 4 vizát, — köztük egy 431 fontosat — aztán 2 sőreget (41 font) fogott. Pál Józsa és András *társulata* 2 vizát és 9 tokot (148 font), Bellemen Márkus 1 vizát, Kun Lukács pedig egy tokot vont ki hálójával. Az őszi halászat augusztus 7-én kezdődött és október 25-éig tartott. Ez alkalommal az előbb emlitett társaságon kivül Nagy András, Csete Ferencz, Ács Tamás és Bakhányi *társulata* is sikerrel halászott. Az első napon Pál Józsa és András *társulatának* hálójába egy 330 fontos viza került. A következő napokon 24 vizát, 2 sőreget, 1 vágótokot és 3 tokot fogtak. Ezek közül két vizát méretlenül adtak el 8 frt 60 f.-en. A többi 22: 3854 fontot nyomott.

Az aszódi tavaszi vizahalászatról nincs kimutatás; csak a végeredményben emliti fel a várgróf a fogott vizák számát. Az őszi fogás november másodikától 27-éig tartott; de mivel a jég összetörte a vizafogót, a halászok egyhetedrész helyett harmadrész fejében halásztak. A halászat ideje alatt legszerencsésebb volt november 2-a és 3-a, e két napon a vásáruti, nyárasdi, vámosujfalusi, gutai, komáromi és ekecsi halászok 92 vizát fogtak. Ezeken kivül még 15 vizát, 6 tokot és 196 kecsegét huztak ki hálójukban. A halmennyiségből 86 viza, 3 tok és 80 kecsege a királyt, a többi a halászokat illette. A várbirtok összes bevétele halakban 144 viza, 40 tok, 7 vágótok, 257 kecsege, 65 csuka, 98 márna, 13 domolyka és 4 süllő volt. Az eladott halakból 486 frt 33 f. folyt be. A komáromi *szekeresek* halszállitás és más fuvar fejében 162 frt 20 f.-t kaptak. A várbirtok összes bevétele készpénzben 1552 frt 15 f., a kiadás 1371 frt 26 f. volt. A kiadásokból felsőbb helyen ez évben csak 22 frtot töröltek.

Az 1561. évről megint nincs jelentés. A következő évi számadás a *neszmélyi halastóról* is megemlékezik. Ennek évi bevétele 6 frt 43 fillér

volt. Az itt fogott halakból 150 darab szép csuka 3 frt 45 fennigért kelt el. A komáromi vizafogóban a tavaszi halászat idején márczius 23-ától május 7-éig összesen 32 vizát és 26 tokot fogtak. Nem tulságos nagy szám, de azért mégis kielégitette a halászokat, mert ugy a vizák, mint a tokok ez évben majdnem kivétel nélkül *roppant nagyok* voltak. Ez az oka annak a körülménynek, hogy a felvágott viza fontja 5 fennigről 3-ra szállott le. *Ilyen silány ára a vizának félszázad alatt nem volt.* Csak sajnálnunk lehet, hogy a vizák legnagyobb részét méretlenül adták el s igy teljes sulyukat nem lehet megállapitani. De egy 18 forintos vizánál maga a várgróf felemliti, hogy roppant nagy volt. Pedig akadt olyan is, mely 28 forintért kelt el. A tavaszi fogáskor a suly szerint kimutatott vizák között a legkisebb 208 font volt. *A halásztársulatok* között a régiek mellett néhány ujjal is találkozunk. Ilyen volt Nagy György, Bagó Gáspár, Seres Gergely, Bódog Lukács, Böyschy Mihály, Boris Bernát és Fodor János társulata.

Az őszi fogás már kevésbbé sikerült. Szeptember 2-ától szept. 9-éig Komárom alatt csak 14 vizát, 3 tokot, 4 sőreget fogtak. A vizák között volt egy legalább is 8 mázsás darab, melyet Pál Józsa mester méretlenül 32 forintért adott el. A komáromi egész évi és az aszódi tavaszi halászat együttes eredménye: 64 viza, 38 tok, 7 vágótok, 5 sőreg és 19 kecsege.

A milyen csekély eredménynyel végződött a komáromi őszi halászat, ép oly fényes siker koronázta az aszódi őszi halászatot. Nem kevesebb, mint 160 vizát, 4 tokot és 50 kecsegét fogtak. A halászat november 5-én kezdődött; ezen és a következő napon a vásárutiak 14 vizát, a nyárasdiak és vámosujfalusiak 28 darabot, a gutaiak 49-et, az ekecsiek 43-at vontattak ki hálójukkal. S bár a jégzajlás kezdetén a vizafogó összetört, a halászoknak hálóikkal együttesen még 26 vizát sikerült összefogniok. A szegény komáromi halászok az előbbi évek sikertelenségei miatt, e szerencsés időben meg sem jelentek Aszódon.

A várgróf ez eladott halakból 676 frt 14 f.-t vett be. A *bécsi piaczon* 14 viza kelt el 142 frt frton. A halászat kiadása a fuvarral együtt 206 frt 3 fil.-t tett ki, de felsőbb helyen ebből is töröltek 40 forintot. A kiadások között szerepel egy 78 akós *hordó*, besózott vizaszállitásra (11 frt 42 fillér), két *hajó* (12 frt 5 fil.) az aszódi vizafogóhoz fa 60 frt.

A várgrófok számadása *ezzel egyidőre megszünik.* A király ugyanis *Ujlaky* Sebestyén kapitánynak, majd pedig *Majthényi Lászlónak* adta át a komáromi várbirtokot oly feltétel alatt, hogy a várbirtok jövedelméből kötelesek eltartani a várőrséget. Azonban 1566-ban a török annyira elpusztitotta a várbirtokot, hogy alig volt belőle jövedelem

s a király kénytelen volt Majthényinek 50 lovas és 50 gyalogos tartására a zsoldot és élelmezést megfizetni. De mire a török pusztítás idejében elszéledt lakosság ujra visszatért, a várbirtok ismét kincstári kezelés alá került.Érdekes, hogy ez időben egyszerre két várgróf is van, egy német (Tatzger János) és egy Németh János nevü magyar, a ki mint várgróf 1564-ben említtetik először és 1568-ban utoljára. Valószinü, hogy őt az uj magyar várur hozta Komáromba.

A várbirtok számadásainak vezetését 1566-ban kezdték meg ujra. A *halászatról* szóló jelentés ez évben a Szegér, Szegfő és Sidvág vizeket is felemliti, ezekből és a többi halastavakból 166 frt 20 fillér volt a bevétel. A vizahalászat ez idén közepes volt. Érdemes felemlitenünk, hogy a komáromi régi *halásztársulatok* közül csak Csete Ferencz, Nagy András és Ács Tamás társulata szerepel már, a többiek mind ujak. Ez évben jelennek meg először a Dunán a neszmélyi halászok is, akiket a várgróf látott el halászati eszközökkel. A legszerencsésebb társulat Csete Ferenczé és Ács Tamásé volt. Ez tavaszszal Komárom alatt 11 vizát és 26 tokot fogott. Ezek együttes ára (fontja 5 fillér) 131 frt 59 fillért tett ki. Bakácsy Gáspár 1 vizát és 3 tokot, Józsa László és Berty Péter 7 vizát, Csapó Pál 2 vizát és 2 tokot, Nagy András 1 vizát, 9 tokot, Berty Péter és Szalay Mihály 8 vizát és 3 tokot, Prágay István 3 vizát, 5 tokot, Halasy Pál 3 tokot, Seres György 2 tokot fogott. A neszmélyi halászok közül Gaál Illés és Keszeg Máté Neszmély alatt 18 vizát és tokot keritettek hálójukba. Komárom alatt összesen 54 vizát, 57 tokot és 212 kecsegét fogtak. Az őszi halászatról a számadások nem tesznek említést. Az aszódi halászatról viszont a tavaszi jelentés hiányzik. Őszkor ugyanitt csak a vásárutiak, gutaiak, nyárasdiak és vámosujfalusiak halásztak. A komáromiak és ekecsiek nem jelentek meg. A halászat eredménye mindössze 9 viza és 3 tok volt. E fölötte silány eredménynek okát valószinüleg az ez évi török háboruban kell keresnünk. Emlitettük már, hogy a török dulásai elől a lakosság nagy része biztosabb vidékekre menekült.

Az *udvar* számára ez évben 15 friss vizát küldött a várgróf. A hal és a szállitás 432 frt 51 fillérbe került. Október 23-ától októb. 25-éig a *király* több herczeggel és főurral Komáromban tartózkodott. Az udvarnak és vendégeinek ellátására a várgróf 19 frt 3 fillért költött. Midőn a király és kisérete *Győrben* volt, a várgróf 1 vizát és 147 kecsegét küldött számukra. *Károly főherczeg* szintén kapott egy vizát és 35 kecsegét. A király Komárom és Megyer lesujtott lakosságának 13 frt 45 fillért adatott.

Az 1567. év számadásai szerint a halászat sokkal nagyobb haszonnal járt, mint a mult esztendőben. A bérbeadott halastavakból 23 forint

folyt be. Az aszódi vizafogóban tavaszkor 5 vizát fogtak. A komáromi halászat ápr. 1-től május 14-éig tartott. Ez alkalommal Gergely Mihály 2 vizát, Kántor György 8-at fogott. A várgróf az utóbbiakat a *lengyel királynénak* és a császárnénak küldötte (ápril. 16-án). Két hét mulva ugyancsak a lengyel királynénak egy szép tokot küldött. A komáromi halászok közül csak Barkasz egy és Józsa László fogtak még négy vizát. A török fenhatóság alatt lévő neszmélyiek már nagyobb szerencsével halásztak, egyetlen tanyavetésre 22 vizát vontak Komárom alatt a partra. A pathi halászok is megjelenvén a komáromi vizeken, összesen 17 vizát huztak ki hálójukban.

Az őszi fogás Komárom alatt szeptember 3-án kezdődött. Ez alkalommal a komáromi halászok csak maguk halásztak, s két hét alatt 20 vizát fogtak. Ezekből 2 a király és 1 a lengyel királyné konyhájára került.

Az aszódi őszi halászatra mind megjöttek a régi halászok. Október 23-ától deczember 15-éig 57 viza, 240 kecsege, 40 ponty és 1 tok került hálóba. A legszebb vizák közül *Ferdinánd főherczeg* vett meg 14 darabot 157 frt 30 fillérért. A *nyitrai püspök* meg mások 181 frt 15 fillér árút vettek.

A várgróf (Tatzger) számadásai szerint az egész évben 153 vizát fogtak. Ez a szám azonban nem egyezik meg a fentebbi adatokkal. A halászatra forditott kiadások közt szerepel 2 *hajó* (21 frt 15 kr.) 160 *kupa só*, *fa* a vizafogóhoz 60 frt. *Besóztak* 29 vizát (55 hordóban), frissen küldtek 6 vizát, 120 kecsegét, 20 pontyot, 5 tokot és egy sőreget. Az *udvar* e halakon kivül 40 hordó besózott vizát kapott, *Károly főherczeg* külön 15 hordóval. Ugyanő 5 frisset is kéretett magának. Mikor Tatzger János várgróf uram Pozsonyban a királynál tisztelgett, négy felséges tokkal kedveskedett ő felségének. Ennek daczára több, mint 200 frtot töröltek kiadásaiból. A várbirtok bevétele készpénzben 1782 frt 46 f., kiadása 1562 frt 16 fillér volt.

A következő 1568. évről nem találtunk várszámadást. De egy királyi rendelet mégis maradt ránk, mely megemlékezik a halászatról, s meghagyja a várgrófnak, hogy a *lengyel királyné* számára 5 szép vizát küldjön.[1]) Az 1569-i jelentést sem a várgróf készitette, hanem Smaltzer György ellenőr (Kriegsoldat und Gegenschreiber.) Az ő számadásai szerint a *vizafogók* és a *halászok száma* ez évben megszaporodott, bár hal most sem volt több, mint az előző években. A komáromi és aszódi vizafogón kivül, Naszvad és Gúta mellett is állitottak fel szegyéket, aztán Izsa és Path mellett is halásztak.

[1]) Denkbücher 1568. Ugyanilyen rendelet 1556-ból is van, ebben is a *lengyel királyné* számára küldendő jó halakról van szó.

Komárom alatt a régi *halásztársulatokon* (Prágay, Gergely, Kántor, Nagy és Csete) kivül a következő ujak halásznak: Lencsés István, Szánthó András, Bajcsy Sebestyén, Weres Dienes, Biró János, Badt (?) György, Kis Péter, Sántha Gergely, Somody Máthé és Nina (Néma?) Ferencz. A tavaszi halászat ez évben szokatlan hosszu ideig, április elejétől julius 6-áig tartott, ennek daczára összesen csak 27 vizát, 23 tokot és 1 vágótokot fogtak. A halak közt a legnagyobb 375 fontot nyomott. A viza ára fontonkint 4 fillér volt.

Az izsai halászok 29 vizát és 1 tokot vontattak partra; a pathiak 7 vizát. Ezekből ő felségét csak egy nyolczadrész illette.

Az őszi fogás Komárom alatt szeptember 1-én kezdődött, s november 4-éig tartott. Csak 19 viza került a halászok kezébe. E csekély eredménynek oka az volt, hogy a komáromi vizafogó alatt, az izsaiak és pathiak is állitottak szegyét; tehát Komárom alá kevesebb hal juthatott föl.

Az aszódi halászatnak csak az őszi felét jegyezte föl az ellenőr. Ez sem volt valami kedvező; mert az összes halászok csak 21 vizára tettek szert. A Naszvad és Guta mellett ő felsége egyenes parancsára felállitott vizafogókat, ez évben használták először. Mondanunk sem kell, hogy a felfelé (Aszód felé) törekvő vizákat már itt elfogták, s igy az Aszódon halászóknak nem sok juthatott. November közepétől deczember 15-éig 101 vizát fogtak. A gutaiak egyetlen napon 45 vizát és 3 tokot keritettek hálójukba. Föltehetjük, hogy az esztergomi érsek nem nagy örömmel vette tudomásul ez eredményt; mert hisz a császár helyett tulajdonképen őt illette a fogott vizák egyharmada.

A fogott zsákmányból a tiz legszebb vizát a *lengyel királyné* kapta meg. Ő felsége konyhája számára 60 hordó besózott halat küldöttek. A vizák besózása ez évben Nagymegyernél történt. A komáromi *szekeresek* különféle fuvar fejében 165 frt 35 fillért kaptak. Az aszódi vizafogóhoz, mint rendesen 400 dorong kellett. Ugyanoda egy hajót is vettek 20 frtért.

Az 1570. esztendőben a várbirtok a bérbeadott halastavakból 33 frt 15 fillért vett be. A vizahalászat Komárom alatt tavaszkor szokatlan későn, április 26-án kezdődött, s már május közepén be is végződött. Az őszi fogás még rövidebb ideig, alig két hétig tartott. A halászok összes zsákmánya 114 viza, 22 tok és egy sőreg vala. A legszerencsésebb halász Gergely Mihály volt, aki Komárom alatt egyetlen napon 23 vizát vontatott a partra. A komáromi halászok ez évben Izsán és Pathon is megjelentek s elég szerencsével halásztak. A törökök azonban folyton körülöttök leskelődtek, s zavarták őket a munkában. Sántha Gergelynek két szép vizáját el is ragadták.

A régi *halásztársulatok* mellett ez évben több ujonnan szervezettel találkozunk. Megjelenik a komáromi vizeken Halasy István, Hevesy András, Marthon János és Borsos Ferencz *társulata*, s ezek ép oly ügyeseknek mutatták magukat mint Pál Józsa és Csete Ferencz uram, akik már több mint 20 éve kezelik a hálót a komáromi czégékben. Az izsai vizeken Bóth Jakab, Móré Mátyás, Csallósy István, Finta Ferencz, Balázs Bálint és Bánhegyi Gáspár ügyeskedtek, Pathnál az öreg Csete Ferencz vezérkedése mellett Nagy Tamás, Pap János, Huny Márton tüntek ki.

A gútai és naszvadi czégékről a számadások nem tesznek említést ugy látszik ez évben már az érsek használta. Az aszódi vizafogás történetében eseményszámba megy, hogy ez évben *egyetlen vizát sem fogtak*, s hogy másféle hal sem került hálóba! Az ellenőr, hogy az udvari konyha szükségleteinek megfelelhessen, kénytelen volt a gútaiaktól 16 darabot készpénzen vásárolni.

Az *udvar* ez évben rendkivül sok vizát fogyasztott el; csupán márcziusban 7 szekérrel szállitottak számára. Később ismét 28 hordóval vittek a komáromi *szekeresek* a „császári konyha" számára. Hova történt a szállitás, nincs megemlitve.[1] A király külön parancsára ez évben *Münchenbe* is küldöttek Komáromból egy nagy vizát a *bajor herczegné* számára.[2] A vizák besózásának és szállitásának költségeit az ellenőr 152 frt 56 fillérre teszi. Ez összegből felsőbb helyen 22 frtot töröltek.

Az 1571. évi számadásokat ismét Tatzger János készitette. Ezek szerint a bérbe adott halászóhelyekből ez évben 25 frt 37 fillér folyt be. A vizafogás igen kedvező eredménynyel végződött. A komáromi vizafogóban márczius 20-ától április 21-éig 41 vizát és 3 tokot fogtak. Kántor György egymaga 16-ot, Prágay Lukács meg 8-at vont ki hálójával. Az ujabb mesterek közül Madary Demeter 1 vizát és 1 tokot, Csapó Pál 4 vizát és 1 tokot fogott. Izsánál Komárom alatt ez évben csak akkor kezdtek halászni, mikor Komáromban már befejezték a fogást. Ez ujitás folytán az izsaiak nem foghatták többé el a komáromi szegye felé törekvő vizákat a komáromiak elől. Az egy hétig tartó halászat eredménye 26 viza volt.

Őszi halászat Komárom alatt ez évben tulajdonkép nem is volt; mert a viza-fogást már junius 1-én megkezdették, s október közepén be is fejezték, holott máskor csak ilyen időtájt szokták megkezdeni. Vajjon a hideg időjárás, vagy a szokatlan vizállás volt-e ennek oka,

[1] Az udvar hol *Prágában*, hol *Grázban*, hol meg *Bécsben* tartózkodott. Igen sokszor *Németországban* volt, s igy a szállitás is oda történt. Sajnálnunk lehet, hogy a szállitás idejét és helyét nem jegyezték fel pontosan.

[2] Denkbücher 1570.

nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy Pál Józsa *társulata* junius 1-én és 2-án már 5 vizával, 2 tokkal és 1 sőreggel kinálhatta a vevőket. Ugyanő a következő napokon még 15 vizát és 3 tokot fogott. Egyet kivéve — ezt ő felségének küldték — mind méretlenül adta el 182 frt 64 fillérért. Csete Ferencz *társutata* 16, Gergely Mihályé 19, Boris Bernáté 8, Hevesy Andrásé 4 és Bajtsy Sebestyén 2 vizát fogott. Azaz a komáromi és izsai egész évi halászat eredménye 144 darab viza. Ebben ugy látszik a pathiak fogta halak is beleszámitvák; mert a fentebbiek együttvéve csak 136 darabot tesznek ki.

Az aszódi vizafogóban ugy látszik csak az őszi halászat fizetett; mert a tavasziról nem ir semmit a várgróf. Őszkor a rendes halászok 38 vizát, 1 tokot 88 kecsegét, 4 pontyot és 4 „schaiden"-nak nevezett halat fogtak. A gútai és naszvadi vizafogókról nincs kimutatás, mert a vizafogókat már az érsek vette jogos birtokába.

Az 1571. esztendő nemcsak a halászoknak fizetett jól, hanem a *szekereseknek* is. Eddig ugyanis egyetlen évben sem szállitottak annyi halat *külföldre*, mint az idén. A fuvarozás költségei 340 forintra rugtak. Magának az *udvarnak* 60 vizát és 60 kecsegét szállitottak. Nem lehet eléggé sajnálnunk, hogy a várgróf nem jegyezte föl, hová és merre történt a szállitás. Mindössze csak annyit ir, hogy a *lengyel királynénak* ismét két szép vizát küldött.

Az 1572. évben a bérbeadott halászóhelyekből 34 frt 24 fillér folyt be. A vizahalászat eredménye elég kedvező volt. Komárom alatt tavaszkor április 3-ától május elsejéig halásztak. A régi mesterek között néhány ujjal is találkozunk. Ilyen a Forintos János és a Zanutho (?) András mester *társulata*. Az öreg Csete Ferencz és Pál Józsa persze most sem hiányoznak. Amint Komáromnál befejezték a halászatot, Izsán és Pathon kezdték meg. Mind a három helyen együtt 147 vizát, 14 tokot, 3 vágótokot és 276 kecsegét fogtak. Az aszódi császári czége vizabősége nagyon fogyóban volt. A komáromi halászok már el se mentek, a nyárasdiak és vámosujfalusiak pedig semmit se fogtak. A többiek együtt 27 vizát. Különös, hogy ez évben a vizák szokatlanul kicsinyek voltak. A legtöbb 2—3 forintért kelt el. Két mázsás viza alig 3 került a hálóba. Pedig máskor az ilyen nagyságu „apró számba" ment.

Az *udvarhoz* ez évben csak friss vizákat szállitottak. Az aszódi halászatból 23 viza került a királyi konyhába; a komáromiból 29 viza, 10 tok, 3 vágótok 276 kecsege, 15 ponty és 10 „schaiden." Ezeken kivül a várgróf ugyancsak az udvar számára 8 élő vizát vett az esztergomi káptalantól. A komáromi *szekeresek*, török követség is járván ez évben Komáromban, 774 frt 23 fillért kaptak. De a számadásokban ez összegből majdnem 200 forintot töröltek.

A várgróf felemliti, hogy a Komárom alatt levő *Sebestanya* vizafogó halásztatása miatt a szenttamási prépost bepörölte őt, s egyszer a nagyszombati káptalan, másszor pedig „a magyar törvény" elé idéztette. A pörnek még nincs vége, ugymond, de már eddig 40 frt.-ba került.

1573-ban Tatzger János várgróf jobblétre szenderült. Mondanunk sem kell, hogy nem sok áldás kisérte sirjába. Utóda *Hiersch János* lőn. Ez sem volt külömb elődénél. Jellemzésére elég felemlitenünk ama panaszokat, melyeket a lakosság küldött ellene a kamarához. Ezek között több olyat is találunk, mint Eördeögh István uramét, a ki azzal vádolta a várgrófot, hogy Nagy-Megyeren levő nemesi kuriáját feltörte, erővel lefoglalta, s a benne lévő lábas jószágát elhajtotta. E hallatlan erőszakoskodásra az a körülmény birta őt, hogy a nevezett kuria egykor Németh János várgrófé volt! Azzal persze nem törődött, hogy Eördeögh elvette Németh özvegyét, és igy törvényesen birta a kuriát. Az sem utolsó dolog, hogy Hiersch mindjárt első évi számadásaiban (Hansen Hierschen Rom. Kays. Burggrafen Ambts Verwalters zu Komorn Raittung) olyanokat ir a boldogult Tatzgerről, hogy pénzeket vett fel, a befolyt gabonát elhasználta stb.

Az 1573-i számadások szerint tavaszkor Komáromnál Weitschy Sebestyén, Gergely Mihály, Prágay Lukács, Pischgor (?) Mihály, Márthon Imre, Sándor András és Kántor György *társulatai* halásztak. Mindössze 57 vizát fogtak. Az almási és pathi halászok 12 frt, az izsaiak pedig 21 frt 30 fillérnyi árut szolgáltattak be, mint a királyt illető $^1/_8$ részt a vitás tanyákból.

Őszkor a komáromiak 11 vizát és 3 tokot fogtak. Aszódnál ez évben uj halászok próbáltak szerencsét. Hiersch ugyanis nem a régi községeket hivta meg, hanem az *izsapiakat*,[1]) *bogyaiakat* és *tanyaiakat*. A halászat öt hétig tartott. Várparancsnokok, hadi főemberek, az érsekujvári várgróf és számos idegen nézték végig a halászatot. A török közelsége miatt egy ágyunaszád 33 emberrel védte a halászokat. A vendégek mindent, ami volt — irja Hiersch uram — *„felfaltak"* s az oda vitt 7 akó borból egy csepp sem maradt. Sőt a maga számára vitt kalácsok (85 darab) és kappanyok is elfogytak.

Hiersch az *Ujfalu* mellett levő régi vizafogót is ujra használatba vette, de bizony csak paraszthalakat fogtak ottan. A bérbeadott halászhelyek közül Szegfő és Szegér ez évben semmi jövedelmet sem hozott; a török közelsége miatt senkinek sem kellett. Zsitvát azonban Sándor István hadi ember (Kriegsoldat und Truckhn Wajda) fele részben meghalászta. Ő felsége része 17 frt 30 fillérre rugott. Csilizt a megyeri

[1]) *Izsap* nem tévesztendő össze *Izsá*-val.

jobbágyok halásztak $^1/_3$ rész fejében Barkhy Fülöp várispán felügyelete alatt. Ő felsége része 7 frt 33 fillért tett ki. Toldvár, Halas, Révkomárom, Fizető és Hatmás hódoltsági részekben lévén, egyetlen nem hódolt halász vagy naszádos sem mert odamenni. Sőt a hódoltságiak sem halásztak ott; mivel a török elvette tőlük a halat. Füzető vizét a komáromi biró tanusága szerint egyszer mégis meg merte halászni Béres András komáromi halász. A vakmerő vállalat 12 tallér haszonnal járt.

Az *udvar* számára és az udvar által kijelölt különféle helyekre az évben 94 vizát, 15 tokot, 4 söreget, 559 kecsegét és 4 pontyot szállitottak. Kielmann várparancsnok 5 vizát vett 62 frt 30 fillérért, *Ernő* és *Rudolf főherczegek* pedig 14 darabot. Érdemes megemlitenünk, hogy ez évben a viza fontja 5 fillérért kelt, a kecsege darabja pedig 7 fillérért. Az udvar ez évben 3 darab *fáczányt* is kapott a várbirtokból; az élő 60 fillér, a lelőtt 50 fillérbe volt számitva.

Hiersch felemliti számadásaiban, hogy a viz ez évben sok kárt tett, s a községek lakói a biró vezetése alatt „sirva, Isten szerelmére" könyörögtek elnézésért. Azt azonban nem emliti, hogy elengedett-e nekik valamit. A komáromiak is sokat szenvedtek ez évben. A török a dunai szigetet háromszor kirabolta; s a polgároknak és a császárnak ott legelő barmait mind elhajtotta.

Az 1574. évről nem találtunk számadásokat; lehet, hogy a várgróf nem is terjesztett be. Ennek hiányáért azonban bőven kárpótol az 1575. évi jelentés. Ez a legérdekesebb és egyuttal *legrészletesebb* számadás; amit azonban nem annyira a várgrófnak, mint inkább a király egy rendeletének köszönhetünk. Ő felsége ugyanis 1575. julius 4-én elrendelte, hogy a komáromi várbirtokról egy rendszeres urbárium készittessék. Az urbárium elkészitésével Posár Lukács komáromi alispánt, a magyaróvári főharminczadost és Suessent a várépités főfelügyelőjét bizta meg. A várgróf ez alkalommal a kommissióval együtt bejárta az egész várbirtokot, s számadás-könyvébe bő tapasztalatainak nagy részét leirta.

Hogy ő és a várparancsnok milyen módon bántak a királyi javakkal és annak lakóival, azt a számadásokból világosan láthatjuk. A komáromi dunai nagyszigetet — irja Hiersch — a várparancsnok magának foglalta el. A várbirtok nagy kiterjedésü réteivel, a magyar hadi nép kénye-kedve szerint rendelkezik, a várparancsnok a várgróf megkérdezése nélkül kiválasztja a legjobb legelőket s 100 öl szénát is (a szénának öle 2 frt) kaszáltat maga számára. „Szemrehányásomra tréfásan felelé: minek akarom gazdagitani a császárt"! Istállójában 25 ló van, felesége meg 30 marhát tart a császár szénájából. A na-

szádos fővajda, a vicze-várparancsnok meg a többi vajdák annyit kaszáltatnak, amennyi tetszik nekik. Még a köznaszádosok is, kiknek csak egy tehenük van, szénát árulnak. Amit a török miatt megközeliteni nem lehet, azt a császárnak hagyják! Eme legelők egy részét a komáromi mészárosok, aztán Héring, Sághy, Weitschy, Kún és Eötvös *szekerések* szokták kibérelni.

A várgróf felemliti, hogy a birságpénzt nem lehetett a szegény lakókon megvenni, tehát gabonájukat vette el! Az ujfalusiakat meg arra kényszeritette, hogy sajtot és vajat szolgáltassanak, s azonkivül heten viseljék a régi 18 jobbágy terhét. A hódoltsági falvak közül több azért nem fizetett, mert a török megtiltotta nekik.

A halászóhelyeket ez évben lelkiismeretesen kihasználta. 60 frt 9 fillér folyt e réven be. Révkomárom és Hatmás („zwen fein und nützlich Larcken".) Fizető és Szőny halászóhelyek végleg elveszettek nek tekinthetők.

A vizafogás ez évben elég jövedelmező volt. Tavaszkor Komárom alatt Marthon Imre, Forintos János és Kántor György, „akik egyformán ügyesek a háló, és egyéb szükséges dolgok felállitásában" 13 nagy vizát fogtak, 11-et eladtak 81 tallér 38 fillérért, kettőt az udvar számára engedtek át. Pischgur(?) Mihály, Nagy András, Weitschy Mihály, Madary Demeter és Gergely Mihály *egy társaságban* halásztak. Az *udvar* számára megvásároltakon kivül 9 vizát adtak el 59¾ tallérért. A harmadik *társulat*, melynek Bakonyi Ferencz, Prágay Lukács, Pál Imre, és Budai Albert voltak tagjai, az udvar számára visszatartottakon kivül hatot adtak el 41 tallérért és 60 fillérért. Valamennyi viza jól kifejlödött és sulyos volt.

Őszkor ugyanezek a *társulatok* halásztak egészen Ferencz napjáig, mikor a vizák eltünnek s csak azok kerülnek hálóba, melyek a czégékbe szorultak. A három társulat együtt 25 vizát fogott. Ezek közül a várgróf 12 élőt megvett és a császári vizatartókba vitetett.

A halászat ez évben fölötte érdekes és mozgalmas volt. Ilyen *nagy társulatok* együtt még sohasem halásztak. Tudnunk kell, hogy minden komáromi halászmester 2 *hajóval* és 5 *legénynyel* vett részt a halászatban. Ha tehát öten összeálltak, a 10 hajón öt mester és 25 legény fáradozott egyszerre.

Az izsai vizafogóban ez évben 35 vizát fogtak. E czége vitás kérdéséről igen bőven ir a várgróf. Az évek óta huzódó pör ez évben került a pozsonyi tábla elé. Az ügyvéd honorárium fejében egy 8 frtos vizát kapott.

A pathi halászokról azt jegyzi meg a várgróf, hogy ezek még szegényebbek, mint az izsaiak s ninesenek elegendő és használható

eszközeik. Ezt nem is csodálhatjuk; mert hisz ez időben egy jóravaló *vizaháló* 60 tallérba került, ilyen összeggel meg kevés ember rendelkezett. A szegény pathiak, akikre a várgróf szerint a nemesek, a törökök és a hajduk folyton leselkedtek, az ő felségét illető rész fejében 3 tallért és $13^1/_2$ fillért szolgáltattak be.

Az aszódi halászaton ez évben a komáromiak is megjelentek. A fogott vizák egy részét 87 frt 30 filléren adták el. 10 élő vizát és 300 kecsegét meg a császári haltartókba bocsátottak. A várbirtok egész évi bevétele 129 viza, 16 vágótok, 3 sőreg, 22 tok, 860 kecsege, 10 ponty és 6 fáczány.

A várgróf jelentése szerint ez évben az ősz szokatlan meleg volt. Ilyen melegre — irja — a legöregebb emberek sem emlékeztek! A halak megjöttek ugyan, de egyetlen egy se mutatkozott. A halászok és a legények aug. 21-től egészen a hó végéig *várópénzt* kaptak. De még igy is zugolódtak s távozni akartak. Emiatt a várópénzt 24 fillérre kellett fölemelni. A hajósok ugyanennyit kaptak. Október 4-én indultak el a hajósok a Dunán *(a magyaróvári ágon)* az élő halakkal *Regensburgba.* Magyaróvárnál a hallatlan forróságban megdöglött 8 viza s ezeket ott be kellett sózni.

A nagy forróság miatt az őszi halászat nagyon silányul fizetett. A halászokat a törökök ellen két ágyunaszád védte. Ujév napján történt, hogy Komárom alatt, Radvány mellett, a halászok a jég alatt egy $10^1/_2$ mázsás vizát fogtak. Ez volt a *legnagyobb hal*, melyet félszázad alatt fogtak. Megis bámulták a szörnyeteget!

Élő vizákon kivül az *udvar* számára besózott halat is szállitottak, A besózás a várgróf házában történt. A 70 darab felvágott vizából 140 vizahólyag, 22 frt 14 fillér értékü ikra és „hausenknöpfen" került ki.

A várbirtok kiadásai között a czégeverések *fakiadásai* 70 frttal szerepelnek. Egy török követség elszállitása 377 frt 9 fillérbe került. A várgróf mennyegzője alkalmával ő felségétől két serlegre valót kapott. A *serlegeket* Komáromban készittette s a 100 frtnyi kiadást a várbirtok jövedelmeiből fedezé.

A következő (1576.) év számadásai szerint a Füzető-t sikerült kihalásztatni. A nagymennyiségü halat *Pápán* adták el a halászok. A királyt illető rész 36 frt 15 fillér volt. Füzeget ingyen kapták a halászok. Martost és Töllöstót Benes Mátyás bérelte ki 13 frtért. A halászóhelyek jövedelme évről-évre fokozódott. 1576-ban már 91 frt 48 fillérre emelkedett. A tavaszi vizahalászat nem volt jövedelmező; eleget fogtak ugyan, de a nagy meleg miatt nem tudták eladni; a szokásos 5 fillér helyett tehát 2 filléren kelt a viza fontja. Érdekes, hogy ez évben az *összes naszádosok* egyesültek a polgári halászokkal s 5 *nagy társa-*

sáyban együtt halásztak. A legények mind a naszádosokból kerültek. A tavaszi fogás eredménye Komárom alatt 73 viza volt. Ez eredményhez a várgróf a következő megjegyzést füzi: öreg emberek mondják, hogy a vizahalászoknak ilyen nagy káruk még nem volt. A forróság igen nagy vala, a viza ára meg több mint felényire szállt le. Az őszi fogás sem volt szerencsés; mert mindössze 27 viza került a hálóba. Baj volt, hogy a halászok nem voltak ellátva mély hálóval; a magassal meg nem sokra mentek. A neszmélyiek, kiket a várgróf szerelt fel, 3 vizát fogtak. Mivel a halászat eredménye igen silány volt, a magyar kamara kieszközölte Zeleméry Lászlónál, az eszterg. érsek provizoránál, hogy az udvar számára 62 vizát és tokot engedjen át. Zeleméry azonban nem teljesitette igéretét; mert csak 14 vizát engedett át. A várbirtok a vizákon kivül még 20 darab vágótokot, 7 sőreget, 223 kecsegét, 74 pontyot, 56 tokot és 16 *fáczányt* vett be. A halszállitást ez évben Weicsy Mátyás, Sághy János, Szabó Mihály és Szönyi Benedek *szekeresek* végezték.

E számadásokon kivül még csak kettő maradt ránk, az egyik 1578-ból, a másik 1581. évből való. Az 1578-i jelentés igen rövid s csak félévről (aug.-tól deczemberig) szól. A halászatról mindössze csak annyit emlit, hogy Aszódnál őszkor alig nehány vizát fogtak. Komárom alatt Nagy András, Vékony Ferencz és Kántor Gergely egyesült *társulata* 3 hajóval halászott s hat vizát fogott (52 tallér). Földeky Demeter és Wáczy Mihály 2 hajóval 13 vizát keritett hálóba (80 tallér); Piskor Mihály és Kántor György 2 hajóval 2 vizát (14 tallér), Csapó Pál egyet, Piskor Mihály és Pál Imre pedig 4 vizát (10 tallér) vontatott ki.

Az 1581. jelentést *Kranöder János* várgróf készitette. A király e tisztségre 1578-ban nevezte ki, s meghagyván, hogy fizetését illetőleg alkudozzék a kamarával.[1]) Kranöder 1581. év előtt is terjesztett föl jelentéseket, hivatkozik is rájuk. Hol rejtőzhetnek ezek, nem tudjuk.

Kranöder jelentése szerint az 1581. évben Komárom alatt Wáczy Sebestyén és Budai Albert *társulata* (2 hajóval) 24 vizát, Csorics Bernát és Forior (?) Mihály (3 hajóval) 13-at, Csapó Pál, Farkas és Horváth Mihály (3 hajóval) 19-et fogtak. A neszmélyi halászok 20-at, az almásiak 22-őt, az izsaiak 64 vizát és 8 tokot halásztak ki czégeikből.[2])

Az aszódi vizafogót összetörte a jég, s a várgróf eladta egy komáromi halásznak.

Az *udvarnak* szállitott vizákon kivül, *Ernő főherczegnek* is küldött

[1]) Denkbücher 1578.

[2]) Az almási és izsai kötél-halak 1/8 illette a királyt. A bérbeadott vizekből 33 frt 8 fillér folyt be.

a várgróf 19 nagy vizát. November 25-én meg a *franczia királynénak* szállitott. A fuvar költsége összesen 59 frt 30 fillért tett ki.

Őszkor az aszódi vizafogót ujra rendbehozták. A számadások szerint az 545 *czégedorong* 81 frt 45 fillérbe került. A várbirtok bevétele készpénzben 3908 frt 40 f., kiadása 4271 frt 46 fillér volt. A bevételek közt a komáromi vám és átkelés jövedelme 3126 frt 9 fillérrel szerepel.

Kranőder János, amint az egykoru levelezések mutatják,[1]) még 1583-ban is várgróf volt. Hivatala valószinüleg 1584-ben szünt meg, mert a király ez évben a komáromi várbirtokot bérbe adta *Pálffy Miklós* várparancsnoknak évi 1300 forintért.

Ez időtől kezdve mély homály födi a komáromvidéki halászat multját. Csak nagy ritkán szól egy-egy királyi rendelet a halszállitásról. A várbirtok állandóan a várparancsnokok kezében maradt zálogképen, ők huzták a jövedelmet s nem számoltak el senkinek.

[1]) Denkbücher 1583. Ez évben folyamodott a királyhoz 705 frt 50 fillérnyi hátraléka elengedéséért.

ADATOK.

A MUNKÁCSI UDVARBIRÓ 1616-IKI UTASITÁSA.[1])

Instructio egregii domini Nicolai Aszalay provisoris arcis Munkács anno domini 1616 die prima mensis Martii extradata.

1. Megemlékezzék udvarbiró uram az ő hüségéről és hitiről, kivel az szolgálatra kötelezte magát, és az ő rejá bizattatott tisztiben oly szorgalmatos, vigyázó gondviselő legyen, mely ő szorgalmatossága, vigyázása és gondviselése legelsőben legyen az élő Istennek tiszteletire, nekünk hasznunkra és magának becsületire.

2. Tisztinek felvételének idején, valamit az inventáriummal együtt kezéhez veszen, azokat regestumban irja, és az inventáriomot megtartsa, ne mentse magát jövendő számadásának idején, hogy neki inventáriuma nem volt volna, kihez magát kellett volna accomodálni.

3. Minden perceptumról és erogátióról bizonyos számot tartson és mindeneket regestrumban beirjon mely nap mit s honnét hoztak, és ki hozta, róla czédulát adván, hogy igy számadásának idején számadása világosbban eligazittathassék, mert nem elég csak beirni azt, mit hoztak és kicsoda hozta, hogy arról kiadatott czédulája az inquisitiónak idején az számadásra világosbb utat mutasson.

4. Minden héten valami elkél, akár buza, zab, árpa, liszt, só, sajt, bor és akármi legyen, az regestumban be legyen irva, kikre költ, hova és mikor, hogy igy, az számadásban minden confuzió eltávoztassék.

5. Az majorok tartására udvarbiró uramnak felette szorgalmatos gondja legyen, és minden helyekben, az munkácsi várhoz tartozó jószágunkban, ahol illik, annyi őszi és tavaszi vetemény vettessék, hogy az vetésnek terméséből, Istennek áldása után, és betakarás után nemcsak az várnak szüksége vegyen elégséget, hanem abból az úr hasznára minél több pénzt gyüjthet az ő industriája szerint, azon legyen s pénzt gyüjtsön. Summa szerint, sokkal *többet* vettessen, hogy sem azelőtt, és

[1]) E nagyérdekü utasitásnak az erdészetre vonatkozó (24—26; 39—43; 62; 63.) pontjai már megjelentek *Tagányi Károly* „Magyar Erdészeti Oklevéltárá"-ban I. 325—327. l.

az vetésnek idején maga is ott forgódjék, s meglássa és az földeket megganajoztassa mindenütt böséges termésre.

6. Minthogy az pénzjövedelem főképen borbul áll, az udvarbirónak legyen gondja az szőlők miveltetésére, melyet necsak az vinczelérekre bizzon, hanem maga is meglásson, és minden miveket idején megadassa, hogy igy az szőlők az idejénkorán való mivekből épséget vevén, Istennek áldásábul böséges termést adhassanak mi hasznunkra.

7. Ha valaki bor fejében, pénzt avagy buzát kér, az előbbi szokás szerént az udvarbiró pénzt és búzát is adjon bor fejében, melyet szüretkor bevegyen, hogy igy az ő tőle *kiosztatott pénz* avagy *buza*, következendő udvarbirónak idejére, restantiára ne hagyassék.

8. Az szüretnek idején, az bordézmákra felette nagy gondja és vigyázása legyen és az dézmákrul mi tőlünk értvén, mi hirünkkel, az bordézmákra oly vigyázó és takarékos embert bocsásson, ki nem az maga hasznát, hanem az mi hasznunkat nézze, és azon legyen, hogy az szüretnek idején mennél több bort lehet, jövendő szükségre és haszonra szerezzen, foglaljon és gyüjtsön.

9. Dézmáját senkinek, se borbul, se buzából és tavaszvetemény-ből, az ur őnagysága kárára, meg ne engedje, hanemha azmi commissiónk jutna ki, számadásra tartassék, pro sua cautela, szegény nyomorultat kivévén, kinek Istenért, megengedheti kicsiny dézmáját.

10. Az korcsmákat, az régi rendtartás és szokás szerint, szorgalmatosan árultassa, az árát idején beszedje, restantiára abból ne hagyjon semmit, azon legyen, magának jövendő busulást ne szerezzen; hordóstól is penig borokat adjon el, és azból pénzt gyüjtsön, czédulát vévén róla, kinek menynyi bort ád, és mint adja, jövendő számadásra.

11. Mindenféle dézmáktul, idején, az dézma után, partiále regestomot vegyen be, és tőlök számot vegyen, ha kihez valami suspició találtathatnék, meg is czirkálja avagy czirkáltassa, és ha mit az ő nagysága jövedelméből elidegenitettek, ismég megvegye dézmás uramon duplával, másszor való nem cselekedésnek okájért. Az partiále regestomokat penig számadásra megtartsa.

12. Rejá vigyázzon arra is, hogy ha valahol az jószágban, magvaszakadt akár szőlő akár egyéb marha találtathatik, tehát mi számunkra foglaltassék, az *dolgos* avagy *ispán* magának ne foglalja.

13. Az *sztronga*,[1]) minthogy az várnak egyik fő jövedelme, arra is, az mi értelmünkből, idején korán, oly jámbor bizonyos embert s vigyázót bocsásson, ki ajándékra nézve, nem kárunkat, hanem hasznun-

[1]) *Sztronga* az oroszság nyelvében hegyeken, kosarakban tanyázó juhnyájt jelent, mely, eredetileg albán szó, a pásztorkodó vándor oláhság révén került a szlávba. A juh és bárány tizedet itt az egyes sztrongákon hajtották be. *T. K.*

kat kövesse, és tőle számot vegyen, partiále regestumát penig, számadásra megtartsa udvarbiró uram és azbeli jövedelmét, mint juh, bárány, pénz, sajt, az mi szükségünkre forditson s tartson.

14. Az *juhokra* is az udvarbiró szorgalmatos gondot viseljen, és regestomában beirván, mely nap kezdték az *sajtot* nyomnia, hogy igy az sajtnak száma világosbb legyen, az sajtot külön irja, az gomolyát is külön; száma legyen annak is, mely nap kezdtek gomolyát nyomni, és mennyit nyomtanak egy-egy nap, az juhászoktól való könnyebb és takarékosabb számvételre és tékozlásnak eltávoztatására.

15. Az juhászgazdák hitesek legyenek, az kik fenyitékben tartassanak, és meglegyen nekik hagyva, hogy az juhászokra szorgalmatos vigyázások legyen, hogy az tejben tékozlás ne legyen, kiből az sajt- és gomolyaszám ne kisebbedjék. Azmikor pedig *boronzát* vernek avagy verni akarnak az juhászok, bizonyos ember legyen jelen, az boronzaverésnek idején, és megláttassék igazán mennyi gomolya verettetik be boronzába, az juhászoktól való könnyebb számvételre.

16. Az juhoknak ellésének idején, arra is nagy vigyázás legyen, hogy az mely juh kettős bárányt ellik, számba egynek ne adassék be, hanem meg kell tudni menynyi juh ellett meg esztendőnként és menynyit, hogy igy az kettős bárányok más szükségre ne fordittassanak.

17. Az juhok közül, mikor annak ideje, az konyhára valót, az mi értelmünkből, kiválaszsza udvarbiró uram, és az slejt juhot, kost, kecskét, czápot, gödölyét, azki pénzre való, eladja idején, és azból is minekünk pénzt gyüjtsön.

18. Ha az konyhára bárányokat ád, arról rovást tartson, mely rovás az hitös kulcsárnál álljon feléből, azaz fele az rovásnak nála legyen, és azmikor bárányt avagy juhot metsznek, az kulcsár rója fel, és mindenkor mennyi juh, bárány avagy kecske költ el, róla számot adjon és azmellé testimoniálist, az juhászoktul való könnyebb számvételre.

19. Az juhoktól is miérthogy bőséges vajat és szépet csinálhatni, abban is az udvarbiró industriája kivántatik, ne hagyja azt az juhászok álnokságára, hanem bőséges vajat csináttasson velek, kik ha azzal mentenék magukat, hogy nem tudják, udvarbiró uramnak eleiben kell adni, ha penig ő is azzal mentené magát, hogy nem tudja, könnyü arról értelmet adni ő kegyelmének, summa szerint. Sajt, boronza, orda, vaj lehet az juhoktul; kire szorgalmatos gondviselése legyen, legalább minden 500 fejős juhtól lehet 1000 itcze vaj, kit begyüjtsön, és vegyen, költségnek eltávoztatásáért.

20. Juhokat idején megnyiresse, és azmely gyapjat, pokrócznak, lasnaknak, gubának, az vár szükségére kell forditani, arra forditsa, az kit penig el kell adni, eladja mi szükségünkre.

21. Mészárszékre is, az konyhát meg nem fogyatkoztatván, meddő juhokat, bárányt, és kecske-ollókat adjon, és azból is pénzt gyüjtsön, az bárányböröket idején meggyártassa, és azokból, az várbeli ifjak és kocsisok szükségére, csizmákat, sarukat, czipellősöket csináltasson, kik készen hordóval álljanak mindenkor. Szattyánokát az timárral csináltasson böven, és azból csizmákat az ifjak számára; ha juh hal meg, necsak az bőrét de husát is az dolgosoknak az juhász mutassa meg mindenkor.

22. Az sajt és boronza is, nem mind elkelhet az vár szükségére avagy abrakosokra, hanem azból is udvarbiró uram, az ő kegyelme industriája szerént, pénzt gyüjtsön kedveskedésre, és tisztiben való előmenetelire; az sajtot fonttal méresse, fontjának illendő árát szabja azkelésre, és azki eladja, testimoniálist vegyen attul.

23. Az disznó-tized is, mind pázsit-, mind makk-tized, szép jövedelme az várnak, arra is az udvarbiró szorgalmatos gondot viseljen, és idején Kisasszony havában, avagy Szent-Mihály havának kezdetin, mindjárást jámbor és hü embert válasszon az pázsit-tizedre, azki ajándékra nézve meg ne engedje, avagy adományért, azhol öreg disznó jutna, süldőt ne vegyen, és az disznó-váltságot is avagy váltó-pénzt, szorgalmatosan kiszedje, és róla számot adván partiále regestomot adjon róla, melyet udvarbiró uram számadására megtartson.

24. Az makkos erdőket idején megjártassa, és azhol makk terem, az erdőket idején megtiltsa, és az tizedre való disznót, az makknak termése szerint, mennél több lehet fogadjon, és vigyázás legyen, hogy az makkra fogadott disznók egy emberé ki volna, háromének ne mondják, az tizednek eltávoztatásájért, hanem az váltótul váltó-pénz, az tizedtől tized adassék és vétessék mi számunkra. Az pázsit-tized is, idején meghizlaltassék, és az leverni való leveressék, az pénzért való penig eladassék.

25. A makknak termésének idején látván termését az makknak, az udvarbiró idején ösztövér disznókat szedessen, reá hajtassa és hizlaltassa és annak utána pénzen eladatván az nyereséget az vételbeli summától megválassza és beirja, róla számot adjon. Senkinek penig se szolga rendnek, se dolgosoknak mi hirünk és engedelmünk nélkül, maga fizetése alatt, disznaját az erdőre ne bocsássa tized nélkül, hanem ha az mi commisiónkat látja, hogy ezben is a mi hasznunk követtessék.

26. Az disznónak teleltetésekre is, idején makk szedessék az erdőn és vermekben töltessék az előbbi szokás szerint, hogy igy se tavasz, se korpa az gondviseletlenség miatt az makkló disznókra ne keljen, mert az udvarbiró fizetése leszen, és az mi azokra kel, számba nem vétetik, ha az makknak termése leszen és makk nem szedetik jövendő táplálásokra.

27. Az makkló disznókra is, szorgalmatos gondot viseljen udvarbiró uram, és mennél több tenyészetre való malaczot hagyhat az ő kegyelme industriája, azokra is, azmi kél, akár korpa, akármi legyen, regestumba számadására beirja. Reájok is vigyázzon az disznópásztorokra, hogy az malacz helytelen helyben ne keljen, hanem az maglalni való meghagyassék, és az konyhára avagy száraztani való, az vár szükségére fordittassék.

28. Az malmokra is nagy vigyázás legyen, mely malmokban igaz köböl avagy mérték tartassék; az szuszékokon erős lakat legyen, kire az malommérőknek nagy vigyázások legyen, hitek alatt, hogy az mint szoktak mondani: molnár és juhász etc. ne következzék az mi kárunkra. Az tékozlás penig, ugymint: pogácsaöntés eltávoztassék, sőt az molnároknak meg legyen parancsolva, hogy az tiszta buzát külön, és az rozst is külön szedjék, az várbeli czipónak megválasztásáért.

29. Az malmoknak gátjai, azhol kivántatik, és az malmokra való utak is mégépittessenek, hogy igy az gátak miatt, az malmok veszteg ne álljanak, az viznek nem menetelivel, és az malmokrul való elszakadásával, és az őrlők is, az utnak rosz volta miatt, más malomra, az szokott helyről ne szokjanak.

30. Igen idejekorán, az fejér czipónak való buza, hordókkal és szuszékokkal mosattassék, és szép fejér liszt az mi asztalunkra megtartassék mindenkoron készen; abrak-czipónak való liszttel penig, az vár takarva legyen, melyben 2000 avagy 3000 köböl prófont-liszt ha leszen és több is, nem árt.

31. Nindenféle éléssel, borral, lisztvel, sóval, sajttal, vajjal, mézzel, turóval, szalonnával, pirított hússal, és akármi néven nevezett éléssel, az udvarbiró az várat megtakarja, ne nézzen 2 avagy 3 *holnapi* eléségre, és az úrnak ottlétéig valóra, hanem anynyira elmélkedjék, hogy ha kivántatik 3 s 4 *esztendeig* szükségnek idején, az várnak fogyatkozása ne legyen, mely az ő kegyelme industriája.

32. Minden esztendőben, mennél több szalonna lehet, idején veressen, és az leverésnek idején, az mészárosokra és bélcsinálókra nagy vigyázás legyen, megadván az mészárosoknak szokott prebendájokat, kiért ők is jobb szivvel forgolódnak, és minden szalonnának háját, az disznóknak száma szerint, külön csinálják, hogy igy, az mészárosoktól csalárdság ne essék, sódart, lolvát[1]) kiszedjenek, szaporaságnak okáért.

33. Azmig az leveretett disznóknak aprólékja tart, sódaroktul elválva, addig szalonna ne kezdessék, hanem az udvar népe azzal tar-

[1]) A régi magyar nyelvben *loll*, mai tájnyelven *lolu* vagy *lolva* az előlábakból való sódar. *T. K.*

tassék, az aprólékkal, eltávoztatván a tékozlást, az apróléknak hamarébb való elkelésére.

34. Böjtben, az udvarbiró eltávoztassa az szalonnának tékozlását, hanem az várnak elég olaj-jövedelme vagyon, és abrakost, közrendet, olajos ételekkel tartson. Fő uraim számokra nem engedtetik az húsfőzetés, tékozlás kivül, ebédre, vacsorára 4—4 tál étek, az uraim számokra, az ur otthon nem létében, elég.

35. Az várnak urbáriuma megmutatja mennyi olaj, vaj, méz, túró, fenyőtoboz és egyéb jövedelem mi vagyon, azokat szorgalmatosan beszedje, az kin penig pénzt kell szedni, pénzül vegye be, és restantiára azféle aprólék jüvedelmet ne hagyjon, mert nem vétetik számban. Az lámpásfát is, az vár szükségére beszedje, az honnét tartoznak vele fájul vagy pénzzül.

36. Majorházakra az udvarbiró gondot viseljen, azok fejős barom nélkül meg ne fogyatkozzanak, kiktől anynyi vaj és túró csináltassék, azki a vár szükségire elégséges legyen; tyúk, lúd, kappan, anynyi számu legyen, kivel az konyha szüksége teljesedjék, pénzen való vételnek eltávoztatásáért; az túróban pénzen is eladassék.

37. Azon legyen az udvarbiró, hogy azmennyire lehet, göböly barmot hizlalásra vegyen és azt eladván, azból is pénzbeli nyereséget vegyen; szüretnek idején kiváltképen *Beregszászban* barmot vágasson' az régi szokás szerént, holott 32 baromnak kell elkelni, és kivágattatni, kiknek fagygyok az vár szükségére fordittassék, elégségre.

38. Az beregszászi malomkő-bányára is szorgalmatos gondot viseljen és az malomköveket vágassa, és abbul is pénzt gyüjtsön udvarbiró uram.

39. Vagyon havasi jövedelem is, mely havasokra az lengyelországiak szoktanak hajtani juhokat, pénzt és sajtot adván az havastul; arra is gondja legyen és onnat is az mi jövedelem lészen, beszedessék s róla szám adassék.

40. Meg is lássa az udvarbiró, hogy álnokság miatt az lengyelek marhájokat az havasra hajtván és marhájokat visszaszöktetvén, az várhoz való havasoknak semmi részét maguknak ne praetendálják az havasra hajtatott marhának visszaszöktetésével és azbeli jövödelemnek meg nem fizetésével.

41. Minden erdőkre, havasokra és az várhoz való határokra nagy vigyázása legyen, mert az munkácsi jószág Lengyelországgal, homonnai, szerednyei Krajnával és sok nemes uraim jószágával határos; ha valahonnét foglalást hallana lenni, minékünk idején tudtunkra adjad. Ha penig, magad elvégezheted, mellette leszen Egresy Miklós uram, az miről értekezni kell, ő kegyelmét hivassad, és vele érts, kiváltképen az vármegyén levő dolgokról. Homonnai urammal való szomszédságot igen

megtartsátok, és ha miről irni kell, az ott való praefectust levelével találja meg kegyelmed és mindeneknek becsületesen irjon, mind itt Magyarországban levő uraknak nemes embereknek, és urak szolgáinak, azonképen idegen országbelieknek is, az mi becsületünkért s magájért is.

42. Az pósaháziak is az ő határokat beljebb-beljebb szokták irtani az várhoz tartozó erdőkben, azt is megtiltsad és az ortó embert megfogassad az kit rajta kaphatni és törvény szerint meg kell büntetni; az szokás szerint ketreczeket, kerekeket csináltasson a pósaháziakkal, hogy az usust el ne veszitsék.

43. Az szent-miklósi jószágban kemencze-zab vagyon, arra is szorgalmatos gondja legyen udvarbiró uramnak és beszedje, hogy ezbeli jövedelme is meg ne kisebbedjék az várnak és az szent-miklósiaktól az erdő hiába ne pusztíttassék, az kik meg nem adnák, tőlük elfogassék. A csiga és kűtra való kötelekre nagy gondja legyen, mikor az hársfa hámlik, esztendőnkint.

44. Az *munkácsi* nemeseknek, az városbeliekkel való pörlődéseket, az vármegyére ne bocsássa. Ha az nemes embernek törvényének kell lenni az városbeliekkel, aut e contra, tehát az régi szent királyoktól az munkácsiaknak rendeltetett rendtartás szerént, az város székin törvénykezzőnek elsőbb, azután az várban felvihetik appellátióra, holott, az causa finiáltassék.

45. Az vámokra is gondja legyen, és azbeli jövedelmet is beszedje kegyelmed, az vámoknak utait is megcsináltassa, ugymint hidakat és gátokat, hogy igy az kereskedő emberek, az gonosz utaknak miatta, más utra, szokott utokat elhagyván, ne menjenek.

46. Az csépletőkre is rejá vigyázzon s vigyáztasson, hogy hitesek legyenek, és mind az várban, mind az fejér háznál, avagy terhes házaknál egyenlő és igaz *kassai* mérték tartassék, Istennek parancsolatja szerint, mert nagy mértékekkel bevenni és kicsinynyel kiadni nagy vétek és büntetést is vár.

47. Isten nevében kolduló és kapura menő nyomorult szegényeknek, egyenlőképen adassék és osztassék, akár búza, akár gabona, akár prófont avagy egyéb táplálásra való élés, számba vétetik.

48. Az rétek azhol ortást és tisztitást kivánnak, megtisztíttassanak és idején megkaszáltassanak, és mennél több széna lehet, takartassék egyben; ha kiváltatik, pénzen is eladassék tékozlás kivül.

49. Köles is anynyi vettessék, hogy nemcsak az vár szüksége vegyen elégséget abból, hanem pénzen is eladhassanak benne bőséggel.

50. Az peöch (? igy!) baromra is gondja legyen kegyelmednek, mely az sarkadi mezőn szokott lenni és hizlaltatni, kiből az konyha szüksége tartassék.

51. Az vadkertre is vigyázás legyen, azhol épitést kiván, megépittessék, hogy az kertnek rosz volta miatt, az vadak ki ne szaladjanak.

52. Karuly- és madárjövedelem is vagyon az várhoz, melyet az udvarbiró idején kiszedjen egy táblára az urbáriomból. Azonképen az nemezekben és hevederekben annyit vegyen be az vár szükségére az mennyi elégséges, az többiért penig pénzt vegyen és szedjen.

53. Az kenézeket megczirkáltassa minden helyekben, és azkiknél *Rákóczy Zsigmond* levele találtatik, azokat elszedje, és ha új levelet nem akarnak váltani, dologra üzze, instar colonorum.

54. Akó-buza akó-széna is jár az várhoz, azokat is beszedje pénzen, justo pretio, és minden tehetségével azon legyen, hogy az *várnak jövedelme* az summában meg ne kisebbedjék, ki ad minus 26000 forint szokott lenni, mindenekből pénz teremtessék.

55. Gonosztevö emberek kik találtatnak, az várban felvitessenek, és törvény szerint büntettessenek, azki halált érdemel megölettessék, a mások példájára, Isten parancsolatja szerént, dentem pro dente, oculum pro oculo etc; és azfélének vére pénzben ne vétessék. Azki penig, nem halálos vétek, azok, avagy kapu között megcastigáltassanak, avagy pénzbeli fizetéssel megbüntettessenek, az mondásra képest: „Misericordiam volo et non sacrificium", az pénz penig mi szükségünkre fordíttassék.

56. Az birságoknak beszedésére, hütös ispánok vagynak minden vidéken, és azt beszedvén, szolgáltassék udvarbiró uram kezéhez, czédulát adván nekik róla pro futura cautela.

57. Vidékiektől vetendő földekből való dézsma-jövedelem az régi szokás szerint, kiktől 2 dézma illik, az vár szükségére szedessék és tartassék; az ispánoké bitang, az birságpénz 1 forint.

58. Az beregszászi vámosságra is, jámbor és bizonyos ember rendeltessék, ki az szőlők mívére is, és az malomkő-bányára szorgalmatos gondot viseljen.

59. Só-jövedelem is vagyon, abból is az udvarbiró, ungvári, szobránczi és nagymihályi sokadalmokban pénzt gyüjthet és gyüjtsön.

60. Az praebendáriusoknak, szám szerént, mi tőlünk való értelemből, nevek nótálva legyen, az kinek-kinek rendelt praebendája megadattassék. Zúgolódásnak eltávoztatásájért, az mi bejövetelünk napja meg legyen specificálva, harmad napig az udvar népének az régi szokás szerént, asztala lehet, harmad napon mindennek praebenda rendeltessék udvarbiró uramtól, az mi értelmünkből, hogy így az tékozlás és felettebb való költség eltávoztassék és mindenféle exitus takarékos legyen.

61. Az méheskertre is gondviselés legyen, és idején anynyi méz takartassék az várban, ki annuatim elégséges legyen az konyha szükségére, necsak ott, hanem másutt is, azhol kivántatik.

62. Huklivárul is, az zsindely annuatim 36000 szám, a huklivaiak adajok szerint aláhozassék az vár szükségére.

63. Az fürészmalmok is, tőke nélkül meg ne fogyatkozzanak és veszteg ne álljanak, hanem azokon is continue deszka metszessék az vár szükségére és pénzen való eladásra is.

64. Kárló-pénz is vagyon, arra is gond viseltessék és beszedettessék, mi hasznunkra.

65. Kántoros uraimnak, esztendős szolgáknak, mi értelmünkből, fizetések megadassék, conventiójok szerént, hogy azért mi ne búsíttassunk, és azkinek mit fizet az udvarbiró, tőlök testimoniálist vegyen számadására, adósságot penig, magán ne hagyjon, az úrnak jövendő búsítására.

66. Az mi hon nem létünkben, kapitány uram és kegyelmed hon nem létében, porkoláboktól kért pecsétnek megvettetésejért, kegyelmed mi számunkra az fl. 12 birságot megvegyed, törvényben való 12 és több forint birságot is mi számunkra vegyed, és róla számot adj, fogadások szerént, és fizetése alatt.

67. Az drabantoknak is, mi értelmünkből, bizonyos számok legyen, és azoknak fizetések, az porkoláb előtt hórul hóra legyen; testimoniálist vevén róla minden hóban, mennyi drabantnak fizet, az porkolábtól pro cautela; minden fizető nap harminczkettődik holnaponként, az hópénzeseknek fizetésekben.

68. Az kövi halas és pisztrángos patakokra is gondviselés legyen, hogy azokat is, se titkon, se nyilván, se külső ember, sem az jószágbeli, ne halászsza azki penig halászná, az mulctát fl. 12 megvegye rajta.

69. Gáthi, cserneközi, munkácsi halászokra és egyebütt valókra is gondviselés legyen, Gáthrul az 60 számú öreg csukát hozzák fel, mert szokások, hogy az öreg számú halat pénzen adják, az mi asztalunk penig apró hallal tartatik; ha különben találtatik, az birónak törvény szerint egy ökre elvétessék. Lucskárul penig rák hordassék s hal is szokás szerint és pénzen ne vétessék.

70. Az majorban való kappanoknak szaporodására, kakas, tyukfiak szedessenek idején, kikből idején, ahoz való asszonyemberekkel, bőséges kappanok heréltessenek, konyha szükségére, és az mi bejövetelünkre, ludak, kappanok hizlaltassanak, régi mód szerént.

71. Az árokban is, és az malmokban, régi mód szerént, disznók hizlaltassanak, konyha szükségére avagy pénzen eladásra.

72. Contingenseknek, kik az várban felmennek, az mi becsületünkre, kinek-kinek érdeme szerént, gazdálkodtassék és nevek meg legyen specificálva, tékozlásnak eltávoztatásájért; praedicátornak, deákoknak az ő praebendájok, mi hirünkkel adassék meg.

73. Az várbeli míveseknek is, ácsoknak, kovácsoknak, bodnároknak, kikre mi kél, specificálva legyen, minden héten, világosbb számadásra, nevek, számok, mennyin voltak és mit míveltek.

74. Minden tehetségével, az úrnak minden határit őrizze és oltalmazza, az úrnak jóakaró szomszéd barátokat szerezzen, az vármegyére vigyázzon Eghressy Miklóssal, Körösivel és Mátyás deákkal együtt.

75. Az Krajnyán minemü vetést Szerdahelyi János cselekedett, akár őszi, akár tavaszi vetés legyen, az udvarbiró fel ne hagyja takarni.

76. Az munkácsi nemes embereknél, jobbágyunktól pénzen vétetett szántóföldek, rétek és szölő-örökségek vannak, kiből annakelőtte, minekünk dézma adatott, mostan is, maga megfizetése alatt, se szántóföldek, szölők dézmáját, rétek akó-szénáját meg ne engedje, hanem mi számunkra betakarja.

77. Mivelhogy az mely buzából vám nem vétetik, annak liszti, tudó dolog, hogy szaporodik, minden 10 köböl buza után 11 köböl liszt leszen; perceptomot azért ugy csináljon, és arról számot is úgy adjon, számban különben nem vétetik, hanem minden 100 köböl buza után 110 köböl liszt legyen, perceptomban és erogatióban.

78. Gorondon és Rákoson majorházakat épittessen, és azokat fejős baromval, tyúkkal, lúddal az vár szükségére megtakarja bőségesen.

79. Porkolábok, ispánok, dolgosok, hivataljokban tartsák magukat, és az udvarbiró tisztihez, semmiben, sem az jövedelem-beszedésben, sem az majorság dolgában, sem az kertbeli vetemények dolgában, és azoknak maga számára való hordásokban magokat ne avassák, az mi kárunkra. Ha annak okájért, az mi kárunkat látják az porkolábok, arról az udvarbirót vagy dolgosokat megszólitsák idején, vagy minket tisztek szerint informáljanak róla. Ha mit penig, az udvarbiró reájok biz, abban eljárjanak, az mi hasznunkra nézve.

80. Takarodás idején, aratókat, kaszásokat, az mi dolgunkról, senkinek ne hagyjon maga szükségére forditani, az mi kárunkra; réteket, szántóföldeket mindenütt kiirtasson, és az régi szokásnál *többet* vettessen, mind őszi és tavaszi veteményt és az földeket megganéjozza.

81. Az gáthi erdökön, Gorond és Lucska táján, egyebütt is, mind Munkács, Beregszász és Vári táján, hidak épen tartassanak, büntetés alatt, mely büntetést az udvarbiró rendeljen közikben, és ha elmulatják, avagy contumaxoknak találtatnak, toties quoties parancsolja nekik, az udvarbiró az birságot, mi számunkra megvegye, az birság penig minden parancsolat után 25 forint legyen.

82. Az urbárium szerint Sz.-György és Sz.-Mihály adaja, annuatim, idején kiszedessék, és abban restantia ne maradjon semmi, és az mely

falunknak szabadságok eltelik, azok is adót adjanak és szolgáljanak, az udvarbiró, maga fizetése alatt, rejá vigyázzon.

83. Minthogy penig immár Vereczke is Munkácshoz való jószág, udvarbiró uramnak legyen arra is szorgalmatos gondviselése, és annak szokott jövedelmét debito tempore exigálja, mind pénzből s mind egyébből, az urbáriumban irja be.

84. Ezeken kivül, ha mi az instructióban nem volna is, udvarbiró uram, maga becsületiért, industriája szerint, mindenben hasznunkat kövesse, és az *ménesre* is gondot viseljen, és az gyermek-lovakat, idején, az mi akaratunkból, az istállókban, kötőfékekre kifogassa, és mindenekre gondot viseljen, mely ő gondviselése legyen az úr Istennek nevének dicséretire, nekünk hasznunkra, magának penig becsületire. Amen. Datum in arce nostra Munkács die et anno ut supra. Nicolaus Esterházy s. k.

Eredetije az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 409. n. 14. alatt.

Közli: *Ö.*

A MAGYAR RÉZTERMÉS S AZ ERDÉLYI HIGANY ELZÁLOGOSÍTÁSA HOLLANDIÁNAK.

Wir Leopold etc. thuen zu wissen, das wür zur Steuerung des Kriegs, worinnen wür uns neben dem teutschen Reich gegenwärtig eingewikhelt befinden, zu Behueff deren darzu unvermeüdentlich benöthigten Lasten und Unkhosten, zu Dienste und Besten unser Ständen, und Inwohnern von Nöthen gehabt haben eine Summam von 800,000 burg. Rhtl. oder 2.000,000 Pfundt Holländ. und zwar über diejenigen Summen als von 620,000 Rthl. oder 1.080,000 Rthl. Holländ. von 320,000 Rth. oder 800,000 fl, Holländ. auch noch von 500,000 rt. oder 1.250,000 fl. Holländ. so in denen Jahren 1695., 1698. und 1701. respective negotieret seind, und worvon seithero eine Summa von 332,800 Rthl. oder 1.082,000 fl. Holländ. wo nicht ein mehrers abgeleset worden ist, und dabey absonderlich reflectirt auf das Interesse, welches das heilige römische Reich, und in Specie alle unsere Erbkönigreiche und Lande darbey haben, auf Intervention und Garantie von denen *Staaten Generalen deren verainigten Niderlanden* durch verschiedene Particularen, die unter denen Staaten deren vereinigten Niderlanden, und anderwärts ansässig, uns, und zwar die eine Helfte auf *Loos-Renthen* zu 5 von Hundert, und die andere Helfte auf *Leib-Renthen* zu 12 von Hundert des Jahrs, unter sicheren Conditionen wegen Restitution sowohl des Capitals deren Interessen vorgestrekhet worden.

Welchemnach wür, deme zu Folge gelobet haben und geloben hiemitt, vermög diser unser ausdrükliche Obligation die verschriebene und empfangene Summen von 800,000 Rthl. oder 2.000,000 Holländ. Gulden, welche an unsern Hoff Cammerrath, und lieben Gethreuen *Antoni Ludwig Freyherrn von Pechmann* in Specie von Grobgelt nach der Münz der vereinigten Niederlanden ausgezahlt seynd, auch widerumb also in Grobgelt in Capital, als Interesse restituiret werden sollen; verschreibend dafür, gleichwie wür hiemit thuen alle Mittl und Effecten von allen unsern Ländern, und Domainen, und darunter unsere vorbenanten Landen von *Österreich* generaliter in gleichen alle Effekten, und Einkommen die wür haben, wo oder an was Orthen dieselben gelegen seyn mögen, auch die *Persohnen*, und *Güetter* von allen und jeden *unser Unterthanen*, wo die gefunden, oder anzutreffen seyn werden, umb wegen dises *Schuldtbrieffes* gearrestiret zu werden, es seye

durch Militär, Handt, oder sonsten in Specie, — sowohl unsere *Neüsohler* und *Schmelnizer Kupfer*, als *all* unser *Queckhsilber*, aus was für Bergwerkhen solches auch möchte erzeuget seyen, nicht allein dasjenige, was dermahlen noch in denen Minen ist, und jährlich daraus gezogen, sondern auch dasjenige so unter *Johan Deuz* zu *Assendelfft* in *Ambsterdamb* bereith ist, oder nochmahls unter demselben solte befunden werden mögen, gleichwie in Specie alles übriges *Kupfer* und *Quekhsilber*, welches aus unsern Bergwerkhen in unsern Königreich *Hungarn*, und Fürstenthumb *Sibenbürgen* gelegen, solte gezogen werden, austrükhlich hiemit versprechend, als wür thuen in Kraft dises, das alles selbiges sowohl *Quekhsilber* als *Kupfer*, ohne einige auch die allergeringste Diversion an vorgedachten *Jean Deutz* auf *Ambsterdamb*, *Hamburg* oder anderwerths wo selbiges erfordert würdet, gesandt werden solle.

Allermassen wür zufriden seynd, das zu mehrerer Versicherung dessen, durch obgedachte Staaten Generalen *eine Persohn* in die Gegend unserer vorermeldten *Bergwerkhen aufgestelt werde*, welche acht habe, das kein *Quekhsilber* noch *Kupfer*, so aus unsern Bergwerkhen gewonnen wird, anderwertig verwendet, oder versendet werde, welche Persohn, so offt es hochgedachten Staaten Generalen vor guett befinden mögen, verändert werden könne.

Geloben auch hiemit ganz ausdrüklich das über dasjenige *Quekhsilber*, so vermög obiger Obligation jährlich zu schikhen, durch uns stipulirt worden (welche Stipulation alhier wider für inserirt gehalten wirdt) wür auffs wenigste 600,000 Pfundt *Kupfer*, jährlich, so lang dis Capital lauffen wirdt, wohl mehr, aber nicht minder, und aus unsern Bergwerkhen in *Sibenbürgen* zum wenigsten 300 Haüte *Quekhsilber* jedes a 100. ℔ nicht weniger, aber wohl mehr verschikhen, und solch verschribenes *Kupfer* durch vorgemeldten *Johan Deuz* in currenten Preiss zu Gelt machen, und nach Abzug der Provision, sowohl aus ein als andern, die Bezahlung deren Interessen und Ablesung des verschriebenen Capitals, so weith als sich ein und ander erstrekhen kann, darvon laisten lassen werden.

Gleichwie wür zugleich gelobet haben und versprechen hiemitt *erstens*: das aus der verschriebenen Summa von 800,000 Rthl. oder 2.000,000 Holländ., ohngefährlich 320,000 Rtaller oder 800,000 fl. Holländ. welche auf das verschriebene *Kupfer* ausser unser Garantie albereiths negotiert seynd, in so weith solche durch unsere *Kupfer* nicht abgethann zu seyn sich zaigen wird, abgeleset.

Dann *anderten*: gemessen verordnet werden solle, weillen die Anticipation auf *Leib-Renthen* ein Werkh ist von sehr langen Jahren, entlich zu Endt von 12 Jahren, wohl ehender, aber nicht späther alle

die *Leibrenthen* in *ordinari Renthen* zu *convertiren*, umb dergestalt solche nebenst denen andern ablösen zu können.

Und zum *dritten* das wür verwahren werden, das der Verschleiss des vorgedachten *Quekhsilber*, oder *Kupfers*, so lang dise Schuldt tauert, nirgends anderst als in der Statt *Ambsterdamb* geschen solle, oder so viel das *Kupfer* angehet, an denen Orthen, alwo obbesagter Massen der *Johann Deuz* urtheillen wirdt, dasselbiges zum mehristen Vortheill verkauft werden könne, oder etwas geschehen solle, welches directe oder indirecte hingegen streitten könne oder möge.

Ersuchen also und authorisiren sowohl für uns als unsere Successores des heyligen römischen Reichs Erzherzogen von Österreich, sowohl die *Republic* von *Venedig*, als die Magistrat von der *Statt Hamburg*, *Livorno*, *Genua*, oder was für andere Fürsten oder Regenten es seyn mögen, im fahl wür wider Verhoffen an einigen Conditionen oder Puncten diser Obligation ermangleten, in solchen fahl alles *Quekhsilber*, und *Kupfer*, welches aus unsern Bergwerkhen gezogen ist, ohne Ansehen, ob solches uns zuegehörig ist, oder andere behaubten möchten, das sie selbiges erkauft hetten, so sich in derselben Stätten, oder Orthe befinden wurden, oder dasjenige Geldt, so aus deren Verkaufung herrühren möchte, an die Staaten Generalen, oder ihre Bevollmächtigte, alsogleich nach beschehener Erinderung ausfolgen zu lassen, und zu Handen zu stellen.

Gestalten wür pactiret, und versprochen haben, gleichwie hiemit beschicht, das von jezo, und ins künftig alle obberührte *Kupfer* und *Quekhsilber* an vorgedachte Staaten Generalen, für dise Schuldt haften, und verhypotheciret seyn sollen, zur Münderung und Vollthueung dessen, was wür alsdann noch schuldig zu seyn befinden werden möchten, in massen wür dan den vorgedachten *Johann Deuz* oder seines Successorn beordert und authorisirt haben, wie wür demselben beladen, und authoriziren in Kraft dises vorgedachten sowohl *Quekhsilber* als *Kupfer*, so unter ihme seyn werden, zugleich auch dasjenige, welches nach und nach, von Jahr zu Jahr, an ihn geschikhet werden solle, in solchen Preyss, wie der Curs sodann aldorth seyn wirdt verkauffen und Geldt machen zu können, umb daraus die Interesse von halb zu halb Jahren, und folglich auch die Haubt-Summa, so weit sich solches erstrekhen kan, abzuführen, und zu bezahlen, so lange bis das dise Schuld von 800,000 Rthl. oder 2,000.000 Holländ. Gulden sambt denen Interessen vollständig, und gänzlich wirdt abgethann, und bezahlt seyn. Welches wür rechnen, das es auf solchen Fuss in der Zeit von 12 Jahren, wie vorgesagt ist, füeglich geschehen kan, wür auch versprechen, das wohl ehender, aber nicht spätter zu bewerkhstellen, ohne das hiezu auf einige Weis längere Zeit erfordert werden solle.

So jedoch beschehen möchte, aus Ursach dagegen alles Verhoffen, dergleichen Quantität *Kupfer* als jedes Jahr darzu von Nöthen ist, in ain oder anderen Jahr nicht verkauft werden möchte, welches dann das folgende Jahr gewiss umb so vill mehreres gezogen werden wirdt, versprechend das dessen ungehindert, jedes Jahr dieselbe Quantität, und zwar wenigst 300 Vässel *Quekhsilber* an mehrgedachten *Johann Deutz* oder sein Successorn werden verschikhen lassen, ingleichen auch jedes Jahr 600,000 Pfund *Kupfer* mit dieser Bedingnus, das wann nicht jedes Jahr 300 Vass *Quekhsilber* ingleichen auch *600,000 ℔* Kupfer übersendet wurden, uns in solchen fahl, der Vortheil von der particular Bezahlung benohmen werden solle, und zwar dergestalt, das alsogleich wegen des restirenden völligen Capitals, undt Interesse die Execution vorgenohmen werden könne.

Und noch mehrers zu besserer Richtigkeit wür hiemit bedingen, und dahin uns verbinden, das von 6 zu 6 Monathen über diese, und die obgenanten vorgehenden Negotiationen und Anticipationen gerechnet, und liquidiret, wie auch die von dem *Johan Deuz* überschikhende Rechnung von Zeit zu Zeit, immer 3 Monaten, nachdem sie übergeben seynd, geschlossen, oder contradicirt, oder im Gegentheill, da dise Zeit verstrichen, als wann sie finaliter geschlossen, oder liquidirt wären, gehalten werden soll.

Entlich haben wür ausdrückhlich versprochen gleichwie hiemit beschicht, das gegen dise Schuldt, als welche von sich selbsten, von allen andern separiret ist, einige andere Schulden, Gegenforderungen, Liquidationen, Versprechungen von anderwärtigen Bezahlungen, oder einige andere Executionen nicht allegirt oder eingewendet, auch dahero auf deren keinerley die allergeringste Reflexion gemacht, sondern das in diesen fahl allein auch den Inhalt diser Obligation dahin geschehen werden solle, das daran, und denen Particularen, welche ihre Gelder hierauff geschaffen haben, ein völliges Geniegen beschehe, zu mehrer Sicherheit deren Staaten Generalen haben wür nach reiffer Überlegung uns begeben, und renuntirt, wissentlich, und ausdrukhlich allen Exceptionen, und Privilegien ingleichen auch allen Beneficien und Exceptionen auch in Specie der non numeratae pecuniae, doli, erroris, wie auch dem Beneficio appellationis, revisionis, ant nullitatis processus, und allen andern dergleichen, wie solche von Menschen Sinnen erdacht werden mögen. Urkhundt dessen haben wür gegenwertige Schuldtverschreibung und Versicherung etc. Wienn den 1. Martii 1703.

Hivatalos másolata az Orsz. Levéltár erdélyi kincstári osztályában 1703. évi 63. sz. alatt.

Közli: *Ö.*

TOKAJI BORTIZEDELÉS MÓDJA.

Tokai bor-dézma felül observátiók 1700-ban.

A bor-dézma eleitül fogvást egy volt, most is egy vagyon indifferenter, mindenek: lakosok, extraneusok (az exemptákon kivül) a váras szőlő hegyekrül valamennyi *szín-bor* lészen, a dominus terrestris számára *ötöddel* tartoznak. Valamennyi bort szürnek pedig odaki a hegyen, tartoznak azt a dézma házára bevinni, be is iratni és minden *ötödik csebert* vagy *köblöt* ő nagyságok számára adni. A király számára dézma itt, ab antiquo nem exigáltatott. Főbiró, kis birák, kerülök, a nótárius is dézmát nem adnak, ezért a birák a dézmást vagy tartják, vagy alkusznak véle.

Törkölyről. Régenten a dézmára szokták volt hordani, mely aránt ilyen modalitás observáltatott.

1. A hites *törkölylátó* megnézte mint nyomták, vagy csinálták ki a szőlőt vagy törkölyt és a minyimü levesnek látta, a szerint iratta be, 2—1 köbölre vagy 2 iczére, többre nem. A törkölylátó ha levesen látja a törkölyt, annálinkább a mustot ha szőlőfejet mutat elevent, ekkor a törkölylátó jó lelkiismerettel tartozik ugy limitálni és beiratni, valamint a kád-szőlőnek continentiája és mennyisége vagyon.

2. *Törkölyszurkáló* is volt, ki is a vastag csap-helyen bé, ahhozvaló ruddal vagy karóval, (mely a kádat általérte) megszurkálta a törkölyt, és ugy csepegtette le a mustot, a csepegettetés ideje vagy continentiája pedig szokott csak addig lenni, mig a törkölylátó azon kád körül való dolgát elvégezi a törköly látást.

3. Ezt is advertálni kell, hogy a tökölyes kádnak a csapja (melyre is a törkölyt szokták megszurkálni) szokott lenni a *hetedik* abroncson felől.

Az *törköly* aránt pro nunc ezt kell observálni, hogy a feljebb iratott modalitás most nem observáltatik, ezen háboruságos időtül fogvást, hanem kiki maga szőlője alá, mind megszedeti szőlőjét és igy hozzá készülvén vagy elvégezvén is szedés munkáját, annakutána egy hites kerülőt az gazda odahiv, annak megmutatván a szedetett eleven szőlőt (mely a kádokon vagyon) azt limitálja mennyi *szín-bor* lehet róla s a szerint beiratván a dézmással, annakutána annyirul tartozik a gazda dézmálni, azért a nem régi usuálás szerint *törkölyös dézma* nincsen.

Observáltatik mostan ilyen, ha a lakos dézmáló ember, a kádba szedett nyers szőlőt vagy a szőlője alatt, vagy ha házához szállitja, ott a körülő kikérvén a dézmástul, megláttatja és limitáltatja az szőlőt, valahányszor terhet látott mindannyiszor 40—40 pénzt tartozik fizetni és az ilyen 40 pénzes proventus in duabus partibus az dézmásé és in tertia a nótáriusé. Meg kell penig tudni, hogy a hazavitt terhet nem szabad addig leszállitani, vagy abbul valamely részit valahová tenni, mig a hites kerülő meg nem nézi s nem limitálja. Azon gazda szokott adni a limitáló kerülőnek (sed non ex debito) valami kevés szék-husra valót is adni.

Mely igen is, nem régi rend tartatását és modalitását, a dominus terrestris mint hagyja helyben, (ezen maradjon meg, avagy a régen observált törkölyös dézma) lészen az dominus terrestris determinátiójában.

Vidékiek pedig, ha kádra rendelt szőlője meglátására és limitálására kerülőt kérnek ki a dézmástul, minden láttatástól tartozik az gazda a kerülőnek 1 köböl borral, a dézmásnak és nótáriusnak is 1 köböl borral, és pénzzel ők osztoznak aequali modo. Ezt pedig advertálni kell, ha egy látással 5—6 vagy akármennyi kád szőlejét limitáltassa is, de többet nem tartozik se kerülőnek se dézmásnak és a nótáriusnak is, de valamennyiszer elhijja avagy kikéri, mindannyiszor annyival tartozik kerülőnek, dézmásnak, nótáriusnak.

Ha pedig azon *vidéki* ember, a terhet a dézmára viszi és ott limitálják meg, ott a köblös borral senkinek nem tartozik: kerülőnek, dézmásnak, nótáriusnak, hanem csak 40 pénzzel, mely is a dézmásé és nótáriusé, ide is penig valamennyiszer terhet hoz, mindannyiszor 40 denár adásával tartozik.

Ezt is meg kell tudni, minden dézmáló emberen (lakoson vidékieken *pennaticumot* exigálnak, a mostani dézmálásnak uj modalitása mellett, ugymint minden dézmáló emberen per justas 2, melyet is tartanak dézmás és nótárius proventusának, mely exactiót a dézmálók mind ez ideig nem tudtak és eszekben nem vettek, mivel a dézmára való czédulában ugy volt inserálva, hogy ezt senki eszibe nem vehette. Már mostan ezen dolog felfedeztetvén vagy nyilatkoztatván és a dézmáló felül is megértvén, nem kevéssé sajnálják, nem is tartván igaz exactiónak rajtok, földes ur impositiója is nem forogván benne, hanem csak valami dézmás maga impositiójábul szaporitotta proventusát ezzel is, a szegénység terhére. Efféle a régi métóságos földes urak idejekben, meg nem engedtetett, tovább penig áll az dominus terrestris jóakaratjában mint hagyja.

Bor-dézmákori *convictiók:* 3 forintig a dézmásé és a törvénytévő

biráké, azonfelül való convictiónak penig quoad proventus, két része a földes uré, harmadrésze a dézmásé és a törvénytevő biráké. Hamikor fogtatásért, tartásért etc. 40 pénzes letétel vagyon, az a dézmás accidentiája.

Vidéki emberek, kiknek ezen promontóriumokon dézmaadó szőleik vagyon és itt házok nincsen *fertonnal* is tartoznak, ugymint minden ember per den. 72 mely is a dominus terrestris proventusa.

A kiknek penig itt házok vagyon, semmi fertonnal nem tartoznak, mivel azok házoktul taxát adnak.

Egykoru másolata az Országos Levéltárban Urbar. et Conscrip. fasc. 13 no. 24 alatt.

Közli: *E.*

AZ ARANYOLVASZTÁS LEIRÁSA 1705-BŐL.

Az aranytisztitás módjának rövid leirása, mely megpróbáltatott, és kiadattatott in anno 1705. die 18 julii Ötves Szölősy Gábor által.

Az arany, mely tisztitásra szokott adattatni, tisztul három móddal. Egyik módja a tisztitásnak: *választás*, másik: *czementelés*, harmadik: *piskloczozás*, egyéb módja az aranytisztitásnak nincsen semmi. Ezekkel szoktanak élni az egész országokban, mindazáltal az arany terméséhez képest hol egyikkel, hol másikkal.

A *választó-viz* készittetik gáliczkőből és salétromból, üvegekben hasznosabban, cserép-edény ritkán állja meg, hogy el ne szakadjon, melyet midőn főzünk, néha fontjának az ára rámégyen 3 forintra 50 pénzre, néha 4 forintra is, ahhoz képest, amint a szerszámot vehetjük, a mellette való munkán és fáradságon kivül.

A *czement-por* készittetik sóból és téglából, e nálunk bővebben találtatik és olcsóbban is.

A *piskloczi*, aki *Rosnyóbányáról* kél néha 8 polturán, néha tizen, néha tizenkettőn is elkél, az *erdélyi* olcsóbb, de rosz.

A tisztitásnak egyik módja a választás.

Ha az erdélyi aranyot választással akarjuk tisztiltatni 100 nehezék aranyhoz kell olvasztanunk 200 nehezék tiszta finom ezüstöt. Néha az arany feljebb való grádusához képest többet is, és igy öszveolvasztván, lészen 300 nehezék; 300 nehezék aranyos ezüsthöz 300 lót viz kell, néha több is, ez a lót viz tészen 9 fontot és $^1/_2$ fertált; 3 forintjával 50 pénzivel számlálva fontját, tészen 31 forintot 93 pénzt, és igy eszerint 1000 nehezéket érnénk meg 319 forint 30 pénz érő választó-vizzel, az ivegekben való káron kivül.

Ebben mindazáltal az a jó, hogy az aranyban lévő ezüstöt is kiadja, ugyhogy ha 1000 nehezék szin-aranyat választunk, 1000 nehezék arany után, minthogy harmada ezüst, kellenék kijönni 333 nehezék ezüstnek, de ez is apadás nélkül nem megyen véghez, melynek az ára, nehe-

zékét 40 pénzivel számlálván, megyen 133 forintra 20 pénzre, ezzel ugyan a választó-viz árában lefizetődik, de mégis a választó-viz ára többre megyen az ezüst áránál, 186 forinttal 10 pénzzel.

Másik módja az aranytisztitásnak a czementelés.

Ez megyen véghez sóval és téglával, ugyhogy 1000 nehezékhez bármenynyi, 4 forint ára szerszám, de nem megyen, ez minden reá való költség a czementelésben, ha mi fazékok reá mennek nem tészen többet, mint ha a választáson két iveget eltörnénk.

Ebben a czementelésben benne marad a czementsárban ugyan az ezüst, de *Felsőbánya* vagy *Radnán* azt is kivehetni belőle, noha intacte annyit nem, mint amennyi benne marad.

Harmadik módja a tisztitásnak a piskloczozás.

Ezzel mind károsabban tisztul az arany, mind penig a matéria is szüköbb és drágáb az czementpornál, veszedelmesebb is a tisztitónak, ugyhogy ne féljen hogy megvénüljön, aki gyakorta él véle, ezzel nem éltenek az aranyverők.

Ezeken kivül az olvasztáshoz kivántatik *salétrom*, *póris*, *tégely*, *szén*, *fa* mely mindenféle tisztitásnak módjához szükséges, a fán kivül, mely a pisklóczózáshoz nem szükséges.

Szölösy Gábor s. k.

Eredetije a Magyar Nemzeti Muzeum levéltárában.

Közli: —*y*.

BALASSA-GYARMAT MEGTELEPITÉSE.

Én gróf gyarmathi *Balassa Bálint*, koronás király urunk ő Fölsége tanácsa, komornikja, Korpona városában lévő praesidiumnak főkapitánya, és nemes Honthvármegyének főispánja; és nemes vitézlő *Borczichky István* ő Fölsége beszterczei harminczadosa, mostan divinyi jószágoknak főgondviselője, és ezen alul megirt dolgokban tekintetes nemes magyar *kamara* plenipotentiáriusa. Adjuk tudtára mindeneknek az kiknek illik.

Mivelhogy *Gyarmath városa* jó időtül ugymint háborutul fogvást pusztán állott, jövén előnkben Dióssy Mihály és Mészáros Miklós az egész Gyarmatnak *megszállására igyekezők* képiben, s alázatos instantiát tévén azon *puszta prédiumnak* megszállásárul; tekéntvén mi is mind alázatos instantiájokat, mind mostani időnek szükséges voltára is nézve, ő Fölsége, hazánk és magunk jövendőbeli javát is respectálván, annuáltunk, hogy a megnevezett helyt alul megirt conditiók alatt szabadon megszálhassák.

1. Azmég házokat épitenek, megszaporodnak és magokat jó móddal odahelyheztetik és collocálják (hogy annyival inkább többen reá édesedjenek), a jövő Szent-György naptul fogvást számlálván, 3 egész esztendeig adatik szabadságok; eltelvén a 3 esztendő, minden jobbágyházhelytül 1—1 tallért fognak fizetni.

2. Mivel a gyarmathi határt oly szük helynek mondják lenni, hogy öreg mezei város be nem érné véle, az *illéssi* és *szobi* prédiumok is nekiek engedtetnek, ugy, hogy szabadon szánthassák földit és pascuátióját éljek, akitől annuatim jó pénzöl 12 forintot fognak fizetni; és borbul, gabonábul, juhbul az miből dézma szokott járni, kilenczedet fognak adni a dato praesentium. Mely jövedelmek fele ő Fölsége részire, fele penig ide, ugymint Balassa Bálint részire szolgáltatik. Kilenczedet mindazáltal praecise gyarmathi földekből 3 esztendeig nem fognak fizetni.

3. Malmot, vámot, cum suis pertinentiis, nem másnak, hanem az uraságnak lészen szabad erigálni, mely épületet, annak hidját, gátját az dominium, együtt Gyarmath városa munkájának segétségivel fogja épiteni.

4. Mivel azon városban legalább 5 vagy 6 jó sokadalom szokott lenni, az borkorcsma: sokadalomkor, derék- és barom-vásárkor is az uraké lészen, azalatt a városiaknak nem lészen szabad bort árolni és korcsmát tartani. Vásárokon és sokadalmokon kivül való korcsma az ő számokra fog reserviálni.

5. A mészárszéktől: 2 mázsa fadgyat fog a mészáros annuatim fizetni, vagy a város; és a nyelvek is, régi szokás szerint, megnevezett két részre lesznek.

6. Ha az uraságnak kedve tartani fogja, szabadon épéthessen, mind fiscus maga részire, mind én ugymint Gróf Balassa Bálint, magam részemre, curiális majort egyet-egyet, melyhez szántóföldeket (mivel most is vannak) majorság-réteket is és egy-egy major öreg szőlöt in tempore szabad légyen applicálni; az több szőlők városbeliek számára cedálnak nonábul.

7. Ő Fölsége jussa a harminczadtartásban mint annak előtte, fentmaradjon in integro ottan.

8. Országunk törvénye szerént: az halászat, madarászat, vadászat, fiscus és Gróf Balassa Bálint részire (minthogy felét mindenkor én birtam, Balassa Imrérül penig a más hasonfele fiscusra szállott légyen, melyre rendeltettek is, szokás szerint, arravaló emberek) fog maradni.

Az mesteremberek is, kik lesznek, czéhlevelet: fiscus emberitül és én tőlem tartozzanak venni és consensust obtineálni, melyet szabadok lesznek ő Fölségivel is confirmáltatni.

Mivelhogy pedig megnevezett Dióssi Mihály és Mészáros Miklós, mindkét részről való gondviselőkké rendeltettenek, sőt ők is fáradtak előttünk és interponálták is magokat mindnyájok képiben, hogy Gyarmatnak megszállását engedjük, akarván hozzájok jóakaratunkat mutatnunk, adtunk nekiek szabadságot, hogy a város helyin pro sua commoditate, jurisdictione nostra haereditaria salva permanente, ki-ki közülök 1—1 házhelyt, ugymint egész sessiót prae ceteris magának választhasson, mely 2 házhelyt, minden censusbul, nónábul eximáljuk és immunissá tesszük, ugy mindazonáltal, hogy mind magok, mind maradékjok tartozzanak az uraságnak hiven szolgálni és mindenekben engedelmeskedni, és ott való proventusokat hiven kézhez administrálni, melyeknek nevekedvén fáradságok és tapasztaltatván hüségek s hasznos szolgálatjok, azután, bizonyos képes fizetéssel is ajánlja magát az uraság.

Mely dolgoknak nagyobb bizonyságára és conserválására adtuk ezen, magunk kezünk irásával és pöcsétünk nyomásával megerősitett levelünket. Datum in castello Divínyallya die 18 mens. Octobris anno domini 1671.

Egykoru másolata az Orsz. Levéltár kincstári osztályának utasitásai közt.

Közli: —*nd*—

A KASSAIAK SZÁMA S ADÓKÉPESSÉGE II. RÁKÓCZY FERENCZ ALATT.

Felséges Vezérlő Fejedelem! Nekünk Kegyelmes Urunk!

Országos foglalatossági között hogy tovább is merészeljük Felségedet alázatos instantiánk által terhelni, arról alázatosan követvén, mind Felségednek, mind penig a nemes országnak tovább való informátiójára nézve, szabad *Kassa városában lévő* és közönséges terheket supportáló külömb-külömbféle *rendeknek státusukot, számokot* és *conditiójokat* nagy alázatossággal declaráljuk.

1. Méltóságos *úri* és *nemesi rendek*, úgy *szerzetesek* és egyebek a nagyobb és tekéntetesebb tractusokat *80 házig circiter* bízván, és megannyi *pusztán* állván, azoktul jobbára semmiben nem contribuálnak.
2. Magát jobban biró és *bótos kereskedő* tanáltatik ... nro. 7.
3. Szegényebbrendü, *puttonos kalmár,* dohánynyal, s más aprólékokkal kereskedő ... ... nro. 18.
4. Külömb-külömbféle és magát jobbacskán biró *mesterember* tanáltatik ... ... nro. 39.
5. Ugyan külömb-külömbféle és *szegényrendü mesterember*, aki mestersége után 1 dicánál többet alig fizethet és rész szerint sellérségben lakik ... ... nro. 143.
6. Minden kereskedés nélkül *magokat benn táplálók* és *középszerüképen lévők* ... ... nro. 33.
7. *Szegény sellérek* a városban szerte széllyel ... ... nro. 45.
8. *Miserábilisek* és szegény *özvegyek* ... ... nro. 45.
9. *Mur*[1]) alatt lakó *szegény emberek* és *kapások*... ... nro. 26.
10. Az egész *hostátokon* elpusztult *szegénységnek száma* tanáltatik még ... ... nro. 63.

Ezeken a *férfirendet* és *gazdákot* értvén, és ugyanezeknek numerusából és facultásibul, város kevés proventusival együtt, kemény hitezés után eliciáltatott az kassai 1496 dica.

Ilyen státusban lévén azért Kassa városa Felséges Urunk, amidőn

[1]) Azaz *submuralis* = a városi fal alatt lakó.

az 8000 dikák után reája limitált dicale quantumot, a magistrátusnak repartiálni kelletett volna szegény sellérekre, miserábilisekre, özvegyekre, Muraljakon lakó szegényekre, s hasonlóképen hostátiakra *(kik is in universum tesznek 179 personát)* auctionális summát, hogy felvetvén exigálhatta volna, Felséged bölcs itiletire alázatosan engedjük.

A szegény rendü *puttonos kalmárokra*, külömb-külömbféle szegény *mesteremberekre* és minden kérkedés nélkül benn a városban *magokat tápláló́kra (kik 194-en vannak)* felvetette ugyan a magistrátus, de hogy csak in medietate is, etiam strictissimis executionibus mediantibus exigáltathatta volna, semmiképen szerét nem tehette.

Az magokot jobban biró *bótos kereskedők* 7-en lévén, a *mesteremberek* penig 39-en, ezeknek egész tempore conscriptionis adinveniált dicájokra per florenos 16 den. 24. a summákot felvetvén, de integro exigáltatta. Sőt azonkivül, nomine mutui is, bizonyos summákot, juxta qualitatem et quantitatem facultatum quorumlibet imponálván, aki complanálni nem akarta a kölcsönt, executione mediante is desumáltatni kelletett a magistrátusnak.

De mindezeken kivül propter miserabiles, viduas, inquilinos, *submurales*, suburbiales et potiorem pauperorum mechanicorum partem, a 8000 dicák után való impositióban nagy fogyatkozás lévén, és az executiók sürüven a várost érdekelvén, leghasznosabb jószágától meg kelletett válni, és azt egynehány ezerekben elzálogositani.

Ehhez accedál, hogy azon város már egyszer is, másszor is, többen 100,000 forintig való adósságoknál involválván magát, azoktul de anno in annum interesseket kelletik fizetni.

Utóljára minemü és hány százezrekbül álló károkat vallott mind bloquádának, mind penig obsidiónak idején, jól constálván Felséged előtt, annak hosszas declarátiójával Felségedet terhelni nem kivánjuk. Egyedül azon alázatosan kérjük, méltóztassék mindezeket kegyelmesen reflexióban venni és mostani dicáinkbul nevezetesképen relaxálni, mert egyáltaljában ex praemissis általlátjuk, hogy az 6000 dicákot nem fogjuk supportálhatni, pro improportione lévén az is, hogy egy nemes vármegyének, példának okáért: Tornának, kinek csak egy dominiumában is több nép s több facultás vagyon, hogysem egész városunkban terhet supportálók, s még sincs annyi dicája, mint minékünk. Mely hozzánk mutatandó kegyelmességéért Felségedet és a nemes országot Isten ő szent Felsége hogy megáldja és ellenségei ellen győzedelmessé tegye szivünkből kivánjuk. Maradván Felséges Kegyelmes Vezérlő Fejedelmünknek

alázatos hívei és szolgái szabad *Kassa városa magistrátusa* közönségesen.

Kivül. Ad serenissimum dei gratia Fanciscum II-dum, sacri Romani imperii et Transylvaniae principem Rákóczy de Felsö-Vadász, partium regni Hungariae dominum et siculorum comitem, inclytorum regni Hungariae pro libertate confoederatorum statuum, nec non Munkácsiensem et Makoviczaiensem ducem, perpetuum comitem de Nagy Saáros, dominum haereditarium in Saáros-Patak, Tokay, Regécz, Ecsed, Somlyó, Lednicze, Szerencs, Onod etc. etc. dominum nobis benignissimum.

Eredetije az Orsz. Levéltár kincstári osztályában.

Közli: —*re.*

VEGYESEK.

Morva posztócsinálók letelepedése Puchón. Mint a hogy Franczia-országban, a nantesi ediktum visszavonása (1685) után történt, hogy a hugonetta iparosok vallásuk üldözése miatt, munkásságuk s ügyességükkel más országokat kényszerültek gazdagitani, kicsiben ugyanez esett meg Morvaországban, a harminczéves háboru alatt. A morva protestáns iparosok se tudván tovább türni elnyomatásukat, hazájukat elhagyni voltak kénytelenek.

Egy ilyen csapat kivándorló, mind morva posztócsinálók, 1639-ben megtelepedésük végett Erdély fejedelméhez I. Rákóczy Györgyhöz fordultak. Rákóczy örömmel fogadta őket, de nem Erdélyt, hanem lednicz ei magyarországi uradalmát s abban *Puchó* városát jelölte ki (Orsz. Lev. Rákóczy lt.) tartózkodási helyük gyanánt. Erre a czélra Rákóczy 1639-ben a városnak egy puszta jobbágy-telkén 13 házat épittetett 2175 frtért számukra, még pedig 3 nagyobbat, és 10 kisebbet és egy posztókallót. A költségeket a fejedelem előlegezte s a nagyobb házakat egyenkint 225 frtra a kisebbeket pedig 150 frtra becsülvén, minden morva posztócsinálónak ennek fejében évenkint 1—1 vég kék posztót kellett beszolgáltatnia, mindaddig, amig a posztó árából, a házak költsége letörlesztetett. Ezen kivül minden ház után, a földesurnak évente 2 frtot, a posztókalló használatáért pedig, minden posztóvég után 10 dénárt tartoztak fizetni.

A Puchón 1639-ben megtelepedett morvák számát tehát, körülbelül 13 családra tehetjük, kik — mivel a posztókalló évi jövedelme 60 frtra van becsülve, — évente 600 vég posztót készithettek, s igy minden családra körülbelül 46 vég csinálása jutott.

I. Rákóczy György fejedelen 1642 febr. 14-én külön kiváltságlevelet (Orsz. Lev. erdélyi Lib. Reg. XX. 62.) adott ki részökre, mely helyzetüket véglegesen szabályozta, másrészt állandó hathatós védelmet biztositott nekik s utódaiknak. E kiváltságlevél pontjai a következők:

1. Evangelikus vallásukat akadálytalanul gyakorolhatják.

2. Őket, feleségüket, gyermekeiket, áruikat, házaikat a fejedelem védelmébe fogadja mindenki ellenében.

3. Ha valaha hazájukban a béke és vallásszabadság helyreáll, oda bármelyiküknek szabad legyen visszatérni, ha házukba utódul tisztességes embert hagynak magok után.

4. Mesterségöket és kereskedésüket szabadon üzhetik, sőt ha va-

laki az ő kárukra ott Puchón — az országos vásárokon kívül — posztót behozni s röf vagy végszámra eladni merészkednék, az olyannak portékája elkoboztassék s annak fele az övéké, fele a fejedelemé legyen.

5. Minthogy kertecskéiken kivül csakis mesterségükből tartják fönn magukat, felmentetnek mindenféle, akár a fejedelemnek akár a városnak járó adó alól, kivéve ha valaki a városi polgároktól házat venne, vagy egyébként a polgárságba fölvétetni kivánná magát.

6. Urasági sót, sajtot, sört s más élelmi szert venni nem kötelesek, arra őket senki sem kényszerítheti.

7. Ha a fejedelmi udvar szükségére posztót csinálnak, akkor azt — a gyanu kikerülése végett — ne házi ritka gyapjúból kelljen csinálniok. Az udvar részére vett posztót pedig igaz árán, ahogy akkor az éppen kel, vásárolják meg tőlük.

8. Mindenki, vagyonáról szabadon végrendelkezhetik, gyámot nevezhet, a földesur minden beleszólása nélkül.

9. Ha sörfőzésre akarnák adni magukat (mert hiszen a posztócsinálás nem mindig fizeti ki magát) azt szabadon tehessék, sörüket akadálytalanul kimérhessék s eladhassák.

10. Ha a fejedelem költségén épített házaikat végleg magukhoz váltják, azokat örök jogon birhassák, s bármely tisztességes embernek eladhassák.

11. Minden ház után évente földesuri adóba 2 frtot fizessenek, és pedig felét Szent György, másik felét Szent Mihály napján.

12. A posztókalló és a posztókifeszitő használatáért, minden posztóvég után változhatatlanul, 10 denárt fizessenek.

13. A posztókalló javitását a szomszéd molnár tartozik elvégezni, és ha a kijavitás egy forintból kitelhetik, akkor annak költségét a posztócsinálók közönsége, azon felül pedig a fejedelem tartozik viselni.

14. Ha maguk közt czéhet alkotnának, és szabályaikhoz a fejedelem megerősitését kinyernék, e szabályokat és törvényeket hathatós védelmében fogja részesiteni.

15. Ha valamelyikük valakit a városban megbántana, akkor az olyat ne a városbiró vagy tanács, hanem a posztócsinálók községe, a maga törvényei szerint büntesse meg.

Ezen kiváltságok ótalma alatt, a morva posztócsinálók végleg Puchón maradtak, külön a város egyik részében. Sőt utánuk megint uj meg uj csapatok telepedtek meg Puchón s hogy mégis tekintélyesebb számmal, mutatja az, hogy I. Rákóczy György fejedelem 1645. jun. 11-én (Orsz. Lev. gyulafehérvári XXI. Lib. Regius fol. 175.) ezeknek ismét külön szabadalomlevelet adott, kifejezetten megkülönböztetve őket a posztócsinálók községétől. Lehet, hogy amazoktól származik az ottani cserépipar, de Puchónak országos hirét, a legelső telepesek posztógyártása és posztókereskedése szerezte meg, mely — hála egy bölcs fejedelem gondoskodásának — mindig számottevő tényező [1]) volt hazánk ipartörténetében.

T.

[1]) V. ö. például Szemlénk 1896. (III.) évfolyamának 14. lapját.

Két adat a régi magyar mértékismeréhez. A pozsonyi kamara 1582. aug. 27-én a főherczeghez intézett fölterjesztésében (Orsz. Lev. Exped. Cam.) a következőket jelenti.

A *zuber* és *korecz* mértékekről, amelyekről a murányi uj kapitány utasitásában szó van, de a melyek közül a *zuber* mérték Murány vidékén nem használatos, szorgalmatosan tudakozódtunk, hogy e két mérték közt mi az arány s mennyit tesz ki egyik-egyik a tiszttartók számadásaiban. De ezekben semmit se találtunk róluk s nem találkozott olyan ember sem, aki a zuber-féle mértékről felvilágositást tudott volna adni.

A *koreczről* ellenben azt a felvilágositást nyertük, hogy ez a mérték 1/4 része a *lukne*-nak, amely mérték használatban van a Murányval szomszédos *Turócz*, *Liptó* és *Zólyom* vármegyékben. A *lukna* pedig egyenlő 2 1/2 pozsonyi mérővel.

1590 decz. 15-iki jelentése pedig (Exped. Cam.) a következőleg hangzik:

Fenségednek kegyelmes parancsával utasittattunk, hogy arról, hogy mi történt ez országban a mértékek reformálása ügyében s hogy miben különböznek azok a mértékek? Fenségedet tájékoztassuk.

Alázatosan jelentjük tehát, hogy az itt Pozsonyban legutóbb tartott *országgyülésen* elhatároztatott ugyan, hogy az egész országban a néhai Zsigmond császár 1405. évi 6. t.-czikkében meghatározott *régi budai mérték* használtassék, az azon törvényczikkben megszabott büntetés terhe alatt; a mértékeknek helyesbitése pedig a vármegyék alispánjainak tétetett kötelességévé, ugy a szabad városokban, mint a falvakban s egyéb helyeken és birtokokon; azonban, amennyire tudjuk, az átalakitás eddigelé egy vármegyében se hajtatott végre, hanem a legkülömbözőbb mértékek találhatók egyazon vármegyében, söt *alig van vármegye, a melynek egy-egy járásában ugyanazt a mértéket* használnák.

Igy mindjárt, hogy *Pozsony* vármegyén kezdjük, *Somorja* városában a köznéven *szapunak* nevezett mértékkel élnek; ugy szintén a *Csallóköz* sziget nagyobb részében is ez a mérték használatos, melylyel hogyha igazán és helyesen, nem pedig hamisul mérnek, az ilyen egy szapu 2 *nagyszombati* mérőt tartalmaz, pozsonyit pedig *egyet*, mert a nagyszombati mérték 1/2 pozsonyit tesz ki, a *bazini* pedig egy tesz 3 nagyszombatit és 1 1/2 pozsonyit; 10 *komáromi* mérték pedig 11 pozsonyit ád. *Győrben* meg még a komárominál is nagyobb a mérték.

Nyitra vármegyében az mérték, melylyel *Galgóczon* és *Verbón* mérnek, egy kitesz 1 1/2 nagyszombatit, de már *Szakolczán*, *Nyitrán*, *Zsámbokréten*, *Bajmóczon*, *Ujhelyben*, *Tapolcsányban*, *Csejtén* — jóllehet ezek a helységek mind egy vármegyében vannak, más-más mértéket használnak.

A *trencsényi* mérő 3 nagyszombatit tesz.

Turócz vármegyében pedig egy mérő, melyet *luknának* neveznek, 4 nagyszombati mérőnek felel meg.

Liptóban egy, 5 nagyszombatit tesz ki s igy az egész országban igen nagy a mértékekben a külömbözés és eltérés.

A mennyire észrevettük a *nagyszombati* és *pozsonyi mérők* ugy

viszonylanak a *bécsi* mérőhöz, hogy 44 nagyszombati mérő, pozsonyi pedig 22 tesz egy *bécsi* mértéket.

Mi, alázatos nézetünk szerint a mértékek reformátióját ebben az országban szükségesnek s az egész közönség javára végrehajtandónak itéljük. Alkalmaztassanak azok a pozsonyi vagy nagyszombati mértékhez, melylyel itt most élnek s amely fele a pozsonyinak s leginkább megközeliti a *budai mértéket*, amennyiben ott 32 pint folyadék tesz egy akót, itt meg 32 nagyszombati pint tesz egy pozsonyi száraz mérőt. Ekkép egy ugyanazon mértéket használnának mindenfelé az országban a vevők és eladók; a hibás mértékkel csalók pedig portékájuk elvételével bünhödnének, amint Zsigmond császár harmadik dekretumának 6-ik czikkelyében meg van határozva; az *ár* azonban az egyes helyeken az eladandó vagy veendő áruk bősége vagy szüke szerint alakulna. Az előirt mértékek szerint való átalakitások foganatositása a fő- és alispánokra volna bizandó, akikre a mult országgyülés 13. czikkelye szintén bizta.

A folyadékmértékekben hasonló a különbözőség, mert itt *Pozsonyban*, *Szt.-Györgyben*, és *Bazinban* 40 pint tesz egy akót; *Nyitrán* pedig és az *Ujvárral* szomszédos helyeken, mint *Sélye*, sokkal nagyobb a mérték és 16 pint ad egy akót; egynémely helyen meg csak 12 pint egy akó, másutt meg még külömbözőbb a mérték. Ennél fogva a folyadékmértékeknek a *budai* vagy *nagyszombati*, vagy *pozsonyihoz* — aszerint amelyik közelebb esik — alkalmaztatását hasonlóképp alázatosan javasoljuk.

Dr. I. J.

KÖNYVÉSZET.

AZ 1860—1875-IG MEGJELENT MAGYAR GAZDASÁGTÖRTÉNETI KÖNYVEK.

Összeállitja: BARCZA IMRE.

Adalékok Magyarország nyers terményeinek ártörténetéhez a 19-ik században; a pesti piaczon történt árjegyzékek szerint. Pest, 1873. LXXX. és 353 old.

Balásy Ferencz. Vázlatok Heves és Külső-Szolnok megyék helytörténetéből. Eger, 1868. (8⁰ 95 old.)

— A székelyek alap szerződése. (Értekezések a tört. tud. köréből. II. kötet.) Budapest, 1873.

— Az egri vár feladásának alkupontjai. (U. o. IV. kötet.)

Balaton és Sió szabályozása történelmének rövid vázlata. 1 térképpel. (8⁰ 26 old.) Pécs, 1863.

Balázs Sándor. Az 1826-dik évtől a mai napig kibocsátott kocsipostai szabályok. Budapest, 1873. (N. 8⁰ 144 old.)

Bartal György. Csallóköz története. (8⁰ 128 old.) Pest, 1860.

Beöthy Károly. A győrvidéki Gazdasági egyesület évkönyve 1860—62. évekről. (8⁰ VI. és 126 old.) Győr, 1863.

Bodnár István. Nemzetgazdászati észleletek, tekintettel Szeged jövőjére. (12⁰ 52 old.) Szeged, 1860.

Bontoux Jenő. Magyarország és szerepe Európa élelmezésében. Franczióból ford. *Salamon Ferencz.* Térképpel. (8⁰ 32 old.) Pest, 1861.

Böhm Lénárd. Délmagyarország vagy az ugynevezett Bánság külön története. 2 kötet. (8⁰ 414 és VII., 489 és VII. old.) Pest, 1868.

Csapó Kálmán. Székesfehérvár története. (12⁰ 156 old.) Sz.-Fehérvár, 1861.

Czélszabályokat módositó rendelet. (16 r. 30 old.) Pest 1861.

Czilhert Róbert és *Földes Gyula.* A pozsonymegyei gazdasági egylet évkönyve I. kötet, 1861—62. (8 r. VIII. és 162 old.) Pozsony. 1863. II. kötet. 1863. év (IV. és 104. old. és 2 tábla.) U. o. 1864. III. kötet. 1864. év. (IV. és 131. old.) U. o. 1865. IV. kötet. 1865. év. (IV. és 87. old.) U. o. 1866.

Deés városának konstitutiói, melyek régi privilegiumokból és határozásokból összeszedettek és kiadattak. (8⁰ 52 old.) Kolozsvár, 1861.

Duálszky J. Nyitra vár és város történeti vázlata. (8⁰ 168 old.) Nyitra, 1875.

Életbiztositás előnyei. (8⁰ Pest, 1864.)

Emlékirata a magyar gazdasági egyesületnek magyar vasutak tárgyában. (8⁰ 28 old.) Pest, 1862. Egy térképpel.

— a magyar vasgyári egyletnek, a felső-magyarországi vasipar ügyében. (8⁰ 23 old.) Pest, 1861.

— a szegedi iparosoknak (8⁰ 45 old.) Szeged, 1866.

Erdey Fülöp. Nemzetgazdászati kalamitásunk és az ágió. (8⁰ 32 old.) Pest, 1871.

Érkövy József. Az 1863-diki oszályosság a magyar Alföldön. (N. 8⁰ XVI. és 103. old.) Pest, 1863.

Értesitvény a magyar földhitelintézetről. (K. 8⁰ 72. old.) Pest, 1862.

Esterházy herczegi vagyon kezelése gróf Zichy Ferencz által. Megczáfolása a hason czimü röpiratban foglalt teljesen valótlan és elferditett tényeknek. (8⁰ 71 old.) Bécs, 1865.

Évlapjai, az erdélyi gazdasági egyesület. VIII—IX. füzet. Kolozsvár, 1861—67.
Fanto Adolf. Székesfehérvár város népesedési mozgalmának és közegészségügyének 10 évi története. 1865—74. (8⁰ 52 old.) Székesfehérvár, 1875.
Fehér Ipoly. Győrmegye és város leirása. (N. 8⁰. XI. és 674 old.) Budapest, 1874.
— Győr, Pannonhalma, Héderyár. (8⁰. 23 old.) Győr, 1874.
Fekete Lajos. A Jászkunok története. (K. 8⁰. 206 old.) Debreczen. 1861.
Fényes Elek. Magyarország statisztikai, földirati, és történeti szempontból. I. kötet I—II. Szakasz. Dunántuli kerület. I. Szakasz, Baranya, Székes-Fehérv., Győr, Komárom, Mosony és Somogy megyék. II. Szakasz. Sopron, Tolna, Vas, Veszprém és Zala megyék. (8⁰. IV és 384. old.) Pest, 1864, 1865.
— Magyarország statisztikai birtokviszonyai és topographiai szempontból I. kötet. 7. füzet. 1. Trencsén, 2. Szolnok, 3. Dél-Bihar, 4. Sáros, 5. Észak-Bihar. 6. Komárom, 7. Győrvármegyék. (N. 8⁰. 620 old.) Pest, 1860.
— A magyar birodalom nemzetiségei s ezek száma vármegyék és járások szerint. Értekezések a tört. tud. köréből. I. 4. Pest, 1868.
Findura Imre. Vácz története. (8⁰. 22. old.) Rima-Szombat, 1875.
Földhitelintézet, a magyar, alaprajza, és alapszabályai. (8⁰. 68. old.) 1862.
— Közvetitése az urbéri és azzal rokonfaju váltságok körül. (8⁰. 57 old.) Pest, 1864.
Galgóczy Károly Kolozsvár város multja jelene, és jövője. (8⁰. 32 old.) Kolozsvár, 1862.
Gazdasági egyesület, országos magyar, 1863. máj. 16. tartott választmányi gyülésének jegyzőkönyve. (8⁰. 143 old.) Pest 1863.
Gyárfás István. A jászkunok története. I. és II. kötet. Kecskemét, 1870—73. (I. kötet. Az ős időktől kezdve a magyaroknak Ázsiából kiindulásáig. 884-ig. K. u. XII. és 612. oldal) 1870. (II. kötet. Kr. u. 884—1301-ig. X. és 389 old.) 1873.
Gyürky A. Ötvennégy év Hontmegye történetéből. 1820-tól 1874-ig. (8⁰ 314 old.) Vácz, 1874.
Haan Lajos. Békés-Csaba mezőváros hajdanáról és mostani állapotjáról. 2. Kiadás. (K. 8⁰ 60 oldal.) Pest. 1866.
— Békés vármegye hajdana. Pest, 1870. I. kötet. Történelmi rész. (327 old.) II. kötet. Oklevéltári rész. (IV. és 309 old.)
Hidegh'éty Antal. Figyelmeztetések mezőgazdaságunk körül. (N. 8⁰ VIII. és 108 old.) Pest, 1861.
— Promemoriánk földmivelésünknek közgazdasági érdekében. (N. 8⁰ 36 oldal.) Pest, 1867.
Horner István. Gyöngyös városának története, statisztikája és geographiai leirása. (8⁰ 94 old.) Pest, 1863.
Hornyik János. Kecskemét város története. Oklevelekkel. I—IV. kötet. Kecskemét, 1860—66, I. kötet. (279 és XIV. old.) II. kötet. (VI. és 512 old.) III. köt. (510 old.) IV. kötet. (432 old.)
— Pusztaszer története. Egy térképpel és 120 oklevéllel. (8⁰ VIII. és 264 old.) U. o. 1865.
Horváth Ágoston. A Balaton-gőzhajózás és annak befolyása közlekedésünk és kereskedésünk emelésére. (8⁰ 26 old.) Pest, 1866.
— *Gyula.* Kanizsa város története. (8⁰ 81 old.) Nagy-Kanizsa, 1862.
— *Pál.* Nemzetgazdasági elvek. A XVIII. és XIX. században tartott országgyülési munkálatokból kivonva. (8⁰ 40 old.) Debreczen 1865.
Hunfalvy János. Magyarország viszonyainak statisztikai vázlata. (N. 8⁰ 138 oldal.) Pest, 1863.
— Az osztrák birodalom rövid statisztikája tekintettel Magyarországra. (N. 8⁰ 311 old.) Pest, 1868.
— Hazánk közlekedési eszközeiről. (Értek. a tört. tud. köréből. I. köt. 1.) Pest, 1867.
— *Pál.* Tanulmányok. (Emlékezés Késmárkra.) (8⁰ IX. és 368 old.) Pest. 1873.
Iványi István. A Bánság története. 1571—1868. Különös tekintettel Lugos, Karánsebes, Lippa történetére. (16⁰ 61 old.) Temesvár, 1875.
Jakab Elek. Kolozsvár története. I. kötet. Ős-, ó- és középkor. 513. K. e.—1540-ig. (K. 4⁰ 638 old.) Buda, 1870.
— Oklevéltár hozzá. (420 old.) U. o. 1870.
Jankó Vincze. Országgyülési tájékozások a pénzügyekről. (8⁰ 28 old.) Pest, 1861.
— Pénzügyi vázlatok. (8⁰ 27 old.) Pest, 1865.
Jankovich Vincze. Korrajzok és eszmetöredékek az 1850—67. évszakból. (8⁰ 120 old.) Balassa-Gyarmat. 1871.

Jelentése a pest-budai kereskedelmi és iparkamarának, az 1860—62. évekről. (8° IV. és 343 old.) Pest, 1864.

Jellinek Mór. Programm egy combinált mezei gazdasági üzlet iránt. (8° 9 old.) Pest, 1861.

Jószágismertetés. Kiadja a magyar gazdasági egyesület.
1. A mágócsi uradalom ismertetése Csongrád vármegyében. (172 old.) Pest, 1860.
2. Fekete Ferencz kosuti gazdasága. (54 old.) 1862.
3. A kis-jenői uradalom Arad vármegyében. (VIII. és 292 old.) 1864.

Karvasy Agost. Népszerü nemzetgazdaságtan. (K. 8° VIII. és 298 old.) Pest, 1861.
— Az államháztartás vagyis pénzügyi tudomány. (K. 8° VIII. és 230 old.) 1-sö kiadás 1862., 2-ik kiadás 1866.
— A közrendészeti tudomány. (K. 8° 162 old.) 1-sö kiadás 1862., 2-dik kiadás 1866.

Katona Antal. Torontálmegye vizrajzi ismertetése s mérnöki javaslat. (8° 92 old.) Kecskemét, 1867.

Kautz Gyula. A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története és befolyása a közviszonyokra Magyarországon. (N. 8° XVI. és 602 old.) Pest, 1868.

Keleti Károly. A magyar mezőgazdaság. Értek. a törvénytud. köréből I. 2. Pest, 1867.
— A statisztika hivatalos és tudományos mivelése. U. o. I. 6. Pest, 1868.
— Mezőgazdasági statisztika a nemzetközi kongresszusokon. U. o. II. 10. Pest, 1874.
— Magyarország népesedési mozgalma 1864—73-ban. U. o. III. 3. Pest, 1875.

Kemény Mihály. A békésmegyei gazdasági egyesület értesitője az 1860—62. évekről. (8°. 100 old.) Gyula. 1863.

Kereskényi Gyula. Érd (Hamzsabég) és Batta (Százhalom) községek vázlata. (8° 43. old.) Székesfehérvár, 1874.

Klauzál Gábor. 1848. évi junius 9-én kiadott czéhszabályzat módositó rendelete. (16°. 32 old.) Pest, 1861.

Konek Sándor. A statisztika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Értek. a társ. tud. köréből. II. 5. Pest, 1875.
— Az osztrák birodalom, jelesen a magyar korona országainak statisztikai kézikönyve. (N. 8° XIV. és 670 old.) Pest, 1865.
— Adatok Magyarország nyers terményeinek ártörténetéhez a XIX. században. A budapesti kereskedelmi és iparkamara. (N. 8° 28 old.) Budapest, 1873.

Korizmics László. Utiképek és jegyzetek 1851-ből. (8° 122 old.) Budapest, 1874.

Korponay János. Abaujmegye monographiája. (4 füzet n. 8° 772 old.) Sárospatak 1866.

Kovách László. A hevesmegyei gazdasági egyesület 1859-iki évkönyve. (8° VI. és 169.) Pest, 1860. U. az. VI. évfolyam. U. o. 1864.
— Megyerendezés. (N. 8° 87 old.) Pest. 1866.

Körösy József. Adalékok az árak történetéhez. (N. 8° 92 old,) Pest, 1873.

Kubinyi Lajos. Nemzetgazdasági statisztika. A földmivelés, ipar és kereskedelem helyes arányai Magyarországon. (8° 175 old.) Budapest, 1875.
— *Miklós.* Árva vára. Történelmi tanulmány. (8° IV. és 178 old.) Pest, 1872.

Kunhegyi Kamill. Az uj iparrendtartás. Kiadva 1859. deczember 20-án. (8° 104 old.) Szeged, 1860.

Levelestár, magyar. A régibb magyar közélet, erkölcsök, történet és nyelv ismeretének előmozditására kiadja a magyar tudományos Akadémia történeti bizottsága. I. kötet. 400 magyar levél a XVI. században. 1504—1560. Közli Szalay Ágoston 9 táblával. (N. 8° XX és 424 old.) Pest. 1861.

Lukács Béla. Az 1848—49. pénzügy. A forradalmi időszak pénzügyének, hitelmüveletének ismertetése. Eredeti számadások alapján. (8° 128 old,) Pest, 1871.

Lukácsy Béla. Jelentése a nemzet gazdasszonyai egyesületének alakulásáról és eddigi müködéséről. (4° 10 old.) Pest, 1861.

Mácsai Lukács. A barsmegyei gazdasági egyesület értesitvénye. (K. 8° 72 old.) Léva, 1866.

Malatinszky Lajos. Az aldunasor beépitésének kérdése. (8° 19 old.) Pest, 1864.

Matlekovits Sándor. Magyarország törvényei s országgyüléseinek müködése nemzetgazdasági tekintetben, különösen a 18. század óta. (8° 130 old.) Pest, 1865.
— A földbirtok a nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint rendezve. (N. 8° 190 old.) Pest, 1865.
— Nemzetgazdaságtan. (N. 8° 447 old,) Pest, 1867.
— Pénzügytan. (8° 240 old.) Pest, 1868.
— A kereskedelem története. (N. 8° IV. és 417 old.) Budapest, 1873.

Matthäi Fridrik. Programmja a tervezett növendék-gazdaképző intézetnek Szereden. (8⁰ 7 old.) Pest, 1860.

Mészáros Károly, Ungvár története a legrégibb időktől máig. (N. 8⁰ 114 old.) Ungvár, 1861.

— Herczeg Eszterházy jószágai bérletének története. (8⁰ 240 old.) Pozsony, 1867.

Mikó Imre gróf. Erdély különválása Magyarországon. (N. 4⁰ 129 old.) Pest, 1860.

Morócz István. Az országos magyar gazdasági egyesület évkönyve. 1-ső füzet (VIII. és 312 old.) Pest, 1860. 2-ik füzet (129 old.) Pest, 1862. 3-ik füzet (VI. és 344 old.) Pest, 1867.

Nagy Mihály. Szatmár-németi szab. királyi város egyházi és polgári története. (8⁰ XIV. és 324 old.) Szatmár, 1861.

— *József.* Nyitramegye helyirása I. 1—3. füzet, Komárom, 1864.

Odrobenyák N. J. Gödöllő hajdan és most. Eredeti és más hiteles kutfők nyomán. (8⁰ 184 és IV. old.) Budapest, 1875.

Okmánytár. Ns. Felső-Fehér vármegye jeleni okmányos korszakából. 1-ső füzet. (8⁰ 48 old.) Nagy-Szeben, 1868.

Orbán Balázs. A Székely föld leirása, történelmi, régészeti, természetrajzi és népismei szempontból. 6 kötet. (4⁰) Pest, 1868—73. I. kötet. Udvarhelyszék. (7 önálló és 73 szövegképpel. 242 old.) 1868. II. kötet. Csikszék (4 önálló és 56 szövegképpel. 186 old.) 1869. III. kötet. Háromszék, (3 önálló és 57 szövegképpel. 230 old.) 1869. IV. kötet. Marosszék (4 önálló és 57 szövegképpel. 230 old.) 1870. V. kötet. Aranyosszék, Radnóth, Maros-Ujvár, Gyéres-Toroczkó vidékével. (6 önálló és 33 szövegképpel 252 old.) 1871. VI. kötet. A Barczaság (9 önálló és 4 szövegképpel, 461 old.) 1873.

Osváth Pál. Biharvármegye sárréti járásának leirása. I. (8⁰ 320 old.) Nagyvárad, 1875.

Öri S. György. Margit-sziget története az első századtól a jelenkorig és a Margit-szigeten lakott hét szerzetes-rendnek eredete, rendeltetése, főbb szabályai.

Pálfi Sándor. Kis-Czell város története s jelen viszonyainak leirása. (8⁰ 35 old.) Szombathely, 1875.

Paluggay Imre. A kapcsolt részek (Slavonia-Croatia) történeti és jogviszonyai Magyarországhoz. (N. 8⁰. VIII. és 356 old.) Pozsony 1863.

— A magyar tengerpart (N. 8⁰. 27 old.) Pozsony, 1864.

Pesty Frigyes. A temesi bánság elnevezésének jogosulatlansága. Értek. a tört. tud. köréből. I. 7. Pest, 1868.

Potemkin Ödön. Sárosmegye leirása. Statisztikai, földrajzi,' okirati, és történeti tekintetben. (8⁰. 124. old.) Pest, 1863.

Pozsony és környéke. Egy földtani térképpel és több ábrával. (N. 8⁰. LXXXII és 312 old.) Pozsony, 1862. (Tartalma: *Rakovszky István.* Adatok Pozsony történetéből. Szekcsö Tamás. Szab. kir. Pozsony városának és környékének helyrajzi és statisztikai ismertetése.)

Rákóczy János. Pest, Pilis és Solt vármegyéknek az 1848 évi XI. t. cz. alapján hozott határozatai. (8⁰. 20 old.) Pest, 1861.

Rakovszky István. Adatok Pozsony történetéből. (Pozsony és környéke lásd ott.) Pozsony, 1862.

Rozványi György. Nagy-Szalonta mezőváros története, tekintettel a derecskei uradalomhoz tartozó egykori hajdu községek viszonyaira. (8⁰. VIII. 135.) Nagy-Szalonta, 1870.

Rupp Jakab. Budapest és környékének helyrajzi története 2 térképpel (N. 8⁰. X és 314. old.) Pest, 1868.

— Magyarország helyrajzi története, főtekintettel az egyházi intézetekre, vagyis a nevezetes városok, helységek és azokban létezett egyházi intézetek, püspökmegyék szerint rendezve. 3 kötetben. I. kötet. Az esztergomi egyháztartomány a hozzá tartozó püspökmegyékkel együtt. (XVIII. és 807 old.) 1870. II. kötet. Az egri érseki egyháztartomány a hozzátartozó püspökmegyékkel együtt. (VIII. és 473 old.) 1872.

Sándor József. Erdély, Magyarország kiegészitő része. (8⁰. 130 old.) Pest, 1861.

— Okmánytár Erdély legujabb jogtörténetéhez. 1848—65. (8⁰. IV. és 378 old.) Kolozsvár, 1865.

Sánthó Camill. A nyitramegyei Gazdasági egyesület által 1864. évi október 16. rendezett termény s azzal kapcsolatban hozott kiállitás jegyzéke. (8⁰. 34 old.) Pest, 1864.

Szabó József és *Török István*. Tokaj-hegyaljai album. Kiadja a tokaj-hegyaljai bormivelő egyesület. (4⁰ 185 old.) Pest, 1867.
— *Károly*. A magyar helynevekről.
— A XVI. századi magyar nyomdászatról. (Kisebb történeti munkái II. kötet. (410 old.) Budapest, 1873.
— és *Szilágyi Sándor*, Inczédi Pál, Késmárki névtelen, Szakál Ferencz és Vizaknai Briccius György naplófeljegyzései. 1660—1715. (8⁰ 131 old.) Pest, 1860.
— *Lajos*. Debreczen helynevei. 100 helynévnek, történeti, szájhagyományi és szónyomozási magyarázata. (8⁰ 55 old.) Debreczen, 1865.
Székely oklevéltár. Kiadta a magyar történelmi társulat kolozsvári bizottsága. I. kötet. 1211—1519. Kolozsvár, 1872.
Szilágyi Ferencz. Egy lap Erdély legujabb történelméből. Értek. a tört. tud. köréből. I. 5. Pest, 1867.
— Zilah történetéből. U. o. I. 12. Pest, 1868.
— *Sándor*. Erdélyország története, tekintettel mivelődésére, I—II. (XV. 462 és VIII. 511 old.) Pest, 1866.
— Egy magyar város a hódoltságban.
— Egy év egy hódoltsági város történetéből. (Rajzok és tanulmányok. II. kötet.) Budapest, 1875.
Szombathy Ignácz. A vágvidéki székely telep. Gazdaságtörténeti tanulmány. (8⁰ 28 old.) Sz.-Udvarhely, 1873.
— Udvarhelyszék és Udvarhely város rövid leirása, földrajzi, statisztikai és történeti tekintetben. (8⁰ 67 old.) Sz.-Udvarhely, 1874.
Szöggyény Emil. A felső-szabolcsi Tisza-szabályozási társulat 1862. szeptember 10-én Nyiregyházán tartott közgyülésének jegyzőkönyve. (N. 8⁰ 29 old.) Pest, 1862.
Szücs István. Debreczen város történelme a legrégibb időktől a mai időkig. 3 kötet. 14 ábrával és egy térképpel, (N. 8⁰ VI. és 328, VIII, és 335, VII. és 479 old.) Debreczen, 1871.
Tabódy József. Munkács multja és jelene Magyarország történetében. (N. 8⁰ 169 old.) Pest, 1860.
Teleki Domokos. A Hora-támadás története. (N. 8⁰ X. és 180 old.) Pest, 1865.
— *József*. Hunyadiak kora Magyarországon. VI. kötet. (A szoros értelemben vett Magyarország leirása.) I. rész. Sajtó alá rendezte Szabó Károly. (N. 8⁰ V. és 320 old.) Pest. 1863.
Thaly Kálmán. Dunántuli levéltárak ismertetése. (Különös tekintettel II. Rákóczy Ferencz korára.) Értek. a tört. tud. korából. I. 3. Pest, 1867.
Toldy István. Régi Magyarország. A magyar birodalom politikai viszonyai a honfoglalástól a szatmári békéig. (N. 8⁰ 428 old.) Pest, 186?.
— Megyerendezés 1848. év szellemében. (N. 8⁰ 246 old.) Pest, 1867.
Tóth János. Kis-Kun-Halas története. (Jegyzetekkel és oklevéltárral ellátva.) Kiadta Szilágyi Sándor. (K. 8⁰ 124 old.) N.-Kőrös, 1861.
Töpler Károly. Sopron városának történelmi vázlata. Eredetétől kezdve a XVI. századig. (A magyar orvosok és természetvizsgálók 1847. aug. 11—17. Sopronban tartott VIII. nagygyülésének történelmi vázlata és munkálatai. VIII. kötet.) Pest, 1863.
Tutkó József. Szabad. kir. Kassa városának történeti évkönyve. Okmánytárral, 6 képpel és 5 alaprajzzal. (4⁰ X. és 233 old.) Kassa, 1861.
Varga Ferencz. Lippa város története. (A magyar orvosok és természetvizsgálók munkálatai. XV.) Pest, 1872.
Vécsey Tamás. A fogyasztási egyletek. Értek. a társ. tud. köréből. II. 1. Pest, 1870.
Wenzel Gusztáv. Kassa város parketkészitése (értesd *barchetkészitése*). (Értekezések a társ. tudom. köréből. II. 3. Pest, 1870.
— Nyitra vármegyének XV. századbeli vámhelyei. Értek. a tört. tud. köréből. II. 2. Pest, 1872.
— Nevezetes per löcsei polgárok között. 1421—29. U. o. II. 5. Pest, 1873.
— Diós-Győr történeti jelentősége. U. o. II. 7. Pest, 1873.
— Adatok az erdélyi szászok történetéhez, az Andreanum előtti időből. U. o. Pest, 1873.
Zsilinszky Mihály Szarvas város történetének és jelen viszonyainak leirása. 6 képpel. (8o. VIII. és 176 old.) Pest, 1872.

A MAGYAR
GAZDASÁGTÖRTÉNELMI SZEMLE
1894—1897.
I—IV. ÉVFOLYAMÁNAK TARTALMA.

SZAKMUTATÓ

A MAGYAR GAZDASÁGTÖRTÉNELMI SZEMLE 1894—1897. ÉVI TARTALMÁRÓL.*)

I. Elmélet. *A magyar gazdaságtörténet feladatai.* 47.

II. Irodalom. 1. *Ismertetések:* 135—142. 198—203. — 2. *Könyvészet:* 229. (**1850—85**). — 230. (**1860—75**). — 107. 148. (**1893/4**).

III. Területi statisztika. 1. *Megyék és városok területe* : 82. (**1845—47**). 2. *Városok, mezővárosok, falvak, puszták száma* : 82. (**1845—47**).

IV. Népességi statisztika. 1. *Általánosságban:* 135. (**1720/1**). — 2. *Népszámlálás:* 132. (**1787**). — 82. (**1845—47**). — 3. *Nemzetiség szerint:* 82. (**1845—47**). — 4. *Vallás szerint:* 82. (**1845—47**). — 5. *Nemesség:* 222. (**1642**). — 132. (**1787**). — 82. (**1845—47**). 6. *Polgárság:* 103. (**1696**). — 188. (**1705. körül**). — 22. (**1720**). — 23. (**1721/2**). — 133. 134. (**1828**), — 82. (**1845—47**). — 7. *Jobbágyság:* 22. (**1720**). — 23. (**1721/2**). — 45. 86. 205. (**1780**). — 132. (**1787**). — 133. 134. (**1828**). — 82. (**1845—47**). — 8. *Zsellérek:* 133. 134. (**1828**). — 82. (**1845—47**). 9. *Cselédek:* 133. 134. (**1828**). — 10. *Foglalkozási statisztika:* 197. (**1839**). — 11. *Lelkészek:* 132. (**1787**). — 12. *Honoráciorok:* 132, (**1787**). — 133. 134. (**1828**). — 13. *Ujoncok:* 82. (**1840**). — 14. *Rabok:* 82. (**1831—40**).

V. Lakóhelyek statisztikája: 1. *Összes házak:* 133. (**1828**). — 82. (**1845—47**). — 2. *Városi házak s telkek:* 22. (**1720**). — 23. (**1721/2**). — 134. (**1828**). — 82. (**1845—47**). — 3. *Jobbágytelkek:* 23. (**1721/22**). — 45. (**1780**). — 82. (**1845—47**).

VI. Agrártörténet: 1. *Birtokjog:* 6. (**IX—XIX. század**). — 2. *Gazdasági szokásjog:* 114. (**1551—53**). — 3. *Földközösség:* 10. (**Az ó-kortól—1848-ig**). — 84. (**1573**). — 129. (**1725—70**). — 130. (**1726**). — 37. (**1822**). — 4. *Nemesi birtokok összeirása:* 82. (**1845—47**). — 5. *Uradalmak története:* 149. (**1307—1778**). — 127. (**1560—1719**). — 92. (**1575**). — 125. (**1680—1771**). — 53. (**1720—1870**). — 111. (**1728—52**). — 136. (**XIX. száz.**) — 6. *Polgári birtokok összeirása:* 22. (**1720**). — 23. (**1721/22**). — 134. (**1828**). — 7. *Városok története:* 201. (**XIII—XIX. száz.**). — 8. (**1241—1848**). — 48. (**1260—1461**). — 155. (**XVI. száz.**). — 225. (**1518**). — 214. (**1555**). — 103. (**1696**). — 141. (**1699—1850**). — 188. (**1705 kör.**). — 150. (**1740—1823**). — 152. (**1755**). — 80. (**1807**). — 8. *Urbéri birtokok összeirása:* 22. (**1720**). — 23. (**1721/2**). — 45. 86. 205. (**1780**). — 133. (**1828**). — 82. (**1845—47**). — 9. *Urbáriumok:* 85. (**1448**). — 39. (**1636**). — 24. (**1646**). — 59. (**1676—1681**). — 10. *Urbériség:* 46. (**1564**). — 163. (**1627**). — 206. (**1681**). — 99. (**1724—35**). — 55. (**1725**). — 11. *Robotjegyek:* 42. — 12. *Telepités:* 227. (**1639—42**). — 24. (**1646**). — 173. (**1671**). — 50. (**1730—1861**). — 150. (**1740—1823**).

---

*) E szakmutató, elöször is az alább fölsorolt és sorszámmal ellátott *közlemények folyó számaira* utal, a *zárjelbe tett számok* pedig, az illető közleményben foglalt adatok *évét* vagy *korát* jelölik, oly módon, hogy az egy tárgyra tartozó közlemények *időrendben* vannak fölsorolva.

VII. Gazdaságtörténet általánosságban: 1. *Közgazdasági történet:* 2. (1720). — 52. (1720—40). — 152. (1755). — 2. *Mezőgazdasági történet:* 3. (IX—X. száz.). — 8. (1241—1844). — 138. 200. (XIV—XVIII. száz.). — 51. (1566—1695). 140. (1767—1802). — 3. *Gazdasági utasitások:* 31. 32. (1564). — 115. (1570). — 161. (1614). — 162. (1616). — 69. (1620). — 120. (1627). — 15. (1634). — 39. 165. (1636). — 169. (1660 körül). — 64. (1670 körül). 26. (1684). — 88. (1698). — 186. (1704). — 192. (1710). — 83. (1715). — 75. 125. 127. (1719). — 89. (1782—84). — 30. (1793). — 4. *Kamarai rendtartások:* 160. (1608). — 222. (1686—98). — 179. (1686—1700). — 218. (1696). — 189. (1705). — 5. *Urasági rendtartások:* 34. (1560 körül). — 119. (1624). — 68. (1661). — 6. *Közbirtokossági rendtartások:* 62. (1665). — 63. (1674). — 7. *Városi rendtartások:* 156. (1475). — 117. (1593). — 81. (1613). — 119. (1624). — 121. (1652). — 168. (1659). — 8. *Falurendtartások:* 164. (1628). — 9. *Gazdasági egyesületek:* 76. (1828—41). 10. *Gazdasági vezérférfiaink: Tessedik Sámuel:* 78. (1768—1820). — *Széchenyi István gróf:* 76. 139. (1828—48).

VIII. Földmivelés története: 1. *Hármas nyomásu rendszer:* 9. (1768—71). — 2. *Földkiigazitások:* 87. (1672). — 3. *Sáskajárások:* 7. (1232—1891). — 4. *Szántóföldek összeirása: a)* adó alá esők: 22. (1720). — 23. (1721/2). — 86. 205. (1780). — 133. 134. (1828). — *b)* összes szántóföldek: 82. (1845—47). — 5. *Rétek és kaszálók összeirása: a)* adó alá esők: 22. (1720). — 23. (1721/2). — 86. 205. (1780). — 133. 134. (1828). — *b)* összes rétek és kaszálók: 82. (1845—47). 6. *Legelők összeirása:* 82. (1845—47). — 7. *Terméketlen földek összeirása:* 82. (1845—47). 8. *Vetés összeirása:* 23. (1721/2). — 133. 134. (1828). — 9. *Aratás:* 38. (1657). — 10. *Termés összeirása és becslése:* 1. (1574). — 23. (1721/2). — 133. 134. (1828). — 11. *Gabona csépletés:* 157. (1571). — 12. *Gabonakivitel:* 219. (1585—1587.) — 95. (1592). — 13. *Gabonatizedelés:* 157. (1572—1605). — 14. *Burgonya:* 110. (1767—1815). — 15. *Dohányösszeirás:* 23. (1721/2).

IX. Szőlőmivelés története: 1. *Hegyközségi rendtartások:* 73. (1625). — 28. (1653). — 14. (1694). — 33. (1700). — 77. (1712). — 2. *Szőlők összeirása: a)* adó alá esők: 22. (1720). — 23. (1721/2). — 86. 205. (1780). — 133. 134. (1828). — *b)* összes szőlők: 82. (1845—47). — 3. *Szőlőmüvelés* 61. (1560). — 174. (1673). — 122. (1677/8.) — 61. (1702—1708). 4. *Szüret:* 221. (1748). — 5. *Borászat:* 4. (Az ó—kortól-1848-ig). — 6. *Bortermés:* 97. (1591—96). — 7. *Bortizedelés:* 157. (1571—1605). — 182. (1700). — 8. *Borkereskedés:* 209. (1522). — 9. *Borkivitel:* 41. (1578—1616). — 220. (1702). — 10. *Italmérés:* 56. (1641).

X. Állattenyésztés története: 1. *Állatösszeirások:* 23. (1721/2). — 133. 134. (1828). — 2. *Majoros utasitása:* 169. (1660 körül). — 3. *Pásztorok:* 145. (1330). — 4. *Juhászok:* 210. (1606—1794). — 195. (1725). — 5. *Marhavész:* 36. (1717). — 6. *Marhakivitel:* 216. (1279—1706). — 217. (1545 körül). — 215. (1605). — 128. (1725). — 7. *Lótenyesztés:* 213. (1554). — 35. (1635 körül). — 147. (1640. körül). — 79. (1655). — 8. *Juhtenyésztés:* 66. 70. (1648). — 30. (1793). — 9. *Bárántyizedelés:* 157. (1571).

XI. Kertészet története: 1. *Kertek összeirása: a)* adózók kertei: 133. 134. (1828). — *b)* összes kertek: 82. (1845—47). — 2. *Kertmivelés:* 176. (1682).

XII. Selyemtenyésztés története: 151. (1765—71). — 49. (1784—1848).

XIII. Méhészet története: 1. *Méhkasok összeirása:* 23. (1721/2). — 2. *Méhtenyésztés:* 67. (1740). — 3. *Méhtizedelés:* 157. (1572—1605).

XIV. Erdészet története: 1. *Erdők összeirása, a)* adózók erdei: 133. 134. (1828). — *b)* összes erdők: 82. (1845—47). — 2. *Erdőmivelés:* 142. (1015—1867). — 212. (1562). — 113. (1742—1820).

XV. Vadászat története: 94. (**1157**). — 145. (**1264**). — 11. 106. (**1529**). — 27. (**1560/1**).

XVI. Halászat története: 155. (**XVI. század**). — 66. (**1641**). — 96. (**1660 körül**). — 57. (**1738**).

XVII. Vízszabályozás története: 137. (**1816—46**). — 139. (**1828—48**).

XVIII. Bányászat története: 1. *Bányamívelés:* 158. (**1606**). — 2. *Aranybányászat:* 187. (**1705**). — 23. (**1721/2**). — 3. *Higanybányászat:* 185. (**1703**). — 4. *Rézbányászat:* 185. (**1703**). — 5. *Sóbányászat:* 207. (**1491**). — 211. (**1516**). — 171. (**1664/5**). — 6. *Vasbányászat:* 191. (**1710**).

XIX. Gazdasági ipar története: 1. *Czukoripar:* 203. (**1790—1848**). — 2. *Malomipar:* 93. (**1587—89**). — 172. (**1670**). — 58. (**1698**). — 127. (**1719**). — 3. *Malmok összeirása:* 23. (**1721/2**). — 4. *Pálinkafőzés:* 126. (**1719**). — 5. *Pálinkafőzdék összeirása:* 23. (**1721/2**). — 6. *Sörfőzés:* 170. (**1664**). — 190. (**1706**). — 126. (**1719**). — 7. *Sörfőzdék összeirása:* 23. (**1721/2**). —

XX. Ipar története: *Iparosok összeirása:* 133. 134. (**1828**). — 197. (**1839**). — 82. (**1845—47**). — 2. *Iparosok jövedelmeinek összeirása:* 22. (**1720**). — 23. (**1721/2**). — 3. *Gyáripar:* 108. (**1771—74**). — 109. (**1771—95**). — 4. *Kézműipar:* 224. (**1702**). — 108. (**1771—74**). — 109. (**1771—95**). — 5. *Czéhszabályok:* 156. (**1475**). — 172. (**1670**). — 174. (**1673**). — 178. (**1686**). — 180. (**1695 körül**). — 193. (**1717**). — 195. (**1725**). — 6. *Aranyművesség:* 187. (**1705**). — 7. *Böripar:* 123. (**1684**). — 8. *Posztóipar:* 227. (**1639—42**). — 167. (**1651**).

XXI. Kereskedelem története: 1. *Kereskedők összeirása:* 133. 134. (**1828**). — 197. (**1839**). — 82. (**1845—47**). — 2. *Kereskedők jövedelmeinek összeirása:* 22. (**1720**). — 23. (**1721/2**). — 3. *Általános kereskedelmi viszonyok:* 152. (**1755**). — 4. *Egyes városok kereskedelme:* 48. (**1260—1461**). — 141. (**1700—1850**). — 5. *Kereskedelmi rendtartások:* 156. (**1475**). — 167. (**1651**). — 178. (**1686**). — 181. (**1699**). — 184. (**1703**). — 194. (**1723—25**). 6. *Kereskedelmi társulatok;* 156. (**1475**). — 225. (**1518**). — 102. (**1665**). — 181. (**1699.**) — 141. (**1699—1850**). — 184. (**1703**). — 194. (**1723—25**). — 7. *Külkereskedelem;* 48. (**1260—1461**). — 216. (**1279—1706**). — 100.* (**1373**). — 217. (**1545 körül**). — 41. (**1578—1616**). — 219. (**1585—1587**). — 95. (**1592**). — 215. (**1605**). — 175. (**1680—1688**). — 181. (**1699**). — 220. 224. (**1702**). — 194. (**1723—25**). — 128. (**1725**). — 152. (**1755**). — 8. *Vámpolitika:* 216. (**1279—1706**). — 219. (**1585. 1587**). — 95. (**1592**). — 215. (**1605**). — 175. (**1680. 1688.**) — 220. 224. (**1702**). — 152. (**1755**). — 9. *Áruforgalom;* 5. (**XV. XVI. század.**) — 44. (**1660 körül**). — 43. (**XVIII. század**). — 10. *Áruforgalmi kimutatások:* 183. (**1701**). — 18. (**1733/4**). — 19. (**1735**). — 19. (**1736**). — 20. (**1737**). — 20. (**1738**). — 21. (**1739**). — 196. (**1741**). — 74. (**1743**). — 90. (**1752**). — 17. (**1794/5**). — 11. *Harminczad:* 5. (**XV. XVI. század.**) — 44. (**1660 körül**). — 143. (**1558. 1597**). 12. *Harminczad-utasitások:* 177. (**1685**). — 13. *Borkereskedés:* 209. (**1522**). — 14. *Borkivitel;* 41, (**1578—1616**). — 220. (**1702**). 15. *Bőrkereskedés:* 123. (**1684**). — 16. *Gabonakivitel:* 219. (**1585—87**). — 95. (**1592**). — 17. *Marhakivitel:* 216. (**1279—1706**). — 217. (**1545 körül**) — 215. (**1605**). — 128. (**1725**). — 18. *Posztókereskedés:* 167. (**1651**).

XXII. Közlekedés története: 1. *Fuvarozás:* 180. (**1695 körül**). — 2. *Hajózás:* 193. (**1717**). — 3. *Hidvámok:* 208. (**1409**). — 4. *Posta:* 154. (**1528—58**). — 153. (**1622—42**). — 5. *Postarendtartások:* 166. (**1641**).

XXIII. Ártörténet: 1. *Árszabások:* 26. (**1538—1867**). — 13. (**1669**). — 131. (**1735**). — 65. (**1744**). — 98. 101. (**1812**). — 2. *Becsütarifa:* 218. (**1696**). — 3. *Jövedelem-kimutatások: a)* országos; 71. (**1186**). — 116. (**1586**). — 179. (**1686—**

1700). — *b)* egyházi: 71. (1186). — 12. (1581—84). — 16. (1785). — *c)* nemesi: 85. (1448). — 93. (1587—89). — 92. (1575). — *d)* polgári: 22. (1720). — 23. (1721/2). — 134. (1828). — 82. (1845—47). — *e)* jobbágyi jövedelmek: 22. (1720). — 23. (1721/2.). — 133. (1828). — 82. (1845—47). — 4. *Munkabérek*: 226. (1606—52). — 144. (1828). — 5. *Terményárak*: 82. (1845—47). — 6. *Gabonaárak*: 29. (1688—1800). — 112. (1730—1812). — 7. *Kenyérárak*: 112. (1730—1812). — 8. *Élelmezés*: 66. (1633). — 60. (1707). — 124. (1718). — 9. *Italmérés*: 56. (1641). — 10. *Inség*: 36. (1710—19). — 11. *Mértékek*: 40. 146. (XV*I*. század). — 214. (1555). — 91. (1567). — 228. (1582—90). — 105. (1710). — 104. (1715—20).

XXIV. Közegészségügy története: *Pestis*: 36. (1710—19).

XXV. Pénzügytörténet: 1. *Adózás*: 54. (1368. 1394. 1396. 1397. 1437. 1450. 1494. 1507. 1562). — 2. *Adószedők utasitásai*: 118. (1600). — 72. (1681). — 80. (1807). — 3. *Adóösszeirások*: 23. (1721/2). — 133. (1828). — 82. (1845—47). — 4. *Tizedszedők utasitásai*: 157. (1571—1606). — 159. (1606). — 182. (1700).

XXVI. Hitelügy története: 1. *Általánosságban*: 202. (XVIII—XIX. század). — 2. *Államadósságok*: 185. (1703). — 3. *Polgárok és jobbágyok adósságainak összeirása*: 23. (1721/2). — 4. *Takarékpénztárak*: 199. (1846—96). — 5. *Uzsora*: 204. (1453—88).

Tagányi Károly.

TARTALOM.

I. 1894. ÉVFOLYAM.

I. Értekezések.

1. *Acsády Ignácz*: Nógrádmegye termése 1574-ben.
2. — A magyar gazdasági élet 1720-ban.
3. *Galgóczy Károly*: Adalékok Magyarország mezőgazdasági történetéhez, a honfoglalás első korszakából.
4. *Dr. Herczegh Mihály*: A bortermelés hazai fejlődése.
5. *Ifj. Kemény Lajos:* A kassai harminczad története a XVI. század végéig.
6. *Dr. Pólya Jakab:* A magyar birtok- és örökjog fejlődése. I. II.
7. *Dr. Rodiczky Jenő:* A sáskajárások történetéhez.
8. *Szüts Mihály:* Debreczen mezőgazdasági története.
9. *Tagányi Károly:* A hármas nyomásu rendszer behozatala Erdélyben.
10. — A földközösség története Magyarországon.
11. *Thallóczy Lajos*: Lamberg Kristóf, I. Ferdinánd király fővadászmestere Budán.

II. Adatok.

12. Az esztergomi érsekség jövedelmei 1581—1584. Közli: Acsády Ignácz.
13. Régi árviszonyok. Közli: Acsády Ignácz.
14. Régi szőlőhegy-szabályzat. Szőlős-Ardó. Közli: Hermann Antal.
15. I. Rákóczy György gazdasági utasitása a gyulafehérvári tiszttartó részére. Közli: Koncz József.
16. Római és görög katholikus érsekségek és püspökségek átlagos évi jövedelme a mult század végén. Közli: Kőszeghy Sándor.
17. Magyarország áruforgalma 1794—1795-ből. Közli: Kőszeghy Sándor.
18. Magyarország áruforgalma 1733—34-ben. Közli: Kőszeghy Sándor.
19. Magyarország áruforgalma 1735 és 1736-ban. Közli: Kőszeghy Sándor.
20. Magyarország áruforgalma 1737 és 1738-ban. Közli: Kőszeghy Sándor.
21. Magyarország áruforgalma 1739-ben. Közli: Kőszeghy Sándor.
22. Magyarország 1720. összeirásának eredményei. Közli: Kőszeghy Sándor.
23. Erdély összeirása 1721—1722-ben, 3 táblázatban. Közli: Kőszeghy Sándor.
24. Lipcsey Zsigmond orosz telepesei Mármarosban. Közli: Kőszeghy Sándor.
25. Gazdasági viszonyok Thököly Imre fejedelem uradalmaiban 1684. I. II. Közli: Lehoczky Tivadar.
26. Adatok árszabályzatunk történetéhez. Közli: Lehoczky Tivadar.
27. Zrinyi Miklós vadasáról 1560—1. Közli: Dr. Merényi Lajos.
28. Egy XVII. századi magyar hegyközség törvényei. Közli: Pettkó Béla.
29. Mosonvármegyei gabonaárak 1688—1800-ig. Közli: Dr. Rodiczky Jenő.
30. Juhtenyésztési utasitás gróf Festetich György uradalmaiban 1793. Közli: Ruisz Gyula.
31. Kanizsai Orsolya: Nádasdy Tamás nádor nejének gazdasági utasitása Zele Jakabhoz 1564. Közli: Szamota István.
32. Ugyanannak gazdasági utasitása Giczi Farkashoz 1564. Közli: Szamota István.
33. II. Rákóczy Ferencz szabályzata a hegyaljai szőlőmivelésről. Közli: Szamota István.
34. A fogarasi uradalom rendtartása a XVI. század közepéről. Közli: Szamota István.

35. Milyen lovat kivánt I. Rákóczy György? Közli: Szamota István.
36. Az erdélyi fökormányzók rendeletei a pestis, marhavész és éhinség meggátlására 1710—9. Közli: Dr. Szádeczky Lajos.
37. Az első foglalás szabályozása az aranyosszéki Bogáthon. Közli: Tagányi Károly.
38. Tanuvallatás az 1657. évi aratás kezdetéről. Közli: Tagányi Károly.
39. Rozgony. Urbarium, inventárium és a tiszttartó instrukciója 1636-ban. Közli: Virágh Elek.

III. Vegyesek.

40. Régi gabona- és bormértékek. (*tk.*) és *Acsády Ignácz.*
41. Borkivitelünk Lengyelországba 1578—1616. (*tk.*)
42. Erdélyi robot jegyek. *Treichel Sándor.*
43. Régi áruforgalmi kimutatásainkhoz. (*tk.*)
44. Csepregi T. Mihály kolozsmonostori harminczados punktumi a harminczadokról. *Koncz József.*
45. A jobbágytelkek száma 1780. táján. (*tk.*)
46. Czigányok mint fejedelmi adomány tárgyai. (*tk.*)

II. 1895. ÉVFOLYAM.

I. Értekezések.

47. *Acsády Ignácz*: A magyar gazdaságtörténet feladatai.
48. *Fest Aladár*: Fiume kereskedelme a középkorban. I. II.
49. *Karlovszky Endre:* A selyemtermelés története Erdélyben 1848-ig. Hivatalos adatok alapján összeállitva.
50. *Lehoczky Tivadar*: Német telepitések Beregmegyében.
51. *Márki Sándor dr.*: Aradvármegye östermelése az erdélyi fejedelmek korában.
52. *Pólya Jakab dr.:* Gazdasági viszonyaink a XVIII. század első felében.
53. *Reizner János:* A mindszent-algyői uradalom történetéből.
54. *Thallóczy Lajos:* Adatok a magyar pénzügyi kezelés történetéhez.

II. Adatok.

55. Az urbériség első rendezése 1725-ben Tolnamegye által. Közli: ab.
56. A bethleni italmérés szabályozása 1641-ben. Közli: a.—o.
57. A halászat történetéhez. Közli: I. J.
58. Vasmegyei malmosgazdák kartelje 1698-ból. Közli: I. J.
59. Az ónodi várhoz tartozó czigány jobbágyok összeirása. Közli: József Főherczeg Ő Fensége.
60. II. Rákóczi Ferencz konyhájára való élés. Közli: ifj. Kemény Lajos.
61. A szőlőmüvelés történetéhez Abaujvármegyében. Közli: ifj. Kemény Lajos.
62. A nagyszőllősi közbirtokosok végzései. Közli: dr. Komáromy András.
63. A nagyszőllősi földesurak gazdasági rendtartása 1674-ből Közli: dr. Komáromy András.
64. Gróf Bethlen Miklós gazdasági utasitása Közli: Koncz József.
65. Az 1744. évi erdélyi árszabás. Közli: Koncz József.
66. I. Rákóczy György gazdasági rendeletei. Közli: Koncz József.
67. Régi méhészeti tanácsadó. Közli: Kőszeghy Sándor.
68. Keszthelyi rendtartás 1661-ből. Közli: Kőszeghy Sándor.
69. Kapy Zsigmond gazdasági utasitása. Közli: Kőszeghy Sándor.
70. I. Rákóczy György rendelete juhászata ügyében. Közli: K. S.
71. A magyar főpapok s a magyar király jövedelmei 1186-ban. Közli: dr. Küffer Béla.
72. XVII-ik századi megyei utasitás az adó kivetéséről. Közli: Lehoczky Tivadar.
73. A munkácsi Páli nevü szőlőhegy 1625-iki szabályzata. Közli: Lehoczky Tivadar.
74. Magyarország ki- és beviteli forgalma az 1743. évben. Közli: Kőszeghy Sándor.
75. Az alsó lendvai urad. tisztség utasitása 1719-ből. Közli: Dr. Merényi Lajos.
76. Széchényi István gróf és az Országos Magyar Gazdasági Egyesület. Közli: Paikert Alajos.

77. A pannonhalmi főapátság 1712-ben kiadott rendelete hegymesterei számára. Közli: Dr. Récsey Victor.
78. Tessedik Sámuel adomái, önéletirásának megvilágositásához. I. II. Közli: Ruisz Gyula.
79. II. Rákóczy György egyik ménesének összeirása. Közli: Dr. Szilágyi Sándor.
80. Debreczennek az 1807-iki országos segélyre vonatkozó intézkedései. Közli: Szüts Mihály.
81. A deési nemesség és polgárság közti egyezség 1613-ban. Közli: Tagányi Károly.
82. Tormai Károly statisztikai táblái az 1845—47. évekről, 3 táblázatban. Közli: Tagányi Károly.
83. Deés városának gazdasági utasitása. Közli: Tagányi Károly.
84. A földközösség történetéhez Zomboron, Közli: Tagányi Károly.
85. Szarvkő várának bevételei és kiadásai 1448-ból. Közli: Tagányi Károly.
86. Magyarország adófizető jobbágyainak kezén lévő szántóföldek, rétek és szőlők kimutatása az 1780. évi urbéri tabellák alapján. Közli: Tagányi Károly.
87. Borbándi szántóföldek kiigazitása és felosztása. Közli: Tagányi Károly.
88. Utasitás a szentmiklósi udvarbiró részére. Közli: Virágh Elek.
89. Aspremont János Gobert gróf gazdasági levelei. Közli: Gróf Zichy István.
90. Magyarország ki- és beviteli forgalma az 1752. évben.

III. Vegyesek.

91. A régi mértékek kérdéséhez. (*A.*)
92. A tokaji uradalom 1575. évben. (*A.*)
93. Egy malom jövedelme 1587—89. (*A.*)
94. Gyécse (Géza) király gondja szarvasaira. *Dr. Karácsonyi János.*
95. Gabonakiviteli tilalom 1592-ben. (*A.*)
96. Halászó gyalom. (*t. k.*)
97. A Hegyalja bortermése 1591—96-ig. (*A.*)
98. Husnak és egyéb hozzátartozandónak limitációja. *Milhoffer Sándor.*
99. Jobbágyok költözése és szökése. (*tk.*)
100. Nagy Lajos király udvari szállitója. *H—cz.*
101. Marhahusnak limitációja.
102. Országos felügyelőség a görög kereskedők fölött. (*i.*)
103. Pest városa kétszáz év előtt. *T.*
104. Magyar mértékek az 1715—20-ik évben. *Acsády Ignácz.*
105. Régi gabona-mérték. *Reizner János.*
106. Helyreigazitás.

IV. Könyvészet.

107. Magyar gazdaságtörténelmi könyvészet 1893—94. I. Közli: Barcza Imre.

III. 1896. ÉVFOLYAM.

I. Értekezések.

108. *Karlovszky Endre*: Magyar gyár- és kézmüipar 1771—74-ben.
109. — Erdély ipara a XVIII-ik század végén.
110. — A burgonya meghonositása Erdélyben.
111. *Lehoczky Tivadar*: A zimonyi uradalom a Schönbornok kezén.
112. *Reizner János*: Adalékok a gabona- és kenyérárak egymáshoz való viszonyához.
113. *Tagányi Károly*: A modern erdészeti kultura keletkezése hazánkban.
114. *Thallóczy Lajos*: Horvát szokásjog 1551—1553-ból.

II. Adatok.

115. Utasitás a munkácsi udvarbiró részére 1570. Közli: Virágh Elek.
116. Erdély közjövedelmei 1586-ban. Közli: T. K.
117. Ungvár városának 1593. évi szabályzata. Közli: T. K.

118. Utasitás az 1600. évi adó kiigazitóinak részére. Közli: Nagy Gyula.
119. Huszt várához tartozó egytelkes nemesek rendtartása. (1624) Közli: —b—v.
120. Vizsgálat a Homonnay-árvák gazdatisztjei ellen (1627) Közli: Dr. Merényi Lajos.
121. A rettegi nemesség rendtartása (1652) Közli: —i.
122. Szőlőgazdasági levelek 1677—78-ból. Közli: Kemény Lajos.
123. Börkereskedő örmények szabadalma 1684-ből. Közli: —án.
124. Gernyeszeghi udvar élelmezése 1718-ban. Közli: Koncz József.
125. A fertő-szent-miklósi uradalom rendezése 1719-ben. Közli: Dr. Merényi Lajos.
126. A lévai uradalmi sör- és pálinkafőzés szabályozása 1719. Közli: dr. Merényi Lajos
127. A lévai uradalom 1719-ben. Közli: Merényi Lajos.
128. Marhakiviteli szerződés 1725-ből. Közli: K. S.
129. Adatok Deés város földközösségéhez (1725—70). Közli: Tagányi Károly.
130. Szoboszlói szőlőföldek nyilas osztása (1726). Közli: Széll Farkas.
131. Az 1735-iki székesfehérvári árszabás. Közli: K. S.
132. Az 1787. évi első népszámlálás eredményei. Közli: T. K.
133. Az 1828-iki országos összeirás végleges eredményei. I. Megyék és kerületek. Közli: T. K.
134. Az 1828-iki országos összeirás végleges eredményei. II. Városok. Közli: T. K.

III. Irodalom.

135. *Dr. Acsády Ignácz:* Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában 1720—21. Ismerteti: Dr. Csánki Dezső.
136. *Dr. Békefi Remig.* Emlékkönyv, melyet Magyarország ezeréves fennállásának ünnepén közrebocsát a hazai cziszterczi rend. Ismerteti: Ay.
137. *Gonda Béla:* Vásárhelyi Pál élete és művei. Ism.: —cz.
138. *Dr. Karácsonyi János:* Békés vármegye története. Ism.: A—y.
139. *Lipthay Sándor:* Gróf Széchényi István müszaki alkotásai. Ism.: —y.
140. *Melhárd Gyula:* Somogy vármegyei gazdaságtörténeti adatok. Ism. —y. —
141. *Dr. Pólya Jakab:* A pesti polgári kereskedelmi testület és a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata története. Ism.: A—y.
142. *Tagányi Károly:* Magyar Erdészeti Oklevéltár. Ism.: A—y.

IV. Vegyesek.

143. A kassai harminczad 1558. és 1597-ben. *Kemény Lajos.*
144. Mezei munkabérek 1828-ban. *—y.*
145. Adat a vadászat és pásztorkodás történetéhez. *D. A. H.*
146. Kéve, kereszt, kalangya, kepe. *—a—u.*
147. XVII. századi lóorvosságok. *Dr. Merényi Lajos.*

V. Könyvészet.

148. Magyar gazdaságtörténelmi könyvészet 1893—94. II. Összeállitja: Barcza Imre.

IV. 1897. ÉVFOLYAM.

I. Értekezések.

149. *Éble Gábor:* Károlyi Ferencz gróf gazdasági tevékenységéből I. Az ecsedi uradalom megszerzése.
150. — II. Nyiregyháza ujraalapitása I. II. III. közl.
151. *Dr. Illéssy János:* A selyemtenyésztés állapota Magyarországon 1771-ben.
152. *Karlovszky Endre:* Magyarország kereskedelmi viszonyai 1755-ben. Gróf Haugwitz és Procop egykoru jelentése nyomán.
153. *Miavecz László:* Husz év a magyar posta történetéből 1622—42-ig I. II.
154. — A posta meghonositása hazánkban.
155. *Dr. Takáts Sándor:* A komáromi vizahalászat a XVI. században I. II.

II. Adatok.

156. A kassai kereskedők czéhszabályzata 1475-ből. Közli: Kemény Lajos.
157. Kamarai utasitások a gabona-, méh-, bor- és báránytizedszedők részére. 1571—1606. Közli: Nagy Gyula.
158. Bocskay István fejedelem biztosainak jelentése a bányák állapotáról. (1606.) Közli: E.
159. A galgóczi uradalmi dézsmás utasitása. (1606.) Közli: E.
160. Utasitás a szepesi kamara részére 1608-ból. Közli: K. E.
161. Gróf Thurzó Szaniszló utasitása bajmóczi udvarbirája részére. (1614) Közli: Ö.
162. A munkácsi udvarbiró 1616-iki utasitása. Közli: Ö.
163. Rákóczyak egyezsége a jobbágyaik pöreiben való eljárásról. (1627) Közli: Dr.
164. Csanád és Kál falu egyezsége a közös határgyepü felől (1628) Közli: Tagányi Károly.
165. A csicsvavári udvarbiráknak Eszterházy és Homonnay részről adott utasitása (1636.) Közli: Virágh Elek.
166. Erdélyi postarendtartás 1641-ből. Közli: B.
167. A brassai posztókereskedés szabályozása 1651-ben. Közli: —e—e.
168. Gyöngyös város 1659-iki rendtartása. Közli: K.
169. Czobor Bálint utasitása holicsi majorosa részére (1660 körül.) Közli: Dr.
170. Az alsó-meczenzéfi sörfőzők 1664-iki egyezsége. Közli Dr. K.
171. Utasitások az erdélyi sókamarák és sókikötők részére 1664/5-ből. Közli: —a.—o.
172. Az abauj,- zemplén-, borsod-, torna-, és gömörvármegyei molnárok közös czéhszabályai. (1670.) Közli: K.
173. Balassagyarmath megtelepitése (1671.) Közli: —nd—,
174. Nagyszombati szőlőmivesek czéhszabályai (1673.) Közli: E.
175. Bécsi kereskedők panaszai 1680 és 1688-ból Közli: Dr. K.
176. A pozsonyi nádorkert kertészének szerződése 1682-ben. Közli: Ö.
177. Egy erdélyi főharminczados utasitása 1685-ből. Közli: K. K.
178. Kassai kereskedők czéhszabályai 1686-ból. Közli: —e.—e.
179. A budai kamarai jószágkormányzóság jövedelmei és kiadásai 1686—1700-ig. Közli: T. K.
180. A nagybányai szekeresek czéhszabályai (1695 körül.) Közli: —re.
181. Sedgewick Zakariás angol-perzsa kereskedőtársaságának szabadalomlevele 1699-ből. Közli: Dr. K.
182. Tokaji bortizedelés módja (1700.) Közli: E.
183. Erdély áruforgalma 1701-ben. Közli: T. K.
184. Örmény keleti társaság szabadalomlevele 1703-ból. Közli: Ö.
185. A magyar réztermés s az erdélyi higany elzálogositása Hollandiának. Közli: Ö.
186. II. Rákóczi Ferencz utasitása a máramarosi jószágigazgató részére. (1704.) Közli: —a—e.
187. Az aranyolvasztás leirása 1705-ből. Közli: —y.
188. A kassaiak száma s adózóképessége II. Rákóczi Ferencz alatt (1705. körül.) Közli: —re.
189. II. Rákóczi Ferencz utasitása az országos gazdasági tanács részére (1705.) Közli —e—e.
190. Utasitás II. Rákóczi Ferencz fejedelem sörházainak fölügyelője részére. (1706.) Közli: P. J.
191. Utasitás a csernabányai vashámor kezeléséről. (1710.) Közli: K. E.
192. Eszterházy herczeg 1710-iki utasitása csobánczi és keszthelyi tiszttartójához. Közli: Dr. Merényi Lajos.
193. Légrádi sajkások czéhszabályai (1717.) Közli: Ö.
194. A temesvári kereskedelmi társaság alapitólevelei 1723—25-ből Közli: K.
195. A csallóközi juhászok czéhszabályai (1725.) Közli: K. E.
196. Magyarország ki- és beviteli forgalma az 1741. évben. Közli: Sz.
197. Erdély ipari, kereskedelmi és foglalkozási statisztikája 1839-ből. Közli: Sz.

III. Irodalom.

198. *Erdélyi Gazdaságtörténelmi Szemle.* Ismerteti: A—y,
199. *Dr. Fenyvessy József.* Az egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár ötvenéves története 1846—1896. Ismerteti: Dr. Berényi Pál.
200. *Dr. Karácsonyi János.* Békésvármegye története. II. III. Ismerteti: A—y.
201. *Szávay Gyula.* Győr. Monografia a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével. Ismerteti: Castor.
202. *Dr. Vargha Gyula.* A magyar hitelügy és hitelintézetek története. Ismerteti Dr.
203. *Wiener Moszkó.* A magyar czukoripar története. Adalék a gazdasági növényipar történetéhez Magyarországban. I. Ismerteti: —a—b.

IV. Vegyesek.

204. Az uzsora történetéhez a középkorban. *C—r.*
205. Az 1786. évi urbéri tabellák összegezéséhez. *Z.*
206. Jobbágyok házassági kényszere. *Z.*
207. A vizaknai sóbányászat történetéhez. *C—r.*
208. Hidvámok a Hernádon 1409-ben. *C—r.*
209. A szerémi bor történetéhez. *C—r.*
210. Gömörmegyei juhászok szabadalmai. *T. K.*
211. A máramarosi sóbányák II. Lajos trónraléptekor. *C—r.*
212. Dalmáczíai erdöbérlet 1562-böl. *J. J.*
213. Dobó István lovai. *—a—u—.*
214. Pápa város fölmérése 1555-ben s a régi magyar királyi mérték. *T. K.*
215. Marhakereskedésünk szabályozása 1605-ben. *—a—o—.*
216. Az osztrák és morva handgrófság. *—a—o—.*
217. A Moldvából Velenczébe hajtott marhák utja 1545 körül. *—a—o—.*
218. A neo-acquistica javak becsütarifája. *T. K.*
219. Gabonakiviteli tilalom 1585. és 1587-ben. *Sz.*
220. Borkivitelünk Angliába. *T.*
221. A kincstár szürete a Hegyalján 1748-ban. *Illéssy János.*
222. Erdély és a részek nemessége 1642-ben. *—rl—.*
223. A budai kamarai jószágkormányzóság hivatalai 1686—98-ig *T. K.*
224. Erdély iparosai az 1702-iki védvámokról. *Karlovszky Endre.*
225. Kassai kereskedelmi társaság 1518-ban. *Kemény Lajos.*
226. XVII. századbeli napszámbérek. *Kemény Lajos.*
227. Morva posztócsinálók letelepedése Puchón. *T.*
228. Két adat régi mértékeink ismeretéhez. *Illésy János.*

V. Könyvészet.

229. A magyarországi középiskolai értesitökben megjelent gazdaságtörténelmi értekezések 1850—1885-ig. I—II. Összeállitja: Barcza Imre.
230. Az 1860—1875-ig megjelent magyar gazdaságtörténeti könyvek. Összeállitja: Barcza Imre.

M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem KÖNYVTÁRA SZEGED

EGYETEMI KÖNYVTÁR SZEGED. FOLYÓIRATOK 1937/32/50

MTA KÖNYV...